МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Збірник наукових праць

Випуск 2(4) 2015

Частина 2

МУКАЧЕВО
2015

Видання Мукачівського державного університету

Науковий вісник Мукачівського державного університету.
Серія «Економіка»
Випуск 2(4) 2015 рік
Частина 2

Збірник наукових праць
Заснований у 2014 році

Збірник входить до переліку фахових видань у галузі економічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.)

З 2015 року збірник представлено у 4 міжнародних наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах

Рекомендовано до друку Вченою радою Мукачівського державного університету, протокол № 13 від 28.05.2015 р.

Рецензенти:
Максимова В. Ф., д.е.н., професор
Щурик М. В., д.е.н., професор

Адреса редакції: 89600, Закарпатська обл.,
м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
Мукачівський державний університет,
Редакція Наукового вісника МДУ,
тел. (03131) 2-11-09,
(03131) 2-15-32,
e-mail: nvemsu@gmail.com

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції. Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Головний редактор
Черничко Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)

Заступник головних редактора
Проскура Володимир Федорович – д.е.н., професор (Україна)

Відповідальний секретар
Ігнатишин Марія Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Редакційна колегія:
Буркинський Борис Володимирович – д.е.н., професор (Україна)
Гоблик Володимир Васильович – д.е.н., доцент (Україна)
Даниленко Анатолій Іванович – д.е.н., професор (Україна)
Денінс Андріс – Doctor of Economix, професор (Латвія)
Іщук Світлана Олексіївна – д.е.н., професор (Україна)
Лендєл Михайло Андрійович – д.е.н., професор (Україна)
Мікловда Василь Петрович – д.е.н., професор (Україна)
Мікула Надія Анатоліївна – д.е.н., професор (Україна)
Мілашовська Ольга Іванівна – д.е.н., професор (Україна)
Папп Василь Васильович – д.е.н., професор (Україна)
Пітюлич Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)
Саксонова Світлана – Doctor of Economix, професор (Латвія)
Стуглік Джоанна – Doctor of Economix, професор (Польща)
Товканець Ганна Василівна – д.пед.н., професор (Україна)
Щербан Тетяна Дмитрівна – д.психол.н., професор (Україна)
Джекабсон Сандра – PhD, доцент (Латвія)
Реслер Марина Василівна – к.е.н., доцент (Україна)
Ровт Алекс – к.е.н. (США)

Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Черничко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Випуск 2(4). Частина 2. – 250 с.

© Мукачівський державний університет, 2015

ЗМІСТ

Економіка та управління національним господарством

Базилюк В.Б.
Організаційні зміни та спеціалізовані інститути розвитку інфраструктури видавничо-поліграфічного комплексу 9
Волощук Н.Ю.
Теоретичні підходи до дослідження сутності категорії малого підприємництва 13
Газуда М.В., Ерфан В.Й., Газуда С.М.
Удосконалення державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві 18
Кропивко М.М.
Організаційні особливості створення родових садиб як альтернативної форми розвитку господарств населення 24
Лупенко Ю.О.
Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи 30
Підлипна Р.П.
До питання формування державної політики у сфері соціального захисту населення 35
Попадинець В.В.
Інвестиційний клімат України у глобальній економічній системі 40
Уніга О.В.
Державна політика зайнятості населення України в період економічної кризи 44
Хвесик М.А., Левковська Л.В., Мандзик В.М.
Економічні аспекти управління водокористуванням в умовах децентралізації влади в Україні 49

Економіка та управління підприємствами

Важинський Ф.А., Лалакулич М.Ю.
Активізація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств 56
Вовк М.В., Франчук І.Б.
Організаційно-економічний механізм формування та забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств 62
Данніков О.В., Бобрицька Н.Д., Кирилова О.В.
Сучасні принципи та інструментарії маркетингу туристичних послуг 67
Демя'н Я.Ю., Шекмар Н.А.
Ресурсний потенціал інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств з виробництва сирів у Закарпатті 71
Кліпкова О.І.
Креативність та інноваційність як основні складові нового вектора в управлінні підприємством 76
Обертан Д.В.
Стратегія корпоративного управління підприємствами поліграфії в ринкових умовах 80
Пилипчук В.П., Лендєл О.Д.
Розвиток комунікаційної моделі маркетингу туристичних послуг 87
Приймак В.І., Луцик М.В.
Інструменти та технології управління інтелектуальними ресурсами 92
Савич О.П.
Інноваційна діяльність виробників автомобілів на глобальному ринку 97
Семененко О.В.
Узагальнюючи підходи до оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості 102
Терещенко С.І.
Вплив рівня професійної підготовки управлінських працівників на результати діяльності аграрних формувань 107
Ходикіна І.В.
Підходи до оцінки ефективності систем управління персоналом 115
Шарко В.В.
Конкурентоспроможність підприємства: методи оцінки, стратегії підвищення 120

Регіональна економіка, демографія та соціальна політика

Богінська Л.О.
Ринок нерухомості: стан та регіональні особливості 127
Деделюк К.Ю.
Актуальні виклики активізації інвестиційної діяльності регіонів України 133

Зеленко О.О.
Перспективи розвитку туризму Луганщини в умовах воєнно-політичної нестабільності …… 138
Гаврилко П.П., Колодійчук А.В.
Формування інноваційної інфраструктури в транскордонному просторі як інструменту удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів в його межах …….. 143
Кондра О.Р.
Характеристика сучасного стану продовольчого ринку регіону …….. 148
Лисенко О.А.
Порівняльний аналіз змін рангів в рейтингу регіонів України за показниками гідної праці …… 154
Марчук Ю.В.
Фактори впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері ……... 159
Мошак О.В.
Економічна сутність менеджменту аграрної сфери регіону ……. 163
Палига Є.М.
Становлення сучасного корпоративного управління видавничо-поліграфічної галузі регіону …… 168
Польовська В.В.
Регіональні особливості розвитку рекреаційної сфери гірських територій в розрізі вертикального зонування . 176
Притула Х.М., Залуцький І.Р.
Підходи до оцінки потенціалу розвитку сільських територій …….. 182
Россоха В.В., Газуда Л.М.
Управління сільським розвитком в умовах розширення повноважень і відповідальності регіонів ……. 189
Смочко Н.М.
Загальні риси територіальної структури господарського комплексу Закарпатської області …… 197
Стадницький Ю.І.
Гори як регіональний природний ресурс: специфіка оптимального управління …… 203
Стоянець Н.В.
Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону ……. 208
Чепеленко А.М., Чепеленко Д.С.
Міжнародна міграція в умовах глобалізації: закономірності і тренди …… 214

Економічна статистика, бухгалтерський облік та аудит

Гладій І.О.
Облікове забезпечення системи ціноутворення молокопереробних підприємств ……. 221
Дзюба О.М., Пшенична Г.В.
Облік операцій в іноземній валюті: національний та міжнародний підхід ……. 226

Фінанси, гроші та кредит

Ігнатишин М.В., Ігнатишин М.І.
Економічна природа венчурного капіталу як джерела фінансування інвестиційних ризикових проектів …….. 231
Литвиненко Т.Є., Литвиненко Я.В.
Фінансова підтримка розвитку інноваційних технологій в сфері ресторанного бізнесу ……... 238
Мойсеєнко І.П.
Фіскальні аспекти державного регулювання інвестиційної діяльності ……... 243

CONTENTS

Economics and management of national economy

Bazyliuk V.
Organizational changes and specialized institutions of infrastructure development of publishing and printing complex 9
Voloshchuk N.
Theoretical approaches to the study of the sense of the small entrepreneurship notion 13
Gazuda M., Erfan V., Gazuda S.
Improvement of the state regulation of the processes of renewable natural resources usage in agriculture 18
Kropyvko M.
Organizational features of ancestral estates as an alternative form of household development 24
Lupenko Yu.
The development of the agrarian sector of Ukraine's economy: forecasts and prospect 30
Pidlypna R.
The issue of formation of public policy in social protection area 35
Popadynets V.
The investment climate of Ukraine in the global economic system 40
Uniga O.
State employment politics in Ukraine during the economic crisis 44
Hvesyk M., Levkovska L., Mandzyk V.
Economic aspects of management of water use under decentralization of power in Ukraine 49

Economics and business management

Vazhynskyy F., Lalakulych M.
Activation of investment activity of agricultural enterprises 56
Vovk M., Franchuk I.
Organizational and economic mechanism of formation and support of investment attractiveness of agricultural enterprises 62
Dannikov O., Bobryts'ka N., Kyrylova O.
Modern principles and instruments of travel services marketing 67
Dem'yan Ya., Shekmar N.
Resource potential of innovative and investment development of enterprises producing cheese in Transcarpathia 71
Klipkova O.
Creativity and innovation as the main components of the new vector in enterprise management 76
Obertan D.
Strategy of corporate management of polygraph enterprises in market conditions 80
Pylypchuk V., Lendyel O.
Development of communication model of travel services marketing 87
Pryymak V., Lutsyk M.
Tools and technologies of the intellectual resources management 92
Savych O.
Innovative activity of automobile producers in global market 97
Semenenko O.
Summarizing approaches to assessing the economic stability of enterprises of light industry 102
Tereshchenko S.
Influence of professional training level of management staff on the results of agrarian formations' activity 107
Hodykina I.
Approaches to evaluating the effectiveness of HR 115
Sharko V.
Competitiveness of an enterprise: the evaluation of methods, the strategy for improvement 120

Regional economics, demography and social policy

Bohinska L.
Real estate market: condition and regional peculiarities 127
Dedelyuk K.
Current challenges to investment activity intensification in the regions of Ukraine 133
Zelenko O.
Tourism development prospects in Luhansk region under the conditions of war and political instability 138
143

Havrylko P., Kolodiychuk A.
Formation of innovation infrastructure in the cross-border space as an instrument of improving the mechanisms of interaction of subjects within its borders ……
Kondra O.
Current state of the regional food market …….. 148
Lysenko O.
Comparative analysis of changes in rating ranks of regions of Ukraine according to decent work indicators ……... 154
Marchuk Yu.
Factors influencing the development of Euro-regional cooperation in innovation ……... 159
Moshak O.
The economic essence of management of agrarian sphere of region …… 163
Palyha Ye.
Development of modern corporate management in regional publishing and printing …… 168
Polyovska V.
Regional peculiarities of development of recreation in mountainous territories according to the vertical zoning …... 176
Prytula Kh., Zalutsky I.
Approaches to the assessment of the development potential of rural areas .. 182
Rossokha V., Gazuda L.
Rural development management under conditions of empowerment and expanding liabilities of the regions ……. 189
Smochko N.
General features of territorial structure of economic complex of Transcarpathian region …… 197
Stadnyts'kyy Yu.
Mountains as regional natural resource: specific of optimal management …… 203
Stoyanets' N.
Methodological aspects of social and economic development of the region …. 208
Chepelenko A., Chepelenko D.
International migration in the context of globalization: patterns and trends ... 214

Economic statistics, accounting and auditing

Hladiy I.
Accounting support of pricing of milk processing plants …… 221
Dziuba O., Pshenychna G.
Accounting for foreign currency transactions, national and international approach …… 226

Finance, money and credit

Ihnatyshyn Mariya, Ihnatyshyn Mykola
The economic nature of venture capital as a source to finance investment risk projects …….. 231
Lytvynenko T., Lytvynenko Ya.
Financial support of innovative technologies in restaurant business …….. 238
Moyseyenko I.
Fiscal aspects of state investment activity regulation …….. 243

РОЗДІЛ І

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341

Базилюк Володимир Богданович,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємства та маркетингу у ВПК,
Українська академія друкарства

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ІНСТИТУТИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Запропоновано теоретико-методологічні підходи щодо проведення організаційних змін та формування спеціалізованих інститутів розвитку видавничо-поліграфічного комплексу. Мета статті – обґрунтування теоретико-методологічних підходів проведення організаційних змін інститутів розвитку інфраструктури ВПК (видавничо-поліграфічного комплексу). Теоретичною і методологічною основою роботи є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, методи індукції, дедукції, порівняння і систематизації (при дослідженні сутності понять «інститут розвитку», «ринкова інфраструктура», «видавничо-поліграфічний комплекс»); системного підходу, моделювання, узагальнення (при розробці концептуальних засад, методичних підходів щодо формування спеціалізованих інфраструктурних інститутів розвитку ВПК та окреслення етапів інфраструктурного розвитку комплексу). Запропоновано теоретико-методологічні підходи щодо проведення організаційних змін та формування спеціалізованих інститутів розвитку видавничо-поліграфічного комплексу. Обґрунтовано характерні особливості інституційного розвитку інфраструктури комплексу. Зазначено, що трансформації у видавничо-поліграфічному комплексі можливі завдяки запозиченню досвіду щодо формування інфраструктури підприємницьких, віртуальних та креативних організацій, що повинно спричинити інтелектуалізацію інфраструктурного забезпечення. Визначено напрями інтелектуалізації інфраструктури комплексу на основі активізації ролі інститутів розвитку. Запропоновано етапи формування інфраструктурних умов, що матимуть позитивний вплив на створення креативних центрів у комплексі. Визначено, що даний процес є довгостроковий та повинен враховувати досягнутий рівень соціально-економічного розвитку комплексу, спеціалізацію та діючу систему інфраструктурного забезпечення. Обґрунтовано зв'язок інфраструктури комплексу з трьома її складовими: інституційною інфраструктурою комплексу, інфраструктурою підтримки підприємництва, інфраструктурою ринків. Обґрунтовано науково-методологічні та організаційно-економічні особливості спеціалізованих інститутів розвитку інфраструктури ВПК, що дають змогу виявити унікальні конкурентні переваги стимулювання роботи комплексу. Практичні висновки та оцінка можуть бути використані в процесі формування регіональних та національних програм функціонування ринку видавничо-поліграфічних послуг в рамках моделі інноваційного розвитку економіки.

Ключові слова: *інфраструктура, інститут, розвиток, ринок, зміни, трансформація*

ВСТУП

Постановка проблеми. Процес інституційної трансформації розпочався в Україні більше 20 років тому та характеризувався хаотичністю реформ, їх непослідовністю, а також необґрунтованістю ряду рішень. Проте події сьогодення зайвий раз підкреслюють важливість цього процесу, якому і на далі приділяється недостатня увага.

Інституційна система, що включає в себе різні інститути, повинна впорядковувати діяльність підприємств за допомогою норм і правил. Процес трансформації цієї системи вкрай складний, оскільки пов'язаний з виникненням ряду проблем, які суттєво впливають на поведінку всіх економічних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інститутів і особливостей їх розвитку було центральним елементом у рамках інституціональної економічної теорії, яскравими представниками якої були такі видатні вчені як

Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Дж. Коммонс. Процес інституційних змін досліджується в рамках неоінституційної економічної теорії Д. Нортом, О. Вільямсоном, М. Олсоном. Проблемам формування та розвитку інфраструктури ринку присвячені праці таких вчених, як С. С. Носова, В. П. Федько, Л. М. Кузьменко, О. О. Шубіна та інших.

Проте залишається недостатньо розробленою проблема розвитку інфраструктурних інститутів – особливого виду інститутів, які, будучи посередниками, покликані знизити невизначеність і зробити поведінку господарюючих суб'єктів більш прогнозованою.

Мета статті (постановка завдання). Зазначене визначило мету даної публікації щодо обґрунтування теоретико-методологічних підходів проведення організаційних змін інститутів розвитку інфраструктури ВПК (видавничо-поліграфічного комплексу).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження організаційних змін інфраструктури суб'єктів ВПК, що були проведені автором у попередніх роботах [3, с. 76-81], дозволяють виявити можливості вдосконалення інфраструктурного забезпечення діяльності комплексу на основі оптимізації інституту розвитку. Інститут розвитку відрізняється від інших існуючих на даний час форм державної підтримки функціонування ВПК: 1) цільовою орієнтацією щодо зниження управлінських та трансакційних витрат на інноваційну діяльність за рахунок підвищення доступності інформаційних ресурсів; 2) перерозподілом економічних ресурсів на користь інноваційно-активних суб'єктів ВПК; 3) постійним відбором та підтримкою перспективних інноваційних проектів розвитку комплексу.

Функціонування інституту розвитку відбувається на засадах державно-приватного партнерства, що дозволяє розподілити існуючі ризики між приватним та державним сектором. Зарубіжний досвід свідчить, що успішно функціонують інститути розвитку, де державна частка не перевищує 40-50%, наявна прозора схема управління, а держава надає лише початковий імпульс для реалізації проектів. При створенні інституту розвитку ключове значення має ефективна взаємодія інституту держави зі структурами ВПК, що зацікавлені в генеруванні та комерціалізації інноваційних рішень [4].

Посилення ролі спеціалізованих інститутів розвитку в умовах постіндустріальних трансформацій у ВПК можливе завдяки запозиченню досвіду щодо формування інфраструктури підприємницьких, віртуальних та креативних організацій, що повинно спричинити інтелектуалізацію інфраструктурного забезпечення. Можливі напрями інтелектуалізації інфраструктури комплексу на основі активізації ролі інститутів розвитку систематизовано в табл. 1.

Таблиця 1

Спеціалізовані інститути розвитку інфраструктури ВПК

Типи структур ВПК	Підсистеми інфраструктури		
	Ринкова інфраструктура	Інфраструктура підтримки	Інституційна інфраструктура
Підприємство	Аутсорсинг	Технопаркові структури	Вільні економічні зони
Віртуальна організація	Он-лайн майданчики	Web-платформи	Віртуальні кластери
Креативна корпорація	Бізнес-ангели	Ситуаційні центри	Технологічні платформи

Наведений перелік інститутів розвитку ВПК в умовах інтелектуалізації бізнесу не є повним. Однак, саме вищезазначені напрями розширення інфраструктурного забезпечення дозволять досягнути синергетичний ефект від взаємодії підприємницьких структур, істотно знизити трансакційні витрати ведення бізнесу за рахунок віртуалізації багатьох бізнес-процесів, підвищити інноваційну активність у комплексі, стимулюючи генерацію і практичну реалізацію креативних ідей.

Процес розвитку спеціалізованих інфраструктурних інститутів, що сприяють посиленню інтелектуалізації роботи ВПК, вимагає прийняття рішень на всіх рівнях економічної системи різними агентами. Даний розвиток може бути забезпечений двома шляхами – через імпорт інститутів, а також, еволюційним шляхом. Забезпечення сприятливих умов розвитку інститутів може бути реалізовано за допомогою рішень органів державної та регіональної влади (технопарки, вільні економічні зони) або в результаті співпраці влади, науки та бізнесу (технологічні платформи, ситуаційні центри). Також інфраструктурні трансформації можливі і за рішеннями конкретних видавничо-поліграфічних структур (аутсорсинг, бізнес-ангели, он-лайн майданчики). Інші формуються в результаті еволюції економічних систем (віртуальні кластери) або є результатом науково-технічного прориву (Web-платформи). Для більш детального розуміння суті інститутів розвитку ВПК наведемо їх коротку характеристику.

1. Аутсорсинг є одним з варіантів оптимізації інфраструктури підприємства через відмову від самостійного виконання низки інфраструктурних бізнес-процесів (юридичний супровід, ремонт обладнання, маркетинг, IT-послуги тощо) та передачі їх сторонньому підряднику, який спеціалізується на наданні даного виду послуг. У результаті інфраструктура ринку доповнює внутрішньо-організаційну інфраструктуру.

2. Он-лайн майданчики допоможуть забезпечити суб'єкти ВПК необхідною інформацією, посилити взаємодію між підприємствами, налагодити співпрацю продавців та покупців шляхом об'єднання великої кількості партнерів для групових поставок чи покупок. Он-лайн майданчики, як інститути розвитку

інфраструктури об'єднують покупців і продавців у певній галузі. Їх діяльність реалізується за допомогою: он-лайн каталогів, електронних аукціонів, електронних бірж.

3. Технологічні платформи – це комунікаційні майданчики для обговорення важливих проектів технологічного розвитку, вироблення і реалізації довгострокових пріоритетів діяльності комплексу, особливо актуальним даний процес є у поліграфічній діяльності, де техніці відводиться провідна роль.

Формування технологічних платформ сприяє посиленню впливу бізнесу та суспільства на визначення і реалізацію пріоритетних напрямів НТП, виявленню напрямів науково-технологічної модернізації комплексу, розширенню кооперації, створенню партнерств в інноваційній сфері, виробництву більш високотехнологічної продукції, розвитку центрів компетенцій у науково-технологічній сфері [6].

4. Технопаркові структури можуть бути створені в трьох формах: 1) інкубатори бізнесу (орієнтовані на підтримку інноваційних підприємств у період їх становлення, надання інформації та консалтингових послуг, оренди приміщень та обладнання); 2) технопарки (включають інноваційно-технологічні, навчальні, консультаційні, інформаційні, маркетингові центри та промислову зону); 3) технополіси (об'єднують вузи, науково-дослідні інститути, виробництва, соціальну інфраструктуру). Дані структури не приносять швидку комерційну віддачу, їх мета – ефективна реалізація та підтримка бізнес-проектів, середній час реалізації яких три-чотири роки.

5. Web-платформа – сукупність взаємодіючих між собою апаратних засобів та операційної системи, під управлінням якої функціонують прикладні програми, спрямовані на підтримку інфраструктури віртуального простору. Сьогодні основною вимогою до розробки Web-платформ є їх сумісність, а ключовими характеристиками – постійна розробка нових додатків, демократизація, орієнтація на інтереси користувачів.

6. Бізнес-ангели – це фізичні та юридичні особи, що інвестують частину власних коштів в інноваційні проекти на «пасивній» (seed) і «початковій» (start-up) стадіях реалізації, і тільки пізніше, як правило, йдуть прямі інвестиції. Цей напрям формування інститутів розвитку у вітчизняній практиці на даний час мало розвинений, але саме він необхідний для становлення малого інноваційного бізнесу. Бізнес-ангели використовують принципово новий механізм інвестування, відповідно до якого фінансування надається на тривалий термін (3-7 років), без застав та гарантій, за частку (пакет акцій) в бізнесі. Мета вкладень – зростання вартості проінвестованих фірм за рахунок розробки та просування на ринок високотехнологічних продуктів [1].

7. Особливі економічні зони створюють специфічне середовище для наукових досліджень, інноваційного підприємництва та виступають в якості «майданчиків» для комерціалізації нових товарів, послуг і технологій. У результаті створюються сприятливі умови для доступу до фінансових і кадрових ресурсів, а розвинена мережа організацій надають консалтингові, маркетингові, юридичні та аудиторські послуги.

8. Віртуальний кластер представляє собою регіональне, міжрегіональне, міжнародне об'єднання підприємств, націлених на спільні ринки або спеціалізованих за певною технологією виробництва продукції, що передбачає координацію діяльності підприємств, які входять у кластер у віртуальному середовищі. Теоретичні основи створення кластеру у ВПК на основі процесного підходу і технологічної моделі були обґрунтовані та розроблені нами у попередніх дослідженнях [3].

9. Ситуаційні центри являють собою організаційно-технічні комплекси обладнаних робочих місць для аналітичної роботи експертів. Основним завданням ситуаційного центру є підтримка процесу прийняття рішень на основі моделювання ситуацій. Це дозволяє підвищити якість управлінських рішень на основі використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій; застосування сучасних інформаційно-аналітичних інструментів; інтеграції систем зв'язку; систем обробки даних; візуалізації інформації та систем прийняття рішень [2].

Перетворення ВПК на сучасний центр креативної підприємницької діяльності передбачає вдосконалення всіх складових інфраструктури комплексу. Формування інфраструктурних умов, що сприятимуть створенню креативних центрів у ВПК, процес довгостроковий і повинен враховувати рівень економічного розвитку комплексу, спеціалізацію та діючу систему інфраструктурного забезпечення.

Перший етап структурних перетворень у ВПК, на нашу думку, повинен включати заходи, які сприятимуть:

– створенню належних умов для модернізації державного сектору ВПК;

– підвищенню якості підготовки фахівців у системі середньої та вищої професійної освіти за допомогою налагодження співпраці із провідними виробниками;

– підвищенню інвестиційної привабливості інноваційно-активних суб'єктів;

– розширенню інформаційного забезпечення бізнесу.

Другий етап інфраструктурного розвитку ВПК має бути спрямований на створення умов для:

– підвищення якості співпраці галузевих підприємницьких структур з установами науки та освіти щодо активізації інноваційної діяльності, трансферу інновацій;

– зростання ефективності взаємодії великих підприємств ВПК з малими та середніми в процесі розробки та комерціалізації інновацій;

– формування інфраструктурного забезпечення ВПК в умовах кластеризації.

Третій етап розвитку повинен передбачати:

– зростання частки продукції високотехнологічних виробництв у структурі ВПК;

– просування регіональних брендів на міжрегіональні, національні та світові ринки за допомогою практики впровадження інструментів територіального маркетингу;

– підвищення рівня культури підприємництва, культури творчості як основи формування сприятливого іміджу комплексу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження особливостей розвитку інфраструктурних інститутів дозволило виявити особливості, які слід враховувати при вдосконаленні наявної системи: запізнілий розвиток інфраструктури ринків інформаційних продуктів і технологій; невідповідність інституційної інфраструктури завданням забезпечення нових видів і форм діяльності ВПК; відставання у формуванні інструментів інфраструктурної підтримки від потреб розвитку підприємництва.

Ефективне функціонування інфраструктури ВПК залежить від взаємодії трьох підсистем: інституційної інфраструктури комплексу, інфраструктури підтримки підприємництва, інфраструктури ринків. З метою визначення пріоритетних тенденцій інституційного розвитку інфраструктури ВПК в умовах переходу до інформаційної економіки предметом подальших досліджень повинна стати розробка механізму оцінки ефективності трансформацій інфраструктурних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Л. Бізнес-ангели інвестиційних проектів / Л. Александрова // Фінансовий ринок України. – 2012. – № 2. – С. 24.

2. Коваленко О. Є. Координація взаємодії програмних агентів у системах ситуаційного управління / О. Є. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12. – С. 183-189.

3. Мікула Н. А. Регіональний видавничо-поліграфічний кластер: монографія / Н. А. Мікула, Є. М. Палига, В. Б. Базилюк. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 172 с.

4. Саблин К. С. Роль институциональной среды в формировании институтов развития / К. С. Саблин // Journal of Institutional Studies. – 2012. – №2 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/2012/08/10/1265219943/jis4.2-3.pdf.

5. Понятие и основные определения платформы в информационных технологиях [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://lib2.podelise.ru/docs/62409/index-301-26.html.

6. Смертенко П. С. Кластери і технологічні платформи як механізми розвитку економіки України / П. С. Смертенко, Л. І. та ін. // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – № 3. – С. 67-76.

Базылюк Владимир Богданович

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ И СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЕ ИНСТИТУТЫ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ИЗДАТЕЛЬСКО-ПОЛИГРАФИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА

Предложены теоретико-методологические подходы к проведению организационных изменений и формированию специализированных институтов развития издательско-полиграфического комплекса. Цель статьи – обоснование теоретико-методологических подходов организационных изменений институтов развития инфраструктуры ИПК (издательско-полиграфического комплекса). Теоретической и методологической основой работы являются фундаментальные положения современной экономической теории, методы индукции, дедукции, сравнения и систематизации (при исследовании сущности понятий «институт развития», «рыночная инфраструктура», «издательско-полиграфический комплекс»); системного подхода, моделирования, обобщения (при разработке концептуальных основ, методологических подходов по формированию специализированных инфраструктурных институтов развития ИПК и определение этапов инфраструктурного развития комплекса). Предложены теоретико-методологические подходы к проведению организационных изменений и формированию специализированных институтов развития издательско-полиграфического комплекса. Обосновано характерные особенности институционального развития инфраструктуры комплекса. Предусмотрено, что трансформаций в издательско-полиграфическом комплексе возможны благодаря заимствованию опыта формирования инфраструктуры предпринимательских, виртуальных и креативных организаций, что должно повлечь интеллектуализацию инфраструктурного обеспечения. Определены направления интеллектуализации инфраструктуры комплекса, основанные на активизации роли институтов развития. Предложены этапы формирования инфраструктурных условий, которые будут иметь положительное влияние на создание креативных центров в комплексе. Определено, что данный процесс является долгосрочный и должен учитывать достигнутый уровень социально-экономического развития комплекса, специализацию и действующую систему инфраструктурного обеспечения. Обосновано связь инфраструктуры комплекса с тремя ее составляющими: институциональной инфраструктурой комплекса, инфраструктурой поддержки предпринимательства, инфраструктурой рынков. Обосновано научно-методологические и организационно-экономические особенности специализированных институтов развития инфраструктуры ИПК, позволяющие определить уникальные конкурентные преимущества активизации работы комплекса. Практические выводы и оценка могут быть использованы в процессе формирования региональных и национальных программ функционирования рынка издательско-полиграфических услуг в рамках модели инновационного развития экономики.

Ключевые слова: *инфраструктура, институт, развитие, рынок, изменения, трансформация.*

Bazyliuk V.

ORGANIZATIONAL CHANGES AND SPECIALIZED INSTITUTIONS OF INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF PUBLISHING AND PRINTING COMPLEX

Theoretical and methodological approaches to organizational changes and the formation of specialized institutes of publishing and printing complex have been offered. The aim of the article is to study theoretical and methodological approaches to organizational changes of infrastructure development institutes of PPC (publishing and printing complex). There is theoretical and methodological basis of the work: fundamental principles of modern economic theory, methods of induction, deduction, comparison and systematization (the study of the nature of concepts «development institute», «market infrastructure», «publishing and printing complex»); system approach, simulation, synthesis (in developing the conceptual framework and methodological approaches to the formation of specialized infrastructure development institutions of PPC and outlining the stages of infrastructure development sector). Theoretical and methodological approaches to organizational changes and forming of the specialized institutes of development of publishing and printing complex have been offered. The characteristic features of institutional development of complex infrastructure have been grounded. It has been indicated that transformations in publishing- printing complex are possible due to experience in forming infrastructure of business, creative and virtual organizations, which should lead to intellectualization of infrastructure provision. Ways of intellectualization of complex infrastructure based on active role of institutions have been determined. The stages of forming infrastructural terms which will have a positive influence on creation of creative centers in a complex have been offered. It has been determined that the process is long and should take into account the current level of social and economic development of complex, specialized infrastructure and operating system of provision. The connection of complex infrastructure with its three components has been grounded: institutional infrastructure of sector, infrastructure of business support, infrastructure of markets. Scientific-methodological, organizational and economic characteristics of specialized institutes of publishing and printing complex infrastructure development have been justified, allowing to identify unique competitive advantages of the complex stimulation. Conclusions and evaluation can be used in the formation of regional and national programs of market functioning of publishing and printing services in the model of innovative economic development.

Keywords: *infrastructure, institution development, market changes, transformation.*

Одержано 23.04.2015 р.

УДК 334.012.61-022.51

Волощук Надія Юріївна,
ст. викл. кафедри обліку і аудиту та фінансів,
Карпатський інститут підприємництва ВНЗ Університет «Україна»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Питання становлення і розвитку малого підприємництва сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки ця сфера діяльності спроможна вирішити окремі проблеми, пов'язані з зайнятістю населення, підвищенням його добробуту та загалом забезпечити соціально-економічний розвиток економіки країни та її регіонів. У статті розглянуто еволюційні підходи щодо визначення поняття «підприємництво» з врахуванням управлінської й інноваційної його складових. Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до розуміння сутності малого підприємництва у процесі його становлення та перспективного розвитку. Основними завданнями визначено узагальнення та аналіз науково-теоретичних підходів до сутності малого підприємництва та обґрунтування власного розуміння досліджуваної категорії. У процесі дослідження окреслено важливу роль малого підприємництва у розвитку економіки як на національному, так і регіональному рівні, розглянуто ряд організаційно-економічних причин, що спонукали до його формування і ефективного розвитку в Україні. Дослідження проведено в рамках системного підходу, який охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції і дедукції, аналізу і синтезу, закони логіки), так і спеціальні економічні методи досліджень, зокрема порівняльного аналізу – при виявленні відмінностей між поняттями «мале підприємництво», «малий бізнес», «підприємець» і «бізнесмен». Розглянуто особливості підприємницької діяльності з визначенням головних рис підприємця, що базуються на задіянні його таланту, запровадженні його творчого підходу до вирішення проблемних питань і перспектив розвитку підприємницької діяльності, готовності власне підприємця (бізнесмена) до ризиковості, передусім у запровадженні новацій і раціоналізаторських підходів. Узагальнення багатогранних підходів до розкриття сутності категорії «мале підприємництво» дало змогу окреслити власне бачення суті відміченого поняття, як особливого виду господарської діяльності з врахуванням творчих здібностей підприємця та інноваційних підходів, що базується

Bazyliuk V.

ORGANIZATIONAL CHANGES AND SPECIALIZED INSTITUTIONS OF INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF PUBLISHING AND PRINTING COMPLEX

Theoretical and methodological approaches to organizational changes and the formation of specialized institutes of publishing and printing complex have been offered. The aim of the article is to study theoretical and methodological approaches to organizational changes of infrastructure development institutes of PPC (publishing and printing complex). There is theoretical and methodological basis of the work: fundamental principles of modern economic theory, methods of induction, deduction, comparison and systematization (the study of the nature of concepts «development institute», «market infrastructure», «publishing and printing complex»); system approach, simulation, synthesis (in developing the conceptual framework and methodological approaches to the formation of specialized infrastructure development institutions of PPC and outlining the stages of infrastructure development sector). Theoretical and methodological approaches to organizational changes and forming of the specialized institutes of development of publishing and printing complex have been offered. The characteristic features of institutional development of complex infrastructure have been grounded. It has been indicated that transformations in publishing- printing complex are possible due to experience in forming infrastructure of business, creative and virtual organizations, which should lead to intellectualization of infrastructure provision. Ways of intellectualization of complex infrastructure based on active role of institutions have been determined. The stages of forming infrastructural terms which will have a positive influence on creation of creative centers in a complex have been offered. It has been determined that the process is long and should take into account the current level of social and economic development of complex, specialized infrastructure and operating system of provision. The connection of complex infrastructure with its three components has been grounded: institutional infrastructure of sector, infrastructure of business support, infrastructure of markets. Scientific-methodological, organizational and economic characteristics of specialized institutes of publishing and printing complex infrastructure development have been justified, allowing to identify unique competitive advantages of the complex stimulation. Conclusions and evaluation can be used in the formation of regional and national programs of market functioning of publishing and printing services in the model of innovative economic development.

Keywords: *infrastructure, institution development, market changes, transformation.*

Одержано 23.04.2015 р.

УДК 334.012.61-022.51

Волощук Надія Юріївна,
ст. викл. кафедри обліку і аудиту та фінансів,
Карпатський інститут підприємництва ВНЗ Університет «Україна»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Питання становлення і розвитку малого підприємництва сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки ця сфера діяльності спроможна вирішити окремі проблеми, пов'язані з зайнятістю населення, підвищенням його добробуту та загалом забезпечити соціально-економічний розвиток економіки країни та її регіонів. У статті розглянуто еволюційні підходи щодо визначення поняття «підприємництво» з врахуванням управлінської й інноваційної його складових. Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до розуміння сутності малого підприємництва у процесі його становлення та перспективного розвитку. Основними завданнями визначено узагальнення та аналіз науково-теоретичних підходів до сутності малого підприємництва та обґрунтування власного розуміння досліджуваної категорії. У процесі дослідження окреслено важливу роль малого підприємництва у розвитку економіки як на національному, так і регіональному рівні, розглянуто ряд організаційно-економічних причин, що спонукали до його формування і ефективного розвитку в Україні. Дослідження проведено в рамках системного підходу, який охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції і дедукції, аналізу і синтезу, закони логіки), так і спеціальні економічні методи досліджень, зокрема порівняльного аналізу – при виявленні відмінностей між поняттями «мале підприємництво», «малий бізнес», «підприємець» і «бізнесмен». Розглянуто особливості підприємницької діяльності з визначенням головних рис підприємця, що базуються на задіянні його таланту, запровадженні його творчого підходу до вирішення проблемних питань і перспектив розвитку підприємницької діяльності, готовності власне підприємця (бізнесмена) до ризиковості, передусім у запровадженні новацій і раціоналізаторських підходів. Узагальнення багатогранних підходів до розкриття сутності категорії «мале підприємництво» дало змогу окреслити власне бачення суті відміченого поняття, як особливого виду господарської діяльності з врахуванням творчих здібностей підприємця та інноваційних підходів, що базується

на самозайнятості підприємців та членів його родини, власному ризику і майнової відповідальності, спрямовану на отримання прибутку та за певними критеріями визначене чинним законодавством.

Ключові слова: *мале підприємництво, малий бізнес, підприємець і бізнесмен, теоретичні підходи, умови ринкового господарювання, підприємницька діяльність.*

ВСТУП

У розвитку як світової, національної та регіональної економіки на сучасному етапі господарювання відбуваються процеси активізації діяльності у сфері підприємництва. Досвід зарубіжних країн свідчить, що малі та середні підприємства відіграють велику роль в економіці, їх розвиток впливає на прискорення науково-технічного прогресу, насичення ринку товарами необхідної якості, створення додаткових робочих місць, тобто вирішує численні актуальні економічні, соціальні та інші проблеми. В усіх економічно розвинутих країнах держава здійснює підтримку малого та середнього підприємництва. Населення все більше займається підприємницькою діяльністю. У зв'язку з цим зростає інтерес до вивчення проблем функціонування малих та середніх підприємств, аналізу тенденцій, змін та особливостей управління структурами даного сектора економіки.

Постановка проблеми. Нині підприємництво набуває нового інноваційного характеру, що окреслює його важливу роль в економічному зростанні країни, соціальному забезпеченні і підвищенні добробуту членів суспільства. Тому сфера підприємництва, підприємницька діяльність в умовах поглиблення ринкових відносин потребує уваги як теоретиків, так і практиків, які можуть привнести та поглибити підходи до розуміння економічної сутності досліджуваної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню науково-теоретичних підходів до розкриття сутності поняття «мале підприємництво» присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, теоретико-методичні основи підприємництва, зокрема й малого, досліджували М. Васильєва [1], З. Варналій [2], Т. Говорушко [3], Л. Єзгор [4], М. Лапуста [5], Г. Козаченко [6], В. Сахаров [7], С. Реверчук [8], О. Стасюк [9]. Регіональним проблемам підприємництва, формуванню регіональної політики щодо організаційно-економічної підтримки малих підприємств присвячені праці науковців І. Комарницького [10], В. Кредісова [11]. Управлінські та інноваційні підходи щодо забезпечення ефективного розвитку малого підприємництва досліджували О. Довгальова, О. Балабенко [12], О. Рибак [13], Т. Смовженко [14] та ін.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до розуміння сутності малого підприємництва у процесі його становлення та перспективного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підприємництво є невід'ємною складовою будь-якої ринкової господарської системи, без якої економіка не здатна існувати. Важливу роль підприємництва в умовах ринкового господарювання відмічає Р. Коуз, характеризуючи його як регулюючий механізм інститутів ринку [15, с. 723]. Динамізм його формування і ефективного розвитку в Україні та її регіонах обумовлюється рядом організаційно-економічних причин, зокрема [13, с. 97]:

1. Суттєві організаційно-технологічні зміни, що призвели до нового співвідношення між великомасштабним і малим виробництвом, зокрема диверсифікація й модернізація великого виробництва, реструктуризація, приватизація, зміни у структурі зайнятості, сприяли зростанню малого підприємництва.

2. Динамізм ринкового середовища, розвиток глобальних ринків, інформаційних систем призводить до нової схеми розподілу праці. Переваги малих організаційних форм дозволяють швидше використовувати вільні місця на ринку, до яких не виявляють інтерес великі корпорації.

3. Підсилення конкуренції між суб'єктами господарювання, що дозволило малому підприємництву повною мірою визначити свої переваги.

При цьому, особливим видом підприємницької діяльності є інноваційне підприємництво, успішність здійснення якого формує синергічний ефект на основі узагальнення і впровадження набутого досвіду у процесі функціонування суб'єктів підприємництва, задіяння таланту підприємця, запровадження його творчого підходу до вирішення проблемних питань і перспектив розвитку підприємницької діяльності, готовності власне підприємця (бізнесмена) до ризиковості, передусім у запровадженні новацій і раціоналізаторських підходів. Інноваційне підприємництво обумовлюється сукупністю спланованих і скоординованих організаційно-технічних та управлінських заходів, спрямованих на досягнення результативності функціонування, тобто підприємницького прибутку, передусім на базі раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, можливості його відтворення, примноження і перспективного економічного зростання.

В межах даного дослідження категорії «підприємництво», «підприємницька діяльність» розглядаються передусім як мале підприємництво, або як сфера малого бізнесу, що обумовлено пріоритетним твердженням їх економічної природи, як основи підприємницької мотивації і результативного чинника ефективного розвитку регіональної економіки. При цьому великий бізнес в Україні має багато особливостей у своєму функціонуванні (від масштабів до специфіки управління і співвідношення інтересів), що швидше має розглядатися в контексті корпоративного менеджменту з елементами загальнодержавного регулювання специфічними методами та принципами. У деяких країнах серед підприємств загалом виділяють лише великі і малі. З

метою уніфікації та інформативності показників при аналізі перевага надається віднесенню середніх підприємств до категорії малих [10, с. 6].

В Економічній енциклопедії наведено таке визначення понять підприємництва і бізнесу:

- підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [16, с. 102];

- бізнес (*англ. business – справа, діло*) – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не суперечить закону і спрямована на отримання прибутку [15, с. 723].

При цьому підприємець є основним господарюючим суб'єктом, який за наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за свою працю отримує підприємницький дохід, мінімум – нормальний прибуток.

Вперше це поняття у науковий обіг запровадив французький економіст Р. Кантільйон, який вважав, що головною рисою підприємця є уміння ризикувати, передбачати майбутнє, а також поєднувати прагнення до привласнення доходу і можливі втрати. На відміну від поняття «підприємець», «бізнесмен» є особою, яка має власний бізнес і привласнює прибуток [16, с. 103; 15, с. 722]. Відмітимо, що поняття «бізнесмен» має звужений характер, оскільки не передбачає ризиковість у процесі здійснення підприємницької діяльності і не наголошує на необхідності володіння особливими рисами підприємця.

У науковій літературі існує багатогранність підходів щодо трактування поняття «мале підприємництво». Так, З. Варналій вважає, що мале підприємництво є самостійною (за рахунок власних коштів) систематичною інноваційною діяльністю громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [2, с. 23]. В. Лапуста [5] вважає, що мале підприємництво, це підприємницька діяльність, що здійснюється суб'єктами ринкової економіки при певних встановлених законами, державними органами чи іншими представницькими органами критеріях (показниках).

Близьким до категорії «мале підприємництво» є поняття «малий бізнес». Взагалі у науковій літературі точаться дискусії на рахунок відмінностей чи подібності між поняттями малого підприємництва і малого бізнесу, оскільки ряд науковців дотримуються думки щодо доцільності їх розмежування. Зокрема З. Варналій, В. Сахаров, Я. Белінська, О. Зав'ялова, О. Довгальова, О. Балабенко вважають, що малий бізнес є діяльністю будь-яких малих підприємств та окремих громадян передусім з метою одержання прибутку, яка не завжди повинна супроводжуватися ризиком і впровадженням інновацій у процесі власної діяльності [7, с. 22; 2, с. 23; 12, с. 14]. Такої ж думки і В. Кредісов, вважаючи, що мале підприємництво передбачає не тільки відносно невеликі розміри підприємства та масштаби господарської діяльності, але й повинно формуватися на основі ризикованості, інноваційності, економічної відповідальності, задіянні персоніфікованих і гнучких управлінських підходів з метою отримання максимального підприємницького прибутку з одиниці затраченого капіталу [11, с. 7]. Сутнісні особливості категорії «мале підприємництво» О. Довгальова і О. Балабенко розглядають як особливу форму економічної активності, результатом якої є досягнення комерційного успіху, що має інноваційний та ризиковий характер діяльності з розширенням і подальшою перспективою розвитку на основі відповідальності, самостійності у прийнятті управлінських рішень та плануванні бізнесу. Такі підходи мають постійний характер господарської діяльності, укладання регулярних, а не одноразових угод [12, с. 14].

На відміну від малого підприємництва, малий бізнес, як вважає Л. Васильєва [1], це не просто частина або сектор національної економіки, який можна статистично виділити в показниках чисельності зайнятих, в обсязі товарообороту, кількості основного капіталу та тому подібне. Це – економічний сегмент, якому притаманні принципово нові якісні характеристики, а саме: об'єднання в одній особі власника та підприємця; спрямованість на інновації; спрощені комунікативна та інформаційна системи.

Т. Говорушко та О. Тимченко дають такі визначення малого підприємництва і малого бізнесу [3, с. 12-13]:

- мале підприємництво є особливою системою економічних відносин, за яких головною рушійною силою, суб'єктом господарювання є підприємець, котрий поєднує особові й матеріальні фактори відтворення на інноваційній основі, особистій ініціативі та економічній відповідальності й зацікавленості, ризику з метою одержання підприємницького доходу;

- малий бізнес становлять невеликі (малі) підприємства, характерними ознаками яких є незначна кількість штатних працівників та невеликі обсяги виробництва.

Інноваційну складову виокремлюють і науковці С. Реверчук [8, с. 46], О. Стасюк [9, с. 13], Л. Єзгор [4, с. 425], Т. Смовженко, А. Кузнєцова, З. Шмігельська [14, с. 30], не тільки у підприємництві в цілому, але й малому і середньому бізнесі, зокрема.

У науковій літературі дискусійними питаннями є також твердження, що малий бізнес є складовою підприємництва, або – підприємництво є складовою бізнесу. З цього приводу, С. Реверчук окреслює три окремі підходи [8, с. 46-47]: бізнес є ширшим ніж підприємництво; підприємництво є ширше ніж бізнес; підприємництво і бізнес, якщо не тотожні, то синонімічні поняття. При цьому Г. В. Козаченко вважає, що мале підприємство є складовою частиною підприємництва, юридичні особи малого бізнесу є малими підприємствами, а малий бізнес представлений сукупністю зареєстрованих фізичних та юридичних осіб підприємців – складовою малого підприємництва [6, с. 14].

Відмітимо, що в Україні термін «підприємництво» офіційно визнано прийнятим 7 лютого 1991 року Законом України «Про підприємництво». У згаданому законі підприємництво

визнається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанні робіт, надання послуг та зайняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Практично підприємництво є складовою ринкової економіки і має безпосередній вплив на розвиток продуктивних сил, а продуктивні сили через системи управління виробничими процесами і працею роблять прямий вплив на розвиток підприємництва. Своєю чергою, підприємництво, як економічна категорія, є певним типом господарювання де головним суб'єктом господарювання є підприємець, який раціонально комбінує чинники виробництва, на інноваційній основі та на власний ризик організовує і управляє виробництвом з метою отримання підприємницького доходу.

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що ці поняття часто ототожнюються, оскільки вважається, що і бізнес, і мале підприємництво зводяться до підприємницької діяльності. Ми погоджуємося з відміченими вище науковими підходами і на основі їх узагальнення пропонуємо власне трактування поняття «мале підприємництво». Отже, мале підприємництво є особливим видом господарської діяльності з врахуванням творчих здібностей підприємця та інноваційних підходів, що базується на самозайнятості підприємців та членів його родини, власному ризику і майнової відповідальності, спрямовану на отримання прибутку та за певними критеріями визначене чинним законодавством.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Багатогранність підходів щодо розуміння сутності малого підприємництва свідчить про неабияку актуальність досліджуваної сфери, яка в умовах поглиблення ринкових відносин покликана сприяти формуванню економічно стійкої, збалансованої та конкурентоздатної національної економіки та забезпеченню сталого соціально-економічного й екологічного розвитку регіону з підвищенням добробуту і формуванню сприятливого життєвого середовища населення в цілому. Подальший науковий пошук спрямовуватиметься на дослідження регіональних проблем, особливостей і перспектив розвитку малого підприємництва в різних видах економічної діяльності з метою їх адаптації до теперішніх і майбутніх реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васільєва Л. М. Сутність суб'єктів малого підприємництва / Л. М. Васильєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NII_2010/Economics/72037.doc.htm.
2. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К.: Знання, 2001. – 277 с.
3. Говорушко Т. А. Малий бізнес: навч. посібник / Т. А. Говорушко, О. І. Тимченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.
4. Єзгор Л. О. Теоретичні основи сентенцій «мале підприємництво» та «малий бізнес» в Україні /Л. О. Єзгор //Вісник Львівського університету. Серія: економічна. – 2009. Вип. 41. – С. 423-428.
5. Лапуста М. Г. Малое предпринимательство / М. Г. Лапуста, Ю. Л. Старостин. – Москва: ИНФРА-М, 1998. – 320 с.
6. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості: [монографія] / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В. В. Назарова. – К.: Лібра, 2003. – 328 с.
7. Малий та середній бізнес / В. Є. Сахаров, Я. В. Белінська, О. В. Зав'ялова та ін.; під ред. В. Є. Сахарова. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2003. – 368 с.
8. Реверчук С. К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / Львівський державний ун-т ім. Івана Франка. – К, 1996. – 192 с.
9. Стасюк О. М. Теоретичне обґрунтування економічної сутності малого бізнесу та його критеріїв / О. М. Стасюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 5. – С. 11-16.
10. Комарницький І. М. Регіональна політика організаційно-економічної підтримки малих підприємств: монографія / Ігор Михайлович Комарницький – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, – 2003. – 236 с.
11. Кредісов В. А. Організаційно-економічні форми підприємництва та проблеми його розвитку / В. А. Кредисов // Менеджмент. – 2008. №10. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/kredisov.htm.
12. Довгальова О. В. Управління малим бізнесом: підручник / О. В. Довгальова, О. В. Балабенко: Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. – Макіївка; Донецьк: Цифрова типографія, 2011. – 298 с.
13. Рибак О. В. Розвиток малого підприємництва в регіоні: теоретичні засади, проблеми та перспективи / О. В. Рибак // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – №2. – С. 96-100.
14. Смовженко Т. С. Інноваційна діяльність малого і середнього бізнесу: основні засади управління: монографія/ Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнєцова, З. К. Шмігельська; Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – К.: УБС НБУ, 2010. – 198 с.
15. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. / голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. [та ін.]. Т. 2 / [відп. редактор Мочерний С. В.]. – 2002.– 952 с.
16. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. / голова редакційної

ради: Гаврилишин Б. Д. [та ін.]. Т. 1 / [відп. редактор Мочерний С. В.]. – 2002. – 864 с.

Волощук Надежда Юрьевна

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Вопросы становления и развития малого предпринимательства сегодня приобретают особую актуальность, поскольку эта сфера деятельности в состоянии решить отдельные проблемы, связанные с занятостью населения, повышением его благосостояния и в целом обеспечить социально-экономическое развитие экономики страны и ее регионов. Рассмотрены эволюционные подходы к определению понятия «предпринимательство» с учетом управленческой и инновационной его составляющих. Целью статьи является обоснование теоретических подходов к пониманию сущности малого предпринимательства в процессе его становления и перспективного развития. Основными задачами определены обобщение и анализ научно-теоретических подходов к сущности малого предпринимательства и обоснования собственного понимания исследуемой категории. В процессе исследования очерчено важную роль малого предпринимательства в развитии экономики как на национальном, так и региональном уровне, рассмотрен ряд организационно-экономических причин, побудивших к его формированию и эффективного развития в Украине. Исследование проведено в рамках системного подхода, который охватывает как общенаучные (диалектический, интуитивный, научной абстракции, индукции и дедукции, анализа и синтеза, законы логики), так и специальные экономические методы исследований, в частности сравнительного анализа – при выявлении различий между понятиями «малое предпринимательство», «малый бизнес», «предприниматель» и «бизнесмен». Рассмотрены особенности предпринимательской деятельности с определением главных черт предпринимателя, основанные на задействовании его таланта, внедрении его творческого подхода к решению проблемных вопросов и перспектив развития предпринимательской деятельности, готовности собственно предпринимателя (бизнесмена) в рискованности, прежде всего при введении новшеств и рационализаторских подходов. Обобщение многогранных подходов к раскрытию сущности категории «малое предпринимательство» позволило очертить свое видение сути отмеченного понятия, как особого вида хозяйственной деятельности с учетом творческих способностей предпринимателя и инновационных подходов, основанный на самозанятости предпринимателей и членов его семьи, собственном риска и имущественной ответственности, направленную на получение прибыли и по определенным критериям определено действующим законодательством.

Ключевые слова: *малое предпринимательство, малый бизнес, предприниматель и бизнесмен, теоретические подходы, условия рыночного хозяйствования, предпринимательская деятельность.*

Voloshchuk N.

THEORETICAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE SENSE OF THE SMALL ENTREPRENEURSHIP NOTION

Nowadays start-ups and development of small business get special topicality, as this sphere of activity is able to solve certain problems of employment, improvement of life level and providing social and economic development of the country and its regions amid processes of deepening market conditions of economic activity. The article is dedicated to the analysis of evolutionary approaches to the definition of the notion of "entrepreneurship», taking into consideration its managerial and innovative parts. The main objectives of the paper defined as generalization and analysis of the research and theoretical approaches to the sense of the "small entrepreneurship» notion and substantiation of the author's view of the studied notion. The important role of small business in economic development both at the national and regional levels has been outlined in the course of the study, the range of organizational and economic causes has been viewed, which has spurred its formation and effective development of business in Ukraine. The investigation has been conducted within the systemic approach which includes the general methods of investigation (dialectical, intuitive, abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis, laws of logic) and special methods of economic study, in particular the comparative analysis while defining the difference between the notions "small entrepreneurship», "small business», "entrepreneur» and "businessman». The peculiarities of entrepreneurial activity are studied with defining the general characteristics of entrepreneur (businessman), based on the use of his (her) talent, implementing his (her) creative approach to solving the problems and perspectives of developing of economic activity, the readiness of the entrepreneur (businessman) to risk, mostly when implementing innovations and labor-saving approaches. The generalization of complicated approaches to understanding of the "small entrepreneurship» notion made it possible to substantiate the author's view of the notion as a special type of economic activity including the creativity of the businessman and innovative approaches, which is based on self-employment of entrepreneurs and their family members, own risk and property liability aimed at obtaining profit and thus defined by the current legislation according to certain criteria.

Key words: *small entrepreneurship, small business, entrepreneur and businessman, theoretic approaches, market conditions, entrepreneurial activity.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК338.43:330.15

Газуда Михайло Васильович,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Ерфан Віталій Йосипович,
к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу, менеджменту та логістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Газуда Сергій Михайлович,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та економіки,
Карпатський університет імені Августина Волошина

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Статтю присвячено актуальним проблемам удосконалення управлінських підходів щодо державного регулювання процесом використання відновлюваних природних ресурсів. Основним завданням окреслено обґрунтування необхідності формування комплексу заходів з удосконалення державного управління у сфері земле-, лісо- і водокористування, а також використання, у процесі сільськогосподарського виробництва, потенціалу біологічних ресурсів, зокрема рослинного і тваринного світу, збереження і відновлення навколишнього природного середовища. Метою статті є обґрунтування управлінських підходів до удосконалення державного регулювання процесу використання відновлюваних природних сільськогосподарських ресурсів на основі врахування факторів впливу на забезпечення ефективного розвитку досліджуваної сфери. В основу дослідження покладено діалектичний метод пізнання явищ і процесів. Серед сукупності методів найважливішими є: узагальнення та наукової абстракції – з метою обґрунтування законодавчого забезпечення у сфері управління використанням відновлюваних природних ресурсів сільського господарства; порівняльного і системно-функціонального аналізу – при дослідженні існуючої нормативно-правової бази, що дало змогу виявити недоліки і окреслити напрями удосконалення законодавчої бази з питань регулювання процесів досліджуваної сфери. Обґрунтовано важливу роль державного регулювання процесом використання природних сільськогосподарських ресурсів з метою розширеного їх відтворення. Наголошено на необхідності поєднання дії трьох складових державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів: формування нормативно-правової бази, визначення органів державного регулювання та вибір інструментів державного регулювання. На основі узагальнення і аналізу нормативно-правового забезпечення з питань регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві виокремлено окремі аспекти його недосконалості, що потребує додаткового вивчення проблемних питань і формування спеціальних заходів з метою усунення недоліків на основі врахування всіх факторів впливу, які не сприяють збалансованому використанню природних ресурсів у процесі сільськогосподарського виробництва. Практична значущість стосується запропонованих напрямів удосконалення законодавчо-правого поля з метою їх врегулювання у процесі збалансованого використання природних ресурсів у сільському господарстві.

Ключові слова: *державне регулювання, природні ресурси, сільське господарство, законодавче забезпечення, земле-, лісо- і водокористування, біологічні ресурси, рослинний і тваринний світ.*

ВСТУП

У сучасних умовах ринкової економіки пріоритетним завданням розвитку сільського господарства є пошук адекватної комплексної системи ефективного управління використанням та охороною природних ресурсів. Такий пошук доцільно проводити в рамках удосконалення державного управління та регулювання процесом використання відновлюваних природних ресурсів. Відмічена система формується на основі взаємопов'язаних елементів, взаємодія яких дасть змогу створити відповідне правове поле. Удосконалення завдань та функцій державних і спеціальних органів державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів, відповідного нормативно-правого поля дозволить підвищити ефективність механізму управління, використання і збереження досліджуваних ресурсів, забезпечити сталий розвиток сільського господарства загалом.

Постановка проблеми. Управління природними ресурсами обумовлюється необхідністю постійного удосконалення процесу використання природних ресурсів, оптимізації розподілу природних ресурсів між галузями господарського комплексу і раціоналізації їх використання у кожній з них, розроблення і впровадження комплексу заходів з охорони природних ресурсів та підвищення продуктивності і економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь на принципах збалансованого розвитку. Враховуючи це, удосконалення державного управління природними ресурсами повинно розглядатись через призму його компонентів: удосконалення правового поля регулювання процесів природокористування, функцій та завдань органів державного управління, принципів та методів управління, удосконалення стимулюючого інструментарію регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів. У зв'язку з цим з метою визначення стратегічних пріоритетів

формування механізму управління використанням відновлюваних природних ресурсів слід чітко визначити правові засади державного регулювання зазначених процесів у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними нормативно-правовими документами державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві є Земельний кодекс України [1], Водний кодекс України [2], Лісовий кодекс України [3], Закони України «Про охорону земель» [4], «Про рослинний світ» [5], «Про тваринний світ» [6], «Про охорону навколишнього природного середовища» [7] та інші нормативні акти.

Земельний кодекс України регулює питання, що стосуються повноважень Верховної Ради України, органів виконавчої влади у сфері земельних відносин, складу та цільового призначення земель України, права на землю, продажу земель, гарантій та припинення прав на землю, охорони земель, управління в галузі використання й охорони земель, економічного стимулювання раціонального використання земель, відповідальності за порушення земельного законодавства [1]. У Лісовому кодексі України регулюються питання щодо прав власності на ліси, прав користування лісами, особливостей державного регулювання та управління у сфері лісових відносин, організації ведення лісового господарства, зміни цільового призначення земельних лісових ділянок, особливостей ведення лісового господарства, використання та відтворення лісів, заходи з підвищення продуктивності лісів, поліпшення якісного складу та збереження біорізноманіття в них питання охорони і захисту лісів, контролю за їх охороною та відтворенням, фінансування заходів з підвищення продуктивності лісів, економічного стимулювання їх розширеного відтворення, відповідальності за порушення лісового законодавства [3].

Питання державного регулювання водних ресурсів висвітлені безпосередньо у Водному кодексі України. Завданням водного законодавства є регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Важливим нормативним документом, що регулює розвиток рослинного світу у сільському господарстві, є Закон України «Про рослинний світ» [5]. Згідно зі ст. 3 зазначеного Закону, рослинний світ становить собою сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території, тобто вони мають бути частиною екосистеми, а не вилучені з природного середовища. Об’єктами рослинного світу Закон визнає дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання.

Регулювання використання тваринного світу з боку органів державного управління здійснюється Законом України «Про тваринний світ» [6]. Згідно зі ст. 3 відміченого закону, об'єктами тваринного світу є дикі тварини (хордові й безхребетні) в усьому їх видовому і популяційному розмаїтті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), частини диких тварин (роги, шкіра, ратиці, копита тощо), продукти їхньої життєдіяльності (мед, віск тощо). Слід мати на увазі, що до диких належать види тварин, що виникли шляхом природного добору і здатні самостійно жити в умовах екосистеми. Сюди не належать тварини, породи яких виведені людиною селекційно, а також ті, що стали такими свійськими, що втратили здатність проживати в екосистемі самостійно. Правовий режим сільськогосподарських і свійських тварин визначається відповідно аграрним чи цивільним законодавством, але не природно-ресурсним, тобто на них не поширюється дія Закону «Про тваринний світ». Відповідно до ст. 4 названого закону встановлюються два правових режими щодо диких тварин: загальнодержавного й місцевого значення. До об’єктів тваринного світу загальнодержавного значення належать ті тварини, що перебувають у державній власності, а також ті, які перебувають у комунальній чи приватній власності, але визнані об'єктами тваринного світу загально – державного значення. До об’єктів тваринного світу місцевого значення належать ті тварини комунальної та приватної власності, які не визнані об’єктами тваринного світу загальнодержавного значення.

Законами України «Про охорону земель» [4] та «Про охорону навколишнього природного середовища» [7] врегульовано повноваження органів державної влади і місцевого самоврядування в галузі охорони земель, контролю і формування системи заходів з охорони земель, державні стандарти і нормативи щодо цього, питання фінансування по охороні земель і ґрунтів, відповідальність за порушення земельного законодавства та навколишнього природного середовища.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування підходів щодо удосконалення державного регулювання процесу використання відновлюваних природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві на основі врахування факторів впливу на забезпечення ефективного розвитку досліджуваної сфери.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Удосконалення державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві повинно здійснюватись у тісному взаємозв’язку трьох складових, взаємодія яких сприятиме ефективному врегулюванню розвитку досліджуваної сфери:

1. Формування нормативно-правової бази регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві.

2. Визначення органів державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві.

3. Вибір інструментів державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві.

Зупинимось детальніше на формуванні інституційно-правового забезпечення державного регулювання досліджуваних процесів.

Земельний кодекс України створив широку законодавчу основу для розв'язання проблем, що виникають у сфері землекористування, однак ним не охоплено низки питань і проблем, пов'язаних із регулюванням земельних відносин, що викликало необхідність розробки ряду інших нормативно-правових документів з питань державного регулювання розвитку земельних ресурсів.

У зміст та структуру Земельного кодексу України практично щорічно вносяться зміни, що свідчить про його недосконаліть і по сьогоднішній день. У цьому нормативному документі недостатньо висвітлюються питання формування інфраструктури ринку земель, тобто недостатньо врегульовано процедуру їх продажу, проведення земельних аукціонів і конкурсів, створення земельних банків, бірж [8, с. 61]. Недосконалою є й система земельних торгів. Порядок проведення торгівлі місцеві органи визначають на свій власний розсуд, не враховуючи при цьому державну політику у сфері земельних відносин.

У Земельному кодексі України дається визначення різних видів земель, зокрема землі: сільськогосподарського призначення; житлової та громадської забудови; природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; оздоровчого призначення; рекреаційного призначення; історико-культурного призначення; лісогосподарського призначення; водного фонду; промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення – земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності. Кожен із цих видів земель має своє призначення, по-різному залучається в розвиток економіки відповідних територій та має різну соціально-економічну ефективність. Необхідно зауважити, що кожен вид земель володіє своїми потенційними можливостями та резервами, які можуть стати базою для розвитку сільського господарства, підвищити результативність землекористування як у питаннях екологізації, так і в питаннях фіскальної віддачі. Однак, незважаючи на різну цільову спрямованість земель, у багатьох випадках вони використовуються не за призначенням, що порушує основні засадничі принципи Земельного кодексу України.

Наприклад, у межах населених пунктів знаходяться землі, які призначені і використовуються для різних цілей – розташування об'єктів промисловості, транспорту, зв'язку, оборони, природоохоронних, оздоровчих, рекреаційних, історико-культурних закладів і об'єктів, підприємств і об'єктів лісового і водного фондів, а також сільськогосподарські землі. Тобто, у складі земель населених пунктів одночасно знаходяться землі інших категорій, що неминуче викликає необхідність встановлення для одних і тих же земельних ділянок подвійного правового режиму [8, с. 71]. Тому слід посилити контроль за дотриманням правового статусу земель та їх цільовим призначенням. З іншого боку, слід посилити застережні заходи та узаконити додаткові важелі впливу місцевих органів влади на нових власників з метою недопущення безгосподарного використання земельних ресурсів.

Доповненням до Земельного кодексу України з питань державного регулювання земельних відносин у напрямі охорони земель та ґрунтів є Закон України «Про охорону земель» [4]. Аналіз основних статей цього нормативного документа, потребує удосконалення в напрямі посилення адміністративної відповідальності за нещадне та неефективне використання земель, що призводить до екодеструктивного навантаження на довкілля та на зниження сільськогосподарського виробництва загалом.

Лісовий кодекс враховує особливості та необхідність відтворення лісів як передумови розвитку відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві. Відтворення лісів здійснюється шляхом їх відновлення та лісорозведення. Відновлення лісів проводиться способами, що забезпечують створення високопродуктивних лісів з господарсько цінних деревних і чагарникових порід. Лісорозведення проводиться способами, що забезпечують створення продуктивних деревостанів з високими захисними властивостями. Держава здійснює економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів шляхом:

- компенсації витрат власникам лісів і лісокористувачам при впровадженні ними заходів щодо розширеного відтворення лісів;
- застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення.

Однак існуючі нормативно-правові документи з питань регулювання ведення лісового господарства недостатньо враховують особливості ринкового середовища у сфері регулювання розвитку лісового сектору економіки. Дискусійними залишаються питання власності та шляхи приватизації, оподаткування, оренди, фінансування, що потребує удосконалення. Далеко не повною мірою забезпечено практичне виконання міжнародних угод зі сталого лісоуправління. Існують проблеми, пов'язані з недосконалим механізмом розподілу функцій з розпорядження лісами між органами державної влади різних рівнів, низьким ступенем довіри до структур влади, нерозвиненістю суспільних лісових та екологічних організацій, зростанням числа і обсягів самовільних рубок, проявами тіньової економіки. Усунення цих проблем потребує вдосконалення правового поля регулювання лісоведення в напрямі формування юридичних, організаційних та економічних умов сталого управління лісами. У правовому полі слід удосконалити питання власності на ліси і виробничі потужності, залучені у лісовий сектор економіки, чітко розмежувати повноваження держави з управління та господарювання, розробити і законодавчо закріпити правила, що визначають принципи і норми ведення лісового господарства [9, с. 230].

Державне регулювання водних ресурсів обумовлюється Водним кодексом України, де зазначено, що води (водні об'єкти) є винятково власністю українського народу і надаються тільки у користування. Однак, незважаючи на таке декларування і досі існує проблема оренди водних ресурсів, коли люди не мають права доступу до води, що породжує соціальну несправедливість у суспільстві.

Закон України «Про рослинний світ» регулює використання лише несільськогосподарських рослин, які є природними об'єктами і частиною екосистеми. Винятком є рослини, занесені до Червоної чи Зеленої книг, – вони залишаються об'єктами природно-ресурсного права навіть тоді, коли вилучені з екосистеми. Стаття 4 Закону «Про рослинний світ» визначає правовий режим рослинних ресурсів загальнодержавного і місцевого значення. До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення належать об'єкти рослинного світу в межах природних комплексів загальнодержавного значення, а також занесені до Червоної чи Зеленої книг. Інші рослинні ресурси належать до рослинних ресурсів місцевого значення.

Згідно із зазначеним Законом, суб'єкти аграрного права можуть у порядку загального використання об'єктів рослинного світу збирати лікарську й технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти, пристосовувати об'єкти рослинного світу для потреб бджільництва. Вони мають право навіть продавати зібрані в порядку загального використання рослини, за винятком лікарської і технічної сировини. Забороняється в порядку загального використання збирати наркотиковмісні рослини та їх частини. Місцеві ради можуть обмежувати використання рослинних ресурсів у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної і ценотичної різноманітності. Спеціальне використання рослинного світу суб'єкти аграрного права здійснюють у підприємницькій діяльності шляхом збирання лікарських рослин, заготівлі деревини під час рубок головного користування, заготівлі живиці, кори, лубу, деревної зелені, деревних соків, квітів, ягід, інших плодів, лісової підстилки, очерету, сіна, випасання худоби.

Відповідно до Закону України «Про тваринний світ» [6], загальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється без вилучення їх із природного середовища (за винятком аматорського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування в межах, установлених законодавством обсягів безоплатного вилову – цей вид використання тваринного світу належить до загального), а також без знищення тварин, руйнування їхнього житла та інших споруд (нір, хаток, гнізд, лігв, мурашників, бобрових загат тощо), порушення середовища існування тварин і погіршення умов їх розмноження.

До спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання (за винятком аматорського і спортивного рибальства у водоймах загального користування), що здійснюються з їх вилученням (добуванням, збиранням) із природного середовища, зокрема знищення диких тварин. На спеціальне використання об'єктів тваринного світу потрібно отримати дозвіл і внести збір. Суб'єкти аграрного права можуть у порядку загального використання тваринного світу послуговуватися корисними властивостями життєдіяльності тварин (природних санітарів середовища, запилювачів рослин тощо), ловити рибу у водоймах загального користування, тобто в усіх водоймах, що перебувають у державній власності і не закріплені на праві спеціального використання іншим особам, здійснювати інші види використання об'єктів тваринного світу без вилучення їх з природної волі чи знищення. Для охорони тварин і підтримування екологічної рівноваги право спеціального використання об'єктів тваринного світу може бути обмежене чи заборонене на певних територіях та в певні строки. Спеціальне використання тваринного світу на праві власності передбачає можливість перебування об'єктів тваринного світу в державній, комунальній та приватній власності. За ст. 7 Закону України «Про тваринний світ» можливе перебування об'єктів тваринного світу в приватній власності суб'єктів аграрного права.

Аналіз існуючої нормативно-правової бази з питань регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві свідчить про її недосконаліть, оскільки практично кожен із нормативних документів містить вузькі місця, які слід усунути задля збалансованого використання природних ресурсів. Пропонуємо такі напрями удосконалення нормативно-правого поля з питань регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві:

1. По використанню рослинного світу:

- удосконалення питань власності та шляхів приватизації, оподаткування, оренди, фінансування; правових аспектів виконання міжнародних угод зі сталого лісоуправління;
- удосконалення механізму розподілу функцій з розпорядження лісами між органами державної влади різних рівнів; чітке розмежування повноважень держави з управління та господарювання;
- законодавче закріплення правил, що визначають принципи і норми ведення лісового господарства;
- удосконалення питань з використання не лише несільськогосподарських рослин, які є природними об'єктами і частиною екосистеми, а й рослин, що використовуються у сільському господарстві.

2. По використанню тваринного світу: поширення правового режиму Закону України «Про тваринний світ» на сільськогосподарських і свійських тварин.

3. По використанню ґрунтів: удосконалення формування інфраструктури ринку земель, урегулювання процедури їх продажу, проведення земельних аукціонів і конкурсів; посилення контролю за дотриманням правового статусу земель та їх цільовим призначенням, посилення застережних заходів та узаконення додаткових важелів впливу місцевих органів влади на нових власників з метою недопущення безгосподарного використання

земельних ресурсів; посилення адміністративної відповідальності за нещадне та неефективне використання земель, що призводить до екодеструктивного навантаження на довкілля та на зниження сільськогосподарського виробництва загалом.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Заходи щодо підвищення ефективності державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві включають формування та удосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві, зокрема водного, лісового, земельного кодексів України, Законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ»; трансформацію функцій органів державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві та вибір стимулюючих інструментів забезпечення ефективного використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві. Формування та узагальнення напрямів удосконалення законодавчо-правого поля з метою їх врегулювання у процесі збалансованого використання природних ресурсів у сільському господарстві буде визначати напрями подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. – К.: ВЕЛЕС, 2005. – 79 с.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 24. – Ст. 189.
3. Лісовий кодекс України: Закон України № 3404-IV «Про внесення змін до Лісового кодексу України»//Лісовий і мисливський журнал. – № 2 (56). – 2006. – С. 25-39.
4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 144. – С. 5-12.
5. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 22-23. – Ст.198.
6. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 14. – Ст.97.
7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII / Додаток до щотижневика «Відомості Верховної Ради України»; Серія «Закони України». – К.: Парламентське видавництво, 1999. – 55 с.
8. Хвесик М. А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні: монографія / М. А. Хвесик, В. А. Голян, А. І. Крисак. – К.: Кондор, 2007. – 522 с.
9. Шершун М. Х. Реформування системи лісового господарства України у контексті європейської перспективи розвитку: монографія / М. Х. Шершун; за наук.ред. О. І. Фурдичка. – К.: ДІА, 2012. – 336 с.

Газуда Михаил Васильевич, Ерфан Виталий Иосифович, Газуда Сергей Михайлович

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОЦЕССОВ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Статья посвящена актуальным проблемам совершенствования управленческих подходов по государственному регулированию процессом использования возобновляемых природных ресурсов. Основной задачей обозначены обоснование необходимости формирования комплекса мероприятий по совершенствованию государственного управления в сфере земле-, лесо- и водопользования, а также использование в процессе сельскохозяйственного производства, потенциала биологических ресурсов, в том числе растительного и животного мира, сохранения и восстановления окружающей среды. Целью статьи является обоснование управленческих подходов к совершенствованию государственного регулирования процесса использования возобновляемых природных сельскохозяйственных ресурсов на основе учета факторов влияния на обеспечение эффективного развития исследуемой сферы. В основу исследования положен диалектический метод познания явлений и процессов. Среди совокупности методов важнейшими являются: обобщение и научной абстракции – с целью обоснования законодательного обеспечения в сфере управления использованием возобновляемых природных ресурсов сельского хозяйства; сравнительного и системно-функционального анализа – при исследовании существующей нормативно-правовой базы, что позволило выявить недостатки и определить направления совершенствования законодательной базы по вопросам регулирования процессов исследуемой сферы. Обосновано важную роль государственного регулирования процессом использования природных сельскохозяйственных ресурсов с целью расширенного их воспроизводства. Отмечена необходимость сочетания действия трех составляющих государственного регулирования процессов использования возобновляемых природных ресурсов: формирование нормативно-правовой базы, определение органов государственного регулирования и выбор инструментов государственного регулирования. На основе обобщения и анализа нормативно-правового обеспечения по вопросам регулирования процессов использования возобновляемых природных ресурсов в сельском хозяйстве выделены отдельные аспекты его несовершенства, что требует дополнительного изучения проблемных вопросов и формирования специальных мер по устранению недостатков на основе учета всех факторов воздействия, не способствующих сбалансированному использованию природных ресурсов в процессе

сельскохозяйственного производства. Практическая значимость касается предложенных направлений совершенствования законодательно-правого поля с целью их урегулирования в процессе сбалансированного использования природных ресурсов в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: *государственное регулирование, природные ресурсы, сельское хозяйство, законодательное обеспечение, земле-, лесо- и водопользования, биологические ресурсы, растительный и животный мир.*

Gazuda M., Erfan V., Gazuda S.

IMPROVEMENT OF THE STATE REGULATION OF THE PROCESSES OF RENEWABLE NATURAL RESOURCES USAGE IN AGRICULTURE

The topical problems of improvement of the managerial approaches concerning the state regulation of the processes of renewable natural resources usage have been considered in the article. The general objective is outlined as a substantiation of the necessity of forming the complex of measures on improving the state management in the spheres of land, forest and water utilization, as well as the use of biologic resources potential, in particular of flora and fauna, at agricultural production, preserving and renewing environment. The paper is aimed at substantiation of managerial approaches to improvement of the state regulation of the processes of renewable natural agricultural resources usage, grounding on consideration of the factors which influence the effective development of the studied sphere. The study is based on dialectic approach of perception of phenomena and processes. Among the most important used methods are the following: generalization and abstraction - with the aim to substantiate the legal base in the sphere of managing the use of renewable resources of agriculture; comparative and systemic-functional analysis - at the study of the given legal base, which made it possible to catch out its disadvantages and reveal the future directions of improvement of the law on the matters of regulating the processes of the studied sphere. The important role of the state regulation of the processes of renewable natural agricultural resources usage with the aim of their expanded reproduction has been substantiated. It has been emphasized on the necessity to unite the action of three elements of the state regulation of the processes of renewable natural resources usage: forming the legal base, defining the bodies of state regulation and the choice of the instruments of state regulation. On the base of generalization and analysis of the regulatory support on the matters of regulation of the processes of renewable natural resources usage in agriculture, certain aspects of its imperfection have been defined, that needs the additional study of problems and forming the special measures aimed at addressing the deficiencies by taking into consideration all the factors, which do not support the balanced use of natural resources in agricultural production. The practical importance concerns the proposed lines of improvement of regulatory base with the aim to regulate them in the process of balanced usage of natural resources in agriculture.

Key words: *state regulation, natural resources, agriculture, regulatory support, land, forest and water utilization, biologic resources, flora and fauna.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК: 631.15.017.3

Кропивко Максим Михайлович,
к.е.н., старший науковий співробітник,
докторант відділу розвитку підприємництва і кооперації,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ РОДОВИХ САДИБ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ФОРМИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ

Проведено дослідження динаміки розвитку сільських територій і зменшення чисельності сіл та сільських населених пунктів. Окрім того, наголошено на необхідності змін у проведенні досліджень щодо напрямів призупинення негативної динаміки зникнення сіл і сільських поселень в Україні. Визначено, що одним із варіантів розвитку сільської місцевості є створення екопоселень на основі розвитку родових садиб. Мета статті полягає в інформуванні більшої частини науковців щодо процесу створення альтернативних сільських поселень в Україні, а також дослідження особливостей їхньої життєдіяльності у сучасних економіко-політичних умовах. У результаті досліджень розглянуто динаміку розвитку сіл і сільських поселень в Україні протягом 1991-2013 рр., а також проведено системний аналіз організаційних особливостей створення родових садиб та екопоселень, як одного з шляхів альтернативного розвитку господарств населення. При цьому, враховуючи невизначеність у трактуванні понять «екопоселення» і «родова садиба», обґрунтовано їхнє авторське визначення. Так, поняття «екопоселення» пропонується трактувати як альтернативне поселення, створене з метою організації екологічно безпечної життєдіяльності його членів на засадах органічного землеробства, а «родова садиба» – як земельна ділянка з індивідуальним житловим будинком й іншими спорудами допоміжного використання, а також багаторічними насадженнями, лісовими насадженнями, водними об'єктами, тваринами та іншим майном, на якій протягом кількох поколінь проживає родина 1-2 ступеня спорідненості. На основі поглиблених досліджень розвитку родових садиб Житомирської області доведено, що залежно від етапу розвитку їхніми членами застосовуються три основні форми організації життєдіяльності і взаємовідносин, а саме: комуни, колективні та кооперативні поселення. Відповідно до проведених досліджень можна стверджувати, що основні відмінності у взаємовідносинах більшості поселень, полягають у організації управління діяльністю екопоселення, праві власності на матеріально-технічні засоби, принципах ведення виробничої діяльності, постачанні й збуті виробленої продукції, а також шляхів і механізмів розподілу доходу серед членів родових садиб.

Ключові слова: *господарства населення, екопоселення, родові садиби, комуни, колективні й кооперативні поселення*

ВСТУП

Постановка проблеми. Нині в Україні відбуваються активні наукові дискусії щодо визначення шляхів і напрямів подальшого розвитку сільських населених пунктів та сільських територій. При цьому, розглядаючи забезпечення сталого розвитку цих територій, науковці й практики звертають увагу, перш за все, на необхідність децентралізації влади й управління з метою призупинення динаміки зникнення сіл та селищ, а також збільшення обсягу інвестицій за рахунок різних джерел, у т.ч. й власних. Проте розвиток родових садиб, як одного з шляху відтворення сільських населених пунктів, поки що залишається за рамками їхніх досліджень.

Негативні наслідки глобалізаційних процесів, застосування високоінтенсивних та інноваційних технологій вирощування й переробки сільськогосподарської продукції, економічні і соціальні потрясіння, що супроводжують процеси інтеграції України до світового культурного й економічного простору, зумовлюють зменшення чисельності сільських населених пунктів, що своєю чергою, призводить до неефективного використання сільськогосподарських угідь, виникнення депресивних сільських територій, погіршення рівня життя сільських жителів, збільшення безробіття та агресивного середовища як у сільських, так і міських населених пунктах. У зв'язку з зазначеним особливої уваги потребує вивчення усіх аспектів напрямів і механізмів зупинення процесу зникнення, а також шляхів відродження сільських населених пунктів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми відродження сільських територій протягом тривалого часу привертають увагу багатьох провідних вчених-економістів, зокрема таких як Булавка О. Г., Збарського В. К., Россохи В. В., Месель-Веселяка В. Я., Прокопи І. В., Саблука П. Т., Свиноуса І. В., Юрчишина В. В. і багатьох інших.

Водночас більшість цих науковців свою увагу концентрують на «традиційних» шляхах вирішення проблеми збереження сільських територій і сільських населених пунктів, досліджуючи, перш за все, напрями й механізми розвитку сільської інфраструктури та шляхи призупинення процесу відтоку населення з сільської місцевості. Проте протягом тривалого часу відбуваються й зворотні процеси, пов'язані з відтоком міського населення у сільську місцевість. При цьому частина міських жителів, ґрунтуючись на власному досвіді, уподобанні або інших мотиваційних ознаках, свідомо обирають альтернативний шлях ведення як сільськогосподарської діяльності, так і впровадження життєвого устрою у виникаючих поселеннях, незалежно до їхніх достатків.

Мета статті (постановка завдання). Мета

статті полягає в системному аналізі організаційних особливостей створення родових садиб та екопоселень, як одного з шляхів альтернативного розвитку господарств населення в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом тривалого часу в Україні відбувається негативний процес зменшення кількості сільських населених пунктів. При цьому свого роду лідером у цьому процесі є, перш за все, Київська область. Так, незважаючи на усі переваги Києва як величезного ринку збуту виробленої продукції, а господарств Київської області – як суб'єктів, продукуючих сільськогосподарську продукцію для різних верств жителів Києва, протягом 1991-2013 рр. кількість сільських населених пунктів тут зменшилася на 6,6%.

Аналогічна динаміка щодо зменшення кількості сільських населених пунктів існує й у більшості областей України (рис. 1).

Загалом, протягом 1991-2013 рр. в Україні кількість сільських населених пунктів скоротилася на 454 од. Тобто, щорічна кількість зникнення сільських населених пунктів складає 17 од. При цьому лідируючі позиції у цьому антирейтингу належать найбільш технологічно, фінансово та інфраструктурно розвиненим областям, а саме: Київській області (79 зниклих сільських населених пункти), Харківській (62) і Полтавській області (52) зниклих сільських населених пункти. Такі показники також підтверджуються дослідженнями Булавко О. Г. Він стверджує, що на початок 2012 р. в Україні було 28500 сільських населених пунктів, а на кінець 2012 р. їх залишилося 28346 од [2, с. 107].

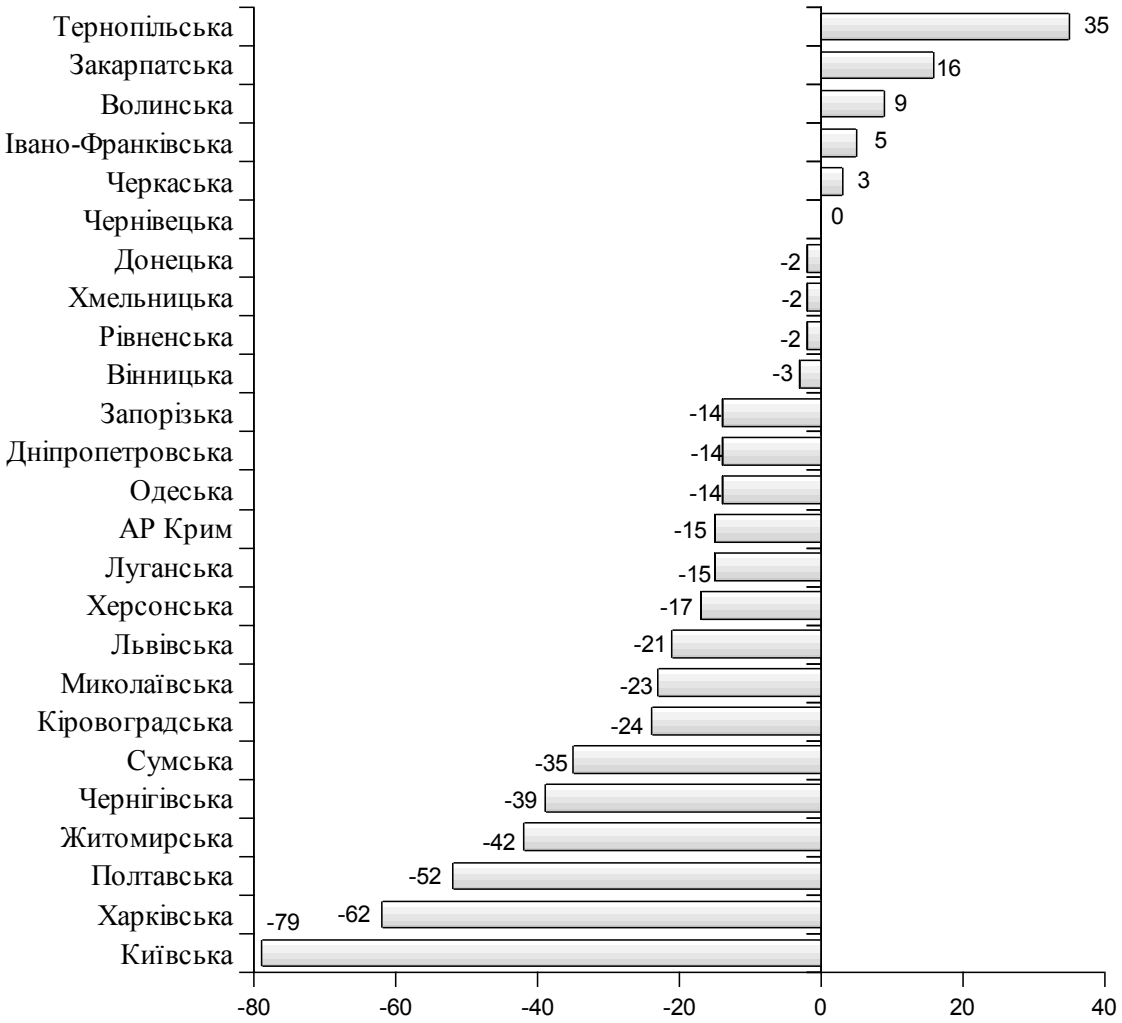

Рис. 1. Динаміка розвитку сіл і сільських поселень в Україні протягом 1991-2013 рр.
Джерело: розраховано за даними [1, с. 7-8].

Приймаючи до уваги військові дії у Луганській і Донецькій областях, а також ситуацію у Запорізькій області та автономній республіці Крим, можна стверджувати, що кількість сільських жителів у містах зростатиме. При цьому більшість з них не володіє необхідними технологіями, здібностями, знаннями й навичками, що потребує витрат суттєвих бюджетних коштів для підвищення їхньої кваліфікації або перенавчання. В умовах економічної стагнації таке підґрунтя може призвести не лише до соціального вибуху у містах, а й до поширення процесу перетоку частини міського населення у села.

Враховуючи світовий досвід і сучасні обставини, можна стверджувати, що частина з них шукатиме способи щодо реалізації альтернативних шляхів облаштування своєї життєдіяльності.

Нині в Україні набуває розвитку створення екологічних поселень на основі розвитку родових садиб у сільській місцевості. Відповідно до проведених досліджень, незважаючи на те, що у нашій країні розвиток руху зі створення родових садиб знаходиться на початковій стадії, кількість таких екопоселень має тенденцію до зростання. Так, згідно проведених досліджень, незважаючи на велику плинність членів екопоселень, в Україні вже сформовано ядро щодо розвитку цієї форми організації сільських поселень. Згідно даних Інтернет-порталу poselenia.ru, у 2013 році уже функціонувало понад 25 од. таких поселень. При цьому кількість сімей, які проживають у екопоселеннях зростає. Аналіз даних, наведених на Інтернет-порталі свідчить, що у 2014 році в екопоселеннях України проживало майже 300 сімей. Окрім того, ще понад 142 сім'ї нині планують створити нові або приєднатися до діючих екопоселень. Реалізація цих задумів збільшить кількість екопоселень майже у двічі та дозволить понад 1000 особам займатиметься екологічним землеробством [3].

Особливістю процесу створення екопоселень в Україні є, насамперед, невизначеність членів родових садиб щодо шляхів, напрямів й особливостей створення як екопоселень, так і родових садиб.

Відповідно до досліджень створення екопоселень Житомирської області, більшість членів екопоселень впроваджують у своїй діяльності новітні екотехнології (пермакультурне землеробство, кратерні сади, екосадиби тощо). У той же час, що є природньо, члени цих поселень мають різні погляди щодо подальшого розвитку своїх поселень.

Необхідно зазначити, що така невизначеність присутня не лише поміж членів родових садиб в Україні. Так, сучасні світові тенденції щодо необхідності харчування екологічно чистою сільськогосподарською продукцією та проживання у екологічно чистій місцевості мають витоки із контркультури «Хіпі», яка виникла у 60-70-х рр. минулого сторіччя.

Відповідно до практики, деструктивні процеси в Україні, пов'язані з наслідками примусової колективізації, неможливість забезпечення жителів міст якісною сільськогосподарською продукцією, а потім перебудови планово-адміністративної на ринкову економіку, зумовили виникнення у частини суспільства потреби в додатковому захисті, що призвело до створення додаткового резерву існування у вигляді земельних угідь, придатних для продукування сільськогосподарської продукції. Ці процеси та наслідки урбанізації й зумовлюють виникнення екопоселень.

Згідно проведених досліджень, вперше на території СРСР поселення, які можливо вважати прообразом екопоселень, виникли ще на початку 1990-х рр. Нині на цьому просторі існує понад 3,3 тис. родових садиб, члени яких постійно проживають в екопоселеннях. При цьому в Російській Федерації це вже третій етап розвитку родових садиб [3].

Незважаючи на зазначене, поки що більшість науковців навіть не визначилися з трактуванням понять як екологічних поселень, так і родових садиб. Проведені теоретичні й практичні дослідження дозволяють стверджувати, що під екопоселенням можна вважати альтернативне поселення, створене з метою організації екологічно безпечної життєдіяльності його членів на засадах органічного землеробства. Виділяють шість класифікаційних ознак, що відрізняють екопоселення від традиційного сільського поселення, а саме: органічне землеробство, лісокористування, мінімізація енергоспоживання, здоровий спосіб життя, певне самозабезпечення та розвиток особливого соціокультурного середовища у поселеннях (рис. 2).

Так, на відміну від жителів традиційних сільських поселень, у екопоселеннях, обробляючи земельні площі, їхні жителі застосовують технології з неглибокого розпушування ґрунту, у веденні як сільськогосподарської діяльності, так і особистих потреб мінімізують застосування мінеральних добрив, отрутохімікатів та інших хімічних елементів, що впливають на рівень забруднення оточуючого середовища, для посилення родючості ґрунту сприяють розмноженню природних мікроорганізмів і хробаків, займаються вирощуванням і наглядом за різними неплодовими породами дерев, застосовують провідні енергозберігаючі технології, скорочують обсяги побутового енергоспоживання з традиційних джерел тощо.

Окрім того, жителі таких поселень намагаються створити власне соціокультурне середовище. З цією метою серед членів екопоселень пропагується здоровий спосіб життя шляхом споживання власно вирощеної екологічно-чистої сільськогосподарської продукції та відмови від вживання спиртних напоїв і паління, а також впроваджується альтернативна система освіти та ведення життєдіяльності й дозвілля, відповідно до принципів «простору любові», викладених у циклі публікацій Володимиром Мегре «Звенящие кедры Росии» [4].

Згідно розроблених В. Мегре концептуальних підходів, розвиток сільських поселень має ґрунтуватися на створенні родових садиб, члени яких житимуть у гармонії з природою, мінімізуючи нанесення шкоди та здійснюючи заходи з відновлення оточуючого середовища. При цьому спільно з науковцями Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» в Україні розроблена власна концепція розвитку родових садиб [5].

Відповідно до цієї концепції міським жителям, що виявили бажання створювати родові садиби, органами місцевої влади й самоврядування на засадах довічного користування надається невитребувана земельна ділянка загальним розміром до 1 га. Залежно від рельєфу місцевості від 30 до 50 відсотків цієї ділянки має засаджуватися неплодовими деревами, а відповідні державні органи встановлюють екологічні вимоги щодо користування цими ділянками членами родових садиб.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що поняття родова садиба можна трактувати як земельну ділянка з індивідуальним житловим будинком та іншими спорудами допоміжного використання, а також багаторічними й лісовими насадженнями, водними об'єктами, тваринами та іншим майном, на якій протягом кількох

поколінь проживає родина 1-2 ступеня спорідненості. При цьому, враховуючи концептуальні принципи щодо створення «простору любові», члени родових садиб, об'єднуючись утворюють общини з різними формами організації функціонування екопоселень.

Рис. 2. Визначальні ознаки екопоселень в Україні

Джерело: сформовано на основі власних досліджень розвитку родових садиб Житомирської області

Приймаючи до уваги проведені поглиблені дослідження розвитку родових садиб Житомирської області, а також світову практику функціонування екопоселень, можна стверджувати, що залежно від етапу розвитку їхніми членами застосовуються три основні форми організації життєдіяльності та взаємовідносин, а саме: комуни, колективні й кооперативні поселення.

Основні відмінності цих форм полягають у організації управління діяльністю екопоселення, права власності на матеріально-технічні засоби, принципи ведення виробничої діяльності, постачання й збуту виробленої продукції, а також розподілу доходу серед членів родових садиб (рис. 3).

При застосуванні організаційно-правової форми «комуна» будь-які управлінські рішення здійснюється відповідно до рішення загальних зборів членів родових садиб (рис. 3). Усі матеріально-технічні засоби, включаючи й житлові приміщення, знаходяться у спільній сумісній власності та використовується усіма членами цього поселення. Особливість виробничої діяльності полягає у колективному виконанні необхідних робіт, а будь-який член родової садиби виконує роботу там, де є першочергова необхідність у її виконанні, не зважаючи на досвід, навички чи здібності, набуті окремо взятою особою.

При цьому тут немає прямого зв'язку з результатами праці, а розподіл доходу чи інших благ відбувається відповідно до потреб конкретного члену родової садиби.

При застосуванні організаційно-правової форми «кооперативне поселення», управлінські рішення приймаються більшості голосів ініціативної групи, яка складається з делегатів членів родових садиб. Усі матеріально-технічні засоби за цієї організаційно-правової форми знаходяться у приватній власності членів родових садиб і надаються іншим членам поселення на засадах сусідської взаємодопомоги. Особливість виробничої діяльності за цієї форми самоврядування полягає у її веденні на засадах індивідуальної праці із мінімальним застосуванням найманих працівників.

При цьому кожен член родової садиби займається будь-якою трудовою діяльністю відповідно до першочергової потреби конкретної садиби, а суспільно корисна діяльність цих членів відбувається згідно набутого ними на досвіду, навичок чи здібностей. Розподіл доходу та інших благ за цієї організаційно-правової форми має прямий зв'язок з результатами праці й розподіляється у екопоселенні відповідно до потреби конкретного члену родової садиби.

Організаційно-правова форма «колективне поселення» є проміжною формою між переходом самоврядування поселень від «комуни» до «кооперативних поселень». Згідно проведених

досліджень, тут усі матеріально-технічні засоби також належать поселенню й використовуються усіма його членами, що відповідає принципам «комуни». Пороте, будь-які управлінські рішення приймаються більшістю обраної ради поселення, а члени родових садиб мають однакові права й обов'язки.

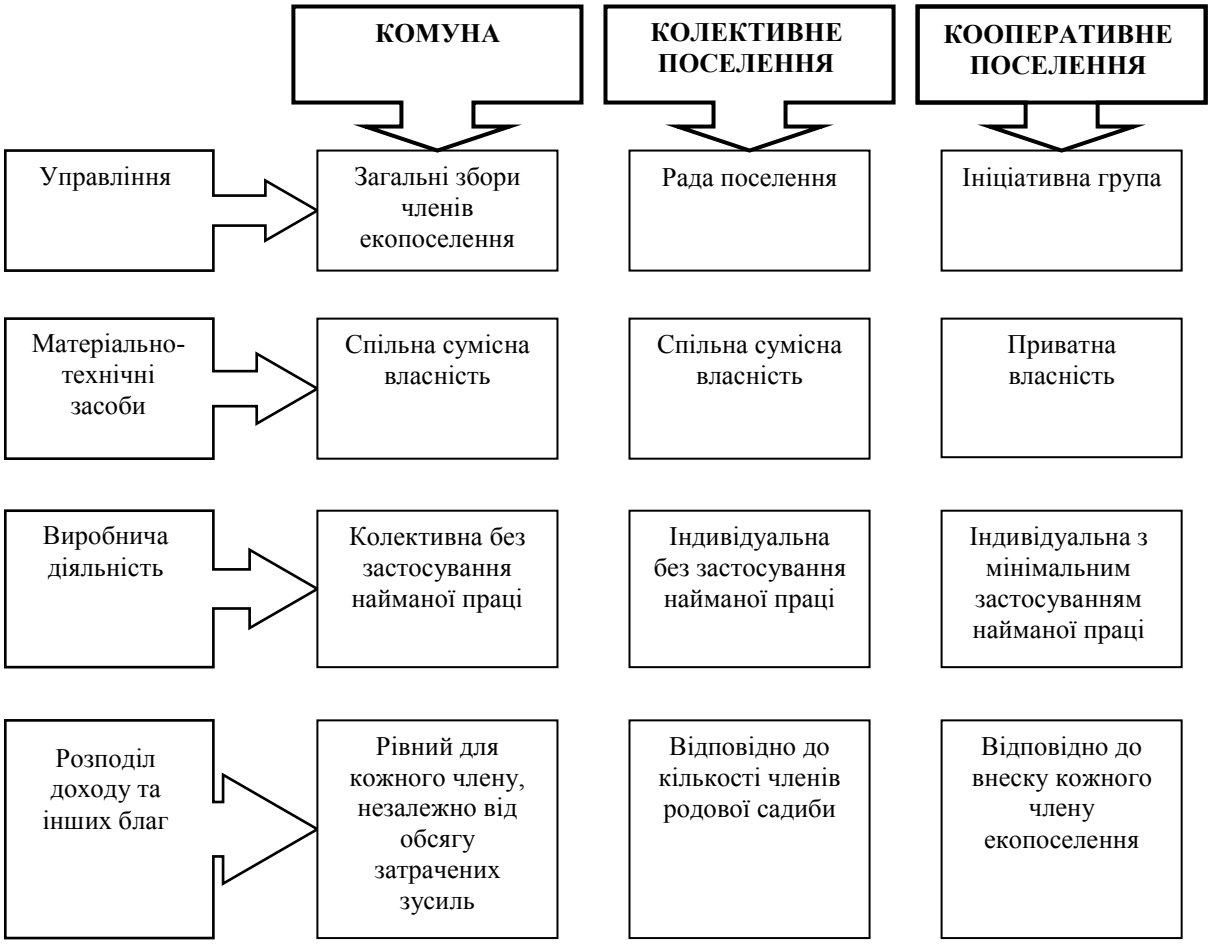

Рис. 3. Основні організаційні характеристики різних форм організації життєдіяльності та взаємовідносин у екопоселеннях України

Джерело: сформовано на основі [6, с. 21]

Виробнича діяльність здійснюється індивідуально, а тимчасово вільні члени родових садиб можуть залучатися до суспільно корисної праці щодо розвитку екопоселення. При цьому розподіл доходу чи інших благ тут здійснюється відповідно до чисельності членів родових садиб.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нині в Україні відбувається процес створення альтернативних сільських поселень на основі родових садиб. При цьому можна стверджувати, що залежно від етапу розвитку їхніми членами застосовуються три основні форми організації життєдіяльності й взаємовідносин, а саме: комуни, колективні та кооперативні поселення. Подальші дослідження передбачають аналіз організації управління діяльністю екопоселення, прав власності на матеріально-технічні засоби, принципів ведення виробничої діяльності, а також розподілу доходу серед членів родових садиб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний збірник «Україна – 2013». – К.: Держстат України. – 2014. – 28 с.

2. «Родова садиба» – один із напрямів сталого розвитку сільських територій [Електронний ресурс] // АгроІнКом. Аграрний інформаційний науково-практичний журнал. – 2013. – № 4-6. – С. 102-109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/agroincom_2013_4-6_23.pdf.

3. Кількість родових садиб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.poselenia.ru/statistic.

4. Мегре В. В. Звенящие кедры России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vmegre.com/books.

5. Проект концепції державної програми «Родова садиба» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ridnazemla.at.ua/publ/koncepcija_derzhavnoji_programi_rodova_sadiba/1-1-0-2.

6. Кулясов И. П. Экопоселения – новая форма сельских сообществ в России / И. П. Кулясов, А. А Кулясова // Экология и жизнь. – 2008. – № 10. – С. 20-26.

Кропивко Максим Михайлович

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ РОДОВЫХ УСАДЬБ КАК АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ФОРМЫ РАЗВИТИЯ ХОЗЯЙСТВ НАСЕЛЕНИЯ

Проведено исследование динамики развития сельских территорий и уменьшения численности сел и сельских населенных пунктов. Кроме того, отмечена необходимость изменений в проведении исследований по направлениям приостановлении негативной динамики исчезновения сел и сельских поселений в Украине. Определено, что одним из вариантов развития сельской местности является создание экопоселений на основе развития родовых усадеб. Цель статьи заключается в информировании большей части ученых относительно процесса создания альтернативных сельских поселений в Украине, а также исследование особенностей их жизнедеятельности в современных экономико-политических условиях. В результате исследований рассмотрена динамика развития сел и сельских поселений в Украине в 1991-2013 гг., А также проведен системный анализ организационных особенностей создания родовых усадеб и экопоселений как одного из путей альтернативного развития хозяйств населения. При этом, учитывая неопределенность в трактовке понятий «экопоселения» и «родовая усадьба», обосновано их авторское определение. Так, понятие «экопоселения» предлагается трактовать как альтернативное поселение, созданное с целью организации экологически безопасной жизнедеятельности его членов на основе органического земледелия, а «родовая усадьба» - как земельный участок с индивидуальным жилым домом и другими постройками вспомогательного использования, а также многолетними насаждениями, лесными насаждениями, водными объектами, животными и другим имуществом, на которой в течение нескольких поколений проживает семья 1-2 степени родства. На основе углубленных исследований развития родовых усадеб Житомирской области доказано, что в зависимости от этапа развития их членами применяются три основные формы организации жизнедеятельности и взаимоотношений, а именно: коммуны, коллективные и кооперативные поселения. Согласно проведенным исследованиям можно утверждать, что основные различия во взаимоотношениях большинства поселений, заключаются в организации управления деятельностью экопоселения, праве собственности на материально-технические средства, принципах ведения производственной деятельности, снабжении и сбыте продукции, а также путей и механизмов распределения дохода среди членов родовых усадеб.

Ключевые слова: *хозяйства населения, экопоселения, родовые усадьбы, коммуны, коллективные и кооперативные поселения*

Kropyvko M.

ORGANIZATIONAL FEATURES OF ANCESTRAL ESTATES AS AN ALTERNATIVE FORM OF HOUSEHOLD DEVELOPMENT

The dynamics of rural development and reduction of the number of towns and villages has been studied. In addition, the need for changes in the conduct of research on the suspension of the negative dynamics of disappearance of villages and rural settlements in Ukraine has been noted. It has been determined that an option is to create rural eco-villages through the development of ancestral estates. The aim of the article is to inform most of the researchers on the process of creating alternative villages in Ukraine, as well as the study of characteristics of their life in the modern economic and political conditions. The dynamics of the villages and rural settlements development in Ukraine during 1991-2013 has been studied, and a systematic analysis of organizational features of creating ancestral estates and eco-villages, as a means of alternative household development has been conducted. However, taking into account the uncertainty in the interpretation of the concepts «eco-village» and «ancestral estates» their author's definition has been justified. Thus, it has been proposed to understand the concept «eco-village» as an alternative settlement created with the purpose of environmentally safe life of its members on the principles of organic farming and « ancestral estates « - a plot of land with an individual house and other auxiliary facilities and perennial plants, forest plantations, water bodies, animals and other property, where several generations of a family of 1-2 degree of relationship reside. Based on in-depth research of ancestral estates of Zhytomyr Oblast it has been proved that, depending on the stage of development by their members there are three basic forms of life and relationships, namely, communes, collective and cooperative settlements. According to conducted research one may state that the main differences in the relations between the majority of settlements are: the control of an eco-village, ownership of the material and technical means, the principles of industrial activity, supply and marketing of products and the ways and mechanisms of income distribution among members of ancestral estates.

Keywords: *farms, eco-village, ancestral estates, communes, collective and cooperative settlements.*

Одержано 27.03.2015 р.

УДК 631.1.00.18

Лупенко Юрій Олексійович,
д.е.н., проф., академік НААН,
директор Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОГНОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Висвітлено проблеми та здійснена оцінка тенденцій сучасного етапу розвитку аграрного сектору економіки України. Встановлено, що дія нових соціально-економічних та геополітичних факторів спричинила появу цілої низки проблем розвитку галузі, серед яких необхідно зазначити: зменшення обсягу валової продукції сільського господарства, необхідність диверсифікації ринків збуту продукції, звуження фінансової бази розвитку сільськогосподарських підприємств, скорочення кількості малих (насамперед, фермерських) господарств. Обґрунтовано комплекс заходів щодо закріплення позитивної динаміки розвитку галузі, зокрема щодо досягнення раціонального рівня дотримання сільгосптоваровиробниками агротехнологічних вимог; синхронізації вимог до якості сільськогосподарської продукції та процедур її забезпечення з міжнародними стандартами; вдосконалення інфраструктури аграрного ринку, в т.ч. створення ефективної системи моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення аграрного ринку; підвищення обсягів та ефективності фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства і покращення страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників; забезпечення прозорості та сприятливості регуляторної політики держави (скорочення кількості дозвільних процедур, кількості та видів ліцензованої діяльності, технічного регулювання, формування ринку корпоративних прав в аграрному секторі економіки, заборона непередбачених законами адміністративних втручань у ведення підприємницької діяльності, розвиток механізмів її саморегулювання, спрощення процедур державного контролю, законодавче врегулювання діяльності сімейних ферм тощо); розвитку самоуправління та саморегулювання на основі підвищення ролі громадських професійних організації (об'єднань галузевих товаровиробників) з передачею їм частини функцій існуючої системи державного управління; створення Аналітично-Координаційної Платформи для консолідації інтересів усіх суб'єктів АПК та їх представництва на державному та міжнародному рівнях, яка має стати ефективним мозковим центром, зокрема для ретельного аналізу та прогнозу наслідків нормативно-правових актів, що пропонуються для аграрної сфери, об'єднає зусилля науки, галузевих асоціацій, експертів.

Ключові слова: *аграрний сектор економіки України, валова продукція сільського господарства, диверсифікація ринків збуту сільськогосподарської продукції, фінансова база розвитку сільськогосподарського виробництва, дерегуляція аграрної сфери.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Аграрне виробництво відіграє помітну роль в економіці України. Тут створюється до 12% валової доданої вартості. За рахунок агропродовольчої продукції забезпечується понад 30% всього експорту держави. Незважаючи на анексію Автономної Республіки Крим, внаслідок якої площі сільськогосподарських угідь зменшилися на 4%, а ріллі – на 3,8%, галузь зберігає позитивну динаміку розвитку– в 2014 р. порівняно з 2013 р. обсяг валової продукції сільського господарства збільшився на 2,8%, у т.ч. рослинництва – на 3,1%, тваринництва – на 2,0%.

Відносна стійкість вітчизняного сільськогосподарського виробництва в несприятливих соціально-економічних умовах 2014 р. свідчить про своєчасність проведених в державі земельної та аграрної реформ. У результаті створено динамічний, потужний, перспективний, конкурентоспроможний сектор економіки, що постійно нарощує обсяги виробництва, експорту та доходів держави, власників і громадян. Проте виклики часу ставлять перед галуззю нові проблеми, від оперативності і ефективності вирішення яких залежать подальші перспективи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне дослідження трансформацій в аграрному секторі економіки держави та визначення перспектив його подальшого розвитку з початком аграрних реформ стає предметом численних публікацій. Серед них можна виділити роботи Бородіної О. М. [2], Гайдуцького П. І. [6], Кириленка І. Г. [3], Кропивка М. Ф. [4], Месель-Веселяка В. Я. [1, 4, 7, 8], Саблука П. Т. [1, 7], Федорова М. М. [1, 7] та ін.

Поряд з цим, дія нових соціально-економічних та геополітичних факторів спричинила появу цілої низки проблем розвитку галузі: зменшення обсягу валової продукції сільського господарства, необхідність диверсифікації ринків збуту продукції, звуження фінансової бази розвитку сільськогосподарських підприємств тощо. Це потребує проведення зваженої оцінки зазначених тенденцій та обґрунтування комплексу заходів щодо закріплення позитивної динаміки розвитку галузі.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати основні тенденції сучасного етапу розвитку аграрного сектору економіки України та обґрунтувати комплекс заходів щодо закріплення позитивної динаміки розвитку галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах спаду вітчизняної економіки перед сільським господарством постала ціла низка викликів, що загрожують позитивній динаміці його зростання. Насамперед це стосується *зменшення обсягу валової*

продукції сільського господарства. Продовження зниження цін на світових аграрних ринках і нестабільність фінансово-економічної ситуації в Україні може змусити виробників сільськогосподарської продукції, з одного боку, скоротити обсяги виробництва (площі посівів і поголів'я тварин). З іншого боку, коливання курсу національної валюти спричинило стрімке зростання цін на паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива та засоби захисту рослин. Так, вже у січні 2015 року порівняно з аналогічним періодом 2014 року оптові ціни на аміачну селітру збільшилися більш як удвічі – від 3600 до 7900 грн/т, на комплексні мінеральні добрива – від 4000 до 8300 грн/т, безводний аміак – від 7002 до 11001 грн/т. Крім того, враховуючи тенденції щодо скасування контролю якості імпортованих засобів захисту рослин, ближчим часом слід очікувати збільшення обсягу контрафактних засобів захисту рослин на вітчизняному ринку, зниження їх якості й безпечності. У 2015 році прогнозується зменшення обсягів внесення мінеральних добрив на 3-5% проти минулого року, хімічних меліорантів – до 8%. Зазначене може спричинити зменшення урожайності сільськогосподарських культур.

За розрахунками Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», в 2015 р. за оптимістичним варіантом очікується стабілізація темпів зростання галузі на рівні 2,8%. Середній варіант прогнозу передбачає спад обсягів виробництва валової продукції сільського господарства на 0,4%.

Для забезпечення раціонального рівня дотримання сільгосптоваровиробниками агротехнологічних вимог необхідно вжити комплекс заходів, зокрема:

– запровадити сприятливий режим ввезення імпортованих мінеральних добрив і засобів захисту рослин;

– поліпшити організацію виробництва мінеральних добрив за рахунок повнішого використання вітчизняних фосфоритів, поклади яких є у Рівненській, Волинській, Тернопільській, Сумській областях і калійних руд Прикарпатського калійного басейну Львівської та Івано-Франківської областей, що дасть можливість знизити собівартість добрив і відповідно ціни на них;

– нарощувати обсяги застосування рідких азотних добрив (вартість азоту в рідких азотних добривах в 1,2-1,5 рази нижча, ніж в аміачній селітрі);

– запровадити економічне стимулювання власників землі, землекористувачів та орендарів земельних ділянок за підвищення родючості ґрунтів і поліпшення їх економічного стану.

Іншим викликом є *необхідність диверсифікації ринків збуту агропродовольчої продукції.* Найбільші ризики у 2015 році стосуються експорту вітчизняної агропродовольчої продукції до країн СНД. Вони пов'язані з періодично виникаючими заборонами на поставки української м'ясної, молочної та кондитерської продукції певних виробників, змінами процедури та правил митного оформлення. Не варто очікувати відновлення експорту до Російської Федерації. У зв'язку з цим необхідний пошук компенсаторів втрат традиційних ринків збуту, що пов'язується з розширенням присутності української аграрної продукції на інших сегментах світового ринку (в першу чергу європейському, азійському та африканському).

Підписання 27 червня 2014 р. економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відкрило нові перспективи розвитку європейського вектора зовнішньоекономічної діяльності аграрного бізнесу, в тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Передбачено певні преференції для української сільськогосподарської продукції: на 83% тарифних ліній ЄС скасує більшість ввізних мит, ще на 2% їх встановить перехідні періоди тривалістю 3-7 років. Крім того, широко застосовуватимуть безмитні тарифні квоти (на 15% товарів).

Однак участь національних товаровиробників у зовнішній торгівлі з країнами ЄС ускладнюється через відсутність належної сертифікації виробничих потужностей, істотні відмінності у вимогах до якісних показників виробленої продукції. З огляду на це в липні 2014 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів», який принципово змінить систему державного контролю за виробництвом та обігом харчових продуктів відповідно до принципів ключових директив ЄС. Наприклад, для оперативного визначення виробника, продукція якого може бути потенційно небезпечною, Законом передбачено принцип відстеження всієї харчового ланцюжка «від поля до столу».

Враховуючи це, вже тепер українські аграрії мають сконцентрувати увагу на ключових елементах виробництва з метою забезпечення контролю харчового ланцюжка для обов'язкового виконання санітарно-гігієнічних вимог країн ЄС, а також впровадження системи аналізу ризиків, небезпечних факторів і контролю критичних точок (HACCP).

Поряд із цим внутрішній ринок агропродовольчої продукції України характеризується низькою ємністю й високим ступенем чутливості до зміни роздрібних цін на продукти харчування, а через високу частку витрат на харчування у сімейному бюджеті домогосподарств зниження реальних доходів населення може спричинити соціальні збурення. Ситуація ускладнюється тим, що ефективність проходження сільськогосподарської продукції від виробників до споживачів знижує недосконаліть міжгалузевих зв'язків. Зокрема, якщо зростання цін у первинній ланці призведе до зростання цін на продовольство, то зворотний зв'язок відсутній – здешевлення сировини не веде до зниження цін на продовольчі товари.

Шляхи вирішення проблеми лежать у площині вдосконалення інфраструктури аграрного ринку. Пріоритет має надаватися розвитку біржової торгівлі, запровадженню фінансових та інших інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні та форвардні контракти тощо), створенню прийнятної системи заготівлі, переробки і реалізації агропродукції, що виробляється особистими

селянськими господарствами. Крім того, на часі створення ефективної системи моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення аграрного ринку.

Також сучасна ситуація характеризується *звуженням фінансової бази розвитку сільськогосподарського виробництва.* Залишається ймовірність зменшення джерел формування власних фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників через несприятливу цінову кон'юнктуру на основні види споживаних мінеральних добрив, матеріально-технічної продукції,засобів захисту рослин і стримування росту цін на агропродовольчу продукцію. При підвищенні цін на рівні прогнозних макроекономічних показників у 2015 році рентабельність становитиме 6,7% (прибуток 11,3 млрд грн). Відтак прогнозується скорочення обсягів джерел формування власних коштів сільськогосподарських підприємств на 20-25%, при їх абсолютній величині 40-50 млрд грн.

Обсяг надходжень у сільськогосподарське виробництво кредитних ресурсів прогнозується на рівні 7 млрд грн, а за оптимістичним сценарієм – 8,5 млрд грн. Порівняно з попереднім роком річний обсяг банківських кредитів може зменшитися на 30,0%. Однак, за умови відновлення дії державної цільової програми фінансової підтримки через механізм здешевлення кредитів у розмірі 300 млн грн, сільськогосподарське виробництво може додатково залучити близько 10 млрд грн кредитних ресурсів, вартість яких зменшиться на 3-4 відсоткових пункти.

Для підвищення обсягів та ефективності фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства необхідно:

– сформувати систему фінансово-кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, розширити її інфраструктурні складові;

– відновити дію державних програм підтримки кредитування сільськогосподарських виробників;

– удосконалити систему мікрокредитування, передусім – для малого бізнесу;

– розширити систему страхового захисту кредитного забезпечення.

Мінімізації ризиків втрати частини доходів сприяє застосування аграріями інструментів страхового захисту сільськогосподарської діяльності. Однак через відсутність якісної системи агрострахування та державної підтримки можливе погіршення динаміки ринку страхових послуг: кількість договорів страхування зменшиться на 11%, сума зібраних премій – на 12-13%, рівень виплат становитиме на рівні 8-9%. Ринок сільськогосподарського страхування охопить лише близько 5% суб'єктів господарювання аграрної сфери.

Для збереження позитивних тенденцій розвитку сільськогосподарського страхування та покращення страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, згідно з Дорожньою картою реформування сільськогосподарського страхування, необхідно:

– сформувати якісну систему страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників із розширенням її інституційних складових;

– відновити дію державної програм часткової компенсації страхових премій для сільськогосподарських виробників;

– вдосконалити вимоги до вступу страховиків до профільних асоціацій;

– запровадити андерайтинг, врегулювання збитків і перестрахування по всіх стандартних програмах з державною підтримкою;

– покращити гарантійний механізм виконання страховиками зобов'язань перед сільськогосподарськими товаровиробниками.

В умовах складної економічної та воєнно-політичної ситуації вірогідним є подальше скорочення бюджетного фінансування розвитку агропромислового виробництва, що не матиме катастрофічних наслідків, зважаючи на вибірковість такої форми підтримки та низькі її обсяги у попередні роки. Найбільше вплинуть на розвиток агропромислового виробництва заходи цінового регулювання та кредитної підтримки (у межах форвардних закупівель і надання кредитної субсидії).

Обсяги бюджетного фінансування програм розвитку агропромислового виробництва на безповоротній основі передбачено у розмірі 0,47 млрд грн, з яких 0,3 млрд грн планується направити на кредитні субсидії, понад 0,1 млрд грн – на заходи з державного цінового регулювання аграрного ринку (насамперед ринку зерна та борошна).

Фінансова підтримка на поворотній основі передбачається в обсязі 1,43 млрд грн – практично повністю на формування Державного інтервенційного фонду та іншу діяльність Аграрного фонду. Зазначений обсяг фінансування буде недостатнім як для належного стимулювання процесів задоволення кредитної потреби сільгосппідприємств, так і для виконання регулюючих завдань Аграрним фондом.

Поряд із цим перспектива припинення в майбутньому дії спеціального режиму справляння ПДВ позбавить тваринницьку галузь майже на 2 млрд грн додаткових фінансових ресурсів, що формувались як безпосередньо у переробних підприємствах, так і у спеціальному фонді Державного бюджету України. Це негативно вплине на рівень цін на тваринницьку продукцію (передусім на молоко і м'ясо великої рогатої худоби) та може призвести до суттєвого зменшення поголів'я тварин, у першу чергу, в господарствах населення. Невідшкодування податку на додану вартість експортерам зерна обумовить вилучення фінансових ресурсів із даного сегменту аграрного ринку в обсязі понад 10,5 млрд грн.

Більш як у 20 разів зросте податкове навантаження з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь при сплаті єдиного податку платниками четвертої групи.

Неврегульованим залишається питання справляння податку на майно із сільськогосподарських товаровиробників – як у частині оподаткування будівель і споруд, що безпосередньо не використовуються при веденні сільськогосподарської діяльності, так і земельного податку за землі під

адміністративними будівлями. Негативний вплив матиме позбавлення науково-дослідних господарств, навчальних закладів і наукових установ пільг щодо сплати земельного податку, ставки якого за рішенням місцевих рад можуть збільшитися у декілька разів проти рівня попереднього року.

Серйозним викликом стійкості галузі є *скорочення кількості малих (насамперед, фермерських) господарств – суб'єктів підприємництва.* Стрімке падіння рівня доходів вітчизняних споживачів стримує темпи зростання цін на внутрішніх агропродовольчих ринках. При цьому більш вразливими в умовах зростання цін на засоби виробництва та погіршення фінансового забезпечення галузі є дрібні сільгосптоваровиробники.

У 2015 році спостерігатиметься тенденція до скорочення кількості середніх і дрібних підприємств на рівні 0,6% (350 од.), посилюватиметься тенденція до скорочення кількості ОСГ, що може зменшитися майже на 86 тис. од. (- 2,1 %). Вирішення соціально-економічних проблем, зумовлених такими викликами, можливе на ґрунті активізації підприємницької ініціативи, в тому числі за рахунок забезпечення її суспільною підтримкою на основі реалізації державної програми розвитку сімейних ферм як особливої форми аграрної підприємницької діяльності.

Іншим напрямом покращення умов функціонування вітчизняного аграрного бізнесу є забезпечення прозорості та сприятливості регуляторної політики держави. Зокрема, це стосується: скорочення кількості дозвільних процедур, кількості та видів ліцензованої діяльності, технічного регулювання, формування ринку корпоративних прав в аграрному секторі економіки, заборони непередбачених законами адміністративних втручань у ведення підприємницької діяльності, розвитку механізмів її саморегулювання, спрощення процедур державного контролю, законодавчого врегулювання діяльності сімейних ферм тощо.

Окремим напрямом дерегуляції аграрної сфери має стати розвиток самоуправління та саморегулювання на основі підвищення ролі громадських професійних організації (об'єднань галузевих товаровиробників) з передачею їм частини функцій існуючої системи державного управління. В ННЦ «Інститут аграрної економіки» разом із громадськими професійними об'єднаннями опрацьований законопроект щодо розширення участі сільськогосподарських товаровиробників, їхніх громадських професійних об'єднань у розробленні та реалізації аграрної політики на основі державно-приватного партнерства, розвитку саморегулювання та демократизації системи управління галуззю.

У зв'язку з цим необхідним кроком є створення Аналітично-Координаційної Платформи для консолідації інтересів усіх суб'єктів АПК та їх представництва на державному та міжнародному рівнях. Вона має стати ефективним мозковим центром, зокрема для ретельного аналізу та прогнозу наслідків нормативно-правових актів, що пропонуються для аграрної сфери, об'єднає зусилля науки, галузевих асоціацій, експертів. Адже часом начебто прийнятні пропозиції можуть мати катастрофічні наслідки, як, наприклад, рішення щодо реформування спеціальних режимів оподаткування для аграрного сектору.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нинішній етап розвитку сільського господарства України супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Проте навіть за несприятливих умов аграрний сектор продовжує демонструвати прийнятні темпи розвитку, що є, в першу чергу, результатом проведених земельної та аграрної реформ. Поряд з цим, нові виклики вимагають своєчасної реакції держави, аграрної науки і практики. Від того, наскільки оперативно й ефективно вітчизняний аграрний сектор адаптується до нових умов господарювання, залежать його подальші перспективи зайняти гідне місце серед провідних виробників агропродовольчої продукції в світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

2. Аграрний сектор України на шляху до євро інтеграції : монографія / Авт. кол. Бетлій М. та ін.; за ред. О. М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.

3. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки / Авт. кол. Мельник Ю. Ф. та ін.; за ред. І. Г. Кириленка – К., 2009. – 135 с.

4. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.

5. Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні та її собівартість і дохідність в сільськогосподарських підприємствах (розрахункова за 2014 р. і прогноз на 2015 р.) (січень 2015)) / [Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Грищенко О. Ю., Душко М. П.] ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка – К. : ННЦ ІАЕ, 2015.– 56 с.

6. Гайдуцький П. І. НеЗалежна економіка України / П. І. Гайдуцький. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.

7. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 26-38.

8. Статистичний збірник «Сільське господарство України», 2013 /Державна служба статистики України; за ред. Н. С. Власенка. – К., 2014. – 399 с.

9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – [2-е вид., переробл. і доповн.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 218 с.

Лупенко Юрий Алексеевич

РАЗВИТИЕ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: ПРОГНОЗЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Освещены проблемы и осуществлена оценка тенденций современного этапа развития аграрного сектора экономики Украины. Установлено, что новые социально-экономические и геополитические факторы стали причиной появления целого ряда проблем развития отрасли, среди которых необходимо выделить уменьшение объема валовой продукции сельского хозяйства, необходимость диверсификации рынков сбыта продукции, сужение базы развития сельскохозяйственных предприятий, сокращение количества малых (прежде всего, фермерских) хозяйств. Обоснован комплекс мер по укреплению положительной динамики развития отрасли. Сюда, в частности, входят мероприятия по достижению рационального уровня соблюдения сельхозтоваропроизводителями агротехнологических требований; синхронизации требований к качеству сельскохозяйственной продукции и процедурам его обеспечения с международными стандартами; совершенствованию инфраструктуры аграрного рынка, в т.ч. созданию эффективной системы мониторинга и информационно-аналитического обеспечения аграрного рынка; повышению объемов и эффективности финансово-кредитного обеспечения сельского хозяйства и улучшению страховой защиты сельскохозяйственных товаропроизводителей; обеспечению прозрачности регуляторной политики государства (сокращение количества разрешительных процедур, количества и видов лицензированной деятельности, технического регулирования, формирование рынка корпоративных прав в аграрном секторе экономики, запрет непредвиденных законами административных вмешательств в ведение предпринимательской деятельности, развитие механизмов ее саморегулирования, упрощение процедур государственного контроля, законодательное урегулирование деятельности семейных ферм и т.д.); развитию самоуправления и саморегулирования на основе повышения роли общественных профессиональных организации (объединений отраслевых товаропроизводителей) с передачей им части функций существующей системы государственного управления; создание Аналитико-Координационного Платформы для консолидации интересов всех субъектов АПК и их представительства на государственном и международном уровнях, которая должна стать эффективным мозговым центром, в частности для тщательного анализа и прогноза последствий нормативно-правовых актов, предлагаемых для аграрной сферы, объединит усилия науки, отраслевых ассоциаций, экспертов.

Ключевые слова: *аграрный сектор экономики Украины, валовая продукция сельского хозяйства, диверсификация рынков сбыта сельскохозяйственной продукции, финансовая база развития сельскохозяйственного производства, дерегуляция аграрной сферы.*

Lupenko Yu.

THE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY: FORECASTS AND PROSPECTS

Problems of current stage development tendencies of agrarian sector in Ukraine have been highlighted and assessed in the article. It has been found that new social, economic and geopolitics factors have led to the emergence of problems of industry development among which should be noted: a decrease in the volume of gross agricultural production, the need to diversify sales markets, the narrowing of the base of agricultural enterprises, reducing the number of small farms. A set of measures to consolidate the positive dynamics of industry development has been substantiated, in particular, to achieve a reasonable level of compliance with the agro-technological requirements by agricultural producers; to synchronize requirements for the quality of agricultural products and adapt the procedures for its provision to the international standards; to improve infrastructure of agricultural market, including creation of effective system of monitoring, information and analytical support of market business entities; to increase the volume and effectiveness of financial and credit support of agriculture and to improve insurance protection of agricultural producers; to provide transparency of the regulatory policy of the state (reduction of licensing procedures, the number and types of licensed activity, technical regulations, the formation of market of the corporate rights in the agrarian sector, prohibition of unforeseen administrative interference in business activity, development of mechanisms of self-regulation, facilitation of state control, legislative regulation of family farms, etc.); to develop self-government and self-regulation on the basis of enhancing the role of civil professional organizations (associations of industry producers) with the transfer of some functions of the existing system of government administration; to create Analytical and Coordination Platform for consolidation of interests of all business entities of agroindustrial complex and its representatives on the state and international levels which is to become an effective think tank, in particular for a thorough analysis and forecast of consequences of legal acts proposed for the agrarian sector, and will bring together science, industry associations, experts.

Key words: *agrarian sector of Ukraine, gross agricultural output, diversification of markets of agricultural production, financial base of development of agricultural production, deregulation of agrarian sphere.*

Одержано 09.04.2015р.

УДК 351.83

Підлипна Радміла Петрівна,
к.е.н., доц., зав. кафедрою бухгалтерського обліку,
Ужгородський ТЕІ КНТЕУ

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто теоретичні підходи до трактування соціальної політики у сучасних дослідженнях. Охарактеризовано підходи до розуміння змісту цього поняття. Метою статті є визначення сутнісних характеристик поняття «соціальна політика» та класифікація моделей соціальної політики. Застосовано теоретичні та прикладні дослідження для розгляду й узагальнення поняття соціальної політики, методику системного аналізу для побудови типологічних групувань моделей соціальної політики. Згруповано підходи до розуміння суті соціальної політики та виокремлено основні – «діяльнісний», «інституційний», «системний». Систематизувавши викладені підходи, запропоновано авторське трактування змісту соціальної політики, в якому зміст соціальної політики проявляється не в функціонуванні установ, а у реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку суспільства через систему зазначених соціальних установ, у процесі яких формуються відносини між суб'єктами соціуму. Обґрунтовано і згруповано класифікацію моделей соціальної політики на основі системного підходу. Аналізуючи моделі соціальної політики виокремлено два діаметрально-протилежні типи – патерналістську та ринкову, решта видів – є проміжними, що тяжіють більшою мірою до тієї чи іншої. Виокремлено необхідність у розробці та побудові власної моделі соціальної політики. Для цього основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій і ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху.

Ключові слова: держава, соціальна політика, суспільство, населення, добробут.

ВСТУП

Постановка проблеми. Політика держави має величезний вплив на життя як окремої людини так і суспільства загалом. Особливе місце в державній політиці займає соціальна політика. Питання, пов'язані із розумінням сутності соціальної політики, взаємовідносин держави та суспільства, були та залишаються предметом уваги науковців різних часів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціальної політики присвячений цілий ряд наукових праць, зокрема науковців Н. Волгіна, М. Панченко, О. Крюкова, О. Оболенського, Г. Лопушняка, Т. Норкіна, З. Скарбун, Н. Тарханова, А. Сіленко та інших. Певний вклад у розробку проблеми внесли Г. Еспінг-Андерсон, Р.Титмус, М. Кшеужопольський, В. Гордін, Н. Фепніс, Т. Тілтон, В. Джордж, П. Вілдінг, Р. Мішра, А. Шевчук.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутнісних характеристик поняття «соціальна політика» та класифікація моделей соціальної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розуміння соціальної політики в економіках країн, що розвиваються, суттєво відрізняється, адже спроби її імплементації у цих системах не узгоджені в часі. Ще наприкінці 19 ст. – початку 20 ст. стало очевидним, що ринковий шлях розвитку слугує підвищенню рівня добробуту, однак державне втручання необхідне для захисту тих категорій та верств населення, які не могли отримати переваги від ринкової економіки. Отже, на противагу ідеям комодифікації, притаманним ринковим відносинам, все більшого значення набувають питання соціальних прав людини. Найбільшого розповсюдження отримало вчення про соціальну політику Г. Еспінга-Андерсона, адже на його думку «…визначальним критерієм соціальних прав повинна виступати межа, яка дозволяє людям унезалежнити їхні життєві стандарти від чисто ринкових сил» [1].

Короткий екскурс в історію виникнення соціальної політики висвітлює А. Варшней та відстежує її поступове поширення від країн Західної Європи наприкінці 19 ст. – початку 20 ст. до США, а згодом до країн, що розвиваються. Як зазначає науковець, головною метою соціальної політики на початкових етапах було подолання класових конфліктів між робітниками та індустріалістами, згодом наступними завданнями стали освіта та охорона здоров'я для малозабезпечених, виплати у зв'язку з безробіттям, хворобою та старістю [2].

Як зазначено у матеріалах міжнародної Конвенції про основні цілі та норми соціальної політики, метою соціальної політики повинно бути «…досягнення добробуту й розвитку населення, а також заохочення його прагнення до соціального прогресу». Нині існує низка підходів до розуміння змісту цього поняття, загалом, на нашу думку, можна виокремити наступні основні – «діяльнісний», «інституційний», «системний».

Прихильники «діяльнісного» підходу розглядають соціальну політику як сукупність певних дій суспільства, держави, спрямованих на підвищення

добробуту у всіх його проявах. Представниками цього підходу виступають Н. Волгін, М. Панченко, О. Крюков, О. Оболенський (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «соціальна політика» у сучасних дослідженнях

Автор	Зміст дефініції
Н. Волгін [3]	«…розподіл доходів, товарів, послуг, матеріальних і соціальних умов відтворення населення…обмеження масштабів абсолютної бідності, забезпечення нужденних джерелами існування, підтримка соціального здоров'я тощо»
М. Панченко [4]	«…обов'язковий елемент діяльності суспільства й держави, її найважливіша область, де конструюється бажаний стан соціальної сфери, що і виступає її основним об'єктом. Це діяльність з управління розвитком соціальної сфери та визначення пріоритетних напрямків її вдосконалювання з метою підвищення рівня життя всіх соціальних груп»
О. Крюков [5]	«…діяльність по управлінню соціальною сферою суспільства, забезпеченню матеріальних і культурних потреб його членів, регулюванню процесів соціальної диференціації суспільства, у тому числі доходів економічно активного населення і непрацездатних громадян, що дозволяє кожному членові суспільства реалізовувати його найважливіші соціально-економічні права, насамперед право на рівень і якість життя, необхідні для нормального відтворення і розвитку особистості»
О. Оболенський [6]	«…комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, установ, організацій, спрямований на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та ін.»
Г. Лопушняк [7]	«…є складним соціальним інститутом, який містить такі елементи: систему установ та організацій держави, громадських організацій, політичних партій, об'єднань громадян та інших суб'єкті державної соціальної політики, правил взаємодії держави з економічними та соціальними агентами, процеси і процедури»
Т. Норкіна, З. Скарбун, Н. Тарханова [8]	«…система правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання»
А. Сіленко [9]	«…система взаємодії державної влади, що постійно оновлюється, недержавних структур, самої особистості щодо життєзабезпечення та розвитку людини»

Джерело: узагальнено автором

Інституційний підхід висвітлює у своєму науковому доробку Г. Лопушняк, який зазначає, що соціальна політика є соціальним інститутом. Т. Норкіна, З. Скарбун, Н. Тарханова, А. Сіленко пропонують системний підхід до розуміння змісту соціальної політики як системи відносин, що виникають між різними суб'єктами соціуму.

Кожен із зазначених підходів містить об'єктивні твердження, однак, на нашу думку, суть соціальної політики проявляється не в функціонуванні установ, а у реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку суспільства через систему зазначених соціальних установ, у процесі яких формуються відносини між суб'єктами соціуму.

Існують численні наукові дослідження щодо виокремлення тих чи інших моделей соціальної політики на основі різних ознак, згідно яких здійснюють класифікацію моделей соціальної політики (рис. 1).

Найбільшого розповсюдження отримали наукові розробки Г. Еспінг-Андерсона. Він класифікував соціальну політику на три типи:

1) ліберальна – у якій переважає допомога нужденним, незначні універсальні трансферти, або вузькі плани соціального страхування. За такої моделі допомоги надаються переважно громадянам з низькими доходами, представникам робочого класу та тим, хто перебуває на утримані держави. Проведення соціальних реформ у такій системі суттєво узалежнене від традицій та етико-трудових норм, обмеження добробуту залежить від граничної схильності обирати між добробутом та працею, а виплати матеріальних допомог є низькими.

Держава може підтримувати ринок пасивно гарантуючи лише мінімум, або активно – підтримуючи приватні схеми соціального забезпечення. Така модель мінімізує декомодифікаційий ефект, розширює сферу соціальних прав, однак сприяє збільшенню розшарування населення, у якому можна виокремити полярні класи: перший – одержувачі державних допомог із відносно однаковим рівнем бідності, другий – більшість із ринково-диференційованим добробутом, яка є типовою для США, Канади та Австралії;

2) консервативна – ґрунтується на традиціях класових відмінностей, які зберігаються, тому відмінні права поширюються на різні класи. У такій моделі приватне страхування та соціальні виплати відіграють незначну роль, держава не бере на себе суттєвих обов'язків з перерозподілу доходів, а основна роль підтримки у разі реалізації соціальних ризиків для особи покладена на родину, зважаючи на сімейні та релігійні цінності, притаманні для таких держав історично. Програми соціального страхування зазвичай не включають непрацюючих дружин, виплати у зв'язку з материнством, доглядом за дитиною тощо, держава надає допомоги лише у тому випадку, коли можливості родини вже вичерпано. Ця модель розповсюджена у таких країнах як Австрія, Італія, Німеччина, Франція та інших;

Рис. 1. Класифікація моделей соціальної політики

3) соціально-демократична модель передбачає поширення принципів універсальності і декомодифікації соціальних прав не лише на малозабезпечені верстви населення, а на так званий «середній клас». У такій моделі проголошуються високі стандарти життя та добробуту, а не мінімальні, як у інших моделях. Соціальні права визнаються рівними як для низько кваліфікованих працівників, так і працівників із високим рівнем кваліфікації, усі мають змогу отримувати достойні виплати у разі реалізації соціального ризику, однак і всі відчувають обов'язок до необхідності сплати внесків. Людський добробут виноситься на новий рівень – «превентивної соціалізації», коли держава не очікує моменту зниження спроможності сім'ї підтримувати члена роди, а підвищує рівень незалежності особи вчасною допомогою. Держава із такою моделлю соціальної політики гарантує підтримку дитинства, материнства та нужденних. Зазвичай така модель передбачає суттєве навантаження соціальних внесків та добре функціонує в умовах, де більшість населення зайнята в економіці, а частина, що перебуває на утриманні державних соціальних виплат, є незначною [1].

Загалом як зазначає науковець, жоден з трьох типів у чистому вигляді сьогодні не існує, однак елементи того чи іншого у більшій чи меншій мірі зустрічаються як у економіках добробуту так і в соціально-економічних системах країн, що розвиваються.

Р. Титмус в основу своєї класифікації соціальної

політики заклав ступінь інтеграції соціальної політики із економікою країни, таким чином виокремивши маргінальну модель соціальної політики – за якої соціальна політика практично відокремлена від економічної політики, а державне фінансування соціального захисту здійснюється на мінімальному рівні, мотиваційну – суть якої полягає в тому, що соціальна політика виступає лише додатком до економічної, та інституційно-дистрибутивну – сама соціальна політика є тісно інтегрованою із економічною політикою держави, а її метою є розподіл соціальних благ у суспільстві, із застосуванням економічних важелів [10].

На ролі держави, її внеску у здійсненні соціального захисту так чи інакше ґрунтується класифікація моделей соціальної політики низки таких науковців як В. Гордін, М. Кшеужопольський, Д. Тілтон, Н. Ферніс. Так, В. Гордін за спаданням ступеня державного втручання виокремлює патерналістську, шведську, загального добробуту, соціально-ринкову та суто ринкову моделі, відповідно найбільший ступінь державного втручання характерний для патерналістської моделі, а найменший – притаманний ринковій [11].

Хоча в основу поділу моделей соціальної політики запропонованих М. Кшеужопольським виокремлено суб'єкти надання соціального захисту населенню, однак запропонована ним класифікація по суті дуже нагадує попередню, де корпоративна модель передбачає надання соціальних допомог, безпосередньо пов'язаних із внесками з відповідних фондів; резидуальна модель – заснована на гарантуванні мінімального рівня доходів державою; рудиментарна – ґрунтується переважно на доброчинності та діяльності неурядових організацій, а при опікунській держава гарантує по життєвий соціальний захист [12].

Т. Тілтон, Н. Ферніс відштовхуються у своїх дослідженнях від ролі держави у задоволенні потреб суспільств. Так, на їхню думку, існують такі типи моделей соціальної політики, як позитивна, що передбачає вирівнювання доходів протягом життя та перенесення тягаря з однієї особи на все суспільство (опікунська), модель соціальної безпеки гарантує мінімальний дохід всіх громадян (фактично це резидуальна), а модель суспільного добробуту ґрунтується на вирівнюванні соціально-економічних умов життя населення [13].

Дещо інший підхід простежується у працях В. Джорджа та П. Вілдінга, які основну відмінність в обранні державою тої чи іншої моделі соціальної політики поклали ідеологічні принципи. На думку цих науковців, можна розрізняти антиколективістську модель, що ґрунтується на ліберальних принципах, вимушену соціалістичну, для якої притаманний прагматизм у наданні соціальних послуг, модель фабіанського соціалізму, в основу якої покладено принципи економічної рівності та демократії, а також марксистську, засновану на егалітарному принципі розподілу суспільних благ [14].

За принципом фінансування соціальних заходів Р. Мішра виокремлює залишкову, інституційну та соціалістичну моделі. Відповідно при залишковій моделі соціальної політики витрати на соціальний захист населення здійснюються за залишковим принципом, тобто в межах наявних коштів. За умов інституційної моделі передбачено створення соціальних інститутів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із наданням соціального захисту та, відповідно, з акумуляцією коштів на соціальні заходи. Соціалістична модель передбачає фінансування соціальних заходів на максимально-можливому рівні для забезпечення високого рівня добробуту громадян [15].

А. Шевчук моделі соціальної політики групує за географічною ознакою, тобто фактично за приналежністю країн до того чи іншого типу моделей соціальної політики. Зокрема, науковець характеризує континентальну німецьку модель як таку, що «…ґрунтується на розгалужених схемах соціального страхування, спрямованих на забезпечення зайнятості працездатного населення»; південноєвропейська, на її думку, «спирається на роль сім'ї»; британська – заснована на синтезі універсальних та ринкових принципів; скандинавська, яка передбачає загальне залучення розвинутої системи соціального захисту та високий рівень соціального забезпечення [16].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наукові досягнення сьогодення у сфері соціальної політики дозволяють виокремлювати численні моделі, притаманні різним країнам. В основу диференціації покладено переважно участь держави у забезпеченні соціальних потреб населення та, відповідно, частку державного фінансування соціального захисту населення, а також рівень забезпечення добробуту в суспільстві.

Аналізуючи вище згадані моделі соціальної політики, можна засвідчити два діаметрально-протилежні типи – патерналістську та ринкову, решта видів – є проміжними, що тяжіють більшою мірою до тієї чи іншої.

Свого часу Українській РСР була притаманна патерналістська модель соціальної політики, проте згодом із розпадом Радянського Союзу та імплементацією ринкових механізмів впроваджено ринкову модель, однак руйнування старої системи відбулося швидше, ніж конструювання нової, таким чином роль держави у забезпеченні соціальної сфери зводиться практично нанівець, однак ринкові механізми саморегулювання не реалізувалися на достатньому рівні, а перебуваючи в зародковому стані, не змогли компенсувати відсутність державного регулювання соціального життя суспільства.

У преамбулі Європейської соціальної хартії зазначено, що метою соціальної політики є забезпечення соціальних прав «…з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту…населення» [17].

Подальші наукові дослідження повинні стосуватися розробки та побудови власної моделі соціальної політики. У процесі її реалізації необхідно використовувати досвід зарубіжних країн. При цьому Україна, запозичуючи кращі світові надбання, повинна

побудувати свою модель соціальної політики Для цього основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій і ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Esping-Andersen G. Three Worlds of Welfare Capitalism, London / Gosta Esping-Andersen. – New Jersay: Princeton University Press, 1990. – 33 p.
2. Varshney A. Social policy, conflict and horizontal integration [E-resource] / A. Varshney // «New Frontiers of Social Policy», Arusha Conference (December 12-15, 2005).
3. Социальная политика / под ред. Н. А. Волгина. – М.: Экзамен, 2002. – 682 с.
4. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою / М. Панченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_5/Panchenko.pdf.
5. Крюков О. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/04.pdf.
6. Державне управління та державна служба. Словник-довідник / Уклад. О. Ю. Оболенський. – К.: КНЕУ, 2005. – 478 с.
7. Лопушняк Г. С. Інституційне забезпечення державної соціальної політики: теоретико-проблемні аспекти / Г. С. Лопушняк // Теорія та історія державного управління. Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – №2(40). – С. 6.
8. Норкіна Т. П. Соціальна політика та якість життя населення / Т. П. Норкіна, З. О. Скарбун, Н. О. Тарханова // Економіка будівництваі міського господарства. – 2010. – №1 – С. 33-38.
9. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві / А. Сіленко // Людина і політика. – 2003. – № 1. – С. 118-128.
10. Titmuss R. Social Policy / R. Titmuss. – London: Allen&Unwin, 1974. – 218 p.
11. Управление социальной сферой / под. ред. В. Э. Гордина. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 1988. – С. 12-19.
12. Ksiezopolski M. Modele polityki spolecznej / M. Ksiezopolski. – Warszawa, 2001.
13. Furnis N. The Case of the Welfare State / N. Furnis, T. Tilton. – Blomington University Press, 1977.
14. George V. Ideology and Social Welfare / V. George, P. Wilding. – London: Routledge, 1985. – 172 p.
15. Mishra R. Society and Social Policy. 2-nd Ed. / R. Mishra – London: MacMillian, 1981. – P. 101-134.
16. Шевчук А. П. Формування моделей соціальної політики, як складова державного управлнння в соціально-економічний сфері / А. П. Шевчук // Університетські наукові записки, 2006. – №2 (18). – С. 310-317.
17. Рада Європи. Хартія. Міжнародний документ. Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS N 163) (укр/рос): від 03.05.1996 р. № ETS №163, ратифікація від 14.09.2006 р. на підставі 137-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

Подлипная Радмила Петровна

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Рассмотрены теоретические подходы к трактовке социальной политики в современных исследованиях. Охарактеризованы подходы к пониманию содержания этого понятия. Целью статьи является определение сущностных характеристик понятия «социальная политика» и классификация моделей социальной политики. Применен теоретические и прикладные исследования для рассмотрения и обобщения понятия социальной политики, методику системного анализа для построения типологических группам моделей социальной политики. Сгруппированы подходы к пониманию сути социальной политики и выделены основные - «деятельностный», «институциональный», «системный». Систематизировано изложенные подходы, предложена авторская трактовка содержания социальной политики, в котором содержание социальной политики проявляется не в функционировании учреждений, а в реализации комплекса мер, направленных на повышение уровня развития общества через систему указанных социальных учреждений, в процессе которых формируются отношения между субъектами социума. Обосновано и сгруппировано классификацию моделей социальной политики на основе системного подхода. Анализируя модели социальной политики выделены два диаметрально-противоположные типы - патерналистскую и рыночную, другие виды являются промежуточными, тяготеющих в большей степени к той или другой. Выделена необходимость в разработке и построении собственной модели социальной политики. Для этого основными характеристиками новой модели социальной политики Украины должны стать: сокращение бедности и укрепления позиций и роли среднего класса; укрепление конкурентоспособности национальной экономики на основе инновационной модели развития и реализация эффективной государственной антикоррупционной политики; опережающий рост уровня доходов граждан по

сравнению с инфляцией; сокращение финансово необеспеченных льгот; повышение уровня занятости населения и предотвращения потери квалифицированных кадров; улучшение социальной мобильности; распространение волонтерского движения.

Ключевые слова: *государство, социальная политика, общество, население, благосостояние.*

Pidlypna R.

THE ISSUE OF FORMATION OF PUBLIC POLICY IN SOCIAL PROTECTION AREA

Theoretical approaches to the interpretation of social policy in contemporary research have been considered. Approaches to understanding the meaning of this term have been characterized. The aim of the article is to determine the essential characteristics of the concept of «social policy» and classification of social policy models. Theoretical and applied research has been applied to review and summarize the concept of social policy, system analysis method has been applied to construct typological groupings of social policy models. Approaches to understanding of social policy have been grouped and key ones - «activity», «institutional», «system»- have been singled out. Having organized proposed approaches, author's interpretation of the content of social policy has been suggested, in which the content of social policy is manifested not in the functioning of institutions, but the implementation of measures to enhance the development of society through these social institutions, in the process of which the relations between the subjects of society are formed. Classification of models of social policy based on a systematic approach has been grounded and grouped. Analyzing the models of social policy, two diametrically opposite types have been singled out - paternalistic and market, other types are intermediate tending more to one or the other type. The necessity to design and build our own model of social policy has been determined. To do this, the main characteristics of the new model of Social Policy of Ukraine should be: poverty reduction and strengthening of the position and role of the middle class; strengthening of the competitiveness of the national economy based on innovation model of development and implementation of effective state anti-corruption policy; the accelerated growth of income compared to inflation; reducing of unsecured financial benefits; increase of employment level and prevention of qualified personnel loss; improving social mobility; the spread of voluntary movement.

Key words: *state, social policy, community, population, welfare.*

Одержано 05.04.2015 р.

УДК 330.322.012

Попадинець Василь Васильович,
магістрант факультету міжнародних відносин і країнознавства,
Університет Росток, Німеччина

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Інвестиційний клімат в Україні, як в регіональному, так і в глобальному порівнянні, слабкий і потребує значного поліпшення в багатьох сферах. У статті досліджено і теоретично узагальнено термін «інвестиційний клімат», як складової інвестиційної привабливості економіки країни. Визначено основні параметри, котрі впливають на привабливість інвестиційного клімату національної економіки. Використано методи: узагальнення, порівняльного аналізу, економіко-статистичний. Мета статті полягає в детальному аналізі інвестиційного клімату України згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності, визначенні і обґрунтуванні конкретних проблемних областей та секцій і наданні можливих рекомендацій щодо покращення інвестиційного клімату в Україні. Результати дослідження дозволили виділити ряд чинників, які гальмують економічний розвиток і створюють непривабливий інвестиційний клімат. При цьому було використано дані Світового банку щодо розвитку ВВП України з 1991 року і по 2013 рік. Обґрунтовано, що однією із найпроблемніших сфер є боротьба з корупцією. По цьому напрямку, в глобальних рейтингах, країна знаходиться в аутсайдерах. Як не менш важливі чинники погіршення інвестиційної привабливості національної економіки визначено надмірну регуляцію і втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання. При цьому було вказано на недостатнє реформування даної сфери і надано ряд рекомендацій щодо її модернізації. Проаналізовано стан системи юстиції і дотримання прав економічних суб'єктів. Крім того було розглянуто недостатньо прозору і стійку фінансову систему України, як складову розвитку економіки. Практична значущість статті полягає в обґрунтуванні, що для покращення інвестиційного клімату потрібний комплексний підхід, який включає в себе реформування державного оподаткування, дерегуляцію і лібералізацію для учасників ринку, протидію корупції, створення правової держави і покращення фінансового ринку України. Перспектива подальших досліджень полягає в більш детальному аналізі найважливіших проблемних чинників формування інвестиційного клімату в Україні.

Ключові слова: *інвестиційний клімат, міжнародна конкуренція, конкурентоспроможність, дерегуляція, лібералізація, реформування.*

сравнению с инфляцией; сокращение финансово необеспеченных льгот; повышение уровня занятости населения и предотвращения потери квалифицированных кадров; улучшение социальной мобильности; распространение волонтерского движения.

Ключевые слова: *государство, социальная политика, общество, население, благосостояние.*

Pidlypna R.

THE ISSUE OF FORMATION OF PUBLIC POLICY IN SOCIAL PROTECTION AREA

Theoretical approaches to the interpretation of social policy in contemporary research have been considered. Approaches to understanding the meaning of this term have been characterized. The aim of the article is to determine the essential characteristics of the concept of «social policy» and classification of social policy models. Theoretical and applied research has been applied to review and summarize the concept of social policy, system analysis method has been applied to construct typological groupings of social policy models. Approaches to understanding of social policy have been grouped and key ones - «activity», «institutional», «system»- have been singled out. Having organized proposed approaches, author's interpretation of the content of social policy has been suggested, in which the content of social policy is manifested not in the functioning of institutions, but the implementation of measures to enhance the development of society through these social institutions, in the process of which the relations between the subjects of society are formed. Classification of models of social policy based on a systematic approach has been grounded and grouped. Analyzing the models of social policy, two diametrically opposite types have been singled out - paternalistic and market, other types are intermediate tending more to one or the other type. The necessity to design and build our own model of social policy has been determined. To do this, the main characteristics of the new model of Social Policy of Ukraine should be: poverty reduction and strengthening of the position and role of the middle class; strengthening of the competitiveness of the national economy based on innovation model of development and implementation of effective state anti-corruption policy; the accelerated growth of income compared to inflation; reducing of unsecured financial benefits; increase of employment level and prevention of qualified personnel loss; improving social mobility; the spread of voluntary movement.

Key words: *state, social policy, community, population, welfare.*

Одержано 05.04.2015 р.

УДК 330.322.012

Попадинець Василь Васильович,
магістрант факультету міжнародних відносин і країнознавства,
Університет Росток, Німеччина

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Інвестиційний клімат в Україні, як в регіональному, так і в глобальному порівнянні, слабкий і потребує значного поліпшення в багатьох сферах. У статті досліджено і теоретично узагальнено термін «інвестиційний клімат», як складової інвестиційної привабливості економіки країни. Визначено основні параметри, котрі впливають на привабливість інвестиційного клімату національної економіки. Використано методи: узагальнення, порівняльного аналізу, економіко-статистичний. Мета статті полягає в детальному аналізі інвестиційного клімату України згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності, визначенні і обґрунтуванні конкретних проблемних областей та секцій і наданні можливих рекомендацій щодо покращення інвестиційного клімату в Україні. Результати дослідження дозволили виділити ряд чинників, які гальмують економічний розвиток і створюють непривабливий інвестиційний клімат. При цьому було використано дані Світового банку щодо розвитку ВВП України з 1991 року і по 2013 рік. Обґрунтовано, що однією із найпроблемніших сфер є боротьба з корупцією. По цьому напрямку, в глобальних рейтингах, країна знаходиться в аутсайдерах. Як не менш важливі чинники погіршення інвестиційної привабливості національної економіки визначено надмірну регуляцію і втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання. При цьому було вказано на недостатнє реформування даної сфери і надано ряд рекомендацій щодо її модернізації. Проаналізовано стан системи юстиції і дотримання прав економічних суб'єктів. Крім того було розглянуто недостатньо прозору і стійку фінансову систему України, як складову розвитку економіки. Практична значущість статті полягає в обґрунтуванні, що для покращення інвестиційного клімату потрібний комплексний підхід, який включає в себе реформування державного оподаткування, дерегуляцію і лібералізацію для учасників ринку, протидію корупції, створення правової держави і покращення фінансового ринку України. Перспектива подальших досліджень полягає в більш детальному аналізі найважливіших проблемних чинників формування інвестиційного клімату в Україні.

Ключові слова: *інвестиційний клімат, міжнародна конкуренція, конкурентоспроможність, дерегуляція, лібералізація, реформування.*

ВСТУП

У світлі останніх подій реформування економіки України виступає першочерговим завданням української влади. Потреба у реформуванні відображається в слабкій інвестиційній привабливості вітчизняної економіки. Різні соціально-економічні проблеми перешкоджають зростанню інвестицій. Вирішення цих проблем потребує глибинного аналізу інвестиційного клімату українського економіки з розробкою можливих практичних рекомендацій.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності Україна вважалася новою економічної силою у Східній Європі – велика за площею та кількістю населення країна, з високим, за європейськими стандартами, обсягом ВВП на душу населення, який майже відповідав рівню Іспанії. Відповідно до цього, початкові перспективи України утвердитися як економічно успішна країна були значними [1].

Економіка України, як і інших країн колишнього СРСР, після здобуття незалежності знаходилась в умовах кризи. На відміну від більшості країн Східної Європи (насамперед країн Вишеградської четвірки і Балтійських країн), економіка України не була системно реформована і модернізована. Як наслідок, українська економіка протягом більш, ніж 20 років незалежності страждає від нестабільності і частих періодів економічного спаду. Після довгих років застою спостерігаються періоди зростання. Це підкреслює незакінчене і недосконале реформування країни, так як основними причинами для швидкого економічного зростання середини 2000-х років були не позитивні процеси всередині України, а процеси передусім міжнародного характеру. Крім того, в період економічного підйому не відбувається зростання обсягів інвестицій в конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

Відповідно, інвестиційний клімат в Україні, як в регіональному, так і в глобальному порівнянні, слабкий і потребує значного поліпшення в багатьох сферах. Підвищений інтерес і актуальність теми покращення інвестиційного клімату в Україні виникає і завдяки останнім політичним та економічним подіям в країні, адже потенційний дефолт країни мав би катастрофічні наслідки як для України, так і для всього регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інвестиційного клімату України досліджували німецькомовні автори Андреас Демскі (Andreas Demski), Вікторія Кеттнер (Viktoria Kettner), Харальд Маєр (Harald Meyer), Герман Климент (Hermann Clement) та інші. Серед найбільш відомих українських дослідників у цій сфері можна виділити О. Адамова, Б. Герасимчука, Б. Кваснюка, М. Назарчук, В. Тарасович, А. Поручник, Н. Титаренко та деякі інші.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, щоб, спираючись на різні міжнародні рейтинги, дослідити інвестиційний клімат в Україні, визначити конкретні проблемні сфери і сформувати пропозиції щодо його поліпшення і реформування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна завжди була важливим промисловим центром. Спочатку в складі Російської імперії, а потім в СРСР. Економічно важливе значення мало також стратегічне географічне положення між Європою і Росією. Таким чином, країна мала значні початкові перспективи. Тим не менш, ці початкові перспективи були нівельовані різними факторами, і країна внаслідок цього економічно занепадала після здобуття незалежності. Економічне зростання почалося тільки в кінці 1990-х років [2].

Дані Світового банку вказують на величезну негативну тенденцію в українській економіці в 1990-их роках. Відповідно, в перші роки після здобуття незалежності мав місце постійний негативний річний розвиток ВВП аж до -23 відсотків (1994 р.). Лише з 2000 року економіка знову почала зростати. Так, в середині 2000-х років темпи зростання зросли до 12 відсотків (2004 р.), що вказувало навіть на тимчасовий економічний бум. Тим не менш, це економічне зростання не тривало дуже довго. Через економічну кризу 2009 року спад ВВП у цьому році становив 14 відсотків. Після економічної кризи українська економіка відновлюється дуже повільно [3]. Можливо, одна з головних причин нестабільності української економіки полягає саме в слабкому інвестиційному кліматі в країні.

Але для точної оцінки інвестиційного клімату в економіці потрібне точне формулювання терміну «інвестиційний клімат». Згідно з Баррі Веінгастом (відомим американським економістом), під інвестиційним кліматом слід розуміти поєднання політичних, нормативно-правових, соціальних та інституціональних факторів, які створюють досить надійні стимули для приватного сектора до інвестування в соціально бажані проекти [4]. На думку Ніколаса Стерна (колишнього віце-президента Світового банку), термін «інвестиційний клімат» означає політичне, інституційне та поведінкове середовище, що позначається на прибутковості і ризиках, пов'язаних з інвестиційною діяльністю [5].

Звіт глобальної конкурентоспроможності (*Global Competitiveness Report*) [6] *Всесвітнього економічного форуму* (*World Economic Forum*) допомагає у визначенні найбільш важливих факторів, які сприяють зростанню економіки країни. Цей звіт також пояснює, чому деякі країни є більш успішними, ніж інші, і слугує політикам і компаніям в якості важливого інструменту для створення та покращених економічної політики та інституціональних реформ.

При аналізі *Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2013-2014 рр*. можна констатувати таке: Україна має проблеми в багатьох сферах, які становлять основу інвестиційного клімату. Секції «права власності» (143-тє місце з 148 країн світу), «незалежність судової влади» (138-ме місце), «права інтелектуальної власності» (133-тє місце), «захист інтересів міноритарних акціонерів» (146-те місце), «ефективність правової бази у врегулюванні спорів» (144-те місце) відображають значні труднощі верховенства права та судової системи в Україні. Незважаючи на можливі перспективи зміцнення

держави, залежні суди і відсутність правової держави гальмують ці їх.

З моменту здобуття незалежності, реформування судової системи було дуже повільним. З тих пір і до сьогоднішнього дня судова система не надто сильно змінилася. При цьому великою проблемою є те, що, незважаючи на правову незалежності судів, судові рішення приймаються під впливом. Крім того, правосуддя в Україні постійно недостатньо фінансується, що сприяє корупції в судах. Окрім цього, відсутні прозорість та ефективність [7].

Крім судів, корупція поширюється і на інші сфери діяльності в Україні. Масштаби корупції в країні вражаючі і починаються з рівня домогосподарств, а закінчуються виконавчою владою. Корупція є однією з найбільш істотних причин слабкого інвестиційного клімату в Україні. Корупція гальмує будь-які позитивні економічні чи політичні перетворення в країні і є однією з тих проблем, які дошкуляють країні з моменту здобуття незалежності. Спроби подолати ці перешкоди переважно провалювалися, і країна, згідно з багатьма глобальними рейтингами, вважається однією з найкорумпованіших країн світу.

Про це свідчить також і *Звіт про глобальну конкурентоспроможність*. Відповідно, в секції «неофіційні платежі і хабарі» Україна знаходиться тільки на 130-ому місці. Значний рівень корупції підтверджують і інші дослідження. Так, наприклад, згідно з Індексом сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index*), що видає *Transparency International*, Україна, з моменту її включення в цей рейтинг, постійно знаходилась у другій половині індексу, що підтверджує значний рівень корупції [8].

Корупція в країні існує з багатьох причин. Це не просто пережиток минулого, а й вираз національної культури. Дослідження показали, що країни, котрі протягом тривалого часу жили під чужим пануванням, більш тісно пов'язані з корупцією, ніж вільні країни. Це пов'язана з корупцією ментальність, яка досі живе в українському суспільстві. Таким чином, корупція є також субелементом культури України [9].

З моменту здобуття незалежності, ситуація з корупцією не сильно змінилася. Невдалі заходи по боротьбі з корупцією не зважали на такі фундаментальні факти, як те, що корупція в Україні є і результатом комунізму, і перехідного періоду, а також елементом національної культури. Таким чином, заходи по боротьбі з корупцією були перейняті від Заходу, не беручи до уваги специфіку України. Незважаючи на негативне ставлення населення до корупції, важко змінити корумповані звички. Тому заходи по боротьбі з корупцією мають бути розроблені з метою виявлення причин. Проблемою в боротьбі з корупцією є також розрив між владою і простими громадянами. Цей розрив сприяє корупції на низовому рівні. Тому корупція знижує довіру до влади і до держави. Так, діалог між владою і суспільством має бути ключовим елементом у боротьбі з корупцією [10]. Крім того, зменшенню корупції сприяє лібералізація, обмеження державного втручання у бізнес і дерегуляція.

Крім того, *Global Competitiveness Report* ілюструє загальну слабкість держави і державних установ. Це знайшло своє відображення в слабких позиціях у наступних секціях: «фаворитизм у рішеннях чиновників» (місце 133), «тягар державного регулювання» (місце 137), «надійність поліцейської служби» (місце 134), «вплив податку на інвестиційні стимули» (місце 145), «загальна податкова ставка, відсоток від прибутку» (126-те місце з 55,4 відсотками), «кількість днів, щоб почати бізнес» (99-те місце з 22-ма днями), «кількість процедур для початку бізнесу» (74-те місце з 7-ма процедурами), «поширення торговельних бар'єрів» (118-те місце).

Таким чином, реформування державного апарату та зменшення роздутої бюрократії стоять на передньому плані. Необхідним є також зняття обмежень для бізнесу (дерегуляція) і створення рівних умов для всіх вітчизняних і зарубіжних економічних суб'єктів.

Спрощення процедур для організації бізнесу є дуже важливим елементом поліпшення інвестиційного клімату, адже, як це уже було показано, даний чинник сильно погіршує позиції України в глобальній конкуренції. Держава повинна відходити від політики безкомпромісного фіскального навантаження на бізнес заради додаткових надходжень у бюджет. Система оподаткування для платника податків повинна бути простою і зрозумілою, такою, щоби вона відповідала очікуванням платників, а також відповідала інтересам держави.

Ще одною проблемою державного регулювання є постійні і хаотичні зміни в законодавстві. Вони завжди повинні бути реалізовані систематично, щоби уникати довільного трактування дій посадових осіб. На додаток, потрібно розробити спеціальні законодавчі норми, що дозволяють стимулювати довгострокові інвестиції та знизити ризики для них.

Наслідуючи приклад багатьох європейських країн, оподаткування та регулювання підприємницької діяльності повинні бути максимально автоматизованими, щоб уникнути можливих незаконних дій посадових осіб.

Проблемним для інвестиційного клімату є також український фінансовий ринок. Безпосередньо рейтинги в секціях «стійкість банків» (місце 143), «доступність фінансових послуг» (місце 126), «наявність фінансових послуг» (місце 109) ілюструють цей недолік у глобальній конкуренції. Так як банківська та фінансова системи є ключовим елементом привабливого інвестиційного клімату, важливо реформувати цю систему якомога швидше і ґрунтовніше. В рамках цього, фінансове законодавство повинне бути переглянуто так, щоби, по-перше, зробити банківську система більш міцною і прозорою, по-друге, полегшити надання кредитів та відкриття депозитів, і, таким чином, створити стимули для людей, щоб вносити свої гроші в банки, по-третє, звести до мінімуму ризик для інвесторів і, таким чином, забезпечити безпеку в цій економічній галузі.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Незважаючи на значні початкові перспективи, Україна не стала міцною східноєвропейською країною.

Не були в повній мірі проведені системні реформи і, внаслідок цього, вітчизняна економіка проходить постійні фази нестабільності. Тимчасові економічні піднесення пов'язані, в першу чергу, з зовнішньоекономічними факторами, а не з внутрішніми перетвореннями. Це вказує насамперед на недостатній рівень розвитку української економіки. Для її розвитку потрібні значні інвестиції, які не надходять внаслідок поганого інвестиційного клімату.

Таким чином, інвестиційний клімат України недостатній для залучення інвестицій і поступається багатьом регіональним економікам в глобальній конкуренції. За багатьма параметрами Україна займає останні місця в рейтингах економічної привабливості. Це вказує на недоліки, які були допущені за період незалежності. Для покращення інвестиційного клімату потрібний комплексний підхід, який включає в себе реформування державного оподаткування, дерегуляцію і лібералізацію для учасників ринку, протидію корупції, створення правової держави не тільки де-юре, а і де факто (і як наслідок захист прав економічних суб'єктів) і покращення фінансового ринку України. Такі реформи були би можливими в тому числі при поглибленій співпраці з європейськими та міжнародними організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Besters-Dilger, Juliane. Die Ukraine in Europa. – Wien 2003. – P. 123-126.

2. Kappeler, Andreas. Kleine Geschichte der Ukraine. – München 2011. – P. 263-266.

3. Дані Світового банку про розвиток ВВП України 1991-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/UABY?display=graph

4. Weingast B. The Economic Role of Political Institutions: Market Preserving Federalism and Economic Development // Journal of Law, Economics & Organization. – Washington D.C.,1995. – P. 7.

5. Evaluation of the World Bank Group's Support for Investment Climate Reforms. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ieg.worldbankgroup.org/Data/reports/AP_Investment_Climate_CODE_FINAL_0.pdf

6. Звіт глобальної конкурентоспроможності (*Global Competitiveness Report*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.

7. Besters-Dilger, Juliane. Ukraine on its way to Europe // Interim results of the Orange Revolution. – Frankfurt am Main, 2009. – P. 99.

8. Індекс сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transparency.org/cpi2014/results.

9. Besters-Dilger, Juliane, Woldan, Alois. Die Ukraine auf dem Weg nach Europa. – Frankfurt am Main, 2011. – P. 106.

10. Besters-Dilger, Juliane. Die Ukraine in Europa / Aktuelle Lage, Hintergründe und Perspektiven. – Wien, 2003. – P. 124-125.

Попадинец Василий Васильевич

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ УКРАИНЫ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ

Инвестиционный климат в Украине, как в региональном, так и в глобальном масштабе, слаб и требует значительного улучшения во многих сферах. В статье исследованы и теоретически обобщены термин «инвестиционный климат», как составляющую инвестиционной привлекательности экономики страны. Определены основные параметры, которые влияют на привлекательность инвестиционного климата национальной экономики. Использованы методы: обобщение, сравнительного анализа, экономико-статистический. Цель статьи заключается в детальном анализе инвестиционного климата Украины согласно Индекса глобальной конкурентоспособности, определении и обосновании конкретных проблемных областей и секций и предоставлении возможных рекомендаций по улучшению инвестиционного климата в Украине. Результаты исследования позволили выделить ряд факторов, которые тормозят экономическое развитие и создают непривлекательный инвестиционный климат. При этом были использованы данные Всемирного банка по развитию ВВП Украины с 1991 года и по 2013 год. Обосновано, что одной из самых важных областей является борьба с коррупцией. По этому направлению, в глобальных рейтингах, страна находится в аутсайдерах. Как не менее важные факторы ухудшения инвестиционной привлекательности национальной экономики определено чрезмерную регуляцию и вмешательство государства в экономическую деятельность субъектов хозяйствования. При этом было указано на недостаточное реформирования данной сферы и предоставлен ряд рекомендаций по ее модернизации. Проанализировано состояние системы юстиции и соблюдения прав экономических субъектов. Кроме того рассмотрено недостаточно прозрачную и устойчивую финансовую систему Украины как составляющую развития экономики. Практическая значимость статьи заключается в обосновании, что для улучшения инвестиционного климата требуется комплексный подход, который включает в себя реформирование государственного налогообложения, дерегуляции и либерализации для участников рынка, противодействие коррупции, создание правового государства и улучшение финансового рынка Украины. Перспектива дальнейших исследований заключается в более детальном анализе важнейших проблемных факторов формирования инвестиционного климата в Украине.

Ключевые слова: *инвестиционный климат, международная конкуренция, конкурентоспособность, дерегуляция, либерализация, реформирования***.**

Popadynets V.

THE INVESTMENT CLIMATE OF UKRAINE IN THE GLOBAL ECONOMIC SYSTEM

The investment climate in Ukraine, both regionally and globally, is weak and needs significant improvement in many areas. This paper investigated and generalized theoretically the term «investment climate» as part of the investment attractiveness of an economy. It was also identified the key parameters that affect the attractiveness of the investment climate of a national economy. Used methods: synthesis, comparative analysis and economic-statistical. The purpose of the article is a detailed analysis of the investment climate of Ukraine according to the Global Competitiveness Report, the determination and justification of the specific problem areas and sections and providing possible recommendations for improving the investment climate in Ukraine. The results showed a number of factors that impede economic development and create an unattractive investment climate. It has been also shown the unstable development of the national economy and factors of its development. It had been indicated data of the World Bank for the development of Ukraine's GDP in 1991 and 2013. Proved that one of the most problematic areas is the fight against corruption. In this area, in the global ranking, the country is an outsider. For this reason in the paper was described the factors, issues, and the present condition of the fight against corruption in Ukraine. Also was defined the excessive regulation and government intervention in the economic activity as another important factors deteriorating investment appeal. It was shown the insufficient reform of these sphere and provided a number of recommendations for the modernization of the section. Also it was analyzed the current condition of the system of justice and the rights of economic entities. Also considered insufficiently transparent and stable financial system of Ukraine, as part of economic development. The prospect of further research is a detailed analysis of critical areas and sections of the investment climate in Ukraine. The practical significance of this article is to justify that the improvement of the investment climate requires a comprehensive approach, which includes a reform of the state taxation, deregulation and liberalization of the market, fight against corruption, the establishment of the rule of law and improvement in the financial market of Ukraine. The prospect of further research is a more detailed analysis of the most critical factors in the formation of the investment climate in Ukraine.

***Keywords**: investment climate, international competition, competitiveness, deregulation, liberalization, reform.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 331.5.024.5

Уніга Олег Вікторович,
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В статті проведено дослідження ефективності державної політики зайнятості в Україні в період економічної кризи. Визначено основні тенденції регулювання мережею спеціальних державних установ для підтримання прийнятного рівня зайнятості, підвищення мобільності робочої сили, створення нових робочих місць. В статті узагальнено теоретичні підходи відносно заходів прямого і непрямого впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Метою статті є аналіз державної політики у сфері зайнятості населення та пошук рекомендацій, що сприятимуть удосконаленню ринку праці в Україні у період економічної кризи. Досліджено і проаналізовано зміни в законодавстві щодо зайнятості населення та процеси, які покращили б функціонування ринку праці. Проаналізовано проблемні питання, які заважають реформуванню ринку праці та гармонізації до міжнародних норм. У результаті дослідження було виділено чинники, які заважають розвитку ринку праці та шляхи покращення державного управління механізму комплексного підходу до вивчення критеріїв сфери зайнятості. Обґрунтовано, що завданням органів державного управління є формування державної політики зайнятості, сутність якої виявляється тоді, коли вона набуває характеру ефективних управлінських дій, здатних вирішувати нагальні проблеми суспільства і держави. Проаналізовано сучасне трактування державної політики зайнятості України в період економічної кризи. Проаналізовано функції органів державного управління у сфері зайнятості населення на сучасному етапі. Обґрунтовано особливості ринку праці України під час економічної кризи та найбільш ефективні методи і способи державного управління з врахуванням особливостей конкретного регіону. Обґрунтовано, наскільки ефективно в період стагнації економіки у цій сфері виконуються функції державного управління та які функції потребують удосконалення для покращення ринку праці. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення ресурсів на динаміку економічного розвитку ринку праці в Україні у період економічної кризи, обґрунтовано ефективність інструментів державного регуляторного впливу на зайнятість населення.

***Ключові слова:** державна політика, трудове законодавство, ринок праці, економічна криза, зайнятість населення.*

Popadynets V.

THE INVESTMENT CLIMATE OF UKRAINE IN THE GLOBAL ECONOMIC SYSTEM

The investment climate in Ukraine, both regionally and globally, is weak and needs significant improvement in many areas. This paper investigated and generalized theoretically the term «investment climate» as part of the investment attractiveness of an economy. It was also identified the key parameters that affect the attractiveness of the investment climate of a national economy. Used methods: synthesis, comparative analysis and economic-statistical. The purpose of the article is a detailed analysis of the investment climate of Ukraine according to the Global Competitiveness Report, the determination and justification of the specific problem areas and sections and providing possible recommendations for improving the investment climate in Ukraine. The results showed a number of factors that impede economic development and create an unattractive investment climate. It has been also shown the unstable development of the national economy and factors of its development. It had been indicated data of the World Bank for the development of Ukraine's GDP in 1991 and 2013. Proved that one of the most problematic areas is the fight against corruption. In this area, in the global ranking, the country is an outsider. For this reason in the paper was described the factors, issues, and the present condition of the fight against corruption in Ukraine. Also was defined the excessive regulation and government intervention in the economic activity as another important factors deteriorating investment appeal. It was shown the insufficient reform of these sphere and provided a number of recommendations for the modernization of the section. Also it was analyzed the current condition of the system of justice and the rights of economic entities. Also considered insufficiently transparent and stable financial system of Ukraine, as part of economic development. The prospect of further research is a detailed analysis of critical areas and sections of the investment climate in Ukraine. The practical significance of this article is to justify that the improvement of the investment climate requires a comprehensive approach, which includes a reform of the state taxation, deregulation and liberalization of the market, fight against corruption, the establishment of the rule of law and improvement in the financial market of Ukraine. The prospect of further research is a more detailed analysis of the most critical factors in the formation of the investment climate in Ukraine.

***Keywords**: investment climate, international competition, competitiveness, deregulation, liberalization, reform.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 331.5.024.5

Уніга Олег Вікторович,
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В статті проведено дослідження ефективності державної політики зайнятості в Україні в період економічної кризи. Визначено основні тенденції регулювання мережею спеціальних державних установ для підтримання прийнятного рівня зайнятості, підвищення мобільності робочої сили, створення нових робочих місць. В статті узагальнено теоретичні підходи відносно заходів прямого і непрямого впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Метою статті є аналіз державної політики у сфері зайнятості населення та пошук рекомендацій, що сприятимуть удосконаленню ринку праці в Україні у період економічної кризи. Досліджено і проаналізовано зміни в законодавстві щодо зайнятості населення та процеси, які покращили б функціонування ринку праці. Проаналізовано проблемні питання, які заважають реформуванню ринку праці та гармонізації до міжнародних норм. У результаті дослідження було виділено чинники, які заважають розвитку ринку праці та шляхи покращення державного управління механізму комплексного підходу до вивчення критеріїв сфери зайнятості. Обґрунтовано, що завданням органів державного управління є формування державної політики зайнятості, сутність якої виявляється тоді, коли вона набуває характеру ефективних управлінських дій, здатних вирішувати нагальні проблеми суспільства і держави. Проаналізовано сучасне трактування державної політики зайнятості України в період економічної кризи. Проаналізовано функції органів державного управління у сфері зайнятості населення на сучасному етапі. Обґрунтовано особливості ринку праці України під час економічної кризи та найбільш ефективні методи і способи державного управління з врахуванням особливостей конкретного регіону. Обґрунтовано, наскільки ефективно в період стагнації економіки у цій сфері виконуються функції державного управління та які функції потребують удосконалення для покращення ринку праці. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення ресурсів на динаміку економічного розвитку ринку праці в Україні у період економічної кризи, обґрунтовано ефективність інструментів державного регуляторного впливу на зайнятість населення.

***Ключові слова:** державна політика, трудове законодавство, ринок праці, економічна криза, зайнятість населення.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Державна політика зайнятості в Україні уже тривалий час потребує реформування. Здійснення державного управління процесом зайнятості на сучасному етапі розвитку країни є якісним індикатором ефективності державної соціально-економічної політики. Рівень державного управління процесом зайнятості населення безпосередньо визначається станом економіки, в якому нині знаходиться Україна. Серед проблем на ринку праці складною залишалась структура зайнятості та її ефективність, що безпосередньо була пов'язана з ситуацією у різних секторах економіки, нелегальною трудовою міграцію та тіньовою зайнятістю.

Насамперед держава повинна переглянути наскільки зараз є дієвими методи і підходи для боротьби з нелегальною зайнятістю і чи є ці методи стимулом в майбутньому не порушувати законодавство у сфері зайнятості населення. Рівень тінізації економічної активності України на сьогоднішній день залишається високим. Тінізація зайнятості є вагомою перешкодою соціально-економічного розвитку України, оскільки це явище деформує розвиток ринку праці та призводить до збільшення офіційного безробіття. Відповідно, актуалізується потреба в удосконаленні засобів державної політики в період економічної кризи, спрямованої на стимулювання зайнятості та на зменшення тіньової ринку праці в Україні.

Важливим завданням органів державного управління є формування державної політики зайнятості, сутність якої виявляється тоді, коли вона набуває характеру ефективних управлінських дій, здатних вирішувати нагальні проблеми суспільства і держави. Саме політика зайнятості надає визначеності системі пріоритетів державного втручання в економіку і соціальну сферу країни, дає змогу обґрунтовано розрізняти цілі державного управління та засоби їх досягнення. Але кожному етапу розвитку суспільства відповідає певна концепція зайнятості, оскільки вона висвітлює процеси функціонування суспільства. Тому концепція політики зайнятості не є чимось незмінним, і її пріоритети, напрями розвитку та інші аспекти можуть змінюватися, залишаючи, однак, незмінною соціально-економічну сутність зайнятості [3, с. 291].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років питання державної політики зайнятості неодноразово знаходили своє відображення у працях багатьох вчених і практиків, серед яких: І. Гнибіденко, І. Моцін, А. Венгер, В. Герасимчук, Г. Зелінська, В. Гнибіденко, Я. Міклош, Л. Єневич, В. Саульська, С. Зінченко, В. Галицький, Є. Качан, а також інші вітчизняні та зарубіжні фахівці.

На сьогодні одним із важливих напрямів має стати пошук шляхів удосконалення державного управління зайнятістю населення в умовах економічної кризи. Тому, на нашу думку, обрана для розгляду тема є важливою на даний час. У багатьох дослідженнях визначаються актуальні питання проблем розвитку ринку праці, проблеми тіньової зайнятості як для працівників, так і для роботодавців, обґрунтовуються проблеми та шляхи їх вирішення у функціонуванні ринку праці в Україні, а також останні зміни в законодавстві України, які стосуються зайнятості населення.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз державної політики у сфері зайнятості населення та пошук рекомендацій, що сприятимуть удосконаленню ринку праці в Україні у період економічної кризи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз функцій органів державного управління у сфері зайнятості населення підтверджує, що на сучасному етапі частина функцій державного управління у цій сфері практично не виконується, а частина потребує вдосконалення. Тому систему органів державного управління у сфері зайнятості населення слід вивільнити від невластивих їй функцій на національному, регіональному та місцевому рівнях і водночас зорієнтувати її на надання населенню тих державних послуг у сфері зайнятості, потреба в яких виникла в процесі формування об'єктивних процесів розвитку ринку праці в умовах реформування національної економіки.

Слід зазначити, що українське законодавство у сфері зайнятості населення формувалось в основному на першому етапі ринкових реформ, тому окремі його норми і положення є застарілими і не відповідають стратегічним напрямам політики зайнятості на сучасному етапі. Тому для підвищення ефективності державного управління процесом зайнятості населення важливо, щоб правові норми щодо регламентації дій держави на ринку праці поєднували інвестиційну, кредитно-грошову, зовнішньоекономічну, податкову і бюджетну політику з політикою зайнятості і визначали відповідальність за недостатню ефективність прийнятих заходів при зростанні безробіття. Також, потребує посилення і розробка правових норм, які б сприяли безробітним у виборі їхньої роботи й підвищенні їх конкурентоспроможності. Але перш, ніж вносити ті чи інші корективи в нормативно-правову базу, слід спочатку ретельно проаналізувати передбачуваний позитивний ефект внесених змін у порівнянні із можливими збитками від його реалізацій. Для ефективного забезпечення зайнятості населення слід також провести гармонізацію законодавства про зайнятість населення з міжнародними нормами вирішення проблем безробіття [2].

Останні місяці економіка Україна увійшла у фазу рецесії. На жаль, це призвело до погіршення показників дохідності виробництва, спаду економіки, девальвації. Роботодавці наголошують, що на виробництвах можливе скорочення, а рівень зарплат протягом найближчого часу в найкращому випадку залишиться тим самим. Тому державі потрібно заздалегідь підготуватися до можливих змін в економіці й подбати про нормативно-правове забезпечення для працюючих і безробітних громадян. Необхідність визначення категорій працюючих громадян, їхніх гарантій, прав і обов'язків, допоможе уникнути важкої кризи у сфері зайнятості населення. Так, з 1 січня 2015 року відбулися важливі зміни в сфері трудового законодавства, які пов'язані із

вступом в дію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» № 77-VIII від 28.12.14 року (далі Закон № 77-VIII). Законом № 77-VIII вносяться зміни до ряду законодавчих актів України [5].

Зокрема, до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», який викладено у редакції Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та передбачає створення Фонду соціального страхування України шляхом об'єднання Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань і Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Зміни, внесені до Кодексу законів про працю України, стосуються зокрема нових правил допуску працівників до роботи, а також введення фінансових санкцій для юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців за порушення законодавства про працю.

Із КЗпП виключили статтю 241, яка зобов'язувала підприємців «…у тижневий строк з моменту фактичного допущення працівника до роботи зареєструвати укладений у письмовій формі трудовий договір у державній службі зайнятості за місцем свого проживання у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення». А частину третю статті 24 виклали в такій редакції: «Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» [4].

Із цього можна зробити висновок, що реєструвати підприємцям трудові договори в центрі зайнятості більше не потрібно, а для прийняття працівника на роботу потрібно лише оформити допуск до роботи наказом чи розпорядженням власника (або уповноваженого ним органу) та повідомити центральний орган виконавчої влади з адміністрування єдиного внеску про прийняття працівника.

Щодо фінансових санкцій за порушення законодавства про працю, то Законом № 77-VIII внесені зміни у Статтю 265 КЗпП. Тепер юридичні та фізичні особи-підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу в разі:

- фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків – у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення [6];

- порушення встановлених строків виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі – у трикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення;

- недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці – у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення;

- порушення інших вимог трудового законодавства – у розмірі мінімальної заробітної плати.

Також посилена відповідальність за неподачу звітності та несплату єдиного внеску. З 1 січня 2015 року Законом України від 28.12.2014 року № 77-VIII частину 11 статті 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» доповнено пунктом 7, згідно з яким органи фіскальної служби застосовують такі штрафні санкції:

- за неподання, несвоєчасне подання, подання не за встановленою формою звітності з ЄСВ – у розмірі 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170 грн.) за кожне таке неподання, несвоєчасне подання або подання не за встановленою формою;

- за ті самі дії, учинені платником єдиного внеску, до якого протягом року було застосовано штраф за таке порушення, — штраф у розмірі 60 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1020 грн.) за кожне таке неподання, несвоєчасне подання або подання не за встановленою формою звітності, передбаченою Законом про ЄСВ [5].

Також збільшено розмір штрафів, зазначених у п.п. 2 і 3 ч. 11 ст. 25 Закону про ЄСВ:

- за несплату (неперерахування) або несвоєчасну сплату (несвоєчасне перерахування) єдиного внеску до 20% (замість 10%) своєчасно не сплачених сум;

- за донарахування органом доходів і зборів або платником своєчасно не нарахованого ЄСВ до 10% (замість 5%) зазначеної суми за кожен повний або неповний звітний період, за який донараховано таку суму, але не більш як 50% суми донарахованого єдиного внеску [3].

Частково проаналізувавши деякі зміни у трудове законодавства, можна зробити висновок, що ці зміни мають ряд покращень, але і є деякі нововведення, які навпаки збільшать фіскальний тиск з боку держави для бізнесу, що не припустимо в період економічної кризи. Чи будуть ці зміни ефективні, покаже час, але паралельно є ще ряд невирішених питань у сфері зайнятості населення. Якщо проаналізувати функції органів державного управління у сфері зайнятості населення, то можна зробити висновок, що на сучасному етапі частина функцій державного

управління у цій сфері практично не виконується, а частина потребує вдосконалення. Тому систему органів державного управління у сфері зайнятості населення слід вивільнити від невластивих їй функцій на національному, регіональному та місцевому рівнях і водночас зорієнтувати її на надання населенню тих державних послуг у сфері зайнятості, потреба в яких виникла в процесі формування об'єктивних процесів розвитку ринку праці в умовах реформування національної економіки.

Зміни в системі управління зайнятістю, якими причинами вони не були б обґрунтовані, будуть неякісними, якщо не торкатимуться змін щодо проблем підбору, формування та раціонального використання кадрового персоналу. Сучасні умови спонукають до необхідності мати у структурі центрів зайнятості не тільки фахівців з найму, звільнення, профорієнтації, а й економістів, що володіють знаннями в галузі ринкової економіки, що моделюють і прогнозують її процеси. Персонал управління Державної служби зайнятості повинен мати такий рівень підготовки та кваліфікації, який давав би йому можливість бути готовим до змін, приймати й адекватно реагувати на загрози та виклики зовнішнього середовища та вміти в ситуації невизначеності приймати адекватні змінам та викликам рішення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Головним завданням державного управління процесом зайнятості населення сьогодні має стати переорієнтація курсу вирішення соціальних проблем на розширення ринку праці, а це вимагає чіткої організації допомоги в наданні або пошуку роботи усім, хто бажає працювати. І тільки комплексне вирішення цих проблем може привести до їх успішного вирішення. Весь зміст діяльності органів державного управління із здійснення політики зайнятості населення повинен відображати весь спектр активних і пасивних заходів держави на ринку праці і застосовувати найбільш ефективні методи і способи державного управління з врахуванням особливостей конкретного регіону.

Також важливим чинником зниження соціальної напруженості між владою та найбільш уразливими прошарками населення у період економічної кризи має стати підтримка малого та середнього бізнесу. Прошарок людей, які займаються підприємництвом, становить зараз одне із основних джерел забезпечення соціально-економічної активності населення. Мета державної підтримки підприємництва має полягати у створенні умов для структурних змін в економіці України; забезпеченні сталого позитивного розвитку суспільства, поповненні бюджету; формуванні умов для забезпечення зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць тощо.

Органи державного управління повинні гарантувати всім підприємцям, незалежно від вибраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права і створити рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних й інших ресурсів. Необхідно чітко визначити загальну, галузеву і регіональну потреби в робочих місцях як на поточний період, так і на перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний збірник «Ринок праці України – 2013» / Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua.

2. Шкіндюк І. Ю. Шляхи удосконалення державного управління зайнятістю населення України / І. Ю. Шкіндюк // Державне будівництво. – 2012. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2012_1_43.pdf.

3. Козлова О. А. Организационно-экономический механизм реализации региональной политики занятости / О. А. Козлова // Экономика региона. – 2008. – № 1. – С. 19-29.

4. Федоренко В. Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи / В. Г. Федоренко // Економіка і держава. – 2009.– №1. – С. 4-5.

5. Зміни у трудовому законодавстві з 01 січня 2015 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nikazvit.com/post/zmini-u-trudovomu-zakonodavstvi-z-01-sichnya-2015-roku/.

6. Легалізація трудових відносин / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rda.tivrovrada.gov.ua/novini/legalizaciya-trudovih-vidnosin/.

Унига Олег Викторович

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ПЕРИОД ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

В статье проведено исследование, по эффективности государственной политики занятости в Украине в период экономического кризиса. Определены основные тенденции управления сетью специальных государственных учреждений для поддержания приемлемого уровня занятости, повышение мобильности рабочей силы, создание новых рабочих мест. В статье обобщены теоретические подходы мер прямого и косвенного воздействия на социально-экономическое развитие общества в целом. Целью статьи является анализ государственной политики в сфере занятости населения и поиск рекомендаций, которые будут способствовать совершенствованию рынка труда в Украине в период экономического кризиса. Исследованы и проанализированы изменения в законодательстве о занятости населения и процессы, которые улучшили бы функционирование рынка труда. Проанализированы проблемные вопросы, которые мешают реформированию рынка труда и

гармонизации с международными нормами. В результате исследования было выделено факторы, которые мешают развитию рынка труда и пути улучшения государственного управления механизма комплексного подхода к изучению критериев сферы занятости. Обосновано, что одной из задач органов государственного управления является формирование государственной политики занятости, сущность которой проявляется тогда, когда она приобретает характер эффективных управленческих действий, способных решать насущные проблемы общества и государства. Проанализирована современная трактовка государственной политики занятости Украины в период экономического кризиса. Проанализированы функции органов государственного управления в сфере занятости населения на современном этапе. Обоснованы особенности рынка труда Украины во время экономического кризиса и наиболее эффективные методы и способы государственного управления с учетом особенностей конкретного региона. Уделяется внимание насколько эффективно в период стагнации экономики в этой сфере выполняются функции государственного управления и какие функции требуют усовершенствования для улучшения рынка труда. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является определение ресурсов на динамику экономического развития рынка труда в Украине в период экономического кризиса, обоснована эффективность инструментов государственного регуляторного влияния на занятость населения.

Ключевые слова: *государственная политика, трудовое законодательство, рынок труда, экономический кризис, занятость населения.*

Uniga O.

STATE EMPLOYMENT POLITICS IN UKRAINE DURING THE ECONOMIC CRISIS

The effectiveness of state employment policy in Ukraine during the economic crisis has been considered in the article. The main trends of network regulation of special public institutions to maintain an acceptable level of employment, increase labor mobility, creating new jobs have been determined. The theoretical approaches regarding measures of direct and indirect effects on the social and economic development of society have been summarized in the article. The aim of the article is to make an analysis of the state policy in the field of employment and finding recommendations that will help to improve the labor market in Ukraine during the economic crisis. Changes in legislation on employment and processes that would improve the functioning of the labor market have been investigated and analyzed. The issues that interfere with labor market reform and harmonization with international standards have been analyzed. The factors that hinder the development of the labor market and the ways to improve the governance mechanism of an integrated approach to the study of the criteria of employment have been highlighted. It has been proved that one of the tasks of government is to create state employment policy, the essence of which is manifested when it assumes the character of effective management actions that could solve the pressing problems of society and the state. The modern interpretation of state employment policy in Ukraine during the economic crisis has been analyzed. The functions of government in employment today have been analyzed. The labor market of Ukraine during the economic crisis and the most effective methods and techniques of public administration, with regard to the specific features of the region have been substantiated. Attention is paid to how effectively during the economic stagnation in this area functions of state administration are performed and what functions need to be upgraded in order to improve the labor market. The prospects for further researches are to determine the resources on the dynamics of economic development of the labor market in Ukraine during the economic crisis, the effectiveness of instruments of state regulator impact on employment has been substantiated.

Key words: *government policy, labor law, labor market, economic crisis, employment.*

Одержано 13.03.2015 р.

УДК 336:338.4

Хвесик Михайло Артемович,
д.е.н., проф., директор,
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»
Левковська Людмила Володимирівна,
д.е.н., ст. наук. співр., завідуюча відділом економічних проблем водокористування,
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»
Мандзик Валерій Миколайович,
д.е.н., ст. наук. співр., старший науковий співробітник відділу економічних проблем водокористування,
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВОДОКОРИСТУВАННЯМ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблемні питання та запропоновано напрями удосконалення діючої системи управління водними ресурсами в контексті взаємин громадянського суспільства і держави та проведення політики децентралізації влади в Україні. Доведено, що проведення децентралізації передбачає необхідність реструктуризації фінансово-інституційної структури функціонування водогосподарського комплексу України, оскільки в ході цього процесу мають відбутися зміни в повноваженнях органів місцевого самоврядування щодо використання й охорони водних ресурсів та експлуатації водогосподарських систем. Розкрито можливі позитивні та негативні наслідки децентралізації системи управління водним господарством та запропоновано алгоритм її проведення. Визначено основні управлінські функції територіальних басейнових управлінь. Доведено необхідність реформування інституціональної системи водокористування, складовою якої є управління водними ресурсами, шляхом імплементації нових інституціональних форм господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу, орієнтованих на вирішення водних та водогосподарських потреб територіальних громад. Вони, зокрема, передбачатимуть встановлення партнерських відносин між державою та суб'єктами приватного підприємництва і забезпечать диверсифікацію джерел інвестування водогосподарських та водоохоронних проектів. Акцентовано увагу на тому, що перехід системи управління водними ресурсами на басейновий принцип не вирішує весь комплекс проблем ефективного використання водних ресурсів, особливо в частині підвищення рівня його капіталізації у відтворювальному процесі, інвестиційного забезпечення модернізації водогосподарської інфраструктури, впровадження інструментів реінжинірингу гідротехнічних споруд, що обслуговують меліоративні системи в зонах зрошення та осушення. Крім того, потребує вирішення і проблема законодавчої підтримки нових проектів, особливо для сільських територіальних громад. Встановлено, що у контексті впровадження засад децентралізації сільські громади можуть виступати точками концентрації локальних ініціатив у сфері управління водними ресурсами. Однією з основних перешкод на шляху децентралізації системи водопостачання та водовідведення в Україні є відсутність необхідного фінансування для експлуатації інфраструктури та інвестицій, що характерно не тільки для сільських районів, а й міст. З метою підтримки водогосподарських підприємств на місцевому рівні пропонується розглянути чотири основних альтернативних механізми фінансування проектів: об'єднання інвестиційних проектів в загальний пул; об'єднання фінансових ресурсів в загальний пул; створення державно-приватних партнерств; формування інвестиційних ресурсів, які генеруються внаслідок підвищення ефективності господарювання.

Ключові слова: *водні ресурси, управління, децентралізація, інституціональне середовище, інвестиції, територіальні громади, водогосподарська інфраструктура.*

ВСТУП

Надзвичайно важливим елементом реалізації принципів сталого водокористування є широке залучення територіальних громад та інших зацікавлених сторін (місцевих органів влади, муніципальних водокористувачів тощо) у сам процес управління. Проблеми управління водними ресурсами необхідно розглядати в контексті взаємин громадянського суспільства і держави. Активна участь територіальних громад сприятиме формуванню атмосфери прозорості та відкритості, при якій імовірність прийняття рішень, що не відповідають суспільним інтересам, знижується. Чим вище рівень громадської участі, тим менш сприятливі умови для корупції та ігнорування суспільних інтересів. Виходячи з того, що вода є не тільки приватним, а й, перш за все, суспільним благом, цілком очевидно, що участь територіальних громад є найважливішим компонентом управління водою. Таким чином, на нашу думку, процес децентралізації влади в Україні, зокрема у водогосподарському комплексі, повинен бути спрямований на широке залучення територіальних громад до управління водними ресурсами, що гарантуватиме врахування всіх інтересів при водокористуванні.

Постановка проблеми. Концепція реформи місцевого самоврядування та відповідні зміни до Конституції України (щодо децентралізації влади) передбачають перенесення переважної більшості функцій управління соціально-економічним розвитком на базовий рівень (рівень територіальної громади). Таким чином, проведення процесу децентралізації передбачає необхідність реструктуризації фінансово-інституційної структури функціонування водогосподарського комплексу України, оскільки в ході цього процесу мають відбутися зміни в повноваженнях органів місцевого самоврядування щодо використання й охорони водних ресурсів та експлуатації водогосподарських систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У переважній більшості проаналізованих досліджень і публікацій [1-10] процес децентралізації розглядається як певний перерозподіл обов'язків з надання послуг серед різних адміністративних органів. Термін децентралізація є синонімом поняття субсидіарність, який розмежовує послуги, що повинні надаватися державними структурами центрального/національного рівня, та послуги, які слід віднести до компетенції органів субнаціонального (регіонального, муніципального/місцевого) рівня. Алгоритм проведення процедури децентралізації можливо подати наступним чином: центральні органи управління водними ресурсами → передача повноважень, компетенцій та інших засобів → рецепція повноважень місцевим суб'єктам управління → формування місцевих переваг на основі використання наданих повноважень → спрямування позитивних ефектів від використання переваг на розвиток місцевого водного сектору → моніторинг наслідків трансформацій [3].

При проведенні децентралізації управління водокористуванням в Україні, базуючись на зарубіжному досвіді, варто враховувати можливі позитивні та негативні наслідки даного процесу, зокрема:

позитивні:

– забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу на різних рівнях функціонування завдяки впровадженню басейнового принципу управління. Для місцевих громад водно-ресурсний потенціал доцільно розглядати як територіальний стимулятор розвитку, здатний вагомо каталізувати місцеві переваги з їх подальшою трансформацією в чинники зростання;

– завдяки алокаційному ефекту (тобто враховуючи, що органи управління водними ресурсами найнижчого рівня будуть працювати ефективніше), – більш раціональний розподіл та використання місцевих водних ресурсів;

– залучення громадськості в процес ухвалення рішень щодо збереження та відтворення водних ресурсів сприяє більшій прозорості й відповідальності за результат, згідно з принципом субсидіарності;

– підвищення якості державного управління водними ресурсами на центральному рівні (урядовці отримають можливість займатися справами національного масштабу, і їм не заважатимуть сотні локальних питань, що лише відволікають увагу та ресурси);

– децентралізація влади і бюджетної системи сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, які направляють на вирішення питань водозабезпечення, водоохорони та розвитку водного господарства, оскільки зазвичай органи місцевого самоврядування формуються із місцевої еліти, обізнаної із внутрішніми проблемами, пов'язаними з водними ресурсами, що, в свою чергу, дає перевагу у більш ефективному використанні коштів бюджету;

– формує відчуття громади та соціальної спільноти шляхом зміцнення товариства, солідарності, терпимості, взаємної поваги та співпраці, що сприяє повному відновленню витрат за послуги водопостачання й водовідведення (шляхом плати за членство бенефіціарами громади);

негативні:

– децентралізація часто приводить до фрагментації систем водозабезпечення і водовідведення, тобто коли малі підприємства обслуговують невеликі групи споживачів, що, в свою чергу, обумовлює загострення структурних причин та соціальних проблем, які існують за межами громади;

– високі показники ефективності децентралізації у сфері водних ресурсів фіксуються лише при вирішенні базових потреб чи гострих проблем, а питання місцевого рівня можуть виявитися не надто серйозними;

– ускладнюють залучення засобів для подальших інвестицій в інфраструктуру водопровідного господарства і труднощі із доступом на ринок капіталу, що обмежений законодавчими та політичними рамками країни або соціальними нормами/догмами суспільства;

– передача повноважень на муніципальний рівень може привести до того, що вони не справляться з таким навантаженням через недостатній кадровий потенціал [7].

Постановка завдання. Таким чином, політика децентралізації не може увінчатися успіхом, якщо при її плануванні та здійсненні не будуть враховані всі ці різноманітні аспекти. Так, адміністративна децентралізація може зіткнутися з певними обмеженнями, якщо вона не буде супроводжуватися бюджетно-фінансовою децентралізацією на місцевому рівні. В такому випадку цілком ймовірно, що муніципалітети не зможуть отримувати ресурси, тобто фінансові трансферти з національного бюджету чи знехтують наділеними повноваженнями по залученню коштів за рахунок введення місцевих податків. На жаль, саме така ситуація склалась у водогосподарському комплексі, адже незважаючи на те, що в Україні були створені басейнові управління водними ресурсами в контексті децентралізації, вони не отримали достатніх фінансових та адміністративних повноважень, а їх функції продовжують виконувати облводгоспи. Тому *метою статті* є визначення та обґрунтування напрямів удосконалення фінансово-інституційної структури функціонування водогосподарського комплексу України в умовах

децентралізації влади.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес децентралізації водогосподарського комплексу повинен бути спрямований на посилення бюджетно-фінансового забезпечення басейнових водогосподарських управлінь та їх адміністративного об'єднання з облводгоспами, адже на сьогоднішній день ці структурні елементи системи управління водним господарством дублюють функції один одного (рис. 1).

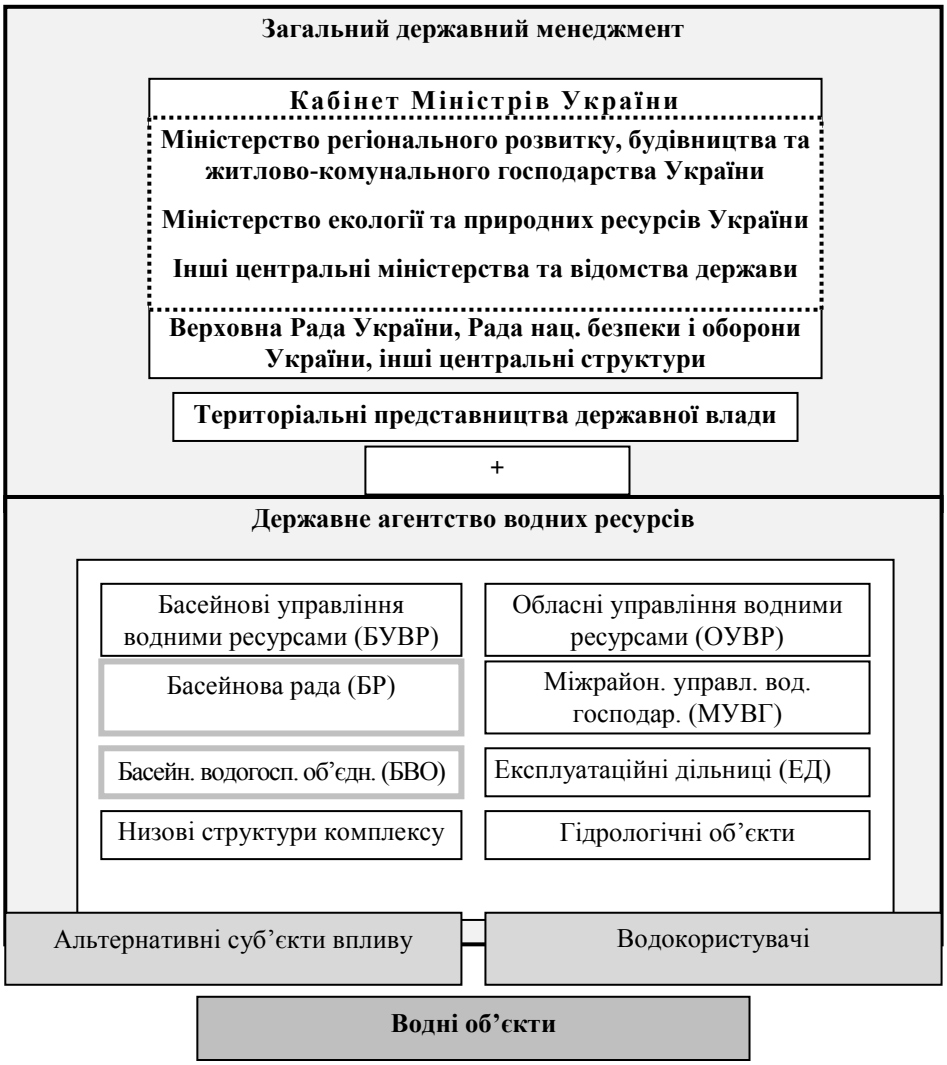

Рис. 1. Структура функціонування водогосподарського комплексу України

Територіальні басейнові управління водними ресурсами повинні стати основною ланкою виконання наступних функцій:

– аналіз та оцінка водних ресурсів, ведення державного кадастру й обліку використання вод, проведення радіологічного і гідробіологічного контролю води на водогосподарських системах;

– розгляд і погодження лімітів водоспоживання та дозволів на спецводокористування;

– забезпечення належної експлуатації водосховищ, захисних гідротехнічних споруд, що перебувають на балансі об'єднань;

– проектування, будівництво і реконструкція споруд на об'єктах комплексного призначення;

– координація та виконання робіт з регулювання і розчищення річок та інших водойм, створення водоохоронних смуг;

– проведення паспортизації водних об'єктів у межах басейнів тощо.

Важливим питанням є також визначення точок контакту (взаємодії) між басейновими управліннями та місцевими громадами. Відзначимо, що співпраця управлінь і місцевих громад має будуватися виключно у правовому полі законодавства України, котре, у свою чергу, повинно повністю адаптуватись до законодавчої бази ЄС. У цьому відношенні досить ефективною може бути лінійна модель комунікації, де головним компонентом має стати зворотній зв'язок між басейновими управліннями та місцевими громадами.

Якщо залучати місцеві громади, то вони повинні бути зацікавлені в отриманні певних переваг і преференцій від впровадження засад децентралізації. Одним з можливих шляхів генерування таких переваг є перерозподіл повноважень переважно шляхом делегування компетенцій від басейнових управлінь. Крім того, важливими є місцеві ініціативи, що виходять від громад. Знаходячись на більш локальних

рівнях, громади краще від управлінь розуміють як реальні, так і приховані можливості щодо розвитку системи управління водними ресурсами. Таким чином, передача компетенцій місцевим громадам може відбуватися як від басейнових управлінь, так і за рахунок генерації нових шляхів та інструментів управління власне громадами (рис. 2). Місцеві громади, у свою чергу, також надають басейновому управлінню нові можливості та інструменти.

Від територіальних басейнових управлінь до місцевих громад може передаватися частина регуляторних і підтримуючих функцій (наприклад, забезпечення проведення локального аналізу й оцінки стану водних ресурсів, пропозиції щодо встановлення лімітів водоспоживання, підтримка експлуатації місцевих водних об'єктів тощо).

Місцеві громади можуть підсилити роботу басейнових управлінь шляхом надання специфічних інструментів локального менеджменту (наприклад, використання потенціалу альтернативних суб'єктів тощо).

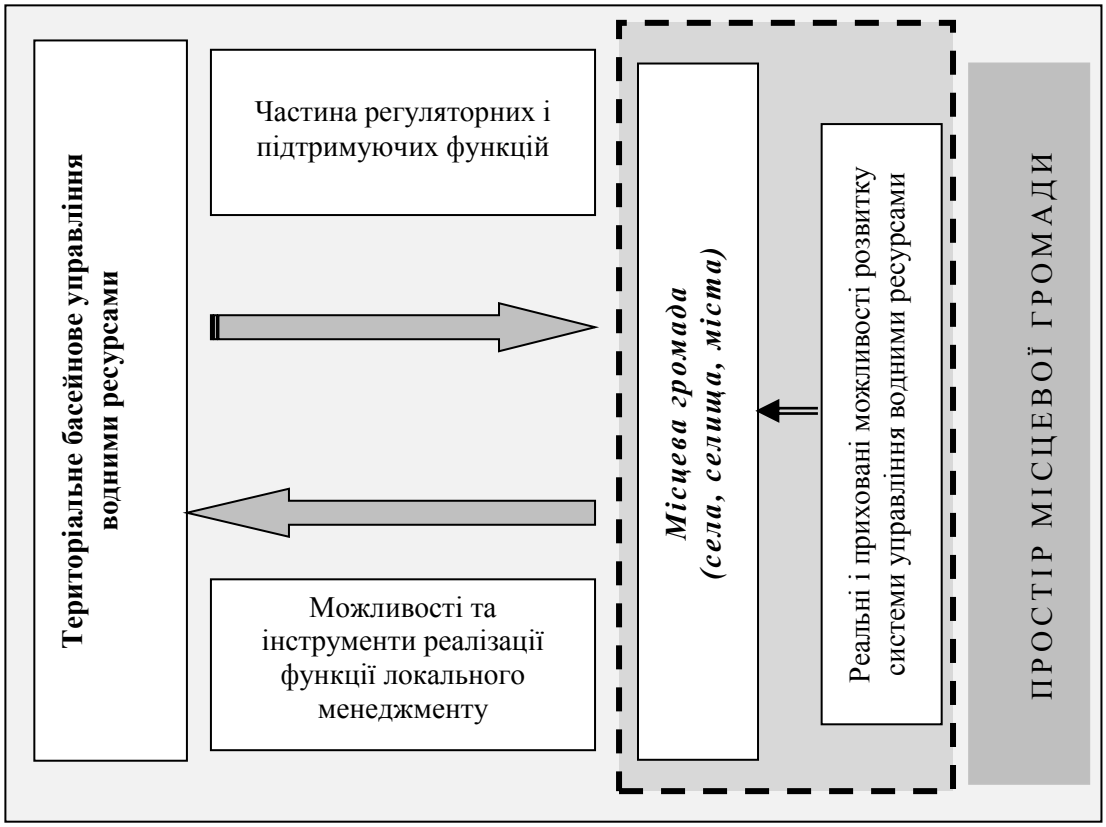

Рис. 2. Набуття додаткових компетенцій місцевими громадами у контексті політики децентралізації

Іншою вагомою ланкою управління водними ресурсами є система комунального водозабезпечення, яка на жаль, сьогодні не відповідає новому інституціональному середовищу, що поступово формується у сфері водокористування, а також загальним тенденціям інтеграції світогосподарських зв'язків і потребує реформування. Ключовим суб'єктом прийняття рішень щодо питного водопостачання та водовідведення відповідно до політики децентралізації та Закону України «Про місцеве самоврядування» є територіальна громада.

Зважаючи на міжнародний досвід, зокрема Польщі, фінансово-бюджетної децентралізації системи управління водогосподарськими підприємствами на рівні територіальних громад, можна зробити висновок про важливість використання альтернативного суб'єкта впливу – спеціалізованих управлінських структур, які можуть бути активовані на поточному етапі чи в майбутньому з метою поліпшення функціонування водогосподарського комплексу держави. Як правило, такі структури пов'язані зі сферою управління або фінансово-економічними відносинами. На нашу думку, метою формування таких суб'єктів є взаємна вигода: власне для структур – переважно отримання прибутку, для держави – поліпшення окремих характеристик функціонування (якості води, територіальних ознак, процесів управління тощо).

Варто наголосити, що при використанні альтернативних суб'єктів важливо дотримуватися принципу узгодження інтересів усіх сторін, які залучаються до реалізації проекту. За таких умов будуть дотримані позиції всіх зацікавлених сторін, реалізовані цілі та завдання кожного з учасників процесу взаємодії. Такими альтернативними суб'єктами управління ВГП можуть бути відповідні акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), спеціалізовані управляючі компанії (SPV) тощо. Функція зазначених суб'єктів полягає в організації та наданні комунальних послуг. Основними джерелами їх фінансування є комерційні або пільгові позики. В окремих випадках

муніципалітети як акціонери вкладають кошти в ці компанії з тим, щоб вони могли почати свою роботу. Структура акціонерів компаній не відрізняється великою кількістю учасників; як правило, основна частка належить відповідному муніципалітету або асоціації муніципалітетів, що заснували компанію, внаслідок чого вони можуть впливати на розвиток і діяльність компаній, оскільки акціонери вправі обирати і відкликати членів правління або наглядової ради [6].

Муніципалітети встановлюють тарифи на комунальні послуги і тому нерідко впливають на діяльність ВГП незалежно від обраної організаційно-правової форми. У зв'язку з політичним тиском місцеві органи воліють встановлювати дуже низькі тарифи, що не покривають фактичні витрати (експлуатація, поточний ремонт, утримання основних засобів) на надання комунальних послуг, які частково компенсуються за рахунок субсидій з місцевого бюджету.

Отже, з метою децентралізації водно-ресурсної сфери необхідно передати права користування водним ресурсом від територіальної громади до корпоративної структури з управління водними ресурсами (створеної на умовах ДПП). До її складу входять бізнес-структура, органи державної влади та територіальна громада, з яких саме перша та остання у результаті діяльності корпорації отримують дивіденди. Кожен елемент корпорації здійснює свій внесок: бізнес-структура надає інвестиції, органи державної влади – інфраструктурні об'єкти для використання та виконують контролюючу функцію, а взамін отримують податкові надходження та відновлену інфраструктуру, у результаті чого якісно виконується соціальне забезпечення життя населення.

Для того, щоб реалізувати дану схему фінансово-бюджетної децентралізації системи управління водогосподарськими підприємствами її створення та подальше функціонування повинно базуватися на таких принципах як соціальна справедливість, захист інвесторів, контрольованість, ефективність, правова впорядкованість, прозорість, відкритість, конкурентність.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Діюча система управління водогосподарським комплексом та водними ресурсами вже не відповідає новому інституціональному середовищу, що поступово формується у сфері водокористування, а також загальним тенденціям інтеграції світогосподарських зв'язків і потребує реформування. Одним із основних її недоліків є відірваність від потреб територіальних громад.

З огляду на зазначене, реформування потребує вся інституціональна система водокористування, складовою якої є управління водними ресурсами, шляхом імплементації нових інституціональних форм господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу, орієнтованих на вирішення водних та водогосподарських потреб територіальних громад. Вони, зокрема, передбачатимуть встановлення партнерських відносин між державою та суб'єктами приватного підприємництва і забезпечать диверсифікацію джерел інвестування водогосподарських та водоохоронних проектів.

Перехід системи управління водними ресурсами на басейновий принцип не вирішує весь комплекс проблем ефективного використання водних ресурсів, особливо в частині підвищення рівня його капіталізації у відтворювальному процесі, інвестиційного забезпечення модернізації водогосподарської інфраструктури, впровадження інструментів реінжинірингу гідротехнічних споруд, що обслуговують меліоративні системи в зонах зрошення та осушення.

Потребує вирішення і проблема законодавчої підтримки нових проектів, особливо для сільських територіальних громад. Варто зазначити, що у контексті впровадження засад децентралізації сільські громади можуть виступати точками концентрації локальних ініціатив у сфері управління водними ресурсами.

Однією з основних перешкод на шляху децентралізації системи водопостачання та водовідведення в Україні є відсутність необхідного фінансування для експлуатації інфраструктури та інвестицій, що характерно не тільки для сільських районів, а й міст. З метою підтримки ВГП на місцевому рівні пропонується розглянути чотири основних альтернативних механізми фінансування проектів:

- об'єднання інвестиційних проектів в загальний пул;
- об'єднання фінансових ресурсів в загальний пул;
- створення державно-приватних партнерств;
- формування інвестиційних ресурсів, які генеруються внаслідок підвищення ефективності господарювання.

Для повної бюджетно-фінансової децентралізації потрібні подальші реформи в цій сфері, які забезпечать органам місцевого самоврядування фінансові ресурси, що відповідають їх функціям та завданням. Ці заходи сприятимуть об'єднанню кількох невеликих населених пунктів в один орган місцевого самоврядування, що в контексті обслуговування населення забезпечить ефект масштабу. Крім цього, необхідно створити систему прямих фінансових відносин між адміністративно-територіальними одиницями (сільськими радами, міськими органами місцевого самоврядування) та державним бюджетом, виключивши з неї проміжні ланки на районному рівні. Зазначене і визначає напрями подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека водних ресурсів України у глобальному вимірі: [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад.. НААН України М.А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПРСР НАН України, 2013. – 500 с.

2. Голян В. А. Інституціонально-економічні механізми регулювання природокористування / В. А. Голян // Формування ринкових відносин в Україні: [зб. наук. праць]. – К., Наук.-дослід. економ. ін.-т. МЕУ, 2006.– Вип. 2 (57) . – С. 24-30.

3. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С. О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

4. Економічні механізми національної екологічної політики в системі сталого розвитку України / [Веклич О. О., Кобзар О. М., Колмакова В. М та ін.]; за науковою редакцією проф. Лизуна С. О. / ДУ «ІЕПСР НАНУ». – Київ, 2014 – 280 с.

5. Интегрированное управление водными ресурсами: от теории к реальной практике. Опыт Центральной Азии. Под ред. проф. В. А. Духовного, д-ра. В. И. Соколова, д-ра. Х. Мантритилаке. – Ташкент: НИЦ МКВК, 2008. – 364 с.

6. Капіталізація природних ресурсів: [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М. А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПРСР НАН України, 2014. – 268 с.

7. На пути преодоления негативных последствий децентрализации в секторе водоснабжения и водоотведения. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/env/outreach/44096454.pdf.

8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.

9. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання: [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М. А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПРСР НАН України, 2013. – 304 с.

10. Формування рентних відносин у водному господарстві України: [монографія] / [за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 306 с.

Хвесик Михаил Артемович, Левковская Людмила Владимировна, Мандзык Валерий Николаевич

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ВОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены проблемные вопросы и предложены направления совершенствования действующей системы управления водными ресурсами в контексте взаимоотношений гражданского общества и государства, а так же проведения политики децентрализации власти в Украине. Доказано, что проведение децентрализации предполагает необходимость реструктуризации финансово-институциональной структуры функционирования водохозяйственного комплекса Украины, поскольку в ходе этого процесса должны произойти изменения в полномочиях органов местного самоуправления по использованию и охране водных ресурсов и эксплуатации водохозяйственных систем. Раскрыто возможные положительные и отрицательные последствия децентрализации системы управления водным хозяйством и предложен алгоритм ее проведения. Определены основные управленческие функции территориальных бассейновых управлений. Доказана необходимость реформирования институциональной системы водопользования, составляющей которой является управление водными ресурсами, путем имплементации новых институциональных форм хозяйственного освоения водно-ресурсного потенциала, ориентированных на решение водных и водохозяйственных нужд территориальных общин. Они, в частности, предусматривают установление партнерских отношений между государством и субъектами частного предпринимательства и обеспечат диверсификацию источников инвестирования водохозяйственных и водоохранных проектов. Акцентировано внимание на том, что переход системы управления водными ресурсами на бассейновом принципе не решает весь комплекс проблем эффективного использования водных ресурсов, особенно в части повышения уровня его капитализации в воспроизводственном процессе, инвестиционного обеспечения модернизации водохозяйственной инфраструктуры, внедрение инструментов реинжиниринга гидротехнических сооружений, обслуживающих мелиоративные системы в зонах орошения и осушения. Кроме того, требует решения и проблема законодательной поддержки новых проектов, особенно для сельских территориальных общин. Установлено, что в контексте внедрения принципов децентрализации сельские общины могут выступать точками концентрации локальных инициатив в сфере управления водными ресурсами. Одним из основных препятствий на пути децентрализации системы водоснабжения и водоотведения в Украине является отсутствие необходимого финансирования для эксплуатации инфраструктуры и инвестиций, что характерно не только для сельских районов, но и городов. С целью поддержки водохозяйственных предприятий на местном уровне предлагается рассмотреть четыре основных альтернативных механизмы финансирования проектов: объединение инвестиционных проектов в общий пул; объединение финансовых ресурсов в общий пул; создание государственно-частных партнерств; формирования инвестиционных ресурсов, которые генерируются в результате повышения эффективности хозяйствования.

Ключевые слова: *водные ресурсы, управление, децентрализация, институциональная среда, инвестиции, территориальные общины, водохозяйственная инфраструктура.*

Hvesyk M., Levkovska L., Mandzyk V.

ECONOMIC ASPECTS OF MANAGEMENT OF WATER USE UNDER DECENTRALIZATION OF POWER IN UKRAINE

Problems and proposed directions for improvement of the current system of water management in the context of relations between civil society and the state and the policy of decentralization of power in Ukraine have been considered in the article. It has been proved that decentralization involves the need to restructure financial and institutional structure of water complex functioning in Ukraine, since during this process changes in the powers of local governments should take place on the use and protection of water resources and water systems operation. The possible positive and negative effects of decentralization of water management algorithm and its implementation have been revealed. The basic management functions of regional basin offices have been determined. The necessity of reforming the institutional system of water use has been proved, part of which is management of water resources through the implementation of new institutional forms of economic development of water resource potential, focused on solving water and water management needs of local communities. In particular, they will provide the establishment of partnerships between the state and private business entities and provide diversification of investment of water management and protection projects. Attention has been paid to the fact that the transition of water management to basin principle does not solve all complex problems of effective use of water resources, especially in the increase of its capitalization in the reproduction process, investment modernization of water management infrastructure, implementation of reengineering tools of waterworks serving drainage systems in the areas of irrigation and drainage. In addition, the problem of legislative support for new projects needs to be solved, especially in rural communities. It has been found that in the context of the principles of decentralization, rural communities can serve as points of local initiatives concentration in the field of water resources. One of the main obstacles to the decentralization of water supply and discharge in Ukraine is the lack of necessary funding for operation and infrastructure investment, which is typical not only for rural areas but also cities. In order to support water management enterprises at the local level it has been suggested to consider four main alternative funding of projects mechanisms: association of investment projects in the common pool; combining of funds in a common pool; creation of public-private partnerships; forming of investment resources generated by improving management.

Key words: *water resources, management, decentralization, institutional environment, investment, municipalities, water management infrastructure.*

Одержано 24.04.2015 р.

РОЗДІЛ ІІ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330.322:[658:338.43]

Важинський Федір Анатолійович,
к.е.н., старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень НАН України ім. М.І. Долішнього»
Лалакулич Марія Юріївна,
к.е.н., доц., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проблема фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств на сільських територіях є високоактуальною, що пов'язано із раціональним використанням власних і залучених фінансових ресурсів. Від обсягів інвестицій залежать забезпеченість фінансовими ресурсами та кінцеві результати діяльності. Мета статті: активізація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств обмежується низкою чинників, зокрема умовами соціального та політичного середовища, рівнем кваліфікації та внутрішнім опором реструктуризації господарств. У статті визначені причини низької інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та підвищення ризиковості сільськогосподарського кредитування. Усунення негативного впливу цих чинників є передумовою підвищення ефективності інвестиційного менеджменту та інвестиційної привабливості аграрного сектору. Розглянуто шляхи залучення інвестицій для сільськогосподарських підприємств, зокрема: підвищення рентабельності виробничих структур і можливостей самофінансування, тобто здійснення власних інвестицій; розширення іпотечного кредитування; використання іноземних інвестицій та кредитів міжнародних фінансових організацій тощо. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств не може існувати без регулятивної ролі держави. Охарактеризовано економічні, організаційні та правові методи державного регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Зазначено, що з метою удосконалення кредитної політики та поліпшення стану фінансового забезпечення довгострокові кредити повинні надаватися сільськогосподарським товаровиробникам на пільгових засадах. Поряд із довгостроковим необхідно сприяти розвитку й короткострокового банківського кредитування. Наведені пріоритетні напрями інвестування інновацій сільськогосподарських підприємств. Перспективи подальших досліджень у заданому напрямку полягають у тому, що активізація інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробничих структур можлива за умови створення сприятливого інвестиційного клімату, у впровадженні різних механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності, враховуючи рівень розвитку економіки, стан науково-технічної сфери, правову базу, рівень ризику та цілі, інтереси і вимогу інвесторів, гнучко поєднуючи вище перелічені методи між собою.

Ключові слова: *інвестиційна діяльність, сільськогосподарські підприємства, ефективність, кредити, державне регулювання, фінанси, інвестиції, податкова політика, інновації.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Сільське господарство є основною продовольчою галуззю економіки країни, тому важливо, який саме обсяг коштів вкладати у сільськогосподарське виробництво, зокрема, якою є частка інвестицій.

Проблема фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств на сільських територіях є високоактуальною, що пов'язано із раціональним використанням власних і залучених фінансових ресурсів. Для сільськогосподарських підприємств, більшість яких є дотаційними, система фінансової безпеки повинна функціонувати постійно і забезпечувати стабільний розвиток аграрного сектору економіки. Ефективна інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств на сільських територіях забезпечує фінансову стійкість і гарантує досягнення високих фінансових результатів. Від обсягів інвестицій залежать забезпеченість

фінансовими ресурсами та кінцеві результати діяльності. Саме прибуткові сільськогосподарські підприємства можуть бути активними учасниками не тільки інвестиційного процесу в країні, а й найбільш привабливими суб'єктами кредитних відносин [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств на сільських територіях достатньо опрацювали зарубіжні вчені-економісти, зокрема: О. Амоса, Ф. Томчак, Ю. Фрідман та ін. У різних аспектах ці питання досліджували такі відомі вітчизняні науковці, як В. М. Алексійчук, П. І. Гайдуцький, М. Я. Дем'яненко, Н. С. Краснокутська, В. М. Опарін, П. А. Стецюк та ін. Однак чимало проблем, які стосуються формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств в умовах посилення конкурентної боротьби за ринки збуту сільськогосподарської продукції, залишаються невивченими і потребують подальших досліджень.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – активізація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Активна інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств на сільських територіях позитивно впливає на темпи відтворення засобів виробництва. Своєю чергою, цей процес залежить від прийняття інвестиційних рішень суб'єктів підприємництва, які ґрунтуються на інформації про привабливість об'єктів інвестування, адже інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств залежить від різноманітних природно-кліматичних, соціальних, економічних, фінансових та інших особливостей галузі. Тому, в умовах трансформації виробничих структур виникає потреба в оцінці їх інвестиційної привабливості. Відповідно активізується інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств.

Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиційною діяльністю розуміють сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [3]. Ефективне здійснення інвестиційної діяльності у будь-якій галузі, в тому числі й у сільському господарстві, визначається раціональним використанням інвестиційних ресурсів. Формування інвестиційних ресурсів є важливою складовою інвестиційної та загальної фінансової стратегії виробничих структур, а також вихідною умовою здійснення інвестиційного процесу на всіх його стадіях. Інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок [9]: власних фінансових ресурсів інвестора (прибутку, амортизаційних відрахувань, грошових заощаджень громадян та юридичних осіб); позичених фінансових коштів інвесторів (облігаційних позик, банківських і бюджетних кредитів); залучених фінансових коштів інвестора (коштів, отриманих від продажу акцій, пайових та інших внесків громадян та юридичних осіб); бюджетних інвестицій асигнувань.

Слід зазначити, що підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю аграрних підприємств обмежується низкою чинників, зокрема умовами соціального та політичного середовища, рівнем кваліфікації та внутрішнім опором реструктуризації господарств. Тому інвестування сільськогосподарських товаровиробників є ризиковим та інвестиційно непривабливим через низку причин (рис. 1).

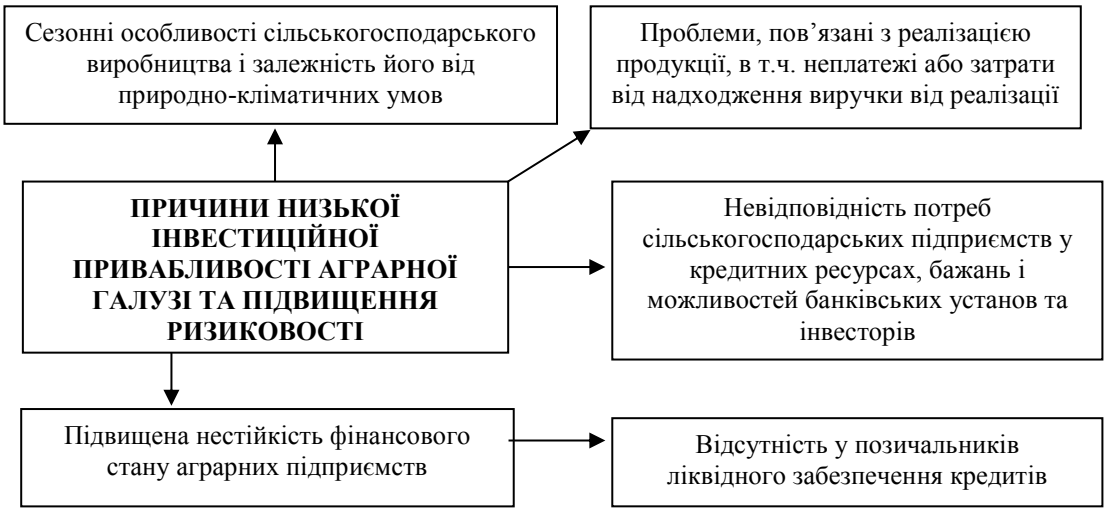

Рис. 1. Причини інвестиційної непривабливості та підвищеної ризиковості кредитування аграрного сектора економіки

** Побудовано на основі джерела [5]*

Усунення негативного впливу цих чинників є передумовою підвищення ефективності інвестиційного менеджменту та інвестиційної привабливості аграрного сектору.

Удосконалення процесу входження зовнішніх інвесторів у сільське господарство за сучасних умов пов'язане з покращенням ефективності прийняття рішень щодо залучення нових джерел інвестиційних ресурсів власниками господарств, визначенням напрямів співпраці інвесторів і власників землі та майна, а також інформаційною підтримкою і правовим захистом сторін [10].

Зважаючи на необхідність залучення інвестицій у процес здійснення сільськогосподарської діяльності, потрібно згадати такі основні методи фінансування інвестиційної діяльності, як самофінансування, акціонування, боргове фінансування, фінансування за рахунок дотацій, змішане фінансування.

Своєю чергою потрібно розглянути такі шляхи залучення інвестицій для сільськогосподарських підприємств:

– підвищення рентабельності виробничих структур і можливостей самофінансування, тобто здійснення власних інвестицій;

– створення галузевих і міжгалузевих фондів амортизації на основі економічно обґрунтованих нормативів амортизаційних відрахувань;

– випуск цінних паперів під конкретні проекти для широкого залучення коштів виробничих структур і населення;

– розширення іпотечного кредитування;

– залучення коштів позабюджетних та інноваційних фондів, страхових компаній, комерційних банків, внутрішніх інвестиційних позик;

– використання іноземних інвестицій та кредитів міжнародних фінансових організацій тощо.

Необхідність здійснення інвестицій у сільське господарство становить собою об'єктивний процес, зумовлений особливостями сільськогосподарського виробництва. Тому найпривабливішим методом фінансування інвестиційних проектів є самофінансування, яке здійснюється лише за рахунок власних внутрішніх коштів підприємства, до яких належить: чистий прибуток; амортизаційні відрахування; страхові суми відшкодування збитків; іммобілізовані надлишки основних та оборотних коштів, нематеріальних активів тощо. Такий метод фінансування передбачає можливість підприємства не тільки відшкодовувати затрати, а й здійснювати за рахунок отриманого прибутку матеріальне стимулювання працівників, вирішувати питання соціального розвитку і, головне, здійснювати розширене відтворення та розвиток підприємства [8].

Аналіз фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників свідчить про те, що вони зазвичай працюють за рахунок власних ресурсів, які нині є значними, проте недостатніми для самофінансування. В умовах економічної кризи ця проблема постала особливо гостро, оскільки серед власних інвестиційних джерел сільськогосподарських підприємств традиційними залишаються амортизаційні відрахування, мізерні за обсягами через відомі обставини, та прибуток. Зовнішнім джерелом інвестиційної діяльності у сільському господарстві можуть бути іноземні інвестиції.

Процес пожвавлення інвестиційної діяльності в аграрному секторі визначається його готовністю до здійснення інвестицій, що виражається в досконалості економічних відносин у виробничих структурах, належній організації, оплаті та мотивації праці, кваліфікації працівників, досвідченості управлінського персоналу, розвитку приватної форми власності, підприємницької ініціативи індивідуумів, ефективності економічної активності підприємств галузі, фінансових їх можливостей, протистоянні ризикам і загрозам зовнішнього та внутрішнього характеру, поліпшенні правового поля [2].

Окремо варто зосередити увагу і на такому моменті. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств не може існувати без регулятивної ролі держави. Державне регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств повинно здійснюватися на основі трьох груп методів: економічних, організаційних і правових. Економічні методи становлять сукупність амортизаційної, податкової, кредитної, інноваційної, цінової політики та політики у сфері формування людського капіталу.

Основна функція амортизаційної політики – забезпечити відтворення основних фондів виробничих структур. Економічна сутність амортизаційних відрахувань полягає у фінансуванні капітальних інвестицій, що спрямовуються здебільшого на придбання, виготовлення і ремонт основних засобів. Якщо у майбутньому сільськогосподарські підприємства ефективно та цілеспрямовано використовуватимуть амортизацію, на перспективу можна розглянути введення прискорених методів нарахування амортизації для окремих видів техніки. До нецілеспрямованого використання амортизаційних відрахувань відносять покриття поточних витрат, підвищення заробітної плати, виплати премій працівникам за особливі досягнення тощо [4].

Податкова політика реалізується через використання різноманітних видів і форм податкового стимулювання з метою покращення стану інвестиційної сфери. Як зазначає А. С. Музиченко, вітчизняні підприємці справедливо вважають чинне податкове законодавство конфіскаційним. Виникла ситуація, за якою регулювальна функція податків практично не виконується. Тому зниження останніх має супроводжуватися диверсифікацією податкових ставок, а самі знижки – надаватися за цільові результати [7]. Розмір сплаченого податку з прибутку залежить від обсягу інвестицій. Оскільки аграрний сектор визнано одним із пріоритетних в економіці країни, доцільно було б для сільськогосподарських товаровиробників встановити значно нижчі від загальних ставки податку на прибуток.

На увагу заслуговує процедура надання виробничим структурам податкового інвестиційного кредиту. Цей механізм може реалізуватися таким чином: сільськогосподарські підприємства звільняються від сплати податку на прибуток з тією частини одержаних доходів, що спрямовується на розвиток виробництва.

На сьогодні сільськогосподарські підприємства, зважаючи на обмеженість власних коштів, змушені сподіватися на підтримку з боку держави. Це у свою чергу зумовлює необхідність кредитування їх діяльності, адже слід зважати на те, що сільське господарство є кредитомісткою галуззю і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах практично неможливе. Це зумовлено специфікою галузі; нестачею фінансових ресурсів; високою матеріаловіддачею та низькою фондовіддачею; сезонністю сільськогосподарського

виробництва та значною залежністю від природно-кліматичних умов; низьким рівнем виплати страхових платежів. Отже, кредитна політика реалізується через залучення до інвестиційного процесу фінансово-кредитних установ (комерційних і державних банків).

З метою удосконалення кредитної політики та поліпшення стану фінансового забезпечення довгострокові кредити повинні надаватися сільськогосподарським товаровиробникам на пільгових засадах. За рахунок отриманих кредитів зі зниженими відсотковими ставками вони зможуть здійснити техніко-технологічне переоснащення аграрного виробництва та істотно збільшити обсяги конкурентоспроможної продукції. Для цього доречними будуть такі пропозиції:

– створити мережу банківських організацій, що забезпечать встановлення на довгострокові кредити низьких відсоткових ставок, не більше ніж 10%;

– відновити початок погашення таких кредитних коштів на третій або четвертий рік користування ними.

Поряд із довгостроковим необхідно сприяти розвитку й короткострокового банківського кредитування. Форми та методи короткострокового кредитування повинні максимально враховувати такі особливості сільськогосподарського виробництва та кругообігу засобів сільського господарства:

– зниження оборотності на виробничій стадії у зв'язку з тривалим технологічним процесом у рослинництві й тваринництві;

– необхідність створення у великих розмірах виробничих запасів, що вимагає залучення значних коштів;

– вплив несприятливих кліматичних умов, які призводять до створення страхових запасів;

– поступове і нерівномірне нарощування витрат, яке наприкінці виробничого циклу завершується поверненням коштів у формі виручки від реалізації продукції, через це сезонні витрати сільськогосподарським товаровиробникам доцільніше покривати за рахунок кредиту, ніж власними ресурсами, оскільки останні вимагають значних залучень накопичень з обігу;

– значну частку внутрішнього обороту (переважна частина засобів, що відтворюється в самому господарстві (наприклад, корми, насіння, молодняк великої рогатої худоби), а їхня вартість не проходить товарної і грошової стадії кругообігу) [5].

Довгострокове та короткострокове банківське кредитування повинно сприяти розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Слід зазначити, що сільськогосподарське виробництво вимагає більшою мірою залучення довгострокових банківських кредитів, проте використання короткострокових є доступнішим, що не може не впливати на загальну економічну ситуацію в галузі сільського господарства. У зв'язку з цим необхідно на рівні держави провадити політику здешевлення кредитів. Вивільнена через механізм здешевлення коротко- та довгострокового кредитування частина коштів разом з іншими інвестиціями має бути спрямована на поліпшення умов сільськогосподарського виробництва.

Отже, питання кредитування сільськогосподарських товаровиробників залишається відкритим, і важливу роль у його вирішенні повинна відігравати держава. Адже надання позик підприємствам агропромислового комплексу дасть змогу не лише відновити матеріально-технічну базу, а й розпочати процес впровадження інновацій у виробництво.

На сьогодні основною метою державної інноваційної політики України є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних, екологічно чистих, безпечних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції з натуральної сировини.

Ефективність інвестицій сільськогосподарських виробничих структур суттєво підвищується внаслідок здійснення інноваційних проектів, які пов'язані з удосконаленням матеріально-технічної бази. Але ці проекти спроможні втілювати фінансово стійкі великі сільськогосподарські виробничі структури, інші ж потребують державної підтримки.

Участь сільськогосподарських підприємств у різних формах кооперації, співпраця з консалтинговими та дорадчими службами, участь у виставках, ярмарках відкриває доступ до інновацій.

Пріоритетні напрями інвестування інновацій сільськогосподарських виробничих структур регіону такі: для малих сільськогосподарських виробничих структур – тваринництво, вирощування овочів у приміських зонах, лікарських трав, плодів і ягід; для середніх – виробництво органічної продукції, вирощування технічних культур на біопаливо; для великих сільськогосподарських виробничих структур – технології мінімального обробітку ґрунту, індустріальні технології в рослинництві й тваринництві [6].

Економічна політика держави щодо якісного оновлення, нагромадження та формування людського капіталу повинна стати окремим самостійним напрямом регулятивної функції уряду, а глибина й динамізм аграрних перетворень на селі вимагають прямого, усвідомленого й цілеспрямованого регулювання процесів формування робочої сили, творчого типу з позицій нової якості людського капіталу [1, с. 103-108].

Якщо розглядати людський капітал як елемент виробничого потенціалу господарства, то виникає необхідність здійснювати його прискорене відтворення через підвищення кваліфікації й перекваліфікації працівників, розроблення системи заходів для покращення їхнього здоров'я, підвищення культурного рівня та трудової дисципліни. Сьогодні інвестиції в людський капітал вкладаються у невеликій кількості, і цей факт є ще одним негативним чинником господарювання будь-якого підприємства, адже кваліфікований та фізично здоровий працівник – найцінніше надбання всіх галузей економіки.

Друга група організаційних методів передбачає

участь держави в інвестиційних проектах та програмах і розвиток інформаційної інфраструктури.

Держава в особі адміністративного апарату бере участь в інвестиційних проектах і тоді, коли сама ініціює вживання таких заходів і здійснює їхнє повне або ж часткове фінансування. Наприклад, проведення ярмарків і конкурсів на кращий інвестиційний проект дає змогу сконцентрувати державні інвестиційні ресурси на фінансуванні пріоритетних технологій, зокрема і в сільському господарстві. Здійснення масштабних інвестиційних програм повинно передбачати залучення великої кількості інвесторів не лише з метою отримання максимального прибутку від реалізації таких програм, а й нарощування престижу виробничих структур. При реалізації будь-яких програм і проектів велику роль відіграє вдале рекламне забезпечення.

Удосконалення інформаційної інфраструктури не втрачає актуальності і на сьогодні. Одним із чинників, які стримують розвиток економіки, є невпорядкованість інформаційних потоків. Сучасна практика збору, обробки і розповсюдження інформації – одна з причин прийняття несвоєчасних і необ'єктивних управлінських рішень. Невпорядкованість полягає в тому, що інформація неадресна, несистематизована і несвоєчасна.

Необхідно створити інформаційну систему для кожної галузі економіки, дані якої контролюватимуть та постійно оновлюватимуть. Також доцільно буде створити обласні, регіональні, районні та місцеві дорадчі консультативні центри, що будуть тісно пов'язані між собою єдиною інформаційною мережею.

Правове регулювання процесу інвестування здійснюється через прийняття нормативно-правових актів (Законів України, Указів Президента України, Постанов Верховної Ради України), положення яких формуються згідно з пріоритетами державної політики та є обов'язковими до виконання.

Поряд із державним регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників необхідним є ефективне здійснення інвестиційної політики у самих виробничих структурах. У цьому контексті важливо зосередити увагу на запровадженні стратегічного підходу до прийняття рішень, що передбачає розробку інвестиційної стратегії на основі спеціально розробленої інвестиційної політики виробничих структур.

Формування ефективної інвестиційної стратегії сільськогосподарських виробничих структур потребує розвитку системи інвестиційного менеджменту. У малих сільськогосподарських виробничих структурах із незначним обсягом інвестицій, зокрема фермерських господарствах, управління інвестиційною діяльністю виконує сам власник. У середніх ці функції можуть виконувати керівники та спеціалісти, а у великих, де найактивніше здійснюється інвестування, необхідний інвестиційний менеджер, а за потреби й інвестиційний підрозділ (центр) [6].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Активізація інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробничих структур можлива за умови створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері, тобто середовища, в якому проходять інвестиційні процеси, яке формується під впливом політичних, економічних, соціальних та інших чинників, що визначають умови інвестиційної діяльності в державі і ступінь ризику інвестування сільського господарства. Впроваджуючи різні механізми державного регулювання інвестиційної діяльності, слід враховувати рівень розвитку економіки, стан науково-технічної сфери, правову базу, рівень ризику та цілі, інтереси і вимогу інвесторів, гнучко поєднуючи вище перелічені методи між собою. Подальші дослідження будуть спрямовані саме на дослідження механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробничих структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

2. Гривківська О. В. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О. В. Гривківська. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Economics/59325.doc.htm.

3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII від 18 вересня 1991 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua.

4. Захарін С. М. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів / С. М. Захарін // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 43-51.

5. Колотуха С. М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності [Електронний ресурс] / С. М. Колотуха, І. П. Борейко. – Режим доступу: http://www.info-pressa.com/article-516.html.

6. Лук'яник М. Шляхи підвищення ефективності інвестицій сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / М. Лук'яник. – Режим доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_9_10_grudnja_2010_r/shljakhi_pidvishhennja_efektivnosti_investicij_silskogospodarskikh_pidpriemstv/4-1-0-447.

7. Музиченко А. С. Державне регулювання інвестиційної діяльності / А. С. Музиченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 9. – С. 46-53.

8. Пересада А. А. Проектне фінансування: [підруч.] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова, О. О. Ляхова. – К. : КНЕУ, 2005. – 736 с.

9. Федоренко В. Г. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні / В. Г. Федоренко – К. : Науковий світ, 2003. – 724 с.

10. Черненко Л. В. Інвестиційна діяльність підприємств та джерела її фінансування [Електронний ресурс] / Л. В. Черненко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_3_2/174.pdf.

Важинский Федор Анатольевич, Лалакулич Мария Юрьевна

АКТИВИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Проблема финансовой безопасности сельскохозяйственных предприятий на сельских территориях является высоко актуальной, что связано с рациональным использованием собственных и привлеченных финансовых ресурсов. От объемов инвестиций зависят обеспеченность финансовыми ресурсами и конечные результаты деятельности. Цель статьи: активизация инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Повышение эффективности управления инвестиционной деятельностью сельскохозяйственных предприятий ограничивается рядом факторов, в частности условиями социальной и политической среды, уровнем квалификации и внутренним сопротивлением реструктуризации хозяйств. В статье определены причины низкой инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий и повышение рискованности сельскохозяйственного кредитования. Устранение негативного влияния этих факторов является предпосылкой повышения эффективности инвестиционного менеджмента и инвестиционной привлекательности аграрного сектора. Рассмотрены пути привлечения инвестиций для сельскохозяйственных предприятий, в том числе: повышение рентабельности производственных структур и возможностей самофинансирования, то есть осуществление собственных инвестиций; расширение ипотечного кредитования; использование иностранных инвестиций и кредитов международных финансовых организаций. Инвестиционная деятельность сельскохозяйственных предприятий не может существовать без регулятивной роли государства. Охарактеризованы экономические, организационные и правовые методы государственного регулирования инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Указано, что в целях совершенствования кредитной политики и улучшения состояния финансового обеспечения долгосрочные кредиты должны предоставляться сельскохозяйственным товаропроизводителям на льготных условиях. Для этого представлены предложения по совершенствованию кредитной политики. Наряду с долгосрочным необходимо содействовать развитию и краткосрочного банковского кредитования. Приведенные приоритетные направления инвестирования инноваций сельскохозяйственных предприятий. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении заключаются в том, что активизация инвестиционной деятельности сельскохозяйственных производственных структур возможна при условии создания благоприятного инвестиционного климата, реализации различных механизмов государственного регулирования инвестиционной деятельности, учитывая уровень развития экономики, состояние научно-технической сферы, правовую базу, уровень риска и цели, интересы и требование инвесторов, гибко сочетая вышеперечисленные методы между собой.

Ключевые слова: *инвестиционная деятельность, сельскохозяйственные предприятия, эффективность, кредиты, государственное регулирование, финансы, инвестиции, налоговая политика, инновации.*

Vazhynskyy F., Lalakulych M.

ACTIVATION OF INVESTMENT ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The problem of financial security of agricultural enterprises in rural areas is highly relevant, due to the rational use of own and borrowed funds. The availability of financial resources and the final results depend on investments volumes. The aim of the article is the boosting investment of agricultural enterprises. Improving the efficiency of investment activity of agricultural enterprises is limited by several factors, including the terms of the social and political environment, skill level and internal resistance restructuring of agricultural enterprises. The causes of low investment attractiveness of agricultural enterprises and increasing riskiness of agricultural lending have been defined in the article. Removal of the negative impact of these factors is a prerequisite for improving the efficiency of investment management and investment attractiveness of the agricultural sector. Ways to attract investments for agricultural enterprises have been considered, including: increasing the profitability of production structures and self-financing capacity, i.e. the implementation of own investment; expansion of mortgage lending; use of foreign investments and loans from international financial organizations. Investment activity of agricultural enterprises cannot exist without the regulatory role of the state. Economic, organizational and legal methods of state regulation of investment activity of agricultural enterprises have been characterized. It has been indicated that in order to improve credit policies and improve financial security long-term loans should be provided to agricultural producers on favorable terms. Proposals to improve monetary policy have been made. Along with the long-term lending it is necessary to promote short-term bank loans. Priority directions of investment innovation of agricultural enterprises have been presented. Prospects for further research in a given direction lies in the fact that activation of investment activities of agricultural production structures is possible through the establishment of a favorable investment climate, implementation of various mechanisms of state regulation of investment activities, taking into account the level of economic development, the state of scientific and technical field, legal basis, risk level and goals, interests and requirements of investors, flexibly combining listed above methods with each other.

Key words: *cluster, investment activity agricultural enterprises, efficiency, loans, government regulation, finance, investment, tax policy, innovation.*

Одержано 20.04.2015 р.

УДК 338.439.52 : 339.137. 2

Вовк Мирослава Василівна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Франчук Ірина Богданівна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі становлення української економіки дуже актуальною є проблема поліпшення інвестиційного клімату як держави, так і регіонів зокрема, а також підвищення інвестиційної привабливості підприємств. Метою статті є пошук оптимізації інвестицій та активізація інвестиційного процесу через впровадження ефективного організаційно-економічного механізму формування та забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. Теоретичною та методологічною основою статті є положення економічної теорії, діалектичний метод пізнання, праці економістів з питань інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та залучення інвестицій в аграрну галузь. Використання результатів дослідження у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяє дати реальну оцінку стану інвестиційної привабливості того чи іншого суб'єкта інвестиційного процесу та обґрунтувати шляхи і методи їх підвищення. Наукова новизна статті полягає у дослідженні інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, умов залучення інвестицій, чинників та шляхів підвищення рівня їх інвестиційної привабливості. Детально описано зміст етапів здійснення інвестиційного процесу на усіх рівнях інвестування з уточненням мети етапів, їх характеристики та очікуваних результатів з урахуванням внутрішніх чинників на кожному етапі. Розкрито питання формування відносин «інвестор – сільськогосподарське підприємство», які охоплюють як спільні інтереси, так і конфліктні ситуації. Визначено, що більшість сільськогосподарських підприємств залишається економічно відсталими через низький попит на сільськогосподарську продукцію, низькі закупівельні ціни на неї, несформовану ринкову інфраструктуру, небажання населення працювати у сфері АПК, високі відсоткові ставки, низьку підтримку сільськогосподарського виробника з боку держави. Тому застосування ефективного організаційно-економічного механізму в інвестиційному процесі забезпечить впровадження найсучасніших екологічно чистих технологій і біоресурсів для тваринництва, рослинництва і переробної галузі. Цей процес значно підвищить інвестиційну привабливість підприємств агропромислового комплексу, що сприятиме подальшому його розвитку.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна привабливість,організаційно-економічний механізм, сільськогосподарські підприємства.*

ВСТУП

Створення сприятливих передумов для залучення інвестицій у сільськогосподарські підприємства є першочерговим завданням галузі. Цей процес можливий лише за умови формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення інвестиційної привабливості [4]. Адже економічний розвиток значною мірою пов'язаний з оптимізацією інвестицій та підвищенням ефективності використання виробничого потенціалу; створенням нових видів виробництв; активним пошуком партнерів, постачальників; упровадженням маркетингу; урахуванням ризиків; пошуком виробничих резервів, оптимальних форм організації виробництва і структури управління; підвищенням рівня кваліфікації керівників, спеціалістів та працівників робітничих професій; пошуком і присутністю іноземного чи вітчизняного стратегічного інвестора .

Постановка проблеми. Одним із головних завдань, які ставить перед собою інвестор, є вибір пріоритетних галузей для вкладення інвестицій, тобто тих, які мають найкращі перспективи розвитку і здатні забезпечити максимальну ефективність інвестицій. Згідно з галузевим аналізом за допомогою показників обсягу інвестицій, фінансових результатів діяльності та рентабельності продукції підприємств найбільш інвестиційно привабливими є промислова сфера, транспорт і зв'язок, сфера фінансів, кредиту і страхування. Вкладення коштів у сільське господарство вважається ризикованим. Тому для інвестора особливо гостро постає проблема організаційно-економічного механізму формування та забезпечення інвестиційної привабливості підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення організаційно-економічного механізму формування інвестиційної привабливості підприємств різних галузей, зокрема й сільського господарства, сьогодні приділяється досить багато уваги. Вирішенням проблеми залучення інвестицій в аграрний сектор України займались такі вітчизняні вчені як П. Т. Саблук, М. І. Кісіль, І. І. Лукінов, В. В. Юрчишин, М. Я. Дем'яненко, О. М. Шпичак, О. І. Гуторов, А. І. Сухоруков, А. А. Пересада, С. К. Реверчук. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, деякі питання, пов'язані з формуванням організаційно-економічного

механізму залучення інвестицій в аграрний сектор залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є пошук оптимізації інвестицій та активізація інвестиційного процесу через впровадження ефективного організаційно-економічного механізму формування та забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інвестиційна привабливість базується на декількох рівнях:

– оцінка інвестиційної привабливості країни;

– оцінка інвестиційної привабливості регіонів;

– оцінка інвестиційної привабливості і перспектив розвитку галузей (підгалузей);

– оцінка перспективи розвитку галузі (підгалузі) в конкретному регіоні;

– оцінка інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням перспективи;

– розробка стратегії інвестиційної діяльності.

Для визначення інвестиційної привабливості підприємства необхідно провести аналіз усіх чинників привабливості на кожному рівні та обґрунтувати визначення найважливішого рівня з погляду впливу на інвестиційну привабливість підприємства. А це зробити вкрай важко. Якщо розглядати ситуацію з позиції поступового переходу від найвищої ланки до нижчої, то найголовнішими є чинники, які впливають на інвестиційну привабливість, пов'язані з державою, потім ідуть чинники, які характеризують привабливість області та галузі, а вже пізніше ті, які формують інвестиційну привабливість самого підприємства.

Але така градація є досить відносною. Адже не факт, що при позитивних показниках інвестиційної привабливості в державі загалом та області чи галузі зокрема, саме підприємство буде також інвестиційно привабливим. Така ж ситуація може скластися за умови, коли на підприємстві зафіксовано позитивні фінансові та економічні показники, але воно знаходиться в країні з нестабільною економікою. Тому підвищення привабливості можна очікувати з двох сторін. Зі сторони держави та міжнародних організацій, які можуть позитивно охарактеризувати привабливість самої держави, її окремих регіонів та галузей, а також з боку підприємства, яке власноруч може впливати на свою привабливість.

Щоб докладніше охарактеризувати організаційно-економічний механізм формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, розглянемо вплив різних рівнів детальніше. На рівні держави формування інвестиційної привабливості підприємства грунтується на політико-правовому, економічному та соціально-культурному середовищі. Ситуація в політико-правовій сфері сільського господарства склалась неоднозначно. І досі точаться дискусії щодо питань купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, немає і твердої збалансованої позиції всіх гілок влади щодо цього найболючішого питання в аграрному секторі. Така позиція відлякує багатьох іноземних інвесторів, які не можуть бути впевнені в майбутній ефективності своїх інвестиційних вкладень. Втрачається довіра до держави і недержавних інституційних інвесторів – довірчих товариств, інвестиційних компаній і фондів, банків.

На жаль, немає і твердої політичної ситуації в суспільстві, ефективної законодавчої бази. Державна концепція розвитку аграрного сектору економіки постійно змінюється зі зміною політичної ситуації і з періодичним приходом до влади різних політичних сил [8]. Така багатовекторність бачення розвитку сільського господарства на рівні держави дуже негативно впливає на найнижчий щабель його функціонування – сільськогосподарське підприємство.

Економіка держави безпосередньо залежить від політичного становища в ній. Найменші коливання в політичній ситуації негативно позначаються на економіці країни. Темпи інфляції на сьогодні в Україні досягли чи не найвищого рівня. Це призвело до скорочення внутрішніх інвестицій, внаслідок різкого погіршення фінансового стану підприємств та знецінення інвестиційних ресурсів. Недосконале формування державного бюджету, яке здійснюється за залишковим принципом і з великим запізненням, різке погіршення умов отримання кредитів, підвищення відсоткових ставок, порушення господарських зв'язків, поглиблення диспаритету цін та інші чинники негативно впливають на організаційно-економічний механізм формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. Вагомим чинником є недосконаліть податкової системи, а саме незадовільність заходів, що допомагають впроваджувати нові стандарти бухгалтерського обліку, надважкий податковий тиск на платників, відсутність адекватного контролю та механізму виявлення неплатників [5]. Оскільки доходи більшої частини населення є вкрай низькими, знижується платоспроможність внутрішнього ринку держави.

Соціальна інфраструктура на сьогодні є застарілою, знижується рівень грамотності сільського населення, утворюється досить велика прірва між можливостями міських і сільських жителів.

Наступною ланкою визначення організаційно-економічного механізму формування інвестиційної привабливості є привабливість регіонів та галузей. Особливістю цієї ланки формування інвестиційної привабливості є різні інвестиційні можливості як окремих областей, так і окремих галузей. Але узагальненими показниками привабливості областей, що своєю чергою впливають і на привабливість самих підприємств, є розмір інвестицій в основний капітал та валова додана вартість. Рівень регіону залежить від економічної розвиненості, інвестиційної інфраструктури, демографічної структури, наявності специфічних ризиків. Особливостями, які впливають на формування інвестиційної привабливості Львівської області, є: відносно високий рівень приватизації сільськогосподарських підприємств і підприємств системи агробізнесу; наявність висококваліфікованої дешевої робочої сили з досвідом роботи в сільському господарстві; спільний кордон з Польщею, а тому більша можливість обміну досвідом і корисною

інформацією щодо ефективного функціонування сфери агропромислового комплексу; наявність спеціальних вільних економічних зон «Яворів» і «Трускавець»; наявність потужного переробного потенціалу переробки сільськогосподарської продукції; наявність на території області досить великої кількості сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями і їх постійне збільшення; присутність розвинутої мережі кредитних, комерційних, консалтингових груп, наукової і дослідної баз тощо.

Рівень привабливості галузі характеризує насамперед обсяг інвестицій, фінансові результати діяльності підприємств та рентабельність продукції. На нього впливають такі чинники, як розмір та потенціал ринку, конкуренція, перепони до входження в галузь, перепони до залишання галузі, відносини з постачальниками, технологічні, соціальні чинники [7].

Проаналізувавши інвестиційну привабливість держави, області та конкретної галузі, можна починати визначення інвестиційної привабливості підприємства. Загалом механізм формування інвестиційної привабливості підприємства залежить від чотирьох чинників: менеджменту, форми власності, стандартних фінансових показників, потенціалу акцій. Основні завдання щодо організації та забезпечення інвестиційної привабливості підприємств зображено на рис. 1.

Економічний механізм формування інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства, як і будь-якого іншого, як відомо, залежить від фінансових показників і їх ефективних результатів. Висококваліфікованими керівниками та працівниками сільськогосподарські підприємства області, забезпечені в середньому на 57,5%, тобто наполовину, а ефективний менеджмент має дуже великий вплив на формування інвестиційної привабливості самого аграрного підприємства [1].

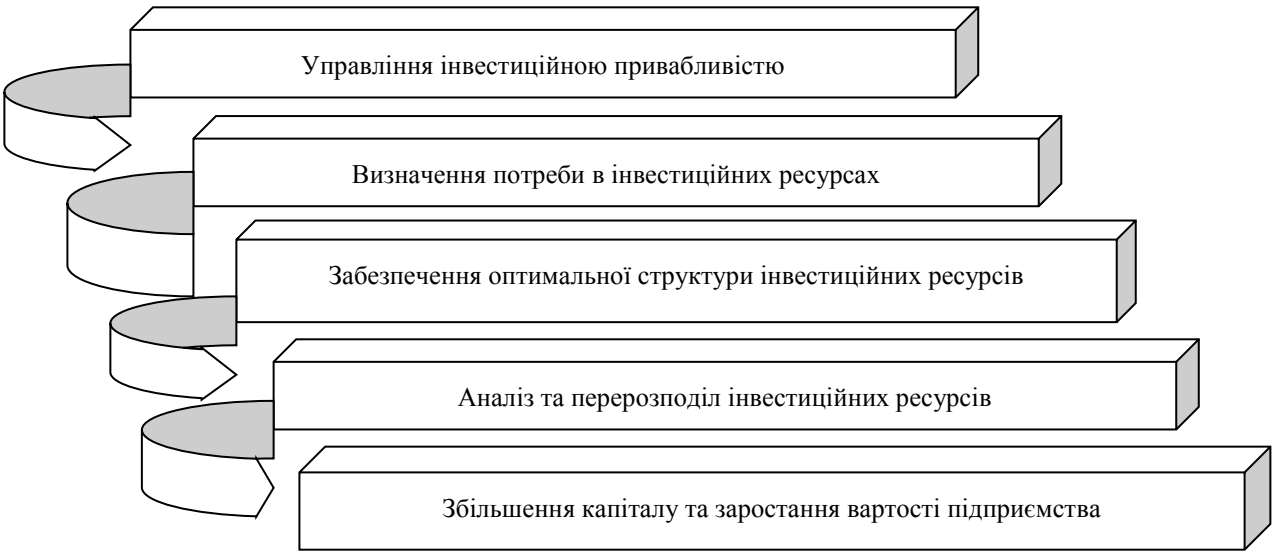

Рис. 1. Основні завдання організації та забезпечення інвестиційної привабливості підприємств

Форма власності також відіграє важливу роль саме в організаційному механізмі формування привабливості. Зараз у Львівській області саме приватні сільськогосподарські підприємства значно випереджають за всіма показниками діяльності і виробничі кооперативи, і, тим паче, колективні господарства.

Основною ціллю інвестування як з боку інвестора, так і з боку сільськогосподарського підприємства є отримання прибутку. Проте різняться шляхи і методи її досягнення (рис. 2).

Якщо для інвестора важливими є мінімальні вклади і максимум прибутку, то для сільськогосподарського підприємства корисні повна реконструкція, переоснащення і модернізація підприємства. Тому інвестори здебільшого практикують вкладення короткострокових чи середньострокових інвестицій, тоді як підприємствам потрібна довгострокова співпраця, постійні капітальні інвестиції у виробництво [2]. Відомо, що для інвестора найбажанішою є економічна вигода, тоді як прибутком для сільськогосподарських підприємств може бути й соціальний ефект: підтримка сільського населення, його працевлаштування, покращання добробуту на селі.

Ще одним каменем спотикання в контексті «інвестор-сільськогосподарське підприємство» є земля. Для більшості інвесторів вона є чи не основним чинником інвестиційної привабливості. Але бачення цієї привабливості у різних сторін також різне. Для інвестора вона є основним чинником збагачення за мінімальних затрат. Метою сільськогосподарського підприємства щодо землі як чинника інвестиційної привабливості є не тільки збагачення від неї, а й збагачення її самої [3].

Немалу роль у розвитку конфліктної ситуації відіграють і зовнішні чинники, такі як державні органи влади, недосконале законодавство, фіскальні органи, фінансово-кредитна інфраструктура. Ці чинники переважно лише сприяють розвитку конфліктної ситуації, а не згладжують її.

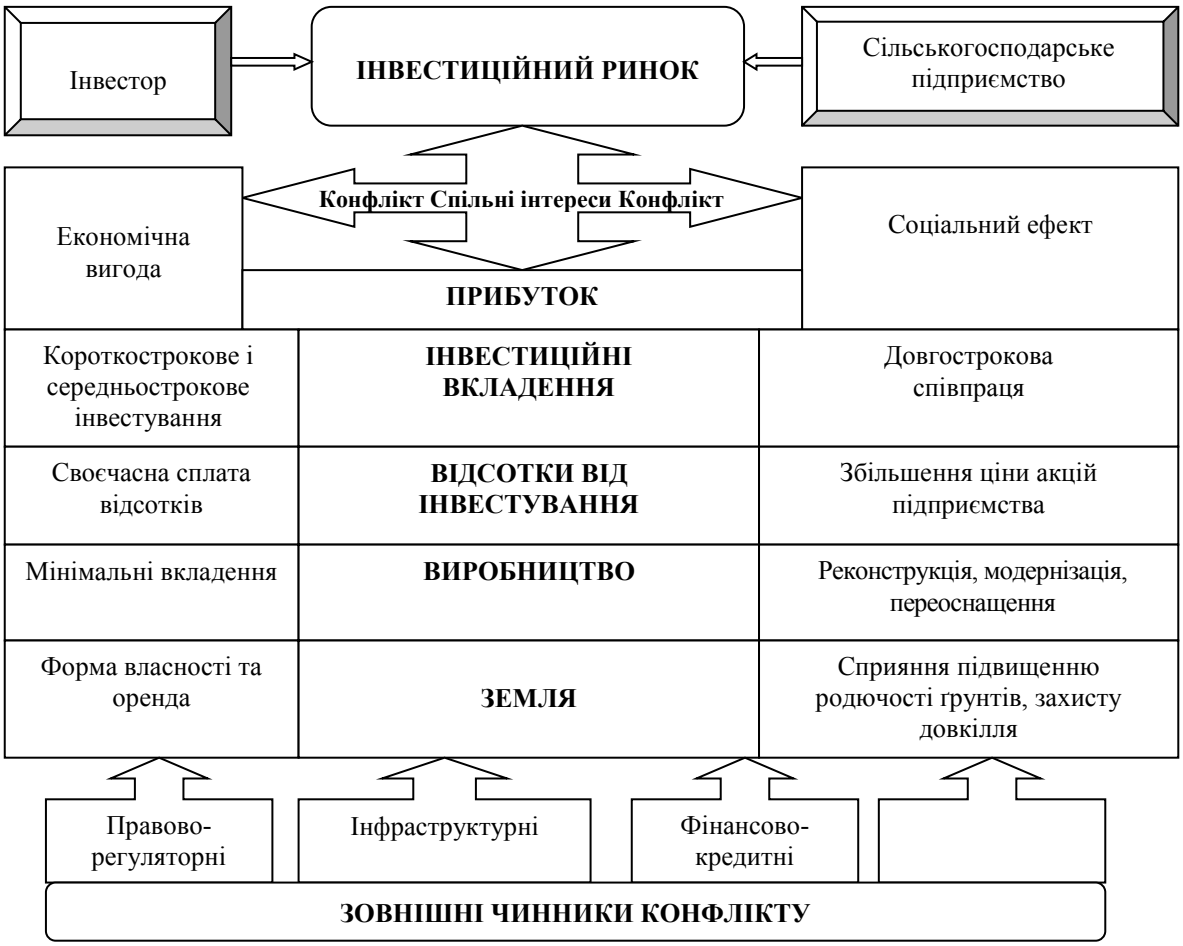

Рис. 2. Схема конфлікту інтересів «інвестор-сільськогосподарське підприємство»

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загалом Україна має привабливий інвестиційний клімат за рахунок сприятливих соціальних, економічних та географічних характеристик. Основною умовою інвестиційної привабливості країни є наявність фізичних, людських, природних і науково-технічних чинників. Виняткове значення має чинник високої концентрації виробництва у формі великих сільськогосподарських підприємств. Зазначені чинники присутні і в аграрному секторі Львівської області.

Якщо підприємство прагне отримати інвестиції, то визначення рівня його інвестиційної привабливості не є кінцевою і остаточною метою. А от заходи, які здійснюються для формування та обгрунтування умов інвестиційної привабливості, якісний і точний аналіз внутрішнього стану підприємства спроможні залучити як внутрішнього, так і зовнішнього інвестора. Сільськогосподарське підприємство повинно проаналізувати і порівняти свій теперішній стан із майбутніми перспективами, і саме цей результат порівняння буде основним чинником для інвестування цього об’єкта.

Перспективи подальших досліджень полягають у підвищенні рівня інвестиційної привабливості шляхом: ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору; стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловості сировиною; виробництва продукції з високою доданою вартістю; нарощування обсягів на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

2. Дрич А. Основні способи досягнення інвестиційної привабливості України / А. Дрич // Вісник НБУ. – 2010.– № 4. – С. 40-41.

3. Вовк М. В. Економічна ефективність формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств : монографія / М. В. Вовк. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 213 с.

4. Мазур Н. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н. Мазур // Економіка АПК. − 2009. − № 4. − С. 73-77.

5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1561-12 із змінами та доповненнями // Відомості ВР. – 1991. – №47. – С. 640-646.

6. Скопенко Н. Прямі іноземні інвестиції в АПК: переваги, недоліки, ризики / Н. Скопенко // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №2. – С. 58-62.

7. Хобта В. М. Активізація і підвищення ефективності інвестиційних процесів на підприємствах: монографія / В. М. Хобта, О. Ю. Попова, А. В. Мєшков. – Донецьк: НАН країни, Ін-т екон. пром-сті, МОН України, ДонНТУ. – Донецьк, 2005. – 343 с.

8. Шпикуляк О. Напрями державного регулювання аграрного ринку / Шпикуляк О. // Економіка АПК. – 2009. - №7. – С. 120-127.

Вовк Мирослава Васильевна, Франчук Ирина Богдановна

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

На современном этапе становления украинской экономики очень актуальна проблема улучшения инвестиционного климата как государства, так и регионов в частности, а также повышение инвестиционной привлекательности предприятий. Целью статьи является поиск оптимизации инвестиций и активизация инвестиционного процесса через внедрение эффективного организационно-экономического механизма формирования и обеспечения инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий. Теоретической и методологической основой статьи являются положения экономической теории, диалектический метод познания, труды экономистов по вопросам инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий и привлечения инвестиций в аграрную отрасль. Использование результатов исследования в практической деятельности сельскохозяйственных предприятий позволяет дать реальную оценку состояния инвестиционной привлекательности того или иного субъекта инвестиционного процесса и обосновать пути и методы их повышения. Научная новизна статьи заключается в исследовании инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий, условий привлечения инвестиций факторов и путей повышения уровня их инвестиционной привлекательности. Подробно описано содержание этапов осуществления инвестиционного процесса на всех уровнях инвестирования с уточнением цели этапов, их характеристики и ожидаемых результатов с учетом факторов на каждом этапе. Раскрыты вопросы формирования отношений «инвестор-сельскохозяйственное предприятие», которые охватывают как общие интересы, так и конфликтные ситуации. Определено, что большинство сельскохозяйственных предприятий остаются экономически отсталыми из-за низкого спроса на сельскохозяйственную продукцию, низких закупочных цен на нее, несформированной рыночной инфраструктуры, нежелания населения работать в сфере АПК, высоких процентных ставок, низкой поддержки сельскохозяйственного производителя со стороны государства. Поэтому применение эффективного организационно-экономического механизма в инвестиционном процессе обеспечит внедрение современных экологически чистых технологий и биоресурсов для животноводства, растениеводства и перерабатывающей отрасли. Этот процесс значительно повысит инвестиционную привлекательность предприятий агропромышленного комплекса, что будет способствовать дальнейшему его развитию.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная привлекательность, организационно-экономический механизм, сельскохозяйственные предприятия.*

Vovk M., Franchuk I.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF FORMATION AND SUPPORT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

At the present stage of the Ukrainian economy development the problem of improving the investment climate both in the state and the regions in particular, and increasing the investment attractiveness of enterprises is very important. The aim of the article is searching of optimization of investment and investment processes through the implementation of effective organizational and economic mechanism of formation and investment attractiveness of agricultural enterprises. The theoretical and methodological basis of the article is the provision of economic theory, dialectical method of knowledge, works of economists on investment attractiveness of agricultural enterprises and attracting investment in the agricultural sector. The use of research results in the practice of agricultural enterprises allows real assessing of investment attractiveness of a subject of the investment process and justifying the ways and methods of improvement. Scientific novelty of the paper is to investigate the investment attractiveness of the agricultural enterprises, attracting investment environment factors and ways to improve their investment attractiveness. The contents of the phases of the investment process at all levels of investment with the goal of clarifying the stages, their characteristics and the expected results, taking into account factors at each stage. The issue of relation «investor - agricultural enterprise» formation has been disclosed, which include both common interests and conflicts. It has been determined that most farms remain economically underdeveloped due to low demand for agricultural products, low prices paid for it, unformed market infrastructure, the reluctance of the population to work in agriculture, high interest rates, low support of agricultural producers from the state. Therefore, the use of effective organizational and economic mechanism in the investment process will ensure implementation of the most advanced environmentally friendly technologies and biological resources for livestock, crop production and processing industry. This process will significantly increase the investment attractiveness of the agricultural enterprises that contribute to its further development.

Key words: *investments, investment attractiveness, organizational and economic mechanism, agricultural enterprises.*

Одержано 26.04.2015 р.

УДК 330.8:338.48

Данніков Олег Володимирович,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
Бобрицька Наталія Дмитрівна,
асистент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
Кирилова Олена Володимирівна,
здобувач кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЇ МАРКЕТИНГУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Україна об'єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку туризму: особливості географічного розташування, що зумовлює наявність багатого природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу. Однак до сьогодні розвиток цієї важливої галузі недостатній. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, неврегульованість механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі як на національному, так і на регіональному рівнях. Мета статті – дослідження проблеми інтеграції українського туристичного продукту у світовий туристичний ринок з позиції не просто пошуку своїх «ніш», а перш за все відродження, позиціювання та захисту національного туристичного ринку. Для обґрунтування результатів дослідження використано фундаментальні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем управління маркетинговими комунікаціями, загальнонаукові та спеціальні методи. У статті визначено, що сучасний етап еволюції галузі туризму спричинив зміну парадигми її розвитку та підвищення ролі інновації і комунікації, що призвело до становлення нового типу маркетингової стратегії туристичних послуг – інноваційно-комунікаційної. Визначено, що стратегія просування інновацій у порівнянні з іншими стратегіями є низькозатратною, так як вона не потребує радикальних змін інфраструктури, а концентрує зусилля на покращенні комунікативних аспектів, інформації, що саме і є головним аспектом формування реальних факторів привабливості. Очевидно, що розмір витрат на здійснення маркетингу інновацій залежить від існуючого базису. Тобто, якщо він має позитивне спрямування, то на його базі основі варто створювати найбільш цікаві та інформативні туристичні послуги. Наукова новизна отриманих результатів полягає у визначенні складових комунікаційного маркетингу туристичних послуг: іміджевого маркетингу; маркетингу фетишизації; маркетингу культивації символу вражень. Визначено, що в сучасних дослідженнях мало використовується комунікаційно-інноваційний апарат, зокрема методи прогнозування поширення інформації у міжнародному просторі. Практичне застосування діагностичних підходів з метою подальшого формування позитивного іміджу держави обумовлюють напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *маркетинг, комунікаційна модель, туристичні послуги, туристична інфраструктура, туристична галузь.*

ВСТУП

Очевидно, що однією з найбільш характерних рис національної галузі туризму є її органічна інтеграція у глобалізаційну модель розвитку сучасного цивілізованого суспільства. З цим фактором так чи інакше доводиться рахуватися практично кожному суб'єкту туристичних послуг незалежно від територіальних ринків діяльності. Загалом, основні тенденції інтеграції соціально-економічних, політичних та інформаційних процесів знаходять своє відображення у створенні різноманітних ринків загальносвітового масштабу, в тому числі і туристичних ринків, що сприяє формуванню «наднаціональних» суспільств, формування та розвитку регіонів і територій, що існують за рахунок туризму, та утворення і просування туристичних продуктів – мегатрендів.

Постановка проблеми. Галузь туризму – складна система, яка являє собою певний симбіоз економіки, політики, екології, культури, для досягнення позитивного маркетингового ефекту необхідна тісна координація маркетингових стратегій найрізноманітніших та, на перший погляд, жодним чином не взаємопов'язаних суб'єктів туристичних послуг.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Англійський соціолог З. Бауман у праці «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» акцентуэ увагу на появі у сучасному глобалізованому світі нового виду суспільного прошарку – «глобтроттерів» (англ. globe-trotte) – людей, які багато мандрують світом. До них належать висококваліфіковані, освічені і високооплачувані спеціалісти [2, с. 73-74]. Концепція маркетингу в галузі туризму носить більше, ніж будь-де, цілісний і загальноохоплюючий характер. Загальною проблематикою генезису маркетингу займаються вітчизняні дослідники Т. Зайчук, Т. Окландер, В. Пилипенко, Е. Гансова, В. Казаков тощо. Зокрема, Т. Зайчук робить припущення, що єдиний підхід до визначення суті та ролі маркетингу в економічному житті українського суспільства

викристалізується після здійснення економічних змін та структурної перебудови національного господарства, яка відбувається в ході нинішньої економічної кризи [5, с. 71].

Мета статті (постановка завдання). Розширення конкуренції, можливостей доступності для масового туриста ще донедавна «елітарного» туристичного продукту й інтернаціоналізація туристичних ринків зумовили перехід від «ринку туроператора» з диктатом виробників туристичного продукту до «ринку турагента», де роль гегемона виконують туристи і посередники – турагенти. Особливо актуальна ця проблема є для України, оскільки витоки вітчизняного маркетингу туристичних послуг беруть початок з 90-тих років минулого сторіччя, коли відбувся перехід від «територіально і економічно закритої» командно-адміністративної економіки до відкритої ринкової. Тому проблема інтеграції українського туристичного продукту у світовий туристичний ринок – це не просто пошук своїх «ніш», а, перш за все, проблема відродження, позиціювання та захист національного туристичного ринку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ф. Котлер зауважував, що маркетинг охоплює три основні дисципліни [7]: управління товаром; управління споживачем; управління брендом.

Крім того, автор дав характеристику п'яти сучасним моделям маркетингу, які, на нашу думку, можна наочно застосувати в якості еволюційної видозміни маркетингу туристичних послуг [4, с. 59-60]:

- етап удосконалення виробництва;
- етап удосконалення товару;
- етап інтенсифікації комерційних зусиль;
- етап класичного маркетингу;
- етап соціально-етичного маркетингу.

Основна відмінність галузі туризму від інших сучасних галузей економіки полягає у її дихотомії: відкритість туристичного ринку, тобто намагання залучення більш широкого кола іноземних споживачів-туристів, що неодмінно призводить до небезпеки відтоку вітчизняних потенційних туристів з власної території. Глобалізація туристичного ринку (розширення його територіального радіусу в результаті інтеграції національних, регіональних і континентальних ринків у світовий ринок) призводить до загострення конкуренції внаслідок стандартизації і уніфікації туристичного продукту на всіх субринках галузі.

Так, за даними готелю TuranPrinceResidence (5*, Анталія, Туреччина) у 2012 році ціни було знижено на 8-10%, а українським операторам надаються додаткові знижки у розмірі 1-2%. Ціни на розміщення у чотиризірковому готелі VenusHotel (Анталія) було знижено на 20%: двомісний номер за системою «все включено» коштує 100 дол. США на добу і тижневий відпочинок на двох з урахуванням вартості авіа перельоту коштує не більше 800 дол. США. Водночас ціни вітчизняних агентств на тури в цей готель становлять близько 1400 дол. США (тиждень на двох) [4, с. 3].

Ф. Котлер наголошує, що якщо говорити про етапи розвитку маркетингових концепцій, то в 1950-х і 1960-х роках було зроблено акцент на управління товаром, а у 1970-х і 1980-х – роках до перших двох ознак додалось управління брендом або торговою маркою [7]. Очевидно, що генезис еволюції принципів та інструментарію маркетингу туристичних послуг в Україні – державі, що фактично виникла наприкінці 1980-х років не може відповідати загальновизнаній періодизації.

Сучасний етап еволюції галузі туризму спричинив зміну парадигми її розвитку та підвищення ролі інновації і комунікації, що призвело до становлення нового типу маркетингової стратегії туристичних послуг – інноваційно-комунікаційної.

Ця модель ґрунтується на ідеї сталого розвитку, що визначається як стратегічний напрям еволюції галузі туризму у XXI ст. З цієї позиції вагомим є аналіз, заснований на концепції культивації, яка є одним із компонентів проекту індикаторів розвитку маркетингу туристичних послуг.

Загалом, потрібно вести мову про абсолютно нову концепцію – комунікаційний маркетинг туристичних послуг, який складається з наступних складових: іміджевий маркетинг; маркетинг фетишизації; маркетинг культивації символу вражень.

Іншими словами сьогодні вже недостатньо намагатися здійснювати вплив базуючись виключно на економічних показниках, питання полягає у здійсненні всебічного впливу на свідомість туристів за допомогою класичної для західної моделі маркетингу концепції позиціонування, відповідно до якої поведінка туриста детермінується різноманітними впливами різної інтенсивності.

Туризм став визначальним чинником соціальної та культурної інтеграції, як прояв та інструмент зростаючої культурної взаємодії сприяє зміцненню єдності суспільства, поглиблює своїми засобами та можливостями знання людей та народів одне про одного, забезпечує крос-культурні контакти та діалоги. І це все потребує точно виваженого, науково-обґрунтованого професійного термінологічного апарату та дефініцій [1].

Загальна тенденція розвитку теорії маркетингу протягом XX ст. передбачає зміщення головних акцентів діяльності суб'єктів туристичних послуг щодо удосконалення туристичних послуг, підвищення їх якості та збільшення кількості пропонованих сервісних послуг, спрямованих на задоволення туриста, переорієнтація з економічних пріоритетів на соціальні, культурні макрофактори суспільного розвитку, а також на реалізацію інноваційно-комунікаційної моделі.

Результати дослідження еволюції наукових поглядів на туризм як сектор економіки показують, що темпи його розвитку залежать від темпів економічного зростання та рівнів доходів населення. Якщо на етапі раннього індустріального розвитку туризм, як рекреаційний засіб, був прерогативою лише незначної частини населення, що займало верхівку суспільної ієрархічної драбини, то у подальшому він набув ознак масовості. Ця трансформація об'єктивно обумовлена

зміною кількісно-якісних характеристик у діяльності суб'єктів туристичного процесу: обсягів туристських потоків, формування і розвитку інфраструктури, диверсифікації туристичних послуг тощо.

Критичний аналіз сучасних наукових поглядів на розвиток маркетингу туристичних послуг свідчить, що в його еволюції слід виділяти новий етап – перехід до комунікаційної моделі. Це дослідження підводить до висновку щодо існування більш широкої теми – формування ринку за допомогою інформації про інновації (англ. Information about innovation).

Цикл поширення інновацій включає в себе розповсюдження інформації про інновацію насамперед економічно активними комунікаторами, їх уніфікацію і розповсюдження спочатку в невеликій соціальній групі – еліті, а потім відбувається більш або менш випадковий відбір окремих елементів цієї парадигми засобами масової комунікації і розповсюдження їх серед всього суспільства загалом.

На нашу думку, аналіз суті та природи маси споживачів, пов'язаний з дослідженням причин їх актуалізації, дає підстави виокремити:

а) біологічний фактор, оскільки в умовах ускладнення суспільного устрою посилюється потреба людини щодо збільшення строку життя, відновлення психічного та фізичного стану;

б) соціально-економічний фактор – пов'язується з прискоренням збільшення доходів та «усередненням» цінності праці широких верств населення, що дозволяє суттєво збільшувати попит на туристичні послуги, які ще відносно нещодавно були доступні тільки невеликій частині населення;

в) комунікаційний фактор, суть якого полягає в тому, що за посередництвом сучасних засобів масової комунікації (традиційні засоби масової інформації, Інтернет, між особисті комунікаційні зв'язки тощо) прискорення процесів утворення, поширення та позитивного сприйняття інформації створюють сприятливі умови для розвитку ринку туризму.

Стійкий характер стану будь-якої економічної системи забезпечується тільки в тому випадку, коли значення параметрів системи несуттєво реагують (змінюються) у відповідь на зміну характеристик зовнішнього середовища [12, с. 209]. Зазначене має місце в тому випадку, якщо системі за допомогою механізмів зворотного зв'язку вдається утримати стан гомеостазису. Іншими словами, утримувати стан гомеостазису іміджу туристичної галузі можна лише за рахунок позитивного спрямування масової комунікації. В цьому випадку саме масова інформація виступає в якості провідного фактору, який визначає стан системи, процесу формування позитивного іміджу, в тому числі стану динамічної рівноваги. Тому важливо визначити роль комунікативного процесу як об'єктивної категорії в системі туристичної індустрії.

С. Ілляшенко визначає інновацію як кінцевий результат нововведення, спрямований на досягнення відповідного ефекту та створення нових або вдосконалених конкурентоспроможних товарів (послуг, технологій і т.д.), що задовольняють потреби споживачів, що може охоплювати всі сфери діяльності підприємства і сприяє розвитку та підвищення його ефективності [9, с. 24].

Еверетт М. Роджерс у монографії «Дифузія інновацій» (англ. Diffusion of lnovations) визначив загальні закономірності позитивного сприйняття інновацій, а саме [11, с. 30-31]:

1) наявність інформації, яка містить інновацію;

2) можливість отримання інформації і передачі її від індивіда до індивіда, тобто наявність відповідної спільноти або соціального оточення;

3) поширення інформації за певний часовий проміжок.

Загалом, дифузію інновацій можна представити як безперервний процес, під час якого інновація розповсюджується серед членів соціальної системи, а саму інновацію можна розглядати як ідею, практичну діяльність або об'єкт, новизна якої безпосередньо стосується індивіда. Не існує єдиної моделі, здатної пояснити кожен випадок переконання і вибору споживача, моделювання або засвоєння нових моделей поведінки. В кожному випадку, коли має місце зміна в поведінці та уподобаннях, діє комбінація зовнішніх факторів або особистісних якостей. Динаміка такої комбінації унікальна для кожного індивіда, але щодо галузі туризму, то обов'язковою умовою є рівень матеріально-фінансового становища індивіда.

Один із засновників концепції постіндустріалізму Д. Белл (англ. DanielBell) у своїй фундаментальній праці «The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting» передбачив динамічне зростання експорту послуг у майбутньому [3], до яких, зокрема, належать і туристичні послуги.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогодні не сформовано єдиного погляду на ринкову ієрархію галузі туризму. У дослідженнях мало використовується сучасний комунікаційно-інноваційний апарат, зокрема методи прогнозування поширення інформації у міжнародному просторі. Застосування діагностичних підходів з метою подальшого планування становлення позитивного іміджу держави обумовлюють напрями подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян О. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг: [монографія] / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова, О. А. Іщенко, Г. О. Ворошилова. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 135 с.

2. Бауман Зигмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман [пер. з англ. І. Андрущенка; за наук. ред. М. Винницького]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.

3. Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт соціального прогнозирования / Даниел Белл; [перевод с англ. В. Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.

4. Еремин Ю. Курортный обман / Ю. Еремин. – Деловая столица, № 27-28/581-582. – 2.07.2012. – С. 2-3.

5. Зайчук Т. Генезис маркетингу та особливості його вітчизняного розвитку / Т. О. Зайчук // Економіка і регіон. – № 2 (21). – 2009. – С. 69-76.

6. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг [Пер. с англ]. – 2-е европ. изд. – М.; СПб. – К.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 944 с.

7. Котлер Филип. Маркетинг 3.0: от продуктов к потребителям и далее – к человеческой душе / Филип Котлер, Хермаван Картаджайя, Айвен Сетиаван; [пер. с англ. А. Ю. Заякина]. – Москва: Эксмо, 2011. – 234 с.

8. Манильская декларация по мировому туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intacadem.ru/mezhdunarodnye-dokumenty/maniljskaya-deklaratsiya-po-mirovomu-turizmu-manila-10-oktyabrya-1980-g.html.

9. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: [монографія] / За ред. д.е.н. С. М. Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 615 с.

10. Полонська Л. Інноваційна політика торговельних підприємств: теорія і методологія [Текст]: монографія / Л. А. Полонська, Н. В. Лохман. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 221 с.

11. Роджерс Еверет М. Дифузія інновацій / Еверет М. Роджерс [пер. з англ. В. Старка]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 591 с.

12. Социально-экономические проблемы информационного общества: [монография] / под. ред. д.э.н. Л. Г. Мельникова. – Вып. 2. – Сумы: Университетская книга, 2010. – 896 с.

Данников Олег Владимирович, Бобрицкая Наталья Дмитриевна, Кириллова Елена Владимировна

СОВРЕМЕННЫЕ ПРИНЦИПЫ И ИНСТРУМЕНТАРИИ МАРКЕТИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Украина объективно имеет все предпосылки для интенсивного развития туризма: особенности географического расположения, что обуславливает наличие богатого природного, историко-культурного и туристско-рекреационного потенциала. Однако до сих пор развитие этой важной отрасли недостаточно. Причинами такого положения является сложная социально-экономическая ситуация в стране, неурегулированность механизмов стимулирования туристической отрасли, отсутствие эффективной стратегии развития этой отрасли как на национальном, так и на региональном уровнях. Цель статьи - исследование проблемы интеграции украинского туристического продукта в мировой туристический рынок, с позиции не просто поиска своих «ниш», а прежде всего возрождение, позиционирования и защиты национального туристического рынка. Для обоснования результатов исследования использованы фундаментальные положения экономической теории, труды отечественных и зарубежных ученых по проблеме правления маркетинговыми коммуникациями, общенаучные и специальные методы. В статье определено, что современный этап эволюции отрасли туризма повлек за собой изменение парадигмы ее развития и повышения роли инновации и коммуникации, что привело к становлению нового типа маркетинговой стратегии туристических услуг - инновационно-коммуникационной. Определено, что стратегия продвижения инноваций по сравнению с другими стратегиями являются низкозатратными, так как она не требует радикальных изменений инфраструктуры, а концентрирует усилия на улучшении коммуникативных аспектов, информации, как раз и является главным аспектом формирования реальных факторов привлекательности. Очевидно, что размер расходов на осуществление маркетинга инноваций зависит от существующего базиса. То есть, если он имеет положительное направление, то на его базе можно создавать наиболее интересные и информативные туристические услуги. Научная новизна полученных результатов заключается в определении составляющих коммуникационного маркетинга туристических услуг: имиджевого маркетинга; маркетинга фетишизации; маркетинга культивации символа впечатлений. Определено, что в современных исследованиях мало используется коммуникационно-инновационный аппарат, в частности методы прогнозирования распространения информации в международном пространстве. Практическое применение диагностических подходов с целью дальнейшего формирования положительного имиджа страны обусловливают направления дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: *маркетинг, коммуникационная модель, туристические услуги, туристическая инфраструктура, туристическая отрасль.*

Dannikov O., Bobryts'ka N., Kyrylova O.

MODERN PRINCIPLES AND INSTRUMENTS OF TRAVEL SERVICES MARKETING

Objectively Ukraine has all the prerequisites for intensive development of tourism: the geographical location determines the presence of rich natural, historical, cultural, tourist and recreational potential. However, the development of this important sector is still insufficient. The underlying reasons are complex social and economic situation, inadequate mechanisms of stimulating the tourism industry, the lack of an effective strategy for the development of this sector both at the national and regional levels. The aim of the article is to study the integration of Ukrainian tourist product in the global tourism market, not only from the position to find their «niche», but above all renaissance, positioning and protection of the national tourism market. To justify the results of the study fundamental provisions of economic theory, works of national and foreign scholars on the issue of marketing communications management, scientific and special methods have been applied. It has been stipulated in the article that the current stage of evolution of the tourism industry caused a paradigm shift in its development and increased the role of innovation and communication, which led to the formation of a new type of marketing strategy of tourist services - innovation and communication. It has been determined that the strategy to promote innovation compared with other strategies is low-cost, since it does not require radical changes in

infrastructure and concentrates on improving the communicative aspects, information which is the main aspect of the formation of the real factors of attractiveness. Obviously, the amount of the costs of marketing innovation depends on the existing basis. That is, if it is positive, then the most interesting and informative tourist services should be created on its base. The scientific novelty of the results is to determine the components of communication marketing of tourism: fashion marketing, marketing of fetish, marketing of cultivation character experiences. It has been determined that in the current studies had used innovative communications and apparatus, including methods of forecasting information dissemination in the international space. Practical application of diagnostic approaches with the aim to create a positive image of the state determines directions for further research.

Key words: *marketing communication model, tourist services, tourist infrastructure, tourist industry.*

Одержано 24.04.2015 р.

UDC 330.341:338.45: 637.3(477.87)

Dem'yan Yaroslava Yuriivna,
Senior Lecturer of Economic Management Department,
Mukachevo State University
Shekmar Nadiya Andriivna,
Candidate of economic sciences, Assoc.prof, head of the specialty «Business economics»
Svalyava Technical College NUFT

RESOURCE POTENTIAL OF INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF ENTERPRISES PRODUCING CHEESE IN TRANSCARPATHIA

The development of enterprises in Transcarpathia, specializing in the production of cheese according to innovative technologies from their own investments at European level has been analyzed in the article. The aim of the article is an economic analysis of resource potential and efficiency of enterprises for the production of cheese and defining strategic objectives in providing investment and innovation development of the sector. A systematic approach to the analysis of historical and contemporary social and economic processes for the production of cheeses according to innovative technologies has been used, including methods of economic and statistical analysis: statistical and economic, design and constructive, questionnaire survey and others. Past studies indicate the successful development of production of various types of cheeses in the Transcarpathian region. The process and results of elite production of cheese type Camembert, Dorblyu, sheep feta, Poitou in agri-ethno-estate «Celtic yard at Lovachka» in Mukachevo Transcarpathian region and Holy Protection Monastery farm have been analyzed. To supplement the existing statistics a questionnaire survey of business owners in the production and processing of ecologically clean diary production has been conducted. The studies confirm the relevance and scientific novelty of the research. It has been determined that there is potential for increasing food production in Transcarpathia: a significant natural and resource potential, environmentally friendly raw materials, sufficient human resources, investment funds and joint innovation projects with the EU. All this has a positive impact on employment and increasing rural incomes, improving rural tourism development and social and local budgets of villages of Transcarpathia. Prospects for further research are in the compilation of the essence, basic social and economic prerequisites, milestones, principles and criteria of enterprise development according to innovative technologies for the production of cheese in Transcarpathia.

Keywords: *investment, innovation, resource potential, cheese, homemade cheese, economy, cheese tourism.*

INTRODUCTION

Problem. Investment and innovative development of the food industry in Transcarpathia, namely traditional production of organic food such as cheese made from own raw materials aims at self-sufficiency of region's population in food and selling of new innovative products in the markets of the Carpathian region. The tradition of cheese making in the mountainous region of the Carpathians are quite poor, in contrast to the Alpine region which had the boom of the cheese in the nineteenth century. For millennia, the mountain population produces one kind of cheese - sheep cheese. It was the staple food of the mountain populations, as it could be stored salted in barrels for a long time. Studies indicate that the inhabitants of the Carpathian mountain valley economy had extensive nature, and only Irishman Edmund Egan late in the nineteenth century suggested ways of intensification. In reality, only the Czech experts in the twenties and thirties have launched several mountain dairies where highlanders comprehended the intricacies of cheese production.

At the end of the XIX century outstanding Hungarian economist Edmund Egan developed a strategy for the development of poor land-hungry mountain Carpathian region through effective management in agriculture, and issued a unique book - his work

infrastructure and concentrates on improving the communicative aspects, information which is the main aspect of the formation of the real factors of attractiveness. Obviously, the amount of the costs of marketing innovation depends on the existing basis. That is, if it is positive, then the most interesting and informative tourist services should be created on its base. The scientific novelty of the results is to determine the components of communication marketing of tourism: fashion marketing, marketing of fetish, marketing of cultivation character experiences. It has been determined that in the current studies had used innovative communications and apparatus, including methods of forecasting information dissemination in the international space. Practical application of diagnostic approaches with the aim to create a positive image of the state determines directions for further research.

Key words: *marketing communication model, tourist services, tourist infrastructure, tourist industry.*

Одержано 24.04.2015 р.

UDC 330.341:338.45: 637.3(477.87)

Dem'yan Yaroslava Yuriivna,
Senior Lecturer of Economic Management Department,
Mukachevo State University
Shekmar Nadiya Andriivna,
Candidate of economic sciences, Assoc.prof, head of the specialty «Business economics»
Svalyava Technical College NUFT

RESOURCE POTENTIAL OF INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF ENTERPRISES PRODUCING CHEESE IN TRANSCARPATHIA

The development of enterprises in Transcarpathia, specializing in the production of cheese according to innovative technologies from their own investments at European level has been analyzed in the article. The aim of the article is an economic analysis of resource potential and efficiency of enterprises for the production of cheese and defining strategic objectives in providing investment and innovation development of the sector. A systematic approach to the analysis of historical and contemporary social and economic processes for the production of cheeses according to innovative technologies has been used, including methods of economic and statistical analysis: statistical and economic, design and constructive, questionnaire survey and others. Past studies indicate the successful development of production of various types of cheeses in the Transcarpathian region. The process and results of elite production of cheese type Camembert, Dorblyu, sheep feta, Poitou in agri-ethno-estate «Celtic yard at Lovachka» in Mukachevo Transcarpathian region and Holy Protection Monastery farm have been analyzed. To supplement the existing statistics a questionnaire survey of business owners in the production and processing of ecologically clean diary production has been conducted. The studies confirm the relevance and scientific novelty of the research. It has been determined that there is potential for increasing food production in Transcarpathia: a significant natural and resource potential, environmentally friendly raw materials, sufficient human resources, investment funds and joint innovation projects with the EU. All this has a positive impact on employment and increasing rural incomes, improving rural tourism development and social and local budgets of villages of Transcarpathia. Prospects for further research are in the compilation of the essence, basic social and economic prerequisites, milestones, principles and criteria of enterprise development according to innovative technologies for the production of cheese in Transcarpathia.

Keywords: *investment, innovation, resource potential, cheese, homemade cheese, economy, cheese tourism.*

INTRODUCTION

Problem. Investment and innovative development of the food industry in Transcarpathia, namely traditional production of organic food such as cheese made from own raw materials aims at self-sufficiency of region's population in food and selling of new innovative products in the markets of the Carpathian region. The tradition of cheese making in the mountainous region of the Carpathians are quite poor, in contrast to the Alpine region which had the boom of the cheese in the nineteenth century. For millennia, the mountain population produces one kind of cheese - sheep cheese. It was the staple food of the mountain populations, as it could be stored salted in barrels for a long time. Studies indicate that the inhabitants of the Carpathian mountain valley economy had extensive nature, and only Irishman Edmund Egan late in the nineteenth century suggested ways of intensification. In reality, only the Czech experts in the twenties and thirties have launched several mountain dairies where highlanders comprehended the intricacies of cheese production.

At the end of the XIX century outstanding Hungarian economist Edmund Egan developed a strategy for the development of poor land-hungry mountain Carpathian region through effective management in agriculture, and issued a unique book - his work

«Economic opportunities of our Carpathians» [1].

Edmund Egan tried to pay attention to those treasures that remained hidden - the enormous economic potential of agriculture in the highlands of the Carpathians in the report to the Commission of National Economy of the Hungarian Academy of Sciences (March 8, 1890). His ideas, research and practices are relevant today. This is nothing more than grounded recommendations how to make residents of mountainous Carpathian region rich in their own land. Edmund Egan believed that alpine cattle and sheep breeding in particular, the variety of milk production is the highest art of agriculture. Hardworking people and mountain views are common between Transcarpathia and Switzerland. And as it turned out, cheese also.

Analysis of recent research and publications. A number of national and foreign scientists and scholars devoted their research of problems of modernization and innovative development of leading high-tech sectors, particularly manufacturing, among them are O. Amosha, V. Boiko, B. Danylyshyn, L. Deyneko, D. Krysanov, L. Mel'nyk, T. Mostens'ka, B. Panasyuk, P. Sabluk, M. Sychevskyi, L. Fedulova. Research for finding sources of efficiency increase of the food business and the impact of regulatory policy on it, developing of efficient organizational and economic mechanism of food sector taking into account technological and environmental features of food production, improving innovative capacity and comprehensive study of the problems of scientific support of the food industry are topics of recent publications of L.V. Deyneko [2-4], the relevance of which is modern and dynamic understanding of the processes that occur in the production of foodstuffs, timely response to the challenges of market society and providing important scientific and practical advice for finding new opportunities for economic growth and welfare. D. Krysanov, K. Buzhymska consider the problem of the development of effective control to ensure activation of innovative processes in the food industry [5]. These scientific developments generalized positive experience of modernization and innovation and technological development of certain sectors of the real economy. The relevance of this study is defined by the need to conduct a more detailed analysis of financial and economic, technological and resource state of the industry and identify specific priorities for investment and innovation development of the food industry for its effective reproduction and its rapid modernization which is an important prerequisite for overcoming the crisis in the agricultural sector of the economy.

The aim of the article (problem). The aim of the research is the economic analysis of modern enterprises of different types of ownership in Transcarpathia producing cheese according to innovative technologies at European level through their own investments and identifying of strategic problems in securing investment and innovation development of the sector. A systematic approach to the analysis of historical and contemporary social and economic processes for the production of cheese in Transcarpathia according to innovative technology by companies, including methods of economic and statistical analysis have been used: statistical and economic, design and constructive, questionnaire survey and others, as well as research developments of leading national and foreign scientists, and other literature on the subject of research have been used.

RESULTS

Transcarpathia is famous throughout Ukraine because of its nature, mountains, clean rivers, colorful folklore and recreation centers. Since September 2002, first cheese made in Ukraine according to millennial production tradition of Swiss Alps was added to this list [6].

The specificity of the cheese is milk. Carpathian foothills are famous for wild herbs that give milk a special taste. This fact is crucial for the cheese. Famous world's cheeses are made only in a certain places, because there are specific climatic conditions and milk, which gives the taste of the future cheese. In the Carpathian region owners of private households have cows of brown-Carpathian breed from Soviet times because they were bred specifically for mountain areas. The fact is that these cows can freely graze in mountainous territory. Animals have a small mass, but well adapted to walking on rocks and slopes. Highlanders in villages just try to keep calves from the best cows. There is a certain «spontaneous selection». Good cow of brown-Carpathian breed gives 20 liters of milk a day, and the average figure is 12-15 liters. Lack of milk markets, namely processing companies, contributed to the creation of small processing plants in rural regions.

With the support of members of the Association of European cooperatives Longo Mai in Lower Village of Khust district «Selyska dairy» has been opened which focuses on product quality. More than a hundred residents of Nyzhn'e Selyshche and neighboring villages sell cow's milk every month. The least amount of milk is not less than three liters. Milk of local manufacturers becomes cheese of the highest quality. Milk is controlled daily, the manufacturing technology is Swiss. Two of the six cheese makers who work on this cheese diary, have been trained in Switzerland.

The owner of cheese farm is a local businessman Peter Pryhara. He pays special attention to ecology. Bearing in mind the problems of Soviet dairies, nearby residents feared pollution and disagreeable odor. But the entrepreneur was able to find technical and financial support for the construction of biological treatment plants for industrial wastewater. Having passed all the stages of treatment, the water is drinking again.

One of the problems that troubled the villagers was the presence of suitable drinking water. To solve this problem, the water supply system was built from the source, which is located 4 km from the village. The kindergarten, secondary school, a cultural center, clinic and cheese diary consume pure water from the source; also the well-room is built in the village center, where all the residents of can take spring water.

Humanity uses cheese for food since ancient times. Exclusivity of cheese as the food is that the main techniques of its production are common, and the result can be a huge amount of cheese, which differ from each other not only in taste and flavor but also texture, shape, ways of culinary use.

It should be noted that the nutrients contained in cheese are absorbed in the body almost completely. These

features of cheese define its benefits for people of different ages. Cheese is a source of vitamin A. This vitamin is a protector of skin, mucous membranes, regulator of growth processes, vision, providing antioxidant protection of the entire body. Because of lack of vitamin A eyes quickly become tired, vision deteriorates, especially at dusk, the skin becomes dry, scaly, and immune function of the body reduces. Cheese is also rich in water-soluble vitamins, especially of group B.

Production of cheese goes through several stages, each of which requires a certain time of exposure. First cheese is produced and then it is pressed into molds. Usually, this stage takes one day. Then, cheese is soaked in brine, which gives the cheese its flavor. The last phase is the longest, it is ripening of cheese. It is taken to the cellar where it stays for several months and cheese is overturned and washed with salted water every day. The cellar where the cheese is ripening is a special room for cheese diary. Taste and appearance of the cheese is achieved by supporting in the basement of a moisture content (2-3%) and temperature (up to 1-2˚). This is where the cheese gets its characteristic skin, which is a natural cheese coating which protects it from drying out and has a fungal flora.

«Selyska dairy» is an interesting and unusual enterprise. It is the only of its kind in Ukraine. 6 people process half a ton in winter and a ton of milk in summer daily. Different types of cheese in the dairy are produced according to Swiss technology. Everyone, natives and visitors of Transcarpathia have an opportunity to watch the production and taste the finished product.

The expert from Switzerland was teaching professionals for six months. He controlled the production of the first batches of cheese. Swiss expert dispelled doubts about the suitability of milk collected in the Carpathian Mountains. Milk of Transcarpathian cows can compete with Alpine, which is decisive in determining the question of the location of production. Yet the features of Carpathian milk needed some coordination with Swiss technology, and after that in early 2003 the company started its work. Since then «Selyska dairy» has been the only manufacturer of cheese of Ukrainian origin according to Swiss technologies.

The Swiss embassy even sent an invitation to Carpathian producers on exhibition and sale, which took place in Kyiv.

As a result of studies it has been found that 3 kinds of cheese are made from environmentally friendly raw materials, with names associated with the territory. «Selyskyy» – from the name of Nyzhn'e Selyshche, «Khust» – from the name of the district center, «Narcissus of Carpathians» – nearby Valley of daffodils. Cheese differs in taste and production time. The first is semi-solid and matures to 3 months, the second is soft maturing for two weeks, and the third is solid and matures about 6 months. Cheese is made from natural cow's milk and is composed only of milk fats, has a particular taste, thanks to Carpathian herbs.

Cheese «Selyskyy» refers to a variety of soft cheese. It has a cylindrical shape with slightly convex side surface. Its height is 8-15 cm, diameter - 9-10 cm, weight - 400-750 g. The cheese has a cheesy flavor and taste, yellow, with a touch of orange color, dense texture.

Cheese «Khust» refers to soft cheeses. It has a cylindrical shape with slightly convex side surface. The height of the cheese is 2-4 cm, 10-12 cm - in diameter, weight - 180-300 g. The cheese dough is homogeneous, ductile, slightly brittle when bent. It has white color with a yellow-orange tint. The taste is sweet – spicy, smell of cheese is pronounced, without foreign flavor and aroma.

Cheese «Narcissus of Carpathians» is semi-hard. The form of cheese is a cylinder with slightly convex side surface, height is 8-15 cm, 35-45 cm in diameter, weight is 15-22 kg. Dough of cheese is homogeneous, solid, plastic, slightly brittle when bent. Bitter- spicy flavor, pronounced aroma of cheese without foreign taste and smell.

«Selyski cheese» of all kinds is a good appetizer thanks to a peculiar taste. They harmonize perfectly with wine and beer, and go well with fruit.

Sales volumes of cheese depend on seasons. In summer and early autumn Transcarpathian residents and visitors prefer the consumption of fruits and vegetables, that is why they buy less cheese, and in the cold season on the contrary.

Our studies also indicate that production of other types of cheese successfully develops in Transcarpathia. The production of elite kinds of cheese has been mastered in the famous agri-ethno-estate «Celtic yard at Lovachka» in the outskirts of Mukachevo: Camembert, Dorblyu, sheep feta, goat Poitou. These kinds of cheese are the most popular soft cheeses in Europe. Their term of maturing is 1 to 3 months and takes place in specially constructed cellars with the necessary temperature, humidity and air-conditioning. This stage of cheese production is the most time- and energy-consuming. According to the stories of the owner of «Celtic yard» interest to making cheese appeared when it became clear that the microclimate of his own almost 50-meter tasting cellar is best for maturing of cheeses: temperature (+15), humidity (85-90), natural extractor hood . The owner spent more than 6 months studying technologies for the manufacture of cheese. National scientific and practical sources had no answers to questions about the use of production technology for elite cheeses, so he had to spend months to study detailed developments of French cheese-makers' technology: preparation for clotting of milk, calculation of rennet ferment, work with a clot, curd production, and finally, the conditions of maturation and aging. Of course, ordinary cheeses can be made daily, but the owner has set himself the important task - to produce elite aged cheeses without pasteurization, milk processing and normalization to better preserve the nutritional and taste quality of cheeses and tie them to the Celtic theme.

To achieve this goal money was invested in the purchase of mini-dairy, equipment and accessories. Today, there is a process for improving the technology of cheese production, expansion of assortment, variety of taste. Therefore cheeses meet the highest European standards adopted in the coordinate system under the name «bio». Ambitious plan of owners is to build using their own investments cheese diary in the traditional alpine style, attempt in the framework of the law on private farms to get a few acres of land at the foot of Mount Hallish to start a small goat farm. Therefore, the owner is confident that halliski cheeses in the near future will become a reality and have all chances to become a cult place and another tourist destination in suburbs of Mukachevo.

Research of resources, range of products and innovative technologies has been carried out in the farm of the Holy Protection Monastery. «Italian cheese» which is produced on their own cheese diary by monks does not need advertising because the inhabitants of the land and guests know that they produce fourteen kinds of cheese, and along with that, other products of own production: honey, wine, sausages and many other goodies. Sales of these products help the monks to hold a huge farm.

According to the results of the research, monks have seventy brown cows of Carpathian breed on the farm. They are well adapted to our area, food, natural conditions. There are also 500 sheep and 200 goats. Milk from all cattle is used to make cheese. Italian technologists trained monks for a month to produce such kinds of cheeses like Mozzarella, Skamortsa, Mukkina and Rikota. After two years of work fourteen kinds of cheese are made from sheep's, cow's and goat's milk on dairy. Transcarpathian sheep cheese is produced not in the cheese diary, but on the farm. There sheep are milked, the milk is heated, as in the old days, on the wood and lumps of cheese are hung in a gauze bag to drip whey. Cheese is considered to be fresh the first three days. During these days some part of it is sold, and another is frayed with salt to make brynza. Another type of cheese - vurda – is made from whey, into which a little fresh milk is added after heating, then the top layer is removed. Fat-free cheese is called vurda. The benefit of it is that the beneficial properties of milk are saved, but it is not so «heavy» for stomach. The similar technology is used to produce «Greek cheese», known under the name feta.

Goat cheese is produced in autumn. Recently it was even exposed to a tasting at a conference in Kiev, where it received a second place after French goat cheese. The first cheese «Shimon», named after the abbot of the monastery is pride of Rakoshyno cheese producers. The feature of the cheese is that it is allowed to mature for a long time, after that it becomes extremely hard. Farm has won many tenders for the supply of cheese to the shops of west region. Also cheeses are sold under contracts in the networks of Transcarpathian supermarkets «Silpo», «Dastor», «Vopak».

Transcarpathia is also famous for cheese from buffalo milk, which is produced in the village Steblivka Khust district in Buffalo farm «Saldobosh». Nutritional content of buffalo milk makes it suitable for processing. 1 kg of cheese requires 8 kg of cow's or 5 kg of buffalo milk. The configuration of digestive system of buffalo allows processing a tiny amount of herb food into milk with a higher content of proteins, fat and minerals than in cow's milk. Mozzarella di Buffalo (Italian. Mozzarella di Bufala) traditionally is made from the milk of domestic buffaloes not cows. This cheese is famous in Italy for its properties and is very useful for children and athletes.

Real mozzarella is produced on this farm according to Swiss and Italian technology. By the way, the farm «Saldobosh» is the only farm in Ukraine, which received marking in Italy for its high quality.

In addition to small enterprises for the production of cheese, the owners of individual households are also involved in this business quite successfully, who own 95% of cattle and sheep. All products are in great demand among tourists and urban population.

Cheese tourism is a specialized type of tourism that aims at tasting, consumption, purchase of cheese directly from the producer, visiting valleys, pastures; dairies; restaurants offering traditional services of Transcarpathian cheese tasting; visiting themed festivals; the possibility of consumption on the spot. Beginning from 2012 cheesy tourist route was created in Transcarpathia – «Cheese tourism of Transcarpathia». Its idea is to get acquainted with the milk culture of the land, production of sheep, cow, goat, buffalo milk and production of high-quality, environmentally friendly cheeses; the opportunity to join the process of cheese production; visiting of other specialized activities.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

There is necessary potential for increasing food production in Transcarpathia: a significant natural resource potential, environmentally friendly raw materials, sufficient human resources, investment funds and joint innovation projects with the EU. All this has a positive impact on employment and increasing rural incomes, improvement of rural tourism development and social and local budgets of villages in Transcarpathia.

Prospect for future research is to generalize the essence, the main social and economic prerequisites, milestones, principles and criteria of enterprise innovative technologies for the production of cheese in Transcarpathia.

REFERENCES

1. Ede Egan. Economic opportunities of our Carpathians / Ede Egan. – Uzhgorod: Lear, 2010. – 52 p.

2. Deyneko L. V. Improving the innovative capacity of the organization AIC [Text] / L. V. Deyneko, I. A. Irtyscheva // Research and innovation activities in the agricultural sector: Sat. scientific. Articles 4th Intern. scientific and practical. conf., May 20-21, 2010, Minsk. V.2 / Ed. count. M.F. Ryzhankov and others. – Minsk, 2010. – P. 57-59.

3. Deyneko L. V. Problems of scientific support of the food industry Ukraine [Text] / L. V. Deyneko, M. P. Sychevskii // Problems of assessing the economic potential of the company and mechanism of its performance materials use. All-Ukrainian scientific-practic. conf. – Sumy: Sumy: Publishing house DU. – 2004. – P. 11-14.

4. Deyneko L. V. Development of the strategic potential of food industry in Ukraine [Text] / L. V. Deyneko, P. M. Kupchak // Food and processing industry. – 2009. – №6 (358). – P. 5-9.

5. Krysanov D. F. Food industry in Ukraine in the context of national innovation systems [Text] / D. F. Krisanov, K. O. Buzhyns'ka // Bulletin of Khmelnytsky National University. – Vol.1. – 2009. – №5. – P. 58-66.

6. Lysenko A. A. Ukraine in WTO: analysis of investment and innovation development of the food industry / A. A. Lysenko // Actual problems of economic development of the region. – Ivano-Frankivsk: Carpathian National

University. Vasyl' Stefanyk, 2014. – Vol. 10 T. 1. – P. 186-191.
7. Selyska dairy: official site [electronic resource]. – Access: www.seliskasirovarnia.com.ua/nous.html.

Дем'ян Ярослава Юріївна, Шекмар Надія Андріївна

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА СИРІВ У ЗАКАРПАТТІ

У статті проаналізовано розвиток підприємств Закарпаття, що спеціалізуються на виробництві сирів за інноваційними технологіями за рахунок власних інвестицій на європейському рівні. Метою статті є економічний аналіз ресурсного потенціалу та ефективності розвитку підприємств із виробництва сирів та визначення стратегічних завдань у забезпеченні інвестиційно-інноваційного розвитку галузі. У процесі дослідження використано системний підхід до аналізу історичних і сучасних суспільно-економічних процесів виробництва сирів за інноваційними технологіями, зокрема, методи економічного і статистичного аналізу: статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, анкетного обстеження та інші. Проведені дослідження свідчать про успішний розвиток виробництва різних видів сирів у Закарпатській області. Проаналізовано процес та результати виробництва елітних сирів типу камамбер, дорблю, овеча фета, пуату в агроетносадибі «Кельтський двір під Ловачкою» в Мукачівському районі Закарпатської області та фермерському господарстві Свято-Покровського чоловічого монастиря. З метою доповнення існуючих статистичних даних проведено анкетне опитування власників підприємств із виробництва та переробки екологічно чистої молочної продукції власного виробництва. Результати проведених досліджень засвідчують актуальність і наукову новизну проведених досліджень. Визначено, що на Закарпатті існує потенціал для збільшення виробництва продуктів харчування: значний природно-ресурсний потенціал, екологічно чиста сировина, достатньо людських ресурсів, інвестиційні кошти та спільні інноваційні проекти із країнами ЄС. Все це позитивно впливає на зайнятість та збільшення доходів сільського населення, покращення розвитку сільського туризму та соціальної сфери і місцевих бюджетів сіл Закарпаття. Перспективи подальших досліджень полягають в узагальненні сутності, основних соціально-економічних передумов, основних етапів, принципів і критеріїв розвитку підприємств за інноваційними технологіями з виробництва сирів у Закарпатті.

***Ключові слова**: інвестиції, інновації, ресурсний потенціал, сир, бринза, економіка, сирний туризм.*

Демян Ярослава Юрьевна, Шекмар Надежда Андреевна

РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПО ПРОИЗВОДСТВУ СЫРОВ В ЗАКАРПАТЬЕ

В статье проанализировано развитие предприятий Закарпатья, специализирующихся на производстве сыров по инновационным технологиям за счет собственных инвестиций на европейском уровне. Целью статьи является экономический анализ ресурсного потенциала и эффективности развития предприятий по производству сыров и определения стратегических задач в обеспечении инвестиционно-инновационного развития отрасли. В процессе исследования использован системный подход к анализу исторических и современных общественно-экономических процессов производства сыров по инновационным технологиям, в частности, методы экономического и статистического анализа: статистико-экономический, расчетно-конструктивный, анкетного обследования и другие. Проведенные исследования свидетельствуют об успешном развитии производства различных видов сыров в Закарпатской области. Проанализирован процесс и результаты производства элитных сыров типа камамбер, дорблю, овечья фета, пуату в агроэтноусадьбе «Кельтский двор под Ловачкой» в Мукачевском районе Закарпатской области и фермерском хозяйстве Свято-Покровского мужского монастыря. С целью дополнения существующих статистических данных проведен анкетный опрос владельцев предприятий по производству и переработке экологически чистой молочной продукции собственного производства. Результаты проведенных исследований свидетельствуют об актуальности и научной новизне проведенных исследований. Определено, что на Закарпатье существует потенциал для увеличения производства продуктов питания: значительный природно-ресурсный потенциал, экологически чистое сырье, достаточно человеческих ресурсов, инвестиционные средства и совместные инновационные проекты со странами ЕС. Все это положительно влияет на занятость и увеличение доходов сельского населения, улучшения развития сельского туризма, социальной сферы и местных бюджетов сел Закарпатья. Перспективы дальнейших исследований заключаются в обобщении сущности, основных социально-экономических предпосылок, основных этапов, принципов и критериев развития предприятий по инновационным технологиям по производству сыров в Закарпатье.

***Ключевые слова:** инвестиции, инновации, ресурсный потенциал, сыр, брынза, экономика, сырный туризм.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 339.16.012.23

Кліпкова Оксана Ігорівна,
здобувач кафедри економічної теорії,
Львівська комерційна академія

КРЕАТИВНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ СКЛАДОВІ НОВОГО ВЕКТОРА В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Актуальність статті полягає у необхідності формування креативного потенціалу підприємства, оскільки саме розвиток творчих можливостей працівників та їх практичного впровадження забезпечить можливість зростання конкурентних переваг підприємства в розрізі фінансових показників, частки ринку та позитивного іміджу підприємства як на вітчизняному, так і закордонному ринках. В статті наведено порівняльну характеристику понять інноваційність та креативність, виявлено основні відмінності зазначених категорій та їх вплив на управління підприємством і формування конкурентних переваг. Метою статті є дослідження етимології понять інноваційності та креативності, визначення принципових відмінностей між ними та їх впливу на управління підприємством в аспекті формування нового вектора розвитку економічних систем, створення базису для подальших досліджень зазначених категорій в аспекті управління підприємством та створення нових конкурентних переваг. Відмінності проаналізовано на підставі праці Е. де Боно, в якій зазначено місце інноваційної культури в креативному середовищі. Застосовано теоретичні методи дослідження, що дозволяють створити нові наукові гіпотези щодо визначення та аналізу інноваційності та креативності, удосконалювати та оптимізувати власні положення, відобразити процес зіставлення категорій, щоб встановити схожість чи відмінність між ними, абстрагуватись від впливу другорядних факторів для виявлення основної сутності понять. Зазначено особливості вектора розвитку управління підприємством у відповідності до потреб сформованих наявністю інноваційних рішень та креативністю персоналу. Особлива увага надана особливостям характеру осіб, що володіють, або мають потенціал до формування креативної складової. Одним із важливих факторів впливу на інноваційний та креативний процеси є несприйнятність творчого мислення в аспекті надлишкового тиску на досягнення кращого результату з меншими зусиллями і вірою, що люди з креативною складовою просто виникають і не потребують жодної стимуляції своїх здібностей. Описано метод стимулювання креативного потенціалу працівників підприємства на прикладі Варшавської енергетичної компанії. Результатом дослідження стало формування чітких розмежувань в поняттях креативність та інноваційність, оскільки їх ототожнення сприятиме помилковому баченню реалій розвитку сучасних підприємств.

Ключові слова: *креативність, творчість інновації, креативний потенціал, креативна індустрія,креативне середовище.*

ВСТУП

Думка про те, що майбутнє підприємств, організацій та окремих індивідів залежить від можливості реалізації та впровадження креативних інноваційних ідей, є базовою при дослідженні перспектив розвитку як окремих економічних систем, так і окремих держав. Основним завданням всіх комерційних підприємств є забезпечення конкурентоспроможності , а одними з основних причин економічної кризи в бізнесі є технологічне старіння та відсутність креативних ідей розвитку бізнесу, формування такого товарного портфеля, який не сприймається ринком.

Постановка проблеми. Швидкість реагування на зростаючі вимоги клієнтів та коригування своїх пропозицій щодо їхніх потреб є визначальною рисою розвинутого ринкового середовища. Досягнення таких характеристик можливо за рахунок використання креативного потенціалу підприємства та комерціалізації інновацій. Креативність працівників та впроваджені інновації є необхідними умовами для досягнення більших конкурентних переваг і формування основи для розвитку підприємств. Створення та впровадження нових ідей тісно пов'язане з креативним (творчим) потенціалом. Важливо розкрити значення понять креативності та інновацій у функціонуванні сучасних підприємств, які в динамічному режимі повинні відповісти на виклики ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я. Пономарьов, Е. Торренс ототожнюють поняття «творчі здібності» та «креативність» і, як результат, виникає бачення креативності як властивості, яка не залежить від інтелекту. Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р. Стенберг вважають, що креативність особистості є наслідком її високого інтелектуального розвитку, можливостей до самозростання та самовдосконалення.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження етимології понять інноваційності та креативності, визначення принципових відмінностей, та їх впливу на управління підприємством в аспекті формування нового вектора розвитку економічних систем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інновації дуже широка категорія, що має багато трактувань. В першому визначенні, сформованому Дж А. Шумпетером, термін «інновації» розуміється як виробництво нового продукту або маркетинг товарів з новими властивостями, впровадження нових або

вдосконалених методів виробництва, відкриття нового ринку, залучення нових джерел сировини чи напівфабрикатів, проведення нової форми організації ринку, наприклад, створення монополії або її ліквідації [1].

У більш широкому сенсі, інновації можна розглядати як фундаментальні або радикальні зміни, в тому числі трансформації нових ідей або вихід на ринок продукту, запровадження технологічного процесу, застосування науки і техніки в новий спосіб, забезпечення комерційного успіху, перший комерційний запуск нового продукту чи процесу, системи або пристрою, перше застосування винаходу.

Отже, інновації – це введення нових або значно вдосконалених продуктів чи процесів, використання нових або значно покращених маркетингових, організаційних та технологічних рішень.

Організації, які можуть створювати, поглинати і отримувати нові продукти (послуги), характеризуються здатністю постійно передбачати і приймати зміни у навколишньому середовищі.

Введення нових продуктів або послуг, які будуть прийняті клієнтами, може в майбутньому відображатися збільшенням доходів. Для деталізації впливу інноваційно-спрямованих рішень на економічну систему використовують поняття креативності. Категорії інновації і креативність подібні, але не тотожні. Між ними спостерігається зв'язок, хоча кожна категорія є цілісна сама по собі. Реорганізація думки на цю тему зроблена з метою отримати нове, більш глибоке розуміння їх природи. Т. Річардс визначає креативність як «втечу від застою думки», підкреслюючи роль творчого мислення в процесі прийняття рішень і вирішення проблем.

Поняття творчого мислення та креативності пов'язано з працями Е де Боно. Згідно з дослідженням О. Пивоварової, творчий процес за Е. де Боно, пов'язаний з вирішенням проблеми, що є результатом взаємозв'язку мислення та інтелекту [2].

Абрахам Маслоу визначає креативність як творчу спрямованість, властиву всім, але яка втрачається більшістю під впливом сформованої системи виховання, освіти і соціальної практики. Ці визначення формують уявлення про креативні ідеї як радикальні думки, твердження та висновки, які є наслідком діяльності індивіда та можуть бути реалізовані у вигляді нововведень та в майбутньому комерціалізовані у товар.

Сьогодні часто стверджується, що креативний сектор є двигуном економічного зростання. Для прикладу, в Європі він є одним з найбільших роботодавців, а обіг у цій сфері перевищує швидкість обігу в секторі машинобудування.

Термін «креативна індустрія» з'явився в 90-х роках, але набув розвитку тільки в 1997 році, коли у Великобританії була створена міжгалузева асоціація творчих індустрій (Creative Industries). Перша доповідь в асоціації містить визначення креативних галузей, яке у Великобританії використовуються й сьогодні: «…дії, які випливають з індивідуальної творчості і таланту і є потенційними для створення робочих місць, багатства, шляхом виробництва та використання прав інтелектуальної власності».

Існує доказ, що підтверджує прямий зв'язок між креативним мисленням та ефективністю роботи організації. Креативний підхід також допомагає у вирішенні організаційних проблем, заохочує впровадження інноваційних рішень, рішень, які мотивують співробітників розвивати свої навички, а також сприяють ефективній роботі в команді [3].

Креативність є важливим моментом в маркетингу та розробці глобальної стратегії підприємства. У зв'язку з безперервним потоком ідей та створенням нових продуктів і послуг в концепції раціоналізації функціонування організації формується додаткова перевага конкурентоспроможності компанії [4]. Ментальний креативний (творчий) процес тягне за собою створення нових ідей, концепцій або нових асоціацій, що перебуватимуть в тісному зв'язку з існуючими ідеями та концепціями.

Перейдемо до практичних порівнянь:

1. Креативність – це процес формування нових ідеї, а інноваційність – це їх практичне впровадження.

Відмінності стають ще більш розмитими в наші дні, коли обидва терміни використовуються у всіх можливих випадках і часто як синоніми. Креативність є складним процесом, який не може бути класифікований в одній системі понять, він може розвиватися або підтримуватись відповідними інституційними інструментами. Креативність може насправді сформувати ідею, що з'являється в нашій свідомості, як спалах натхнення, але вона залишатиметься марною, допоки не буде реалізована. За цих умов виникає можливість виникнення інноваційного продукту.

2. Креативність – це можливість винаходити нові речі, а інноваційність – можливість створювати нові речі.

Звичайно, багато речей, які приходять на думку, є реалізованими, але це не є необхідною умовою для розгляду такого процесу як творчий. На противагу йому, інноваційний процес не може зупинитися на стадії концептуального – він спрямований на появу результату.

Інноваційний процес також присутній у фазі творчих підходів до проблеми, і може бути упущений, лише якщо генерація ідей включає в себе роботу, пов'язану з роками досліджень.

3. Креативність – це ідеї, а інновації – це значення ідей + вартість.

Третє порівняння показує справжню силу інновацій. Робота пов'язана з інноваціями є набагато ширшою, тут вже мова іде не про ідеї, а про продукти. Процес створення інновацій в рамках можливого на концептуальній стадії включає в себе етапи формування та розробки продукту (розробка і дослідження, тестування, патенти, ліцензії покупки і т. д.). Наприкінці реалізації етапів, пов'язаних з виробництвом, маркетингом і випуском продукції розраховується коефіцієнт корисності нового продукту, досліджуючи його значення, можна говорити про оригінальність продукту.

Інші відмінності можна побачити в наступних категоріях: для існування творчих інновацій необхідною є розробка нових, унікальних ідей. Інновації є фактором розвитку компанії, але

організації, які мають намір їх використовувати, повинні вчитися, збільшувати творчий потенціал і визначати шляхи просування інновації на ринок. Це дозволить їм скористатися внутрішнім потенціалом і уникнути втрат через неправильні операції компонування.

Одним із важливих факторів впливу на інновації та креативний процес є несприйнятність творчого мислення в аспекті надлишкового тиску на досягнення кращого результату з меншими зусиллями і вірою в те, що люди з креативною складовою просто виникають і не потребують жодної стимуляції своїх здібностей.

Творчість не слід розглядати як складову певної окремо взятої галузі промисловості. Креативна поведінка може виявлятися в будь-якій життєвій сфері, соціальній та економічній [5].

За Джильдом Веєсбурдом, для креативних людей властивими є такі ознаки характеру, як:

- гнучкість (можливість вийти за рамки очевидного);
- ліквідність (можливість генерування множини ідей для вирішення проблеми),
- деталізація (здатність проникати в деталі завдання);
- толерантність до двозначності (стриманість та доброзичливість в конфліктних ситуаціях);
- здатність бачити все (системний підхід);
- цікавість (ознайомлення з багатьма сферами);
- чутливість до інтересів інших (розуміти потреби інших);
- незалежність мислення;
- рефлексивність (можливість думати про речі, які вони бачать і про те, що вони чують);
- орієнтація на дії (можливість виходу за рамки простого акту мислення);
- здатність зосередитися (робота систематична);
- стійкість (відстоювання думки, незважаючи на перешкоди);
- участь у вирішенні проблеми;
- почуття гумору (можливість прийняти деяку істину на певній відстані від реальності).

Численні дослідження показали, що креативні досягнення відображають не тільки залежність від особистісних здібностей, але й в більшій мірі від бажань, що порушують звички, стереотипи та конвенції в повсякденному житті і здатності дивитися на проблеми в різних їх аспектах [6].

Дослідження розгляду питання про взаємозалежність рівня IQ та креативних ідей дозволить сформувати так званий творчий потенціал. Позитивний кореляційний зв'язок між показниками креативності та інтелекту існує тільки для людей з IQ не вище 120. Виходячи з цього, не можна зробити висновок, що креативність вимагає мінімум інтелекту, за ним творчість залежить від не тільки від інтелекту, але від таких факторів, як когнітивний стиль, індивідуальність та мотивація [7].

Факторами, що впливають на креативне становлення співробітників, є:

1. Підтримка оточення. Працівник у своїй творчій діяльності потребує позитивного психологічного клімату для творчості в компанії, оцінки творчих ініціатив керівництвом.
2. Робоча атмосфера, що повинна сприяти спільній роботі. Кожен працівник вносить вклад в обговорення та утворення творчих ідей.
3. Стиль керівництва повинен сприяти розвитку креативності на підприємстві, розвивати впевненість у собі та незалежність працівників, формувати можливість їх самореалізації.
4. Вибір потрібних людей для вирішення конкретних ситуацій, наголос на особливість їх ролі та місця в організації.
5. Ясність обов'язків, ролей і очікувань співробітників.
6. Вибір відповідних навичок, інтересів та видів покладених обов'язків в залежності від характеру особистостей.
7. Конструктивна критика. Забезпечуючи співробітників з чіткими вказівками, отримується очікувана поведінка, а поряд з нею відповідне передбачення реалізації цілей організації.

Реалізація інноваційних проектів є важливим чинником у розвитку і придбанні бізнесу та формуванні конкурентних переваг.

У контексті умов економічної кризи, застосування інновацій і креативності є хорошим і ефективним способом, для виживання та подолання недоліків підприємництва. Вони також дозволяють сформувати фінансову підтримку для розвитку підприємств, є пріоритетами для всіх видів програм зі сприяння розвитку підприємництва розроблених Європейським Союзом.

В епоху інтенсивного розвитку сучасних технологічних компаній повинно зростати задоволення зростаючих потреб споживачів. Відмова від формування пропозиції продуктів або послуг та конкуренції, у багатьох випадках, може призвести до втрати існуючих клієнтів. Це сталося, наприклад, у випадку компанії Nokia, яка занадто пізно зуміла сформувати свою пропозицію на швидко зростаючому ринку смартфонів.

Інновації у цій сфері було введено лише в 2011 році, і це призвело до втрати домінуючого становища на ринку порівняно із Apple і Samsung. Ігноруючи останні тенденції в пропозиції, Nokia була змушена в 2012 році закрити свій останній завод у Фінляндії [8].

Усвідомлюючи важливість інновацій та креативності в створенні конкурентних переваг, менеджери деяких компаній обирають синтез кількох дій, для того, щоб сприяти компанії. Прикладом може служити Варшавська енергетична компанія, в якій творчість співробітників було стимульовано так званою «коробкою ідей». Кожен член персоналу, що має ідею про введення навіть невеликих покращень в кожній сфері діяльності компанії, може кинути в неї перелік рішень, щодо вирішення певної ситуації.

Раз на місяць зібрані ідеї обговорюються керівництвом компанії і обираються найкращі для покращення конкретної ситуації. Автор ідей отримує невеликий приз в матеріальній формі.

«Коробка ідей» приблизно через рік експлуатації перестала існувати, хоча це не означає, що ідеї працівників вичерпались, причини можна простежити за відсутності послідовної уваги до творчого розвитку персоналу.

Інновації та креативність є одним з трьох пріоритетних напрямів програми соціально-економічного розвитку Європейського Союзу «Європа 2020». 2009 рік став відомий як Європейський рік креативності та інновацій (EYCI). Загальна мета EYCI була підтримати зусилля держав щодо сприяння розвитку творчості на шляху навчання протягом усього життя, як драйверу для інновацій, як ключового фактору розвитку особистості, її професійної, соціальної та підприємницької характеристик та благополуччя всіх членів суспільства [9].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Визначити відмінності між поняттями інноваційність та креативність не тривіальне завдання, але для того, щоб не плутати, слід пам'ятати, що креативність може в кінцевому підсумку залишитись у формі задуму, а інновації повинні дати відчутний, корисний ефект. Розглядати поняття інновацій та креативності необхідно разом у неперервному причинно-наслідковому зв'язку, але не позбавляти кожне поняття індивідуальності. Така необхідність випливає із нових пріоритетних напрямів розвитку економічних систем і глобального макросередовища.

Перспективними напрямами подальших наукових пошуків є перехід від конкретного поняття креативності, яке розглянуто на мікрорівні, до узагальненої категорії формування креативного потенціалу інноваційних систем в національній економіці, контроль за реалізацією креативних та інноваційних проектів на макрорівні, через механізм державного фінансування, з метою досягнення пріоритетних цілей економічної системи держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й Шумпетер. – М.: «Прогресс», 1982. – С. 53.
2. Новікова О. В. Проблема розвитку творчого мислення в системі Едварда де Боно: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 / Олена Володимирівна Новікова; АПН України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2008. – 20 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность [Текст] / А. Маслоу . – [3-е изд.] – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
4. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи // Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – випуск 3 (50). – Полтава, 2006. – С. 215-219.
5. Бушуев С. Д. Креативные технологии в управлении проектами и программами / С. Д. Бушуев, Н. С. Бушуева, И. А Бабаев и др. – К:. Саммит книга, 2010. – 768 с.
6. Литвин І. В. Особливості пошуку інноваційних ідей у системі креативного менеджменту / І. В. Литвин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. − Вип. 21.7. – С. 360-364.
7. Guilford J.P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent / J. P. Guilford // Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems. – Los Angeles, 1958.
8. Mednick S. A. The associative basis of the creative process / S. A. Mednick // PsihoLRev. – N.Y., 1962. – Vol. 6.
9. Taylor C. W. Various Approaches to and Definitions of Creativity//The Nature of Creativity/ Sternberg R.J. (Ed.). – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988. – P. 99-124.

Клипкова Оксана Игоревна

КРЕАТИВНОСТЬ И ИННОВАЦИОННОСТЬ В КАЧЕСТВЕ ОСНОВНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ НОВОГО ВЕКТОРА В УПРАВЛЕНИИ КОМПАНИЕЙ

Актуальность статьи заключается в необходимости формирования креативного потенциала предприятия. Именно развитие творческих возможностей работников и их практического внедрения обеспечит возможность роста конкурентных преимуществ предприятия в разрезе финансовых показателей, доли рынка и положительного имиджа предприятия как на отечественном, так и на зарубежном рынках. В статье приведена сравнительная характеристика понятий инновационность и креативность, выявлены основные различия указанных категорий и их влияние на управление предприятием и формирование конкурентных преимуществ. Целью статьи является исследование этимологии понятий инновационности и креативности, определения принципиальных различий между ними и их влияния на управление предприятием в аспекте формирования нового вектора развития экономических систем, создание базиса для дальнейших исследований указанных категорий в аспекте управления предприятием и создания новых конкурентных преимуществ. Различия проанализированы на основании труда Э. де Боно, в котором об означена роль инновационной культуры в креативной среде. Применены теоретические методы исследования, позволяющие создать новые научные гипотезы относительно определения и анализа инновационности и креативности, совершенствовать и оптимизировать собственные положения, отразить процесс сопоставления категорий, чтобы установить сходство или различие между ними, абстрагироваться от влияния второстепенных факторов для выявления основной сущности понятий. Особое внимание уделено особенностям характера лиц, обладающих или имеющих потенциал к формированию креативной составляющей. Одним из важных факторов влияния на инновационный и креативный процесс является невосприимчивость творческого мышления в аспекте избыточного давления на достижение лучшего результата с меньшими усилиями и верой, что люди с креативной составляющей просто возникают и не требуют никакой стимуляции своих способностей. Описан метод стимулирования креативного потенциала

работников предприятия на примере Варшавской энергетической компании. Результатом статьи стало формирование четких разграничений в понятиях креативность и инновационность, поскольку их отождествление способствует ложному видению реалий развития современных предприятий.

Ключевые слова: *креативность, творчество, инновации, креативный потенциал, креативная индустрия, креативная среда.*

Klipkova O.

CREATIVITY AND INNOVATION AS THE MAIN COMPONENTS OF THE NEW VECTOR IN ENTERPRISE MANAGEMENT

Relevance of the article is the necessity to develop the creative potential of the company, because the development of creative capabilities of workers and their practical implementation provide an opportunity to increase competitive advantage in terms of financial performance, market share and positive image of the company both in national and foreign markets. The comparative characteristics of concepts innovation and creativity have been considered in the article, major differences of these categories and their impact on business management and creating competitive advantages have been revealed. The aim of the article is to study the etymology of concepts innovation and creativity, the definition of the fundamental differences between them and their impact on business management in terms of forming a new vector of economic systems, creating the basis for further research of these categories in terms of business management and new competitive advantages. Differences have been analyzed on the basis of E. de Bono work, which considers a place of innovative culture in a creative environment. Theoretical methods which allow creating new scientific hypotheses about the identification and analysis of innovation and creativity have been applied, to improve and optimize own provisions, to reflect the process of comparing the categories to determine the similarity or difference between them, to ignore the influence of secondary factors to identify the main essence of the concept. The features of vector of business management development have been indicated to meet the needs generated by the presence of innovative solutions and creativity of staff. Special attention is given to the nature of people who have the potential to form creative component. One of the important factors of influencing the innovation and creative process is insensitivity of creative thinking in terms of excessive pressure to achieve better results with less effort and a belief that people with a creative component do not need any stimulation of their abilities. The method of stimulating the creative potential of employees by the example of the Warsaw energy company has been described. The result of the article was the formation of clear distinctions in terms of creativity and innovation because they contribute to the identification of a false vision of the realities of modern enterprises.

Key words: *creativity, innovation creativity, creative potential, creative industry, creative environment.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 336.338.242

Обертан Дмитро Вікторович,
аспірант,
Українська академія друкарства

СТРАТЕГІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПОЛІГРАФІЇ В РИНКОВИХ УМОВАХ

У науковій статті «Стратегія корпоративного управління підприємствами поліграфії в ринкових умовах» автором детально розглянуто актуальні проблеми розробки корпоративних стратегій підприємств поліграфії, запропоновано більш сучасну та адекватну сучасним ринковим взаємовідносинам класифікацію стратегій корпорацій з визначенням способів реалізації корпоративної стратегії для підприємств поліграфії, а також проаналізовано новітні світові тенденції розробки глобальних корпоративних стратегій. В умовах перманентної економічної кризи в Україні виявлення та аналіз сучасних і відповідних наявним ринковим умовам стратегій корпоративного управління високотехнологічною та капіталомісткою видавничо-поліграфічною галуззю, що є стратегічною та вразливою від зовнішніх та внутрішніх загроз, є особливо актуальним. З огляду на результати вивчення літературних джерел за окресленою проблематикою, метою статті стало дослідження, уніфікація та оптимізація вже існуючих стратегій корпоративного управління підприємств поліграфії відповідно до сучасних ринкових умов. У науковому дослідженні використовуються здебільшого загальнонаукові методи, в тому числі методи системного аналізу (застосовувалися при розгляді існуючих теорії стратегічного планування), порівняння (здійснювалися для порівняння концепцій стратегії корпоративного управління у роботах досліджуваних вчених), моделювання та наукової дедукції (на основі типів корпоративної стратегії здійснювалося створення моделі поведінки підприємств поліграфічної галузі для кожної з обраних стратегій). Результатом дослідження стало

работников предприятия на примере Варшавской энергетической компании. Результатом статьи стало формирование четких разграничений в понятиях креативность и инновационность, поскольку их отождествление способствует ложному видению реалий развития современных предприятий.

Ключевые слова: *креативность, творчество, инновации, креативный потенциал, креативная индустрия, креативная среда.*

Klipkova O.

CREATIVITY AND INNOVATION AS THE MAIN COMPONENTS OF THE NEW VECTOR IN ENTERPRISE MANAGEMENT

Relevance of the article is the necessity to develop the creative potential of the company, because the development of creative capabilities of workers and their practical implementation provide an opportunity to increase competitive advantage in terms of financial performance, market share and positive image of the company both in national and foreign markets. The comparative characteristics of concepts innovation and creativity have been considered in the article, major differences of these categories and their impact on business management and creating competitive advantages have been revealed. The aim of the article is to study the etymology of concepts innovation and creativity, the definition of the fundamental differences between them and their impact on business management in terms of forming a new vector of economic systems, creating the basis for further research of these categories in terms of business management and new competitive advantages. Differences have been analyzed on the basis of E. de Bono work, which considers a place of innovative culture in a creative environment. Theoretical methods which allow creating new scientific hypotheses about the identification and analysis of innovation and creativity have been applied, to improve and optimize own provisions, to reflect the process of comparing the categories to determine the similarity or difference between them, to ignore the influence of secondary factors to identify the main essence of the concept. The features of vector of business management development have been indicated to meet the needs generated by the presence of innovative solutions and creativity of staff. Special attention is given to the nature of people who have the potential to form creative component. One of the important factors of influencing the innovation and creative process is insensitivity of creative thinking in terms of excessive pressure to achieve better results with less effort and a belief that people with a creative component do not need any stimulation of their abilities. The method of stimulating the creative potential of employees by the example of the Warsaw energy company has been described. The result of the article was the formation of clear distinctions in terms of creativity and innovation because they contribute to the identification of a false vision of the realities of modern enterprises.

Key words: *creativity, innovation creativity, creative potential, creative industry, creative environment.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 336.338.242

Обертан Дмитро Вікторович,
аспірант,
Українська академія друкарства

СТРАТЕГІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПОЛІГРАФІЇ В РИНКОВИХ УМОВАХ

У науковій статті «Стратегія корпоративного управління підприємствами поліграфії в ринкових умовах» автором детально розглянуто актуальні проблеми розробки корпоративних стратегій підприємств поліграфії, запропоновано більш сучасну та адекватну сучасним ринковим взаємовідносинам класифікацію стратегій корпорацій з визначенням способів реалізації корпоративної стратегії для підприємств поліграфії, а також проаналізовано новітні світові тенденції розробки глобальних корпоративних стратегій. В умовах перманентної економічної кризи в Україні виявлення та аналіз сучасних і відповідних наявним ринковим умовам стратегій корпоративного управління високотехнологічною та капіталомісткою видавничо-поліграфічною галуззю, що є стратегічною та вразливою від зовнішніх та внутрішніх загроз, є особливо актуальним. З огляду на результати вивчення літературних джерел за окресленою проблематикою, метою статті стало дослідження, уніфікація та оптимізація вже існуючих стратегій корпоративного управління підприємств поліграфії відповідно до сучасних ринкових умов. У науковому дослідженні використовуються здебільшого загальнонаукові методи, в тому числі методи системного аналізу (застосовувалися при розгляді існуючих теорії стратегічного планування), порівняння (здійснювалися для порівняння концепцій стратегії корпоративного управління у роботах досліджуваних вчених), моделювання та наукової дедукції (на основі типів корпоративної стратегії здійснювалося створення моделі поведінки підприємств поліграфічної галузі для кожної з обраних стратегій). Результатом дослідження стало

виокремлення, уніфікація та інтерпретація основних типів корпоративної стратегії для підприємств поліграфії, а також виявлення актуальних проблем розробки корпоративних стратегій підприємств поліграфії. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що автором було запропоновано класифікацію стратегій корпорацій з визначенням способів реалізації кожної окремо взятої корпоративної стратегії конкретно для підприємств поліграфії. Перспективою подальших досліджень є більш детальний аналіз зазначених типів корпоративної стратегії для поліграфічної галузі, що може служити основою розробки рекомендацій для керівництва поліграфічних підприємств, а також збільшення рівня прибутковості та вартості цих компаній у майбутньому.

Ключові слова: *стратегія корпоративного управління, бізнес-одиниця, загальнокорпоративна стратегія, стратегія бізнес-одиниць, функціональна стратегія, взаємопов'язана диверсифікація, невзаємопов'язана диверсифікація, стратегія вертикальної інтеграції.*

ВСТУП

Важливою характерною рисою успішного підприємства в сучасних ринкових умовах є наявність комплексної стратегії корпоративного управління. Сучасна система міжнародної практики корпоративного управління розвивається в умовах динамічної зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, що незаперечно впливає на якість і стабільність розробки та реалізації корпоративної стратегії. Стратегічними називають ті рішення, які мають кардинальне значення для функціонування бізнесу і спричиняють, за умови їх реалізації, довготривалі та невідворотні наслідки.

Постановка проблеми. Стратегія корпоративного управління підприємств поліграфії в Україні перебуває в процесі постійного становлення та розвитку. Підприємства різної галузевої спрямованості, розміру, форми власності вимагають використання відмінних між собою методів корпоративного управління. В умовах перманентної економічної кризи в Україні виявлення та аналіз сучасних і відповідних наявним ринковим умовам стратегій корпоративного управління високотехнологічною та капіталомісткою видавничо-поліграфічною галуззю, що є стратегічною та вразливою від зовнішніх та внутрішніх загроз, є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні накопичено великий досвід у сфері стратегічного управління, існує багатогранна сукупність різноманітних підходів. Дослідження стратегій корпоративного управління підприємств знайшли своє відображення у працях вчених: А. Томпсона, А. Стрікленда, Ф. Котлера, А. Чендлера, К. Ендрюса, П. Дойля, М. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі, Б. Карлоффа, С. Анікеєва, К. Личко, Н. Еріашвілі, Є. Палиги, О. Хринюка, А. Градов, А. Пушкаря, А. Тридєда, Г. Козаченка та ін. Однак, наука та практика поки не виробила єдиної чітко окресленої системи понять, що нерідко приводить до неоднозначності трактувань та невизначеності серед самих науковців. Тому й виокремлення уніфікованого підходу щодо визначення основних аспектів стратегічного корпоративного управління підприємствами лягла в основу мети написання цієї статті.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження, уніфікація та оптимізація існуючих стратегій корпоративного управління підприємств поліграфії відповідно до сучасних ринкових умов.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із ключових елементів корпоративного управління є стратегія. Основна мета стратегії – довести, яким може бути суб'єкт у майбутньому. Стратегія дає можливість визначити етапність розвитку подій. Не маючи розробленої стратегії, керівництво здійснює управління у «ручному режимі», керуючись інтересами окремих груп, що їх лобіюють [1, с. 149].

У науковій літературі відсутня єдність у визначенні поняття стратегії. Так, наприклад, вчений А. Чендлер трактує визначення стратегії через «…виявлення основних довгострокових цілей і завдань підприємства, прийняття напрямку дій та розподіл ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей: те, що фірма може, повинна і хоче робити» [2] Власне з того часу розпочався етап стратегічного планування на підприємствах в умовах ринкової економіки.

П. Дойль визначає стратегію як «…напрям, за яким рухається компанія, виконуючи поставлені завдання» [3].

Б. Карлофф визначає стратегію як «…узагальнюючу модель дій, необхідних для досягнень поставлених цілей, шляхом координації та розподілу ресурсів компанії» [4].

С. Анікеєв дає визначення стратегії як «…такого поєднання ресурсів і навичок організації, з одного боку, і можливостей і ризику, які виходять із навколишнього середовища, з іншого боку, що діє в сьогоденні та майбутньому, при якому організація сподівається на досягнення основної мети» [5].

К. Личко визначає стратегію як «…перспективний план дій; використання економічних умов внутрішнього і зовнішнього середовища або перспективне планування реакції організації на зміну зовнішнього середовища; систематизація оперативних, річних і перспективних планів організації для досягнення кінцевих цілей» [6].

А. Градов визначає стратегію через «…добірку правил і прийомів, за допомогою яких можуть бути досягнуті основні цілі розвитку тієї чи іншої системи» [7].

У Р. Коха термін «корпоративна стратегія» використовується в двох підходах: перш за все він розглядається «…як напрями для зміцнення конкурентних переваг діяльності суспільства і більшого збільшення його вартості», і потім «він використовується для характеристики діяльності вищого менеджменту» [8].

Представник теорії стратегічного планування І. Ансофф розглядає корпоративну стратегію як складні відносини між портфельною і конкурентною стратегіями та їх складовими. При цьому, він підкреслює, що портфельна стратегія пов'язана з групою основних напрямів діяльності товариства, а конкурентна стратегія – з оперативними питаннями у вибраних сферах. Основні напрямки діяльності автор називає стратегічними сферами бізнесу, які функціонують в єдиному цілому [9].

М. Портер обґрунтував базові концепції стратегії, на основі яких мали формуватися індивідуальні конкурентні стратегії організацій з урахуванням особливостей їхнього внутрішнього і зовнішнього середовищ [10].

Однак найбільш вдалим тлумаченням поняття стратегії, з погляду стратегічного маркетингу, є визначення А. Томпсона і А. Стрікленда: «Стратегія – це план управління фірмою, спрямований на зміцнення її позицій, задоволення споживачів і досягнення поставлених цілей». Також згідно їхнього підходу «корпоративна стратегія – це коли багатопрофільне товариство затверджує свої засади діяльності у різних галузях, а також у діяльності і підходах, спрямованих на вдосконалення діяльності підприємств товариства» [11].

Таким чином, проаналізувавши представлені визначення стратегії, можна виділити компоненти стратегії, представлені на рис. 1:

Рис. 1. Компоненти стратегії

Процес розробки стратегії корпоративного управління акціонерного товариства є складним та багатоступінчастим. Основою управління корпоративною власністю є стратегічне планування, яке представляє собою набір дій і рішень керівництва, що ведуть до розробки специфічних стратегій, призначених для організації досягнення своїх цілей [1, с. 150].

Можна виділити чотири домінуючі види стратегічної управлінської діяльності (рис. 2).

Саме створення стратегії корпоративного управління має супроводжуватися чітко визначеною метою та завданням, які на думку автора Т.О. Фролової, мають виражати наступне. [12]

Мета корпоративної стратегії – створити умови, в яких компанія здатна створити додану вартість і доставити її споживачеві, а також забезпечити здатність компанії своєчасно адаптуватися до мінливих умов, створювати вартість і в майбутньому. Способи додавання вартості - основа корпоративної стратегії.

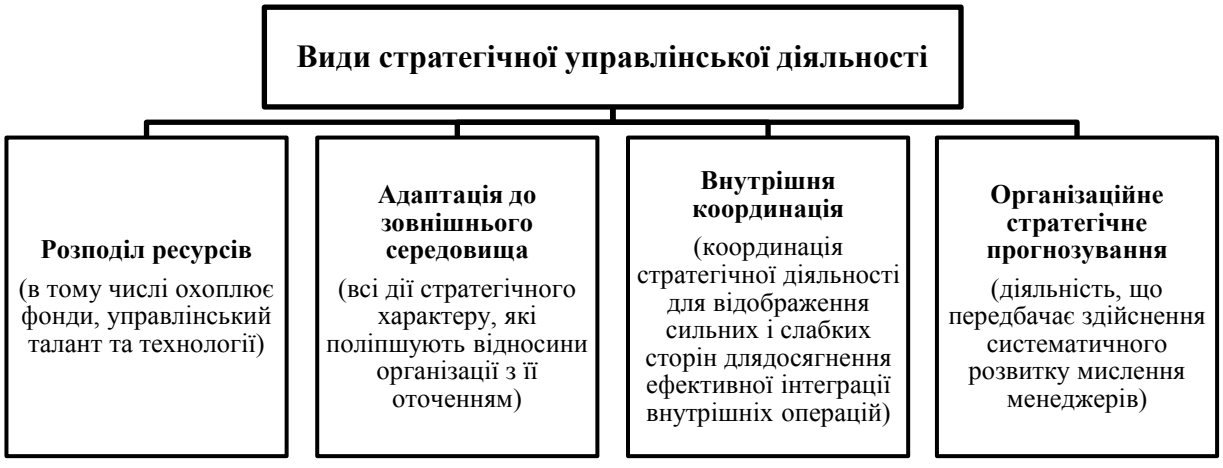

Рис. 2. Види стратегічної управлінської діяльності

Завданням корпоративної стратегії є створення відмінного від інших шляху вперед, що ґрунтується на всіх наявних ресурсах і навичках, що протиставлені навколишньому середовищу і його обмеженням. Необхідно підкреслити, що успішна стратегія рідко копіюється. Вона заснована на ефективному виконанні того, що конкуренти не можуть зробити або не можуть зробити зараз.

Відповідно мети та поставленим завданням виділяють три рівні стратегічного планування: загальнокорпоративна стратегія, стратегія бізнесу та функціональна стратегія. Перераховані рівні стратегічного планування утворюють так звану «піраміду стратегій» (Рис. 3).

Рис. 3. Піраміда стратегій [13]

Загальнокорпоративна (загальна, портфельна) стратегія корпорації визначає загальний напрямок її діяльності, формується його вищим керівництвом і передбачає три основні завдання: а) сформувати (обрати) власне головний напрямок діяльності корпорації і її стратегічних бізнес-одиниць (СБО); б) визначити (встановити) конкретну роль кожної СБО і кожного її підрозділу у реалізації корпоративної стратегії; в) визначити розміри і способи розподілу ресурсів (інвестицій) між СБО та іншими підрозділами [14].

Щодо структури корпоративної стратегії, то необхідно зазначити, що структура є інваріантним (незмінним) аспектом системи будь-якої природи. Вона відображає внутрішню будову залежно від складу елементів та сукупності зв'язків між ними. Кожний зв'язок розкривається своїм найменуванням та переліком елементів, що його формують. Тому багато дослідників називають структурою мережу зв'язків між елементами системи, тим самим конкретизуючи поняття внутрішньої будови [15].

Стратегії бізнесу або стратегії бізнес-одиниць розробляються в тому випадку, коли в компанії існують самостійні види бізнесу і автономні або напівавтономні стратегічні бізнес-одиниці. Бізнес-одиниця – це підрозділ компанії, що здійснює повний цикл – маркетинг, виробництво, збут, а в ряді випадків і дослідження та розробки. Бізнес-одиниці володіють великою самостійністю, їхні менеджери самостійно визначають стратегії виробництва, ціноутворення і збуту, стимулювання і підбору персоналу, розвитку виробництва. У різних компаніях можуть бути встановлені обмеження на ті чи інші рішення, прийняті менеджерами СБО. Загалом, СБО – це компанія всередині компанії, але все ж навіть в умовах її максимальної автономії повинні дотримуватися певні обмеження на її самостійні рішення. СБО не можуть самостійно:

– змінювати вид діяльності, профіль виробництва;

– продавати обладнання та технології;

– брати кредити більш встановлених в компанії обмежень (наприклад, обсягом понад 10% сумарної вартості активів СБО);

– звільняти керівника СБО і ключових менеджерів.

Призначення функціональних стратегій – забезпечити виконання стратегій бізнес-одиниць і компанії загалом. При їх розробці враховуються загальнокорпоративні завдання і одночасно завдання розвитку підрозділів. У багатьох компаніях помилково вважають можливим обходитися без розробки даних стратегій і обмежуватися головною стратегією і стратегіями бізнес-одиниць. Але в цьому випадку цілі та завдання, поставлені в них «повисають у повітрі», так як виникає неясність в тому, хто за що відповідає, які завдання потрібно вирішувати в першу чергу, як координувати виконання завдань [12].

Варто зазначити, що залежно від типу взаємозв'язків між галузевими напрямами виділяють кілька основних типів корпоративної стратегії: взаємопов'язана диверсифікація, невзаємопов'язана диверсифікація і стратегія вертикальної інтеграції [1, с. 158].

Взаємопов'язана диверсифікація полягає у проникненні компанії в інші галузі з метою ліквідації надмірної залежності однієї асортиментної групи товарів від ринкової кон'юнктури. При реалізації стратегії взаємопов'язаної диверсифікації фірма шукає нові види діяльності, що доповнюють уже існуючі в технологічному і комерційному плані з метою досягнення ефекту синергії. Для підприємств поліграфії це може означати, наприклад, налагодження друку журналів наряду із друком книг.

При реалізації стратегії невзаємопов'язаної диверсифікації фірма виходить за рамки традиційного виробничого або комерційного ланцюжка й шукає нові види діяльності, відмінні від уже існуючих і в галузі технологій, і за ринками збуту. Цей вид диверсифікації здійснюється в основному для одержання швидких або стабільних фінансових результатів. Для підприємств поліграфії така стратегія може виражатися у диверсифікації своєї діяльності у сферу реклами, розробку рекламних буклетів, здійснення виробництва спеціальних стендів для різних компаній.

Вертикальна інтеграція – це стратегія внутрішньогалузевого росту, коли компанія починає виробництво ресурсів і комплектуючих для свого ключового напрямку діяльності (інтеграція «назад»),

або створює підприємства для подальшої переробки основної продукції чи збутові структури для її просування на ринок (інтеграція «вперед»). Таким чином, у рамках корпорації здійснюється об'єднання технологічно зв'язаних напрямків діяльності, що доповнюють основний бізнес, сприяють створенню додаткової вартості продукту. Прикладом такої стратегії для підприємств поліграфії може служити те, що крупні компанії можуть самостійно займатися виробництвом чи імпортом паперу, фарб чи інших комплектуючих відповідно до власних потреб виробництва та отримання додаткової «маржі» прибутку [1, с. 159].

Класичний підхід до виділення стратегій в залежності від характеру розвитку компанії включає поділ стратегій на групи [16]:

– стратегії зростання, що включають стратегії концентрації, вертикальної інтеграції, диверсифікації;

– стратегії стабілізації;

– стратегії захисту, що включають стратегії збору врожаю, повороту, дивестицій, банкрутства, ліквідації.

Ця класифікація в даний час широко застосовується в системах навчання стратегічного менеджменту. Але сучасні умови вимагають іншого підходу. Склад стратегій має бути розширено з урахуванням нових стратегій, що застосовуються в останні роки та багатоцільовим характером базових стратегій. Необхідно враховувати можливість використання стратегії одного і того ж виду, наприклад диверсифікація, реінжиніринг та інші не тільки для росту фірми, а й для її стабілізації або для захисту. Такий підхід дає можливість гнучко використовувати ті чи інші можливості окремих стратегій і відповідає реальним умовам їх застосування. Так реінжиніринг часто проводиться і в успішно працюючих компаніях з метою забезпечення зростання, і в проблемних компаніях з метою підвищення їх стійкості. Проблемні компанії можуть в результаті диверсифікації, не отримуючи додаткових прибутків, збільшити свою стійкість на ринку [17].

Стратегії зростання націлені на розширення ринкової діяльності, збільшення активів компанії, зростанні обсягів інвестування. У багатьох випадках менеджмент компанії свідомо вибирає стратегії зростання, пов'язані з високим рівнем ризику, тому що ніхто не може гарантувати, що швидке збільшення товарів та послуг принесе очікувані прибутки в умовах гострої конкуренції.

Залежно від темпів розвитку компанії (темпів зростання її прибутку, продажів, активів) можуть бути:

– стратегія суперзростання або гіперзростання, до них відносять компанії, які протягом 10 років набирають високі темпи розвитку і досягають сумарних продажів на суму понад 1 млрд. дол. [18] або займають домінуюче становище на ринку;

– стратегія динамічного зростання, коли компанія входить до групи лідируючих компаній за темпами розвитку, але домінуючого становища не займає. Обов'язкова умова – це перевищення середніх темпів зростання ринку і прискорення темпів розвитку;

– стратегія стрибкоподібного зростання (стрибка), коли компанія раптово протягом короткого проміжку часу збільшує темпи розвитку;

– стратегія помірного зростання означає адаптацію компанії до середніх темпів зростання ринку;

– стратегія повільного зростання означає збільшення економічного потенціалу компанії, темпи її розвитку нижче ринкових можливостей і середніх темпів збільшення ринку.

– стратегія уповільнення зростання, коли відбувається зростання економічних показників прибутку, продажів, активів в абсолютному значенні, але при цьому темпи збільшення цих показників у порівнянні з минулими періодами знижуються. Така стратегія може бути пов'язана як з вичерпанням можливостей самої компанії, так і зі зниженням потенціалу розвитку ринку, досягнення нею зрілості і насичення.

Стратегії стабілізації, захисту і виживання застосовується великими корпораціями, які уже домінують на даному ринку та спрямовані на збереження ринкової ніші і частки ринку. У цих умовах головне завдання – пошук внутрішніх резервів і вигідних ринкових можливостей з мінімальними рівнями ризику.

Дану стратегію в якості базової корпоративної застосовують корпорації, що знаходяться в галузях зі стабільною технологією, випускають товари, що перебувають на стадії зрілості життєвого циклу товару (ЖЦТ), а власники та менеджери в цілому задоволені станом своєї компанії.

Стратегії скорочення мають головною метою звести до мінімуму витрати компанії на види бізнесу, які завдають їй збитки. У цих умовах прибутки компанії мінімальні, рентабельність низька, найчастіше вона несе збитки. Завдання менеджерів полягає в радикальній зміні компанії, її повної реорганізації, зміні видів діяльності, переході до стратегій 1 або 2. Якщо це не вдається, то ставиться завдання вийти з ринку з мінімальними втратами при закритті бізнесу [12].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вибір, розробка та реалізація стратегій корпоративного управління – складний, багатогранний творчий процес, який неможливо втиснути в рамки звичних шаблонів та готових наборів рекомендацій. Особливо це стосується такої капітало- та матеріаломісткої галузі як поліграфія.

Мета корпоративної стратегії – створити умови, в яких компанія здатна створити додану вартість і доставити її споживачеві, а також забезпечити здатність компанії своєчасно адаптуватися до мінливих умов, створювати вартість і в майбутньому. Способи додавання вартості – основа корпоративної стратегії.

В залежності від типу взаємозв'язків між галузевими напрямками виділяють кілька основних типів корпоративної стратегії: взаємопов'язана диверсифікація, невзаємопов'язана диверсифікація і стратегія вертикальної інтеграції. Вони різним чином можуть виражатися в галузі поліграфії, що було

проаналізовано в статті.

Перспективою подальших досліджень є більш детальний аналіз зазначених типів корпоративної стратегії для поліграфічної галузі, що може служити основою розробки рекомендацій для керівництва поліграфічних підприємств, а також збільшення рівня прибутковості та вартості цих компаній у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Палига Є. М. Корпоративне управління: навчальний посібник / Є. М. Палига. – Львів: НВЕД УАД, 2013. – 422 с.

2. Chandler A. D. Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise, 1962. – 455 с.

3. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика [Текст] / П. Дойль; пер. с англ. Ю. Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 1999. – 559 с.

4. Карлофф Б. Деловая стратегия [Текст] / Б. Карлофф; пер. с англ., науч. ред. и авт. послесл. В. А. Приписнов. – М.:Экономика, 1991. – 239 с.

5. Аникеев С. Н. Методика разработки плана маркетинга [Текст] / С. Н. Аникеев. – М.: Фолиум, 1996. – 128 с.

6. Личко К. П. Прогнозирование и планирование аграрно-промышленного комплекса / К. П. Личко. – М.: Гардарики, 1999. – 264 с.

7. Градов А. П. Стратегия и тактика анти кризисного управления фирмой [Текст] / А. П. Градов, Б. И. Кузин. – М.: Специальная література. – 1996. – 510 с.

8. Кох Р. Стратегия: как создавать и использовать эффективную стратегию [Текст]: пер. с англ. / Р. Кох. – СПб.: Питер, 2004. – 2-е вид. – 320 с.

9. Новая корпоративная стратегия [Текст]: пер. с англ. / И. Ансофф. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.

10. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів [Текст] / М. Портер; пер. з англ. А. Олійник та Р. Сільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.

11. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; пер. с англ. под ред. Л. Г.Зайцева, М. И. Соколовой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

12. Фролова Т. Корпоративні стратегії глобального інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс] / Т. Фролова // Міжнародна економічна політика. – 2012. – Вип. 1-2. – С. 125-155. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mep_2012_1-2_7.pdf.

13. Козаченко Г. В. Корпоративне управління [Текст]: підруч. / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.

14. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства: Підручник / М. Г. Саєнко. – Тернопіль: «Економічна думка». – 2006. – 390 с.

15. Довгань Л. Є. Стратегічне управління. Навч. посібник / Л. Є. Довгань, Ю. В. Каракай. – К: Видавництво «Центр учбової літератури», 2009. – 440 с.

16. Rue L. W., Holland P. G. Strategic Management: Concepts and Experiences. – New York: McGraw-Hill, 1989. – 116 p.

17. Маленков Ю. А. О классификациях стратегий компаний [Електронний ресурс] / Ю. А. Маленков // Эмитент. Существенные факты, события, действия. – №42 (173). – 2006. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/strategy/concepts/classification.shtml.

18. Cartright R. Strategies for Hypergrowth. – Capstone Publishing, Oxford, 2002. – 122 p.

Обертан Дмитрий Викторович

СТРАТЕГИЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПОЛИГРАФИИ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

В научной статье «Стратегия корпоративного управления предприятиями полиграфии в рыночных условиях» автором подробно рассмотрены актуальные проблемы разработки корпоративных стратегий предприятий полиграфии, предложено более современную и адекватную современным рыночным взаимоотношениям классификацию стратегий корпораций с определением способов реализации корпоративной стратегии для предприятий полиграфии, а также проанализированы новейшие мировые тенденции разработки глобальных корпоративных стратегий. В условиях перманентного экономического кризиса в Украине выявление и анализ современных и соответствующих имеющимся рыночным условиям стратегий корпоративного управления высокотехнологичной и капиталоемкой издательско-полиграфической отрасли, являющейся стратегической и уязвимой от внешних и внутренних угроз, есть особенно актуальным. Учитывая результаты изучения литературных источников по очерченной проблематикой, целью статьи стало исследование, унификация и оптимизация уже существующих стратегий корпоративного управления предприятий полиграфии в соответствии с современными рыночными условиями. В научном исследовании используются в основном общенаучные методы, в том числе методы системного анализа (применялись при рассмотрении существующих теории стратегического планирования), сравнения (осуществлялись для сравнения концепций стратегии корпоративного управления в работах исследуемых ученых), моделирование и научной дедукции (на основе типов корпоративной стратегии осуществлялось создание модели поведения предприятий полиграфической отрасли

для каждой из выбранных стратегий). Результатом исследования стало выделение, унификация и интерпретация основных типов корпоративной стратегии для предприятий полиграфии, а также выявление актуальных проблем разработки корпоративных стратегий предприятий полиграфии. Научная новизна исследования заключается в том, что автором было предложена классификация стратегий корпораций с определением способов реализации каждой отдельно взятой корпоративной стратегии конкретно для предприятий полиграфии. Перспективой дальнейших исследований является более детальный анализ указанных типов корпоративной стратегии для полиграфической отрасли может служить основой разработки рекомендаций для руководства полиграфических предприятий, а также увеличение уровня доходности и стоимости этих компаний в будущем.

Ключевые слова: *стратегия корпоративного управления, бизнес-единица, Общекорпоративная стратегия, стратегия бизнес-единиц, функциональная стратегия, взаимосвязанная диверсификация, не взаимосвязанная диверсификация, стратегия вертикальной интеграции.*

Obertan D.

STRATEGY OF CORPORATE MANAGEMENT OF POLYGRAPH ENTERPRISES IN MARKET CONDITIONS

Topical issues of development of corporate strategies for polygraph enterprises have been considered in detail in the scientific article «Strategy of management of polygraph enterprises in market conditions». More modern and adequate to modern market interaction classification of corporate strategies with determination of ways to implement corporate strategies for printing companies has been offered. The latest global trends of developing global corporate strategies have been analyzed. In conditions of permanent economic crisis in Ukraine it is particularly relevant to identify and analyse modern and relevant to existing market conditions strategies of corporate governance of high-tech and capital intensive publishing and printing industry that is strategic and vulnerable against external and internal threats. Considering the results of study the literature on the outlined problems, the aim of the article is to investigate, to conduct unification and optimization of existing strategies of corporate governance of printing companies according to current market conditions. General scientific methods are mostly used in a scientific research, including methods of system analysis (were used to consider existing theories of strategic planning), comparison (were implemented to compare the concepts of corporate management strategies in the works of scientists), modeling and scientific deduction (the creation of behavioral models for enterprises of printing industry for each of the selected strategies was carried out based on the types of corporate strategies). Isolation, standardization and interpretation of the main types of corporate strategies for printing enterprises and revealing the actual problems of corporate strategies of printing enterprises are the results of research. Scientific novelty of the research is that the author has suggested the classification of corporate strategies and identified ways to implement each individual corporate strategy specifically for printing enterprises. The prospect for further research is more detailed analysis of these types of corporate strategy for the printing industry, which can serve as a basis of recommendations development for the management of printing companies and increase the profitability and value of these companies in the future.

Key words: *strategy of corporate management, business unit, general corporate strategy, strategy of business units, functional strategy, interconnected diversification, non-interconnected diversification, strategy of vertical integration.*

Одержано 23.04.2015 р.

УДК 330:338.48

Пилипчук Володимир Петрович,
к.е.н., професор кафедри маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
Лендєл Олег Дмитрович,
ст. викладач кафедри маркетингу,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ МАРКЕТИНГУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Дослідження національної галузі туризму дає підстави стверджувати про наявність децентралізації прийняття маркетингових рішень, оскільки рішення приймаються суб'єктами туристичних послуг, які діють на відповідних регіональних та національних ринках – місцевих турагентів та туроператорів. Все це не означає, що інформація про міжнародні ринки важкодоступна. Метою даної статті виступає дослідження системи маркетингових комунікацій суб'єктів індустрії туризму, зокрема, факторів розвитку комунікаційної моделі маркетингу туристичних послуг, що передбачає прогнозування попиту та дозволяє відтворити взаємозв'язок витрат на маркетингові комунікації з результатами діяльності підприємств відповідних галузей індустрії туризму. В основу дослідження покладено індуктивно-дедуктивний принцип, який передбачає використання взаємопов'язаної системи методів та ґрунтується на відповідності частковим об'єктам дослідження, що є компонентами маркетингу туристичних послуг, найефективніших методів дослідження їх структур. За результатами дослідження встановлено, що до маркетингу туристичних послуг належать, у тому числі: заходи щодо вивчення, дослідження та аналізу споживчого попиту, а також збору та розповсюдження інформації про туристичні продукти та формування позитивного іміджу. Запропоновано комунікаційну модель маркетингу туристичних послуг. Передумов для виникнення такої системи було декілька. Серед них слід виділити, по-перше, перехід від масового до індивідуалізованого маркетингу, а по-друге, бурхливий розвиток каналів та інструментів комунікацій. Якщо перший з цих факторів не потребує особливих пояснень, адже він безпосередньо впливає на всю маркетингову діяльність господарюючого суб'єкта, то на іншому слід зупинитися докладніше. Сьогодні потенційний споживач має доступ до значного кола джерел інформації про товари та послуги. При цьому йому вже важко буває відрізнити, з яких саме джерел була ним отримана та чи інша інформація, що являє собою єдине ціле. Таким чином, інформаційно-комунікаційний аспект маркетингу туристичних послуг полягає у створенні ефективної системи ринкової суб'єкт-суб'єктної взаємодії суб'єкта-виробника туристичних послуг та суб'єкта-споживача туристичних послуг.

Ключові слова: *маркетинг, комунікаційна модель, туристичні послуги, туристична інфраструктура, туристична галузь.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Галузь туризму одна з галузей економіки країн, що розвиваються, в якій пропонується якісний товар на світовому ринку. Ці країни отримують доходи від туризму, а самі туристи, в переважній більшості, приїжджають з високорозвинених і провідних в економічному та промисловому відношенні держав. Цей очевидний факт свідчить про те, що країни, менш обтяжені промисловим виробництвом, і які зберегли своє природне середовище, отримують непряму вигоду від економічного виробництва промислово розвинених держав.

Однак, успіх підприємства на ринку суттєво залежить не лише від базових факторів, таких як: природно-кліматичні умови, матеріально-технічна база туризму, безпека і комфорт, туристична інфраструктура, наявні туристичні та рекреаційні ресурси, організаційне забезпечення та державне регулювання туристично-рекреаційної сфери тощо, а й суто маркетингових чинників, які забезпечують створення економічно привабливого туристичного продукту для цільової аудиторії засобами комплексу маркетингу в рамках реалізації маркетингової стратегії. У зв'язку з зазначеним, особливої уваги потребує вивчення базова модель маркетингу туристичних послуг та механізм формування попиту засобами маркетингових комунікацій.

Покладений в основу дослідження індуктивно-дедуктивний принцип передбачає використання взаємопов'язаної системи методів, яка ґрунтується на відповідності частковим об'єктам дослідження, що є компонентами маркетингу туристичних послуг, найефективніших методів дослідження їх структур. Зазначений підхід передбачає наскрізний компонентний просторово-часовий аналіз емпіричного матеріалу і його подальший синтез з урахуванням дії світогосподарських законів і закономірностей.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Актуальні аспекти розвитку маркетингу туристичних послуг протягом тривалого часу привертають увагу багатьох провідних вчених-економістів, зокрема таких як О. Азарян, В. Боголюбов, Ж. Бодрійяр, Е. Вавилова, А. Дурович, Ф. Котлер, Н. Кудла, О. Любіцева, Ю. Правик, І. Смирнов, В. Шубаєва, Л. Шульгіна та ін. Водночас більшість цих науковців, звертаючи увагу на наявність значного потенціалу розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг, відмічають недостатній його розвиток. У Всесвітньому звіті ЮНЕСКО

наголошується на тому, що після десятиріч так званого масового туризму відбувається відродження туризму, метою якого є пошук самобутності і який мотивується намаганням відкрити для себе інші народи в їх природному соціальному та культурному середовищі [9, с. 185].

Серед проблем розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг науковці виділяють недостатній рівень розвитку маркетингу та менеджменту на вітчизняних підприємствах. Також потрібно враховувати специфічні умови ведення бізнесу в Україні, зокрема, Дж. Стігліц наголошував на існуванні надзвичайно важливого фактору на теренах пострадянського економічного простору, необхідного для створення сприятливого підприємницького клімату, те, чого дуже важко досягти з огляду на події минулого десятиліття; це політична і соціальна стабільність. Значна соціальна нерівність, величезний рівень бідності, які виникли протягом останніх десятиліть, являють собою родючий ґрунт для популізму [7, с. 185].

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в системному аналізі маркетингових комунікацій суб'єктів індустрії туризму, зокрема, дослідженні факторів розвитку комунікаційної моделі маркетингу туристичних послуг, що передбачає прогнозування попиту та дозволяє відтворити взаємозв'язок витрат на маркетингові комунікації з результатами діяльності підприємств відповідних галузей індустрії туризму.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ринку туристичних послуг – інструмент маркетингу, яким має володіти кожен суб'єкт туристичних послуг, що ставить за мету досягнення успішних результатів діяльності. Внесок дослідження ринку туристичних послуг у розширення знань про нього і прийняття рішення є неоціненним, так як дозволяє передбачити потреби ринку або покупців і здійснювати відповідні превентивні заходи. Завдяки постійному контролю ефективності маркетингових методів, їх оцінці протягом тривалого періоду, дослідження допомагають в процесі прийняття рішень. Тільки систематична і ефективна інформація від споживача дає матеріал для прийняття управлінських та маркетингових рішень і варта першочергової уваги.

Як зазначає О. Любіцева, прогнозування й планування туристичної діяльності можна вести в трьох напрямках: дослідження попиту як відображення суспільної потреби в змістовному проведенні дозвілля, яке включає вивчення ринків відповідно до видів, форм, класів обслуговування та інших вимог до турпродукту різних сегментів споживчого ринку, виділених за геодемографічними, соціопсихологічними, економічними ознаками; дослідження пропозиції як відображення реальних умов країни з розвитку індустрії туризму, яке включає [5, с. 139]:

– аналіз ефективності використання наявних, виявлення та залучення нових туристичних ресурсів;

– оцінку ефективності існуючої пропозиції турпродукту, його повноти та якості відповідно до існуючого попиту та його ймовірних змін;

– оптимізацію співвідношення попиту та пропозиції на ринку туристичних послуг як наслідок моніторингу за станом ринку;

– проведення туристичної політики, націленої на зменшення сезонних та територіальних диспропорцій між попитом та пропозицією;

– удосконалення збутової системи та рекламно-інформаційної діяльності як чинників стимулювання попиту та пропозиції.

Попит на туристичний продукт є надзвичайно неврівноваженим, сприятливим до сезонних коливань, залежить від географічних положення регіону, кон'юнктурних змін, політичних відносин, соціальних, демографічних та інших факторів. В зв'язку з цим необхідно виокремити основні детермінанти міжнародних туристичних потоків, які суттєво відрізняють попит, що суттєво визначає попит на в'їзний туризм (рис. 1).

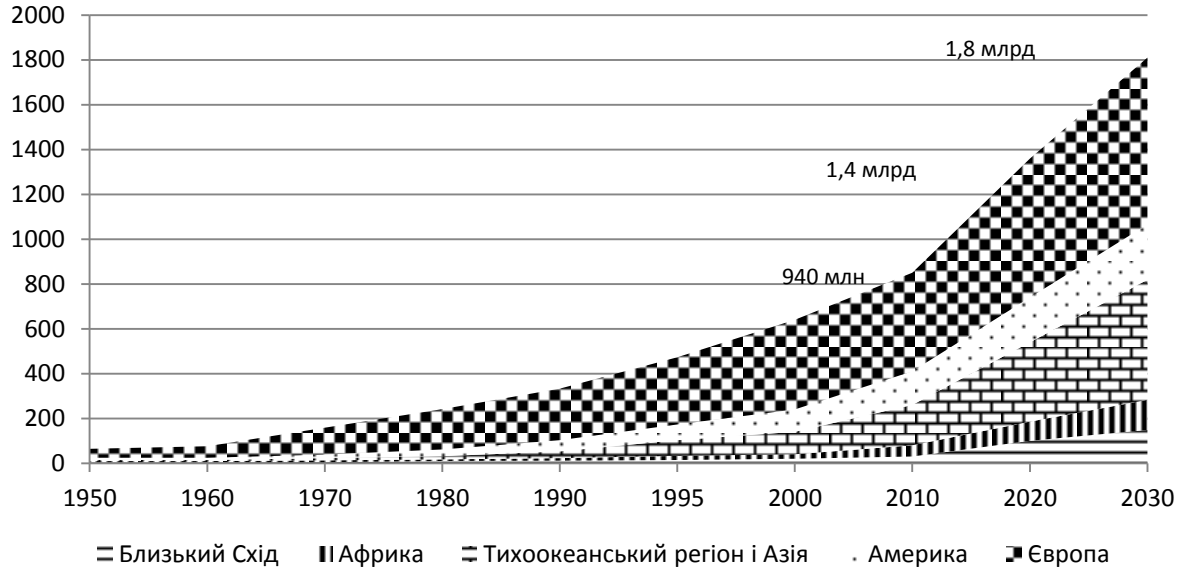

Рис. 1. Статистичні дані міжнародного виїзного туризму та прогноз на 2030 рік [10]

На відміну від більшості інших теорій, конкурентна раціональність у галузі туристичних послуг не має вихідного набору передумов, на які спираються всі інші гіпотези і положення. Це служить поясненням тому, що конкурентна раціональність є динамічною теорією безкінечних циклів інновацій-імітацій форм туристичних товарів і ринкових типів поведінки суб'єкта туристичної діяльності, які спрямовуються на підвищення ефективності і результативності його діяльності.

Еволюція ідеології маркетингу туристичних послуг є результатом розвитку світової економічної думки. Беручи початок на засадах меркантилізму, послідовний розвиток галузі туризму набув обрисів, притаманних моделі індустріалізму, джерелом якої була класична політична економія. Російський дослідник В. Боголюбов характеризує сучасний ринок туристичних послуг, як ринок з високим ступенем монополії, що зумовлює концентрацію послуг і прибутків невеликою кількістю міжнаціональних корпорацій [2]. Продовжуючи думку з високою часткою вірогідності туристичний ринок можна охарактеризувати як ринок з недосконалою конкуренцією. Тобто, туристи – об'єкти туристичних послуг на відміну від суб'єктів туристичних послуг, не володіють усією повнотою інформації про туристичні продукти, які вони прагнуть придбати. Такий стан є наочною демонстрацією існування на ринку туристичних послуг несиметричної або асиметричної ринкової інформації, дослідження якої спрямовується неокласичною політекономічною думкою.

Незважаючи на масове використання інформаційних технологій, наслідком чого стало, з одного боку, підвищення мобільності населення, а з іншого – збільшення кількості доступних широким колам споживачів альтернатив проведення відпочинку, ключовими аспектами формування конкурентних переваг підприємств туристично-рекреаційної сфери слід вважати, насамперед, маркетингові комунікації спрямовані на формування та підтримку туристичних брендів (підприємств, туристичних продуктів, туристичних об'єктів чи місць, регіонів), наявність клієнтських баз даних, можливість підготовки і пропозиції індивідуальних, а також складних туристичних продуктів (з можливістю внутрішньої диференціації туристичного продукту відповідно до потреб та запитів конкретного споживача чи окремих цільових груп споживачів) розширення ресурсної бази та ін.

Узагальнено маркетингова діяльність туристичного підприємства охоплює вирішення таких основних завдань: розробка асортименту туристичних продуктів та інтенсивність використання ресурсної бази, визначення цінових параметрів туристичного продукту в межах відповідного асортименту, рівень сегментування та диференціації клієнтської бази, просування та маркетингові комунікації, створення каналів збуту відповідно по сегментам груп споживачів. Крім того, до маркетингу туристичних послуг належать, у тому числі: заходи щодо вивчення, дослідження та аналізу споживчого попиту, а також збору та розповсюдження інформації про туристичні продукти та формування позитивного іміджу.

Таким чином, комунікаційну модель маркетингу туристичних послуг можна представити у вигляді взаємопов'язаних елементів, які спрямовані на вирішення ключових завдань: інформування споживача та усунення асиметричності інформації, формування попиту, створення позитивного іміджу, забезпечення лояльності (рис. 2).

Передумов для виникнення такої системи було декілька. Серед них слід виділити, по-перше, перехід від масового до індивідуалізованого маркетингу, а по-друге, бурхливий розвиток каналів та інструментів комунікацій. Якщо перший з цих факторів не потребує особливих пояснень, адже він безпосередньо впливає на всю маркетингову діяльність господарюючого суб'єкта, то на іншому слід зупинитися докладніше. Так, сьогодні потенційний споживач має доступ до значного кола джерел інформації про товари та послуги. При цьому йому вже важко буває відрізнити, з яких саме джерел була ним отримана та чи інша інформація. Якщо по різних каналах (наприклад, телебачення, радіо, друковані ЗМІ, Інтернет, персональний продаж та ін.) вона відрізняється, то варто також пам'ятати і про те, що кожен споживач схильний більше користуватися або довіряти окремим інформаційним каналам серед існуючого їх розмаїття.

Вітчизняні туристичні підприємства обмежуються діяльністю на одному-двох сегментах ринку, при цьому ігноруючи інші. Ця стратегія є вигідною при обмежених коштах і можливостях підприємства. Основні зусилля спрямовуються на досягнення лідируючих позицій на конкретному туристичному ринку. Селективний маркетинг є вигідним через низькі витрати щодо його впровадження і використання. Однак разом з цим така стратегія може обумовлювати високий ступінь ризику, тому що обраний сегмент може виявитися слабким, якщо на ринок прийде більш сильний конкурент. Тому з метою зниження ризику більшість підприємств віддають перевагу декільком ринковим сегментам [1, с. 33].

Реалізація такої стратегії потребує чіткої диференціації та позиціонування туристичних послуг за якістю та ціною (цінністю) туристичного продукту.

Кожен вид туристичного продукту має певну собівартість – яка визначається статистичним шляхом та характеризується наступними ознаками:

– чистою вартістю – визначається рівнем витрат на утримання туристичної інфраструктури та політикою протекціонізму на рівні держави; та органів місцевого самоврядування

– додатковою вартістю – визначається позицією виробника «туристичного продукту» в ієрархії міжнародного туризму, а також рівнем рентабельності, фактору сезонності;

– вартістю іміджу – який формується у масовій свідомості за допомогою як міжособистісної комунікації між індивідами так і засобами масової комунікації;

– соціальною цінністю – визначається рівнем престижності у соціальній ієрархії.

Рис. 2. Комунікаційна модель маркетингу туристичних послуг*

** Розроблено авторами*

Між собівартістю і тією цінністю, яку має туристичний продукт, не існує і не може існувати прямого зв'язку. Соціальна цінність туристичного продукту вимірюється іншими факторами, які не залежать від вищезазначених. Вона може коливатися в досить широкому діапазоні – від низької в передсезоння або після завершення сезону, наприклад курортного, – до надвисокої, наприклад у випадку сплеску туристичної активності, що відбувається поза всякого зв'язку із собівартістю.

За передбаченнями французького ідеолога постмодернізму Ж. Бодрійяра (фр. Jean Baudrillard) на сучасному етапі суспільного розвитку не тільки надлишки, але й нестатки включені в соціальну логіку споживання, де чільне місце займають і туристичні ринки. Панування міського та індустріального середовища призвело до нових проблем: простір і час, чисте повітря, вода, природа і тиша … Деякі блага, які до того часу були безкоштовними і не лімітованими, стали предметами розкоші, які є доступними тільки привелігійованим групам, тоді як промислові блага пропонуються в широкому асортименті [3].

Незважаючи на складність визначення споживчої цінності туристичного продукту, вітчизняним підприємствам потрібно привести цінову політику у відповідність до цієї цінності і тільки після цього можна використовувати ціну як елемент позиціонування туристичного продукту в програмах маркетингових комунікацій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інформаційно-комунікаційний аспект маркетингу туристичних послуг полягає у створенні ефективної системи ринкової суб'єкт-суб'єктної взаємодії суб'єкта-виробника туристичних послуг та суб'єкта-споживача туристичних послуг.

Однак ефективність маркетингу туристичних послуг залежить не тільки від функціонування системи маркетингових комунікацій, а й від інших елементів комплексу маркетингу. Основними «вузькими» місцями маркетингової діяльності вітчизняних суб'єктів туристичного ринку залишаються та

потребують подальших досліджень наступні аспекти:

– в сфері товарної політики – диференціація та насичення туристичних продуктів послугами для подальшої індивідуалізації пропозиції споживачу, оскільки пропозиція вітчизняними підприємствами однорідних туристичних послуг призводить до перенасичення ринку турпродуктами із незначною диференціацією та породжує проблему контролю якості послуг;

– в сфері цінової політики ключовою проблемою на підприємствах є невідповідність споживчої цінності послуги ціні турпродукту, що призводить до загострення цінової конкуренції та зниження рентабельності в галузі (особливо тих підприємств, які утримують якість послуг на вищому рівні в рамках певного цінового діапазону);

– в сфері маркетингової політики комунікацій проблемним є чітке позиціонування турпродуктів на цільових ринках, формування локальних, регіональних та міжнародних брендів, через високу вартість комунікацій на зовнішніх ринках вітчизняними підприємства маркетингові комунікації здійснюються на низькому рівні, що призводить до ситуації, коли споживачі навіть на внутрішньому ринку краще обізнані про закордонні турпродукти. Негативним аспектом маркетингової діяльності вітчизняних підприємств є також використання схожих комунікаційних повідомлень, що ускладнює позиціонування туристичних продуктів на ринку та їх чітку диференціацію;

– в сфері розподілу вітчизняним підприємствам необхідно формувати нові канали збуту, зокрема, активно використовувати можливості Інтернет та інших інформаційних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян О. А. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг: [монографія] / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова, О. А. Іщенко, Г. О. Ворошилова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 135 с.
2. Боголюбов В. С. Экономика туризма / В. С. Боголюбов, Орловская В. П. – М.: Академия, 2005. – 192 с.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрияр [пер. с фр. Е. Самарская]. – М. : Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.
4. Вавилова Е. В. Основы международного туризма / Е. В. Вавилова. – М.: Гардарики, 2005. – 160 с.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – 3-є вид., перероб. та доп. – К.: Альтерпрес, 2005. – 436 с.
6. Полонська Л. А. Інноваційна політика торговельних підприємств: теорія і методологія [Текст]: монографія / Л. А. Полонська, Н. В. Лохман. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. – 221 с.
7. Стігліц Джозеф. Глобалізація та її тягар / Джозеф Стігіліц [пер. з англ.. А. Іщенка]. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 252 с.
8. Ukraine: Country Specific Information // A service of the bureau of consular affairs U. S. Departament of State [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1053.html.
9. UNESCO World Report: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001847/184755e.pdf.
10. UNWTO. Tourism Highlights. 2014 edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights14_en_ hr_0.pdf.

Пилипчук Владимир Петрович, Лендел Олег Дмитриевич

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАЦИОННОЙ МОДЕЛИ МАРКЕТИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Исследования национальной отрасли туризма дает основания утверждать о наличии децентрализации принятия маркетинговых решений, поскольку решения принимаются субъектами туристических услуг, действующих на соответствующих региональных и национальных рынках - местных турагентов и туроператоров. Все это не означает, что информация о международных рынках труднодоступна. Целью данной статьи выступает исследование системы маркетинговых коммуникаций субъектов индустрии туризма, в частности, факторов развития коммуникационной модели маркетинга туристических услуг, что предполагает прогнозирование спроса и позволяет воспроизвести взаимосвязь расходов на маркетинговые коммуникации с результатами деятельности предприятий соответствующих отраслей индустрии туризма. В основу исследования положен индуктивно-дедуктивный принцип, который предусматривает использование взаимосвязанной системы методов и основывается на соответствии частичным объектам исследования, являются компонентами маркетинга туристических услуг, эффективных методов исследования их структур. По результатам исследования установлено, что к маркетингу туристических услуг относятся, в том числе: мероприятия по изучению, исследованию и анализу потребительского спроса, а также сбора и распространения информации о туристических продуктах и формирования положительного имиджа. Предложено коммуникационную модель маркетинга туристических услуг. Предпосылок для возникновения такой системы было несколько. Среди них следует выделить, во-первых, переход от массового к индивидуальному маркетингу, а во-вторых, бурное развитие каналов и инструментов коммуникаций. Если первый из этих факторов не требует особых объяснений, ведь он непосредственно влияет на всю маркетинговую деятельность хозяйствующего субъекта, то на другом следует остановиться подробнее. Сегодня потенциальный потребитель имеет доступ к значительному кругу источников информации о товарах и услугах. При этом ему уже трудно бывает отличить, из каких именно источников была им получена та или иная информация , что представляет собой единое целое. Таким образом, информационно-коммуникационный аспект маркетинга туристических услуг заключается в

создании эффективной системы рыночной субъект-субъектного взаимодействия субъекта-производителя туристических услуг субъекта-потребителя туристических услуг.

Ключевые слова: *маркетинг, коммуникационная модель, туристические услуги, туристическая инфраструктура, туристическая отрасль.*

Pylypchuk V., Lendyel O.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATION MODEL OF TRAVEL SERVICES MARKETING

Research of national tourism industry gives reason to state the decentralization of taking marketing decisions as decisions of tourist services that are relevant to regional and national markets are taken by local travel agents and tour operators. All this does not mean that information on international markets is hard to obtain. The aim of this article is to research system of marketing communications of the tourism industry, including factors of marketing communication model development of tourism that involves forecasting demand and allows reproducing interconnection of costs for marketing communications with the results of the relevant business sectors of the tourism industry. Inductive-deductive principle has been used in the study, which involves the use of interconnected system of methods based on partial compliance of research objects that are components of tourism marketing, the most effective methods of investigation their structures. According to the study results it has been found that the marketing of tourism services include: measures to study, research and analysis of consumer demand, as well as collecting and disseminating information on tourism products and creating a positive image. A marketing communication model of tourist services has been suggested. There were a few prerequisites for the emergence of such a system. Among them we should highlight, firstly, the shift from mass to personalized marketing, and secondly, the rapid development of communication channels and tools. If the first of these factors needs no special explanation, because it directly affects all marketing activities of the entity, the other should be explained. Today, a potential customer has access to a significant range of sources of information on products and services. Thus it is difficult sometimes to distinguish from which sources the information was obtained. Thus, information and communication aspect of marketing tourism is to create an effective system of market subject-subject interaction of subject-manufacturer of tourist services and subject-consumer of tourist services.

Key words: *marketing, communication model, tourist services, tourist infrastructure, tourist industry.*

Одержано 07.04.2015 р.

УДК 331.101.262:334.72

Приймак Василь Іванович,
*д.е.н., проф., завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті***,**
Луцик Марія Василівна,
аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНСТРУМЕНТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Для збільшення інтелектуальних ресурсів суб'єктів підприємництва необхідно розробити комплексну програму заходів, направлену на розвиток інтелектуальних ресурсів і створення передумов для їх ефективного використання. Основними етапами такої програми будуть: удосконалення інструментів та технологій управління, адаптація працівників підприємств до нововведень. Ринкові механізми збільшення інтелектуальних ресурсів і їх ефективного використання в національній економіці трансформуються, утворюючи нові інструменти і технології управління, які спричинені: по-перше, сучасним рівнем розвитку світової технологічної революції; по-друге, загостренням конкурентної боротьби, виникнення її нових форм. Тому метою статті є виявлення інструментів та технологій управління інтелектуальними ресурсами суб'єктів підприємництва в економіці України. В процесі дослідження інструменти класифіковано на формальні та неформальні і наведено їх особливості. Розглянуто термін «краудсорсинг» як один із інструментів, що буде ефективним при вирішенні проблем за мінімально затрачений час та кошти. Наведено і охарактеризовано основні технології управління інтелектуальними ресурсами. Наукова новизна: набули подальшого розвитку технології управління інтелектуальними ресурсами, що передбачають сполучення відповідних методів управління та інструментів, які забезпечують ефективну реалізацію функцій інтелектуального ресурсу та досягнення поставлених цілей. Практична значущість: полягає у підвищенні наукового обґрунтування теоретичних положень щодо використання інструментів та технологій ефективного управління інтелектуальними ресурсами відповідно до трансформаційних змін в суспільних відносинах та ринкових умов господарювання. Результати дослідження можуть бути використані підприємствами при управлінні інтелектуальними ресурсами, зокрема при розробці

создании эффективной системы рыночной субъект-субъектного взаимодействия субъекта-производителя туристических услуг субъекта-потребителя туристических услуг.

Ключевые слова: *маркетинг, коммуникационная модель, туристические услуги, туристическая инфраструктура, туристическая отрасль.*

Pylypchuk V., Lendyel O.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATION MODEL OF TRAVEL SERVICES MARKETING

Research of national tourism industry gives reason to state the decentralization of taking marketing decisions as decisions of tourist services that are relevant to regional and national markets are taken by local travel agents and tour operators. All this does not mean that information on international markets is hard to obtain. The aim of this article is to research system of marketing communications of the tourism industry, including factors of marketing communication model development of tourism that involves forecasting demand and allows reproducing interconnection of costs for marketing communications with the results of the relevant business sectors of the tourism industry. Inductive-deductive principle has been used in the study, which involves the use of interconnected system of methods based on partial compliance of research objects that are components of tourism marketing, the most effective methods of investigation their structures. According to the study results it has been found that the marketing of tourism services include: measures to study, research and analysis of consumer demand, as well as collecting and disseminating information on tourism products and creating a positive image. A marketing communication model of tourist services has been suggested. There were a few prerequisites for the emergence of such a system. Among them we should highlight, firstly, the shift from mass to personalized marketing, and secondly, the rapid development of communication channels and tools. If the first of these factors needs no special explanation, because it directly affects all marketing activities of the entity, the other should be explained. Today, a potential customer has access to a significant range of sources of information on products and services. Thus it is difficult sometimes to distinguish from which sources the information was obtained. Thus, information and communication aspect of marketing tourism is to create an effective system of market subject-subject interaction of subject-manufacturer of tourist services and subject-consumer of tourist services.

Key words: *marketing, communication model, tourist services, tourist infrastructure, tourist industry.*

Одержано 07.04.2015 р.

УДК 331.101.262:334.72

Приймак Василь Іванович,
*д.е.н., проф., завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті***,**
Луцик Марія Василівна,
аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНСТРУМЕНТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Для збільшення інтелектуальних ресурсів суб'єктів підприємництва необхідно розробити комплексну програму заходів, направлену на розвиток інтелектуальних ресурсів і створення передумов для їх ефективного використання. Основними етапами такої програми будуть: удосконалення інструментів та технологій управління, адаптація працівників підприємств до нововведень. Ринкові механізми збільшення інтелектуальних ресурсів і їх ефективного використання в національній економіці трансформуються, утворюючи нові інструменти і технології управління, які спричинені: по-перше, сучасним рівнем розвитку світової технологічної революції; по-друге, загостренням конкурентної боротьби, виникнення її нових форм. Тому метою статті є виявлення інструментів та технологій управління інтелектуальними ресурсами суб'єктів підприємництва в економіці України. В процесі дослідження інструменти класифіковано на формальні та неформальні і наведено їх особливості. Розглянуто термін «краудсорсинг» як один із інструментів, що буде ефективним при вирішенні проблем за мінімально затрачений час та кошти. Наведено і охарактеризовано основні технології управління інтелектуальними ресурсами. Наукова новизна: набули подальшого розвитку технології управління інтелектуальними ресурсами, що передбачають сполучення відповідних методів управління та інструментів, які забезпечують ефективну реалізацію функцій інтелектуального ресурсу та досягнення поставлених цілей. Практична значущість: полягає у підвищенні наукового обґрунтування теоретичних положень щодо використання інструментів та технологій ефективного управління інтелектуальними ресурсами відповідно до трансформаційних змін в суспільних відносинах та ринкових умов господарювання. Результати дослідження можуть бути використані підприємствами при управлінні інтелектуальними ресурсами, зокрема при розробці

організаційно-економічного механізму.

Ключові слова: *підприємство, інтелектуальні ресурси, технології, інструменти управління, краудсорсинг, конкурентоспроможність.*

ВСТУП

Як свідчить історія розвитку багатьох країн, однією з визначальних умов ефективності економічних трансформацій є випереджуючий (а не «навздогін») розвиток інтелектуальних ресурсів. Тільки інтелектуально багата держава може гарантувати високий рівень життя народу і процвітання суспільства навіть при відсутності енергоносіїв, корисних копалин, джерел, що вимагає відповідної активної державної політики та державного регулювання ефективного відтворення інтелектуальних ресурсів.

Фундаментальною ознакою сучасного суспільства є зростання значущості інтелектуальних ресурсів як базових умов розвитку системи виробництва. Питання ефективності управління формуванням і використанням інтелектуальних ресурсів за допомогою застосування сучасних інструментів та новітніх технологій в економічних системах є ключовим в подальшому розвитку високотехнологічного життя суспільства.

Постановка проблеми. У сучасному світі, основою конкурентної переваги підприємств і організацій, крім матеріальних і фінансових ресурсів, є інтелектуальні ресурси. Тому природним є те, що підприємства намагаються залучати на роботу найкращих фахівців і забезпечують їх всіма необхідними засобами виробничої діяльності. Однак цього недостатньо. Для продуктивного застосування своїх знань співробітники повинні отримувати вигоду від діяльності в даній організації. Тобто, користуючись маркетинговою термінологією, необхідно відзначити, що співробітники підприємства повинні отримувати задоволення від виробничої діяльності та умов, в яких вона ведеться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню формування і використання інтелектуальних ресурсів присвячена низка робіт українських науковців: В. Александрової, О. Амоші, Л. Антонюк, Ю. Бажала, О. Білоруса, В. Геєця, Б. Губського, О. Грішнової, Я. Жаліла, О. Кендюхова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, С. Мочерного, В. Новицького, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Рум'янцева, В. Семиноженка, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Федірка, А. Чухна.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є наведення та обґрунтування сучасних інструментів та новітніх технологій управління інтелектуальними ресурсами, які в подальшому сприятимуть ефективному використанню інтелектуального запасу країни та сприятимуть його формуванню.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В Україні застосовують два основні типи інструментів для ефективного управління інтелектуальними ресурсами, за допомогою яких відбувається системний розвиток персоналу, підвищення конкурентоспроможності підприємств, підвищення цінності людського ресурсу та підтримка управлінських рішень у інноваційному, технологічному та виробничому менеджменті: формальні і неформальні (рис. 1).

Рис. 1. Інструменти управління інтелектуальними ресурсами

На думку фахівців, формальні інструменти дуже ефективні при необхідності приймати управлінські рішення в компаніях інноваційної, фінансової і консалтингової областей діяльності, де потрібен облік великої кількості швидкоплинних зовнішніх умов [1; 2; 3; 4;].

Формальні інструменти:

– спрямовані на кодифікацію інформації та збереження знань в компанії у випадку звільнення працівника;

– є основою організаційного капіталу компанії, яка формує внутрішню структуру організації;

– особливо ефективні для вирішення типових завдань [5].

Серед формальних інструментів необхідно особливо відзначити системи підтримки клієнтських відносин (CRM), які ефективно застосовуються в багатьох компаніях сфери консалтингу та довели свою

ефективність. Даний клас систем дозволяє автоматизувати й удосконалювати бізнес-процеси в сфері продажів, маркетингу та обслуговування клієнтів [6].

Неформальним інструментам управління інтелектуальним капіталом відводиться особлива роль. Близько 80% неявних знань втрачається при звільненні співробітника з компанії, якщо не відбувається обмін знаннями всередині колективів. Фахівці й дослідники рекомендують використовувати в організації командний тип роботи в силу наступних причин:

– більш гнучке управління проектами в рамках середніх і великих компаній (Хекмен);

– ефективний обмін знаннями між різними функціональними одиницями (Р. Дафт);

– взаємна доповнюваність членів команди на основі наявності спільних цілей і цінностей;

– наявність чітких командних ролей і лідерства збільшує ефективність і знижує ризики внутрішньоорганізаційних конфліктів (М. Белбін);

– команди дозволяють значно підвищити конкурентоспроможність компанії за рахунок сукупності знань і навичок кожного її члена та синергетичного ефекту від їх роботи [7].

Неформальні інструменти використовуються для управління неявними знаннями співробітників; значно впливають на клієнтський капітал компанії, більш ефективні для навчання персоналу рішенням нетипових проблем і прогнозуванню рішень в умовах невизначеності і ризику.

Серед інших інструментів управління інтелектуальними ресурсами виділяють міжфункціональне корпоративне навчання, експертні директорії, наставництво, матеріальні та нематеріальні заохочення обміну знаннями, робота «брокерів знань».

Новим ефективним інструментом формування і використання інтелектуальних ресурсів може виступати «краудсорсинг». В зарубіжній практиці краудсорсинг – трактують як crowdsourcing (crowd – «натовп» і sourcing – «використання ресурсів») – передача певних виробничих функцій невизначеному колу осіб на підставі публічної оферти без укладання трудового договору.

Термін вперше введений Джефом Хауї і Марком Робінсоном. У порівнянні з аутсорсингом, де певні функції компанії виконуються сторонньою організацією на підставі угоди, в краудсорсингу платити ні за що не потрібно (або виплачуються мінімальні суми). Усю необхідну роботу роблять неоплачувані або малооплачувані фахівці-аматори, які витрачають свій вільний час на створення контенту, розв'язання проблем або навіть на проведення досліджень та розробок [8]

Краудсорсинґ – це частина того, що Ерік фон Хіппель називає «інновацією з розрахунку на користувача». Виробники покладаються на користувачів не тільки у питанні формулювання потреб, але й у визначенні продуктів і вдосконалень, які б задовольнили ці потреби. Краудсорсинґ виник з розрахунку на передбачуване бажання споживачів безкоштовно або за невелику ціну поділитися своїми ідеями з компанією, виключно через бажання побачити ці ідеї втіленими у виробництві.

Журнал «Sloan Management Review» опублікував статтю Сусуму Огава, професора маркетингу в Університеті Кобе в Токіо, і Френка Піллера, професора Мюнхенської бізнес-школи, на цю тему. Два професори досліджували, як компанії «зменшують ризик управління товарним виробництвом», використовуючи повсюдні дешеві інформаційні технології для залучення людей зі сторони до процесу розробки дизайну [9].

Ми вважаємо, що цей напрям розвивається із-за бажання людей зробити щось важливе в цьому світі та принести людям користь. До того ж питання оплати за це немає значення.

Прикладом активного використання краудсорсинг є компанія «Procter & Gamble», яка на сайті «InnoCentive» публікує проблеми, які вона не може вирішити сама, пропонуючи натомість великі грошові винагороди понад 160 тисячам осіб, які є неофіційними безкоштовними співробітниками компанії. Тобто, вони використовують науковців-аматорів для проведення досліджень в різних галузях – від інженерної до менеджменту.

Ще одним прикладом краудсорсинг може бути платформа Amazon Mechanical Turk – це інтернет сторінка компанії Amazon, на якій зацікавлені підприємства і організації можуть виставляти з відкритим доступом інтелектуальні задачі, які необхідно вирішувати. За вирішення кожної задачі застосовують винагородження. Технічно кожна особа може стати учасником такої програми при наявності Інтернету.

Розвиток інтелектуальних ресурсів і виникнення таких глобальних інструментів як краудсорсинг стимулює до виникнення людського маркетингу – це маркетинг, який «поводиться» з споживачами як з особистостями, які мають активну життєву позицію, що до чогось прагнуть і хочуть створювати нове. Також даний вид людського маркетингу у закордонній практиці називають як Маркетинг 3.0, прикладами якого є такі компанії: Threadless та Muji.

«Threadless» — компанія з виробництва футболок у Чикаго. Процес розробки дизайну складається виключно з проведення он-лайн конкурсів. Щотижня компанія отримує сотні ідей від аматорів і професійних художників та публікує ці малюнки на своєму сайті, і кожен зареєстрований користувач може оцінити ту чи іншу футболку. Щотижня у виробництво запускається від чотирьох до шести найпопулярніших дизайнів, але тільки після того, як достатньо велика кількість покупців зробить попереднє замовлення, щоб не зазнати збитків.

«Muji» — японська меблева компанія, яка через корпоративний сайт збирає нові радикальні ідеї для своїх виробів через базу, до якої входить близько півмільйона членів та просить їх оцінити дизайни. Список найпопулярніших ідей передається професійним дизайнерам, які розробляють безпосередньо самі вироби [9].

Приклади таких компаній демонструють нам ще один цікавий процес. Фактично при використанні краудсорсингу втрачається межа між виробниками блага та його споживачами. Виходить так, що самі

клієнти створюють продукт, розробляють його дизайн, функціональні можливості, тобто – створюють всі необхідні характеристики для задоволення власних потреб. Компанії, з однієї сторони, споживають такий зовнішній інтелектуальний ресурс, знижуючи виробничі ризики, а з іншої сторони, цей же інтелектуальний ресурс є їх споживачами.

В Україні зростає тенденція до використання краудсорсингу, і через декілька років такий тип інструменту формування і використання інтелектуальних ресурсів буде ефективним при вирішенні проблем за мінімально затрачений час та кошти. Таким чином, краудсорсинг – це ефективний інструмент не тільки в соціальних проектах, але і в комерційних. Серед різновидів краудсорсингу варто виділити саме інтелектуальний краудсорсинг, оскільки у теперішній час виникають і розповсюджуються нові технології інтеграції невідокремлених від людини чи групи неявних знань, основу яких складає Інтернет.

Марченко О. С. виділяє поняття «інтелектуальний краудсорсинг – це інструмент інтелектуальної співпраці у соціальних інтернет-мережах, що спрямовується на сумісне створення інтелектуального продукту на основі інтеграції неявних знань великої кількості людей». Ядром змісту краудсорсингу є інтелектуальна взаємодія, співпраця поєднаних мережами носіїв неявних знань, яка не має територіальних, корпоративних, професійних, соціальних, культурних обмежень [10, с. 3].

Технології управління інтелектуальними ресурсами передбачають сполучення відповідних методів управління та інструментів, що забезпечують ефективну реалізацію функцій інтелектуального ресурсу. В таблиці 1 наведено і охарактеризовано основні технології управління інтелектуальними ресурсами.

Таблиця 1

Технології управління інтелектуальними ресурсами

№	Технології	Зміст
1.	Системи планування ресурсів	Дана система містить централізовані, уніфіковані бази даних, що охоплюють планування, прогнозування і управління різними бізнес-процесами.
2.	Технології пошуку інформації	Підготовка даних, вибір інформативних ознак, виявлення корисної інформації, обробка даних і тлумачення одержаних результатів. Система Data Mining – визначається як дослідження і виявлення в сирих даних за допомогою засобів штучного інтелекту таких прихованих структур, залежностей, які не були раніше відомі, проте потрібні для прийняття рішень у різних сферах діяльності.
3.	Технології для обміну знаннями	Це безліч різних продуктів, сервісів і платформ подібної спрямованості, серед яких виділяють он-лайнові співтовариства практиків, дискусійні форуми, соціальні мережі, корпоративні портали.
4.	Системи управління контентом	Полягають у управлінні різним електронним контентом та використовуються для зберігання і публікації інформації, на базі яких організовуються корпоративні портали управління знаннями.

Примітка: розроблено автором

В світовій економічній науці в останньому десятилітті активно йдуть дискусії з визначення ролі і місця інтелектуальних ресурсів в діяльності промислового підприємства. Забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності промислового підприємства можливе тільки при скоординованому управлінні всіма його ресурсами і особливо інтелектуальними, які сьогодні вийшли на перший план у системі ресурсів промислового підприємства. Проте наявність інтелектуальних ресурсів ще не гарантує успіху, в той час як їх відсутність або недостатнє використання рівнозначно зниженню ефективності діяльності промислового підприємства, втрати його прибутковості і конкурентних переваг. Тому особливістю управління сучасним промисловим підприємством є не прагнення до збільшення інтелектуальних ресурсів у виробничий процес, а вдосконалення процесу управління ними для того, щоб ефект від їх використання був максимальним. Сучасна теорія і практика управління виявляє дві основні проблеми в управлінні інтелектуальними ресурсами. Перша полягає в оцінці інтелектуальних ресурсів промислового підприємства, друга – у формуванні основних принципів і методів управління інтелектуальними ресурсами.

Розвиток же інтелектуальних ресурсів безпосередньо впливає на поліпшення якості продукції, її оновлення і на зростання ефективності виробництва, а значить на рівень капіталізації та ціну бізнесу. Нова економіка перед сучасними підприємствами ставить завдання прийняття на озброєння методів управління інтелектуальними ресурсами як інструментів вимірювання та відображення істинної вартості своїх активів. Це необхідно тому, що ефективне управління інтелектуальними ресурсами, засноване на їх обліку, дає унікальну можливість підприємствам комплексно використовувати всі свої ресурси.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Управління інтелектуальними ресурсами надає можливість: ефективно використовувати людські ресурси, максимально правильно враховувати і оцінювати нематеріальні активи, залучати інвестиції у виробництво, визначати напрями науково-технічного розвитку, підвищувати ефективність і обґрунтованість соціально-економічних програм і, отже, забезпечувати конкурентоспроможність підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Для розвитку підприємств та забезпечення їх

конкурентоспроможності необхідно:

- розробити та реалізувати комплекс планів і програм по залученню персоналу з метою задоволення потреб підприємств у робочих, фахівцях і службовців необхідних професій, спеціальностей і кваліфікації;
- прагнення до найбільш ефективного використання науково-освітніх можливостей підприємства;
- використання у виробничому процесі об'єктів інтелектуальної власності: патентів, ноу-хау, товарних знаків, виробничих секретів та інших.;
- використання інформаційних систем управління підприємствами;
- наявність сформованої корпоративної культури.
- вдосконалення кадрової політики з метою поліпшення якісного складу персоналу, створення умов, стимулюючих зростання професійної компетенції співробітників, організація системи безперервної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу;
- залучення та закріплення молодих фахівців, використовуючи методи стимулювання, такі як забезпечення житлом, сприяння кваліфікаційному зростанню та інші;
- забезпечення соціальної захищеності працівників і членів їх сімей;
- формування та підготовка резерву кадрів на керівні посади.

Для збільшення інтелектуальних ресурсів суб'єктів підприємництва, необхідно розробити комплексну програму заходів, направлену на розвиток інтелектуальних ресурсів і створення передумов для їх ефективного використання. Основними етапами такої програми будуть: удосконалення інструментів та технологій управління, адаптація працівників підприємств до нововведень. Ринкові механізми збільшення інтелектуальних ресурсів і їх ефективного використання в національній економіці трансформуються, утворюючи нові інструменти і технології управління, які спричинені: по-перше, сучасним рівнем розвитку світової технологічної революції; по-друге, значним загостренням конкурентної боротьби, виникнення її нових форм. На їх узагальнення і будуть спрямовані подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бузгалин А. В. Теория социально-экономических трансформаций. (Прошлое, настоящее, будущее экономик «реального социализма» в глобальном постиндустриальном мире) / Бузгалин А. В., Колганов А. И. – М.:ТЕИС, 2003. – 656 с.

2. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування [Текст]: монографія / О. В. Захарова; ДВНЗ «Донец. нац. техн. ун-т». – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – 377 с.

3. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління [Текст] / О. В. Кендюхов; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донець: ДонУЕП, 2006. – 308 с.

4. Козырев А. Н. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.cfin.ru/fianalysis/value/intangibles_and_intel_1.shtml.-2002.

5. Букович У. Управление знаниями: руководство к действию: Пер. с англ. / У. Букович, Р. Уильямс – М.: ИНФРА-М, 2002. – XVI, 504 с.

6. Варфоломеева Ю. А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития: Монография / Ю. А. Варфоломеева. – М.: Ось-89, 2006. – 144 с.

7. Просвирина И. И. Интеллектуальный капитал: новый взгляд на нематериальные активы / И. И. Просвирина //Финансовый менеджмент. – №4. – 2004. – С. 103-120.

8. Хау Джефф. Краудсорсинг: Коллективный разум как инструмент развития бизнеса / Джефф Хау; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 288 с.

9. Краудсорсинг [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Crowdsourcing.

10. Марченко О. С. Інтелектуальний краудсорсинг – як категорія інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua.

Прыймак Василий Иванович, Луцык Мария Васильевна

ИНСТРУМЕНТЫ И ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ

Для увеличения интеллектуальных ресурсов субъектов предпринимательства необходимо разработать комплексную программу мероприятий, направленную на развитие интеллектуальных ресурсов и создание предпосылок для их эффективного использования. Основными этапами такой программы будут: усовершенствование инструментов и технологий управления, адаптация работников предприятий к нововведениям. Рыночные механизмы увеличения интеллектуальных ресурсов и их эффективного использования в национальной экономике трансформируются, образуя новые инструменты и технологии управления, вызванных: во-первых, современным уровнем развития мировой технологической революции; во-вторых, значительно обостряющейся конкурентной борьбой, возникновении ее новых форм. Поэтому, целью статьи «Инструменты и технологии управления интеллектуальными ресурсами» является выявление инструментов и технологий управления интеллектуальными ресурсами субъектов предпринимательства в экономике Украины. В процессе исследования инструменты классифицированы на формальные и неформальные и приведены их особенности. Рассмотрен термин «краудсорсинг» как один из инструментов, который будет эффективным при решении проблем за минимально затраченное время и средства. Приведены и охарактеризованы основные технологии управления интеллектуальными ресурсами. Научная новизна: получили дальнейшее развитие технологии

управления интеллектуальными ресурсами, предусматривающие объединение соответствующих методов управления и инструментов, которые обеспечивают эффективную реализацию функций интеллектуального ресурса и достижения поставленных целей. Практическая значимость: заключается в повышении научного обоснования теоретических положений по использованию инструментов и технологий эффективного управления интеллектуальными ресурсами в соответствии с трансформационными изменениями в общественных отношениях и рыночных условий хозяйствования. Результаты исследования могут быть использованы предприятиями при управлении интеллектуальными ресурсами, в частности при разработке организационно-экономического механизма.

Ключевые слова: *предприятие, интеллектуальные ресурсы, технологии, инструменты управления, краудсорсинг, конкурентоспособность.*

Pryymak V., Lutsyk M.

TOOLS AND TECHNOLOGIES OF THE INTELLECTUAL RESOURCES MANAGEMENT

For increasing the intellectual resources of business entities, a comprehensive program of activities must be developed aimed at developing intellectual resources and creating conditions for their effective use. The main stages of the program are the following: improvement of management tools and technologies, adaptation of enterprises workers to innovations. Market mechanisms of the intellectual resources increasing and their effective usage in the national economy are transforming, while creating new tools and management technologies, which are caused: firstly, by the current level of global technological revolution; secondly, significantly exacerbating competition, and its new forms. Therefore, the aim of the article «Tools and technologies of the intellectual resources management» is to identify the tools and technologies of intellectual resources management of business entities in Ukraine's economy. In the research process, instruments have been classified into formal and informal, and their features have been outlined. The term «crowdsourcing» has been considered as one of the tools that will be effective in problem solving with minimum time and money. The key technologies of the intellectual resources management have been determined and characterized. Scientific novelty: the technology of intellectual resources management has been further developed, providing appropriate management methods and tools that ensure effective implementation of the functions of intellectual resources and goals. The practical importance is to increase the scientific substantiation of theoretical positions on the use of tools and technologies for efficient management of intellectual resources in accordance with the transformational change in public relations and market conditions. The research results can be used in the management of enterprises intellectual resources, particularly in developing organizational and economic mechanism.

Key words: *business, intellectual resources, technology, management tools, crowdsourcing, competitiveness.*

Одержано 20.04.2015 р.

УДК [339.332:656.96]:629.33/36 (043.3)

Савич Олександр Петрович,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИРОБНИКІВ АВТОМОБІЛІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ

Сучасний глобальний ринок легкових автомобілів є основою економіки світу. Це найбільш наукоємна галузь в світі. Мета статті – виявлення особливостей та методів інноваційної діяльності автомобільних виробників на глобальному ринку легкових автомобілів, розроблення практичних рекомендацій щодо ефективної політики інновацій. Теоретичним і методичним підґрунтям стали такі загальнонаукові методи, як системний аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, а також спеціальні наукові методи, в тому числі: методи соціологічних досліджень та порівняння. Визначено, що продаж легкових автомобілів впливає на економічне зростання та кризові явища глобальної економіки. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. Автомобілі несуть сучасні технології людям та всьому світу. Інноваційна політика по створенню конкурентних автомобілів та автомобілів майбутнього є основою товарної політики автомобільних виробників. В статті розглянуті та проаналізовані затрати на науку та дослідження за регіонами світу, визначені найважливіші фактори, які мають вплив на розробку нових продуктів та виробничо-маркетингову політику корпорацій. Встановлено, що виробникам необхідно переносити виробництво в країни з меншою вартістю комплектуючих, енергії та робочої сили для зменшення собівартості виробництва. Автовиробникам необхідно постійно думати над тим, як зробити автомобіль безпечним, екологічним та економічним та й ще за доступною ціною. Досліджені та визначені найбільш інноваційні автомобільні компаній в світі. Наукова новизна полягає в визначені

управления интеллектуальными ресурсами, предусматривающие объединение соответствующих методов управления и инструментов, которые обеспечивают эффективную реализацию функций интеллектуального ресурса и достижения поставленных целей. Практическая значимость: заключается в повышении научного обоснования теоретических положений по использованию инструментов и технологий эффективного управления интеллектуальными ресурсами в соответствии с трансформационными изменениями в общественных отношениях и рыночных условий хозяйствования. Результаты исследования могут быть использованы предприятиями при управлении интеллектуальными ресурсами, в частности при разработке организационно-экономического механизма.

Ключевые слова: *предприятие, интеллектуальные ресурсы, технологии, инструменты управления, краудсорсинг, конкурентоспособность.*

Pryymak V., Lutsyk M.

TOOLS AND TECHNOLOGIES OF THE INTELLECTUAL RESOURCES MANAGEMENT

For increasing the intellectual resources of business entities, a comprehensive program of activities must be developed aimed at developing intellectual resources and creating conditions for their effective use. The main stages of the program are the following: improvement of management tools and technologies, adaptation of enterprises workers to innovations. Market mechanisms of the intellectual resources increasing and their effective usage in the national economy are transforming, while creating new tools and management technologies, which are caused: firstly, by the current level of global technological revolution; secondly, significantly exacerbating competition, and its new forms. Therefore, the aim of the article «Tools and technologies of the intellectual resources management» is to identify the tools and technologies of intellectual resources management of business entities in Ukraine's economy. In the research process, instruments have been classified into formal and informal, and their features have been outlined. The term «crowdsourcing» has been considered as one of the tools that will be effective in problem solving with minimum time and money. The key technologies of the intellectual resources management have been determined and characterized. Scientific novelty: the technology of intellectual resources management has been further developed, providing appropriate management methods and tools that ensure effective implementation of the functions of intellectual resources and goals. The practical importance is to increase the scientific substantiation of theoretical positions on the use of tools and technologies for efficient management of intellectual resources in accordance with the transformational change in public relations and market conditions. The research results can be used in the management of enterprises intellectual resources, particularly in developing organizational and economic mechanism.

Key words: *business, intellectual resources, technology, management tools, crowdsourcing, competitiveness.*

Одержано 20.04.2015 р.

УДК [339.332:656.96]:629.33/36 (043.3)

Савич Олександр Петрович,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИРОБНИКІВ АВТОМОБІЛІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ

Сучасний глобальний ринок легкових автомобілів є основою економіки світу. Це найбільш наукоємна галузь в світі. Мета статті – виявлення особливостей та методів інноваційної діяльності автомобільних виробників на глобальному ринку легкових автомобілів, розроблення практичних рекомендацій щодо ефективної політики інновацій. Теоретичним і методичним підґрунтям стали такі загальнонаукові методи, як системний аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, а також спеціальні наукові методи, в тому числі: методи соціологічних досліджень та порівняння. Визначено, що продаж легкових автомобілів впливає на економічне зростання та кризові явища глобальної економіки. Ринок автомобілів є одним з найконкурентніших ринків, і саме тут впроваджуються всі інновації та технології, як в менеджменті, в маркетингу, так і у виробництві. Автомобілі несуть сучасні технології людям та всьому світу. Інноваційна політика по створенню конкурентних автомобілів та автомобілів майбутнього є основою товарної політики автомобільних виробників. В статті розглянуті та проаналізовані затрати на науку та дослідження за регіонами світу, визначені найважливіші фактори, які мають вплив на розробку нових продуктів та виробничо-маркетингову політику корпорацій. Встановлено, що виробникам необхідно переносити виробництво в країни з меншою вартістю комплектуючих, енергії та робочої сили для зменшення собівартості виробництва. Автовиробникам необхідно постійно думати над тим, як зробити автомобіль безпечним, екологічним та економічним та й ще за доступною ціною. Досліджені та визначені найбільш інноваційні автомобільні компаній в світі. Наукова новизна полягає в визначені

та аналізі факторів, які мають вплив на розробку нових продуктів та виробничо-маркетингову політику корпорацій на автомобільному ринку. Запропоновані автором теоретичні і методичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані для удосконалення управління маркетинговою діяльністю автовиробників в частині товарної політики підприємств.

Ключові слова. *глобальна економіка, ринок легкових автомобілів, виробництво легкових автомобілів, інновації.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Автомобільний ринок є основною частиною глобальної економіки. Так, в світі виробляється майже 82 мільйона одиниць легкових автомобілів (разом з легкими комерційними автомобілями) на суму майже 2 трильйони доларів США, а з суміжними галузями це майже 5% ВВП світу.

Автомобілі несуть сучасні технології людям та всьому світу. Володіння автомобілем дозволяє людям жити та працювати таким чином, що ніхто не міг би подумати сторіччя назад. Автомобілі забезпечують переміщення людей в різні географічні частини країни або навіть світу, тобто це унікальний продукт, який задовольняє або допомагає задовольнити майже всі потреби власника. Інноваційна політика по створенню конкурентних автомобілів та автомобілів майбутнього є основою товарної політики автомобільних виробників. Це найбільш наукоємна галузь в світі. Основним стримувальним фактором по придбанню автомобіля є його подальша вартість експлуатації. Важливим є необхідність заправляти автомобіль паливом. Економічність – основний фактор придбання автомобілів. Автомобіль стає не тільки джерелом пересування, а і місцем, де людина проводить до 20% свого часу. Тому в автомобілі повинно бути все, для того, щоб людина почувала себе комфортно і зручно. Автовиробники мають брати до уваги той факт, що проходить урбанізація населення, тобто більшість населення, за рахунок міграційних та родових процесів, концентрується в містах та мегаполісах. З розвитком технологій безпека є одним з найважливішим факторів, на які необхідно зважати при розробці нових моделей. Для досягнення вищеописаної умови, виробникам необхідно переносити виробництво в треті країни з меншою вартістю комплектуючих, енергії та робочої сили для зменшення собівартості виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень маркетингової діяльності підприємств викладено в працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Серед них особливе значення мають роботи А. Ф. Павленка, А. В. Войчака, Л. В. Балабанової, О. М. Азарян, В. Г. Герасимчука, А. А. Мазаракі, Н. В. Куденко, І. Л. Решетнікової, В. П. Пилипчука, Т. О. Примак, А. Г. Кальченко, М. А. Окландера, Є. В. Крикавського, П. Г. Перерви, О. П. Луція, А. С. Савощенко, С. В. Скибинського, А. О. Старостіної, Ф. Котлера, Ж.-Ж. Ламбена, Дж. О'Шонессі, Г. Асселя та інших. Аналіз наукових праць з питань інноваційної політики підприємств дозволив виявити, що доцільним є дослідження, направлене на виявлення факторів, які впливають на розробку нових продуктів на автомобільному ринку.

Мета статті (постановка завдання). Виробництво автомобілів дуже капіталоємне і є великий ризик, що розроблена модель буде неконкурентоспроможною на ринку, а інвестиційні затрати не повернуться. Тому необхідно використовувати маркетинговий підхід в інноваційній діяльності промислових підприємств. Метою статті є виявлення особливостей та методів інноваційної діяльності автомобільних виробників на глобальному ринку легкових автомобілів, розроблення практичних рекомендацій щодо ефективної політики інновацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційна політика по створенню конкурентних автомобілів та автомобілів майбутнього є основою товарної політики автомобільних виробників. Це найбільш наукоємна галузь в світі. Так, в більшості регіонів світу майже 25% всіх капіталовкладень на науку і дослідження приходиться на автомобільну промисловість.

Таблиця 1

Затрати на науку та дослідження від всіх капіталовкладень, %

Регіон	Фармацевтика	Комп'ютери	Автомобілі та запчастини	Космонавтика та оборона
Європейський Союз	15%	12%	25%	23%
США	23%	23%	7%	13%
Японія	11%	11%	25%	13%

Джерело: The 2012 EU industrial r&d investment scoreboard [1]

На сучасному автомобільному ринку існує декілька важливих факторів, які мають вплив на розробку нових продуктів та виробничо-маркетингову політику корпорацій:

1. Вартість палива (дизель та електроавтомобілі).
2. Доступ до Інтернету та диджитилізація.
3. Стандартизація моделей.
4. Захист навколишнього середовища.
5. Зміна структури населення з перевагою населення міст.
6. Безпека.
7. Перенесення виробництва в низько-затратні регіони.
8. Використання легких матеріалів для виробництва автомобілів.

Основним стримувальним фактором по придбанню автомобіля є вартість його подальшої

експлуатації. Економічність – основний фактор придбання автомобілів. Так, в Європі вже давно продажі дизельних авто переважають над бензиновими, в той час як на інших континентах поки паритет. Дизельні авто мають менше споживання палива, хоч вони й дорожче бензинових. В Європі об'єм продаж дизельних автомобілів складає 70% на противагу 30% бензинових. Але виробники йдуть далі, і вже активно пропонують в своєму портфелі або ж гібридні, або електричні автомобілі. Тим паче, що уряди багатьох країн підтримують споживчий попит на такі автомобілі. Так, Китай, Швеція, Японія та інші країни субсидують покупку таких автомобілів в середньому майже на 10000 доларів за один. В той час треба відмітити, що вартість таких автомобілів поки дуже висока, та і відсутність заправочної та зарядної інфраструктури відлякує споживача, але при таких тенденціях через 10 років вартість екологічних та економічних авто вирівняється. За оцінками експертів, до 2020 року доля таких автомобілів буде складати до 30% в розвинених країнах і 20% – в країнах, що розвиваються. І все ж вичерпання запасів нафти, її вартість, екологічне законодавство країн, економічність, як основний фактор купівлі автомобіля та підтримка попиту приведе до зростання долі продаж екологічних автомобілів. Тенденція збільшення виробництва екологічних автомобілів відобразилась і на захисті навколишнього середовища. Так, тільки за останні роки викиди CO_2 зменшились на 15%. В той же час уряди розвинених країн поставили умову зменшити показник викидів CO_2 ще на 10% в наступні 10 років, а це не всім автовиробникам по кишені, так як такі технології вимагають мінімальних інвестицій в розмірі 100 млн. доларів.

Автомобіль стає не тільки джерелом пересування, а і місцем, де людина проводить до 20% свого часу. Тому в автомобілі повинно бути все, для того, щоб людина почувала себе комфортно і зручно. Тому все більше автомобілів обладнуються інтернет-доступом (деяким моделям необхідний Інтернет для обслуговування, навігації, безпеки тощо). Так, Intel оголосив, що в наступні 5 років, він інвестує більше 100 млн. доларів в створення програмного продукту для «підключених автомобілів» (connected cars). Також, експерти прогнозують розвиток самохідних автомобілів (без водія) в найближчі 20 років. Nissan вже оголосив, що така модель буде в масовому доступі з 2020 року. Єдиним обмеженням розвитку таких моделей є боязнь пасажирів за свою безпеку.

Виробництво моделей дуже капіталоємне, в середньому для запуску нової моделі необхідно 1 млрд. дол. США. Тому автовиробники об'єднуються в альянси для загальних науково-технічних робіт та виробництва моделей на загальних для декількох брендів платформах. Так, Renault має альянс та загальні платформи з Nissan, а FIAT з PSA. Проблема в тому, що на одній платформі виробляється мала кількість моделей, що приводить до низької рентабельності виробництва. Тому задача автовиробників – збільшити кількість моделей, які будуть вироблятись на одній платформі, в тому числі з залученням й інших, навіть конкурентних, компаній.

Автовиробники мають брати до уваги той факт, що проходить урбанізація населення, тобто більшість населення, за рахунок міграційних процесів, концентрується в містах та мегаполісах. В розвинених країнах доля населення міст складає 75% від всього населення, а в країнах, що розвиваються – 45% з тенденцією до зростання. Оскільки зростання населення в містах йде швидшими темпами, ніж будівництво інфраструктури, то на вулицях міст більше стане автомобілів, шуму, бруду, менше парковочних місць тощо. Мешканцям міст буде необхідно мати автомобіль економічний, безпечний та компактний. Більше того, якщо суспільний транспорт буде працювати добре, то автомобіль взагалі буде непотрібний і тому автовиробникам вже зараз треба думати про орендні схеми надання автомобілів в користування міським жителям, наприклад, для виїзду за місто.

З розвитком технологій безпека є одним з найважливішим факторів, на які необхідно зважати при розробці нових моделей. Так, це перший фактор покупки в розвинених країнах і третій – в країнах, що розвиваються. Тому споживачі готові платити більші гроші за автомобіль, але з надійними засобами безпеки, такими як: ABS, подушки безпеки, засоби передачі даних керування тощо. У розвинених країнах вже розробили та впроваджують законодавство щодо мінімальних вимог до виробництва автомобілів та їх комплектацій. Тому виробники повинні вирішити одну проблему – розробляти більш безпечний автомобіль за доступною ціною та економічністю. А споживачі будуть обирати автомобілі тих виробників, які будуть пропонувати безпечний та економічний автомобіль за найменшою ціною.

Для досягнення зазначеного виробникам необхідно переносити виробництво в треті країни з меншою вартістю комплектуючих, енергії та робочої сили для зменшення собівартості виробництва. Серед таких країн є і великі країни з потенційно високим попитом, які, з однієї сторони, зменшать собівартість продукції, а з іншої, будуть ємним ринком для вироблених моделей. Або ж інша альтернатива – це розміщення виробництва в країнах з низькими затратами, але близькими за розміщенням до країн-споживачів з малими логістичними затратами та відсутністю митних тарифів.

Автовиробникам необхідно постійно думати над тим, як зробити автомобіль безпечним, екологічним та економічним та й ще за доступною ціною. Це можливо тільки шляхом використання надлегких матеріалів у виробництві, таких як пластик, алюміній, титан. Вже майже всі моделі Audi вироблені з алюмінію, а Citroen – пластику.

Компанія Boston Consulting Group проводить рейтинг найбільш інноваційних компаній в світі. За результатами 2014 року перше місце серед автомобільних компаній та сьоме серед всіх компаній світу зайняла компанія Tesla, яка виробляє тільки електромобілі, а десяте – несподівано китайська компанія BYD. Інновації є одним із інструментів розробки нових автомобілів та конкурентної боротьби в майбутньому.

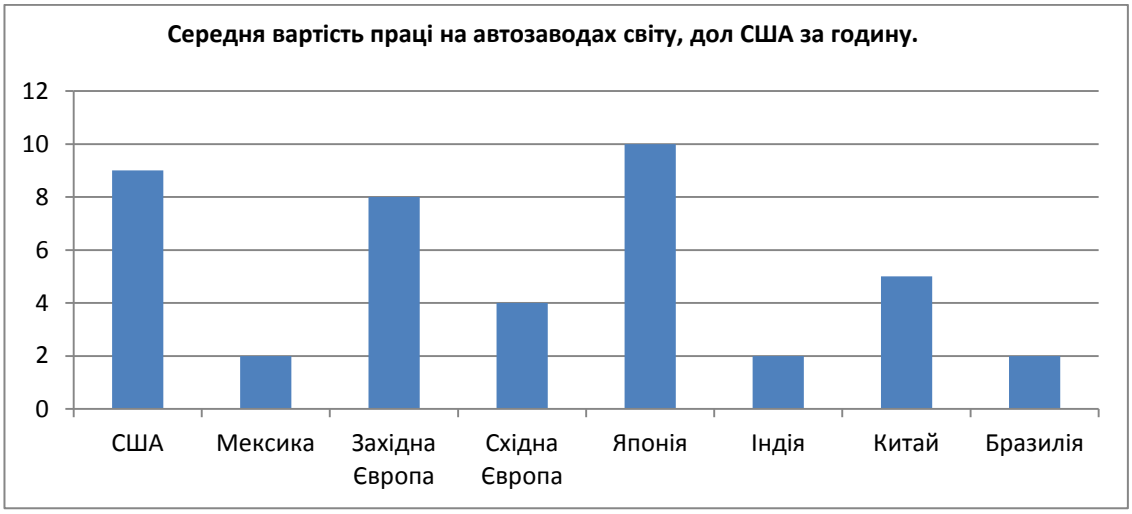

Рис. 1. Середня вартість праці на автозаводах світу

Джерело: Cost of labor// Economic intelligent unit, 2013 [4]

Таблиця 2

Рейтинг найбільш інноваційних підприємств в автомобільній галузі

Рейтинг серед всіх підприємств	Рейтинг в автоіндустрії	Назва компанії
7	1	Tesla Motors
8	2	Toyota
18	3	BMW
19	4	Ford
21	5	VW
25	6	Mercedes
26	7	GM
28	8	Audi
32	9	Fiat
33	10	BYD

Джерело: The most innovating companies researches, 2013 [7]

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виробництво автомобілів дуже капіталоємне, тому підприємствам необхідно використовувати маркетинговий підхід в інноваційній діяльності промислових підприємств. А це можливо при врахуванні факторів, таких як: вартість палива, диджитилізація, стандартизація моделей, захист навколишнього середовища, зміна структури населення з перевагою населення міст, безпека, перенесення виробництва в низько-затратні регіони, використання легких матеріалів для виробництва автомобілів. Автовиробникам необхідно постійно думати над тим, як зробити автомобіль безпечним, екологічним, економічним та й ще за доступною ціною.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методично обґрунтованих підходів щодо стандартизації та уніфікації виробництва моделей автомобілів на основі проведених маркетингових досліджень уподобань споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. EU R&D Scoreboard: The 2012 EU Industrial R&D Investment Scoreboard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard.html.
2. Archibugi D. The Globalization of Technology Myths and Realities / D. Archibugi, J. Michie // Research Parers in Management Studies. – 1993. – № 18. – P. 47-54.
3. Barlett C. A. S. Goshal Managing Across Borders / C. A. Barlett // The Transnation Solution. Boston: Harvard Business School Press, 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carlospitta.com/Courses/Negocios%20Internacionales%20y%20E-Business/Readings%20and%20Papers/Parte%207/Managing%20Across%20Borders.pdf.
4. Cost of labor // Economic intelligent unit. – 2013.
5. Dicken P. Global Shift The International of Economic Activity / P. Dicken // New York; London: McGraw-Hill, 1992.
6. Falk R. Predatory Globalization / R. Falk. – New York: Harper & Row, 1999.
7. The most innovating companies' researches 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.bcgperspectives.com.

8. Иванов В. В. Автомобильный менеджмент / В. В. Иванов, П. В. Богаченко. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 430 с.

9. Портер М. Международная конкуренція / М. Портер. Пер. с англ. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

Савич Александр Петрович

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ АВТОМОБИЛЕЙ НА ГЛОБАЛЬНОМ РЫНКЕ

Современный глобальный рынок легковых автомобилей является основою мировой экономики. Это наиболее наукоемкая отрасль в мире. Цель статьи – определение особенностей и методов инновационной деятельности автомобильных производителей на глобальном рынке легковых автомобилей, разработка практических рекомендаций по эффективной политике инноваций. Теоретической и методической основой стали такие общенаучные методы, как системный анализ, синтез, индукция, дедукция, абстрагирование, а также специальные методы, в том числе: методы социологических исследований и сравнения. Продажа легковых автомобилей влияет на экономический рост и кризисные явления в глобальной экономике. Рынок автомобилей – один из наиболее конкурентных рынков и поэтому тут внедряются все инновации и технологии как в менеджменте, маркетинге, так и в производстве. Автомобили несут современные технологии людям и целому миру. Инновационная политика по производству конкурентных автомобилей будущего является основою товарной политики автопроизводителей. В статье рассмотрены и проанализированы затраты на науку и исследования по регионам мира, определены наиболее важные факторы, которые влияют на разработку новых продуктов и производственно-маркетинговую политику корпораций. Определено, что производителям необходимо переносить производство в страны с меньшой стоимостью комплектующих, энергоресурсов и рабочей силы для уменьшения себестоимости производства. Автопроизводителям необходимо постоянно думать о том, как сделать автомобиль безопасным, экологичным, экономичным и еще по доступной цене. Исследованы и определены наиболее инновационные компании в мире. Производство автомобилей очень капиталоемкое, в среднем для запуска новой модели необходимо 1 млрд. дол. США. И поэтому существует высокий риск того, что произведенная модель будет неконкурентная на ринке, а инвестиционные затраты не отобьются. Поэтому необходимо использовать маркетинговый подход в инновационной деятельности промышленных предприятий. Научная новизна лежит в определении и анализе факторов, которые влияют на разработку новых продуктов и производственно-маркетинговую политику корпораций на автомобильном рынке. Предложенные автором теоретические и методические положения и практические рекомендации могут быть использованы для усовершенствования управления маркетинговой деятельностью автопроизводителей в части товарной политики предприятий.

Ключевые слова: *глобальная экономика, рынок легковых автомобилей, производство легковых автомобилей, инновации.*

Savych O.

INNOVATIVE ACTIVITY OF AUTOMOBILE PRODUCERS IN GLOBAL MARKET

The modern automobile market is the basis of the global economy. It is the most scientific based industry. The aim of the article is to determine of the specific methods of innovative activity of automobile producers. System analysis, synthesis, induction, deduction, sociological researches and comparison are theoretical basis of the article. It has been determined that automobiles sales do influence economic growth and crisis in the global economy. The car market is the most competitive among others and just here all innovations and technologies are implemented in management and marketing and production. Vehicles carry the modern technologies to people and to the world. Innovative activity as for creating competitive cars and automobiles for the future is the basis for product policy of car producers. It is the most scientific based industry among others. Costs for scientific researches according to world regions have been analyzed in the article. The most important factors which have significant influence on the development of new products and productive-marketing activity of car producers have been viewed in the article. It has been found that producers must move production sites to other countries with low cost of materials, energy and salaries for cost decreasing. Producers of automobiles always have to think how to produce cars which will be safe, ecological and economical along with affordable price. The most innovative companies have been determined and studied. Factors which influence innovative marketing policy in car market have been discovered. All findings could be used by car producers in their marketing activity and product development strategy. Offered theoretical and methodological statements as well as practical recommendations could be used for marketing management improvements in the field of product policy of automobile producers.

Key words*: Global economy, car market, automobile production, innovations.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 658.15:338

Семененко Олена Володимирівна,
асистент кафедри менеджменту сфери послуг,
Київський національний університет технологій та дизайну

УЗАГАЛЬНЮЮЧІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти оцінки економічної стійкості підприємств, узагальнено основні показники-індикатори, які застосовуються для оцінювання економічної стійкості підприємств легкої промисловості. Суб'єкти господарювання для збереження стійкої позиції змушені постійно знаходитися у пошуку нових рішень щодо покращення можливостей ефективного функціонування. Стійкість повинна забезпечуватися в будь-яких умовах і ситуаціях, що виникають під впливом змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Вирішення цієї проблеми неможливе без розуміння управлінською елітою усіх рівнів механізмів використання мікроекономічного аналізу, які розкривають закономірності розвитку малих економічних систем та дають змогу приймати своєчасні, в тому числі стратегічні, рішення для забезпечення позитивних зрушень у фінансово-господарській діяльності підприємств. Економічний аналіз навіть невеликих, але важливих внутрішніх «фрагментів» дозволить краще зрозуміти поставлену проблему. Враховуючи економічну важливість проблеми економічної стійкості підприємств в складних сучасних військово-політичних умовах, в даній статті акцент робиться на методиці оцінки і виведенні інтегрального показника оцінки економічної стійкості підприємств. Метою статті є розробка узагальнюючого підходу до оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості з урахуванням її рівня організаційної культури. Використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема: аналізу та синтезу при визначенні методики оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості; системного аналізу – при визначенні груп показників-індикаторів оцінювання економічної стійкості підприємств легкої промисловості; конкретизації – при визначенні особливостей формування складових економічної стійкості підприємств легкої промисловості. Наукова новизна полягає в удосконаленні методу комплексного мікроекономічного аналізу економічної стійкості підприємств та наближенні його до умов безпосереднього використання у практичній роботі менеджерів легкої промисловості. Такий підхід дозволить оцінити загальний стан функціонування підприємств, визначити організаційно-економічні чинники підвищення ефективності та механізм розвитку підприємства в цілому. Перспективами подальших досліджень є апробація запропонованої методики на підприємствах легкої промисловості.

Ключові слова: *стійкість, економічна стійкість, експрес-аналіз, ефективність, методика, легка промисловість.*

ВСТУП

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин перед підприємствами постали питання самостійного господарювання: пошук надійних партнерів, джерел сировини, визначення асортименту продукції і ринків збуту. Тому питання забезпечення економічної стійкості підприємств стає все більш актуальним і є ключовим напрямом стратегічного управління. Від правильного підходу до реалізації даної стратегії залежить успіх виконання планових завдань, стабільність і ефективність управління всією галуззю – легка промисловість. Для створення ефективної стратегії підприємства потрібна науково-обґрунтована методика, яка б дозволяла оцінити наскільки ефективна його організаційна поведінка, з якими проблемами мають справу керівники підприємства, наскільки сильні його конкурентні переваги.

Сучасний розвиток підприємств легкої промисловості характеризується неоднозначною економічною активністю, що динамічно змінюється, причому у більшості випадків не в кращу сторону. Для відповідності сучасному рівню ринкових відносин необхідна переорієнтація стереотипів виробничо-господарського механізму і системи управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обґрунтування методичного інструментарію та аналізу різноманітних інструментів й алгоритмів аналітичних розрахунків розглядалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: Анохін С. М., Ареф'єва В. О., Бланк І. О., Василенко В. О., Зотов А., Іванов В. Л., Соченко В. М., Харитонова О. С. та ін. [1-6]. Але незважаючи на актуальність цієї проблеми, серед провідних науковців ще і сьогодні відсутній єдиний підхід щодо методики оцінки економічної стійкості підприємств. Також існуючі методики оцінки економічної стійкості не враховують особливу специфіку діяльності підприємств легкої промисловості та їх організаційну культуру.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка узагальнюючого підходу до оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості з урахуванням її рівня організаційної культури.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Будь-яке підприємство, як соціально-економічна система, незалежно від галузевої приналежності і форми власності може успішно функціонувати у зовнішньому середовищі, якщо воно має відповідний запас стійкості, який дозволяє освоювати «нові ринкові правила гри», нові способи фінансово-господарської діяльності і змінюватися з тією ж швидкістю, що і

зовнішнє середовище.

Ця логіка ґрунтується на принципі необхідної різноманітності У. Ешбі. Якщо система знаходиться в керованому стані, стверджував він, необхідно, щоб на випадок будь-якої зовнішньої дії, чи агресії здатних вивести систему із стану, що допускається, існувала така адаптивна реакція, яка б повертала систему в один із допустимих етапів [7, с. 167].

Принцип відомого фахівця в сфері кібернетики дозволяє виділити два рівні внутрішньої різноманітності підприємства як системи.

По-перше, мінімальний рівень – рівень, який відповідає такому запасу стійкості, при якому підприємство знаходиться в стабільному стані, зберігає ринкові позиції для забезпечення конкурентоспроможності продукції.

По-друге, максимальний рівень – рівень, який дозволяє системі розвиватися, змінювати техніку, технологію, нарощувати основні виробничі фонди на основі удосконалення організаційної культури.

Основною метою оцінки економічної стійкості підприємств є пошук і вибір основних кількісних показників-індикаторів їх фінансово-господарської діяльності. Їх визначення ґрунтується на таких принципах:

- виділення найбільш значущих показників, що впливають на економічну стійкість підприємства, оскільки необмеженість показників носитиме характер ускладненості для практичної реалізації;
- згрупування показників повинно забезпечувати моніторинг взаємозв'язку показника із факторами ендогенного та екзогенного середовищ для подальших рішень та необхідності усунення негативного впливу факторів на економічну стійкість підприємств легкої промисловості;
- показники-індикатори мають бути зрозумілими щодо методики їх розрахунку;
- економічна оцінка стійкості повинна розрахо-вуватися для конкретних умов і конкретної галузі.

Можна погодитися і з тими дослідниками, які стверджують, що значна кількість запропонованих методичних підходів до розрахунку економічної стійкості носить не комплексний характер і тому не дозволяє в повній мірі забезпечити підприємців, особливо легкої промисловості, дієвим інструментарієм ефективного управління в сучасних глобалізованих умовах.

Найбільш розповсюджена оцінка стійкого розвитку підприємства – методика оцінки його фінансово-економічної стійкості (Е. Альтмана, У. Бівера, Ю. Бригжем, Л. Гапенскі, Д. Нортон, Р. Каплан, дискримінантна модель Р. Ліса, модель Г. Спрингейта). Враховуючи обмеження зарубіжних моделей прогнозування стійкості, вітчизняними науковцями (І. Бланк, В. Василенко, А. Лахтіонова, Р. Сайфулліна, Г. Кадикова, О. Терещенка) розроблені альтернативні підходи дослідження і адаптовані до вітчизняної економіки.

Ряд вчених (А. Зотов, М. Пергамент, К. Маковейчук) в рамках дослідження економічної стійкості підприємства не виокремлюють складових, за якими згодом формується набір показників такої оцінки.

Поширеним методом визначення економічної стійкості є експрес-аналіз. Цей метод передбачає аналіз спеціалізації підприємства, його ресурсного забезпечення, фінансової та виробничої діяльності. На основі первинної статистичної інформації розраховується сукупність традиційних показників рівня забезпеченості основними виробничими ресурсами, фінансового стану й ефективності діяльності підприємства.

В. Соченко запропонував доповнити методику експрес-аналізу економічної стійкості підприємства показником рівня економічної стійкості. Зміст цього показника відображає долю виручки максимального обсягу реалізації, що відшкодовує усі витрати на виробництво і реалізацію (критичний обсяг реалізації) продукції. Чим менше значення показника рівня економічної стійкості, тим стійкішою є галузь чи окреме підприємство до зміни ринкової кон'юнктури і вищий запас економічної стійкості [8].

Розглянуті вище методики експрес-аналізу щодо визначення рівня забезпечення економічної стійкості є досить важким для практичного застосування, оскільки потребують ґрунтовної кількісної оцінки усіх чинників впливу на діяльність підприємства та наявності точної інформації про результати дії усієї сукупності чинників впливу. Зауважимо і наступне – проаналізовані методики не дають можливості провести оцінку ефективності усіх сфер діяльності, зокрема рівня організаційної культури, що є важливим складовим показником економічної стійкості на підприємствах легкої промисловості і тому повинен враховуватися для розрахунку.

Сьогодні однією з проблем оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості є відсутність якісного інструментарію вибору варіацій управлінських рішень. Частіше вибір показників наковці базують на визначенні складових, які визначаються сутністю і значенням в діяльності підприємства, що відображають лише окремі аспекти економіки підприємства.

Методи оцінки перспективних рівнів економічної стійкості повинні враховувати і ті зміни, які відбуваються безпосередньо на підприємстві під впливом трансформаційних процесів (наприклад в організаційній культурі). Стійкість повинна забезпечуватися в будь яких умовах і ситуаціях, що виникають як в зовнішньому, так і внутрішньому середовищі.

Спроб визначення економічної стійкості з урахуванням рівня організаційної культури підприємства та його впливу, як однієї з головних конкурентних переваг в легкій промисловості не виявлено. Подолати обмеження зазначених методик економічної стійкості можливо лише шляхом застосування інтегрального підходу, який охоплював би найважливіші показники, що оцінюють всі аспекти діяльності підприємств легкої промисловості в тому числі й рівня організаційної культури. Своєю чергою, структурні складові економічної стійкості формуються групою часткових показників, кожен з яких має різну статистичну вагу. Визначення ваги оцінюється експертним методом.

Вдосконалюючи теоретико-методологічне

підґрунтя стосовно підходів до визначення економічної стійкості було виокремлено групу показників, які характеризують параметри внутрішнього середовища та ефективність суб'єкта господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників-індикаторів оцінювання економічної стійкості підприємств легкої промисловості

Група показника-індикатора	Складові показники групи
1	2
1. Фінансова стійкість	1.1. Коефіцієнт автономії (незалежності)
	1.2. Коефіцієнт маневреності власного капіталу
	1.3. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними обіговими коштами
	1.4. Чистий оборотний капітал
	1.5. Коефіцієнт абсолютної ліквідності
	1.6. Коефіцієнт фінансового важеля (співвідношення залучених та власних коштів)
	1.7. Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості
	1.8. Коефіцієнт економічного зростання
	1.9. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу
	1.10. Рентабельність реалізованої продукції
	1.11. Коефіцієнт трансформації (оборотності активів)
	1.12. Тривалість обороту активів
	1.13. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
	1.14. Термін погашення кредиторської заборгованості
2. Виробнича стійкість	2.1. Сума господарських коштів, які є у розпорядженні підприємства
	2.2. Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)
	2.3. Коефіцієнт зношення основних фондів
	2.4. Коефіцієнт оновлення основних фондів
	2.5. Коефіцієнт фондоозброєності
	2.6. Продуктивність праці
3. Маркетингова стійкість	3.1. Коефіцієнт оновлення асортименту продукції
	3.2. Коефіцієнт рентабельності продаж
	3.3. Ринкова частка підприємства
	3.4. Коефіцієнт ефективності маркетингових досліджень
	3.5. Ефективність рекламних витрат
4. Інвестиційно-інноваційна стійкість	4.1. Частка витрат на НДДКР у загальних витратах на виробництво продукції
	4.2. Рентабельність інвестицій
	4.3. Коефіцієнт інвестування власних коштів в основний капітал
	4.4. Коефіцієнт відтворення основного капіталу
	4.5. Коефіцієнт новаторства
	4.6. Коефіцієнт інноваційної активності
5. Стійкість рівня організаційної культури	5.1. Коефіцієнт кваліфікації працівників
	5.2. Коефіцієнт етики поведінки працівників
	5.3. Коефіцієнт ділових і особистісних якостей працівників
	5.4. Коефіцієнт умов трудового життя
	5.5. Коефіцієнт стабільності трудового колективу
	5.6. Коефіцієнт стану рівня здоров'я
	5.7. Коефіцієнт рівня трудової дисципліни персоналу

Отже, перша група показників є головною компонентою визначення економічної стійкості і визначає фінансову стійкість підприємства. Характеризується забезпеченням безперервного відтворювального процесу виробництва та реалізації продукції при ефективному використанні фінансових ресурсів. Для даного блоку аналізу також має значення, які показники відображатимуть сутність фінансового стану. В умовах ринку ступінь забезпечення стійкості розвитку підприємства та його функціонування безпосередньо залежатиме від потенційних можливостей кожного окремого учасника економічного процесу та балансового зв'язку їх структурних підрозділів.

Враховуючи вплив на фінансові результати пов'язаних між собою факторів, використовують систему абсолютних і відносних показників, а також фінансових коефіцієнтів, що відображатимуть стан справ для різних користувачів. Визначення фінансових коефіцієнтів грунтується на співвідношенні між окремими статтями фінансової звітності. Методика їх аналізу полягає у порівнянні із теоретично обґрунтованими величинами, середньогалузевими нормами, або аналогічними даними за попередні роки.

Забезпеченість економічної стійкості не може задовольнятися лише фінансовим станом

підприємства, оскільки зв'язок стійкості повинен забезпечуватися поєднанням процесів всіх структурних підрозділів.

Тому друга група показників визначає виробничу стійкість підприємства, яка показує рівень технічного та технологічного забезпечення, організацію виробництва та дозволить своєчасно здійснити модернізацію основних фондів відповідно вимогам сучасної конкурентоспроможної якості продукції.

Третя група включає показники, які враховують практичний досвід економічно розвинених країн, які доводять, що успіх підприємств тісно пов'язаний із застосуванням маркетингової діяльності.

Сьогодні особливу роль у функціонуванні економіки підприємці відводять процесам інноваційного розвитку, оскільки активізація і підтримка інноваційної діяльності є міцним засобом забезпечення економічної стійкості на ринку на більш вигідних засадах над галузевими конкурентами. Отже, четверта група оцінює інноваційно-інвестиційний стан підприємства.

Сучасні трансформаційні перетворення ринку змінюють стратегію і тактику управління підприємством. І оскільки сьогодні підприємства самостійно відповідають за результати й наслідки своєї виробничо-господарської діяльності, багато з них стрімко нарощують вимоги до маркетингової діяльності і упроваджують новий стиль економічних відносин між товаровиробниками й споживачами. Результат підприємства – це установлена система ефективності праці, а також нарощуваний механізм підтримки їх функціонування, але як і за рахунок чого підтримувати такий ефект довгостроково в умовах жорсткої конкуренції науковці замислилися давно. У результаті експертних оцінок і практичних досліджень переважна їх більшість прийшла до несподіваного висновку, що такий вплив на результати праці промислово-виробничого персоналу, фінансово-господарську діяльність підприємства, його конкурентні позиції на ринку, на економічну стійкість і стабільність здійснює головна компонента підприємства – організаційна культура.

Роль організаційної культури в досягненні організаційного розвитку та забезпеченні довготривалої економічної стійкості може бути представлена словами К. Камерона та Р. Куїнна: «Головною відмінною рисою процвітаючих компаній, їх найважливішим конкурентною перевагою, найбільш важливим фактором, який всі вони виділяють як ключову складову свого успіху, є культура їх організацій» [9, с. 28].

Менеджмент сучасних підприємств не може залишити без уваги управління організаційною культурою, формування її в потрібному для підприємства напрямку. Організаційна культура та її рівень сприяє успішній соціалізації працівників підприємства, в результаті якої працівник визначає своє місце і роль на підприємстві, усвідомлює організаційні цінності і приймає встановлені зразки трудової поведінки та методи виконання роботи.

Тому оцінювання економічної стійкості підприємства та розробка подальших стратегій повинно враховувати рівень організаційної культури підприємства.

Отже, п'ята група визначає рівень організаційної культури підприємства. Для її оцінювання було запропоновано та систематизовано 2 групи показників, кожна з яких має свій склад показників: особистісні та загальні фактори.

Згрупована система показників забезпечує повною комплексною інформацією про фінансово-економічний та соціальний стан підприємства.

Оскільки робота є комплексною, оцінювання економічної стійкості підприємств легкої промисловості (ЕСПЛП) представляється провести через кількісну оцінку:

$$K_{ЕСПЛП} = \sum_{i=1}^{n} W_i K_i \quad , \qquad (1)$$

де $K_{ЕСПЛП}$ – інтегральний показник економічної стійкості підприємств легкої промисловості,

W_i – ваговий коефіцієнт *i*-тої групи показників, які характеризують окремі чинники економічної стійкості й показує ступінь впливу *i*-тої групи в структурі економічної стійкості і $\sum_{i=1}^{n} W_i = 1$,

K_i – узагальнюючий показник показників *i*-тої групи.

Для визначення згрупованих складових ЕСПЛП можна скористатися методом експертних оцінок, який допоможе у визначенні вагомості кожної складової, враховуючи різний вплив показників на інтегральний показник економічної стійкості. На основі результатів експертних оцінок можна розробити заходи по використанню ключових факторів організаційної культури, щоб добитися позитивних успіхів в досягненні бажаного рівня економічної стійкості.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Визначення методики оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості має перш за все практичне значення, оскільки надасть можливість підприємству оцінити дійсний стан, приймати обґрунтовані рішення щодо оптимального використання потенціалу підприємства та підвищення ефективності управління, своїх конкурентних переваг як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Перспективами подальших досліджень є апробація запропонованої методики на підприємствах легкої промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохин С. Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях / С. Н. Анохин. – Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 2000. – 40 с.

2. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №8(86) – С. 83-90.

3. Василенко В. А. Менеджмент устойчивого развития предприятия: монография / В. А. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2005. – 648 с.

4. Іванов В. Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу): монографія / В. Л. Іванов. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. – 268 с.

5. Зотов А. А. Оценка устойчивости функционирования и развития предприятий нефтегазовой промышленности : автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. экон. наук. – Пермь, 2003. – 25 с.

6. Харитонова О. С. Економічна стійкість підприємства як основа забезпечення його конкурентоспроможності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (підприємства машинобудівної та металургійної галузей)» / О. С. Харитонова – Луганськ, 2008. – 19 с.

7. Эшби У. Р. Принципы самоорганизации / У.Р. Эшби. – М.: Мир, 1996. – 332 с.

8. Соченко В. М. Економічна стійкість садівництва України: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук 08.00.02 / В. М.Соченко. – Сімферополь, 2005. – 16 с.

9. Камерон, К. С. Диагностика и измерение организационной культуры / К. С. Камерон, Р. Э. Куинн; пер. с англ.; под ред. И. В. Андреевой. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.

Семененко Елена Владимировна

ОБОБЩЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты оценки экономической устойчивости предприятий, обобщены основные показатели-индикаторы, которые применяются для оценки экономической устойчивости предприятий легкой промышленности. Субъекты хозяйствования для сохранения устойчивой позиции вынуждены постоянно находиться в поиске новых решений по улучшению возможностей эффективного функционирования. Устойчивость должна обеспечиваться в любых условиях и ситуациях, возникающих под влиянием изменений как внешней, так и внутренней среды. Решение этой проблемы невозможно без понимания управленческой элитой всех уровней механизмов использования микроэкономического анализа, раскрывающего закономерности развития малых экономических систем, что позволяет принимать своевременные, в том числе стратегические, решения для обеспечения положительных сдвигов в финансово-хозяйственной деятельности предприятий. Экономический анализ даже небольших, но важных внутренних «фрагментов» позволит лучше понять поставленную проблему. Учитывая экономическую важность проблемы экономической устойчивости предприятий в сложных современных военно-политических условиях, в данной статье акцент делается на методике оценки и выводе интегрального показателя оценки экономической устойчивости предприятий. Целью статьи является разработка обобщающего подхода к оценке экономической устойчивости предприятий легкой промышленности с учетом ее уровня организационной культуры. Использованы общенаучные методы исследования, в частности: анализа и синтеза при определении методики оценки экономической устойчивости предприятий легкой промышленности; системного анализа – при определении групп показателей-индикаторов оценки экономической устойчивости предприятий легкой промышленности; конкретизации – при определении особенностей формирования составляющих экономической устойчивости предприятий легкой промышленности. Научная новизна заключается в усовершенствовании метода комплексного микроэкономического анализа экономической устойчивости предприятий и приближении его к условиям непосредственного использования в практической работе менеджеров легкой промышленности. Такой подход позволит оценить общее состояние функционирования предприятий, определить организационно-экономические факторы повышения эффективности и механизм развития предприятия в целом. Перспективами дальнейших исследований является апробация предложенной методики на предприятиях легкой промышленности.

Ключевые слова: *устойчивость, экономическая устойчивость, экспресс-анализ, эффективность, методика, легкая промышленность.*

Semenenko O.

SUMMARIZING APPROACHES TO ASSESSING THE ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISES OF LIGHT INDUSTRY

The theoretical and practical aspects of assessing economic stability have been considered in the article, the main indicators used to evaluate the economic stability of light industry have been generalized. Business entities to preserve a sustainable position should constantly be looking for new solutions to improve opportunities for the effective functioning. Sustainability must be ensured in all conditions and situations that arise under the influence of changes in both external and internal environment. Solving this problem is impossible without understanding the mechanisms of microeconomic analysis use that reveal patterns of small economies and allow taking timely, including strategic, solutions for improvements in financial and economic activity by managerial elite at all levels. Economic analysis of even small but important internal «fragments» will allow better to understand the problem. Taking into account the economic importance of economic stability of enterprises in the complex modern military-political situation the methodology of evaluation and derivation of the integral index of assessing the economic stability of enterprises has been emphasized. The aim of the article is to develop a synthesis approach to the assessment of economic stability of the enterprises of light industry, taking

into account its level of organizational culture. General scientific research methods have been used, including: analysis and synthesis in determining the methodology for assessing the economic viability of light industry enterprises; systems analysis - when defining groups of indicators, evaluating economic sustainability indicators of light industry; specificity - in determining the characteristics of the components forming the economic stability of light industry enterprises. Scientific novelty is to improve the method of complex microeconomic analysis of economic stability of enterprises and its approach to the conditions of direct use in practice by management of light industry. This approach will allow assessing the overall state of enterprises operation, to determine the organizational and economic factors of increase of the effectiveness and mechanism of the whole enterprise development. Prospects for further research is the validation of the proposed methodology in light industry.

***Key words**: stability, economic stability, rapid analysis, efficiency, technique, light industry.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК658.7:338.432

Терещенко Світлана Іванівна,
к.е.н., доц., т.в.о. зав. кафедри економіки,
Сумський національний аграрний університет

ВПЛИВ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

У статті піднімається і вирішується питання впливу професійної підготовки управлінських працівників на результати діяльності окремих аграрних формувань на прикладі підприємств Сумської області з метою досягнення ними: сучасного рівня світового виробництва, застосування новітніх технологій, технічних винаходів та інформаційних систем. Проблеми розвитку аграрних підприємств значно ускладнюють процес об'єктивної оцінки діяльності управлінського персоналу під впливом дії зовнішніх чинників. При цьому роль управлінського персоналу зростає по мірі укрупнення і вертикальної інтеграції аграрних підприємств, що позитивно впливають на їх економічну стійкість. Розпоряджаючись ресурсами, управлінський персонал має нагоду впливати на ефективність виробництва, збільшуючи вихід продукції на одиницю вкладених ресурсів. Проте зі зростанням масштабів виробництва зростає складність координації діяльності, зокрема – діяльності суб'єктів системи управління. Метою дослідження була наукова розробка рекомендацій і пропозицій, спрямованих на вирішення проблеми формування і використання потенціалу менеджменту в системі АПК України на основі нової парадигми менеджменту і концепції розвитку економічної науки в нашій країні. Можливість вирішення названих проблем, навіть в умовах відсутності теоретичних обґрунтувань, досягається за рахунок умілого використання досвіду, інтуїції та знань спеціалістів, вчених, що працюють над розв'язанням відповідних проблем. Такі методи прийнято називати методом експертиз або експертних рішень. Вони припускають моделювання різного роду сценаріїв, але точно здійснити розрахунки не можливо, тому що мало базових даних. При перевірці статистичних гіпотез розглядаються питання про критерії узгодженості. Розраховані критерії узгодженості зумовлюють можливість прийняття певної моделі, яка виражається деякими теоретичними законами. У зв'язку з допущеними прорахунками і недоліками у здійсненні економічної реформи в Україні, аграрний сектор економіки зазнав чималих кадрових втрат, зокрема багато кваліфікованих і вимогливих керівників були безпідставно замінені на менш досвідчених, головним чином емоційних лідерів. У країні перестала функціонувати державна система добору і використання керівних кадрів,більшість місцевих органів влади не займаються кадрами, посилаючись на нормативні акти про недопустимість втручання в господарську діяльність підприємств. За цих умов існує нагальна потреба в розробці основних підходів до формування системи добору і використання керівних кадрів з таким розрахунком, щоб забезпечити більш високий професіональний рівень керівництва економікою АПК, раціональне використання її потенціалу і високу конкурентну спроможність господарюючих суб'єктів.

***Ключові слова**: інтелектуальний капітал, управлінські працівники, ринок праці, ресурсний потенціал, плинність кадрів, оплата праці, оптимізаційні витрати.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Аграрна реформа в Україні змінила економічні пріоритети підприємств аграрної сфери. В цих умовах метою управління підприємством стає отримання прибутку, що ускладнюється внаслідок диспаритету цін між сферами АПК, зношеності основних виробничих фондів, низького рівня продуктивності праці в сільському господарстві. При цьому індекси цін реалізації продукції сільського господарства мають необґрунтовані тенденції змін, які не пов'язані з ефективністю господарської діяльності аграрних підприємств та формуються у зовнішньому середовищі. Не менш гострою проблемою є недостатня державна підтримка аграрного сектора в Україні [1].

into account its level of organizational culture. General scientific research methods have been used, including: analysis and synthesis in determining the methodology for assessing the economic viability of light industry enterprises; systems analysis - when defining groups of indicators, evaluating economic sustainability indicators of light industry; specificity - in determining the characteristics of the components forming the economic stability of light industry enterprises. Scientific novelty is to improve the method of complex microeconomic analysis of economic stability of enterprises and its approach to the conditions of direct use in practice by management of light industry. This approach will allow assessing the overall state of enterprises operation, to determine the organizational and economic factors of increase of the effectiveness and mechanism of the whole enterprise development. Prospects for further research is the validation of the proposed methodology in light industry.

***Key words**: stability, economic stability, rapid analysis, efficiency, technique, light industry.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК658.7:338.432

Терещенко Світлана Іванівна,
к.е.н., доц., т.в.о. зав. кафедри економіки,
Сумський національний аграрний університет

ВПЛИВ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

У статті піднімається і вирішується питання впливу професійної підготовки управлінських працівників на результати діяльності окремих аграрних формувань на прикладі підприємств Сумської області з метою досягнення ними: сучасного рівня світового виробництва, застосування новітніх технологій, технічних винаходів та інформаційних систем. Проблеми розвитку аграрних підприємств значно ускладнюють процес об'єктивної оцінки діяльності управлінського персоналу під впливом дії зовнішніх чинників. При цьому роль управлінського персоналу зростає по мірі укрупнення і вертикальної інтеграції аграрних підприємств, що позитивно впливають на їх економічну стійкість. Розпоряджаючись ресурсами, управлінський персонал має нагоду впливати на ефективність виробництва, збільшуючи вихід продукції на одиницю вкладених ресурсів. Проте зі зростанням масштабів виробництва зростає складність координації діяльності, зокрема – діяльності суб'єктів системи управління. Метою дослідження була наукова розробка рекомендацій і пропозицій, спрямованих на вирішення проблеми формування і використання потенціалу менеджменту в системі АПК України на основі нової парадигми менеджменту і концепції розвитку економічної науки в нашій країні. Можливість вирішення названих проблем, навіть в умовах відсутності теоретичних обґрунтувань, досягається за рахунок умілого використання досвіду, інтуїції та знань спеціалістів, вчених, що працюють над розв'язанням відповідних проблем. Такі методи прийнято називати методом експертиз або експертних рішень. Вони припускають моделювання різного роду сценаріїв, але точно здійснити розрахунки не можливо, тому що мало базових даних. При перевірці статистичних гіпотез розглядаються питання про критерії узгодженості. Розраховані критерії узгодженості зумовлюють можливість прийняття певної моделі, яка виражається деякими теоретичними законами. У зв'язку з допущеними прорахунками і недоліками у здійсненні економічної реформи в Україні, аграрний сектор економіки зазнав чималих кадрових втрат, зокрема багато кваліфікованих і вимогливих керівників були безпідставно замінені на менш досвідчених, головним чином емоційних лідерів. У країні перестала функціонувати державна система добору і використання керівних кадрів,більшість місцевих органів влади не займаються кадрами, посилаючись на нормативні акти про недопустимість втручання в господарську діяльність підприємств. За цих умов існує нагальна потреба в розробці основних підходів до формування системи добору і використання керівних кадрів з таким розрахунком, щоб забезпечити більш високий професіональний рівень керівництва економікою АПК, раціональне використання її потенціалу і високу конкурентну спроможність господарюючих суб'єктів.

***Ключові слова**: інтелектуальний капітал, управлінські працівники, ринок праці, ресурсний потенціал, плинність кадрів, оплата праці, оптимізаційні витрати.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Аграрна реформа в Україні змінила економічні пріоритети підприємств аграрної сфери. В цих умовах метою управління підприємством стає отримання прибутку, що ускладнюється внаслідок диспаритету цін між сферами АПК, зношеності основних виробничих фондів, низького рівня продуктивності праці в сільському господарстві. При цьому індекси цін реалізації продукції сільського господарства мають необґрунтовані тенденції змін, які не пов'язані з ефективністю господарської діяльності аграрних підприємств та формуються у зовнішньому середовищі. Не менш гострою проблемою є недостатня державна підтримка аграрного сектора в Україні [1].

Проблеми розвитку аграрних підприємств значно ускладнюють процес об'єктивної оцінки діяльності управлінського персоналу під впливом дії зовнішніх чинників. При цьому роль управлінського персоналу зростає у міру укрупнення і вертикальної інтеграції аграрних підприємств, що позитивно впливають на їх економічну стійкість. Розпоряджаючись ресурсами, управлінський персонал має нагоду впливати на ефективність виробництва, збільшуючи вихід продукції на одиницю вкладених ресурсів [4]. Проте зі зростанням масштабів виробництва зростає складність координації діяльності, зокрема – діяльності суб'єктів системи управління.

До основних внутрішніх чинників ризику системи управління підприємством відноситься непропорційність розподілу управлінського навантаження, перевищення рівня, що забезпечує високу продуктивність і результативність управлінської праці. Оцінка діяльності управлінського персоналу аграрних підприємств повинна не тільки давати об'єктивну характеристику ефективності управлінських процесів, але і забезпечувати можливість виявлення резервів її підвищення за рахунок вдосконалення механізмів координації і оптимізації управлінського навантаження на керівників [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів управління ефективністю, менеджменту та прийняття управлінських рішень на аграрних підприємствах присвячені праці таких українських вчених, як В. Г. Андрійчук, П. І. Гайдуцький, М. В. Гладій, М. Я. Дем'яненко, О. В. Кочетков, М. Ф. Кропивко, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, Б. Я. Панасюк, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, В. П. Ситник, В. К. Терещенко, В. Г. Ткаченко, Е. А. Фірсов, Г. М. Чорний, І. В. Шепель, В. В. Юрчишин. Серед зарубіжних вчених, що досліджували процеси прийняття управлінських рішень, слід виділити праці С. А. Арістова, С. Л. Блюміна, А. А. Вороніна, М. В. Губко, А. Ю. Заложнева, Н. А. Коргина, С. П. Мишина, Д. А. Новикова, Р. Саймона та ін.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення та обґрунтування рівня впливу професійної підготовки управлінських працівників на результати діяльності аграрних формувань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількість аграрних формувань в Сумській області за останні роки збільшилось на п'ять одиниць, при цьому загальна кількість керівників та спеціалістів зменшилась на 37%. Таке зменшення для формувань є виправданим рішенням, оскільки їх утримання збільшує собівартість виробленої продукції. Також слід зазначити, що якість освіти керівників і спеціалістів аграрних формувань, в тому числі середньої ланки, має тенденцію до зниження. Про цей факт свідчить показник кількості дипломованих керівників аграрних формувань з вищою спеціальною освітою. Першорядними параметрами ефективного застосування інтелектуального капіталу є: освіта співробітників, їх професійні здібності, психометричні характеристики та ін. [12].

Зміна земельних, майнових, виробничих, соціально-трудових відносин спричинили загострення кон'юнктури ринку аграрної праці. У результаті реформування аграрної галузі виникли нові види аграрних формувань, набули розвитку фермерські та особисті господарства. Важливу роль в пошуку шляхів ефективного використання трудових ресурсів відіграло започаткування власної справи і розширення самозайнятості у сільській місцевості. Суттєву роль в утриманні переливання працівників з аграрної сфери в інші галузі економіки та створенні нових робочих місць у сільських поселеннях відіграють господарства населення [5].

Будь-яке аграрне формування працює за певної чисельності управлінських працівників, які мають необхідний фізичний розвиток, знання, практичні навички для управління виробництвом, якісного і своєчасного виконання передбачених технологією робіт у сфері агропромислового виробництва.

Таблиця 1

Оцінка структури управлінських працівників аграрних формувань

Категорії	Всього по області 01.01.2013 р.		По підприємствам 01.01.2013 р.			
			ТОВ «Беєве»		ТОВ «Хоружівка»	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Керівники та їх заступники	564	25,6	3	37,5	3	33,3
Керівники структурних підрозділів	1633	74,4	5	62,5	6	66,7
Всього керівників	2227	100,0	8	100	9	100
Фахівці економічної служби	461	16,4	1	12,5	1	11,1
Фахівці інженерно-технічного забезпечення	1901	83,6	4	87,5	5	88,9
Разом управлінських працівників:	4589	100	5	100	6	100

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних

Дані табл. 1 дають можливість проаналізувати структуру управлінських працівників ТОВ «Беєве» Роменського району та ТОВ «Хоружівка» Недригайлівського району Сумської області. Слід зазначити, що ці формування різні за розміром, але структура управлінських працівників майже однакова. Більше ніж 30% становлять керівники формувань, решту (майже 70%) становлять головні спеціалісти.

Сформована структура управлінських працівників повністю відповідає всім складовим процесу функціонування і діяльності формувань. До основних видів діяльності відносять: технічну підготовку виробництва; виробничу, економічну і фінансову діяльність; кадрове забезпечення діяльності; маркетингову та зовнішньоекономічну тощо.

Таблиця 2

Динаміка показників кількісного та якісного складу працівників аграрних формувань

(станом на 01.01.2013 р.)

Категорії	Всього по області		По підприємствам			
			ТОВ «Беєве»		ТОВ «Хоружівка»	
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%
Облікова кількість штатних працівників у сільському господарстві	23557	100	192	100	199	100
Наймані працівники	5428	23,0	90	46,8	97	48,7
Кількість зайнятого населення	18129	100,0	192	100,0	197	100,0
Освіта найманих працівників:						
А) вища	4063	17,2	13	6,8	13	6,5
В) середня спеціальна	913	3,9	95	48,5	104	52,3
С) перекваліфікація	357	1,5	12	6,2	17	8,5
Д) ПТУ, курси, семінари	95	0,4	72	37,4	63	31,7
Стаж роботи найманих працівників:						
1-5	618	11,4	31	16,2	19	9,7
5-10	505	9,3	23	11,8	30	15,1
10-15	1444	26,6	67	34,7	62	31,6
15-20	1064	19,6	24	12,5	20	9,9
20-25	640	11,8	46	23,9	61	31,0
25-30	656	12,1	2	0,8	5	2,3
Вище 30	501	9,2	1	0,1	8	0,4
Заробітна плата на 1 особу	1816	-	1125	-	1450	-

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних

Виходячи з даних табл. 2, можна відмітити, що за досліджуваний період середньооблікова чисельність працівників формувань, як загалом по області, так і в конкретно взятих формуваннях відповідають специфіці останніх. У виробничому процесі аграрних формувань зайнято по області лише 47% від працездатного населення, а все інше населення займається самозайнятістю у сільській місцевості, утворюючи приватні сільськогосподарські формування або кооперативи.

Наймані працівники в структурі штатних працівників займають більше ніж 46%, а це може суттєво впливати на кінцеві результати діяльності аграрних формувань. Більше ніж 50% найманих працівників мають середню спеціальну та вищу освіту, і це дає можливість формуванням ефективно організовувати виробничий процес.

Найманих працівників, які здійснюють свою діяльність щорічно і постійно, більше ніж 70%. Це свідчить про те, що формуванням така ситуація є досить вигідною і в плані оподаткування, і в плані організації безперебійного процесу виробництва.

Найближчим часом в аграрному секторі економіки не прийдеться розраховувати на значне підвищення закупівельних цін і тому неможливо сподіватися на збільшення виробництва. Сільському господарству в такому положенні не залишається нічого іншого, як тільки орієнтуватися на підвищення продуктивності праці в розрахунку на одного зайнятого працівника.

За період 1995-2013 рр. значно знизилася величина ресурсного потенціалу аграрних формувань. Зокрема, чисельність сільського населення зменшилася на 130 тис. чол., або на 24%, у тому числі зайнятого в сільськогосподарському виробництві агроформувань – на 127 тис. чол. Не зважаючи на те, що середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві області, за 8 місяців 2013 року зросла, у порівнянні з відповідним періодом минулого року, на 30% і становить 459 грн., вона залишається найнижчою серед інших галузей економіки. Її рівень складає лише 51% до середнього рівня по галузях економіки і 92,5% до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу.

Такий стан аграрних формувань призвів до зниження рівня життя сільського населення, зумовив погіршення соціально-економічного розвитку села. Аналіз якісного складу керівників та спеціалістів аграрних формувань області показує, що у 2013 році в порівнянні з 2004 роком зменшилась кількість сільської молоді віком до 30 років на 11%, в той час, як спеціалістів пенсійного віку залишилось на рівні 2004 року і складає 5%, обсяг працівників віком 50 років і старше становить 32%. А це свідчить, що молодь залишає село, а ті молоді спеціалісти, які навчалися у вищих навчальних аграрних закладах I-IV рівнів акредитації за кошти Державного бюджету і були направлені на роботу в аграрні підприємства, не закріплюються на місцях [7].

Плинність кадрів серед керівників та спеціалістів за останні три роки складає 8-9% щорічно. Зменшилась зайнятість сільського населення,

внаслідок чого значна частина працездатних і кваліфікованих жителів працюють лише на присадибних ділянках, ведуть власне дрібне виробництво, або виїжджають на заробітки за кордон.

В процесі дослідження була поставлена задача проаналізувати вплив інтелектуального капіталу при прийнятті рішень управлінськими працівниками на результати діяльності аграрних формувань, беручи при цьому до уваги взаємоузгодженість і взаємозалежність процесів формування та використання управлінського персоналу. За логікою речей, діяльність управлінських працівників необхідно розглядати як процес реалізації потенціалу менеджменту в умовах, що визначають результативність його діяльності.

В управлінні виробництвом трапляються випадки, коли інформаційний масив надмірно обмежений або зовсім відсутній. А в деяких випадках статистичні дані неможливо отримати або для їх отримання потрібен значний час. Тому при недостатності чи взагалі відсутності інформації розробка прогнозу не тільки не виключається а, навпаки, стає особливо актуальною і практично важливою, тому що таким чином можна понизити рівень невизначеності та підвищити достовірність управлінських рішень. Особливо складні проблеми виникають, коли необхідно дати перспективні оцінки якісно новим процесам і явищам; які раніше не траплялись в суспільному житті і про які, природно, відсутня будь-яка інформація.

Можливість вирішення названих проблем, навіть в умовах відсутності теоретичних обґрунтувань, досягається за рахунок умілого використання досвіду, інтуїції та знань спеціалістів, вчених, що працюють над розв'язанням відповідних проблем. Такі методи прийнято називати методом експертиз або експертних рішень. Вони припускають моделювання різного роду сценаріїв, але точно здійснити розрахунки неможливо, тому що мало базових даних. При перевірці статистичних гіпотез розглядаються питання про критерії узгодженості. Розраховані критерії узгодженості зумовлюють можливість прийняття певної моделі, яка виражається деякими теоретичними законами.

В якості об'єктів дослідження було обрано ТОВ «Беєве» Роменського району та ТОВ «Хоружівка» Недригайлівського району Сумської області. Не беручи до уваги загальні тенденції функціонування формувань області та схожість їх умов господарювання, окремі з них відрізняються кінцевими результатами діяльності. Успішність цих формувань пояснюється впливом ряду факторів: ресурсна забезпеченість, рівень та збалансованість якої визначають масштаби виробництва; спеціалізація та технологічна оснащеність, що зумовлюють рівень витрат і продуктивність праці, та організаційно-правова форма, що передбачає порядок формування й використання ресурсів і результатів діяльності; забезпеченість кваліфікованими спеціалістами вищої та середньої ланки управління.

Інтелектуальний капітал управлінських працівників, безумовно, теж повинен впливати на результати діяльності аграрних формувань. Щоб її підтвердити, нами був використаний коефіцієнт конкордації, який дозволив визначити ранги, або кваліфікаційні коефіцієнти. Враховуючи участь керівників у процесі виробництва ці коефіцієнти можуть як збільшуватися, так і зменшуватися, але у межах діапазону від «0-5». Зміна кваліфікаційного коефіцієнту впливатиме відповідно і на результати діяльності формування загалом. На практиці використовуються різноманітні методи визначення вагомості чинників. Встановлення вагомості має здійснювати група експертів, до складу якої можуть входити фахівці, які розробляють цю систему, керівники різних рівнів управління, провідні професіонали і фахівці. Найпростішим у практичному використанні є метод балового оцінювання на основі анкетування. Експерти мають оцінити важливість чинників оцінювання керівника на посаді за запропонованою шкалою: досвід роботи, рівень впливу на процес виробництва, освіта, терміни підвищення кваліфікації, тренінги, самоосвіта, професіоналізм,професійні зв'язки тощо. У практиці статистичних досліджень для встановлення зв'язку між декількома невідомими використовується коефіцієнт конкордації рангів Кендалла.

Слід відмітити, якщо значення показника наближається до «1», то інтелектуальний капітал керівника формування впливає на результати його діяльності; якщо до «0» ми як експерти вважаємо, що роль керівників не значна.

$$\overline{d} = \frac{\sum d}{n} = \frac{24}{8} = 3{,}0 \qquad (1)$$

$$X = \frac{12\sum d^2}{n^2\,(m^3 - m)} = \frac{12*29}{4(512-8)} = 0{,}17 \qquad (2)$$

Проведенні розрахунки в таблиці 3 на базі ТОВ «Беєве» Роменського району Сумської області показали, що керівництво формування в результаті виваженого рішення отримує прибутку в розмірі 17 коп. на отриману гривню.

Статистична істотність коефіцієнта конкордації перевіряється критерієм Пірсона, який дозволяє зіставити запропонований перелік ознак за будь-якою шкалою: «так – ні»; «вирішив задачу – не вирішив задачу». Розрахований критерій X^2 встановлює випадковість отриманого значення, чи його узгодженість після наступного розрахунку.

На базі ТОВ «Хоружівка» Недригайлівського району Сумської області здійснили кореляційний аналіз впливу оплати праці керівників на прибуток в розрахунку на одного працівника, оскільки тільки заробітна плата, дає можливість оцінити ефективність використання інтелектуального капіталу управлінськими працівниками. Нами було проведено опитування серед фахівців з оплати праці та працівників щодо системи оплати праці, яку доцільно застосовувати на даному етапі розвитку сільського господарства. Опитано 43 респонденти, серед яких: фахівці відділу економічної роботи, організації праці і заробітної плати Головного управління агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації, інспектор з питань соціально-економічних і трудових відносин (цього ж управління);

інспектор з питань соціально-економічних і трудових відносин Сумської обласного статистичного управління; головні економісти, бухгалтери з оплати праці та інші фахівці (табл. 4.)

Таблиця 3

Вплив кваліфікаційних коефіцієнтів (рангів) на прийняття керівниками управлінських рішень

Категорії працівників в залежності від важливості прийняття рішень	Кваліфікаційні коефіцієнти (Ранги)		Сума рангів	Відхилення суми від середньої суми (d)	d^2
	ТОВ «Беєве»	ТОВ «Хоружівка»			
Керівник формування	5	5	10	4	16
Заступники:					
з фінансових питань	4	4	8	2	4
з кадрових питань	3	4	7	1	1
Головні спеціалісти:					
механік	2	3	5	-1	1
зоотехнік	3	2	5	-1	1
ветеринар	2	3	5	-1	1
агроном	3	4	7	1	1
менеджер (економіст)	2	2	4	-2	4
Разом у середньому	∑d=24	∑d=27	∑d=51/8=6	∑=3	∑d2=29

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних

Виходячи з даних, наведених у таблиці 4, можна зазначити, що 23 особи (53,5%) схильні до думки про доцільність використання погодинної оплати праці, 11 осіб (25,6%) – про доцільність відрядної оплати праці, 9 осіб (20,9%) – акордної форми оплати праці. З метою підвищення стимулюючої ролі заробітної плати і формування позитивного ставлення до роботи керівників аграрних формувань доцільно використовувати акордно-преміальну систему оплати праці. У даному механізмі передбачені авансовані розрахунки з заробітної плати з усіма аграрними спеціалістами на період міжсезоння й протягом виконання сезонних робіт, застосування погодинної оплати праці з метою поліпшення якості та збільшення обсягу виробленої продукції.

Таблиця 4

Пріоритетність форм оплати праці за даними соціологічного дослідження в аграрних формуваннях Сумської області

Системи оплати праці	Чисельність, осіб	Відношення до загальної чисельності респондентів, %
Відрядна	9	20,9
Погодинна	23	53,5
Акордна	11	25,6
Всього	43	100,0

Джерело: розраховано автором на основі соціологічного дослідження

Проведені нами дослідження показують, що у процесі застосування акордно-преміальної системи оплати праці недостатньо враховуються витрати на виробництво продукції. Тому така система оплати праці менш прийнятна для умов ринкової економіки, оскільки її механізми у запобіганні використання частини невиробленої продукції не спрацьовують своєчасно.

На наш погляд, більш доцільним є використання оплати праці від одержаного валового доходу. Для збільшення останнього необхідно оптимізувати витрати на виробництво продукції. Таким чином, дані механізми системи вимагають від працівників ощадного використання ресурсів.

Фонд оплати праці формується залежно від величини валового доходу підприємства за певними нормативами. В основу нормативних відрахувань на оплату праці від валового доходу покладено її питому вагу, яка залежить від трудомісткості виробництва того чи іншого виду продукції [9].

Протягом року за цієї системи оплати праці працівники отримують аванс, а у кінці року фактично одержаний валовий дохід розподіляють пропорційно до авансу. За умов, коли аванс вищий за ту частку оплати, що визначилася у кінці року, перевитрати відносяться на збитки підприємства. Саме оплата праці, на нашу думку, дає можливість визначити вплив інтелектуального капіталу керівника та головних спеціалістів на результати діяльності формування.

Дані табл. 5 дозволяють проаналізувати вплив оплати праці керівників та головних спеціалістів аграрних формувань на отримані фінансові результати. Слід зазначити, що за рахунок вдалого керівництва виробничим процесом і процесом управління підприємство отримує в середньому майже 4% прибутку, але цей показник можна і збільшувати. В умовах кризових явищ і трансформаційних процесів це є позитивним результатом. Ці кошти підприємство може використовувати на виплату стипендій власним стипендіатам, на оплату праці ризик-менеджерам, на придбання інтелектуальних ресурсів, на оплату практичних семінарів тощо. Показники,

продемонстровані в табл. 5, можуть бути зведені до певної єдності шляхом нормування. Як норма застосовується середнє значення кожного показника за сукупністю.

Визначивши інтелектуальний капітал як результативний показник діяльності підприємства, розрахуємо лінійну виробничу функцію:

Таблиця 5

Вплив оплати праці керівника та головних спеціалістів на отриманий прибуток по ТОВ «Хоружівка» Недригайлівського району

Роки	Частка оплати праці керівників у валовому прибутку X, %	Прибуток на 1 працівника, тис. грн. /чол. У	Розрахункові величини			
			x^2	y^2	xy	$\overline{y}_x$
2005	0,7	624,5	0,49	390000,3	437,2	414,58
2006	1,7	574,1	2,89	329590,8	976,0	412,57
2007	0,3	406,2	0,09	164998,4	121,9	415,59
2008	0,3	400,2	0,09	160160,0	120,1	415,59
2009	5,6	276,9	31,36	76673,6	1550,6	402,26
2010	5,3	119,9	28,09	14376,0	671,4	402,89
2011	7,8	256,7	60,84	65894,9	2002,3	396,85
2012	4,5	488,9	20,25	239023,2	2200,0	404,86
2013	4,3	523,4	18,49	273947,6	2250,6	405,58
Разом	∑x=30,5	∑y=3670,8	$\sum x^2$=930,25	$\sum y^2$=13474772	∑xy=10330,1	$\sum\overline{y_x}$=3670,8
	$\bar{x}$ = 30,5/9=3,38	$\bar{y}$ = 3670,8/9 = 407,9	$\overline{x^2}$= 103,36	$\overline{y^2}$= 1497196,8	$\overline{xy}$=1147,79	

Джерело: розраховано автором

Визначивши управлінський фактор як результативний показник діяльності підприємства, розрахуємо лінійну виробничу функцію:

$$\overline{y}_x = a_0 + a_1 x \quad (3)$$

Складаємо регресійні рівняння :

$$241,2 = a_0 + 11,6a_1 \quad (4)$$

$$25583,4 = 104,5a_0 + 1252,7a_1 \quad (5)$$

Знаходимо значення параметру , a_0

$$a1 = 9,3 \quad (6)$$

$$a0 = 133,3 \quad (7)$$

Розраховані коефіцієнти регресії дозволяють зробити певні висновки, зокрема значення параметру вказує на те, що при збільшенні оплати праці керівників на 1 %, прибуток на 1 працівника, збільшиться на 9,3 тис. грн.

$$У_{x2005} = 133,3 + (9,3)*9,7 = 223,4 \quad (8)$$

$$У_{x2006} = 133,3 + (9,3)*10,7 = 232,7 \quad (9)$$

$$У_{x2007} = 133,3 + (9,3)*9,3 = 219,7 \quad (10)$$

$$У_{x2008} = 133,3 + (9,3)*9,3 = 219,7 \quad (11)$$

$$У_{x2009} = 133,3 + (9,3)*11,6 = 241,1 \quad (12)$$

$$У_{x2010} = 133,3 + (9,3)*11,3 = 238,3 \quad (13)$$

$$У_{x2011} = 133,3 + (9,3)*15.8 = 280,1 \quad (14)$$

$$У_{x2012} = 133,3 + (9,3)*13.5 = 258,7 \quad (15)$$

$$У_{x2013} = 133,3 + (9,3)*13.3 = 256,9 \quad (16)$$

$\sum y = \sum\overline{y_x}$ параметр a_0 і a_1 розраховані вірно.

Визначаємо щільність зв'язку між витратами на оплату праці керівників та прибутком на 1 працівника на підставі лінійного коефіцієнту парної кореляції.

$$\sigma_x = \sqrt{\overline{x^2} - (\overline{x})^2} \quad (17)$$

$$\sigma_y = \sqrt{\overline{y^2} - (\overline{y})^2} \quad (18)$$

$$\sigma_x = \sqrt{139,2 - 11,6^2} = 2,14 \quad (19)$$

$$\sigma_y = \sqrt{59143,6 - 241,2^2} = 31,08 \quad (20)$$

$$r = \frac{\overline{xy} - \overline{x} * \overline{y}}{\sigma_x * \sigma_y} \quad (21)$$

$$\frac{2842,6 - 11,6 * 241,2}{2,14 * 31,08} = 0,672 \quad (22)$$

Розрахункові значення лінійного коефіцієнту прямої кореляції дозволяє зазначити, що між обраними ознаками, що є кореляційними, існує прямий зв'язок, оскільки значення коефіцієнту є плюсовою величиною.

Позитивна кореляція – кореляція, при якій збільшення однієї змінної пов'язано зі збільшенням другої. Для визначення процентного зв'язку між

витратами на оплату праці керівників та прибутком на 1 працівника розрахуємо лінійний коефіцієнт детермінації: $D = r^2*100\% = (0,672)^2*100 = 45,1\%$.

На підставі коефіцієнту детермінації можемо констатувати, що обсяг прибутку на 1 працівника на 45,1% залежить від ефективної роботи керівників та головних спеціалістів формувань, тобто від їх інтелектуального капіталу. Для перевірки вірогідності визначеної залежності розрахуємо t-критерій Ст'юдента:

$$t_p = \sqrt{\frac{r^2}{1-r^2} \cdot (n-2)} = \sqrt{\frac{0,451}{0,549} * 7} = 2,65 \quad (23)$$

Отримане значення t-критерію Ст'юдента підтверджує виявлену залежність між обраними корелюючими ознаками, тобто відхиляється гіпотеза про випадковість зв'язку між витратами на оплату праці керівників та прибутком на 1 працівника.

Оскільки точки емпіричного поля регресії несуттєво віддалені від прямої регресії, підтверджується виявлений зв'язок між оплатою праці керівників та прибутком на 1 працівника. Для досягнення та підтримки конкурентних переваг аграрного формування важливим є створення нових знань, використання досвіду, а для цього застосовуються ключові компетенції як елементи його інтелектуального капіталу.

Цінність інтелектуального потенціалу персоналу підприємства проявляється в його професіоналізмі та творчості мислення, найважливіших елементах інноваційного процесу, модифікації структури виробництва відповідно до вимог динамічних ринків та індивідуалізованих споживачів [4].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Активний перехід до економіки знань окреслює стадію розвитку аграрного формування, у якому домінуюча роль в менеджменті та інноваційному виробництві продукції належить інтелекту особистості. В сучасних умовах для підприємств важливим завданням є формуванням нових конкурентних переваг на засадах ефективного нагромадження інтелектуального потенціалу та розвитку інтелектуальної активності персоналу. Вирішення окреслених проблем – це не тільки досягнення статусу економічного і інноваційного лідера на внутрішньому та глобальному ринках, а й підвищення ефективності менеджменту підприємства. Дієвим механізмом у забезпеченні високого рівня конкурентоспроможності в умовах сьогодення є інтелектуалізація систем менеджменту підприємства, а передумовою – її здійснення, використання і примноження інтелектуального потенціалу.

Такий процес удосконалить якість менеджменту, трансформує весь управлінський персонал, його цілі та завдання, виведе на новий рівень моральні та життєві цінності, надасть змогу реалізувати інтелектуальний потенціал систем менеджменту через нові компетенції, стратегічне мислення, інтелектуальну культуру. Надалі доцільно розробити план реалізації стратегії інтелектуалізації систем менеджменту підприємства, який має будуватись з відкритою координацією всіх рівнів управління та підрозділів, відповідно до сформованих принципів, розроблених критеріїв та показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовканич С. Й. Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знанієвомісткій економіці: концептуалізація понять [Текст] / С. Й. Вовканич, Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2007. – №4. – С. 7-19.

2. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство как антикризисная мера [Текст] / В. Г. Варнавский // Институты и механизмы государственного регулирования экономики: сборник / Под. ред. А. Е. Городецкого, А. Г. Зельднера, С. В. Козлова. – М.: ИЭ РАН, 2012. – С. 23-35.

3. Варцаба В. І. Соціальна держава: модернізована модель соціально-відповідальної взаємодії стейкхолдерів національної економіки [Текст] / В. І. Варцаба // Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: монографія за загал. редакц. В. І. Гринчуцького. – Тернопіль: Крок, 2014. – С. 213-220.

4. Сакайя Т. Вартість, що створюється знаннями, або Історія майбутнього [Текст] / Т. Сакайя // Нова індустріальна хвиля на Заході: Антологія / За ред. В. Л. Іноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 337-371.

5. Плотник О. Д. Основні тенденції використання трудових ресурсів аграрних підприємств Полтавської області / О. Д. Плотник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – Т. 2. – 2010. – С. 76-80

6. Петренко В. П. Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем: аспекти інноваційного управління [Текст]: монографія / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ: ПП Курилюк В. Д., 2009. – 196 с.

7. Статистичний щорічник Сумщини за 2013 рік. Державний комітет статистики України. – С.: 2011. – 644 с.

8. Якуба К. І. Особливості інвестицій у людський капітал: методологічний аспект [Текст] / К. І. Якуба // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2013. – № 5. – С. 180-185.

9. Стец І. І. Відтворення інтелектуальної складової трудового потенціалу підприємства [Текст] / І. І. Стец // Всеукраїнський науково-виробничий журнал „Інноваційна економіка». – 2013. – № 6. – С. 183-187.

10. Сем'ян О. В. Інтелектуалізація людського капіталу підприємства [Текст] / О. В. Сем'ян // Вісник Бердянск. унів-ту менед-ту і бізнесу. – 2011. – №4 (16) – С. 141-145.

11. Петренко В. П. До ідентифікації основних проблем інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного

розвитку українського суспільства [Електронний ресурс] / В. П. Петренко // Gisap.eu. – Режим доступу: http://www.gisap.eu/ru/node/1131.

12. Шевченко Л. С. Інтелектуалізація освіти: сучасні виклики для України [Електронний ресурс] / Л. С. Шевченко. – Режим доступу: http://int-konf.org /konf062013/360-doktor-ekonomchnih-nauk-profesor-shevchenko-l-s-ntelektualzacya-osvti-suchasn-vikliki-dlya-ukrayini.html.

Терещенко Светлана Ивановна

ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ

В статье поднимается и решается вопрос влияния профессиональной подготовки управленческих работников на результаты деятельности отдельных аграрных формирований на примере Сумской области с целью достижения ими: современного уровня мирового производства, применение новейших технологий, технических изобретений и информационных систем. Проблемы развития аграрных предприятий значительно усложняют процесс объективной оценки деятельности управленческого персонала под воздействием внешних факторов. При этом роль управленческого персонала возрастает по мере укрупнения и вертикальной интеграции аграрных предприятий, которые положительно влияют на их экономическую устойчивость. Распоряжаясь ресурсами, управленческий персонал имеет возможность влиять на эффективность производства, увеличивая выход продукции на единицу вложенных ресурсов. Однако с ростом масштабов производства возрастает сложность координации деятельности, в частности - деятельность субъектов системы управления. Возможность решения названных проблем, даже в условиях отсутствия теоретических обоснований, достигается за счет умелого использования опыта, интуиции и знаний специалистов, ученых, работающих над решением соответствующих проблем. Такие методы принято называть методом экспертиз или экспертных решений. Они предполагают моделирования различного рода сценариев, но точно осуществить расчеты невозможно, потому что мало базовых данных. При проверке статистических гипотез рассматриваются вопросы о критериях согласованности. Рассчитанные критерии согласованности обусловливают возможность принятия определенной модели, которая выражается некоторыми теоретическими законами. В качестве объектов исследования были выбраны ООО «Беево» Роменского района и ООО «Хоружевка» Недригайливского района Сумской области. Не считая общих тенденций функционирования формирований области и сходство их условий хозяйствования, некоторые из них отличаются конечными результатами деятельности. Успешность этих формирований объясняется влиянием целого ряда факторов, важнейшими из которых являются: ресурсная обеспеченность, уровень и сбалансированность которой определяют масштабы производства; специализация и технологическая оснащенность, обусловливающая уровень затрат и производительность труда, и организационно-правовая форма, предусматривающая порядок формирования и использования ресурсов и результатов деятельности; обеспеченность квалифицированными специалистами высшего и среднего звена управления. Ценность интеллектуального потенциала персонала предприятия проявляется в его профессионализме и творчестве мышления, важнейших элементах инновационного процесса, модификации структуры производства в соответствии с требованиями динамических рынков и индивидуализированных потребителей.

***Ключевые слова**: интеллектуальный капитал, управленческие работники, рынок труда, ресурсный потенциал, текучесть кадров, оплата труда, оптимизационные расходы.*

Tereshchenko S.

INFLUENCE OF PROFESSIONAL TRAINING LEVEL OF MANAGEMENT STAFF ON THE RESULTS OF AGRARIAN FORMATIONS' ACTIVITY

Issue of influence of management staff professional training on the results of some agrarian formations' activity using the example of Sumy regional enterprises for the purpose of their achievement of: the current level of world production, application of the newest technologies, technical inventions and information systems has been brought up and solved in this article. Problems of agrarian enterprise development complicate greatly the process of objective assessment of management staff activity under the effect of external factors. Herewith, the role of management staff is increasing in the measure of extension and vertical integration of agrarian enterprises, which influence their economical firmness in a positive way. Administering resources, management staff has a chance to influence production efficiency, increasing production yield per unit of the invested resources. However, increasing scale of production, complexity of activity coordination increases, in particular – activity of management system subjects. The aim of the study was the development of scientific recommendations and proposals to solve the problem of the formation and use of capacity management system AIC Ukraine to the new paradigm of management and concept development of economics in our country. Possibility of the mentioned problem solving, even if theoretical justifications are absent, is achieved at the cost of competent use of experience, intuition and knowledge of specialists, scientists, who are working over resolution of the corresponding problems. Such methods are usually called method of experts or expert solutions. They involve modeling of various scripts but it is impossible to execute calculations accurately because there are few basic data. While checking statistical hypotheses, issues on coordination criteria are considered. The calculated coordination criteria determine an opportunity to accept a certain model, which is expressed by some theoretical laws. Under these conditions, there is an urgent need to develop fundamental approaches to formation of system selection and use of cadres so as to ensure a high level of professional management of the economy agriculture, sustainable use of its potential and high competitive ability of

economic agents.

Key words: *intellectual capital, management staff, labour market, resource potential, turnover of personnel, remuneration of labour, optimization expenses.*

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 331.108.43.003.13

Ходикіна Ірина Василівна,
Публічне акціонерне товариство «Азовські мастила і оливи»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

В сучасних реаліях стає зрозумілим, що без розвитку, навчання персоналу, без створення позитивного психологічного клімату в колективах, духу єдиної команди, без об'єднання всіх співробітників однією метою не можливе продуктивне управління персоналом. Тому відбуваються інтенсивні пошуки впливу на персонал з метою підвищення ефективності його роботи. Стаття спрямована на дослідження підходів до оцінки ефективності управління персоналом підприємств. Мета статті – наблизити теоретичні дослідження до реального втілення їх у життя. Основними результатами дослідження є: обґрунтування тези про те, що ефективність системи управління персоналом – це частина загального успіху компанії; узагальнено зміст суб'єктів, об'єктів, етапів, критеріїв та рівнів системи управління персоналом. Наукова новизна полягає в тому, що серед безлічі досліджень шляхом їх систематизації та порівняння були знайдені загальні риси. В результаті дослідження ще раз доведено, що ефективність роботи компанії, зріст її доходів, збільшення обсягів випуску продукції на 90 % залежить від персоналу, від того, наскільки задоволений він своєю роботою, чи об'єднаний однією метою, чи націлений на успіх, чи злагоджено працює і т.д. ефективно управляти персоналом – це вимірювати ці характеристики персоналу, регулювати їх, впливати на персонал і наприкінці мати більш успішно працюючу компанію. Найкращим помічником в цьому питанні можуть стати стратегічні карти. За їх допомогою можна навчити персонал ставити перед собою реальні цілі, що покращить виконання поставлених завдань, відобразиться на загальному успіху компанії в цілому. Тоді успіхи компанії не будуть мати ситуативний характер, а будуть чітко пов'язані з правильною і ефективною організацією роботи її персоналу. За допомогою стратегічних карт можна буде поєднати теоретичні висновки вчених з практичною стороною діла та впровадженням цих теорій в життя. В цей бік запропоновано спрямувати подальші дослідження.

Ключові слова*: ефективність, оцінювання, управління, персонал, стратегічні карти*.

ВСТУП

Постановка проблеми. З перспективою приєднання України до європейської спільноти виникає термінова необхідність переглянути стандарти, які стосуються організації діяльності промислового підприємства, привести їх у відповідність до європейських норм. Особливої уваги, на нашу думку, потребує питання управління персоналом на промислових підприємствах.

Персонал вже сьогодні розглядається як один із головних ресурсів виробничого підприємства, але використовується він ще не досить ефективно. За даними університетів Західної Європи до групи країн з низьким показником використання людських ресурсів компаній увійшла серед інших країн і Україна [1, с. 25] При цьому поступово відбувається формування розуміння того, що від створення команди співробітників-однодумців та злагодженості роботи цієї команди напряму залежить конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Для того, щоб мати змогу гідно конкурувати із західними підприємства потрібно навчитися оперативно впливати на процес управління персоналом, корегувати його. Останнім часом ведеться інтенсивний пошук шляхів формування оптимальної системи управління персоналом, котра б відповідала трьом основним вимогам: висока ефективність, регулярне оновлення, гнучкість [2, с. 96]. Ефективність роботи персоналу є важливим фактором, від якого залежать результати діяльності підприємства [3, с. 2]. Але сучасний стан теорії і практики оцінювання ефективності управління персоналом організації показує, що в методиці оцінювання не існує єдиної думки щодо етимології термінів «оцінка», «оцінювання», «ефект», «результат», «ефективність» у галузі управління персоналом і таких методичних аспектів оцінювання ефективності управління персоналом як: зміст оцінювання (сукупність показників і критеріїв), методи, засоби, суб'єкт та об'єкт оцінювання, процедура оцінювання [4, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою цього напряму діяльності підприємства займалися Позднякова С., Следь О., Лазарева А., Шершня О., Даниленко О., Гриньова М., Лелі Ю., Нікіфорова Л., Крушельницька О., Мескон М.,

economic agents.

Key words: *intellectual capital, management staff, labour market, resource potential, turnover of personnel, remuneration of labour, optimization expenses.*

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 331.108.43.003.13

Ходикіна Ірина Василівна,
Публічне акціонерне товариство «Азовські мастила і оливи»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

В сучасних реаліях стає зрозумілим, що без розвитку, навчання персоналу, без створення позитивного психологічного клімату в колективах, духу єдиної команди, без об'єднання всіх співробітників однією метою не можливе продуктивне управління персоналом. Тому відбуваються інтенсивні пошуки впливу на персонал з метою підвищення ефективності його роботи. Стаття спрямована на дослідження підходів до оцінки ефективності управління персоналом підприємств. Мета статті – наблизити теоретичні дослідження до реального втілення їх у життя. Основними результатами дослідження є: обґрунтування тези про те, що ефективність системи управління персоналом – це частина загального успіху компанії; узагальнено зміст суб'єктів, об'єктів, етапів, критеріїв та рівнів системи управління персоналом. Наукова новизна полягає в тому, що серед безлічі досліджень шляхом їх систематизації та порівняння були знайдені загальні риси. В результаті дослідження ще раз доведено, що ефективність роботи компанії, зріст її доходів, збільшення обсягів випуску продукції на 90 % залежить від персоналу, від того, наскільки задоволений він своєю роботою, чи об'єднаний однією метою, чи націлений на успіх, чи злагоджено працює і т.д. ефективно управляти персоналом – це вимірювати ці характеристики персоналу, регулювати їх, впливати на персонал і наприкінці мати більш успішно працюючу компанію. Найкращим помічником в цьому питанні можуть стати стратегічні карти. За їх допомогою можна навчити персонал ставити перед собою реальні цілі, що покращить виконання поставлених завдань, відобразиться на загальному успіху компанії в цілому. Тоді успіхи компанії не будуть мати ситуативний характер, а будуть чітко пов'язані з правильною і ефективною організацією роботи її персоналу. За допомогою стратегічних карт можна буде поєднати теоретичні висновки вчених з практичною стороною діла та впровадженням цих теорій в життя. В цей бік запропоновано спрямувати подальші дослідження.

Ключові слова*: ефективність, оцінювання, управління, персонал, стратегічні карти*.

ВСТУП

Постановка проблеми. З перспективою приєднання України до європейської спільноти виникає термінова необхідність переглянути стандарти, які стосуються організації діяльності промислового підприємства, привести їх у відповідність до європейських норм. Особливої уваги, на нашу думку, потребує питання управління персоналом на промислових підприємствах.

Персонал вже сьогодні розглядається як один із головних ресурсів виробничого підприємства, але використовується він ще не досить ефективно. За даними університетів Західної Європи до групи країн з низьким показником використання людських ресурсів компаній увійшла серед інших країн і Україна [1, с. 25] При цьому поступово відбувається формування розуміння того, що від створення команди співробітників-однодумців та злагодженості роботи цієї команди напряму залежить конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Для того, щоб мати змогу гідно конкурувати із західними підприємства потрібно навчитися оперативно впливати на процес управління персоналом, корегувати його. Останнім часом ведеться інтенсивний пошук шляхів формування оптимальної системи управління персоналом, котра б відповідала трьом основним вимогам: висока ефективність, регулярне оновлення, гнучкість [2, с. 96]. Ефективність роботи персоналу є важливим фактором, від якого залежать результати діяльності підприємства [3, с. 2]. Але сучасний стан теорії і практики оцінювання ефективності управління персоналом організації показує, що в методиці оцінювання не існує єдиної думки щодо етимології термінів «оцінка», «оцінювання», «ефект», «результат», «ефективність» у галузі управління персоналом і таких методичних аспектів оцінювання ефективності управління персоналом як: зміст оцінювання (сукупність показників і критеріїв), методи, засоби, суб'єкт та об'єкт оцінювання, процедура оцінювання [4, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою цього напряму діяльності підприємства займалися Позднякова С., Следь О., Лазарева А., Шершня О., Даниленко О., Гриньова М., Лелі Ю., Нікіфорова Л., Крушельницька О., Мескон М.,

Альберт М., Хедоурі Ф., Одегова Ю., Карташова Л., Даниленко О., Власова Н., Трегулова І., Балабанова Л., Стельмашенко О., Михайлова Л. та інші.

Мета статті (постановка завдання). Не дивлячись на те, що тема набула популярності та достатньо вивчена і іноземними, і українськими вченими та науковцями, не існує одного чітко визначеного підходу до системи управління підприємством, що ускладнює прикладну сторону питання. Тому важливо направити науковців саме в бік прикладного застосування даних досліджень. В даному дослідженні є спроба пошукати можливості поєднання теорії з практикою.

Мета статті – наблизити теоретичні дослідження до реального втілення їх у життя.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичних поглядів на методику оцінки ефективності використання персоналу існує багато. Об'єднує різні точки зору спроба визначити на початку проведення досліджень, що таке об'єкт і суб'єкт дослідження. Так М. Гриньова, О. Даниленко, О. Крушельницька, Л. Михайлова, Л. Балабанова суб'єктом оцінювання вважають підприємство, об'єктом оцінювання – персонал. Окремі вчені за об'єкт приймають управлінські рішення щодо управління персоналом. Наприклад, Ю. Г. Одегова, Л. В. Карташова, О. А. Даниленко об'єктами оцінювання у сфері управління персоналом вважають кадрові рішення, діяльність служби управління персоналом і працівників даної організації.

Після визначенням з об'єктом і суб'єктом дослідження, складають план майбутнього аналізу, а саме визначають етапи, критерії та рівні дослідження. Тут також не має єдності у поглядах. М. Гриньова, О. Даниленко, О. Крушельницька, Л. Михайлова додержуються тієї точки зору, що персонал (об'єкт дослідження) це сукупний працівник, тому ефект від його діяльності вимірюється трьома етапами, кожний з яких охоплює собою попередній та доповнює його. Для кожного передбачається свій набір кількісних та якісних критеріїв. Перший етап визначається кінцевими результатами виробництва, тому критеріями ефективності управління персоналом слугують критерії діяльності підприємства (прибуток, об'єми випуску продукції, об'єми реалізованої продукції, рівень рентабельності і т.д.). На другому етапі до результативності праці сукупного працівника додаються якість, складність живої праці (частка заробітної плати у собівартості продукції, коефіцієнт складності робіт, рівень виробничого травматизму, чисельність персоналу тощо). Третій етап охоплює форми і методи організації роботи персоналу, мотивації праці, соціально-психологічний клімат в колективі. Критеріями на цьому етапі є рівень кваліфікації, частка порушників дисципліни, надійність роботи персоналу. Всі виміри проводяться на рівні працівників підприємства.

Одегова Ю. Г., Карташова Л. В., Даниленко О. А. у дослідженнях систематизують та формулюють завдання оцінювання для кожного з перелічених об'єктів, розрізняють етапи оцінювання та, дотримуючись думки, що оцінювання – це процес порівняння із стандартом, з еталоном, виводять певну низку критеріїв для оцінювання. Етапи, які виділяють автори для здійснення процесу оцінювання, такі: на першому визначається об'єкт оцінювання, предмет та завдання аналізу й оцінки ефективності управління персоналом; на другому визначають певні критерії для оцінки; потім іде саме процес вимірювання та порівняння фактичних результатів з очікуваними, обговорення результатів з управлінським персоналом та прийняття необхідних коригуючи дій та управлінських рішень.

Інші автори, наприклад Власова Н. М. та Трегулова І. П., виділяють тільки два етапи – теоретичний, або описовий та практичний, або прикладний чи технологічний. Перший – це виникнення ідеї, визначення понять, дослідження проблеми, власне опис, аналіз формулювання висновків та рекомендацій. Другий – це загальна постанова задачі, способи вирішення, деталізація рішень, визначення засобів рішення, втілення, опис технології, використання [5]. Власова Н. М. та Трегулова І. П. більш детально вивчають практичну, прикладну сторону питання та вважають, що головне на цьому етапі диференціювати основні структурні компоненти. В цій структурі вони вбачають три рівня в залежності від трьох рівнів керівництва в межах підприємства: рівень керівників вищої ланки, середньої та нижчої. Відповідно перший рівень передбачає аналіз ринку праці, розробляє стратегію управління персоналом, проводе оцінку діючої стратегії управління персоналом. Другий рівень – це організація ефективного управління на рівні лінійного менеджера. Він включає найм та відбір персоналу, професійне навчання, підготовку кадрів тощо. Третій рівень розподіляє обов'язки у відповідності з поставленими завданнями, здійснює контроль за виконанням поставлених завдань [Там же].

На думку авторів крім стандартного загальноприйнятого принципу розподілу персоналу за категоріями: робітники, спеціалісти (службовці) та обслуговуючий персонал, всіх робітників промислового підприємства умовно можна віднести до однієї з трьох вертикалей влади: найнижча ланка, середня та верхня. Управління здійснюється в три етапи та в основному за рахунок управлінців, керівників, менеджерів однієї з трьох ланок.

Нижча ланка управління персоналом підприємства представлена майстрами, виконробами, начальниками незначних за розмірами цехів, а також керівниками підрозділів всередині функціональних відділів та служб. Відповідно середня ланка – це начальники великих цехів, департаментів, виробничих об'єднань, а вища ланка – вище керівництво підприємств.

Ця точка зору цікава тим, що досліджується система управління всередині самого підприємства, чітко розкладають функції кожної ланки, методи втілення стратегій, визначається відповідальність тощо. Але підприємство не може існувати у вакуумі, воно існує в галузі, серед подібних собі, воно конкурує тощо. Тобто, кожне підприємство і його методи управління персоналом не можна розглядати окремо

від йому подібних. Іншими словами: не може підприємство, яке на ринку веде політику зменшення витрат застосовувати стратегію розвитку персоналу. І навпаки, не може підприємство, яке стрімко розвивається на ринку дотримуватися стратегії скорочення щодо персоналу. Принципи стратегії управління персоналом повинні прийматися керівниками всіх трьох ланок управління, а кадрова концепція – розроблятися з урахуванням побажань усіх членів однієї спільної команді – персоналу підприємства.

Балабанова Л. В. та прихильники її теорії додержуються думки, що суб'єктом управління є саме підприємство, а об'єктом управління персонал. Відповідно система заходів щодо забезпечення процесу управління буде складатися з організаційних (формування колективу, комунікаційних зв'язків між працівниками, інформаційного забезпечення персоналу), соціально-економічних (соціальний розвиток, стимулювання персоналу, забезпечення сприятливих умов праці, соціальної рівності працівників) та культурних заходів (розвиток корпоративної культури, формування системи цінностей персоналу, естетичне та етичне виховання працівників) щодо забезпечення процесу управління. А результативність цього процесу залежатиме від складу трудового потенціалу його працівників.

Ефективність системи управління персоналом ця група вчених ставить в залежність від оптимальної побудови системи управління персоналом, яку прив'язує до чотирьох можливих конкурентних позицій підприємства на ринку (домінуючу, міцну, помітну і слабку). Тобто перевірка ефективності полягатиме у визначенні результативності методів управління персоналом – способам впливу на колектив та окремих працівників з метою здійснення координації їхньої діяльності в процесі функціонування підприємства. Визначається відповідність встановленим стратегічним цілям у сфері управління персоналом та рівня їх досягнення, результативності кадрової політики, власне методам управління, ефективності роботи кадрових служб, якості комплектування цієї служби персоналом необхідного рівня кваліфікації та досвіду [6, с. 99]

Балабанова Л. В. та Стельмашенко О. В. у процесі формування підходів до оцінювання персоналу додержуються думки, що персонал оцінюється з кількісної та якісної сторін.

Для характеристики персоналу з кількісного погляду використовують такі показники: чисельність промислово-виробничого персоналу та персоналу непромислових підрозділів; кількість робочого часу (межі можливої участі працівника в роботі).

Якісна характеристика управління персоналом зорієнтована на оцінювання:

– фізичного і психологічного потенціалу працівників підприємства (здатність і схильність працівника до роботи, стан здоров'я, фізичний розвиток, витривалість);

– обсягу загальних і спеціальних знань, робочих навичок, вмінь, які зумовлюють здатність виконувати роботу певної якості;

– якості членів колективу як учасників господарської діяльності (відповідальність, цікавість, ставлення до економічної діяльності підприємства).

Автори, які більш детально зосереджуються на вивченні та вимірюванні людського капіталу, наприклад Позднякова С. [7, с. 151] виділяє мікро- , макро- та індивідуальний рівень управління персоналом. Макрорівень, на її думку, це державні інвестиції в людський капітал. Мікрорівень, передбачає перш за все розвиток людського капіталу, який втілюється у розвитку професійної підготовки, професійного досвіду, підвищення кваліфікації та заохочення самоосвіти [7, с. 154].

З точки зору автора кожен з представлених рівнів формується за допомогою інвестицій зі сторони держави, підприємства та самого індивіду (персональні інвестиції).

Шарко А. І. при оцінці ефективності використання персоналу більш зосереджений на вимірюванні кількісних, а не якісних показників. Для збільшення ефективності виробництва, досягнення економічної вигоди, а також цілей та задач організації необхідно в повній мірі мотивувати, стимулювати та розвивати персонал.

Такі дослідники, як Єкімова О. О., Даниленко О. А., Адізес І. К. та інші вважають, що після визначення з усіма критеріями, що дадуть повну характеристику використання персоналу на підприємстві та методам управління з ним, якості функціонування служб з управління персоналом, треба оцінити соціально-економічні наслідки прийнятих рішень в галузі управління персоналом. Це в додаток до оцінки становища підприємства на ринку таких же виробників як він, тобто в своїй галузі, серед конкурентів, як виробника на регіональному та державному рівні,

Даниленко О. А. виділяє такі критерії: задоволення потреб клієнтів, прибуток, рентабельність, продуктивність, частка організації на ринку товарів і послуг, здатність адаптуватися до змін конкретного середовища, виживання в критичних умовах, упущена вигода від прийняття нераціональних рішень в галузі управління персоналом, дисципліна, плинність персоналу, задоволення роботою, частка заробітної плати у загальних витратах на персонал тощо [4, с. 92].

Єкімова О. О. вважає, що результат діяльності підприємства визначається ступенем згуртованості колективу [8, с. 261]. Адізес І. дотримується думки, що межа ефективності полягає в тому, щоб задовольняти потреби клієнтів. Якщо організація не виробляє те, що потрібно її клієнтам, вона не результативна, а відсутність результативності й ефективності не дозволить їй досягти рентабельності [9, с. 12].

Даниленко О. А. продовжує цю ідею і зазначає, що «…основними результатами функціонування організації є повторні продажі клієнтам (виручка від реалізації), які формують прибуток та супровідні результати (непередбачувані), які формують позитивний імідж організації та служби управління персоналом тощо» [4, с. 90].

Є така група вчених, яка дотримується думки, що ефективність роботи персоналу напряму залежить від ефективності роботи відділів з управління

персоналом, тому тут перш за все розроблені критерії для оцінки роботи таких служб та самого персоналу. Критерії оцінювання, виведені групою вчених, поділяються на дві великі групи – кількісні та якісні критерії оцінювання роботи служби управління персоналом та критерії оцінки персоналу.

Перша група поділяється на три підгрупи. Перша підгрупа детально вивчає, наскільки якісно працює служба управління персоналом. Оцінюється: якісна відповідність працівників служби управління персоналом внутрішнім стандартам організації; якість інформації, що надається службою управління персоналом; якість бюджетного процесу. Друга група – це критерії, що характеризують досягнення результатів і поставлених завдань управління службою управління персоналом: якість підбору персоналу; плинність персоналу; показник абсентеїзму (від лат. absentia – відсутність – прояв байдужості до виконання людиною своїх прав та обов'язків); управлінське навантаження (чисельність робітників, професіоналів, фахівців і службовців на одного керівника); коефіцієнт навчання персоналу; частка витрат на оплату праці у витратах на персонал; середньомісячна заробітна плата одного працівника та за категоріями. Третя підгрупа група – якісні критерії ефективності функціонування служби управління персоналом: оцінка задоволеності умовами праці, задоволеність рівнем матеріального стимулювання, задоволеність соціальними програмами.

Таким чином, бачимо: не має єдності у поглядах. Її не може бути апріорі тому, що різні групи вчених вивчають проблему з різних сторін. Якщо спробувати узагальнити ці підходи з метою пристосування їх до роботи з управління персоналом на конкретному підприємстві або групі підприємств, тобто надати цим дослідженням прикладний характер, отримаємо такі висновки.

1. Алгоритм будь-якої оцінки полягає в наступному:

Зрозуміти ⟶ Оцінити ⟶ Скорегувати

Під «Зрозуміти» мається на увазі усвідомлення керівником підприємства того факту, що від колективу його співробітників залежить дев'яносто відсотків успіху компанії, її подальший розвиток. Роботу з управління персоналом потрібно будувати на підґрунті ідеї, що персонал компанії – це її головний ресурс розвитку, її потенціал. Від того, наскільки якісно буде організовано управління цим персоналом, настільки чітко буде просуватися робота всього підприємства в плані конкуренції з такими ж виробниками, на рівні галузі, держави.

Етап «Оцінити» передбачає розуміння поточного стану підприємства, характеристику персоналу та системи управління персоналом. Ця оцінка відбувається за певними критеріями та в певній послідовності шляхом порівняння отриманих результатів з еталоном, стандартом або положенням, до якого хоче прийти підприємство, або шляхом порівняння результатів із попередніми або з подібними, що є у підприємства (для цього формується та накопичується банк даних).

«Скорегувати» означає привести у відповідність тій системі координат, цінностей, що притаманні успіху саме цієї компанії.

2. Щоб визначитися з тим, що надає успіх самій компанії треба мати чіткий план стратегічного розвитку та вміти розкласти одну велику ціль підприємства на ряд оперативних тактичних завдань для її співробітників. При цьому формулювання цих завдань повинно бути зрозумілим для кожного робітника, якому воно доводиться; бути досяжним, таким, яке можна виконати за певний період часу та таким, що можна виміряти, тобто порівняти з попереднім результатом, або з тим еталоном, якого прагне компанія/департамент/відділ.

3. Щоб побудувати свою власну систему координат, мало мати стратегічну ціль та бачення того, де хоче бути підприємство, треба накопичувати власний банк даних за допомогою спостережень за:

- персоналом всередині самого підприємства;
- за тим які фактори впливають на мотивацію персоналу, на соціально-психологічний клімат в колективі;
- які цінності формують корпоративну культуру;
- за методами управління цим персоналом;
- за роботою служб з управління персоналом;
- за роботою подібних підприємств галузі;
- враховувати кількісні характеристики, що відображають успішність роботи компанії в цілому;
- положення компанії на ринку – в маркетинговому середовищі;
- вплив держави на трудові відносини, тобто на взаємовідносини між роботодавцем та тими, хто наймається на роботу.

Всі ці фактори повинні планомірно збиратися, систематизуватися та аналізуватися. Отримати їх найкраще всього шляхом організації опитування персоналу за спеціальними анкетами.

До цієї роботи бажано залучити стратегічні карти, які б також давали змогу самому робітнику мати уявлення про свої успіхи та провали, навчать його ставити перед собою реальні цілі, що покращить процес виконання поставлених завдань, і, безумовно, не зможе не сказатися на загальному успіху компанії загалом. Тоді успіхи компанії не будуть мати ситуативний характер, а будуть чітко пов'язані з правильною і ефективною організацією роботи її персоналу. За допомогою стратегічних карт можна буде поєднати теоретичні висновки вчених з практичною частиною та впровадженням цих теорій в життя.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Існує багато методів вимірювання ефективності управління персоналом, багато критеріїв, кількісних та якісних показників, на меті яких найточніше виміряти якість роботи персоналу, віддачу, яку має підприємство від персоналу. Сьогодні відбувається трансформація розуміння того, що кращим та стабільнішим буде не те підприємство, де від персоналу вимагають постійно збільшувати обсяги виробництва, а те, де для персоналу створюють

найбільш комфортні, прийнятні умови роботи і він сам починає прагнути віддячити своєму підприємству найбільш корисливішою працею та відданістю.

Ефективність роботи персоналу залежить як від зовнішніх факторів положення компанії на ринку збуту в конкурентному середовищі серед таких же виробників, впливу державних чинників – законів та підзаконних актів цієї тематики, стану ринку праці; розвитку техніки і технологій, політичної та макроекономічної ситуації тощо) та внутрішніх факторів (стратегії, яку обрало підприємство для свого розвитку, цілей, які ставить перед собою підприємство, внутрішньо організаційної структури, настрою у колективі, рівнем розвитку корпоративної культури, підтримці нововведень з боку персоналу та інших). Звідси стає зрозумілим, що кращі показники в роботі та стабільність праці в майбутньому дасть те підприємство, яке зможе створити гармонійне середовище, згуртований колектив однодумців.

Подальші дослідження пропонується повернути в бік розробки стратегічних карт для конкретної групи підприємств, за допомогою яких можна буде більш ефективно використовувати персонал на цих підприємствах та опитувальних анкет, що допоможуть враховувати всі фактори, що впливають на ефективність управління персоналом компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Никифорова Л. В. Анализируйте текучесть персонала, и вы много узнаете о компании / Л. В. Никифорова // Кадровое дело. – М.: «Актион Медиа». – 2010. – №2. – 130 с.

2. Лелі Ю. Г. Сучасні системи управління персоналом та їх вплив на ефективність роботи підприємства / Лелі Ю. Г. // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь:ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Т.2. – 348 с.

3. Шершнева Ю. В. Основные направления повышения эффективности управления персоналом на предприятии / [Електроний ресурс] // Сайт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (ХНЕУ ім. С. Кузнеця). – Режим доступу: http://www.repository.hneu.edu.ua.

4. Даниленко О. А. Методичні підходи до оцінки ефективності управління персоналом організації / О. А. Даниленко //Актуальні Проблеми Економіки. Науковий економічний журнал. – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2011. – №6(120) – 382 с.

5. Трегулова И. П. Проблемы совершенствования управления персоналом и пути их решения / И. П. Трегулова // Управление предприятиями: проблемы и пути их решения: тези междунар. конф. – Донецк: ДонГУЭТ. – 2005. – Т.2 – 200 с.

6. Балабанова Л. В. Стратегічне управління персоналом підприємства: навч. посіб. / Л. В. Балабанова, О. В. Стельмашенко. – К.: Знання, 2011. – 236 с.

7. Лазарева А. П. Формування та управління людським капіталом / А. П. Лазарева // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь:ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Т. 2. – 348 с.

8. Єкімова О. О. Типи кадрової політики та необхідність оцінки обраного типу управління людськими ресурами / О. О. Єкімова // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь:ДВНЗ «ПДТУ», 2012. – Вип. 1, Т.3. – 340 с.

9. Адизес И. Идеальный руководитель: Почему им нельзя стать и что из этого следует / Ицхак Калдерон Адизес; [пер. с англ. Т. Гутман]. – М.:Альпина Бизнес Букс, 2007. – 262 с.

10. Поканевич Ю. В. Методологія та основні концепції розробки «стратегічних карт» розвитку компанії / Ю. В. Поканевич // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип. 28. – Т.2. – 385 с.

Ходыкина Ирина Васильевна

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ

В современных реалиях становится понятным, что без развития, обучения персонала, без создания хорошего психологического климата в коллективах, духа единой команды, без объединения всех сотрудников одной целью не возможно продуктивное управление персоналом. Поэтому происходят интенсивные поиски воздействия на персонал с целью повышения эффективности его работы. Статья направлена на исследование разнообразных подходов к оценке эффективности управления персоналом предприятий. Цель статьи - приблизить теоретические исследования к реальному воплощению их в жизнь. Основными результатами исследования являются: обоснование тезиса про то, что эффективность систем управления персоналом – это часть общего успеха компании; обобщено понятие субъекта, объекта, этапов, критериев и уровней систем управления персоналом. Научная новизна заключается в том, что среди множества исследований путем их систематизации и сравнения были найдены общие и отличительные черты. В результате исследования еще раз доказано, что эффективность работы компании, рост её доходов, увеличение объемов выпуска на 90% зависит от ее персонала, от того, удовлетворен ли он своей работой, объединен ли одной целью, нацелен ли на успех, слаженно ли работает и т.д. Измерять эти характеристики персонала, регулировать их, воздействовать на персонал и, в конце концов, иметь более успешно работающую компанию. Лучшим помощником в этом вопросе могут стать стратегические карты. С их помощью можно научить персонал ставить перед собой реальные цели, что улучшит выполнение поставленных задач, отразится на общем успехе компании. Тогда успехи компании не будут носить ситуативный характер, а будут четко связаны с правильной и эффективной организацией работы ее персонала. С помощью стратегических карт можно будет соединить теоретические

выводы ученых с практической стороной дела и внедрение этих теорий в жизнь. В эту сторону предложено направить последующие исследования.

Ключевые слова: *эффективность, оценивание, управление, персонал, стратегические карты.*

Hodykina I.

APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF HR

In today's reality, it is clear that without development, staff training, without creating a good psychological climate in the team, spirit of a team, without uniting employees with one purpose productive human resource management is impossible. Therefore, there is an intensive search for the impact on staff in order to improve its efficiency. Article aims to explore approaches to evaluating the effectiveness of personnel management of enterprises. The aim of the article is to bring theoretical research to implementation into real life. The main results of the study are: to substantiate the thesis that the effectiveness of personnel management system is a part of the overall success of the company; the content of subjects, objects, stages, criteria and levels of personnel management system have been summarized. Scientific novelty lies in the fact that common features have been found among many studies by their classification and comparison. It has been proved once again that the efficiency of the company, its income growth, increased production by 90% depends on the staff, satisfaction with job, or combined with one goal, whether focused on success or works cohesively, etc. To effectively manage the staff means to measure these characteristics of personnel, regulate them, influence the staff and finally have a successful working group. Strategic maps can be the best tool in this regard. With their help, it is possible to train staff to set realistic goals that will improve the performance of the tasks and influence the overall success of the company as a whole. Then the success of the company will not be situational, and will be clearly connected with the correct and effective organization of its staff. With the help of strategy maps it is possible to combine theoretical findings of scientists with practical work and implement these theories into practice. It has been suggested to continue further research in this area.

Key words: *efficiency, evaluation, management, staff, strategic maps.*

Одержано 31.03.2015 р.

УДК 658.821(045)

Шарко Віталій Вікторович,
к.е.н., ст. викл. кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИ ОЦІНКИ, СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ

В конкурентних умовах будь-який господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен оцінювати рівень власної конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про власні конкурентні позиції, промислові підприємства отримують можливість визначити свої переваги, обрати правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. У статті розглядаються основні питання щодо методів оцінки та стратегій підвищення рівня конкурентоспроможності промислового підприємства. Метою статті є систематизація методів оцінки показників та виявлення стратегій ефективного розвитку, методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції. Зауважено, що в сучасних умовах господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен аналізувати та сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про конкурентні позиції, промислові підприємства визначають свої переваги, обирають правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. За результатами аналізу останніх досліджень і публікацій виділено методи оцінки конкурентоспроможності підприємства (методи, що характеризують ринкові позиції підприємства; методи, що характеризують рівень менеджменту підприємства; методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність підприємства), що надають можливість отримати конкретну, кількісно визначену оцінку цього рівня. За результатами дослідження відібрано показники, які найчастіше розглядаються в якості найважливіших характеристик рівня конкурентоспроможності промислових підприємств, а також представлено групи стратегій адекватного реагування на мінливість ринкового середовища. Наведена система показників оцінки рівня конкурентоспроможності та відібрані групи стратегій можуть бути орієнтиром підвищення ефективності діяльності підприємства на майбутній період.

Ключові слова: *промислове підприємство, конкурентоспроможність підприємства, система показників оцінки конкурентоспроможності, стратегії розвитку.*

выводы ученых с практической стороной дела и внедрение этих теорий в жизнь. В эту сторону предложено направить последующие исследования.

Ключевые слова: *эффективность, оценивание, управление, персонал, стратегические карты.*

Hodykina I.

APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF HR

In today's reality, it is clear that without development, staff training, without creating a good psychological climate in the team, spirit of a team, without uniting employees with one purpose productive human resource management is impossible. Therefore, there is an intensive search for the impact on staff in order to improve its efficiency. Article aims to explore approaches to evaluating the effectiveness of personnel management of enterprises. The aim of the article is to bring theoretical research to implementation into real life. The main results of the study are: to substantiate the thesis that the effectiveness of personnel management system is a part of the overall success of the company; the content of subjects, objects, stages, criteria and levels of personnel management system have been summarized. Scientific novelty lies in the fact that common features have been found among many studies by their classification and comparison. It has been proved once again that the efficiency of the company, its income growth, increased production by 90% depends on the staff, satisfaction with job, or combined with one goal, whether focused on success or works cohesively, etc. To effectively manage the staff means to measure these characteristics of personnel, regulate them, influence the staff and finally have a successful working group. Strategic maps can be the best tool in this regard. With their help, it is possible to train staff to set realistic goals that will improve the performance of the tasks and influence the overall success of the company as a whole. Then the success of the company will not be situational, and will be clearly connected with the correct and effective organization of its staff. With the help of strategy maps it is possible to combine theoretical findings of scientists with practical work and implement these theories into practice. It has been suggested to continue further research in this area.

Key words: *efficiency, evaluation, management, staff, strategic maps.*

Одержано 31.03.2015 р.

УДК 658.821(045)

Шарко Віталій Вікторович,
к.е.н., ст. викл. кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИ ОЦІНКИ, СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ

В конкурентних умовах будь-який господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен оцінювати рівень власної конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про власні конкурентні позиції, промислові підприємства отримують можливість визначити свої переваги, обрати правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. У статті розглядаються основні питання щодо методів оцінки та стратегій підвищення рівня конкурентоспроможності промислового підприємства. Метою статті є систематизація методів оцінки показників та виявлення стратегій ефективного розвитку, методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції. Зауважено, що в сучасних умовах господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен аналізувати та сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про конкурентні позиції, промислові підприємства визначають свої переваги, обирають правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. За результатами аналізу останніх досліджень і публікацій виділено методи оцінки конкурентоспроможності підприємства (методи, що характеризують ринкові позиції підприємства; методи, що характеризують рівень менеджменту підприємства; методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність підприємства), що надають можливість отримати конкретну, кількісно визначену оцінку цього рівня. За результатами дослідження відібрано показники, які найчастіше розглядаються в якості найважливіших характеристик рівня конкурентоспроможності промислових підприємств, а також представлено групи стратегій адекватного реагування на мінливість ринкового середовища. Наведена система показників оцінки рівня конкурентоспроможності та відібрані групи стратегій можуть бути орієнтиром підвищення ефективності діяльності підприємства на майбутній період.

Ключові слова: *промислове підприємство, конкурентоспроможність підприємства, система показників оцінки конкурентоспроможності, стратегії розвитку.*

ВСТУП

В сучасних умовах становлення і розвитку ринкових відносин перед кожним підприємством постала проблема оцінки рівня конкурентоспроможності з тим, щоб посилити конкурентну позицію та запропонувати ефективні напрями підвищення. Оцінка конкурентоспроможності є вихідним етапом для розробки стратегічних альтернатив щодо підвищення конкурентних позицій підприємства.

Сьогодні для успішного функціонування промислового підприємства на ринку оцінка його конкурентоспроможності є об'єктивною необхідністю. Як процес виявлення сильних і слабких місць підприємства вона дає можливість максимального удосконалення його діяльності та виявлення його прихованих потенційних можливостей.

Постановка проблеми. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств та їх продукції можливо лише за наявності науково обґрунтованих методів оцінки та конкурентної стратегії. Основою для розробки такої стратегії є оцінка фактичного рівня конкурентоспроможності підприємства за відповідними показниками, отже, оцінці рівня конкурентоспроможності підприємства та його продукції повинно бути приділено максимум уваги при розробці конкурентних стратегій, програм підвищення конкурентної стійкості підприємства тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності економічних суб'єктів займалися такі зарубіжні вчені, як Г. Гамель, П. Друкер, К. Ендрус, Р. Ешенбах, П. Зенге, К. Крістенсон, Р. Коуз, Ф. Котлер, М. Портер [7], К. Прахалад, Д. Рікардо, А. Сміт, Р. Солоу, М. Штропер [1], Й. Шумпетер. Теоретичні та методологічні основи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства та його продукції розглянуті у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Л. С. Кобиляцький [10], С. М. Клименко [11], С. І. Савчук [12], М. Ткаченко [13], В. Н. Осипов [14], А. Н. Литвиненко [15], Б. В. Букринський [17], І. О. Тарасенко [18], Г. І. Трегуб [19], О. В. Горбач [20], Р. А. Фатхудинов [21], К. Г. Грищенко [22], Ф. І. Шпіг [23], Т. Б. Харченко [8] та ін.

Метою статті є систематизація методів оцінки показників та виявлення стратегій ефективного розвитку, методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підвищення конкурентоспроможності підприємства розглядаємо як довгостроковий послідовний процес пошуку й реалізації управлінських рішень у всіх сферах його діяльності, здійснюваний планомірно, відповідно до обраної стратегії довгострокового розвитку, з урахуванням змін у зовнішньому оточенні та стану засобів самого підприємства, і внесенням відповідних коректив.

Конкурентоспроможність промислового підприємства є сукупністю взаємопов'язаних елементів, спрямованих на забезпечення його сильних конкурентних позицій, підтримання і розвиток існуючих та створення нових конкурентних переваг.

Існує велика кількість методів аналізу конкурентних переваг, а саме: модель Бостонської консультативної групи (БКГ); модель М. Портера; метод «Мак-Кінзі»; модель Shell/DPM; метод LOTS; метод PIMS; ситуаційний аналіз (SWOT-аналіз); метод експертного оцінювання; модель Хофера/Шенделя; фінансово-економічний метод; метод картування стратегічних груп. Наведені методи оцінки конкурентних переваг підприємства на цільовому ринку доречно умовно розділити на три групи залежно від показників і змінних, використовуваних при аналізі:

1) методи, що характеризують ринкові позиції підприємства: модель БКГ, модель М. Портера, метод «Мак-Кінзі», модель Shell/DPM, метод PIMS, модель Хофера/Шенделя;

2) методи, що характеризують рівень менеджменту підприємства: метод LOTS, метод GAP, ситуаційний аналіз, метод експертного оцінювання, метод картування стратегічних груп;

3) методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність підприємства: фінансово-економічний метод, метод маргінального аналізу.

Запропоновані оцінки можуть бути проранжовані для визначення конкурентних позицій підприємства.

На даному етапі розвитку економіки актуальним є завоювання й утримання конкурентних переваг. Саме це є ключовим фактором успіху підприємства в конкурентній боротьбі. Виробники постійно повинні відслідковувати зміну попиту, вартості сировинних ресурсів, вони повинні використовувати новітні підходи у сфері стратегічного маркетингу для підвищення рентабельності активів.

Узагальнений алгоритм оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства представимо у вигляді рис. 1.

Відповідно рис. 1 дослідження та оцінку конкурентоспроможності промислового підприємства варто почати з аналізу стану його місця і ролі в конкурентному середовищі. При цьому важливо знати імідж підприємства (відношення до нього споживачів, встановити мотиви переваг при виборі, того, чи іншого виробника при покупці продукції, включаючи якість, рівень цін, дизайн, упаковку та. ін.), частку ринку, займаних ним сегментів, а також динаміку змін, що відбуваються.

За результатами моніторингу необхідно провести співставлення отриманих показників з аналогічними характеристиками конкуруючих суб'єктів і виконати прогнозні розрахунки на майбутнє. При широкій номенклатурі виробів необхідно весь асортимент продукції розподілити відповідно по товарних групах, грунтуючись на вагомості критеріїв (вид продукції, упаковки, ціна, клас та ін.).

Джерелом інформації можуть бути підприємства торгівлі, їх мережі, в яких реалізується, як продукція даного підприємства, так і конкурентів. Дане

дослідження може бути реалізоване шляхом опитування за допомогою спеціально розробленої анкети (з'ясовується, чи вся продукція реалізується, чи влаштовують споживачів ціни на товари, яка думка про підприємство-виробника, мотиви споживних переваг при купівлі продукції того чи іншого товаровиробника тощо).

Рис. 1. Алгоритм поетапної оцінки і розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства

Отримані відомості створюють інформаційне поле аналізу і дозволяють: надати за певний період оцінку конкурентного середовища досліджуваних суб'єктів ринку; виявити динаміку змін ринку в цілому і його сегментів та встановити причини таких змін; провести порівняння конкретних показників з аналогічними характеристиками конкурентів і перейти до необхідних розрахунків та прийняття управлінських рішень.

Однак для оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств, що випускають широкий асортимент продукції, можна використати дезагреговані моделі із застосуванням деталізованих показників, що характеризують кожну конкретну групу товарів.

Важлива роль при оцінці внутрішнього середовища промислового підприємства відводиться відбору показників, що входять в систему оцінки, і безпосередньо характеризують результати його діяльності. Такими основними індикаторами для промислових підприємств є: якість продукції, широта асортименту, собівартість одиниці продукції, ціна на виготовлену продукцію, розмір прибутку, рівень рентабельності, наявність власного капіталу, ліквідність активів, кредитоспроможність та платоспроможність; рівень використання виробничих потужностей; кадровий потенціал; розмір середньої заробітної плати та ін.

Для порівняльної оцінки цих показників і зіставлення їх з аналогічними показниками конкурентів можна використовувати SWOT-аналіз, який дозволяє на перспективу виявити сильні і слабкі сторони підприємства і розробити стратегію і тактику роботи на ринку.

Оскільки будь-яке промислове підприємство являє собою багатовимірний динамічний об'єкт, при визначенні рівня його конкурентного потенціалу необхідна взаємопов'язана між собою сукупність (набір) певних характеристик, що відображають кількісну міру його розвитку, де індикаторами можуть бути: k_1, k_2, k_3, ... k_n, де k_i показники конкурентоспроможності підприємства по i-му напрямку діяльності в певний період часу (t_i). Загальний (інтегральний) показник (K), як правило, визначається таким чином [4, с. 87-92]:

$$K = \sum k_i \times d_i, \quad (1)$$

де d_1, ваговий коефіцієнт значущості i-го показника конкурентоспроможності підприємства

встановлюється методом експертних оцінок, *1 = 1, ... n*.

Інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства в нормованому вигляді можна представити величиною, що знаходиться в діапазоні:

$$0 \le K \le 100$$

У результаті створюється основа для формалізації процедури оцінки, в тому числі для визначення обмежувальних критеріїв, які встановлюються експертним шляхом. Сутність таких обмежень полягає в тому, що при максимальному сумарному значенні всіх ознак, інтегральний показник конкурентоспроможності становитиме 100 балів (*К = 100*). Звідси, при сумі балів понад 75 – можна вважати досліджуване підприємство конкурентоспроможним; від 50 до 75 – із середнім рівнем конкурентоспроможності, при сумі від 25 до 50 – із низьким рівнем конкурентоспроможності і при сумі нижче 25 - неконкурентоспроможним.

Встановлення коефіцієнта (індексу) вагомості при оцінці конкурентоспроможності підприємства є одним з найважливіших етапів в процедурі оцінки, оскільки від його величини залежить не тільки правильність отриманих кількісних значень, а й план подальших дій, відповідно, і отримані в майбутньому результати.

Оскільки для оцінки рівня конкурентоспроможності ставиться завдання адаптації готової функції, абстрагуємося від деталей математичних залежностей. Оцінку конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта можна проводити як по одному підприємству, так і в порівнянні з іншими представниками ринку. Крім того, рівень конкурентоспроможності може розглядатися в динаміці певного періоду, що дозволить виявити зміни.

Дослідження дозволило виділити показники, які найчастіше розглядаються вченими-економістами в якості найважливіших характеристик рівня конкурентоспроможності промислових підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства[2-4, 8]

№ п/п	Показник	Індекс	Спосіб розрахунку	Значення показника
K_1	Частка ринку	$Ч_р$	$\frac{V_з}{M_р}$	$V_з$ - обсяг збуту товарів фірми на даному ринку; $M_р$ - місткість даного ринку.
K_2	Якість продукції	$Я_п$	Оцінюється системою показників	
K_3	Рівень цін	$Р_ц$	$\frac{\beta}{\beta_к}$	$\beta, \beta_к$ - ціни на аналогічну продукцію досліджуваного підприємства до ціни конкурента
K_4	Коефіцієнт широти асортименту	$К_ш$	$\frac{Ш_d}{Ш_b}$	$Ш_d$ - широта дійсна; $Ш_b$ - широта базова
K_5	Фінансова стійкість	$Ф_с$	Оцінюється системою показників	
K_6	Рівень використання виробної потужності	$К_п$	$\frac{В_ф}{П_ф}$	$В_ф$ – фактичний річний випуск товарної продукції, $П_ф$ – середньорічна виробнича потужність.
K_7	Рівень дистрибуції	$Р_д$	$\frac{\gamma}{\gamma_к}$	$\gamma, \gamma_к$ - кількість торговельних підприємств досліджуваного підприємства і конкурентів
K_8	Техніко-економічний рівень підприємства	η	Оцінюється системою показників	
K_9	Імідж (рівень корпоративної культури)	$\varpi_п$	Оцінюється системою показників	
K_{10}	Витрати на 1 грн. товарної продукції	$В_п$	$\frac{S_п}{B}$	$S_п$ - собівартість; B – виручка від реалізації
K_{11}	Рівень інноваційної активності	$Р_{ia}$	$Р_{ia} = \frac{N_{ін}}{N_о}$	$N_{ін}, N_о$ - кількість інновацій, запроваджених на досліджуваному підприємстві
K_{12}	Рентабельність		Оцінюється системою показників рентабельності	

Рівень використання виробничої потужності є найважливішою техніко-економічною характеристикою, що впливає на розмір витрат, цін на продукцію і, в результаті, на конкурентоспроможність підприємства.

Техніко-економічний рівень, комплексна характеристика, яка відрізняється специфікою розрахунку, вимагає системного підходу до оцінки. Технічний рівень підприємства визначається відповідно наявному парку обладнання. При цьому за основу беруть: виробіток обладнання та ступінь його оновлення, тощо.

Економічні показники враховують такі аспекти, як рівень рентабельності (продукції, виробництва, продажу, активів і підприємства); розмір виробничих витрат; продуктивність праці; фондовіддача; витрати на 1 грн. товарної продукції та ін. Спочатку проводяться розрахунки в локальних напрямках, з подальшою інтегральної оцінкою. Потім визначається загальний показник у сукупності економічних і технічних параметрів з урахуванням їх значимості.

Фінансова стійкість залежить від наступних

показників: загальна (абсолютна) і відносна ліквідність; автономія підприємства; оборотність обігових коштів і платоспроможності.

Промислове підприємство випускає конкурентоспроможну продукцію, яка є комплексною характеристикою і підлягає оцінці за якісними параметрами, широті асортименту та цінового фактору з наступним синтезом в єдиний вимірник.

Корпоративна культура формує імідж підприємства, який є однією з найважливіших характеристик його привабливості на ринку. Фактори іміджу відрізняються кількістю показників, а саме: популярність, як підприємства, так і його продукції; позиція на ринку; наявність бренду і т.п.

Рівень інноваційної активності визначається ступенем готовності підприємства до оновлення технологічного парку виробництва: нова продукція, техніка, технологія, упаковка і т.п.

Оцінку конкурентоспроможності можна проводити як по одному підприємству, так і в порівнянні з іншими представниками ринку. Крім того, рівень конкурентоспроможності може розглядатися в динаміці у різні періоди. Це дозволить виявити тенденцію зміни конкурентного потенціалу підприємства.

Різні види і рівні конкуренції зумовлюють пошук ефективних способів зміцнення підприємствами своїх позицій на ринку і, відповідно, розробку стратегій адекватного реагування на мінливість ринкового середовища. Вивчення праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів дозволило виділити серед них кілька основних груп (рис. 2).

Рис. 2 Стратегії розвитку промислового підприємства

В основу стратегії лідерства на основі низьких витрат, покладено створення стійких переваг в затратах перед конкурентами і прагнення стати постачальником на ринок найдешевших товарів, привабливих для широкого кола споживачів. Широкому застосуванню даної стратегії перешкоджають такі фактори, як інфляція, недосконаліть законодавства, проблеми із забезпеченням сировиною та ін.

Стратегії індивідуалізації полягають у прагненні зробити свою продукцію унікальною, щоб вона вигідно відрізнялася від товарів конкурентів і за рахунок цього стала більш привабливою для широкого кола покупців. Успіх при реалізації цієї стратегії може бути забезпечений тільки при ретельному вивченні потреб покупців. Правильне використання даної стратегії забезпечує підприємствам стабільно високий прибуток, коли дельта підвищення ціни на продукцію перевищує додаткові витрати на здійснення індивідуалізації продукту. Реалізація стратегії індивідуалізації на практиці закінчується невдачею, у випадку, якщо покупці не оцінили унікальність даної торгової марки і віддали перевагу продукції конкурентів.

Стратегія ринкової ніші відрізняє зосередження уваги на вузькій ділянці ринку. Тут домінує пропозиція вузькому сегменту ринку продукції, що відповідає його смакам і потреби. Цільова ніша ринку може визначатися регіональними особливостями, що випливають із спеціальних вимог до продукції, або спеціальними властивостями товару, привабливими для учасників тільки цього ринкового сегмента. Завдання полягає в кращому, ніж це роблять конкуренти, обслуговуванні покупців такої ринкової ніші.

Стратегія найкращої вартості полягає в тому, що в ній активізується увага на пропозиції споживачам більшої реальної цінності товару шляхом поєднання низьких витрат і диференціації якості. Щоб стати виробником з найкращого вартістю, підприємству необхідно забезпечити високу якість продукції і надати їй потрібні властивості при більш низьких, порівняно з конкурентами, витратах.

Стратегія інновації може забезпечити підприємству конкурентну перевагу в отриманні прибутку і досягненні швидкого економічного зростання. Перевага господарюючого суб'єкта, що реалізує дану стратегію, засноване на тому, що він є першим або в даному бізнесі, або на певній території, або на новому ринку (сегменті). Основні особливості конкурентної переваги, полягають у використанні продуктових (товарних), технологічних, організаційних та інших нововведень. Це пов'язане із значним ризиком, проте в разі успіху забезпечує високий прибуток за рахунок встановлення монопольних цін. Орієнтовані на інноваційну діяльність підприємства повинні забезпечити висококваліфікований персонал, оптимальність фінансових ресурсів для створення і виведення нового товару на ринок. Однак, така стратегія притаманна переважно великим підприємствам.

Стратегію фокусування використовують, як правило, підприємствами середнього та малого бізнесу, які знаходять свою нішу на ринку і всі зусилля

спрямовують на цей сегмент. Більшість закордонних підприємств дотримуються даної стратегії.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, оцінку конкурентоспроможності слід здійснювати шляхом зіставлення параметрів аналізованої вітчизняної продукції з параметрами конкурентного імпортованого аналога.

Найчастіше використовується комбінація стратегій, що призводять до поєднання стратегічних прийомів. Разом з тим наведені стратегії можуть бути орієнтиром майбутньої діяльності підприємства залежно від рівня його конкурентоспроможності в цілому та окремих її складових. Фахівці вважають, що жодне підприємство не може досягти переваги над конкурентами абсолютно за всіма характеристиками конкурентоспроможності. Необхідний вибір пріоритетів і вироблення стратегій, що найбільшою мірою відповідають тенденціям розвитку ринкової ситуації і найкращим способом використовують сильні сторони підприємства.

Однак не існує однієї загальноприйнятої методики оцінки конкурентоспроможності. У більшості робіт автори пропонують використовувати різні чинники конкурентоспроможності. Через те існує необхідність розробки методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств та їх продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Storper M. The Regional World: Territorial Development in Global Economy / M. Storper. – N.Y.; Guilford Press, 1997. – 338 p.
2. Балабанова Л. В. Управління конкурентоспроможністю підприємств на основі маркетингу: монографія / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. – Донецьк: ДонНУЕТ ім. Туган-Барановського, 2004. – 147 с.
3. Довбенко В. І. Чинники підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств за умов глобалізації / В. І. Довбенко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – № 6 (35). – С. 29-35.
4. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
5. Корецький М. Х. Стратегічне управління: навч. посібник / М. Х. Корецький, А. О. Дєгтяр, О. І. Дацій. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 240 с.
6. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин – К.: Нікацентр, 2006. – 200 с.
7. Портер М. Международная конкуренция; пер. с англ. / под ред. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
8. Харченко Т. Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки / Т. Б. Харченко // АПЕ. – 2003. – № 2. – С. 70-73.
9. Стратегічний маркетинг як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zn.kiev.ua.
10. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю: навч. посіб. для вузів / Л. С. Кобиляцький. - К.:Зовнішня торгівля, 2003 – 304 с.
11. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / С. М. Клименко, О. С. Дубова, Д. О. Барабась [та ін.]. - К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.
12. Савчук С. И. Методы оценки конкурентоспособности: логика построения и анализ возможностей / С. И.Савчук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Економіко-математичне моделювання. - 2003. - № 14 - С. 54-65.
13. Ткаченко М. Методичне забезпечення оцінки конкурентоспроможності товарів / М. Ткаченко // Вісник КДТЕУ. - 1999. - № 2. - С. 135-144.
14. Осипов В. Н. Оценка конкурентоспособности продукции производственного назначения / В. Н. Осипов, В. А. Диленко, А. А. Стрелець - Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2001. - 152 с.
15. Литвиненко А. Н. Методологические вопросы оценки экономических аспектов конкурентоспособности машиностроительной продукции / А. Н. Литвиненко, М. А. Татьяненко // Бюлетень инностарнной комерческой информации. - 1981. - Приложение №1. - С. 36-39.
16. Савицкая В. Г. Экономический анализ: Учеб. / Г. В. Савицкая. - 10-е изд., испр. - М.: Новое знание, 2004. – 640 с.
17. Конкурентоспособность продукции и предприятия / [Букринский Б. В., Лазварева Е. В., Агеева И. Н. и др.]; научн. ред. Букринский Б. В. - Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002 – 131 с.
18. Тарасенко І. О. Удосконалення методів оцінки та аналізу конкурентоспроможності продукції на підприємствах промисловості / І. О. Тарасенко // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. - 2003. - № 5 / Ч 2, Т 1 - С. 204-207.
19. Трегуб Г. І. Удосконалення методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності продукції / Г.І. Трегуб // Механізм регулювання економіки. - 2002. - № 3-4. - С. 252-258.
20. Горбач О. В. Економічна оцінка конкурентоспроможності машин на стадії технологічної підготовки виробництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук / О. В. Горбач. – Харк. держ. ун-т. - Х., 1999. – 16 с.
21. Фатхудинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации. Эксклюзивные технологии

формирования стратегии повышения конкурентоспособности организации: теория, методика, практика / Р. А. Фатхудинов. - М.: ЭКСМО, 2004 – 541 с.

22. Гриценко К. Г. Моделювання оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на основі нечіткої логіки / К. Г. Гриценко // Збірник наук. праць ДВНЗ «УАБС НБУ» Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - Суми: ДВНЗ Українська академія банківської справи НБУ, 2010. - Вип.29. - С. 103-113.

23. Шпіг Ф. І. Конкурентоспроможність банку: фактори та критерії оцінки / Ф. І. Шпіг // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - Т.16. - С.57-63.

Шарко Виталий Викторович

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: МЕТОДЫ ОЦЕНКИ, СТРАТЕГИИ ПОВЫШЕНИЯ

В конкурентных условиях любой хозяйствующий субъект для эффективного функционирования и оценки своих перспектив на будущее должен оценивать уровень своей конкурентоспособности. Обладая информацией о своих конкурентных позиций, промышленные предприятия получают возможность определить свои предпочтения, выбрать правильную стратегию и тактику поведения, адекватную реалиям современных рыночных процессов. В статье рассматриваются основные вопросы относительно методов оценки и стратегий повышения конкурентоспособности промышленного предприятия. Целью статьи является систематизация методов оценки показателей и выявление стратегий эффективного развития, методических подходов к оценке уровня конкурентоспособности промышленных предприятий и их продукции. В статье рассматриваются основные вопросы относительно методов оценки и стратегий повышения конкурентоспособности промышленного предприятия. Замечено, что в современных условиях хозяйствующий субъект для эффективного функционирования и оценки своих перспектив на будущее должен анализировать и способствовать повышению уровня конкурентоспособности. Обладая информацией о конкурентные позиции, промышленные предприятия определяют свои преимущества, выбирают правильную стратегию и тактику поведения, адекватную реалиям современных рыночных процессов. В результате анализа последних исследований и публикаций выделено методы оценки конкурентоспособности предприятия (методы, характеризующие рыночные позиции предприятия, методы, характеризующие уровень менеджмента предприятия, методы, характеризующие финансово-экономическую деятельность предприятия), которые дают возможность получить конкретную, количественно определенную оценку этого уровня. По результатам исследования отобраны показатели, которые чаще всего рассматриваются в качестве важнейших характеристик уровня конкурентоспособности промышленных предприятий, а также представлены группы стратегий адекватного реагирования на изменчивость рыночной среды. Приведенная система показателей оценки уровня конкурентоспособности и отобранные группы стратегий могут быть ориентиром повышения эффективности деятельности предприятия на предстоящий период

Ключевые слова: *промышленное предприятие, конкурентоспособность предприятия, система показателей оценки конкурентоспособности, стратегии развития*

Sharko V.

COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE: THE EVALUATION OF METHODS, THE STRATEGY FOR IMPROVEMENT

In the competitive environment any entity should assess its own level of competitiveness for the effective functioning and assessment of prospects for the future. Having information about its competitive position, industry entities are able to identify their preferences, choose the right strategy and tactics of behavior adequate to the realities of today's market processes. This article examines the basic questions as to the estimation methods and the increase strategies of the industrial enterprise competitiveness level. The aim of the article is to systematize methods for assessing performance and identifying strategies for effective development, methodological approaches to the evaluation of the industry entities and their products. It has been indicated, that in modern conditions the entity should analyze and assist the increase of competitiveness level for gaining the effective functioning and the prospects estimation in future. With information about the competitive position, industry entity determines its advantages, chooses the right strategy and tactics of behavior adequate to the realities of today's market processes. According to the analysis of recent research and publications methods for assessing the competitiveness of enterprises (methods that characterize the market position of the company, methods of characterizing the level of enterprise management, methods of characterizing the financial and economic activities of the company), providing an opportunity to get specific, quantified evaluation of level have been identified. The indicators, which are often considered as the most important characteristics of the competitiveness of industrial companies have been selected according to the study and groups of policies to respond adequately to the variability of the market environment have been presented. The above system of indicators to assess the level of competitiveness and selected groups of strategies can be a guide for the effectiveness increase of the company for the future.

Keywords: *industrial enterprise, competitiveness of the company, the system of indicators to measure competitiveness, development strategy.*

Одержано 16.04.2015 р.

РОЗДІЛ ІІІ

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 339.13.017

Богінська Людмила Олексіївна,
к.е.н., ст. викладач кафедри будівельного виробництва,
Сумський національний аграрний університет

РИНОК НЕРУХОМОСТІ: СТАН ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглянуто специфічні особливості та характеристики ринку нерухомості, а також фактори, що впливають зокрема на ринок житла та комерційної нерухомості. Визначено регіональні особливості розвитку ринку нерухомості. Метою статті є окреслення актуальних проблем розвитку ринку нерухомості в Україні та аналіз його регіональних особливостей. Практичне значення одержаних результатів доведено до рівня методичних узагальнень, що дозволить здійснювати маркетингові дослідження та ефективно управляти різнотипними об'єктами нерухомості, обґрунтувати інвестиційні рішення, відповідні динамічній ринковій ситуації. У процесі дослідження доведено, що ринок нерухомості доцільно розглядати як систему відносин (прямих чи опосередкованих) між продавцями і покупцями (користувачами), яка діє на основі цінового механізму з урахуванням соціального значення, особливостей правового режиму привласнення, природних властивостей та основних ознак нерухомості й підпорядковується закономірностям функціонування як товарного, так і фінансового ринків. Регіональні процеси на ринку нерухомості пропонуємо розглядати за допомогою критеріїв, до яких віднесені: функціональне призначення, відтворювальна функція, форма власності, міра готовності нерухомості до використання, територіальні межі ринку, місце операції з нерухомістю, спосіб продажу нерухомості, галузева приналежність нерухомості, професійна оціночна діяльність на ринку. При цьому слід враховувати попит та пропозиції на об'єкти нерухомості, на які впливають такі чинники як: корисність, заміщення, залишкова продуктивність, збалансованість, оптимальність розміру, віддача, майнові права. Основні ознаки нерухомості, тобто ті, що притаманні їй незалежно від стану ринку, нами визначаються як: непереміщенність, зв'язок з землею, натурально-речова форма існування, особливий характер споживання, багатократне використання, поступове перенесення вартості в операційному процесі. Професійні оцінювачі розробили підходи до визначення вартості різних типів нерухомості. Це дозволить визначити такі види вартості, як інвестиційна, ринкова - найбільш вірогідна ціна продажу або будь-який інший вид вартості, залежно від доручення клієнта. Даний оцінний процес реалізується через серію послідовних кроків, що бере до уваги всі важливі і значимі ринкові фактори.

***Ключові слова**: ринок нерухомості, етапи розвитку ринку нерухомості, ціни на нерухомість, класифікація нерухомості, стан та особливості регіонального ринку нерухомості.*

ВСТУП

Постановка проблеми. На сьогоднішній день одним з найнадійніших видів вкладення капіталу вважається придбання об'єктів нерухомості. По-перше, нерухомість має тенденцію зростати в ціні, по-друге, вкладені грошові кошти будуть надійно захищені від інфляції, по-третє, якщо купується нерухомість з метою подальшої здачі в оренду, то існуватиме джерело постійного доходу.

Ринок нерухомості є суттєвою складовою в будь-якій національній економіці, бо нерухомість – найважливіша частина національного багатства, на частку якого припадає понад 50% світового багатства.

Саме ринок нерухомості забезпечує створення матеріально-речової основи для функціонування комерційних і некомерційних структур, ринків праці, капіталів, товарів і послуг. Важливе значення вітчизняного ринку нерухомості як сектора економіки підтверджується його високою часткою у валовому національному продукті, високим рівнем доходів, що надходять до бюджету від первинного продажу, здачі в оренду державної і комунальної нерухомості, надходженням до бюджету податків на нерухоме

майно та зборів, що сплачуються при виконанні угод з даним видом активів.

Український ринок нерухомості є одним з компонентів багатофакторної системи економічних відносин і вважається механізмом, за допомогою якого з'єднуються інтереси і права, встановлюються ціни на нерухомість.

З розвитком ринкових відносин теоретичні засади оцінки майна стали невід'ємною складовою сучасної теорії фінансів. Наразі оцінка є основою господарських операцій, обліку ресурсів, аналізу результатів господарської діяльності; вона слугує фундаментом економічних досліджень. Аналіз оцінки нерухомості у оцінній діяльності займає чільне місце. Це пояснюється тим, що нерухомість є значною часткою у структурі активів, як окремого підприємства, так і держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, що розробляли підходи до оцінювання нерухомості, фінансового забезпечення проектів на ринку нерухомості, досліджували проблеми управління комерційною нерухомістю, розвитку системи іпотечного кредитування доцільно назвати А. Асаула, І. Геллера, О. Гриценко, Б. Данилишина, О. Євтуха, С. Кручка, О. Любоня, Ю. Манцевича, О. Мірошниченка, О. Мендрула, В. Онищенка, Г. Онищука, В. Павлова, К. Паливоду та ін. Серед зарубіжних науковців вказані проблеми досліджували Л. Бєлих, І. Балабанов, С. Максимов, Н. Ордуей, І. Рахман, Дж. Фрідман, Г. Харрісон та ін.

Визнаючи високу значимість досліджень перерахованих вчених, потрібно відзначити відсутність сучасних моделей управління розвитком регіонального ринку нерухомості, що базуються на комплексному обліку регіональних детермінант і факторів. Важливість вирішення проблеми управління розвитком ринку нерухомості на регіональному рівні, спрямованих на розвиток ринку нерухомості, на основі виявлення тенденцій, закономірностей, факторів та умов його функціонування та розвитку, зумовили мету даної статті.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення актуальних проблем розвитку ринку нерухомості в Україні та аналіз його регіональних особливостей.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринок нерухомості в Україні виник порівняно недавно. Його правила і закони багато в чому складались стихійно, і досі не існує строгих критеріїв його класифікації та оцінки вартості або якості товару. Ринок нерухомості – свого роду дзеркало стану економіки і настроїв суспільства.

Регіональні ринки нерухомості в основному відображають ті ж процеси, що відбуваються і на столичному ринку. Ринок нерухомості в Україні у 2015 році, на думку фахівців, буде набагато гіршим кризового 2009 року: маємо істотне зниження вартості національної валюти; великі і непередбачувані темпи інфляції; відсутність купівельної спроможності у населення; зниження інвестиційної привабливості нерухомості; істотне збільшення ставок іпотечного кредитування; політичну нестабільність і продовження військових дій на Донбасі. Нерухомість все менше розглядається як інструмент для збереження капіталу, так як останні події на Донбасі показали наскільки ризикованими можуть бути такі вкладення.

Волатильність ринкових цін нерухомості пояснюється різними причинами. Основними характеристиками ринку житлової нерухомості є висока ціна його об'єктів і низька еластичність пропозиції за ціною: при зміні вартості житла його пропозиція на ринку майже не змінюється. Нееластичність пропозиції викликана тривалістю періоду будівництва. Тому існує постійний взаємозв'язок між зміною попиту і пропозиції. Так, при зростанні попиту на житло збільшення пропозиції на ринку первинного житла можливе тільки через рік-два, а при його скороченні будівництво триває, і це пов'язано з високим рівнем понесених витрат. Така природа взаємодії попиту і пропозиції призводить до того, що ціна є основним регулюючим фактором, за допомогою якого урівноважуються попит і пропозиція [10].

Зростаючий курс долара, військові дії на Сході, глобальна бюджетна економія і політична нестабільність обрушилися нещадними ударами по ринку нерухомості України в 2014 році. І хоча зацікавленість у житлі залишилася на колишніх рівнях, купівельна спроможність громадян знизилася майже вдвічі. Після того, як ринок житла у серпні почав кілька оживати, у вересні ситуація погіршилася. Ринок нерухомості України під тиском цілого комплексу негативних обставин просто завмер.

Ринок нерухомості України після кризового 2009 року так і не відновився. Єдиним багатообіцяючим фактором, який підбадьорив ринок первинного і вторинного житла, стало зниження банками в 2012-2013 рр. ставок іпотечного кредитування з одночасним зростанням рівня мінімальної зарплати. Однак, геополітична напруга, різке зростання вартості долара в останній час, розпочаті політичні та економічні реформи, виснажлива війна на Донбасі охолодили будь-які позитивні очікування. По суті, на зростання продажів у серпні 2014 вплинули біженці з Донбасу, які розмістилися в багатьох великих містах України, а також наростаюча паніка серед приватних інвесторів, які намагалися зберегти свої активи в нерухомості на тлі зниження курсу національної валюти. Таким чином, всі хто міг собі дозволити придбати квартиру – вже її придбали та повністю вичерпали попит майбутніх періодів. Одним з негативних факторів, що гальмують ринок житла, є обставини, пов'язані з введеними Нацбанком України валютними обмеженнями, відповідно до яких жителі України значно обмежені в придбанні валютних коштів, а також у знятті валюти з депозитів. Нагадаємо, що розрахунки на вторинному ринку житла, у зв'язку з падінням курсу національної валюти часто здійснюються в доларах.

За прогнозами фахівців, в 2015 році вартість житла в Україні подешевшає на 25% і навряд чи, у найближчі кілька років, буде підвищуватися.

Місткість ринку нерухомості є одним з

найважливіших параметрів, який використовується як ріелторськими агентствами, так і забудовниками при плануванні різних проектів. Якщо продати квартири в одному або двох нових будинках компанія може за дуже короткий період часу, то оцінка місткості ринку нерухомості орієнтована на довгостроковий період часу.

Місткість ринку нерухомості можна визначити як кількість квадратних метрів, які можна продати в певному населеному пункті за одиницю часу. Більшість фахівців вважають, що за одиницю часу найкраще приймати рік, хоча деякий з них воліють оперувати більш короткими відрізками часу.

Одним з основних показників, який впливає на місткість ринку нерухомості, є платоспроможність населення, яка залежить від безлічі параметрів. Істотний вплив на місткість ринку нерухомості мають ставки по іпотечних кредитах і наявність різних соціальних програм, завдяки яким люди можуть придбати квартиру.

Ще одним параметром, що впливає на попит населення на нерухомість, є інвестиційний попит на квартири, що розташовані у найбільш привабливих районах міст. Нерухомість є тим класом активів, що представляє інтерес з позиції інвестування, споживання, використання та розпорядження як для окремих осіб, так і для великих інвесторів.

Ринок нерухомості пов'язаний з ринком грошей і з ринком іноземної валюти. Вкладення в нерухомість і покупка іноземної валюти є альтернативними формами заощадження доходу. Якщо прибутковість одного з активів зменшується, інтерес спекулянтів зміщується на користь придбання іншого активу. Зниження прибутковості валютного ринку призвело до посилення активності покупців на ринку житла, що мають намір як прискорити його придбання для себе, так і вигідно вкласти свої заощадження. Динаміка ринку житлової нерухомості відображає циклічні процеси в економіці, а ціни на ринку житла змінюються залежно від стадії економічного циклу і очікувань людей щодо майбутніх доходів і зайнятості. У зв'язку з цим деякі економісти виявляють циклічний характер і самого ринку житлової нерухомості. У теорії будівельних циклів С. Кузнеця саме підйоми і спади активності на ринку житла виступають в якості точок зростання економіки. Не випадково штучний розігрів економік розвинених країн, що призвів зрештою до кризи, був пов'язаний насамперед з активізацією іпотечних програм за активної підтримки держави [5].

За даними сучасного дослідника Г. В. Лукьянчикова, середня тривалість циклу на ринку нерухомості США становить 6-8 років [4].

Інше його дослідження, проведене по 18 країнам ОЕСР за 1970-2005 рр., виявило цикли тривалістю 10 років, що цілком відповідає класичним промисловим циклам К. Жугляра – К. Маркса; при цьому максимальна зміна цін склало в Нідерландах 98,4% в стадії підйому і – 50,4% – в стадії спаду [3].

Стан ринку нерухомості пов'язаний зі станом ринку праці та його кон'юнктурою. Спад в економіці супроводжується збільшенням безробіття, зниженням реальних доходів населення і негативними очікуваннями щодо майбутньої зайнятості і майбутніх доходів. На думку Н. В. Родіонової, особливу важливість це питання набуває в разі масового розповсюдження житлового кредитування, так як при падінні економічної активності зростає безробіття, і доходи населення втрачають стабільність, що ускладнює виконання прийнятих громадянами зобов'язання за кредитними договорами. Одночасно в стадії економічного спаду посилюється тиск на ринок житлової нерухомості. Це призводить до падіння її ціни [9].

Таким чином, стан і динаміка основних показників ринку житла (цін і обсягів продажів) визначаються рівнем доходів і накопичень людей, їх очікуваннями і настроями. Ринок житлової нерухомості відображає тенденції на товарних і фінансових ринках, а також на ринку праці. Він демонструє проциклічний розвиток, тому його параметри корелюють зі зміною грошової маси та обсягів виробництва в країні, а також підвищенням або зниженням інвестиційної привабливості країни.

До основних факторів, що негативно впливає на динаміку попиту на ринку житла, відносяться:

– низький рівень доходів населення;

– відсутність на ринку іпотечних продуктів, доступних для широких верств населення;

– відсутність маневреного фонду адміністративних утворень для надання таким громадянам житла на умовах соціального найму;

– відсутність необхідної нормативної бази, що стимулює розвиток системи житлових будівельних і накопичувальних кооперативів.

Відмінними особливостями ринку нерухомості є [5]:

– індивідуальність ціноутворення;

– високий рівень витрат;

– важлива роль взаємодії первинного і вторинного ринків;

– висока залежність цін, прибутковості і ризиків від стану економіки;

– різноманіття ризиків;

– низька ліквідність товару на ринку;

– слабкість цінових механізмів саморегулювання ринку.

З іншого боку, ринок нерухомості відрізняється низкою факторів, які ускладнюють його аналіз. До них можна віднести:

– важкодоступність достовірної інформації;

– обмежене число аналогічних угод;

– різноманіття факторів, що визначають тенденції розвитку ринку.

До проблем, що робить негативний вплив на обсяги будівництва житла, слід віднести:

– наявність адміністративних бар'єрів;

– відсутність підготовлених до забудови земельних ділянок;

– недоступність для більшості забудовників кредитних ресурсів;

– стримування розвитку промисловості будівельних матеріалів;

– кадрова проблема в галузі [5].

Таблиця 1

SWOT-аналіз первинного ринку житлової нерухомості [4]

Сильні сторони первинного ринку нерухомості	Слабкі сторони первинного ринку нерухомості
Можливості первинного ринку нерухомості	Загрози первинного ринку нерухомості
Дешевизна в порівнянні з вторинним ринком	Брак обігових коштів для закупівель
Власна клієнтська база (на даному ринку є свої клієнти, які займаються скупкою квартир для здачі в оренду, для перепродажу)	Будівельні об'єкти можуть заморожувати і перепродаватися по декілька разів, у той час як договору купівлі-продажу квартир укладаються на базовому етапі будівництва
Поліпшення сервісу і скорочення часу на обслуговування	Нестабільність курсу долару (закупівельні ціни прив'язані до $ а продають в рублях)
Можливість вузької спеціалізації	Довгий час будівництва
Розвиток корпоративних клієнтів і нових галузей споживачів	Поточне подорожчання об'єкту
Щільна інтеграція з заводами та отримання більших знижок	Висока плинність кадрів
Створення нових проектних будівель, для підвищення центру кінцевої вартості і отримання максимального прибутку при продажу	Використання дешевих матеріалів і дешевої робочої сили призводить до низького якості готових об'єктів
	Відбувається зміна політики постачальників Поганий контроль над витратами в будівництві
	Посилення тиску виробників будматеріалів, спонтанне підвищення цін Велика конкуренція всередині ринку іпотечне кредитування

Таким чином, означені проблеми на ринку нерухомості, зокрема і в житловому будівництві, в цілому потребують вирішення.

На основі проведеного аналізу переваг і недоліків ринку житлової нерухомості розроблені наступні пропозиції для підвищення ефективності його розвитку:

– необхідно випереджаюче забезпечення територій забудови інженерною інфраструктурою;

– скорочення термінів будівництва, тривалості інвестиційного циклу, підвищення якості будівництва, зменшення експлуатаційних витрат, енергоємності та забруднення навколишнього середовища;

– формування архітектурно-будівельних систем з легких конструкцій, що зменшують масу будівлі і помітно здешевлюють будівництво;

– широке поширення в житловому будівництві конструкцій і матеріалів з дерева;

– зростання будівництва монолітно-каркасних житлових багатоповерхових будинків в сегменті економ-класу;

– розвиток малоповерхового будівництва в двох перспективних напрямах малоповерхової високощільної забудови та одноквартирних житлових будинків садибного типу;

– застосування місцевих будівельних матеріалів та інноваційних технологій для зниження вартості 1 кв.м нового житла [9].

Таблиця 2

SWOT-аналіз вторинного ринку житлової нерухомості [4]

Сильні сторони вторинного ринку нерухомості	Слабкі сторони вторинного ринку нерухомості
Можливості вторинного ринку нерухомості розвинена інфраструктура впорядкованість районів	Загрози вторинного ринку нерухомості, знос
Наявність своїх клієнтів	Можливість модернізації - нові витрати
Нерухомість класу – «люкс»	Залежність від вартості квартир на первинному ринку
Можливість вузької спеціалізації	Нестабільність курсу долара
Розвиток корпоративних клієнтів і нових галузей споживачів іпотечне кредитування	Велика конкуренція всередині ринку
	Старий фонд

Нерухомість є особливим активом, ризик інвестування в яку є значно меншим, а попит більш стабільним відносно операцій з купівлі валюти, акцій чи облігацій.

Ринок нерухомості Сумської області, як і України загалом, переживає не найкращі часи. Аналітики OLX досліджували тенденції ринку нерухомості в регіоні. У 2014 році власники об'єктів нерухомості були стриманішими, ніж у 2013 році: пропозиція впала на 64%. Найвідчутнішим чином це позначилося на оренді. Так, порівняно з 2013 роком, в 10 разів скоротилася пропозиція квартир і будинків в оренду; в 18 разів рідше здавали в оренду кімнати.

Якщо в 2013 році основна частка пропозицій припадала на оренду квартир, то в 2014 році власники більш активно продавали своє житло. На 60% збільшилася кількість оголошень з продажу квартир в регіоні; в 2 рази частіше продавали будинки та земельні ділянки; жителі охочіше обмінювали нерухомість.

Ціни на вторинне житло в національній валюті за рік зросли майже на 70%. У січні 2014 року 1-кімнатну квартиру можна було купити за 195684 грн. У грудні за схожу квартиру просили вже 326877 грн. Хоча в доларах вартість житла не зросла, а навіть в деяких випадках знизилася.

На початку 2015 року власники житлової та нежитлової нерухомості регіону активізувалися: кількість пропозицій збільшилася на 40% порівняно з груднем 2014 року. Змінилася також структура пропозицій. На перше місце знову вийшла оренда квартир – таких оголошень близько 50% від загальної кількості оголошень категорії «Нерухомість».

На даний момент на майданчику OLX розміщено більше 35 тис. оголошень відносно продажу та оренди нерухомості на Сумщині. 92% пропозицій (більше 32 тис. оголошень) стосуються міста Суми.

Тенденції, які характерні для сумського ринку комерційної нерухомості, відображають загальноукраїнські реалії. Але в кожному місті є свої нюанси розвитку цього сегмента торгівлі.

У 2008 році, коли почалася криза, деякі мережеві компанії пішли з міста і багато приміщень пустували, поки була плутанина з цінами. Поступово відбувся переділ ринку, ціни по оренді та продажу комерційної нерухомості стали опускатися. Зараз все вирівнялося. Нові мережеві компанії зайшли на сумський ринок.

У всі часи популярнішою була оренда, і на сьогодні співвідношення угод з оренди набагато перевищує кількість угод із продажу. Тим не менше, люди стали більше купувати комерційну нерухомість для подальшої здачі її в оренду або під свої потреби. У зв'язку з нинішньою економічною і політичною нестабільністю, нерухомість це вигідне вкладення грошей, що дає 10-14% доходу в доларах на рік. Більш затребувані торгові площі. Дрібний бізнес цікавлять приміщення площею 10-40м^2, середній – 100-200м^2, а великі гравці набувають площі від 200м^2. Знизився попит на покупку офісних приміщень, люди воліють брати офіси в оренду. Пропозицій по офісним приміщенням більше, ніж попиту, а на торговельні ліквідні площі, навпаки, попит перевищує пропозицію. Завжди в ціні ліквідні торгові приміщення з окремим входом, широким фасадом і хорошою вітриною, на «червоній лінії» першого поверху будівлі, які мають зручні під'їзні шляхи та парковку, і розташовані біля інтенсивного пішохідного та автомобільного руху. Не збігаються пропозиції і очікування і по виробничо-складських приміщень. Попиту на них менше, ніж пропозицій, але опалювальні будівлі з ремонтом і рампою завжди затребувані. Негативним є той факт, що в місті немає хороших логістичних центрів.

У місті Суми дуже великі перепади за цінами, залежно від квадратури приміщення, району міста, умов, тому середня ціна не показова. Оренда складських приміщень – від 15 грн./м^2; продаж складських приміщень – від 100 у.о. / м^2; оренда торгових приміщень – від 100 до 400 грн. / м^2; продаж торгових приміщень – від 800 до 4000 у.о. / м^2; оренда офісних приміщень – від 30 до 80 грн. / м^2; продаж офісних приміщень – від 300 до 600 у.о. / м^2.

Ринок комерційної нерухомості Сумщини стабільний і цілорічний. В одному місяці більше угод з оренди, в іншому – з продажу. Січень традиційно випадає, в лютому бізнес прокидається. Влітку у періодом відпусток йде невеликий спад. Великі мережеві компанії свій розвиток планують з II кварталу, 2-го півріччя або ближче до кінця року, на ці періоди природно припадає більшу кількість угод з нерухомості. Приватні підприємці та компанії стали більше вкладати грошей в торгові ліквідні приміщення, вони хочуть, щоб гроші працювали, адже здавати в оренду набагато вигідніше, ніж тримати гроші в банках. Багато мережевих компаній зайшли на сумський ринок саме в цьому році. Прогнозувати ринок комерційної нерухомості складно, він прямо пропорційний політичній та економічній ситуації в країні [10].

Вище описані факти свідчать, що одним із надійних об'єктів для інвестування, на даний момент, є нерухомість. Термін окупності інвестицій в комерційну нерухомість України становить 4-7 років, тоді як в Європі – 10-20 років, а це досить привабливий показник. Ймовірність отримання збитків в цьому випадку зводиться до мінімуму, оскільки будинки мають дуже низький ризик руйнування, а термін їх придатності – необмежений. Вони майже не схильні до старіння, та, якщо це відбувається, завжди є можливість виправити це з допомогою ремонту.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

– без точної ринкової оцінки будь-якої власності неможливе успішне функціонування і подальший розвиток сучасної економіки.

– практика оцінного бізнесу в Україні постійно вдосконалюється. Проблема оцінки вартості нерухомості для її власників, потенційних покупців, інвесторів, страхових організацій і податкових органів обов'язкова в умовах ринкової економіки.

– без професійної оцінки неможливе становлення ринку нерухомості. Об'єктивна оцінка активів особливо необхідна в умовах, які постійно змінюються.

В подальших дослідженнях важливим залишається визначення загальної оцінки умов на українському ринку інвестицій у нерухомість, а також прогноз щодо інвестиційних стратегій гравців ринку нерухомості України.

Коло питань щодо аналізу ринку нерухомості розширюється. Найактуальнішими серед них є: критеріальні ознаки, чинники формування і теоретичні засади становлення регіональних ринків нерухомості; обґрунтування методичних засад економічного оцінювання нерухомості та аналізу регіональних процесів рентоутворення; вдосконалення системи управління об'єктами житлової, промислової і комерційної нерухомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибалкін В. О., Бодрова В. Г. Політична економія: Навчальний посібник / В. О. Рибалкін, В. Г Бодрова. – К.: Академвидав, 2007. – 627 с.
2. Павлов В. Механізми стимулювання розвитку сучасного ринку нерухомості / В. Павлов, І. Кривов'язюк // Регіональна економіка. – 2008. – №2. – С. 67-75.
3. Манн Р. В. Особливості діагностування стану і перспектив розвитку ринку нерухомості / Р. В. Манн // Економіка і держава. – 2007. – №9. – С. 15-17.
4. Новицький О. Б. Оцінка інвестиційної привабливості регіональних ринків нерухомості / О. Б. Новицький // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2009. – № 1. – С. 17-21.
5. Асаул А. М. Ринок нерухомості: навч. посібн. / за заг. ред. д.е.н., проф. І. І. Пилипенко. – К.: 2009. – 387 с.
6. Дєнков Д. Ринок нерухомості шукає нове «дно» [Електронний ресурс] / Д. Дєнков // Економічна правда. – 2010. – № 30. – С. 6. – Режим доступу: http://www.epravda. com.ua/publications/2010/11/30/259479.
7. Завора Т. Ринок нерухомості та особливості його функціонування на загальнодержавному та регіональному рівнях в Україні / Т. Завора // Економіст. – 2006. – № 10. – С. 40-43.
8. Мухін О. О. Становлення ринку нерухомості в процесі реформування земельних відносин / О. О. Мухін // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2008. – № 11. – С. 22-26.
9. Котенко В. Ринок нерухомості України. Реалії та перспективи [Електронний ресурс] / В. Котенко // Союз консультантів з нерухомості. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://ckn.at.ua/new/8_02_2011_rynok nedvizhimostiukrainy realii_i perspektivy /2011-02-08-22.
10. Статистика Сумщини за 2008-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформації: admin http://www.dancor.sumy.ua/articles/economics/113643.
11. Богінська Л. О. Удосконалення процесу оцінки нерухомості як необхідна умова розвитку ринку нерухомості / Л. О. Богінська // Вісник СНАУ (Серія «Будівництво»). – 2014. – № 8 (18). – С. 18-24.

Богинская Людмила Алексеевна

РЫНОК НЕДВИЖИМОСТИ: СОСТОЯНИЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

В статье рассмотрены специфические особенности и характеристики рынка недвижимости, а также факторы, влияющие на рынок жилья и коммерческой недвижимости. Определены региональные особенности развития рынка недвижимости. Целью статьи является определение актуальных проблем развития рынка недвижимости в Украине и анализ его региональных особенностей. Практическое значение полученных результатов доведены до уровня методических обобщений, что позволит осуществлять маркетинговые исследования и эффективно управлять разнотипными объектами недвижимости, обосновывать инвестиционные решения, соответствующие динамичной рыночной ситуации. В процессе исследования доказано, что рынок недвижимости целесообразно рассматривать как систему отношений (прямых или косвенных) между продавцами и покупателями (пользователями), которая действует на основе ценового механизма с учетом социального значения, особенностей правового режима, природных свойств и основных признаков недвижимости и подчиняется закономерностям функционирования как товарного, так и финансового рынков. Региональные процессы на рынке недвижимости предлагаем рассматривать с помощью критериев, к которым отнесены: функциональное назначение, воспроизводящая функция, форма собственности, степень готовности недвижимости к использованию, территориальные границы рынка, место операции с недвижимостью, способ продажи недвижимости, отраслевая принадлежность недвижимости, профессиональная оценочная деятельность на рынке. При этом следует учитывать спрос и предложения на объекты недвижимости, на которые влияют такие факторы как: полезность, замещение, остаточная производительность, сбалансированность, оптимальность размера, отдача, имущественные права. Основные признаки недвижимости, то есть те, которые присущи ей независимо от состояния рынка, нами определяются как: стационарность, связь с землей, натурально-вещественная форма существования, особый характер потребления, многократное использование, постепенный перенос стоимости в операционном процессе. Профессиональные оценщики разработали подходы к определению стоимости различных типов недвижимости. Это позволит определить такие виды стоимости, как инвестиционная, рыночная - наиболее вероятная цена продажи или любой другой вид стоимости, в зависимости от поручения клиента. Данный оценочный процесс реализуется через серию последовательных шагов, принимает во внимание все важные и значимые рыночные факторы.

Ключевые слова: *рынок недвижимости, этапы развития рынка недвижимости, цены на недвижимость, классификация недвижимости, состояние и особенности регионального рынка недвижимости.*

Bohinska L.

REAL ESTATE MARKET: CONDITION AND REGIONAL PECULIARITIES

Specific features and characteristics of real estate market and also factors influencing, in particular, housing and commercial real estate market have been considered in the article. Regional peculiarities of the real estate market development have been specified. The article aims to outline the actual problems of the real estate market in Ukraine and the analysis of the regional characteristics. Practical importance of the obtained results was brought up to the level of

methodical generalizations, which will allow to carry out marketing researches and manage real estate items of different types in an effective way, substantiate investment decisions, corresponding to the dynamic market situation. It has been proved in the process of research that it is reasonable to consider real estate market as a system of relations (direct or indirect) between sellers and buyers (consumers), acting on the basis of price mechanism with consideration to social significance, peculiarities of legal appropriation regime, natural properties and the main features of real estate and subordinating to the regularities of both product and financial market functioning. We propose to consider regional processes on the real estate market using the following criteria: functional purpose, reproducing function, property form, degree of real estate readiness for use, territorial market borders, position of real estate transaction, way of real estate sale, real estate belonging to some branch, professional evaluation activities on the market. Herewith, supply and demand for real estate items should be taken into consideration which are influenced by the following factors: usefulness, substitution, residual productivity, balance, size optimality, output, property rights. We determine the following main features of real estate, in other words those, which are peculiar to it despite of the market condition: impossibility of moving, connection with land, natural and thing form of existence, special character of consumption, repeated use, gradual transfer of value in operational process. Professional appraisers have developed approaches to determinate value of different real estate types. It will allow specifying such kinds of value as investment, market – the most probable selling price or any other kind of value, depending on client's order. This appraising process is implemented via a range of consecutive steps, which take into consideration all important and significant market factors.

Key words: *real estate market, the stages of development of real estate market, real estate prices, property classification, status and features of regional market.*

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 330.322:330.34

Деделюк Катерина Юріївна,
к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті висвітлено ключові аспекти сучасного розвитку інвестиційної діяльності в регіонах України та визначено актуальні виклики активізації інвестиційної діяльності. Мета статті – проаналізувати характерні риси інвестиційної діяльності регіонів і систематизувати ключові перешкоди інвестиційній діяльності. На основі статистичних даних у статті обґрунтовано тенденції зниження інвестиційної активності в Україні; подано характеристику джерел інвестицій, основою яких є власні кошти підприємств, натомість виявлено низький рівень залучення кредитних ресурсів та коштів державного або місцевого бюджету. У процесі аналізу напрямів спрямування інвестицій було виявлено надмірну концентрацію капітальних інвестицій у галузях переробної промисловості та будівництва, а прямих закордонних інвестицій – у галузях переробної промисловості, фінансовій та страховій діяльності та ін. Визначено найбільш успішні регіони у здійсненні ефективних інвестицій (Чернігівська, Львівська, Черкаська, Вінницька, Івано-Франківська та Кіровоградська обл.), а також представлено оцінювання перспектив можливого зростання інвестиційної діяльності в окремих регіонах. Систематизовано перелік найбільш значущих регіональних (географічне розташування, природні ресурси, інфраструктура, дієві механізми підтримки інвесторів, кадровий потенціал, активність регіональної влади, наявність фінансових ресурсів та об'єктів привабливих для інвестування) та загальнодержавних (позитивні зміни законодавства, економічна стабільність, узгодженість державної та регіональної політики) факторів, які позитивно впливають на інвестиційне середовище регіону. Серед об'єктивних чинників, що перешкоджають інвестиційній діяльності особливо гостро постають такі: неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проектів, недосконалість інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях, непривабливість інвестиційного клімату, нестача коштів для капіталовкладень. Гострота проблеми з активізації інвестиційної діяльності доповнюється і не менш важливими суб'єктивними факторами (корупція, низький рівень розвитку інфраструктури, слабкий захист прав власності, відсутність достатньої кількості фінансових джерел для інвестицій, надмірне втручання місцевих органів влади в діяльність підприємств). Таким чином, на основі опрацьованих аналітичних матеріалів представлено систематизований перелік актуальних викликів ефективної реалізації перспектив підвищення інвестиційної активності регіонів України.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна активність, залучення, фактори, регіон.*

methodical generalizations, which will allow to carry out marketing researches and manage real estate items of different types in an effective way, substantiate investment decisions, corresponding to the dynamic market situation. It has been proved in the process of research that it is reasonable to consider real estate market as a system of relations (direct or indirect) between sellers and buyers (consumers), acting on the basis of price mechanism with consideration to social significance, peculiarities of legal appropriation regime, natural properties and the main features of real estate and subordinating to the regularities of both product and financial market functioning. We propose to consider regional processes on the real estate market using the following criteria: functional purpose, reproducing function, property form, degree of real estate readiness for use, territorial market borders, position of real estate transaction, way of real estate sale, real estate belonging to some branch, professional evaluation activities on the market. Herewith, supply and demand for real estate items should be taken into consideration which are influenced by the following factors: usefulness, substitution, residual productivity, balance, size optimality, output, property rights. We determine the following main features of real estate, in other words those, which are peculiar to it despite of the market condition: impossibility of moving, connection with land, natural and thing form of existence, special character of consumption, repeated use, gradual transfer of value in operational process. Professional appraisers have developed approaches to determinate value of different real estate types. It will allow specifying such kinds of value as investment, market – the most probable selling price or any other kind of value, depending on client's order. This appraising process is implemented via a range of consecutive steps, which take into consideration all important and significant market factors.

Key words: *real estate market, the stages of development of real estate market, real estate prices, property classification, status and features of regional market.*

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 330.322:330.34

Деделюк Катерина Юріївна,
к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті висвітлено ключові аспекти сучасного розвитку інвестиційної діяльності в регіонах України та визначено актуальні виклики активізації інвестиційної діяльності. Мета статті – проаналізувати характерні риси інвестиційної діяльності регіонів і систематизувати ключові перешкоди інвестиційній діяльності. На основі статистичних даних у статті обґрунтовано тенденції зниження інвестиційної активності в Україні; подано характеристику джерел інвестицій, основою яких є власні кошти підприємств, натомість виявлено низький рівень залучення кредитних ресурсів та коштів державного або місцевого бюджету. У процесі аналізу напрямів спрямування інвестицій було виявлено надмірну концентрацію капітальних інвестицій у галузях переробної промисловості та будівництва, а прямих закордонних інвестицій – у галузях переробної промисловості, фінансовій та страховій діяльності та ін. Визначено найбільш успішні регіони у здійсненні ефективних інвестицій (Чернігівська, Львівська, Черкаська, Вінницька, Івано-Франківська та Кіровоградська обл.), а також представлено оцінювання перспектив можливого зростання інвестиційної діяльності в окремих регіонах. Систематизовано перелік найбільш значущих регіональних (географічне розташування, природні ресурси, інфраструктура, дієві механізми підтримки інвесторів, кадровий потенціал, активність регіональної влади, наявність фінансових ресурсів та об'єктів привабливих для інвестування) та загальнодержавних (позитивні зміни законодавства, економічна стабільність, узгодженість державної та регіональної політики) факторів, які позитивно впливають на інвестиційне середовище регіону. Серед об'єктивних чинників, що перешкоджають інвестиційній діяльності особливо гостро постають такі: неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проектів, недосконалість інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях, непривабливість інвестиційного клімату, нестача коштів для капіталовкладень. Гострота проблеми з активізації інвестиційної діяльності доповнюється і не менш важливими суб'єктивними факторами (корупція, низький рівень розвитку інфраструктури, слабкий захист прав власності, відсутність достатньої кількості фінансових джерел для інвестицій, надмірне втручання місцевих органів влади в діяльність підприємств). Таким чином, на основі опрацьованих аналітичних матеріалів представлено систематизований перелік актуальних викликів ефективної реалізації перспектив підвищення інвестиційної активності регіонів України.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна активність, залучення, фактори, регіон.*

ВСТУП

Підтримка та стимулювання інвестиційної активності на високому рівні є важливою передумовою економічного розвитку. Відомо, що динаміка прямих іноземних інвестицій залежить як від інвестиційної привабливості країни загалом, так й окремих її регіонів. Хоча обсяги прямих іноземних інвестицій є незначними, порівняно з інвестиційними коштами українських підприємств, у перспективі, за умови поліпшення інвестиційного клімату та продуманої регіональної політики, їх обсяг може значно зрости [5, с. 51]. Економічна криза призвела до погіршення становища із залученням закордонних інвестицій та здійснення внутрішніх капіталовкладень в Україні. У цьому контексті вивчення актуальних викликів, які перешкоджають інвестиційній діяльності, є важливою передумовою системного удосконалення національної та регіональних стратегій.

Постановка проблеми. Серед основних факторів, які детермінують рівень інвестиційної активності регіону виділяють регіональні (географічне розташування, природні ресурси, інфраструктура, механізми підтримки інвесторів, наявність фінансових ресурсів та об'єктів привабливих для інвестування) та загальнодержавні (позитивні зміни законодавства, економічна стабільність). На практиці ці переваги часто може бути знівельовано системою об'єктивних та суб'єктивних чинників, які перешкоджають інвестиційній діяльності. Вивчення та оцінювання таких детермінант, а також мінімізація їхнього впливу на інвестиційну діяльність дозволить оптимізувати механізм ефективних заходів для підтримки інвестиційної діяльності. З огляду на потребу удосконалення регіональної інвестиційної політики особливої актуальності набуває аналіз ключових бар'єрів розвитку інвестиційної діяльності в регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За теоретичну основу статті автор обрав результати актуальних досліджень рейтингу інвестиційної привабливості регіонів, а також аналітичні матеріали провідних інститутів, у яких досліджено основні напрями підвищення інвестиційної активності та висвітлено різнобічний аналіз ключових факторів, які визначають інвестиційну привабливість регіонів. Зокрема, було опрацьовано інформацію Департаменту макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державного агентства інвестицій і управління національними проектами України, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Інституту розвитку економіки України.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати характерні риси інвестиційної діяльності регіонів і систематизувати ключові перешкоди для інвестиційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до даних експертних прогнозів Міністерства економічного розвитку і торгівлі, представлених у консенсус-прогнозі перспектив розвитку України, обсяг чистого притоку прямих іноземних інвестицій (приріст капіталу) у 2014 році значно сповільнився до 462 млрд. дол. США, що становить 0,4% ВВП. У 2015 році передбачається збільшення обсягів інвестицій до $2189 млрд. (2,1% ВВП) [7, с. 15]. Варто відзначити певні розбіжності у експертних прогнозах, зокрема і за інвестиційним компонентом. Так, у прогнозі основних макропоказників на 2016-2017 рр. усереднений показник приросту реального інвестиційного попиту складає 6,7%, але варіація досягає 17 відсоткових пункти (від 2,0% до 19,0%). Це свідчить про різне бачення розвитку країни щодо напрямів модернізації виробництва, підвищення науково-технологічного потенціалу та зміцнення конкурентоспроможності [7, с. 21].

За результатами 2013 р. індекс обсягу капітальних інвестицій по Україні склав 88,9% (падіння становило 11,1%), приріст обсягу капітальних інвестицій спостерігався лише у 6 регіонах: Вінницькій, Житомирській, Луганській, Миколаївській, Чернігівській областях та у м. Севастополь. У 2014 р. тенденції погіршилися: за результатами січня-червня 2014 р., індекс обсягу капітальних інвестицій склав 82,5%, порівняно із січнем-червнем 2013 р. падіння становило 17,5%. Приріст обсягу інвестицій спостерігався у 3 регіонах: Івано-Франківській, Херсонській та Хмельницькій областях [8].

Основні напрями спрямування інвестицій характеризуються концентрацією капітальних інвестицій у галузях переробної промисловості (20,1%) та будівництва (17,7%), а прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з інших країн – у галузях переробної промисловості (27,1%), фінансовій та страховій діяльності (25,3%), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (разом 12,8%) [8]. Натомість спостерігається і нестача капітальних інвестицій у галузях добувної промисловості і розроблення кар'єрів (11,3%) та сільського, лісового та рибного господарства (7,3%), а прямих інвестицій – у галузях будівництва (2,8%), сільського, лісового та рибного господарства (1,3%), добувній промисловості та розробці кар'єрів (3,1%) [8].

На практиці інвестиційну діяльність більшості підприємств регіонів України у 2012-2013 рр. було проведено за власні кошти (83%), 20% підприємств використали систему банківського кредитування. Натомість коштами вітчизняних та іноземних інвесторів скористалися відповідно 11% та 9% підприємств, і лише 6% підприємств залучали кошти державного або місцевого бюджету. Цей розподіл фактично ідентичний структурі джерел, за рахунок яких підприємства планують в майбутньому розширювати свій бізнес [2; 5, с. 136].

Найбільш успішними вважають здійснені інвестиції підприємці Чернігівської області (за 9-бальною шкалою – 7,85 бала), Львівської (7,68), Черкаської (6,95), Вінницької (6,90), Івано-Франківської (6,8) та Кіровоградської (6,80) областей. Найменше задоволені здійсненими вкладеннями підприємці Полтавської (5,05), Херсонської (5,10) та Дніпропетровської (5,53) областей [5, с. 136].

Успішність здійснених інвестицій стимулює підприємців до їх здійснення в майбутньому – майже дві третини респондентів (72%) планують продовжити інвестування у майбутньому. Найменше орієнтовані на продовження інвестування підприємці Донецької та Кіровоградської областей (відповідно лише 30 та 20% підприємств вказаних областей планують інвестування), найбільше – Тернопільської (95%), Закарпатської (95%), Вінницької (90%), Херсонської областей (90%) [5, с. 137].

Проте підприємства не передбачають суттєвого зростання інвестицій. Так, збільшувати обсяги інвестицій планують лише 19,6% підприємств, тоді як основна частина підприємств (66,7%) планує залишити обсяг інвестицій на рівні минулого року, а 13,6% – взагалі планує їх зменшення. Таким чином, очікують зменшення обсягів інвестицій для Полтавської (-72,7%), Сумської (-38,4%), Чернівецької (-18,2%), Волинської (-14,3%), Луганської (-13,4%), Одеської (-1,8%), Херсонської (-10,5%), Рівненської (-8,3%) областей. Інші регіони мають або додатне, або нульове значення балансів, що означає, що обсяги інвестицій або зростуть, або залишаться на рівні минулого року. Найвищі баланси зафіксовано для Закарпатської (36,8), Миколаївської (33,4), м. Києва (27,5), Чернігівської (25,0), Харківської (21,0), Дніпропетровської (20,8) областей [5, с. 138].

Структура джерел інвестиційної діяльності підприємств є ідентичною структурі фінансового забезпечення розширення бізнесу, яке більшість підприємств планує здійснювати за рахунок власних коштів. Рівень залучення кредитних ресурсів (близько 20%) є порівняно низьким, що може пояснюватися, з одного боку несприятливими умовами надання банківських позичок, а з іншого – власною невпевненістю підприємств у стабільності розвитку бізнесу, яка дозволяє своєчасно сплачувати кредити та відсотки за ними. Зв'язок поточного стану ділового середовища, ринкової кон'юнктури та перспектив інвестування однозначно простежується лише для деяких областей. Так, підприємці Донецької області, які негативно оцінюють умови для ведення бізнесу у своєму регіоні, не планують здійснювати інвестування, тоді як позитивна оцінка ділового середовища Івано-Франківської та Львівської областей дає більші підстави для планування інвестиційної діяльності [2; 5, с. 138].

На думку експертів, найбільш значущими регіональними факторами, які позитивно впливають на інвестиційне середовище регіону, є такі: географічне розташування (близькість кордону, зокрема з ЄС, наявність туристичних та рекреаційних об'єктів) та природні ресурси (ліси, корисні копалини тощо); розвинута інфраструктура та наявність дієвих механізмів підтримки інвесторів; потужний кадровий потенціал; активність регіональної влади; наявність об'єктів привабливих для інвестування; наявність фінансових ресурсів (висока ємність ринку та існування бізнес-ніш на ньому); позитивні зміни (політичні, економічні) в країні та регіоні [3; 4, с. 51-52]. Вагому роль у активізації інвестиційної діяльності на регіональному рівні та у формуванні системи інвестування в регіонах і задоволенні очікувань інвесторів відіграють рейтинги інвестиційної привабливості регіонів, інвестиційні паспорти регіонів, інвестиційні атласи по регіонах, що формуються Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України.

Серед загальнодержавних факторів, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість області, найчастіше визначають внутрішньорегіональні фактори, вигідні географічні та кліматичні умови, високий внутрішній потенціал регіону, в тому числі кадровий, та розвинена інфраструктура; позитивні зміни законодавства, що призвели до покращання умов інвестиційної діяльності; економічна стабільність в країні; узгодженість державної та регіональної політики, зацікавленість влади в інвесторах; участь регіону у загальнодержавних проектах та заходах, в тому числі проектах, що реалізуються окремими відомствами [3; 4, с. 53].

Відповідно до результатів Рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України проаналізуємо оцінку впливу підприємствами перешкод для інвестиційної діяльності: найбільш значущими перешкодами в здійсненні інвестиційної діяльності підприємств сьогодні є корупція (5,26), низький рівень розвитку інфраструктури (5,46), слабкий захист прав власності (5,46), відсутність достатньої кількості фінансових джерел для інвестицій (5,49), надмірне втручання місцевих органів влади в діяльність підприємств (5,94), тобто суб'єктивні перешкоди, які при проведенні грамотної інвестиційної політики на місцях частково або ж повністю можуть бути усунуті. Найменш істотним є вплив на діяльність підприємств об'єктивних факторів, змінювати які значно важче або ж взагалі неможливо – високий рівень захворюваності в регіоні (6,98), погана екологічна ситуація (6,93), погані погодні умови (6,53) [5, с. 138-139].

Ефективній реалізації перспектив підвищення інвестиційної спроможності регіонів України перешкоджають ряд факторів [1; 5; 8]:

- недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях (розробка інвестиційної політики традиційно залишається прерогативою органів влади центрального рівня);
- недосконаліть інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів через регіональні стратегії (у чинних стратегіях регіонального розвитку подано аналіз окремих галузей та сфер діяльності, які становлять господарську основу для даного регіону, проте відсутні системний і всебічний аналіз внутрішнього потенціалу регіону та визначення способів його використання);
- падіння обсягів залучення інвестицій внаслідок погіршення соціально-економічної ситуації в країні і падіння інвестиційної привабливості регіонів Сходу України через ведення бойових дій на їх території. Важливо зазначити, що у «Рейтингу інвестиційної привабливості регіонів 2014 року» регіони Сходу України зазнали суттєвого падіння позицій: Донецька область зайняла 22 місце (3 місце у 2013 р.), Луганська область – 23 місце (9 місце у 2013 р.) [5, с. 350]; прискорюється відтік інвестиційних

ресурсів з Донецької та Луганської областей (обсяг капітальних інвестицій у Донецькій області у січня-червні 2014 р. склав 66,8% від показника аналогічного періоду 2013 р., у Луганській області – 61,7%; скорочується обсяг прямих іноземних інвестицій: у Донецькій області з 1 січня 2014 р. по 1 липня 2014 р. обсяг ПІІ зменшився на 685,9 млн. дол. США, у Луганській області – на 95,9 млн. дол. США;

- неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проектів (високою ефективністю характеризуються державні замовлення, оскільки вони сприяють діяльності окремих підприємств, які є системоформуючими для економіки регіонів і важливими для функціонування всієї галузі. Натомість діяльність Державного фонду регіонального розвитку поки що спрямовується на фінансування поточних, а не капітальних проектів, як це має бути згідно законодавства. Інвестиційні субвенції залишаються механізмом ситуативного управління регіонами і їх обсяг залежить від суб'єктивних чинників, критерії надання субвенцій є абстрактними, не унормований механізм повернення субвенцій у разі їх неефективного використання);

- низька ефективність розподілу інвестицій та низька віддача від інвестицій (спостерігають нестачу інвестиційних ресурсів у тих регіонах, у яких у структурі ВРП переважає якась одна галузь добувного сектора або сільське господарство; брак інвестицій не дозволяє розкрити внутрішній потенціал регіонів, ефективно використати наявні ресурси і розширити ресурсні рубежі інвестиційної діяльності).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основними економічними чинниками погіршення показників інвестиційної діяльності загалом по Україні та по її окремих регіонах називають неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проектів, недосконаліть інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях, непривабливість інвестиційного клімату, нестачу коштів для капіталовкладень. Важливими суб'єктивними факторами, які доповнюють сучасні виклики розвитку інвестиційної діяльності є корупція, низький рівень розвитку інфраструктури, слабкий захист прав власності, відсутність достатньої кількості фінансових джерел для інвестицій, надмірне втручання місцевих органів влади в діяльність підприємств.

Для забезпечення трансформації господарських зв'язків та ефективного розвитку економіки особливої актуальності набуває потреба покращення інвестиційного середовища регіонів через розробку комплексу заходів з мінімізації впливу визначених факторів, що і буде формувати перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильців Т. Г. Напрями підвищення інвестиційної привабливості прикордонних територій західних регіонів України (на прикладі Львівської області). Аналітична записка / Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, О. О. Ільчук / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1629.

2. В умовах кризи інститути спільного інвестування найбільш ефективні / Інформаційно-аналітичний огляд Дирекції Інституту розвитку економіки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ireu.org.ua/2014/04/25/v-umovah-kryzy-investuvannya-efektyvni/.

3. Економічні ініціативи зростання / Інформаційно-аналітичний огляд Дирекції Інституту розвитку економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ireu.org.ua/2014/02/13/ekonomichni-iniciativi-zrostannya.

4. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Державне агентство інвестицій і управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – 2013. – 355 с. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/zvit_pro_investiciynu_privablivist_regioniv_povna_versiya.pdf.

5. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Державне агентство інвестицій і управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – 2014. – 390 с. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/reyting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_2014_1.pdf.

6. Створити нову економічну модель в Україні / Інформаційно-аналітичний огляд Дирекції Інституту розвитку економіки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ireu.org.ua/2014/08/06/stvoriti-novu-ekonomichnu-model-v-ukra%D1%97ni.

7. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз / Департамент макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / [Електронний ресурс]. – Вип. 37, 2014 р. – 35 с. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz.

8. Шевченко О. В. Інструменти підвищення інвестиційної спроможності регіонів в контексті розкриття внутрішнього потенціалу розвитку. Аналітична записка / О.В. Шевченко / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1658/.

Деделюк Екатерина Юрьевна

АКТУАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье освещены ключевые аспекты современного развития инвестиционной деятельности в регионах Украины и определены актуальные вызовы активизации инвестиционной деятельности. Цель статьи - проанализировать характерные черты инвестиционной деятельности регионов и систематизировать ключевые препятствия инвестиционной деятельности. На основе статистических данных в статье обосновано снижение инвестиционной активности в Украине; дана характеристика источников инвестиций, основой которых являются собственные средства предприятий, в то же время выявлен низкий уровень привлечения кредитных ресурсов и средств государственного или местного бюджетов. В процессе анализа направлений вложения инвестиций было обнаружено чрезмерную концентрацию капитальных инвестиций в отрасли перерабатывающей промышленности и строительства, а прямых зарубежных инвестиций - в отраслях перерабатывающей промышленности, финансовой и страховой деятельности и др. Определены наиболее успешные регионы в осуществлении эффективных инвестиций (Черниговская, Львовская, Черкасская, Винницкая, Ивано-Франковская и Кировоградская обл.), А также представлены оценки перспектив возможного роста инвестиционной деятельности в отдельных регионах. Систематизирован перечень наиболее значимых региональных (географическое расположение, природные ресурсы, инфраструктура, действенные механизмы поддержки инвесторов, кадровый потенциал, активность региональных властей, наличие финансовых ресурсов и объектов привлекательных для инвестирования) и общегосударственных (положительные изменения законодательства, экономическая стабильность, согласованность государственной и региональной политики) факторов, которые положительно влияют на инвестиционную среду региона. Среди объективных факторов, препятствующих инвестиционной деятельности особенно остро выделены такие: неэффективность отдельных инструментов финансирования капитальных проектов, несовершенство инструментов раскрытия внутреннего потенциала регионов, недостаточное институциональное обеспечение инвестиционной политики в регионах и на местах, непривлекательность инвестиционного климата, нехватка средств для капиталовложений. Острота проблемы по активизации инвестиционной деятельности дополняется и не менее важными субъективными факторами (коррупция, низкий уровень развития инфраструктуры, слабая защита прав собственности, отсутствие достаточного количества финансовых средств для инвестиций, чрезмерное вмешательство местных органов власти в деятельность предприятий). Таким образом, на основе разработанных аналитических материалов представлено систематизированный перечень актуальных вызовов эффективной реализации перспектив повышения инвестиционной активности регионов Украины.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная активность, привлечение, факторы, регион.*

Dedelyuk K.

CURRENT CHALLENGES TO INVESTMENT ACTIVITY INTENSIFICATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

The key aspects of the investment activity in the regions of Ukraine have been highlighted in the article, as well as current challenges to investment stimulation have been identifie. The aim of the article is to analyze the characteristics of regional investment activity and to systematize key obstacles to investment. Based on the statistics the declining investment trend in Ukraine has been demonstrated in the article. The characteristic of investment sources has been presented, it has been also shown that most investments are based on own companies' funds, and the shares of credit resources and the state or local government budgets are very low. While analysing the spheres that accept the investments the excessive concentration of capital investment in manufacturing industries and construction was found, and foreign direct investment - in the areas of manufacturing, finance and insurance. The most successful regions in implementing effective investments, like Chernihiv, L'viv, Cherkasy, Vinnytsia, Ivano-Frankivsk and Kirovohrad regions have been determined, as well as the evaluation of possible investment growth in certain regions has been also estimated. The list of the most significant factors influencing the investment environment in the region have been systematized: regional factors (geographic location, natural resources, infrastructure, effective mechanisms to support investors, human resources, activity of regional authorities, the availability of financial resources and facilities for investment attraction); national factors (positive law transformation, economic stability, concordance between state and regional policy). The most important objective factors that hinder investment activity have been also identified in the article. They are as following: ineffectiveness of certain instruments to finance some capital projects, imperfect instruments of internal regional potential demonstration, insufficient institutional support of the investment policy in regions and in the local level, unattractive investment climate, lack of funds for investment. The severity of problems concerning the investment activity intensification is also supplemented with important subjective factors (corruption, low level of the infrastructure development, weak property rights, lack of sufficient financial resources for investment, excessive interference of local authorities in the activities of enterprises). Thus, based on the processed analytical materials a systematic list of current challenges to implement effective prospects on increasing investment activity in the regions of Ukraine has been presented.

Key words: *investment, investment activity, investment intensification, attraction, factors, region.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 338.48

Зеленко Олена Олександрівна,
к.е.н., доцент кафедри туризму і готельного господарства,
Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЛУГАНЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті висвітлено особливості розвитку туристичної галузі Луганської області в сучасних складних умовах. Доведено, що навіть в наявних обставинах обрана проблема є актуальною і має бути досліджена як з боку науковців, так і з боку практиків туристичного обслуговування. Метою дослідження було встановлено визначення доступних туристично-рекреаційних ресурсів Луганської області, ідентифікація проблем розвитку туризму, а також шляхів їх вирішення в умова воєнно-політичної нестабільності. Обрані загальнонаукові та специфічні методи дослідження дозволили визначити доступні райони області, що мають на сьогоднішній день потенційно-привабливі туристичні ресурси, які можуть зацікавити мешканців та відвідувачів області. Було виявлено, що на сьогодні серед 18 районів області у розпорядженні туристів перебувають тільки 10. Проведений огляд стану та тенденцій розвитку туризму за останній рік дозволив сформувати аналіз причин та наслідків головної проблеми розвитку туристичної галузі Луганської області. Згідно представленого аналізу головною проблемою розвитку визначено недовіру з боку потенційних клієнтів та відсутність належних умов щодо розбудови рекреаційної і соціальної інфраструктури для відпочинку урбанізованого населення. До причини виникнення сучасної проблеми розвитку туризму на Луганщині належать: страх потенційних клієнтів з інших областей України відвідувати регіон з причини наявного воєнного конфлікту; відсутність фінансування галузі; низький рівень інформованості сільського населення щодо перспектив розвитку сільського зеленого туризму; обмеженість екологічних та зелених екскурсійних і туристичних маршрутів у сільській місцевості; низький рівень інформованості міського населення області та інших регіонів України про можливості відпочинку в регіоні; невідповідність якості туристичної послуги її ціні. Для кожної причини запропоновано заходи щодо її усунення, більшість з яких передбачає вирішення наявних проблем за власної ініціативи та власними силами провайдерів послуг чи інших зацікавлених сторін. Результати дослідження дозволили отримати наукову новизну, яка ґрунтується на первинному застосуванні інструменту стратегічного аналізу для відокремлення причин і наслідків проблеми розвитку регіонального туризму. Практичне значення отриманих результатів визначається релевантністю запропонованих рекомендацій для провайдерів туристичних послуг Луганської області.

Ключові слова: *туризм, проблеми розвитку, ресурси, конфлікт, заходи, аналіз причин та наслідків.*

ВСТУП

Туристична індустрія сьогодні – це одна з найбільш перспективних галузей економіки, яка може стати стабільним джерелом доходів як для конкретного регіону, так і для національної економки загалом.

В Україні донедавна було розпочато процес інтеграції туристичної галузі у світову туристичну індустрію, важливість розвитку цієї сфери діяльності усвідомлювали як на національному, так і на регіональному рівні. Перспективність розвитку цього напряму економіки на рівні кожної області доведено і певний комплекс заходів щодо розвитку туризму запроваджено як на регіональному, так і на місцевому рівні. Виключенням не є і Луганська область.

Постановка проблеми. На Луганщині до початку 2013 року запроваджувалося одразу декілька напрямів щодо розвитку туризму: сільський зелений, промисловий, оздоровчий, пізнавальний, спортивний тощо. Проведена велика робота щодо розвитку транскордонного туризму в рамках єврорегіону «Донбас».

Незважаючи на те, що Луганська область належить до групи старопромислових регіонів, вона мала всі шанси, незважаючи на цей факт, перепозиціонувати себе на національному ринку туристичних послуг як туристично-привабливий регіон. Але відомі всім нам події останнього року внесли свої корективи, і зараз виникає потреба переглянути та підсумувати, які туристично-рекреаційні ресурси наявні і можуть бути у розпорядженні області у найближчий час, якими є перспективи розвитку туризму як складової економіки даного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд різних наукових джерел та останніх публікацій засвідчив, що проблема розвитку туризму в Луганській області, особливо в умовах наявності на її території воєнно-політичного конфлікту, фактично не висвітлюється. Щодо попереднього аналізу ситуації: стан та перспективи розвитку туризму, а також особливості формування туристичного продукту даного регіону було розглянуто у наших попередніх публікаціях [1, с. 149-156; 2, с. 115-119].

На особливу увагу заслуговують публікації Г. О. Сорокіної [3, 4], де автор представляє обґрунтування стосовно туристичної привабливості Луганської області за рахунок огляду наявних туристично-рекреаційних об’єктів, а також презентує технології використання природних ресурсів регіону для розвитку регіонального туризму.

Також викликає зацікавленість публікація Г. М. Заваріка [5], у якій науковець пропонує деякі шляхи розвитку внутрішнього туризму за рахунок використання природних ресурсів області. Так само варто відзначити статтю О. П. Болдирєва. та

К. Р. Габараєвої [6], у якій дослідники пропонують на розсуд читача ряд проблем розвитку туризму в регіоні.

Ґрунтовне дослідження територіальної рекреаційної системи Луганської області представлено у роботі В. В. Залещик [7]. яка за допомогою рейтингової оцінки виділяє п'ять основних районів за рівнем перспективності розвитку туризму станом на 2013 р.

Але не можна не відзначити, що всі дослідження та отримані раніше результати втратили свою актуальність і потребують оновлення у зв'язку з подіями (фактично – бойовими діями), які відбуваються на території Луганської області протягом останнього року.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні наявних доступних туристично-рекреаційних ресурсів Луганської області, ідентифікації проблем розвитку туризму в регіоні, а також окресленні шляхів їх вирішення в умовах воєнно-політичної нестабільності регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогодні з 18 районів Луганської області свої туристично-рекреаційні ресурси можуть запропонувати тільки 10 районів, а саме: Біловодський, Білокуракінський, Кремінський, Марківський, Міловський, Новоайдарський, Новопсковський, Сватівський, Старобільський та Троїцький райони. Ще два райони: Станично-Луганський та Попаснянський хоч і перебувають під контролем Української влади, але безпосередня близькість до «лінії зіткнення» ворогуючих сторін та вже зараз неналежний стан наявної там житлово-комунальної інфраструктури не дають можливість розглядати їх навіть як потенційно привабливі території для розвитку туризму у найближчому майбутньому.

Незважаючи на той факт, що більшість безпечних доступних, підконтрольних Україні північних районів області є, на думку експертів [7], неперспективними, тим не менш варто зазначити, що з точки зору розвитку окремих видів туризму, зокрема сільського зеленого туризму, завжди найбільш перспективними вважалися саме північні території. Тому виникає потреба зробити більш детальний огляд тих туристично-рекреаційних ресурсів, які залишилися у розпорядженні області на сьогоднішній день і є потенційно привабливими для відвідування.

Без сумніву, для туристів унікальними об'єктами Біловодського району є Деркульський кінний завод, який є найпершим кінним заводом на території Україні, а також Новоолександрівський і Лимарівський кінні заводи – пам'ятники архітектури 18-19 сторіччя.

Крім того у Біловодському районі постійно діє 2 сільські садиби, відвідувачам яких господарі пропонують широку дозвіллєву програму.

У цьому районі зосереджено багато потенційно привабливих для туристів визначних місць. Особливого значення для туризму у даному регіоні набуває зараз релігійний (паломницький) туризм. Собори, культові споруди та духовні центри – це туристичні об'єкти, які користуються все зростаючим попитом. Серед них на особливу увагу заслуговує Покровська церква в с. Городище (архітектурна пам'ятка національного значення) та єдина дерев'яна церква на сході України в селі Бараниківка. Також визначна архітектурна пам'ятка – Свято-Троїцький храм у м. Біловодськ, який був споруджений у візантійському стилі у першій половині XIX сторіччя за проектом видатного архітектора В. І. Буніна.

Білокуракинський район привабливий для туристів перш за все заказниками. На його території розташований ентомологічний заказник «Роздолянські ставки», організований з метою охорони місць перебування комах-запилювачів сільськогосподарських культур, в тому числі диких бджіл. Ще однією визначною пам'яткою цього району є загальнозоологічний заказник «Лісова перлина» та ландшафтний заказник «Самсонівська заводь».

Найяскравішою пам'яткою Кремінського району є безумовно Кремінський ліс. Кремінські ліси є унікальними не тільки в природному відношенні, але й в археологічному плані місцями. Як встановили археологи, людське життя у цій місцевості не припинялося протягом останніх 9 тисячоліть, на території лісництва розвідано понад 30 древніх поселень. У різні сезони року Кремінський ліс є дуже привабливим для туристів. Тут можна організовувати одно-дводенні тури для бажаючих збирати різні ягоди, гриби, лікарські рослини. У зимовий період для туристів з активним способом життя можна організовувати катання на санях та лижні прогулянки (необхідний для катання сніговий покрив тримається у нашій місцевості від 1,5 до 3-х місяців). Для шанувальників їзди верхи є всі можливості для організації кінних прогулянок лісом. На озерах Кремінщини наявні станції з прокату човнів та водних велосипедів. У цьому районі також поширений велоспорт. В цих місцях зосереджено бази відпочинку, дитячі табори, санаторно-курортні заклади, найбільш відомий з яких – санаторій «Озерний».

Від Кремінського переходимо до Міловського району. Тут у 12 кілометрах від с. Мілового розташований заповідник «Стрілецький степ» Луганського державного природного заповідника, де є понад 400 видів рослинності, налічується близько 200 видів птахів і звірів.

Також на території Міловського району в с. Стрільцівка знаходиться ботанічний заказник «Крейдяні відкладення». Заказник організований з метою збереження крейдяної флори, охорони рідкісних рослин, занесених до Червоної Книги України.

Ще однією визначною пам'яткою є орнітологічний заказник місцевого значення «Зоріновський». Цей лиман є верховим озером, розташованим на вододілі річки Комишної і річки Крейдяної.

На території Новоайдарського району розташована пам'ятка природи державного значення «Айдарська тераса» – це лісовий масив, розташований на лівому березі Сіверського Дінця. Видатним природним об'єктом цієї території також є скелі «Баранячі лоби» біля річки Айдар, це дуже мальовниче природне утворення на розламі крейдяних гір Донецького кряжу.

Серед рукотворних пам'яток заслуговує на увагу унікальний Бурштиновий храм на честь великомученика Пантелеймона Цілителя у селі Дмитрівка Новоайдарського району, для оздоблення інтер'єру та виготовлення ікон якого було використано понад 500 кілограмів бурштину

Новопсковський район славиться своєю чудовою природою. Дивним куточком чистої й природної краси є заповідне урочище «Луг» – що розташоване на правому березі річки Айдар. Завдяки різноманітності рослинного світу, зібраного на невеликій ділянці землі, урочище «Луг» чарівне у всі пори року. У заповіднику є артезіанська свердловина глибиною 353 м з мінеральною водою, що має бальнеологічне значення. За хімічним складом вода аналогічна відомій «Миргородській».

Популярним місцем серед туристів є озеро Царівська балка Троїцького району. Приватний ставок у Царівці – це упорядкована берегова лінія, зручні містки для лову, затишні альтанки і, головне, безліч риби. Приватна садиба в Царівці – справжній «Ноїв ковчег».

Отже, навіть зараз у умовах обмеженості область все ще має у своєму розпорядженні цікаві природні та рукотворні туристично-рекреаційні об'єкти, наявність яких сприятиме розвитку таких видів туризму як паломницький, історико-культурний, пізнавальний, сільський зелений туризм.

Варто зазначити, що на Луганщині початок розвитку сільського зеленого туризму було закладено ще у 2007 році, коли засновано Луганське обласне відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Вже через два роки відділення спілки налічувала біля 10 садиб, кількість яких з кожним роком зростала. Але у минулому році з огляду на всім нам відомі обставини більшість з них призупинили свою діяльність.

На сьогодні головною проблемою, що гальмує розвиток туризму в регіоні і зокрема сільського туризму, є недовіра збоку потенційних клієнтів та відсутність належних умов щодо розбудови рекреаційної і соціальної інфраструктури для відпочинку урбанізованого населення. Аналіз причин та наслідків головної проблеми розвитку туризму на Луганщині представлено на рис. 1.

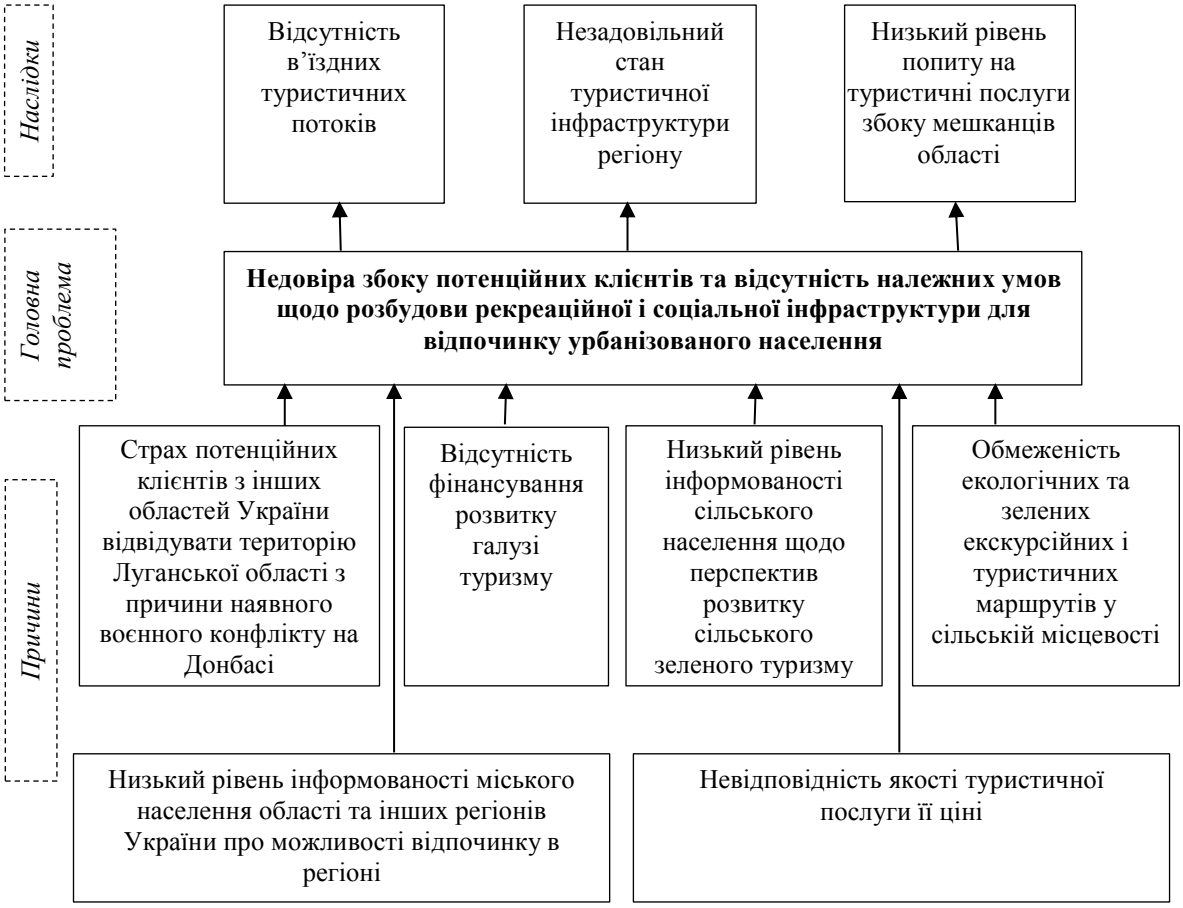

Рис. 1. Аналіз причин та наслідків головної проблеми розвитку туризму в Луганській області

Розглянемо детальніше кожну причину та певні заходи щодо її усунення, такий підхід дозволить нейтралізувати головну проблему розвитку та надасть «поштовх» до відродження та подальшого розвитку туристичної галузі регіону. Отже:

- страх потенційних клієнтів з інших областей України відвідувати територію Луганської області з причини наявного воєнного конфлікту на Донбасі. Усунення цієї причини можливе за умови популяризації всіх можливих різновидів туризму серед населення Луганської області. Тільки коли ми самі продемонструємо, що в нас безпечно жити та

відпочивати, тільки тоді до наших туристичних принад потягнуться відвідувачі з інших областей України;

- відсутність фінансування розвитку галузі туризму: на жаль ця проблема постає перед представниками туристичного бізнесу та перед власниками потенційно-привабливих туристичних об'єктів як одна з найвагоміших перепон у подальшому розвитку, але мабуть пора вже визнати, що допомоги від держави у найближчий час чекати не варто, потрібно розраховувати тільки на свої сили, об'єднуючись у неурядові організації та активно приймати участь у міжнародних грантових схемах розвитку депресивних територій, сфери обслуговування та туристичної сфери зокрема;

- низький рівень інформованості сільського населення щодо перспектив розвитку сільського зеленого туризму: це ще одна проблема, яка має місце і характерна саме для Сходу України (з огляду на порівняно мізерну кількість сільських садиб). Дійсно більшість власників облаштованих сільських помешкань навіть не підозрюють, що вони можуть заробляти не тільки на вирощуванні сільськогосподарських культур або домашніх тварин, але й на тимчасовому перебуванні у їх оселі міських відвідувачів, для яких саме сільське життя може бути у дивину. Усуненню цієї причини сприятиме «реанімація» роботи Луганського обласного відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Активна діяльність Луганського осередку спілки була фактично припинена протягом 2014 року. Це опосередковано засвідчує відсутність активного сайту, який до минулого року активно поповнювався новинами та містив вичерпну інформацію про всі сільські садиби області. Фактично активізація роботи Луганського відділення дозволить у подальшому усунути ще одну причину, а саме – ліквідує обмеженість мережі районних осередків Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні;

- низький рівень інформованості міського населення про можливості відпочинку в області, що підтверджується відсутністю хоч якої-небудь інформації про наявні сільські садиби, бази відпочинку, санаторії, і т.п., жоден український туристичний портал не містив інформації про такі туристичні об'єкти. Виключенням є садиба «В гостях у Лелеки» (розташована у Лимані) та санаторій «Озерний» Кремінського району, інформацію та контактні дані яких можна знайти на деяких туристичних сайтах. Отже, про руйнування інформаційного вакууму навколо себе мають подбати самі власники об'єктів туристичного обслуговування. Ніхто, крім них, не знає краще всі переваги та недоліки і ніхто, крім них, не зможе представити своє творіння у найкращому, найбільш привабливому світлі. Але варто пам'ятати, що на «війні всі засоби гарні». Не варто, користуючись провідними інформаційними інструментами, гребувати давно відомим методом особистого продажу, безпосередньо контактуючи з потенційними групами споживачів вашого туристичного продукту;

- обмеженість екологічних та зелених екскурсійних і туристичних маршрутів у сільській місцевості: ця проблема вирішується тільки шляхом особистого контакту та обговорення індивідуальних маршрутів для кожної потенційної групи споживачів. Тільки у Сєвєродонецьку (який сьогодні виконує роль обласного центру) та Лисичанську, переглядаючи сайти культурного дозвілля дітей та молоді, ми нарахували десь півтора десятка екологічних, історичних гуртків різної спрямованості, також є «Центр туризму, краєзнавства та екскурсій для молоді що навчається». Тісна співпраця провайдерів туристичних послуг з такими організаціями, а також з туристичними агенціями регіону разом з компаніями, що займаються анімаційною діяльністю, дозволить розробити власний унікальний туристичний продукт, який привабить не тільки мешканців області, але й сусідніх регіонів;

- остання але від того не менш вагома причина гальмування розвитку туризму в Луганській області – це невідповідність якості послуги її ціні. Варто усвідомити, що не можуть за гірших умов проживання та обслуговування послуги наших туристичних провайдерів коштувати так само, як і послуги садиб у західних регіонах, де рівень комфорту та якість обслуговування відповідають міжнародним стандартам, а транспортна і соціальна інфраструктура відповідають вибагливим вимогам закордонних відвідувачів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема розвитку туризму Луганщини не є першочерговою. На жаль, зараз область потерпає від наявного воєнного конфлікту, від соціально-гуманітарних проблем мешканців та переселенців з зони АТО. Тому прислів'я «спасіння потопаючих – справа рук самих потопаючих» якнайкраще пасує ситуації, яка склалася навколо туристичної галузі регіону. Тільки спільними зусиллями провайдерів туристичних послуг та всіх зацікавлених сторін в найближчі роки буде можливим налагодження внутрішнього туризму, а висвітлення позитивного досвіду та нових туристичних маршрутів сприятиме формування позитивного іміджу області як безпечної для подорожей території.

У подальших дослідженнях детальну увагу буде приділено перспективним напрямам розвитку внутрішнього туризму у сучасних умовах життєдіяльності регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленко О. О. Стан та перспективи розвитку туризму в Луганській області / О. О. Зеленко // Часопис економічних реформ – 2013 – № 4 (№ 12) – С. 148-156.

2. Зеленко О. О. Особливості формування туристичного продукту Луганської області / О. О. Зеленко // Часопис економічних реформ – 2014 – № 3 (№ 15) – С. 114-120.

3. Сорокіна Г. О. Луганська область як туристично привабливий регіон / Г. О. Сорокіна // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка – 2012 – № 22 (257) – С. 177-187.

4. Сорокіна Г. О. Технології використання природних об'єктів Луганської області для розвитку регіонального туризму / Г. О. Сорокіна // Наукова скарбниця освіти Донеччини – 2012 – № 3 – С. 26-29.

5. Заваріка Г. М. Розвиток рекреаційних можливостей Луганської області. / Г. М. Заваріка // Географія та туризм: наук. зб. – 2012 – випуск 22 – С. 167-173.

6. Болдирєв О. П. Проблеми розвитку туризму в Луганській області / О. П. Болдирєв., К. Р. Габараєва // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2012 – № 8 (179) – С. 17-20.

7. Залещик В. В. Територіальна рекреаційна система Луганської області: сучасний стан і перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук за спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / В. В. Залещик – Київ: Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, 2013 – 20 с.

8. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні: офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.greentour.com.ua/.

Зеленко Елена Александровна

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ЛУГАНЩИНЫ В УСЛОВИЯХ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье освещены особенности развития туристической отрасли Луганской области в современных сложных условиях. Доказано, что даже в существующих обстоятельствах выбранная проблема является актуальной и должна быть исследована как со стороны ученых, так и со стороны практиков туристического обслуживания. Соответственно, целью исследования было установлено определение доступных туристско-рекреационных ресурсов Луганской области, идентификация проблем развития туризма, а также путей их решения в условиях военно-политической нестабильности. Избранные общенаучные и специфические методы исследования позволили определить доступные районы области, имеющие на сегодняшний день потенциально привлекательные туристические ресурсы, которые могут заинтересовать жителей и посетителей области. Было обнаружено, что на сегодняшний день среди 18 районов области в распоряжении туристов находятся только 10. Проведенный обзор состояния и тенденций развития туризма за последний год позволил сформировать анализ причин и следствий главной проблемы развития туристической отрасли Луганской области. Согласно представленного анализа главной проблемой развития определено недоверие со стороны потенциальных клиентов и отсутствие надлежащих условий для развития рекреационной и социальной инфраструктуры для отдыха урбанизированного населения. К причинам возникновения современной проблемы развития туризма на Луганщине относятся: страх потенциальных клиентов из других областей Украины посещать регион по причине имеющегося военного конфликта; отсутствие финансирования отрасли; низкий уровень информированности сельского населения о перспективах развития сельского зеленого туризма; ограниченность экологических и зеленых экскурсионных и туристических маршрутов в сельской местности; низкий уровень информированности городского населения области и других регионов Украины о возможностях отдыха в регионе; несоответствие качества туристической услуги ее цене. Для каждой причины предложены меры по ее устранению, большинство из которых предусматривает решение имеющихся проблем по собственной инициативе и собственными силами провайдеров услуг или других заинтересованных сторон. Полученные результаты исследования позволили получить научную новизну, которая основывается на первичном применении инструмента стратегического анализа для отделения причин и следствий проблемы развития регионального туризма. Практическое значение полученных результатов определяется релевантностью предложенных рекомендаций для провайдеров туристических услуг Луганской области.

Ключевые слова: *туризм, проблемы развития, ресурсы, конфликт, меры, анализ причин и следствий.*

Zelenko O.

TOURISM DEVELOPMENT PROSPECTS IN LUHANSK REGION UNDER THE CONDITIONS OF WAR AND POLITICAL INSTABILITY

The article highlights the features of tourism development in Luhansk region in today's challenging environment. It has been proved that even under this circumstances the selected subject is relevant and should be investigated by academics and practitioners of tourist services. Accordingly, the aim of the study was to determine the set of available tourist and recreational resources in Luhansk region, to identify tourism development problems and ways to address them in the conditions of war and political instability. Selected general scientific and specific methods make it possible to determine the available parts of the region with potentially attractive tourist resources that may be of interest for visitors and residents of the area. It has been found out that at present only 10 districts of the region are at tourists' disposal out of 18. The review of the status and the trends of tourism over the last year allowed forming cause-effect analysis of the main problems for tourism development in Luhansk region. According to the presented analysis the main problems are distrust of potential customers and the lack of appropriate conditions for development of recreational and social infrastructure for the rest of urban population. The causes of current problems of tourism development in the Luhansk region include: fear of potential clients from other regions of Ukraine to visit the region because of the existing war conflict; lack of funding for tourism sector; low awareness of the rural population concerning the prospects of rural green tourism; limited environmental and green excursion and tourist routes in rural areas; low awareness of the urban population of this and other Ukrainian regions about recreation opportunities in the region; discrepancy between quality of tourist services and

their prices. The measures to eliminate each cause have been suggested, most of which involve service providers and other stakeholders to solve these problems on their own. The results of research have provided scientific novelty, based on the primary use of strategic analysis tools to separate causes and effects of the main problem in regional tourism development. The practical significance of the results is determined by relevance of proposed recommendations to providers of tourist services in Luhansk region.

Key words: *tourism, development problem, resources, conflict, measures, cause-effects analysis.*

Одержано 08.04.2015 р.

UDC 339.9: 338.49: 330.341.1

Havrylko Petro,
Candidate of economic sciences, Prof., Director,
Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTEU
Kolodiychuk Anatoliy,
Candidate of economic sciences, Associate Researcher,
SI «M.I. Dolishniy Institute for Regional Studies of NAS of Ukraine»

FORMATION OF INNOVATION INFRASTRUCTURE IN THE CROSS-BORDER SPACE AS AN INSTRUMENT FOR IMPROVING THE MECHANISMS OF SUBJECTS' INTERACTION WITHIN ITS BORDERS

This article provides a comprehensive study of the current state of cross-border innovation infrastructure in Ukraine, existing cluster initiatives have been generalized and systematized. It has been determined that on the current stage of development of Ukraine formation of cross-border innovation infrastructure is in its infancy. The purpose of the article is the study of the current state of cross-border innovation infrastructure in Ukraine and systematization of promising cross-border cluster initiatives. The processes of formation of cross-border clusters, technical parks, industrial parks in different regions of Ukraine have been characterized, problems of their development have been found. Poland offers the most costly cross-border financial innovative structures, the Belarusian-Russian partners offer quite diversified infrastructure projects, Romania, Moldova and Slovakia, with non-existent projects are outsiders. In addition, analysis of the innovative cross-border infrastructure showed that sectored dimension of its development refers to the following areas: tourism, logistics, construction and forestry, transport, energy, pharmaceutical industry, finance, and most often found tourism (prevalent in the West and North of Ukraine) and logistics (predominant in the South and East of the country). It has been proved that the formation of innovative infrastructure in the cross-border space is an effective instrument for improving the mechanisms of interaction inside it. Prospects for further research in a given direction lie in monitoring the dynamics of the state of cross-border innovation infrastructure in the future, and also in finding of effective mechanisms for establishing close cooperation between local authorities in cross-border space with cross-border innovative structures of various types.

Keywords: *cluster, technological park, cross-border innovation infrastructure, industrial park, cross-border space, cross-border region, tourism cluster, subjects of interaction, logistical cluster.*

INTRODUCTION

Problem. Innovative development, the latest technological advances, the introduction of new management techniques in business together with the implementation of the cross-border cooperation potential form a powerful incentive for increased integration and modernization of the entire economic complex of Ukraine. In this context it is necessary to focus on the problems of forming cross-border innovation infrastructure that needs a strong push in its development, because without it one can not talk about full competitiveness of the national economy.

Analysis of recent research and publications. The issues of development of innovative infrastructure of cross-border cooperation, establishment of cooperation in such cross-border area have been considered by Ukrainian and foreign scientists P. Byelyen'kyy, A. Veber, Yu. Viznyak, O. Honta, Fr. Hur, V. Zahors'kyy, M. Lendyel, N. Lutsyshyn, Yu. Makohon, N. Mikula, R. Oleynyk, O. Pasternak, Z. Petrenko, A. Rozenblyum, A. Khirshmen, H. Chernichenko, V. Chuzhykov, I. Shkola and others. Much less attention compared to these issues has been devoted to the problems of cross-border establishment of innovation infrastructure in Ukraine. For example, V.V. Hoblyk has studied the possibility of forming cross-border science parks in western Ukraine, including «Rzeszów-Lviv», «Chernivtsi-Suceav-Botosani», «Lutsk-Lublin», Ukrainian-Slovak-Hungarian-Romanian cross-border logistics cluster [1, p. 230-231]. Kirova L.L. has researched the possibility of forming a number of agricultural clusters, Mikula N.A. and Skotnyy P.V. - clustering directions of Ukrainian-Polish border [3, p. 148-149]. However, a comprehensive study of the current state

their prices. The measures to eliminate each cause have been suggested, most of which involve service providers and other stakeholders to solve these problems on their own. The results of research have provided scientific novelty, based on the primary use of strategic analysis tools to separate causes and effects of the main problem in regional tourism development. The practical significance of the results is determined by relevance of proposed recommendations to providers of tourist services in Luhansk region.

Key words: *tourism, development problem, resources, conflict, measures, cause-effects analysis.*

Одержано 08.04.2015 р.

UDC 339.9: 338.49: 330.341.1

Havrylko Petro,
Candidate of economic sciences, Prof., Director,
Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTEU
Kolodiychuk Anatoliy,
Candidate of economic sciences, Associate Researcher,
SI «M.I. Dolishniy Institute for Regional Studies of NAS of Ukraine»

FORMATION OF INNOVATION INFRASTRUCTURE IN THE CROSS-BORDER SPACE AS AN INSTRUMENT FOR IMPROVING THE MECHANISMS OF SUBJECTS' INTERACTION WITHIN ITS BORDERS

This article provides a comprehensive study of the current state of cross-border innovation infrastructure in Ukraine, existing cluster initiatives have been generalized and systematized. It has been determined that on the current stage of development of Ukraine formation of cross-border innovation infrastructure is in its infancy. The purpose of the article is the study of the current state of cross-border innovation infrastructure in Ukraine and systematization of promising cross-border cluster initiatives. The processes of formation of cross-border clusters, technical parks, industrial parks in different regions of Ukraine have been characterized, problems of their development have been found. Poland offers the most costly cross-border financial innovative structures, the Belarusian-Russian partners offer quite diversified infrastructure projects, Romania, Moldova and Slovakia, with non-existent projects are outsiders. In addition, analysis of the innovative cross-border infrastructure showed that sectored dimension of its development refers to the following areas: tourism, logistics, construction and forestry, transport, energy, pharmaceutical industry, finance, and most often found tourism (prevalent in the West and North of Ukraine) and logistics (predominant in the South and East of the country). It has been proved that the formation of innovative infrastructure in the cross-border space is an effective instrument for improving the mechanisms of interaction inside it. Prospects for further research in a given direction lie in monitoring the dynamics of the state of cross-border innovation infrastructure in the future, and also in finding of effective mechanisms for establishing close cooperation between local authorities in cross-border space with cross-border innovative structures of various types.

Keywords: *cluster, technological park, cross-border innovation infrastructure, industrial park, cross-border space, cross-border region, tourism cluster, subjects of interaction, logistical cluster.*

INTRODUCTION

Problem. Innovative development, the latest technological advances, the introduction of new management techniques in business together with the implementation of the cross-border cooperation potential form a powerful incentive for increased integration and modernization of the entire economic complex of Ukraine. In this context it is necessary to focus on the problems of forming cross-border innovation infrastructure that needs a strong push in its development, because without it one can not talk about full competitiveness of the national economy.

Analysis of recent research and publications. The issues of development of innovative infrastructure of cross-border cooperation, establishment of cooperation in such cross-border area have been considered by Ukrainian and foreign scientists P. Byelyen'kyy, A. Veber, Yu. Viznyak, O. Honta, Fr. Hur, V. Zahors'kyy, M. Lendyel, N. Lutsyshyn, Yu. Makohon, N. Mikula, R. Oleynyk, O. Pasternak, Z. Petrenko, A. Rozenblyum, A. Khirshmen, H. Chernichenko, V. Chuzhykov, I. Shkola and others. Much less attention compared to these issues has been devoted to the problems of cross-border establishment of innovation infrastructure in Ukraine. For example, V.V. Hoblyk has studied the possibility of forming cross-border science parks in western Ukraine, including «Rzeszów-Lviv», «Chernivtsi-Suceav-Botosani», «Lutsk-Lublin», Ukrainian-Slovak-Hungarian-Romanian cross-border logistics cluster [1, p. 230-231]. Kirova L.L. has researched the possibility of forming a number of agricultural clusters, Mikula N.A. and Skotnyy P.V. - clustering directions of Ukrainian-Polish border [3, p. 148-149]. However, a comprehensive study of the current state

of cross-border innovation infrastructure is not reflected in scientific works, as well as a systematic approach to its formation has not been developed. Actually this gap caused a choice of research topic that is relevant and timely.

The aim of the article (problem). The aim of the article is a study of the current state of cross-border innovation infrastructure in Ukraine and systematization of promising cross-border cluster initiatives.

RESULTS

In 2008, the Ministry of Regional Development in cooperation with the National Academy of Sciences of Ukraine pursuant n. 6 CMU of 10.09.08 № 1214-p. developed the project «National Strategy for the creation and development of cross-border clusters». The strategy was aimed not only at building Ukrainian network of cross-border clusters, but also to improve the competitiveness of cross-border regions, improving the quality of life in them, the development of national export-oriented industries, overcoming the backwardness of the peripheral border areas, improving the mechanisms of state-private partnership. The authors of this project define cluster initiative in a cross-border dimension as «... the organized efforts of participants and / or of cross-border cooperation for the establishment of cross-border cluster formation in order to obtain synergistic effect, competitive products (services), use of available local resources and social and economic development of territories» [9]. There were sixteen such initiatives at that time: in the western part of Ukraine – construction, logistics, forestry, engineering, eco energetic, two cross-border tourist clusters; East Ukraine – financial, logistics, pharmaceutical, construction, nano technological clusters; in the south of Ukraine – transport and logistics and logistics clusters, mega-cluster «Sevastopol»; in northern Ukraine – cluster of green tourism on the basis of the Euroregion «Dnipro».

It is estimated that currently there are about 21 innovative forms of cross-border cooperation in cross-border area of Ukraine, of which 15 are clusters and cluster initiatives that are actively implemented, the remaining 6 are industrial zones and parks.

Today, there are two cross-border cluster initiatives under development in Ivano-Frankivsk region: 1) trans-boundary forest cluster (as a part of the Carpathian border regions of Ukraine and neighboring countries); 2) cross-border tourism and recreation cluster (as in the Carpathian border of Ukraine and neighboring countries). However, neither of them is operational.

Ukrainian-Romanian resource center for tourism and business plays role of effective cross-border cooperation at Prykarpattya, and recently - also Carpathian Resource Center.

There is a cluster of green tourism «Dnipro» in Chernihiv region, Ukrainian-Belarusian cross-border industrial park «Innovative Technologies 3000» and the NGO «Center for cross-border cooperation».

Cluster of cross-border rural tourism «Dnipro» is localized in six adjacent border areas (Dobrushskyy, Homel, Loyevskyy, Gorodnyansky, Chernihiv, Ripkinskyy) of Homel and Chernihiv regions (2010). The structure of the cluster includes 300 natural, historical, cultural and archaeological sites. In addition, there is quite a wide network of partners participating in the cluster - 44 residents (including travel agencies, agricultural estates, museums, hotels, health resorts, nature reserves and sanctuaries, rural schools). The system of tourist ring and radial routes (hiking, biking, horse-riding) is developed in the cluster, which run through the territory of the cluster. The cluster also provides services bike- and extreme-tourism.

In 2007 cross-border activity of Ukrainian-Belarusian industrial park «Innovative Technologies 3000» within the Euroregion «Dnipro» was launched. NGO «Center for cross-border cooperation» operates in Chernihiv which coordinates the processes of setting up cross-border cooperation in the region.

In March 2008 the building cross-border cluster of Kharkiv and Belgorod regions within Euroregion «Slobozhanschyna» was created (1 cluster). In the same year transboundary tourism cluster (cluster 2) was formed on the basis of Kharkiv National Economic University (Department of Tourism), OJSC «Kharkiv Regional Support Fund», Belgorod State University (Department of Tourism), Belgorod Oblast Fund for Small Enterprisepilot project of which is introduced in Zolochiv (Ukraine) and Hrayvoronskyy (Russian Federation) areas. Cross-border Pharmaceutical Cluster (Cluster initiative) is under development - the border areas of the Kharkiv region of Ukraine and the Russian Federation Belgorod region.

The economic effect of the establishment of Ukrainian-Russian construction cluster is seen in the production of new types of building products through the establishment of international cooperative ties, reducing the cost of production of the existing product range of Belgorod and Kharkiv construction enterprises, the full implementation of international quality systems, the effect of scale.

Currently, a project of transport, trade and logistics cluster of national importance «Gate of Ukraine-Russia» is being created, which is managed by the Kharkiv regional center of investment and development. We believe that Kharkiv Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University should conduct the scientific substantiation of the project and its staff support, which is a core in training specialists in this sphere in Kharkiv region.

It would not only contribute to the successful implementation of the above-mentioned large-scale project, increasing its impact on the region, but also ensure effective rational use of educational and scientific potential of Kharkiv and development of the latter.

Transboundary Ukrainian-Russian techno-park «Slobozhanschyna» has been operating since October 2011. Its founders on the Ukrainian part were V.Karazin Kharkiv National University, Science Park «FED» and Kharkiv National University of Radio Electronics and the Russian - Belgorod State National Research University [6].

Venture fund «Slobozhanski Innovations», exhibition of innovation «Growth energy», Investment Seed Fund «Business start», International Center for Technology Transfer «Integro», Center of patent research and benchmarking, and various laboratories, business incubator and recruitment agency are involved in its

activity. In the future industrial park is to become one of the key pillars of building innovation-investment model of development of Kharkiv region that actively involves local scientific, innovative and educational potential to its operation. Exchange of experience and the possibility of introducing their innovative ideas within this innovative structure is a priority for the Belgorod region of Russia.

URTTP «Slobozhanschyna» actively deploys international scientific cooperation. For example, the industrial park officially takes part in the International Scientific and Technical Fair «Dunhuan China» (in 2013 it was agreed to open a branch of the Ukrainian-Russian cross-border industrial park in the Chinese city Dunhuan), it has established cooperation with the Science and Technology Park of the Belarusian National Technical University «Polytechnic» (including Ukrainian-Belarusian center of scientific-technical and innovation cooperation). In addition, it participated in the realization of national project «City of the Future» at the Technopolis «Pyatyhatka», but sub-project was closed by order of the Head of Kharkiv Regional State Administration № 53 of 02.02.2015 in 2015 [7].

Ukrainian-Russian technopark «Slobozhanschyna» is not only a generator of innovative ideas which implements them into production, but also provides active investment activity and is the organizer of innovative science and effective stimulator of scientific and innovation creativity and spreads innovation culture among the population of the region.

Initially launched cross-border cluster initiative on formation in Kharkiv and Belgorod of cross-border financial cluster eventually altered and transformed into the concept of cross-border mega cluster Euroregion «Slobozhanschyna». As a result of expert surveys and public discussion of the results at the Round Table «Prospects for the financial services market development of Euroregion «Slobozhanschyna» in 2009 in Kharkiv it was found that scenario «Mega cluster: banks, financial institutions and universities» out of four possible is the most probable to implement. It is also assumed that the formation of mega-cluster will begin with sub- cluster «Factoring».

Cross-border innovation and structural processes are also activated in Vinnitsa region. Vinnitsa food-processing cluster was established in 2011 under the Project Sustainable Regional Development (SSRD), funded by the EU. In addition, in 2009 the county Board Yas'ko in Romania in partnership with the Vinnitsa region Ukraine, districts Falesti and Ungheni Moldova, prepared the project proposal «TransAhropolis - Support for cross-border agribusiness».

Now let's consider the contribution of Mykolayiv region in the process of forming national cross-border clusters. In 2013 transnational corporation «Bunge» (specializing in the production of food and agribusiness) in Mykolayiv began to form the first cluster on the territory of Ukrainian Commercial Sea Port (agro-industrial cluster). In particular, we are talking about the construction of ultra-modern plant for processing oilseeds and expanding logistics facilities of already functioning grain terminal «Bunge».

Local cluster system «Mykolaiv-1» (the core of which is Mykolaiv port and sea transshipment complex EVERI) already exists, a modern shipbuilding cluster Mykolaiv (Initiative) is being created.

A number of researchers identify the Black Sea mega cluster that is localized around the Black Sea coast of Ukraine (including mega cluster «Sevastopol'» which has been operating since 2004 and contains 64 enterprises) as functioning. However, its own maritime cluster, cluster system «Mykolaiv -1», as mentioned, really functions in Mykolaiv.

In addition, cross-border inter-regional tourism cluster «Southern Tourist Ring» (is a voluntary association of local governments Voznesensk, Hola Prystan', Yuzhny Izmail, Belgorod-Dniester, Alupka, Illichivs'k, Tsjurupinsk) is successfully operating.

There is cross-border transport and logistics cluster (cluster 1) in Odessa region, transport cluster - an appropriate decision August 26, 2011 approved by the Odessa Regional Council – was established on the base of Odessa Commercial Sea Port. Also cross-border tourism cluster «Southern Tourist Ring» (2 cluster) and cluster «Transit potential of Ukraine» (cluster 3) operate in Odessa.

Polish-Ukrainian cross-border tourist and recreational cluster in the frame of Programme «Poland-Belarus-Ukraine» (2007-2013) acts in Volyn' and Cross-border innovation cluster, created in February 2015 on the base of the Lesya Ukrainka Eastern National University and Chelmsko Chamber of Commerce. Volyn' tourist cluster was first formed in 2014, Brest tourism cluster and Lublin Regional Tourism Organization. A network of tourist information centers and rental points of tourist accessories was formed within the cluster. Cluster itself is a logical continuation of projects «Development of agro-tourism in the Euroregion» Bug» and «Tourism without borders - promotion of tourist destinations of Euroregion «Bug», both performed in the framework of «Neighbourhood Programme Poland-Belarus-Ukraine Interreg IIIA / Tacis CBC 2004-2006» .

Cross-border Lutsk-Chełm innovation cluster is a cooperative association, in which Ukrainian and Polish enterprises, scientific and educational institutions, NGOs, business infrastructure, local authorities on both sides of the border may participate.

Objectives of the cluster are:

1) promoting commercialization of innovative scientific research;

2) joint special events (conferences, forums, seminars, trainings, round tables), dedicated to innovation activities;

3) creating databases on innovation in the commercial sector;

4) broad involvement of academia and the public to the issues and increasing the use of scientific, educational and innovative potential of the Volyn region, cooperation with other universities and research institutions.

In 2013 in Transcarpathia Ukrainian-Hungarian cross-border industrial park with elements of logistics «Bereg-Karpaty» on the territory of Beregovo Transcarpathian region of Ukraine and the region Szabolcs-Szatmar-Bereg Hungary with a total area of 400 hectares began to operate. Transcarpathian Regional Council and Transcarpathian Agency for Investment, Innovation and Development, «Zahony and Vicinity

Development Limited Company» and Mission of the European Commission strived to create it and facilitated implementation of the «Cross Border Cooperation Programme Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine 2007-2013». The project provides mission as an international industrial park, economic and trade, transport and logistics zone with storage areas near the Schengen border. In the future industrial park will include companies producing electronics, television and computer technology, more than that it will be only the environmentally friendly production facilities.

There are two formed cross-border clusters in Chernivtsi region, firstly, Ukrainian-Romanian «First Agrarian Cluster» and, secondly, tourist cross-border cluster based on regional winners of the contest «Seven Wonders of Ukraine». The first of these is a major center of agricultural cooperation, implementation of agricultural innovation, improving the investment climate in the territory of coverage.

There are at least two cross-border clusters in the Lviv region, including cross-border eco energy cluster Lublin and the Polish-Ukrainian cross-border statistical cluster.

Polish-Ukrainian cross-border information-statistical cluster established in 2013 is at the stage of active development in the Lviv region. The purpose of this cluster is to unite common efforts to provide statistical information and the development of Ukrainian-Polish cross-border region, using the potential of cross-border cooperation, information, marketing, financial and other opportunities to create preconditions to make grounded management decisions. [8] Its participants are: Department of Statistics in the Lviv region, SI «M.I. Dolishniy Institute for Regional Studies of NAS of Ukraine», Ivan Franko Lviv National University, Lviv Regional Association of Economists of Ukraine, Statistical Office of the Podkarpackie Voivodeship (Rzeszow), Center for Statistical Research and Education HUS Poland (Warsaw), Rzeszow University.

Lublin eco energy cluster (Lubelski Klaster Ekoenergetyczny), which specializes in renewable energy sources, became cross-border one due to participation of the two Ukrainian companies: JV «LLC KomEkoLviv», «Center for the introduction of alternative and renewable energy sources». The impetus for the development of this cluster is EU funding. In general there are [10] 31 companies, 3 scientific organizations, 3 business support institutions, 3 research centers, 5 specialized laboratories in the cluster. It should be noted that in the future in case of attraction of Ukrainian participants it will be possible to talk about the formation of cross-border cluster «Aviation Valley» (Dolina Lotnicza) and «Valley of Organic food» (Dolina Ekologicznej żywności).

Military and political events of 2014 thwarted the performance of projects of the creation of cross-border nano cluster in the Donetsk and Lugansk regions of Ukraine (the same applies to Lugansk cross-border machine-building, medical clusters and agro cluster) and Rostov region of Russia, the concept of which has been developed by the Institute of Industrial Economics of National Academy of Sciences of Ukraine, and mega cluster «Sevastopol», which was to be localized in the Black Sea region, primarily the Crimea.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

The study of the functioning of cross-border innovation infrastructure at the present stage of development in Ukraine showed that it, despite some local successes, is still in its infancy. The main factor is the inefficient state policy in this area, or rather its implementation, it is only declarative. At the same time cross-border policies of partner countries play very important role. As can be seen from the study, Polish party offers the largest cross-border financially costly innovative structures, the Belarusian-Russian partners offer quite diversified infrastructure projects, Romania, Slovakia and Moldova (no projects) remain outsiders. In addition, analysis of the innovative cross-border infrastructure showed that sectored dimension of development concerns the following areas: tourism, logistics, construction and forest industry, transport, energy, pharmaceutical industry, finance, and tourism (prevalent in the West and North of Ukraine) and logistics (predominant in the South and East of the country). Prospects for further research in a given area are to monitor the dynamics of cross-border innovation infrastructure in the future, and finding effective mechanisms for establishing close cooperation between local authorities in cross-border space with innovative cross-border structures of various types.

REFERENCES

1. Hoblyk V.V. Joint cross-border regions of Ukraine and the EU: foreign economic aspect: Monograph / V.V. Hoblyk. - Lviv, 2012. - 305 p.

2. Investment and innovative development of the regional economy: Proceedings of the Fourth Congress of the Union of economists of Ukraine and International scientific-practical conference / Under the general editorship of Oskol's'kyy V.V. - K .: Educational book - Bogdan, 2010. - 410 p.

3. Ovcharuk V.V. Competitiveness of the region in terms of clustering national economy: the nature and assessment tools: monograph / V.V. Ovcharuk, O.O.Maslak, K.O. Doroshevych. - Lviv: League-Press, 2014. - 196 p.

4. The official web site of the industrial park with elements of logistics «Bereg-Karpaty» [electronic resource]. - Access: http://bereg-karpaty.com/.

5. The official website of Cross Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine [electronic resource]. - Access: http://pl-by-ua.org.ua/.

6. The official website of technopark «Slozhanschyna» [electronic resource]. - Access: http://www.ukr-rus-technopark.com/.

7. The official website of the Kharkiv Regional State Administration [electronic resource]. - Access:

http://kharkivoda.gov.ua/uk/.

8. Signing Partnership Agreement for the establishment of scientific information and statistical cross-border cluster / Official website of SI «M.I.Dolishniy Institute of Regional Studies NAS of Ukraine» [electronic resource]. - Access: http://ird.gov.ua/news/news-archive-2013.php.

9. Draft Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Concept of the National Strategy of formation and development of cross-border clusters» [electronic resource]. - Access: http://ved.odessa.gov.ua/files/ved/documents/.

10. Lubelski Klaster Ekoenergetyczny [electronic resource]. - Access: http://www.fundacja.lublin.pl/index.php/lke/aktualnoscilke.

Гаврилко Петро Петрович, Колодійчук Анатолій Володимирович

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ТРАНСКОРДОННОМУ ПРОСТОРІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ В ЙОГО МЕЖАХ

У статті проведено комплексне дослідження сучасного стану транскордонної інноваційної інфраструктури в Україні, узагальнено і систематизовано існуючі кластерні ініціативи. Визначено, що на сучасному етапі розвитку економіки України формування транскордонної інноваційної інфраструктури перебуває у зародковому стані. Мета статті – дослідження сучасного стану транскордонної інноваційної інфраструктури в Україні та систематизація перспективних транскордонних кластерних ініціатив. Охарактеризовано процеси формування транскордонних кластерів, технопарків, промпарків в різних регіонах України, виявлено проблеми їх розвитку. Найбільші фінансово затратні транскордонні інноваційні структури пропонує польська сторона, достатньо диверсифіковані інфраструктурні проекти пропонують білорусько-російські партнери, аутсайдерами залишаються Румунія, Молдова та Словаччина, з якими такі проекти взагалі відсутні. Крім того, аналіз стану інноваційної транскордонної інфраструктури показав, що галузевий вимір її розвитку стосується наступних сфер: туризму, логістики, будівельної і лісової промисловості, транспорту, енергетики, фармацевтичної галузі, сфери фінансів, причому найчастіше це туризм (превалює на Заході та Півночі України) та логістика (переважає на Півдні і Сході країни). Доведено, що саме формування інноваційної інфраструктури в транскордонному просторі є ефективним інструментом удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів в його межах. Перспективи подальших досліджень у заданому напрямку полягають у моніторингу динаміки стану транскордонної інноваційної інфраструктури в майбутньому, а також пошук ефективних механізмів налагодження тісної взаємодії органів місцевої влади у транскордонному просторі з транскордонними інноваційними структурами різних типів.

Ключові слова: *кластер, технопарк, транскордонна інноваційна інфраструктура, індустріальний парк, транскордонний простір, транскордонний регіон, туристичний кластер, суб'єкти взаємодії, логістичний кластер.*

Гаврилко Петр Петрович, Колодийчук Анатолий Владимирович

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В ТРАНСГРАНИЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ КАК ИНСТРУМЕНТА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУБЪЕКТОВ В ЕГО ПРЕДЕЛАХ

В статье проведено комплексное исследование современного состояния трансграничной инновационной инфраструктуры в Украине, обобщены и систематизированы существующие кластерные инициативы. Определено, что на современном этапе развития экономики Украины формирование трансграничной инновационной инфраструктуры находится в зачаточном состоянии. Цель статьи - исследование современного состояния трансграничного инновационной инфраструктуры в Украине и систематизация перспективных трансграничных кластерных инициатив. Охарактеризованы процессы формирования трансграничных кластеров, технопарков, промпарков в разных регионах Украины, выявлены проблемы их развития. Самые финансово затратные трансграничные инновационные структуры предлагает польская сторона, достаточно диверсифицированные инфраструктурные проекты предлагают белорусско-российские партнеры, аутсайдерами остаются Румыния, Молдова и Словакия, с которыми такие проекты вообще отсутствуют. Кроме того, анализ инновационной трансграничной инфраструктуры показал, что отраслевое измерение ее развития касается следующих сфер: туризма, логистики, строительной и лесной промышленности, транспорта, энергетики, фармацевтической отрасли, сферы финансов, причем чаще всего это туризм (превалирует на Западе и Севере Украины) и логистика (преобладает на юге и востоке страны). Доказано, что именно формирование инновационной инфраструктуры в трансграничном пространстве является эффективным инструментом совершенствования механизмов взаимодействия субъектов в его пределах. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении заключаются в мониторинге динамики состояния трансграничной инновационной инфраструктуры в будущем, а также отыскании эффективных механизмов налаживания тесного взаимодействия органов местной власти в трансграничном пространстве с трансграничными инновационными структурами различных типов.

Ключевые слова: *кластер, технопарк, трансграничная инновационная инфраструктура, индустриальный парк, трансграничное пространство, трансграничный регион, туристический кластер, субъекты взаимодействия, логистический кластер.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК: 132.122:338.439.6

Кондра Ольга Романівна
аспірант, старший викладач,
Прикарпатський інститут імені М. Грушевського Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ РЕГІОНУ

Розвиток ринкових відносин України потребує нового погляду на місце регіону в загальноукраїнській системі відносин при формуванні продовольчого ринку. Вивчення проблем продовольчого ринку регіону є об'єктивною передумовою для створення нормальної життєдіяльності населення. Негативні наслідки реформування продовольчої сфери не вдалося подолати і до нині, тому актуальними залишаються питання функціонування процесів розвитку продовольчого ринку, особливо на рівні регіону, та удосконалення його територіальної організації на основі підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, переробної ланки та сфери торгівлі. У статті автором досліджено сучасний стан продовольчого ринку Львівської області за період 2007-2013 років. Зокрема автором оцінено динаміку обсягів виробництва продукції рослинного та тваринного походження, рівень споживання сільськогосподарської продукції, специфіку формування споживчих цін, а також обсягів імпорту-експорту товарів сільськогосподарського призначення. У результаті аналізу продуктової структури продовольчого ринку Львівської області виявлено, що в області спостерігається незбалансоване споживання продуктів харчування населенням, економічна недоступність продовольства через невисокі та нестабільні доходи населення, зростання споживчих цін на продовольчі товари більш швидкими темпами, ніж доходи населення, імпортозалежність регіону за окремими продуктами харчування. На основі аналізу виокремлено основні проблеми розвитку продовольчого ринку Львівської області та основні шляхи їх вирішення. Отримані результати дослідження можуть використовуватися при розробці стратегічних і програмних документів на регіональному рівні, зокрема Стратегії розвитку Львівської області, Програми розвитку продовольчого ринку регіону, а також для вирішення цілого ряду поточних проблем, зокрема тих, що потребують прийняття невідкладних рішень органами державної влади й місцевого самоврядування. Подальші дослідження в цьому напрямі слід зосередити на поглибленні аналізу показників ефективності функціонування підприємств Львівщини (збуту, цін реалізації готової продукції), а також більш детальному вивченні досвіду країн Європи щодо розвитку продовольчого ринку регіону.

Ключові слова: *продовольчий ринок регіону, сільськогосподарська продукція, обсяги виробництва, споживання, ціна, експорт, імпорт.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Продовольчий ринок регіону, виступаючи важливим невід'ємним елементом сучасної ринкової економіки, є розвиненою формою організації процесу товарного обігу сільськогосподарської продукції і продовольства. Він об'єднує виробництво, збут і споживання продуктів харчування з певною ієрархією, і є важливим індикатором економічного життя країни, забезпечуючи продовольчу безпеку.

На сьогоднішній день особливо актуальним є характеристика сучасного стану продовольчого ринку регіону, ефективності його функціонування та формування, від чого залежить забезпечення населення якісними продовольчими продуктами, поліпшення структури і динаміки споживання продуктів харчування.

Формування ефективного продовольчого ринку регіону вимагає вирішення таких завдань: забезпечити населення продовольством за рахунок переважно внутрішніх джерел, поступово зменшити залежність від іноземних виробників продовольства, забезпечення продовольчої безпеки як важливої складової національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі аналізу стану продовольчого ринку на загальнодержавному та регіональному рівнях присвячені численні публікації вітчизняних науковців. Зокрема, різні аспекти цього питання досліджувалися у працях Азарян Е. М. [1] Лозинської Т. М. [6], Дейнеко Л. В. [4], В. М. Микитюка [7], Березіна О. В. [2], Дрогомерецької М. І. [5] та інші. При цьому, віддаючи належне їх безперечним здобуткам, варто зазначити, що на сьогоднішній день питання розвитку продовольчого ринку залишається актуальним і недостатньо вивченим.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є характеристика сучасного стану продовольчого ринку регіону, виявлення основних проблем його розвитку, а також основні шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку продовольчого ринку Львівської області. У процесі дослідження використовувались методи: монографічний (вивчення способів оцінки розвитку стосовно окремих найтиповіших об'єктів дослідження); абстрактно-логічний – для узагальнення результатів досліджень, формулювання висновків і пропозицій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Продовольчий ринок – це система, що

складається із множини взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, а отже, його стан визначається сукупністю значень параметрів, характерних для даної системи [6, с. 92-96].

Продовольчий ринок сегментується за видами продукції на зерновий, олії, цукру, картоплі, овочів та баштанових культур, плодів і ягід, молока, м'яса, яєць та інші, кожний з яких має специфічні особливості формування, відповідну інфраструктуру [8].

Львівська область є одним з найбільших регіонів України (3,6% площі країни). Її землі придатні для вирощування зернових культур, картоплі, овочів, цукрових буряків, льону тощо. В регіоні є сприятливі умови для розвитку м'ясо-молочного скотарства, свинарства і птахівництва.

Найбільш розвиненими районами області, що спеціалізуються на виробництві продовольчої продукції є: Жидачівський, Городоцький, Золочівський, Мостиський, Пустомитівський, Яворівський, Миколаївський, Сокальський і Самбірський.

Основними напрямами рослинництва на Львівщині є вирощування зернових, технічних культур (картоплі, цукрових буряків, льону-довгунця та інших), овочівництво, садівництво, вирощування фруктів, ягід, горіхів, культур для виробництва напоїв і прянощів. Найбільшу частку у виробництві продукції мають вирощування картоплі, зерна, цукрових буряків, овочів. Тваринництво представлене розведенням великої рогатої худоби м'ясо-молочного напряму, свинарством, вівчарством, птахівництвом (табл. 1).

У Львівській області зерновиробництво є однією із складових сільського господарства і основною галуззю кожного її району, яка забезпечує більшій частині сільськогосподарських підприємств достатній прибуток. Виробництво цієї культури в порівнянні з 2007 роком у 2013 році зросло на 94%.

Після обробки і збуту зерна з нього виготовляють такі соціально-значущі продукти як борошно і крупи. Ринок борошна та хлібобулочних виробів є сьогодні стратегічно важливим для держави ринком.

Незважаючи на важливе значення хліба для українського суспільства, його виробництво у Львівській області щорічно скорочується. Так, у 2013 році виробництво хліба та хлібобулочних виробів скоротилося на 29,9% в порівнянні з 2007 роком.

Таблиця 1

Динаміка виробництва продовольчих товарів у Львівській області

Індикатор, одиниця виміру	Фактичне значення							2013 до 2007 %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Виробництво зернових і зернобобових культур, тис. т	611,5	837,2	822,5	622,6	961,6	1065,6	1186,1	194
Виробництво хліба і хлібобулочних виробів, тис. т	75,3	72	68,5	70,9	68,9	61,7	57,3	70,1
Виробництво м'яса та м'ясопродуктів (в забійній вазі), тис. т	98,6	105,8	107,5	115,1	116,5	123,3	133,1	135
Виробництво молока та молочних продуктів, тис. т	813,4	731,6	682,5	656,2	629,2	620,9	619,4	79,1
Виробництво яєць, тис. од	542,2	548,2	571,5	576,8	543,9	519,9	530,8	97,9
Вилов риби та рибопродуктів, т	1620	1486	1590	1287	932	1123	1144	70,6
Виробництво овочів та баштанних культур, тис. т	432,4	422,3	412	411,8	469,6	471,2	456,7	105,6
Виробництво плодів та ягід, тис. т	91,5	88,2	90,6	90,1	91,1	93,9	97,3	106,3
Виробництво картоплі, тис. т	1522	1371	1504	1259	1825	1830,8	1573,4	103,4
Виробництво цукрових буряків (фабричних), тис. т	498,6	584	316,2	529,5	673,8	834,5	653,7	131,1

Джерело: розраховано на основі [3]

Основною причиною зменшення обсягів виробництва хлібобулочних виробів є зменшення попиту на нього. Попит впав, у свою чергу, через суттєве зменшення кількості населення в області. Так, державна служба статистики повідомляє, що за 2013 рік населення Львівщини скоротилось на 1,2 тис осіб в порівнянні з 2012 роком. Крім того, офіційною статистикою не враховуються обсяги випікання хліба невеликими пекарнями, супермаркетами та домашніми господарствами. Специфікою ринку є нетривалий термін реалізації продукції, що впливає на кількість виробників та їх частку ринку. Ринок хліба та хлібобулочних виробів значною мірою залежить від ситуації на ринку борошна та коливань на зерновому ринку, який чутливий до сезонних факторів та державного регулювання.

Вагома частка в структурі роздрібного товарообороту Львівської області належить м'ясу, ковбасам, м'ясним консервам, напівфабрикатам, концентратам тощо. Ринок м'яса і м'ясної продукції необхідно розглядати як одну із складових агропродовольчого ринку області, який складається з окремих ринкових сегментів (ринок яловичини, ринок свинини, ринок м'яса овець і кіз, ринок птиці).

Станом на 2013 рік у Львівській області, згідно з дами Держкомстату України, зафіксовано збільшення виробництва м'ясної сировини. Зростання загального обсягу виробництва м'яса виробниками відбулося за рахунок м'яса птиці (+86,7%) та свинини (+76,6%), а обсяги яловичини та телятини знижувалися (-26,2%) в порівнянні з 2007 роком.

Основою для збільшення обсягів виробництва

м'яса є наявність відповідної чисельності поголів'я худоби і птиці та забезпечення умов для подальшого його збільшення. За даними Головного управляння статистики у Львівській спостерігається скорочення поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах регіону. Станом на 2013 року у зазначеній категорії господарств чисельність великої рогатої худоби зменшено на 32%, в т.ч. корів – на 31,4%, проте відбувся приріст свиней – на 31,4%, овець та кіз – на 46,5%, птиці – на 26,1% в порівнянні з 2007 роком.

Процес формування кон'юнктури ринку молока й молочних продуктів пов'язаний із фізіологічними потребами людини споживати певну кількість молочних продуктів і платоспроможністю населення.

Зменшення виробництва молока у 2013 році порівняно з 2007 роком відбулось в усіх категоріях господарств (див. табл. 1). Але якщо в сільськогосподарських підприємствах в останні три роки виробництво молока стабілізувалось і в 2013 році зросло на 8,6% в порівнянні з 2007 роком, то в господарствах населення падіння виробництва молока продовжувалось щорічно на 6,7-10,1%. Оскільки господарства населення виробляють 96,4-97% молока, то його виробництво в цьому секторі є визначальним у загальному виробництві даного продукту [3]

Одна з ключових проблем молочної галузі – сировинна, тому що на внутрішньому ринку є дефіцит молока, що спричинено низкою чинників, зокрема сезонністю виробництва. Влітку молока виробляють у 2,5-3 рази більше, ніж узимку, і молокопереробні підприємства змушені переробляти надлишки сировини на промислову групу товарів.

Птахівнича галузь була і залишається важливою складовою у забезпеченні населення продуктами харчування, а переробної промисловості – сировиною. Протягом останнього часу яйця та м'ясо птиці є чи найдоступнішими продуктам для населення.

Понад половину яєць в Україні виробляють сільськогосподарські підприємства, частка яких у загальних обсягах виробництва складає 60%. У Львівській області цей показник становить лише 24%. Це зумовлено, передовсім, значними інвестиціями нових власників у технічне переоснащення і розширення виробничих потужностей цих підприємств, їх ефективним менеджментом, якісним поліпшенням племінних ресурсів, удосконаленням ветеринарного обслуговування, державною підтримкою галузі.

Риба та рибна продукція відіграє значну роль у забезпеченні продовольством населення країни.

Вилов риби у Львівській області з кожним роком зменшується (див. табл. 1). У 2013 році цей показник скоротився на 29,4% у порівнянні з 2007 роком. Основна кількість риби і рибної продукції надходить з Одеси, де є порти, і з Києва, де найбільше розмитнюють цього продукту. На Львівщині є приватні підприємці, які в невеликих ставках розводять коропів, карасів, щуку, іноді – товстолоба.

Основним чинником розвитку внутрішнього ринку плодів та ягід є попит. Він формується перш за все під впливом споживчих смаків, доходів населення та цін реалізації.

Основними фруктами, які вирощуються у Львівській області є яблука, груші, сливи, вишні, а овочами, які користуються попитом, є «борщовий набір». Закупівлю фруктової та овочевої продукції, переважно здійснюють жителі міст, споживачі із середнім та високим рівнем доходів.

Протягом 2007-2013 років намітилась тенденція до невеликого збільшення обсягів виробництва фруктів та плодоовочевої продукції, але овочів дещо скоротилось (див. табл. 1). Так, 2013 році виробництво овочів в області порівняно з попереднім роком дещо зменшились і становило 456,7 тис. т. Валовий збір плодоягідних культур у 2013 році становив 97,3 тис. т. Відносно 2012 року плодів та ягід зібрано більше на 3,4 тис. т, або на 3,7%. У структурі виробництва плодів та ягід переважала частка зерняткових культур (72,8%), кісточкових зібрано 17,6%, ягідних – 5,2%, горіхоплідних – 4,4%. [3].

У загальному виробництві картоплі в Україні частка Львівської області протягом 2007-2013 рр. коливалася в межах 6,7-8,0%, тобто вона входить до п'ятірки передових областей – виробників картоплі у країні.

З даних таблиці 1 можемо спостерігати перемінну тенденцію виробництва картоплі, так у 2010 році рівень її найнижчий всього 1259 тис. т, проте вже в 2011 – 1825 тис. т, а в 2012 – 1830,8 тис. т, але у 2013 році знову спад на 257,4 тис. т. в порівнянні з попереднім роком.

Економічна криза відчутно позначилась на цукровому виробництві, що призвело до різкого спаду виробництва цукру [3], витіснення вітчизняних товаровиробників із зовнішнього продовольчого ринку, а також значне скорочення підприємств по виробництву даного продукту. Хоча є і позитивні тенденції розвитку, а саме збільшення виробництва фабричного цукрового буряку на 31,1% у 2013 році в порівнянні з 2007 роком.

Нарощування обсягів виробництва цукрових буряків у Радехівському районі, спричинено, перш за все, розташуванням на території району цукрового заводу. Оскільки внаслідок занепаду галузі різко знизилась зацікавленість сільськогосподарських підприємств у вирощуванні цукрових буряків, то цукровий завод проблему забезпечення сировиною вирішив шляхом самостійного вирощування даної культури на орендованих землях.

В сучасних умовах однією з головних проблем у Львівській області є забезпечення харчовими продуктами населення за рахунок власного виробництва, їх фізичної та економічної доступності для всіх верст населення у відповідності до раціональних нормам споживання. Вирішення даної проблеми залежить від ряду чинників, а саме диспропорції у виробництві сільськогосподарської продукції, низька її рентабельність, висока концентрація виробництва аграрної продукції в господарствах населення, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури продовольчого ринку, невідповідність рівнів виробництва та споживання продуктів харчування, значна частка імпорту сільськогосподарської та харчової продукції, зміна кліматичних умов в країні та світі, тощо.

Аналіз споживання основних продовольчих продуктів на одну особу за рік свідчить про те, що продовольчий ринок Львівської області функціонує в умовах невеликого попиту переважної більшості населення майже на всі продовольчі продукти (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка споживання продовольчої продукції на одну особу у Львівській області, кг

Індикатор,одиниця виміру	Раціон-норма	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 до 2007 %
Споживання хліба та хлібопродуктів, кг	101	118,8	119,2	115,3	104,7	105,9	106	107,2	90,2
Споживання м'яса та м'ясопродуктів, кг	80	40,1	44,7	45,4	45,9	45,4	48,2	49,3	122,9
Споживання молока та молочних продуктів, кг	380	250,5	233,9	218,2	210,5	207,6	226,1	238,7	95,3
Споживання яєць, од.	290	230	238	250	266	287	288	295	128,3
Споживання риби та рибопродуктів, кг	20	12,2	14,8	12,2	11,3	10,8	10,9	11,2	91,8
Споживання овочів, кг	161	127,1	128,4	121,9	126,1	147,8	148,0	144,8	113,9
Споживання плодів та ягід, кг	90	39,3	41,9	43,0	45,5	45,9	47,9	49,5	126
Споживання картоплі, кг	124	158,3	155,3	168,7	154,5	177,8	174,3	158,6	100,2
Споживання цукру, кг	38	36,5	39,3	36	33,9	36,4	36,8	38,1	104,4
Споживання олії та інших рослинних жирів, кг	13	14,6	14,5	16,3	15,7	14,7	14,2	14,3	97,9

Джерело: розраховано на основі [3]

Зменшення споживання стосується таких продуктів як хліб і хлібопродукти (-9,8%), молоко і молокопродукти (-4,7%), риба (-8,2%), олії (-2,1%). В той же час споживання м'яса і м'ясопродуктів (+22,9%) яєць (+28,3%), картоплі (+0,2%), овочів й баштанних (+13,9%), плодів та ягід (+ 26) та цукру (+4,4%) протягом аналізованого періоду суттєво збільшилось. Проте не зважаючи на збільшення споживання деяких продуктів рівень раціональної норми не досягнутий.

Ця тенденція свідчить про економічну кризу, коли через суттєве зростання цін на продукти харчування населення стало обмежувати себе в їх споживанні. Відповідно населення все більше стало споживати дешевих хлібобулочних виробів, яєць, картоплі, овочів. Тобто, власні енергетичні потреби населення країна забезпечує за рахунок дешевих (доступніших) продуктів, що свідчить про незбалансованість харчування населенням. Споживання таких важливих для організму людини продуктів як м'ясо, молоко, риба, плоди і фрукти значно зменшилось, хоча й має тенденцію до зростання протягом 2007-2013 рр.

У Львівській області ціни практично на всі види продовольчих товарів постійно зростають, внаслідок чого вони стають недоступними для все більшої кількості населення (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка споживчих цін на продукти рослинного та тваринного походження у Львівській області, за кг

Показник / Галузь	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 до 2007 %
Хліб житній і житньо-пшеничний	2,6	3,35	3,63	4,07	4,44	5,07	5,35	7,12	273,8
М'ясо та м'ясопродукти:									
- яловичина	29,37	39,85	40,83	39,83	48,46	52,15	50,68	67,88	231,1
- свинина	25,63	37,80	39,47	39,45	42,79	47,49	45,53	63,74	248,7
- птиця	15,83	17,88	18,37	20,00	22,71	22,82	20,53	30,4	192
Молоко та молочні продукти	3,25	3,91	5,07	6,5	7,47	7,46	8,2	9,23	284
Яйця (10 од.)	7,45	10,43	9,56	7,84	9,60	9,04	11,01	14,4	193,3
Риба та рибопродукти	17,17	20,25	21,97	21,96	22,76	22,71	22,98	27,22	158,5
Овочі та баштанних:									
- капуста	2,27	0,88	2,71	4,61	0,94	2,09	1,69	2,3	101,3
- морква	3,11	2,20	3,62	3,81	2,46	2,32	3,14	2,84	91,3
Плоди та ягоди (яблука)	6,89	6,73	6,77	6,36	5,97	6,09	5,72	7,31	106,1
Картопля	2,00	2,34	2,60	4,26	1,74	1,54	4,57	2,76	138

Джерело: розраховано на основі [3; 4]

Наведені дані свідчать, що протягом 2007-2014 років ціни на окремі види продовольчої продукції зросли практично у 1,5-2,5 рази, у той же час середній рівень зарплати за сім років зріс на 1434 грн [3].

У Львівській області станом на 2013 рік сільськогосподарську продукцію виробляють 583 великих і середніх підприємств різних форм власності, із них – 257 приватних. У приватному секторі продукцію сільського господарства виробляють 1190 селянських (фермерських) господарств та 343 тисячі господарств простого населення [3].

Львівська область має достатньо конкурентоспроможних підприємств, які беруть участь у розвитку продовольчого ринку регіону. Ці підприємства своїми виробами витісняють з ринку низькоякісну імпортну продукцію, посилюють й активізують ринкову конкуренцію. Намітились такі характерні тенденції: подальше поглиблення асортиментних груп; створення нових видів продукції; досягнення нових рівнів якості; перехід до нових видів сировини і вдосконалення самої системи просування товарів на ринок.

Аналіз динаміки експортно-імпортних операцій продовольчими товарами на Львівщині показав, що експорт деяких сільськогосподарських продуктів має стрімку тенденцію до зростання (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка експорту-імпорту продукції у Львівській області, т*

Показник	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2013 до 2007, %	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Хлібобулочні та кондитерські вироби з борошна	131,5	3,4	186,1	7,2	503,7	79,5	640,9	275,8	604,3	269,2	629,4	260,5	725,9	561	552	16500
М'ясо та харчові м'ясні продукти	72,2	2108,3	13,7	101904	-	86809	-	81589	163,3	92166	1802,9	121201	2675,9	51284	3706	2432
Молоко та молочні продукти	223	102,3	65,5	672,4	28,0	8,8	32,0	241,3	352,0	78,4	17,2	36,1	10	205,9	4,5	201
Риба і ракоподібні	75,3	1914,3	69,5	5840,6	106,4	4527,7	74,1	2610,1	-	2731,1	-	2483,6	-	1805,5	-	94,3
Цукор	-	0,1	5,0	0,6	-	-	-	1,5	4,9	2,5	167,3	2,0	780,5	2	-	2000
Олія соняшникова	13022	5,2	6693	-	13879	-	54800	-	93078	-	234261	-	60732	-	466	-

Джерело: розраховано на основі [3; 4]

На початок 2014 року частка Львівщини в загальнодержавному експорті становить 2,4% і наша область посідає 12 місце за обсягами експортних поставок серед регіонів України.

Львівщина як прикордонний регіон має всі умови для розвитку двосторонніх відносин із країнами Євросоюзу. Імпорт з ЄС на сьогодні становить близько 75% імпорту Львівщини загалом, хоча більшість імпортованої продукції має вітчизняні аналоги і здешевлення цієї продукції та підвищення її якості може призвести до підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів. Проте, необхідно зауважити, що значна кількість продукції завозилась не для власних потреб, а з комерційною метою для подальшого перепродажу в інші регіони.

Основними шляхами їх вирішення можуть бути:

– забезпечення стійкого зростання виробництва і підвищення доступу для споживачів продуктів рослинництва, тваринництва;

– введення нормативних торговельних націнок для підприємств оптової, роздрібної торгівлі в частині реалізації продуктів першої необхідності;

– об'єднання дрібних колективних селянських господарств у великі об'єднання в межах районів області;

– введення мінімальних гарантованих закупівельних цін, що забезпечують товаровиробникам високу рентабельність виробництва і його розширення;

– підвищення рівня екологічності та якості продукції шляхом стимулювання біологічного виробництва екологічно безпечного продовольства;

– залучення провідних фахівців до участі в процесі удосконалення нормативно-правової бази та у розроблення нових законопроектів стосовно розвитку галузь;

– впровадження європейського досвіду аграрної політики в практику України та регіонів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, для стабільного розвитку продовольчого ринку регіону необхідно прискорити процеси реформування аграрного сектору України, який безпосередньо впливає на розвиток продовольчого ринку Львівської області. Потрібна суттєва модернізація в напрямі розвитку підприємницької діяльності як в місті, так і на селі, впровадження інноваційних технологій у виробництво, забезпечення дохідності товаровиробників, а також розбудови соціальної інфраструктури та розвитку сільських територій.

Подальші дослідження в цьому напрямі слід зосередити на поглибленні аналізу показників ефективності функціонування підприємств Львівщини (збуту, цін реалізації готової продукції), а також більш

детальному вивченні досвіду країн Європи щодо розвитку продовольчого ринку регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян Е. М. Потребительский рынок: становление и развитие: монографія / Е. М. Азарян. – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 2002. – С. 190.
2. Березін О. В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: Монографія / О. В. Березін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
3. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/
4. Дейнеко Л. В. Методичні підходи до обґрунтування техніко-економічного стану інфраструктури продовольчого комплексу [Електронний ресурс] / Л. В. Дейнеко, Шелудько Е. І. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/nacgosp/2009/Deineko_Sheludko.pdf.
5. Дрогомирецька М. І. Регіональні особливості функціонування продовольчих ринків / М. І. Дрогомирецька // Вісник ДДФА: науково-теоретичний журнал Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2008. – № 1(19). – С. 74-77.
6. Лозинська Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія / Т. М. Лозинська. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2007. – 272 с.
7. Микитюк В. М. Продовольча безпека: формування понятійного апарату / В. М. Микитюк, О. В. Скидан // Стратегічна панорама. – 2005. –№2. – С. 40.
8. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України / за ред. М. В. Зубець, В. П. Ситника. – К.: Урожай, 2004. – 558 с.

Кондра Ольга Романовна

ХАРАКТЕРИСТИКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА РЕГИОНА

Развитие рыночных отношений Украины требует нового взгляда на место регионов в общеукраинской системе отношений при формировании продовольственного рынка. Изучение проблем продовольственного рынка региона является объективной предпосылкой для создания нормальной жизнедеятельности населения. Негативные последствия реформирования продовольственной сферы не удалось преодолеть и в настоящее время, поэтому актуальными остаются вопросы функционирования процессов развития продовольственного рынка, особенно на уровне региона, и усовершенствование его территориальной организации на основе повышения эффективности сельскохозяйственного производства, перерабатывающего звена и сферы торговли. В статье автором исследовано современное состояние продовольственного рынка Львовской области за период 2007-2013 годов. В частности автором оценены динамика объемов производства продукции растительного и животного происхождения, уровень потребления сельскохозяйственной продукции, специфику формирования потребительских цен, а также объемов импорта-экспорта товаров сельскохозяйственного назначения. В результате анализа продуктовой структуры продовольственного рынка Львовской области выявлено, что в области наблюдается несбалансированное потребление продуктов питания населением, экономическая недоступность продовольствия из-за невысоких и нестабильных доходов населения, рост потребительских цен на продовольственные товары более быстрыми темпами, чем доходы населения, импортозависимость региона по отдельным продуктам питания. На основе анализа выделены основные проблемы развития продовольственного рынка Львовской области и основные пути их решения. Полученные результаты исследования могут использоваться при разработке стратегических и программных документов на региональном уровне, в частности Стратегии развития Львовской области, Программы развития продовольственного рынка региона, а также для решения целого ряда текущих проблем, в частности тех, что требуют принятия неотложных решений органами государственной власти и местного самоуправления. Дальнейшие исследования в этом направлении следует сосредоточить на углублении анализа показателей эффективности функционирования предприятий Львовской области (сбыта, цен реализации готовой продукции), а также более детальном изучении опыта стран Европы, по развитию продовольственного рынка региона.

Ключевые слова: *продовольственный рынок региона, сельскохозяйственная продукция, объемы производства, потребления, цена, экспорт, импорт.*

Kondra O.

CURRENT STATE OF THE REGIONAL FOOD MARKET

Development of market relations in Ukraine requires a new look at the place in all the regions of the system of relations in the formation of the food market. The study of the problems of the food market in the region is creating objective conditions for the normal life of the population. The negative effects of food sector reform has not been overcome till now, so the issue of operation processes of the food market remains relevant, especially at the regional level, and improvement of its territorial organization by improving the efficiency of agricultural production, processing and trade area. The current state of the food market of L'viv region in the 2007-2013 time period has been investigated. In particular, the author has estimated the dynamics of production volumes of plant and animal consumption of agricultural products, the specific formation of consumer prices and volumes of imports and exports of products for agricultural

purposes. An analysis of the structure of the food product market of L'viv region revealed that the unbalanced food consumption among population is observed in the region, economic inaccessibility of food due to insufficient and unstable incomes, more rapid growth of food prices than income, dependence of the region on import for some products. On the basis of the analysis, the main problems of the food market of L'viv region and basic solutions have been suggested. The results of research can be used in the development of strategic and program documents at the regional level, including Strategy of L'viv region food market in the region, and for a multitude of current problems, particularly those requiring urgent decisions by state and local authorities. Further research in this area should focus on deepening the analysis of indicators of efficiency of enterprises in L'viv region (sales, sales prices of finished products), as well as more detailed study of the experience of European countries for the development of the food market in the region.

Keywords: food market in the region, agricultural products, production, consumption, prices, export, import.

Одержано 03.04.2015 р.

УДК 331.101.2

Лисенко Олена Анатоліївна,
к.фіз.-мат.н., доцент кафедри менеджменту,
Національний університет харчових технологій

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН РАНГІВ В РЕЙТИНГУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ГІДНОЇ ПРАЦІ

В роботі проведено дослідження структури рейтингу регіонів України, які були об'єднані за географічною ознакою, за результатами розрахунку інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» у 2012-2013 рр. Визначено необхідність постійного моніторингу показників розвитку умов праці відповідно до міжнародних стандартів в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. Мета статті полягає у здійсненні порівняльного аналізу показників умов праці за регіонами України для виявлення тенденцій щодо зміни умов праці відповідно до Концепції гідної праці та розробки рекомендацій щодо поліпшення стану умов праці в окремих областях. При проведенні порівняльного аналізу умов праці використані загальнонаукові методи аналітичних та логічних узагальнень. За допомогою статистичного та графічного методів показані тенденції структурних зрушень в загальноукраїнському рейтингу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця». Визначено, що описаний методичний підхід до аналізу умов гідної праці в регіонах України дозволяє на макроекономічному рівні дослідити сучасний стан ринку праці країни. Результати дослідження можуть бути використані в наукових дослідженнях з метою розробки рекомендацій щодо покращання умов праці відповідно до Концепції гідної праці. Виявлено, що існує значний розрив у отриманих зважених каліброваних значеннях результатів вимірювання людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця». Встановлено, що різка зміна позиції регіону в рейтингу за окремими показниками не призводить до значних структурних зрушень в загальному рейтингу людського розвитку. Результати мають практичну значущість для фахівців, які проводять узагальнений аналіз показників соціальної політики як окремого регіону, так і країни загалом. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення змін умов праці від впровадження основних положень Концепції гідної праці.

Ключові слова: *гідна праця, показник, регіон, ранг, рейтинг, аналіз*

ВСТУП

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку ринкового середовища праця є джерелом задоволення потреб людини, формою реалізації її інтелектуальних і фізичних здібностей і, як результат, є запорукою економічного зростання суспільства. Тому праця в нашій країні повинна бути забезпечена гідними умовами відповідно до міжнародних концепцій корпоративної соціальної відповідальності. В такому контексті концепція корпоративної соціальної відповідальності впроваджується з метою економічної збалансованості та соціальної стабільності. Актуальність дослідження показників розвитку умов праці пов'язана з виявленням тенденцій змін з метою виробки рекомендацій щодо покращання умов гідної праці і відповідності їх міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів гідної праці та методів її вимірювання присвячені праці багатьох зарубіжних науковців, серед яких можна назвати Р. Анкера, Ф. Бонне, М. Бречта, П. Болтона, Г. Стендинга, Ж. Фігуердо. У вітчизняній науці гідна праця в системі соціально-трудових відносин досліджується в працях І. Акімової, А. Гальчинського, О. Грішнової, А. Колота, Е. Лібанової, Ю. Маршавіна, Г. Назарової, С. Українца та інших. Розроблена українськими науковцями Методика вимірювання регіонального людського розвитку, в рамках якої розглянуті питання

purposes. An analysis of the structure of the food product market of L'viv region revealed that the unbalanced food consumption among population is observed in the region, economic inaccessibility of food due to insufficient and unstable incomes, more rapid growth of food prices than income, dependence of the region on import for some products. On the basis of the analysis, the main problems of the food market of L'viv region and basic solutions have been suggested. The results of research can be used in the development of strategic and program documents at the regional level, including Strategy of L'viv region food market in the region, and for a multitude of current problems, particularly those requiring urgent decisions by state and local authorities. Further research in this area should focus on deepening the analysis of indicators of efficiency of enterprises in L'viv region (sales, sales prices of finished products), as well as more detailed study of the experience of European countries for the development of the food market in the region.

Keywords: food market in the region, agricultural products, production, consumption, prices, export, import.

Одержано 03.04.2015 р.

УДК 331.101.2

Лисенко Олена Анатоліївна,
к.фіз.-мат.н., доцент кафедри менеджменту,
Національний університет харчових технологій

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН РАНГІВ В РЕЙТИНГУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ГІДНОЇ ПРАЦІ

В роботі проведено дослідження структури рейтингу регіонів України, які були об'єднані за географічною ознакою, за результатами розрахунку інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» у 2012-2013 рр. Визначено необхідність постійного моніторингу показників розвитку умов праці відповідно до міжнародних стандартів в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. Мета статті полягає у здійсненні порівняльного аналізу показників умов праці за регіонами України для виявлення тенденцій щодо зміни умов праці відповідно до Концепції гідної праці та розробки рекомендацій щодо поліпшення стану умов праці в окремих областях. При проведенні порівняльного аналізу умов праці використані загальнонаукові методи аналітичних та логічних узагальнень. За допомогою статистичного та графічного методів показані тенденції структурних зрушень в загальноукраїнському рейтингу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця». Визначено, що описаний методичний підхід до аналізу умов гідної праці в регіонах України дозволяє на макроекономічному рівні дослідити сучасний стан ринку праці країни. Результати дослідження можуть бути використані в наукових дослідженнях з метою розробки рекомендацій щодо покращання умов праці відповідно до Концепції гідної праці. Виявлено, що існує значний розрив у отриманих зважених каліброваних значеннях результатів вимірювання людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця». Встановлено, що різка зміна позиції регіону в рейтингу за окремими показниками не призводить до значних структурних зрушень в загальному рейтингу людського розвитку. Результати мають практичну значущість для фахівців, які проводять узагальнений аналіз показників соціальної політики як окремого регіону, так і країни загалом. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення змін умов праці від впровадження основних положень Концепції гідної праці.

Ключові слова: *гідна праця, показник, регіон, ранг, рейтинг, аналіз*

ВСТУП

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку ринкового середовища праця є джерелом задоволення потреб людини, формою реалізації її інтелектуальних і фізичних здібностей і, як результат, є запорукою економічного зростання суспільства. Тому праця в нашій країні повинна бути забезпечена гідними умовами відповідно до міжнародних концепцій корпоративної соціальної відповідальності. В такому контексті концепція корпоративної соціальної відповідальності впроваджується з метою економічної збалансованості та соціальної стабільності. Актуальність дослідження показників розвитку умов праці пов'язана з виявленням тенденцій змін з метою виробки рекомендацій щодо покращання умов гідної праці і відповідності їх міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів гідної праці та методів її вимірювання присвячені праці багатьох зарубіжних науковців, серед яких можна назвати Р. Анкера, Ф. Бонне, М. Бречта, П. Болтона, Г. Стендинга, Ж. Фігуердо. У вітчизняній науці гідна праця в системі соціально-трудових відносин досліджується в працях І. Акімової, А. Гальчинського, О. Грішнової, А. Колота, Е. Лібанової, Ю. Маршавіна, Г. Назарової, С. Українца та інших. Розроблена українськими науковцями Методика вимірювання регіонального людського розвитку, в рамках якої розглянуті питання

виміру показників гідної праці, включає індикатори гідної праці, а також містить узагальнений аналіз статистичних даних. Проте з точки зору впровадження Програми гідної праці з метою подальшого економічного та соціального розвитку України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів виникає необхідність постійного моніторингу змін показників умов гідної праці як в регіональному розрізі, так і загалом по Україні.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є здійснення порівняльного аналізу показників умов праці за регіонами України з метою виявлення тенденцій щодо зміни умов праці відповідно до Концепції гідної праці та виробка рекомендацій щодо поліпшення стану умов праці в окремих областях.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародна організація праці (МОП) [1] та вітчизняні науковці в своїх роботах [2-5] зазначають, що створення умов гідної праці передбачає реалізацію прав людини щодо вільного вибору виду та форми зайнятості, яка забезпечувала б гідний дохід, безпечні умови, соціальний захист, рівні можливості розвитку особистості та залучення до соціально-економічних процесів. В рамках проекту «Моніторинг та оцінка прогресу з питань гідної праці» МОП визначені складові та напрями оцінювання рівня досягнень у забезпеченні умов для гідної праці. В Україні у 2012 р. була затверджена вітчизняна Методика оцінки умов гідної праці за такими показниками, які найкраще висвітлюють загальну картину умов праці в країні: рівень зайнятості населення; рівень безробіття; частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів; частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам; співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати; рівень охоплення соціальним страхуванням [6]. За методикою розраховані зважені калібровані значення зазначених показників, відповідно до яких складений рейтинг регіонів України за блоком «Гідна праця».

На рис. 1-5 наведена динаміка змін рангів в рейтингу регіонів України у 2013 р. порівняно з 2012 р.

Як свідчать дані на рис. 1 для областей Півдня України визначено, що найгірша ситуація склалася у 2013 р. порівняно з 2012 р. в АР Крим за рахунок погіршення трьох із шести показників блоку «Гідна праця», що призвело до зміщення регіону у загальному рейтингу на дві позиції вниз. Причому найгірша ситуація в регіоні склалася з наданням відповідних санітарно-гігієнічних умов праці.

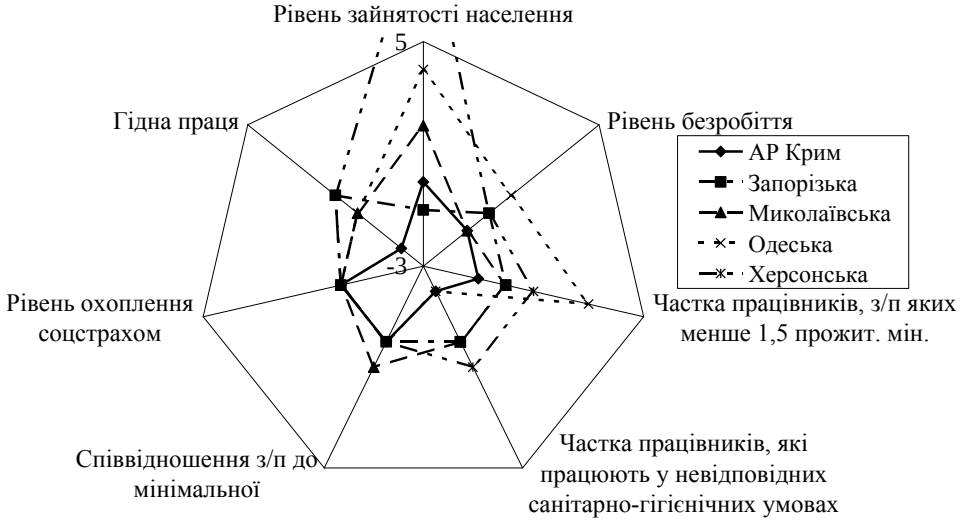

Рис. 1. Зміни рейтингових позицій за показниками блоку «Гідна праця» в регіонах Півдня України у 2012-2013 рр.

Джерело : Побудовано автором за даними [7, с. 53; 8, с. 52]

Завдяки відсутності змін у рейтингу за показниками блоку «Гідна праця» Запорізької області, за винятком показника «Рівень зайнятості», за яким вона спустилася на одну позицію вниз, і на фоні погіршення умов праці в інших областях регіон в загальному рейтингу піднявся на одну позицію вгору. В таких областях, як Миколаївська та Одеська, виявлена нерівномірна динаміка у зміні рейтингових позицій за визначеними показниками, що загалом не призвело до зміни позицій в загальному рейтингу за блоком «Гідна праця». Херсонська область у 2013 р. хоча і змістилася на 10 позицій вгору за показником «Рівень зайнятості», проте в загальному рейтингу не змогла покращити свої позиції більше аніж на одну. Це пояснюється тим, що за трьома з шести показників Херсонська область знаходилася у групі регіонів-аутсайдерів. Загалом, по регіонам Південної частини України можна сказати, що у 2013 р. порівняно з 2012 р. динаміка змін у рейтингу не мала будь-яких значних коливань.

На рис. 2 наведені зміни в рейтингу регіонів Центральної частини країни за показниками блоку «Гідна праця» дозволили виявити гіршу динаміку змін за рахунок зміщення вниз практично усіх регіонів у загальному рейтингу, за винятком Вінницької області, яка піднялася в загальному рейтингу на дві позиції за рахунок покращання таких показників, як «Частка працівників, заробітна плата яких менше 1,5 прожиткових мінімумів» та «Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам».

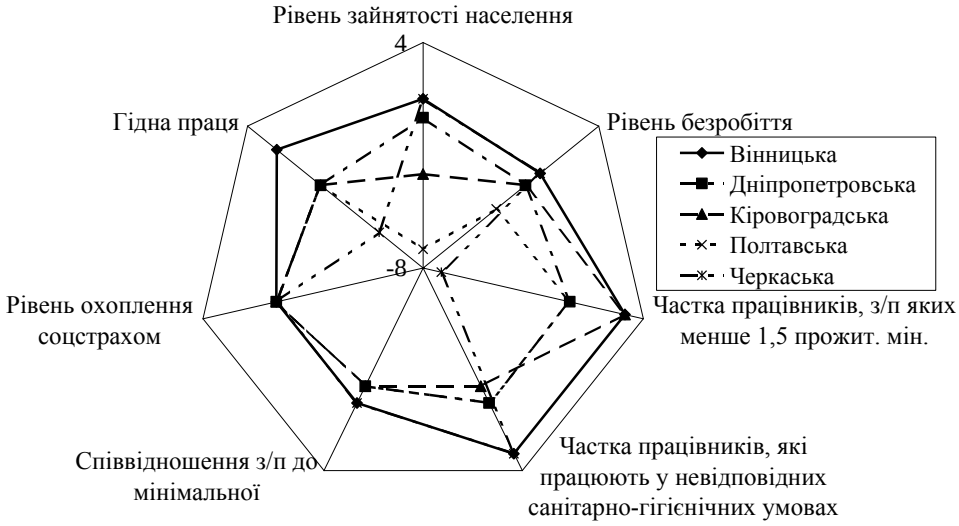

Рис. 2. Зміни рейтингових позицій за показниками блоку «Гідна праця» в регіонах Центральної частини України у 2012-2013 рр.

Джерело : Побудовано автором за даними [7, с. 53; 8, с. 52]

Отже, даний регіон на фоні інших областей Центральної частини України виглядає більш перспективним у створенні умов гідної праці.

Дані, наведені на рис. 3, свідчать, що для половини регіонів Західної України притаманна позитивна динаміка змін в загальному рейтингу за показниками блоку «Гідна праця», при цьому інші чотири не змінили своїх рейтингових позицій. Найбільше позитивні зрушення в рейтингу спостерігалися для Закарпатської області (+3) за рахунок аналогічного зміцнення позицій за показниками «Рівень зайнятості населення», «Рівень безробіття» і «Частка працівників, заробітна плата яких менше 1,5 прожиткових мінімумів». Необхідно зауважити, що другий і третій показники мають найбільшу вагу у загальному рейтингу регіонів за показниками блоку «Гідна праця» (біля 40%), сукупний вплив яких не дозволив піднятися вище аніж на одну сходинку Івано-Франківській області, хоча вона мала аналогічні позитивні тенденції у зміні трьох із шести показників блоку «Гідна праця».

В Хмельницькій області зміцнення позицій за показником «Рівень зайнятості населення» на вісім пунктів на фоні практично відсутніх структурних зрушень за іншими показниками, не дозволило регіону піднятися вище, аніж на два сходинки в загальному рейтингу, що також пов'язано із тим, що регіон у 2012-2013 рр. за оцінкою показників блоку «Гідна праця» займав позиції, в основному, у останній чверті загального рейтингу.

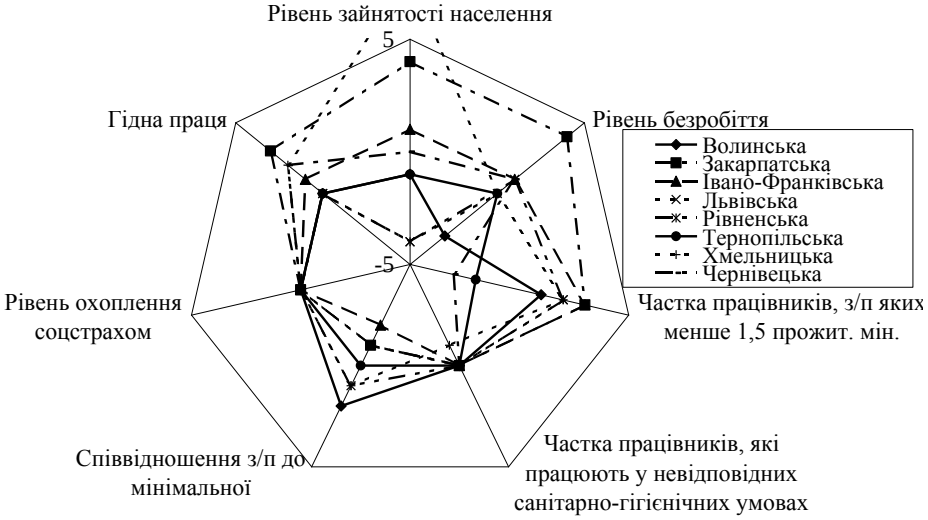

Рис. 3. Зміни рейтингових позицій за показниками блоку «Гідна праця» в регіонах Заходу України у 2012-2013 рр.

Джерело : Побудовано автором за даними [7, с. 53; 8, с. 52]

Наведена динаміка змін в регіонах Північної частини України (рис. 4) свідчить про нерівномірний характер структурних зрушень рейтингу як за окремими показниками, так і загалом за блоком «Гідна праця».

Позитивну динаміку виявлено у 2013 р. порівняно з 2012 р. в Сумській області: регіон піднявся у загальному рейтингу на три сходинки вгору за рахунок найбільш вагомих показників, хоча за показником «Рівень зайнятості» регіон змістився на

три позиції вниз.

Найгірша тенденція виявлена в Житомирській області: практично за усіма показниками, окрім «Рівень охоплення соціальним страхуванням», регіон змістився вниз від однієї до п'яти сходинок, що призвело до втрати регіоном чотирьох позицій у загальному рейтингу. На відміну від Житомирської області втрата рейтингової позиції Київською областю за найбільш вагомим показником «Частка працівників, заробітна плата яких менше 1,5 прожиткових мінімумів» (–8) призвело до зміщення регіону лише на одну сходинку вниз. Така ситуація зумовлена значним розривом у показниках блоку «Гідна праця», виявлених в областях України.

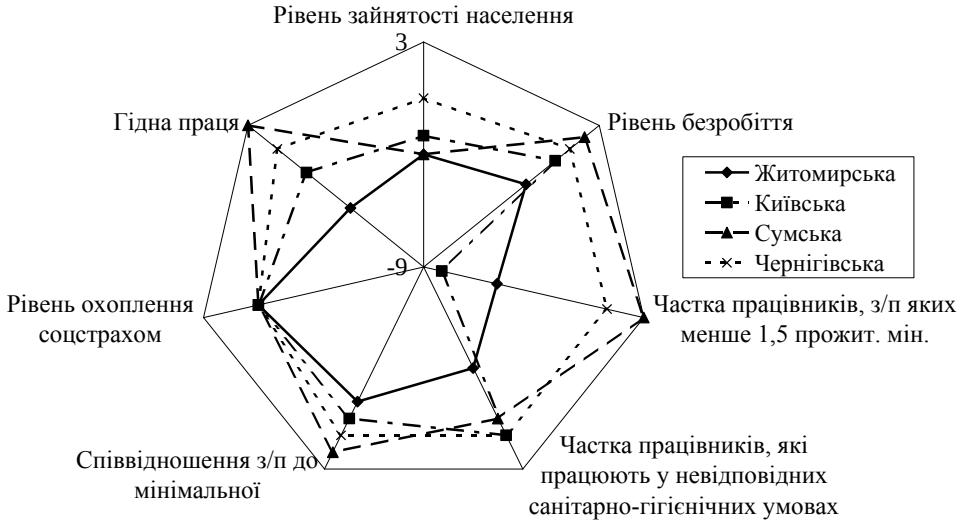

Рис. 4. Зміни рейтингових позицій за показниками блоку «Гідна праця» в регіонах Північної частини України у 2012-2013 рр.

Джерело : Побудовано автором за даними [7, с. 53; 8, с. 52]

Стосовно структурних зрушень у рейтингу за блоком «Гідна праця» за регіонами Сходу України (рис. 5) було виявлено, що зміни мали найменші відхилення даних у 2013 р. порівняно з 2012 р. Загалом при незмінній структурі рейтингу за показником «Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам» тільки в Харківській області даний показник погіршився. Це призвело до втрати нею однією позиції, але навіть з урахуванням втрати двох позицій за найбільш вагомим показником та зміцнення позицій за показником «Рівень безробіття» (+1) Харківський регіон в загальному рейтингу не змінив своїх позицій і замкнув сімку регіонів-лідерів за показниками блоку «Гідна праця».

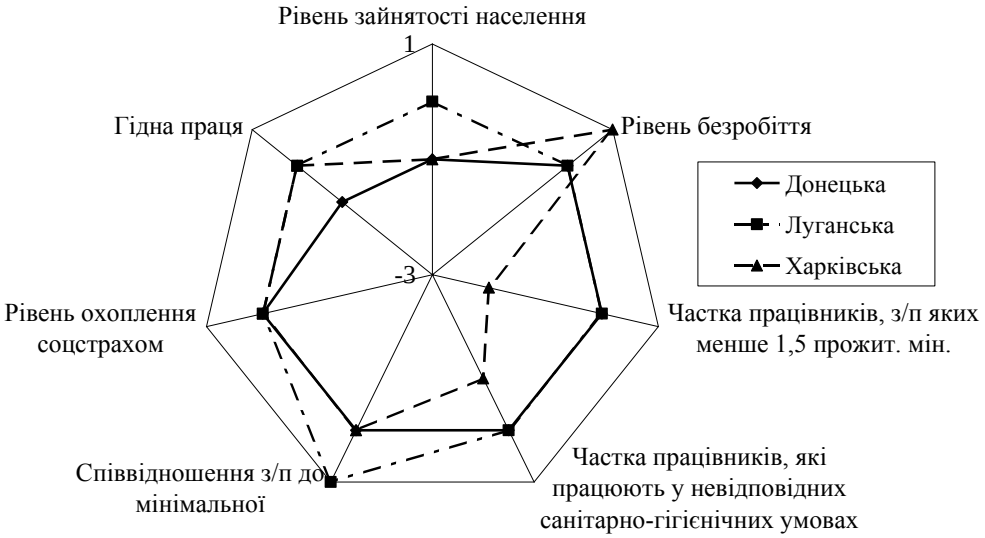

Рис. 5. Зміни рейтингових позицій за показниками блоку «Гідна праця» в регіонах Сходу України у 2012-2013 рр.

Джерело : Побудовано автором за даними [7, с. 53; 8, с. 52]

Загалом у 2013 р. порівняно з 2012 р. не змінився рейтинг регіонів України лише за показником «Рівень охоплення соціальним страхуванням», що на фоні його загального збільшення лише на 0,9% свідчить про недостатній рівень надання страхових послуг на ринку праці України.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В результаті проведених досліджень необхідно зазначити, що одним з головних соціальних стандартів в трудовій сфері в Україні залишається трудовий доход, зокрема, заробітна плата та її стимулюючі складові, тобто на створення умов гідної праці, в першу чергу, впливають показники заробітної плати працівників, яку з урахуванням кількості членів домогосподарств можна вважати достатньою для простого фізичного відтворення та задоволення пропозиції робочої сили, що вказує на рівень реалізації трудового потенціалу і ступінь проблематичності включення до відносин зайнятості. За цими показниками, в основному, формується структура рейтингу регіонів. Таким чином, в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів для України є актуальними подальші дослідження змін умов праці від впровадження концепції гідної праці, удосконалення системи її стимулювання, покращення стану безпеки, гігієни та сприятливих умов праці працівників підприємств, які безпосередньо впливають на можливості самореалізації людини та збереження її здоров'я; підвищення рівня охоплення соціальним захистом працюючого населення і рівня публічності та юридичної захищеності зайнятості з метою поширення гуманізації та досягнення соціально-економічних показників розвитку країни відповідно до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Достойный труд : доклад Генерального директора / МОТ. Международная конференция труда. Сессия (87 ; 1999 ; Женева). – Женева : МБТ, 1999. – VIII, 106 с.

2. Рудакова С. Г. Гідна праця як фактор розбудови соціально-орієнтованої економіки в Україні / С. Г. Рудакова // Український соціум. – 2012. – №2 (41). – С. 121-134.

3. Капліна Г. А. Характеристика концепції гідної праці в Україні / Г. А. Капліна // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – №26. – С. 47-54.

4. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / Акімова І., Осінкіна О., Філіпенко О., Марцінків А. – К. : КІТ, 2005. – 45 с.

5. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / Кер. авт. колективу Е. М. Лібанова ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. – 412 с.

6. Методика вимірювання регіонального людського розвитку від 13.06.2012 №123-м // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: сайт www.ukrstat.gov.ua.

7. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 62 с.

8. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 60 с.

Лысенко Елена Анатольевна

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИЗМЕНЕНИЯ РАНГОВ В РЕЙТИНГЕ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ЗА ПОКАЗАТЕЛЯМИ ДОСТОЙНОГО ТРУДА

В работе проведено исследование структуры рейтинга регионов Украины, объединенных по географическому признаку, по результатам расчета интегрального индекса человеческого развития по показателям блока «Достойный труд» в 2012-2013 гг. Определена необходимость постоянного мониторинга показателей развития условий труда в соответствии с международными стандартами в условиях углубления евроинтеграционных процессов. Цель статьи заключается в осуществлении сравнительного анализа показателей условий труда в регионах Украины для выявления тенденций по изменению условий труда в соответствии с Концепцией достойного труда и разработки рекомендаций по улучшению состояния условий труда в отдельных областях. При проведении сравнительного анализа условий труда использованы общенаучные методы аналитических и логических обобщений. С помощью статистического и графического методов показаны тенденции структурных сдвигов в общеукраинском рейтинге человеческого развития по показателям блока «Достойный труд». Определено, что описанный методический подход к анализу условий достойного труда в регионах Украины позволяет на макроэкономическом уровне исследовать современное состояние рынка труда страны. Результаты исследования могут быть использованы в научных исследованиях с целью разработки рекомендаций по улучшению условий труда в соответствии с Концепцией достойного труда. Обнаружено, что существует значительный разрыв в полученных взвешенных откалиброванных значениях результатов измерения человеческого развития по показателям блока «Достойный труд». Установлено, что резкое изменении позиции региона в рейтинге по отдельным показателям не приводит к значительным структурным сдвигам в общем рейтинге человеческого развития. Результаты имеют практическую значимость для специалистов, проводящих обобщенный анализ показателей социальной политики как отдельного региона, так и страны в целом. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении являются определение изменений условий труда от внедрения основных положений Концепции достойного труда.

Ключевые слова: *достойный труд, показатель, регион, ранг, рейтинг, анализ*

Lysenko O.

COMPARATIVE ANALYSIS OF CHANGES IN RATING RANKS OF REGIONS OF UKRAINE ACCORDING TO DECENT WORK INDICATORS

Ratings of Ukrainian regions, united geographically, according to the calculation of integral human development index indicators by the block «Decent Work» in 2012-2013 have been studied in the article. The necessity of continuous monitoring of working conditions development indicators in accordance with international standards in the deepening European integration processes has been determined. The aim of the article is to implement comparative analysis of working conditions in regions of Ukraine to identify trends in changes of working conditions according to decent work concept and to make recommendations for the improvement of working conditions in some areas. When conducting comparative analysis of conditions general scientific methods of analytical and logical generalizations have been used. Using statistical and graphical methods trends of structural changes in the all-Ukrainian ranking of human development according to indicators of block «Decent Work» have been shown. It has been determined that described methodical approach to the analysis of decent work conditions in the regions of Ukraine at the macroeconomic level allows investigating the current state of the labor market of the country. The results can be used in research to develop recommendations for improving working conditions in accordance with decent work concept. It has been revealed that there is a significant gap in the obtained weighted calibration results of human development measurement indicators of block «Decent Work». It has been established that a sharp change in the position of the region in rating according to individual indicators does not lead to significant structural changes in the overall ranking of human development. The results are of practical importance for professionals who conduct a generalized analysis of indicators of social policy both of a region and the country as a whole. Prospects for further research in this direction is to identify changes in the working conditions of the introduction of the main provisions of decent work concept.

Key words: *decent work, index, region, rank, ranking, analysis.*

Одержано 14.04.2015 р.

УДК 338.24:339.2

Марчук Юлія Віталіївна,
аспірант факультету міжнародних відносин,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена аналізу інноваційної складової єврорегіонального співробітництва України. Охарактеризовано роль та значення інноваційної діяльності для економічного зростання національного господарства. Ефективність єврорегіонального співробітництва визначається можливостями конкретного регіону з урахуванням обраної моделі інноваційного розвитку, що формується під впливом ряду факторів. Вивчено напрацювання вітчизняних науковців у даній сфері, використано їхній досвід та сформовано власне бачення факторів впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, яка базується саме на складових категорії інноваційного розвитку. Досліджено взаємозв'язок виділених чинників із посиленням співпраці областей України з сусідніми європейськими регіонами. Мета статті полягає у розкритті факторів впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері. Відповідно, завданнями виступає глибокий аналіз даної групи чинників, виявлення їх позитивного та негативного впливу на розвиток інноваційної діяльності регіонів України, а також проблем, які виникають на шляху активізації інноваційної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва. Методологічною основою проведеного дослідження стали загальні методи наукового пізнання, методи емпіричного рівня пізнання, а саме: спостереження – для дослідження факторів впливу, абстрагування – для визначення найважливіших та найбільш значущих факторів, аналізу та синтезу – в ході детального розгляду кожного з факторів. Результати дослідження дають можливість елімінувати наслідки негативних чинників та працювати над вдосконаленням поточного стану інноваційної діяльності в регіонах України, які беруть участь у єврорегіональному співробітництві, а також слугують підґрунтям для подальших досліджень в даній галузі. Наукова новизна дослідження полягає у конкретизації проблемних аспектів у питанні розвитку єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері та узагальненні напрацювань з даної тематики вітчизняних дослідників. Практична значущість статті виявляється у тому, що отримані результати сприятимуть виробленню стратегії розвитку та конкретного плану дій поглиблення та розширення єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, виходячи з наявних чинників впливу.

Ключові слова: *єврорегіональне співробітництво, інноваційна діяльність, регіон, інноваційна інфраструктура, розвиток, інновації.*

Lysenko O.

COMPARATIVE ANALYSIS OF CHANGES IN RATING RANKS OF REGIONS OF UKRAINE ACCORDING TO DECENT WORK INDICATORS

Ratings of Ukrainian regions, united geographically, according to the calculation of integral human development index indicators by the block «Decent Work» in 2012-2013 have been studied in the article. The necessity of continuous monitoring of working conditions development indicators in accordance with international standards in the deepening European integration processes has been determined. The aim of the article is to implement comparative analysis of working conditions in regions of Ukraine to identify trends in changes of working conditions according to decent work concept and to make recommendations for the improvement of working conditions in some areas. When conducting comparative analysis of conditions general scientific methods of analytical and logical generalizations have been used. Using statistical and graphical methods trends of structural changes in the all-Ukrainian ranking of human development according to indicators of block «Decent Work» have been shown. It has been determined that described methodical approach to the analysis of decent work conditions in the regions of Ukraine at the macroeconomic level allows investigating the current state of the labor market of the country. The results can be used in research to develop recommendations for improving working conditions in accordance with decent work concept. It has been revealed that there is a significant gap in the obtained weighted calibration results of human development measurement indicators of block «Decent Work». It has been established that a sharp change in the position of the region in rating according to individual indicators does not lead to significant structural changes in the overall ranking of human development. The results are of practical importance for professionals who conduct a generalized analysis of indicators of social policy both of a region and the country as a whole. Prospects for further research in this direction is to identify changes in the working conditions of the introduction of the main provisions of decent work concept.

Key words: *decent work, index, region, rank, ranking, analysis.*

Одержано 14.04.2015 р.

УДК 338.24:339.2

Марчук Юлія Віталіївна,
аспірант факультету міжнародних відносин,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена аналізу інноваційної складової єврорегіонального співробітництва України. Охарактеризовано роль та значення інноваційної діяльності для економічного зростання національного господарства. Ефективність єврорегіонального співробітництва визначається можливостями конкретного регіону з урахуванням обраної моделі інноваційного розвитку, що формується під впливом ряду факторів. Вивчено напрацювання вітчизняних науковців у даній сфері, використано їхній досвід та сформовано власне бачення факторів впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, яка базується саме на складових категорії інноваційного розвитку. Досліджено взаємозв'язок виділених чинників із посиленням співпраці областей України з сусідніми європейськими регіонами. Мета статті полягає у розкритті факторів впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері. Відповідно, завданнями виступає глибокий аналіз даної групи чинників, виявлення їх позитивного та негативного впливу на розвиток інноваційної діяльності регіонів України, а також проблем, які виникають на шляху активізації інноваційної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва. Методологічною основою проведеного дослідження стали загальні методи наукового пізнання, методи емпіричного рівня пізнання, а саме: спостереження – для дослідження факторів впливу, абстрагування – для визначення найважливіших та найбільш значущих факторів, аналізу та синтезу – в ході детального розгляду кожного з факторів. Результати дослідження дають можливість елімінувати наслідки негативних чинників та працювати над вдосконаленням поточного стану інноваційної діяльності в регіонах України, які беруть участь у єврорегіональному співробітництві, а також слугують підґрунтям для подальших досліджень в даній галузі. Наукова новизна дослідження полягає у конкретизації проблемних аспектів у питанні розвитку єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері та узагальненні напрацювань з даної тематики вітчизняних дослідників. Практична значущість статті виявляється у тому, що отримані результати сприятимуть виробленню стратегії розвитку та конкретного плану дій поглиблення та розширення єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, виходячи з наявних чинників впливу.

Ключові слова: *єврорегіональне співробітництво, інноваційна діяльність, регіон, інноваційна інфраструктура, розвиток, інновації.*

ВСТУП

Розширення інноваційної діяльності в сучасних умовах відіграє чималу роль у розвитку і процвітанні економіки будь-якої держави. Виробництво і впровадження інновацій стає визначальною передумовою прогресу і позиціонування держави як конкурентоспроможного суб'єкта міжнародних економічних відносин. Розташування України по сусідству з Європейським Союзом створює для неї сприятливі передумови для широкомасштабної співпраці, зокрема, в інноваційній сфері. Залучення українських та європейських регіонів до взаємовигідного співробітництва зумовлює додаткові інтеграційні можливості для нашої держави, що сьогодні є надзвичайно актуальним в умовах європейської інтеграції України.

Постановка проблеми. Розвиток єврорегіонального співробітництва в Україні виступає рушійною силою на шляху забезпечення сталого соціально-економічного зростання регіонів. Співпраця в межах регіонів створює передумови для реалізації кадрового та наукового потенціалу, формування експортної спеціалізації регіонів, розвитку міжнародних науково-технічних зв'язків, поглиблення співробітництва з ЄС загалом. Проте існує й ряд факторів, які стримують розширення та поглиблення співпраці прикордонних територій, що є стимулом для пошуку нових форм співробітництва, таких як залучення приватного капіталу до фінансування та реалізації інноваційних проектів єврорегіонального співробітництва, розбудова інноваційної інфраструктури, реалізація інноваційних проектів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних науковців [1] розмежовує всі чинники впливу на єврорегіональне співробітництво в інноваційній сфері лише на зовнішні та внутрішні. Деякі науковці [6, с. 128] стоять на позиціях необхідності диференціації зовнішніх чинників за напрямами впливу на інноваційну діяльність. Науковець С. В. Глухова [2] вважає, що варто диференціювати фактори впливу на інноваційну діяльність регіону з позиції джерела виникнення. Науковець Крейдич І. М. [4] визначає такі чинники, як: техніко-економічні; організаційно-управлінські; соціально-психологічні; інформаційно-комунікативні; політико-правові.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття факторів впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері. Відповідно, завданнями виступає глибокий аналіз даної групи чинників, виявлення їх позитивного та негативного впливу на розвиток інноваційної діяльності регіонів України, а також проблеми, які виникають на шляху активізації інноваційної діяльності в умовах єврорегіонального співробітництва.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття єврорегіонального співробітництва є відносно новим і не таким поширеним у вітчизняній економічній літературі, як наприклад, поняття транскордонного співробітництва, хоча вони частково пов'язані. Важливо зазначити, що єврорегіональне співробітництво – це співробітництво єврорегіонів, де останні виступають як суб'єкт співпраці. Для України активізація єврорегіонального співробітництва виступає надзвичайно важливою компонентою її економічного розвитку, оскільки багато регіонів нашої держави безпосередньо межують з Європейським Співтовариством, утворюючи єврорегіони. Особливого значення, при цьому, набуває активізація інноваційної складової в системі господарства прикордонних територій, яка виявляється у розбудові інноваційної інфраструктури, співпраці наукових установ, проведенні спільних науково-дослідних робіт та проектів, участі регіонів України в європейських програмах розвитку та впровадження інновацій, таких як, HORIZON2020, CIP (Рамкова програма конкурентоспроможності та інновацій), Jean Monnet (співпраця на рівні вищих навчальних закладів) тощо.

Стабільність соціально-економічного розвитку національної економіки є найважливішим чинником розвитку єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, тому що вона формує зовнішнє середовище розвитку інновацій [3, с. 28].

Розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері і його ефективність визначається можливостями конкретного регіону з урахуванням обраної моделі інноваційного розвитку, що формується під впливом ряду факторів: рівень соціально-економічного розвитку регіону, стан розвитку інноваційної інфраструктури, кадровий потенціал в інноваційній сфері, наявність фінансових ресурсів для виробництва і впровадження інновацій, інноваційна політика місцевих органів влади, ступінь державного впливу на інноваційні процеси в регіоні. Взаємозв'язок цих факторів визначає можливості для розвитку єврорегіонального співробітництва в сфері інновацій, а також шляхи подолання проблем, які стоять на шляху активізації інноваційної діяльності регіонів України.

Участь територіальної одиниці в єврорегіональному співробітництві і *рівень її соціально-економічного розвитку* є взаємозалежними поняттями, так як саме єврорегіональне співробітництво покликане сприяти підвищенню соціально-економічних стандартів залучених регіонів через акумуляцію зусиль прикордонних територій кількох країн для вирішення спільних нагальних питань. І, навпаки, єврорегіональне співробітництво буде ефективніше в тих регіонах, де вже є створена база для виробництва інновацій, функціонує велика кількість інноваційно-активних підприємств, напрацьовано способи виробництва та впровадження інновацій, а також налагоджені зв'язки між наукою, бізнесом і регіональними органами влади.

Соціально-економічний розвиток регіонів України неоднаковий. Серед областей України, які є безпосередніми учасниками єврорегіонального співробітництва, найбільшу частку активних підприємств, що займаються інноваційною та науково-технічною діяльністю (дані за 2014 р.) мають такі області: Одеська (5,2% в загальній кількості активних підприємств), Львівська (4,3%), Чернівецька (3,2%), Івано-Франківська (3,1%). Дещо нижчу частку таких

підприємств мають Волинська (2,8%) і Закарпатська (2,7%) області [5].

Стан розвитку інноваційної інфраструктури безпосередньо впливає на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері. Регіональна інноваційна інфраструктура – це сукупність спеціальних інноваційних інститутів і мереж, які взаємопов'язані між собою та забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного процесу в регіоні з метою підвищення його інноваційного потенціалу [9]. До основних елементів розвитку регіональної інноваційної інфраструктури, які свідчать про можливість формування конкурентних переваг регіону та сприяють розвитку його інноваційного потенціалу, необхідно віднести: технопарки, наукові парки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, венчурні фірми, консультативно-аналітичні фірми, технополіси тощо.

Всі шість областей України, що входять до єврорегіонів, і таким чином є основними елементами єврорегіонального співробітництва, володіють більш чи менш розвинутою інноваційною інфраструктурою. У всіх регіонах присутні бізнес-інкубатори та науково-дослідні центри, які займаються НДДКР та розробкою інновацій. Технопарки представлені в Львівській («Яворів») та Одеській («Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» – УМБІЦЕНТ) областях. Тут варто також звернути увагу на кількість організацій, що виконують наукові й науково-технічні роботи. Згідно з даними Державного комітету статистики України за 2013 р. у Волинській області таких організацій 11, Закарпатській – 13, Івано-Франківській – 15, Львівській – 76, Одеській – 52, Чернівецькій – 23 [6]. Безумовно, наявність інноваційної інфраструктури в регіоні сприяє розвитку єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, насамперед, через спрощення механізмів доступу до ресурсного, наукового та кадрового потенціалу, залучення додаткових інвестицій з різних країн, які співпрацюють, можливість участі у європейських проектах інноваційного розвитку.

Наступний фактор, *кадровий потенціал в інноваційній сфері*, слід розглядати з точки зору чисельності фахівців, зайнятих у науковій і науково-технічній сфері. Найбільше їх у Львівській області – 3422 особи, в Одеській – 2342, Чернівецькій – 451, Закарпатській – 416, Івано-Франківській – 316, Волинській – 224 [6]. Як бачимо, простежується велика різниця в наявності фахівців інноваційної сфери у зазначених регіонах. Звичайно, кадровий потенціал Львівської області сприяє активізації єврорегіонального співробітництва, приваблює іноземних інвесторів вкладати кошти у розробки вітчизняних науковців, забезпечує створення нових наукових установ, робочих місць для випускників технічних вузів. На противагу цьому, у Волинській та Івано-Франківській областях кадровий потенціал швидше виступає гальмуючим фактором розвитку єврорегіонального співробітництва. Тому потрібно шукати способи зростання кількості науковців та фахівців інноваційної галузі в цих регіонах.

Наявність фінансових ресурсів для виробництва і впровадження інновацій в регіоні пов'язано з наступним фактором – інноваційною політикою місцевих органів влади. Місцеві органи влади формують інноваційну політику розвитку регіону у вигляді Регіональної програми інноваційного розвитку на довгостроковий період, яка спрямована на сприяння найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіону через систему функцій регіональних органів влади [9]:

- акумулювання вільних коштів за рахунок оптимізації управління бюджетом, його планування та виконання, підтримка структурної збалансованості дохідної і видаткової частин бюджету;
- сприяння кооперації та взаємодії різноманітних суспільних інститутів у здійсненні інновацій: банків, підприємницького сектора, науково-дослідних інститутів, вузів тощо;
- організація постійно діючих ярмарок, виставок з представленням нових розробок, продукції підприємств, бізнес-планів інноваційних пропозицій;
- координація інноваційної діяльності в регіоні через формування власної інноваційної стратегії розвитку регіону;
- розробка і використання системи обов'язкових відрахувань частини прибутку добувних галузей, які використовують ресурси регіону, для створення фонду екологічних інновацій;
- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках чи на підприємствах бізнес-інкубаторів державних замовлень від регіональної адміністрації;
- регулювання інноваційного підприємництва шляхом різного роду регіональних преференцій (податкових пільг, цільових субсидій, звільнення від місцевих платежів, кредитних гарантій).

Як бачимо, органи місцевої влади відіграють ключову роль у створенні сприятливих умов для розвитку єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері.

Істотний вплив на рівень інноваційного розвитку в регіоні має *ступінь державної участі в управлінні інноваційними процесами в регіоні.* Основним документом, який визначає напрям державного регулювання є Закон України «Про інноваційну діяльність», відповідно до якого, державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня; формування і реалізація регіональних інноваційних програм; захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; стимулювання кредитно-фінансових установ, що кредитують виконання інноваційних проектів; підтримка функціонування й розвитку сучасної інноваційної інфраструктури тощо [3, с. 27]. Крім того, ступінь державного впливу визначається рівнем державного фінансування інноваційної сфери, який на сьогодні є незадовільним майже у всіх областях України. При цьому, різниця між державними і власними джерелами фінансування регіонів є значною. Державна фінансова підтримка кожної із зазначених областей складає менше 40 тис. грн. на рік [6], в той час як обсяг власних джерел фінансування регіонів перевищує цю суму в чотири рази. Тому значне зростання державної підтримки

вкрай важливе для активізації інноваційного розвитку єврорегіональної співпраці.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізувавши фактори впливу на розвиток єврорегіонального співробітництва в інноваційній сфері, можна шукати напрями покращення ситуації, яка склалася в цій сфері, вживати заходів для вирішення проблемних питань в єврорегіонах, знаходити способи підвищення конкурентоспроможності регіонів України через реалізацію їх інноваційного потенціалу, чому і будуть присвячені наші подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша А. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / А. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28-32.
2. Глухова С. В. Методичний підхід щодо оцінки результативності інноваційної діяльності будівельних підприємств / С. В. Глухова. – Ефективна економіка. – №10. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=352.
3. Доценко О. Ю. Рівень інноваційного розвитку регіонів України та фактори, які його формують / О. Ю. Доценко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2010. – № 4. – С. 25- 35.
4. Крейдич І. М. Діагностика впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на процес інноваційно-інвестиційного забезпечення стійкого розвитку промислових підприємств / І. М. Крейдич, О. С. Наконечна, І. М. Швець // Ефективна економіка. – № 2. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2889.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Статистичний збірник «Регіони України» 2013 рік Частина І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_regUk1_w.zip.
7. Статистичний збірник «Регіони України» 2013 рік Частина ІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_w.zip.
8. Стеченко Д. М. Орієнтири активізації інноваційної діяльності промислових підприємств в конкурентному середовищі / Д. М. Стеченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Випуск 21. – С. 124-129.
9. Стратегічні напрями розвитку регіональних інноваційних процесів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.experts.in.ua/baza/analitic/index/php?ELEMENT_ID=34700.
10. Узунов В. В. Розвиток інноваційної інфраструктури регіонів України / В. В. Узунов // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». – №8. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=638.

Марчук Юлия Витальевна

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА РАЗВИТИЕ ЕВРОРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ИННОВАЦИОННОЙ СФЕРЕ

Статья посвящена анализу инновационной составляющей еврорегионального сотрудничества Украины. Охарактеризована роль и значение инновационной деятельности для экономического роста национального хозяйства. Эффективность еврорегионального сотрудничества определяется возможностями конкретного региона с учетом выбранной модели инновационного развития, формируется под влиянием ряда факторов. Изучены наработки отечественных ученых в данной сфере, использован их опыт и сформировано собственное видение факторов влияния на развитие еврорегионального сотрудничества в инновационной сфере, которая базируется именно на составляющих категории инновационного развития. Исследована взаимосвязь между выделенными факторами и усилением сотрудничества областей Украины с соседними европейскими регионами. Цель статьи заключается в раскрытии факторов влияния на развитие еврорегионального сотрудничества в инновационной сфере. Соответственно, задачами выступает глубокий анализ данной группы факторов, выявление их положительного и отрицательного влияния на развитие инновационной деятельности регионов Украины, а также проблем, которые возникают на пути активизации инновационной деятельности в условиях еврорегионального сотрудничества. Методологической основой проведенного исследования стали общие методы научного познания, методы эмпирического уровня познания, а именно: наблюдение – для исследования факторов влияния, абстрагирования – для определения важнейших и наиболее значимых факторов, анализа и синтеза – в ходе детального рассмотрения каждого из факторов. Результаты исследования дают возможность элиминировать последствия негативных факторов и работать над совершенствованием текущего состояния инновационной деятельности в регионах Украины, которые принимают участие в еврорегиональном сотрудничестве, а также служат основой для дальнейших исследований в данной области. Научная новизна исследования заключается в конкретизации проблемных аспектов в вопросе развития еврорегионального сотрудничества в инновационной сфере и обобщении наработок по данной тематике отечественных исследователей. Практическая значимость статьи выражается в том, что полученные результаты будут способствовать выработке стратегии развития и конкретного плана действий расширения еврорегионального сотрудничества в инновационной сфере, исходя из имеющихся факторов влияния.

Ключевые слова: *еврорегиональное сотрудничество, инновационная деятельность, регион, инновационная инфраструктура, развитие, инновации.*

Marchuk Yu.

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF EUROREGIONAL COOPERATION IN INNOVATION

The innovation component of Ukraine's Euro-regional cooperation has been analyzed in the article. The role and importance of innovation for the national economy economic growth have been characterized. The efficiency of Euro-regional cooperation is defined with capabilities of the specific region taking into account the basic innovative models of development that is influenced by a range of factors. The researches of national scientists in this area have been studied, their experience has been applied and own understanding has been formed concerning the impact of factors of the Euro-regional cooperation development in the sphere of innovations. The interrelation between these factors and increasing cooperation of Ukrainian regions with neighboring European regions has been studied. The aim of the article is revealing the factors influencing the development of Euro-regional cooperation in the innovation sphere. Accordingly, the tasks are the following: to analyze this group of factors, identify their positive and negative impact on the development of Ukraine regions innovative activity, determine the problems arising on the way to enhance innovation in terms of Euro-regional cooperation. The methodological basis of the study were common methods of scientific knowledge, empirical methods of cognition, namely observation – to study the impacts, abstraction – to determine the most important and the most significant factors, analysis and synthesis – for the detailed consideration of each factor. The survey results make it possible to eliminate the effects of negative factors and work to improve the current innovation sphere in the regions of Ukraine, participating in the Euro-regional cooperation and serve as a basis for further research in this area. The scientific novelty of the research is the specification of the problematic aspects concerning the development of Euro-regional cooperation in the sphere of innovations and synthesis of developments of local researchers on the subject. The practical significance of the article is that the results will contribute to the development of strategies and specific action plan for deepening and expansion of Euro-regional cooperation in innovation sphere based on the revealing factors of influence.

Key words: *European regional cooperation, innovation, region, innovation infrastructure, development and innovation.*

Одержано 22.04.2015 р.

УДК 332:63

Мошак Ольга Вікторівна,
викладач кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

У статті висвітлюються актуальні проблеми управлінських підходів щодо регулювання аграрної сфери. Розкрито необхідність пошуку моделі ефективного регіонального розвитку на інноваційній основі у процесі формування середовища управління на всіх рівнях господарської діяльності із врахуванням регіональних особливостей та пріоритетів зростання. Розглянуто методи менеджменту, зокрема адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні і соціально-психологічні, що в сукупності сприяють процесу формування і успішного функціонування управлінського середовища. Метою статті є висвітлення характерних особливостей економічної сутності та структури регіонального менеджменту. Теоретичною і методичною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні економічні методи пізнання явищ і процесів. У процесі виконання статті використовувалися такі методи економічних досліджень: діалектичний та абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення та формулювання висновків; емпіричний – при дослідженні процесу підбору стилю керівництва, який може бути авторитарним, демократичним, змішаним, або ж слабким; структурно-функціонального аналізу – при визначенні причинно-наслідкових зв'язків між різними рівнями і елементами процесу прийняття управлінського рішення, починаючи зі збору і систематизації інформації і завершуючи обґрунтуванням і можливим коригуванням прийнятого рішення та ін. Обґрунтовано економічну сутність регіонального менеджменту в розрізі законодавчо-правового, економічного та територіально-господарського механізмів, ефективне функціонування яких, на основі намічених цілей і завдань, сприятиме досягненню кінцевої мети – забезпечення економічно ефективної регіональної системи господарювання. У результаті теоретико-методологічного дослідження сформовано власне бачення і виокремлено окремі складові економічної сутності менеджменту (управління), зокрема на рівні регіону з обґрунтуванням їх змісту і ролі у процесі формування ефективної регіональної системи господарювання. Практичне значення полягає у дослідженні економічної

Ключевые слова: *еврорегиональное сотрудничество, инновационная деятельность, регион, инновационная инфраструктура, развитие, инновации.*

Marchuk Yu.

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF EUROREGIONAL COOPERATION IN INNOVATION

The innovation component of Ukraine's Euro-regional cooperation has been analyzed in the article. The role and importance of innovation for the national economy economic growth have been characterized. The efficiency of Euro-regional cooperation is defined with capabilities of the specific region taking into account the basic innovative models of development that is influenced by a range of factors. The researches of national scientists in this area have been studied, their experience has been applied and own understanding has been formed concerning the impact of factors of the Euro-regional cooperation development in the sphere of innovations. The interrelation between these factors and increasing cooperation of Ukrainian regions with neighboring European regions has been studied. The aim of the article is revealing the factors influencing the development of Euro-regional cooperation in the innovation sphere. Accordingly, the tasks are the following: to analyze this group of factors, identify their positive and negative impact on the development of Ukraine regions innovative activity, determine the problems arising on the way to enhance innovation in terms of Euro-regional cooperation. The methodological basis of the study were common methods of scientific knowledge, empirical methods of cognition, namely observation – to study the impacts, abstraction – to determine the most important and the most significant factors, analysis and synthesis – for the detailed consideration of each factor. The survey results make it possible to eliminate the effects of negative factors and work to improve the current innovation sphere in the regions of Ukraine, participating in the Euro-regional cooperation and serve as a basis for further research in this area. The scientific novelty of the research is the specification of the problematic aspects concerning the development of Euro-regional cooperation in the sphere of innovations and synthesis of developments of local researchers on the subject. The practical significance of the article is that the results will contribute to the development of strategies and specific action plan for deepening and expansion of Euro-regional cooperation in innovation sphere based on the revealing factors of influence.

Key words: *European regional cooperation, innovation, region, innovation infrastructure, development and innovation.*

Одержано 22.04.2015 р.

УДК 332:63

Мошак Ольга Вікторівна,
викладач кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

У статті висвітлюються актуальні проблеми управлінських підходів щодо регулювання аграрної сфери. Розкрито необхідність пошуку моделі ефективного регіонального розвитку на інноваційній основі у процесі формування середовища управління на всіх рівнях господарської діяльності із врахуванням регіональних особливостей та пріоритетів зростання. Розглянуто методи менеджменту, зокрема адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні і соціально-психологічні, що в сукупності сприяють процесу формування і успішного функціонування управлінського середовища. Метою статті є висвітлення характерних особливостей економічної сутності та структури регіонального менеджменту. Теоретичною і методичною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні економічні методи пізнання явищ і процесів. У процесі виконання статті використовувалися такі методи економічних досліджень: діалектичний та абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення та формулювання висновків; емпіричний – при дослідженні процесу підбору стилю керівництва, який може бути авторитарним, демократичним, змішаним, або ж слабким; структурно-функціонального аналізу – при визначенні причинно-наслідкових зв'язків між різними рівнями і елементами процесу прийняття управлінського рішення, починаючи зі збору і систематизації інформації і завершуючи обґрунтуванням і можливим коригуванням прийнятого рішення та ін. Обґрунтовано економічну сутність регіонального менеджменту в розрізі законодавчо-правового, економічного та територіально-господарського механізмів, ефективне функціонування яких, на основі намічених цілей і завдань, сприятиме досягненню кінцевої мети – забезпечення економічно ефективної регіональної системи господарювання. У результаті теоретико-методологічного дослідження сформовано власне бачення і виокремлено окремі складові економічної сутності менеджменту (управління), зокрема на рівні регіону з обґрунтуванням їх змісту і ролі у процесі формування ефективної регіональної системи господарювання. Практичне значення полягає у дослідженні економічної

сутності регіонального менеджменту в умовах ринкового господарювання, що обумовлюється формуванням економічно ефективної регіональної системи господарювання на основі розроблення оптимальних управлінських моделей з врахуванням впливу законодавчого, економічного і територіально-господарського забезпечення відміченої системи господарювання.

Ключові слова: *менеджмент, аграрна сфера, регіональний менеджмент, інноваційні процеси, економічний механізм, система господарювання, управлінські підходи.*

ВСТУП

Успішне функціонування будь-якої сфери чи виду економічної діяльності передбачає застосування науково обґрунтованих управлінських підходів. Умови ринкового середовища ставлять нові вимоги щодо організації господарської діяльності, де постає необхідність задіяння всіх чинників впливу на забезпечення досягнення цілей суб'єкту господарювання. Результативність і ефективність управлінського процесу багато в чому залежить від передумов і особливостей розвитку суб'єкта, врахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів впливу щодо забезпечення його розвитку, наявності кваліфікованих управлінських кадрів, що забезпечуватимуть успішність вирішення поставлених завдань, ефективності державного регулювання досліджуваної сфери тощо.

Постановка проблеми. Необхідність формування механізму взаємодії, який поєднуватиме управлінські підходи на всіх рівнях здійснення менеджменту, що сприятиме синергії у досягненні окресленої мети (цілі) і намічених завдань щодо вирішення проблемних питань у сфері господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем та перспектив розвитку аграрної сфери країни та її регіонів присвячено наукові праці українських вчених. Серед них В. Збарський, В. Єрмоленко, М. Лендєл, Ю. Лупенко, В. Мацибора, А. Чалий та інші. Відмічені науковці наголошують, що аграрний сектор включає всі аспекти: форми власності і господарювання; виробничі, господарські, управлінські, трудові та соціальні відносини; розподіл результатів господарської діяльності; переплетіння поселенського і господарського укладів на селі.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є висвітлення характерних особливостей економічної сутності та структури регіонального аграрного менеджменту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Активізація уваги щодо регіонального розвитку, формування дієвого менеджменту на рівні регіону посилюється внаслідок процесів, що характеризуються глобальною інтеграцією суспільних відносин у всіх сферах людської діяльності. Постає необхідність пошуку моделі ефективного регіонального розвитку на основі інноваційних підходів до формування управлінського середовища на всіх рівнях господарської діяльності із врахуванням регіональних особливостей та пріоритетів. Важливим при цьому є людський капітал, оскільки сучасний менеджмент повинен базуватися на організаторських здібностях і вмінні управлінця (менеджера) творчо підходити до вирішення складних і багатопланових проблемних питань у різних сферах економічної діяльності.

Процес формування управлінського середовища здійснюється за допомогою різних методів, серед яких часто застосовуються: 1) адміністративні (організаційно-розпорядчі); 2) економічні; 3) соціально-психологічні. В аграрній сфері адміністративні методи управління поділяються передусім на організаційні і розпорядчі, де організаційні методи вирішують основні завдання пов'язані з [2, с. 95]: підбором і розстановкою кадрів, що стосується спеціалістів-аграрників як на мікро-, так і мезорівні; окресленням завдань стосовно кожного з виконавців на всіх ієрархічних рівнях; визначенням їх функцій, прав і обов'язків згідно з посадовими інструкціями; проведенням інструктажів для працівників; формуванням процесу планування та організації виконання намічених цілей і завдань; погодженням роботи в часі й просторі і контролю за виконанням намічених завдань.

Загалом управління є цілеспрямованим і активним процесом, що обумовлюється рядом відносно самостійних, логічно-послідовних елементів: по-перше – збирання, систематизація і передача інформації; по-друге – вироблення (обґрунтування) і прийняття рішення; по-третє – перетворення рішення на різні форми команд (усна, письмова, наказ тощо) та забезпечення їх виконання і по-четверте – аналіз ефективності прийнятого рішення й можливе наступне його коригування [1, с. 286]. Відмічені елементи набувають актуальності у процесі забезпечення дієвості управлінських підходів у сфері аграрного виробництва.

У процесі здійснення управління (менеджменту) важливим є підбір стилю керівництва, який може бути: авторитарним (коли керівник нав'язує підлеглим свою волю, не вивчає і не бере до уваги їх власної думки); демократичним (коли підлеглі беруть участь у прийнятті важливих рішень забезпечення успішного функціонування сфери аграрного виробництва); змішаним (обумовлюється органічним поєднання автономії, свободи окремих підрозділів, працівників з жорстким централізмом); слабким (коли керівник певною мірою дистанціюється від управлінських процесів, його авторитет і вплив у колективі є незначними). Серед відмічених видів управлінського стилю керівництва у сфері аграрного розвитку найприйнятнішим є демократичний стиль, який в сучасних умовах господарювання є найбільш ефективним, оскільки відбувається постійний зв'язок керівника з підлеглими, йде процес вивчення їх думки, пропонованих ідей, звертається увага на їх духовні запити, прагнення, максимальне врахування їх колективних і особистих інтересів.

Багатогранність наукових підходів до визначення економічної сутності менеджменту

(управління), зокрема на рівні регіону дає можливість сформувати власне бачення і виокремити окремі складові відміченого процесу з обґрунтуванням їх змісту і ролі у процесі формування ефективної регіональної системи господарювання. Так, доцільно буде виокремити і окремо розглянути економічну складову регіонального менеджменту (рис. 1).

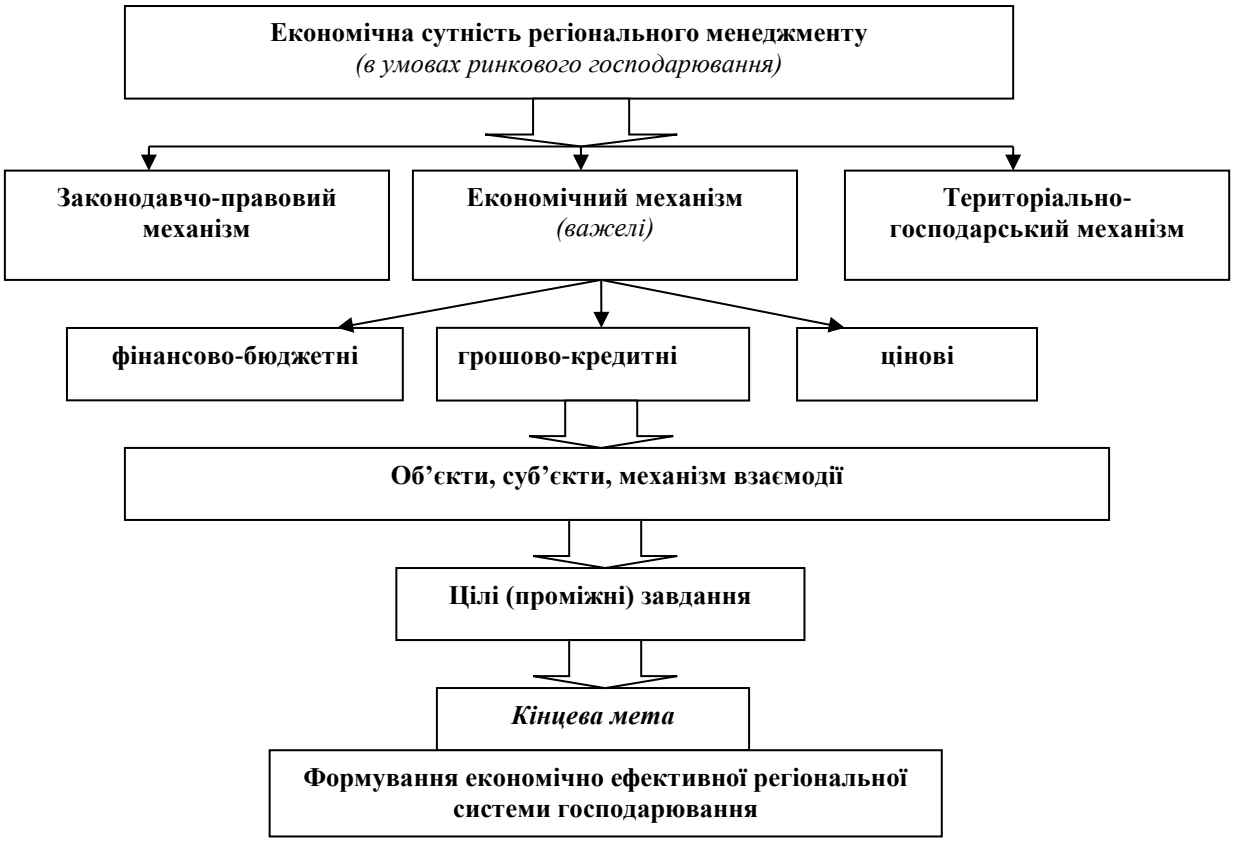

Рис. 1. Функціональна структура регіонального менеджменту

Основою регіонального менеджменту є законодавчо-правовий, економічний та територіально-господарський механізми, забезпечення функціонування яких, через взаємодію суб'єктів і об'єктів, дає можливість досягнення кінцевої мети – забезпечення економічно ефективної регіональної системи господарювання. Аналогічною буде і функціональна структура регіонального аграрного менеджменту, а відмінності будуть проявлятися в особливості вибору інструментарію механізмів управління та формуванні кінцевої мети.

В умовах поглиблення ринкових відносин економічна сутність менеджменту, зокрема регіонального, обумовлюється одержанням максимуму прибутку чи ефекту в будь-якій сфері чи виду економічної діяльності, передусім за рахунок розроблення оптимальних моделей управління з врахуванням впливу законодавчо-правового, економічного і територіально-господарського механізму функціонування регіональної системи господарювання.

Законодавчо-правове забезпечення процесу управління у сфері аграрного розвитку базується на дотриманні законів і законодавчих актів, що врегульовують проблемні питання функціонування аграрного сектору. Крім того правові методи регламентовані Указами Президента, нормативними актами уряду (декретами, постановами), які також передбачають вироблення механізму їх реалізації і контролю. Закони, законодавчі та нормативні акти визначають об'єкт та зміст регулювання, відповідальність юридичних і фізичних осіб за їх невиконання. Закони виконують функцію довготермінового правового регулювання, а укази, нормативні акти – короткотермінового, оперативного [4, с. 148]. Нині сфера державного управління економікою поступово звужується через зменшення кількості господарюючих суб'єктів державної форми власності. Із переважанням приватної форми власності виникає потреба проведення відповідної політики в економічній сфері з реалізацією в ній господарсько-організаторської, соціальної та інших функцій регулювання, контролю, координації із використанням методів економічного характеру з превалюванням індикативного підходу, абстрагуючись від директивних форм управління з боку держави.

Економічний механізм регіонального менеджменту передбачає формування середовища для забезпечення ефективного функціонування регіону загалом, в тому числі аграрної сфери за допомогою економічних методів, що обумовлюються відповідними важелями впливу, зокрема [7, с. 44]: бюджетно-фінансовими (бюджет, дотації, пільги, податки, субсидії, соціальні нормативи, субвенції), грошово-кредитними (державні кредити, державні цінні папери, курси валют, індексування доходів) і ціновими (забезпечення механізму впливу держави на ціни і ціноутворення, формування цінової стратегії і

тактики).

Таким чином, економічний механізм має специфічні економічні методи впливу суб'єкта управління на об'єкт. Суб'єктом економічного механізму (зовнішнього по відношенню до підприємства) при цьому виступає держава в особі законодавчих і виконавчих органів, органи місцевого самоврядування, а також недержавні організації, а на рівні окремого підприємства (внутрішній рівень) – його орган управління (власник, директор, рада директорів тощо) [5].

Об'єктами регулювання є основні сфери, галузі, види економічної діяльності. У ринкових умовах господарювання держава не повинна контролювати весь процес відтворення і тому завданнями держави є створення принципових умов, за яких суб'єкти господарювання мають приймати раціональні та виважені рішення. Одночасно економічна політика за сучасних умов охоплює лише ті загальні процеси, в управлінні якими зацікавлені і держава, і суспільство загалом [6]. Отже, постає необхідність формування механізму взаємодії, який поєднуватиме управлінські підходи на всіх рівнях здійснення менеджменту, що сприятиме синергії у досягненні окресленої мети (цілі) і намічених завдань щодо вирішення проблемних питань у сфері господарської діяльності.

Оскільки продуктивні сили розвиваються у часі та просторі, конкретною формою їх просторового розвитку є територіальна організація господарства. Територіальна структура господарства регіону відображає внутрішні територіальні пропорції та особливості внутрішньорайонної територіальної організації виробництва [3, с. 16]. Так, управління виробництвом у межах суспільства підрозділяється на галузеве та територіальне. Галузеве управління спрямовується на вирішення основного завдання галузі – задоволення потреб економіки в окремих видах продукції, робіт і послуг. Територіальне управління, визначається політичним та адміністративно-територіальним устроєм країни і спрямоване на успішне виконання функцій території. Останні полягають у створенні необхідних умов для всебічного розвитку територіальних складових національної економіки – виробництва споживчих та інвестиційних товарів і військово-промислового комплексу, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу та максимально можливого задоволення різнобічних потреб місцевого населення [8, с. 3], в тому числі й забезпечення продовольчою продукцією сільськогосподарського виробництва.

Науково-теоретичні підходи до менеджменту у поєднанні з економічною практикою обґрунтовують не тільки поняття «територіальне управління», але в практиці регіонального розвитку часто застосовується термін «регіональне управління». Відмічені процеси настільки взаємообумовлюються, що їх часто ототожнюють. Однак є окремі принципові відмінності, зумовлені зокрема сутністю самого поняття регіону. Термін «регіон» походить від латинського «region» і в перекладі означає область, район, місцевість. Найчастіше він застосовується для визначення різних територіальних ланок однієї країни: адміністративно-територіальних одиниць, національних, державних або державно-адміністративних одиниць, економічних районів, спеціальних (вільних) економічних зон, окремих природних зон та ін., але вживається також стосовно частини території кількох країн, групи країн. Отже, під терміном «регіональне управління» слід розуміти управління будь-якою територією незалежно від існуючих політичних та адміністративно-територіальних кордонів. Регіон у національній економіці як окрема самостійно господарююча система, яка [8, с. 3-4]: має чітко означені межі своєї території, власні органи управління, матеріальну і фінансову основу і, як правило, визначається законодавчими актами держави, виходячи з її стратегічних і тактичних цілей та завдань. Визначення регіону як господарюючої системи у складі національної економіки спричиняє застосування спорідненого до регіонального управління терміну – управління регіональною економікою, її сферами та видами економічної діяльності.

На основі проведеного дослідження нами обґрунтовано авторське визначення категорії «регіональний менеджмент», що обумовлюється сукупністю сформованих, на різних рівнях ієрархічної системи управління, і діючих чинників впливу, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування регіональної системи, що включає виробничу, соціальну та екологічну сфери і їх інфраструктурне забезпечення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вміле поєднання інтересів держави та регіонів, раціональне територіальне розміщення продуктивних сил із врахуванням потенційних можливостей території і впливу людського чинника (населення яке проживає на певній території) потребує формування ефективного територіально-господарського механізму управління цим процесом, що сприятиме гармонізації господарського використання території на основі комплексності і спеціалізації місцевого господарства відповідно до потреб суспільства з метою вирішення поставлених соціально-економічних цілей розвитку території, а також збереження, відтворення середовища життєзабезпечення мешканців. Подальші дослідження можна проводити в напрямі виявлення факторів впливу на забезпечення ефективного управління в аграрній сфері та здійснення оцінки можливостей розвитку аграрної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]; голова ред. ради: Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. Т. 2 / [відп. ред. Мочерний С. В. та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.

2. Сухарський В. С. Менеджмент: [навч. посіб.] / В. С. Сухарський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 340 с.

3. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: [навч. посіб.] / Д. М. Стеченко. – К.: Вища УК., 2000. – 223 с.

4. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК: [навч. посібник] / Г. В. Черевко. – К.: Знання, 2006. – 339 с.

5. Семенова А. Ю. Економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством: теоретико-методологічний аспект [Електронний ресурс] / А. Ю. Семенова. – Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2012/03/186.pdf.

6. Об'єкти, суб'єкти та головні важелі економічної політики [Електронний ресурс] / Механізм економічної політики. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/10561127/ekonomika.

7. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: [навч. посібник] / Л. А. Швайка. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

8. Мельник С. А. Управління регіональною економікою: [навч. посібник] / С. А. Мельник. – К.: КНЕУ, 2000. – 124 с.

Мошак Ольга Викторовна

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ МЕНЕДЖМЕНТА АГРАРНОЙ СФЕРЫ РЕГИОНА

В статье освещаются актуальные проблемы управленческих подходов по регулированию аграрной сферы. Раскрыта необходимость поиска модели эффективного регионального развития на инновационной основе в процессе формирования среды управления на всех уровнях хозяйственной деятельности с учетом региональных особенностей и приоритетов роста. Рассмотрены методы менеджмента, в частности административные (организационно-распорядительные), экономические и социально-психологические, что в совокупности способствуют процессу формирования и успешного функционирования управленческой среды. Целью исследования является освещение характерных особенностей экономической сущности и структуры регионального менеджмента. Теоретической и методической основой исследования являются общенаучные и специальные экономические методы познания явлений и процессов. В процессе выполнения статьи использовались следующие методы экономических исследований: диалектический и абстрактно-логический – для теоретического обобщения и формулировки выводов; эмпирический – при исследовании процесса подбора стиля руководства, который может быть авторитарным, демократическим, смешанным, или слабым; структурно-функционального анализа – при определении причинно-следственных связей между различными уровнями и элементами процесса принятия управленческого решения, начиная с сбора и систематизации информации и заканчивая обоснованием и возможным корректировкой принятого решения; и др. Обосновано экономическую сущность регионального менеджмента в разрезе законодательно-правового, экономического и территориально-хозяйственного механизмов, эффективное функционирование которых, на основе намеченных целей и задач, будет способствовать достижению конечной цели – обеспечение экономически эффективной региональной системы хозяйствования. В результате теоретико-методологического исследования сформировано собственное видение и выделены отдельные составляющие экономической сущности менеджмента (управления), в том числе на уровне региона с обоснованием их содержания и роли в процессе формирования эффективной региональной системы хозяйствования. Практическое значение состоит в исследовании экономической сущности регионального менеджмента в условиях рыночного хозяйствования, что объясняется формированием экономически эффективной региональной системы хозяйствования на основе разработки оптимальных управленческих моделей с учетом влияния законодательного, экономического и территориально-хозяйственного обеспечения отмеченной системы хозяйствования.

Ключевые слова: *менеджмент, аграрная сфера, региональный менеджмент, инновационные процессы, экономический механизм, система хозяйствования, управленческие подходы.*

Moshak O.

THE ECONOMIC ESSENCE OF MANAGEMENT OF AGRARIAN SPHERE OF REGION

The article highlights the urgent problems of management approaches to regulate agricultural sector. The need to find effective models of regional development based on innovation in the process of environmental management at all levels of economic activity has been revealed, taking into account regional characteristics and priorities of growth. The methods of management, including administrative (organizational and administrative), economic and social and psychological, all of which facilitate the formation and successful functioning of administrative environment have been considered. The aim of the study is to highlight the characteristics of economic substance and structure of regional management. The theoretical and methodological basis of the study is general scientific and special methods of knowledge economic phenomena and processes. In the course of the article writing, the following methods of economic research have been used: dialectical and abstract-logic - for theoretical generalizations and drawing conclusions; empirical - to study selection process of leadership style that can be authoritarian, democratic, mixed or weak; structural and functional analysis - to determine causality between different levels and elements of decision management solutions, starting from the collection and classification of information and completing the rationale and possible correction of the decision; etc. Economic substance of regional management in the context of legislative and legal, economic, territorial and economic mechanisms has been grounded, effective functioning of which is based on the objectives and tasks will contribute to the ultimate goal - to provide cost-effective regional economic system. As a result of the theoretical and methodological study

own understanding has been formed and individual components of the economic substance of management (administration) have been singled out, particularly at the regional level with grounding of their content and role in the formation of effective regional economic system. The practical significance is to study the economic substance of regional management in a market economy, which is caused by the formation of a cost-effective regional economic system based on the development of optimal management models, taking into account the impact of legislative, economic and territorial and economic support of aforementioned economic system.

Key words: *management, agriculture, regional management, innovation processes, economic mechanism, system of management, managerial approaches.*

Одержано 16.04.2015 р.

УДК 336+338.242

Палига Євген Миколайович,
д.е.н., проф., завідуючий кафедри економіки підприємства та маркетингу у видавничо-поліграфічній галузі,
Українська академія друкарства

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

У статті розглянуто становлення корпоративного управління ВПГ, що впливає на залучення інвестиційних ресурсів та розвиток інноваційної політики. Проаналізовано особливості взаємин на підставі чого сформульовано вимоги до корпоративного управління, покликані мінімізувати ризики та конкурентні переваги підприємств поліграфії їх виживання та перспективи розвитку. Виявлено сучасні проблеми видавничої діяльності в Україні спричинені кризовим станом насамперед соціальної сфери, відсутність державної політики регулювання програм розвитку галузі і на основі цього сформовано основний склад учасників видавничого ринку та їх взаємозв'язок, які діють у видавничому бізнесі. Систематизовано основні особливості видавничого бізнесу, організації виробництва і технологічного процесу в поліграфії. Подано аналіз основних підприємств Львівщини у сфері видавничої та поліграфічної діяльності і проаналізовано результати їх фінансово господарської діяльності та встановлено модель розвитку видавничих та поліграфічних підприємств. Внаслідок масової приватизації в Україні розвинуто потужний фактор розвитку ділової і організаційної культур, охарактеризовано поведінку суб'єктів правовідносин, а також принципи системи корпоративного управління, які забезпечують розвиток корпоративного сектора економіки в нашій країні через механізм контролю акціонерів за діями менеджерів та механізм перерозподілу прав власності на користь більш ефективних агентів. Обґрунтовано складові організаційно-економічного механізму формування корпоративного управління та основних учасників видавничого ринку на основні особливості видавничого бізнесу. На основі аналізу рівня корпоративного управління підприємств сучасної видавничо-поліграфічної галузі України запропоновано механізм удосконалення корпоративного управління, організаційно-економічний механізм формування корпоративного сектора економіки, визначено напрямки вдосконалення рівня корпоративного управління.

Ключові слова*: корпоративне управління, акціонерне товариство, акціонери, менеджери, власність, механізм, поліграфія, видавництва.*

ВСТУП

В сучасних умовах надзвичайно актуальним для вітчизняної видавничо-поліграфічної галузі, яка реформувалась в процесі приватизації, є проблеми залучення інвестиційних ресурсів. Зараз ваги набула інноваційна складова, яка повинна забезпечити ефективність функціонування підприємницьких структур усіх галузей нашої економіки. Тому становлення сучасного корпоративного управління видавничо-поліграфічної галузі регіону набуває важливого значення для становлення, функціонування, реорганізації та ліквідації акціонерних форм організації бізнесу з метою максимізації доходів їх власників.

Практика діяльності корпорацій в Україні продемонструвала, що у сфері управління існує чимало протиріч, які пов'язані, у першу чергу, із різноспрямованістю економічних інтересів власників акцій та управлінців.

Недостатній рівень організації корпоративного управління по-перше, приводить до зниження економічної ефективності корпоративного сектору, та по друге – здійснює значний негативний вплив на інвестиційну привабливість акціонерних товариств. Тому пропонується організаційно-економічний механізм формування корпоративного сектору економіки України, який передбачає вплив внутрішнього і зовнішнього середовища, механізми управління підприємствами ВПГ та управління

own understanding has been formed and individual components of the economic substance of management (administration) have been singled out, particularly at the regional level with grounding of their content and role in the formation of effective regional economic system. The practical significance is to study the economic substance of regional management in a market economy, which is caused by the formation of a cost-effective regional economic system based on the development of optimal management models, taking into account the impact of legislative, economic and territorial and economic support of aforementioned economic system.

Key words: *management, agriculture, regional management, innovation processes, economic mechanism, system of management, managerial approaches.*

Одержано 16.04.2015 р.

УДК 336+338.242

Палига Євген Миколайович,
д.е.н., проф., завідуючий кафедри економіки підприємства та маркетингу у видавничо-поліграфічній галузі,
Українська академія друкарства

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

У статті розглянуто становлення корпоративного управління ВПГ, що впливає на залучення інвестиційних ресурсів та розвиток інноваційної політики. Проаналізовано особливості взаємин на підставі чого сформульовано вимоги до корпоративного управління, покликані мінімізувати ризики та конкурентні переваги підприємств поліграфії їх виживання та перспективи розвитку. Виявлено сучасні проблеми видавничої діяльності в Україні спричинені кризовим станом насамперед соціальної сфери, відсутність державної політики регулювання програм розвитку галузі і на основі цього сформовано основний склад учасників видавничого ринку та їх взаємозв'язок, які діють у видавничому бізнесі. Систематизовано основні особливості видавничого бізнесу, організації виробництва і технологічного процесу в поліграфії. Подано аналіз основних підприємств Львівщини у сфері видавничої та поліграфічної діяльності і проаналізовано результати їх фінансово господарської діяльності та встановлено модель розвитку видавничих та поліграфічних підприємств. Внаслідок масової приватизації в Україні розвинуто потужний фактор розвитку ділової і організаційної культур, охарактеризовано поведінку суб'єктів правовідносин, а також принципи системи корпоративного управління, які забезпечують розвиток корпоративного сектора економіки в нашій країні через механізм контролю акціонерів за діями менеджерів та механізм перерозподілу прав власності на користь більш ефективних агентів. Обґрунтовано складові організаційно-економічного механізму формування корпоративного управління та основних учасників видавничого ринку на основні особливості видавничого бізнесу. На основі аналізу рівня корпоративного управління підприємств сучасної видавничо-поліграфічної галузі України запропоновано механізм удосконалення корпоративного управління, організаційно-економічний механізм формування корпоративного сектора економіки, визначено напрямки вдосконалення рівня корпоративного управління.

Ключові слова*: корпоративне управління, акціонерне товариство, акціонери, менеджери, власність, механізм, поліграфія, видавництва.*

ВСТУП

В сучасних умовах надзвичайно актуальним для вітчизняної видавничо-поліграфічної галузі, яка реформувалась в процесі приватизації, є проблеми залучення інвестиційних ресурсів. Зараз ваги набула інноваційна складова, яка повинна забезпечити ефективність функціонування підприємницьких структур усіх галузей нашої економіки. Тому становлення сучасного корпоративного управління видавничо-поліграфічної галузі регіону набуває важливого значення для становлення, функціонування, реорганізації та ліквідації акціонерних форм організації бізнесу з метою максимізації доходів їх власників.

Практика діяльності корпорацій в Україні продемонструвала, що у сфері управління існує чимало протиріч, які пов'язані, у першу чергу, із різноспрямованістю економічних інтересів власників акцій та управлінців.

Недостатній рівень організації корпоративного управління по-перше, приводить до зниження економічної ефективності корпоративного сектору, та по друге – здійснює значний негативний вплив на інвестиційну привабливість акціонерних товариств. Тому пропонується організаційно-економічний механізм формування корпоративного сектору економіки України, який передбачає вплив внутрішнього і зовнішнього середовища, механізми управління підприємствами ВПГ та управління

корпоративною власністю.

Постановка проблеми. До 29 квітня 2011 року майже 12 тисяч відкритих і 23 тисячі закритих акціонерних товариств (АТ) мали можливість стати публічними або приватними. Саме стільки часу відвів на їхню реорганізацію Закон «Про акціонерні товариства» [1], що вступив у дію навесні 2009-го року. З метою визначення, яким чином це вплинуло на стан та тенденції розвитку видавничо-поліграфічної діяльності в Україні, зокрема у Львівській області, проаналізовано діяльність основних видавничо-поліграфічних підприємств для визначення пріоритетних напрямів інвестування у цей вид діяльності, встановлено проблемні питання, які стосуються інвестування підприємств галузі.

У процесі дослідження видавничого ринку встановлено, що функціонують два окремі суб'єкти господарювання, пов'язані організаційно-технологічною залежністю, – видавництва і поліграфічні підприємства. Виявлено, що різні моделі взаємовідносин, які можуть виникати між видавництвом та поліграфічним підприємством базуються на особливостях використання бази поліграфічних підприємств для відтворення та тиражування видавничих оригіналів. Для здійснення інвестиційної діяльності наведено переваги моделі, яка передбачає створення видавництвом власної поліграфічної бази, а саме: спільність інтересів суб'єктів видавничої діяльності, найефективніше використання виробничою потенціалу підприємств, підвищення якості та оперативності виконання видань.

Загалом, за період аналізу виявлено тенденцію до збільшення кількості книжкових видань та зменшення їх тиражу, зменшення кількості назв та разового тиражу газетної продукції. Для журнального виробництва характерна стійка тенденція зростання за кількістю назв та випередження за величиною річних гаражів. Це свідчить, що потреба у видавничій продукції задовольняється переважно завдяки випуску журналів, інших періодичних видань, меншою мірою – газет, і це негативно характеризує сучасний стан видавничої діяльності в Україні.

Ці та інші проблемні питання корпоративного управління останнім часом привертають всю більшу увагу як українських, так і міжнародних бізнесменів, політиків і дослідників. Розвиток теорії фінансів зробив актуальним завдання аналізу нефундаментальних чинників, що створюють вартість бізнесу, і вивчення впливу різних організаційних моделей побудови стосунків між акціонерами, менеджментом та іншими особами, які мають значні інтереси впливати на ефективність діяльності компанії і відповідно на її вартість. Дана проблематика перетворилася на новий і вельми важливий напрям досліджень, що має безпосереднє практичне значення. У практичній сфері об'єктивні процеси, пов'язані з глобалізацією економіки і загостренням конкуренції на товарних і фінансових ринках, викликають необхідність реформування підходів до управління компаніями і пошуку найбільш ефективних практик корпоративного управління. Останнє питанням стосується не просто створення додаткових конкурентних переваг підприємств поліграфії, але і виживання їх на ринку в середньостроковій і довгостроковій перспективі [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположниками теорії корпоративного управління прийнято вважати провідних американських економістів А. Берклі та Г. Мінза. У російській економічній літературі проблема досліджується в працях О. Вороніна, М. Ісаєва, М. Коркунова, Д. Львова, А. Радигіна, А. Чеканського, О. Широкова, А. Яковлева. У вітчизняній економічній науці проблеми вдосконалення управління виробництвом на базі нових форм власності, побудови механізмів мотивації праці в корпоративних системах, реструктуризації підприємств промисловості поліграфії та інших галузей, корпоратизації, формування корпоративних відносин, державної підтримки підприємництва висвітлюються у працях таких вітчизняних учених, як В. Багацький, І. Булєєв, М. Долішній, В. Вінник, В. Євтушевський, В. Мандибура, А. Мендрул, В. Павлов, М. Сіроша, М. Чумаченко, З. Шершньова та ін.

Проте проблеми активізації вітчизняного корпоративного сектора економіки розглядалися побіжно, що зумовило фрагментарність висвітлення деяких питань, пов'язаних з впровадженням системи корпоративного управління. Недостатня теоретична розробленість проблеми та відсутність довготривалого досвіду еволюції вітчизняного корпоративного сектора, відставання нормативно-законодавчого регулювання від практики корпоративного управління порушили ряд питань, що потребують дослідження, теоретико-методологічного обґрунтування та відповідного законодавчого закріплення.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності здійснення господарської діяльності, підвищення рівня корпоративного управління, створення сприятливих умов для видавничого бізнесу та виявлення його особливостей, аналізу фінансово-господарської діяльності видавничо-поліграфічних підприємств Львівщини, визначення показника прибутковості їх основних засобів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні проблеми видавничої діяльності в Україні спричинені кризовим станом насамперед соціальної сфери, що є основним споживачем друкованих видань; відсутністю цілісної державної політики регулювання, підтримки та програм розвитку галузі.

З метою створення сприятливих умов для видавничого бізнесу необхідно сформувати розвинений цивілізований видавничий ринок. Склад основних учасників видавничого ринку та їх взаємозв'язок відображено на рис. 1.

Серед основних характерних ознак видавничо-поліграфічної галузі можна виділити: специфічні умови ринку; недотримання закону попиту і пропозиції; особливості споживаної сировини і матеріалів; особливість організації виробництва і технологічного процесу; особливі умови збуту і реалізації виготовленої продукції.

Видавнича продукція за своєю сутністю має низку ознак, які притаманні також і інноваційній продукції. До найсуттєвіших схожих ознак можна віднести: захист авторським правом видавничої продукції та інших видів інтелектуальної власності; значний рівень невизначеності та ризику; ефективність кінцевого результату не завжди можна точно кількісно обчислити. Назване служить об'єктивними умовами для того, щоб ці два види діяльності (інноваційна і видавнича) отримували від держави відповідну підтримку.

Встановлено певні особливості організації виробництва і технологічного процесу у видавничій діяльності, зокрема: специфіка способів виготовлення продукції; різна тривалість життєвого циклу продукції; особливість серійного виробництва, яка полягає в тому, що за формою (організацією процесу виробництва) цей тип наближається до серійного, але за сутністю (змістом виготовленої продукції) – до одиничного.

Разом з тим обсяги виробництва невидавничої продукції мають чітку динаміку підвищення, що зумовлено зростаючим попитом на неї і це приводить до поступового перетворення видавничих організацій з провідної ланки на другорядну, адже поліграфічні підприємства випереджають їх за обсягами отриманого чистого доходу від реалізації продукції, а в більшості випадків – і за прибутковістю. Це загалом негативна тенденція, яку можна пояснити такими чинниками: суспільство поступово втрачає бажання і здатність отримувати основну масу інформації через друковане слово; комерціалізацією всіх сфер життя і стимулюванням попиту на товари шляхом використання виробниками якісного пакування та етикеток; потребою у періодичному оновленні дизайну пакування, етикеток і супровідної документації.

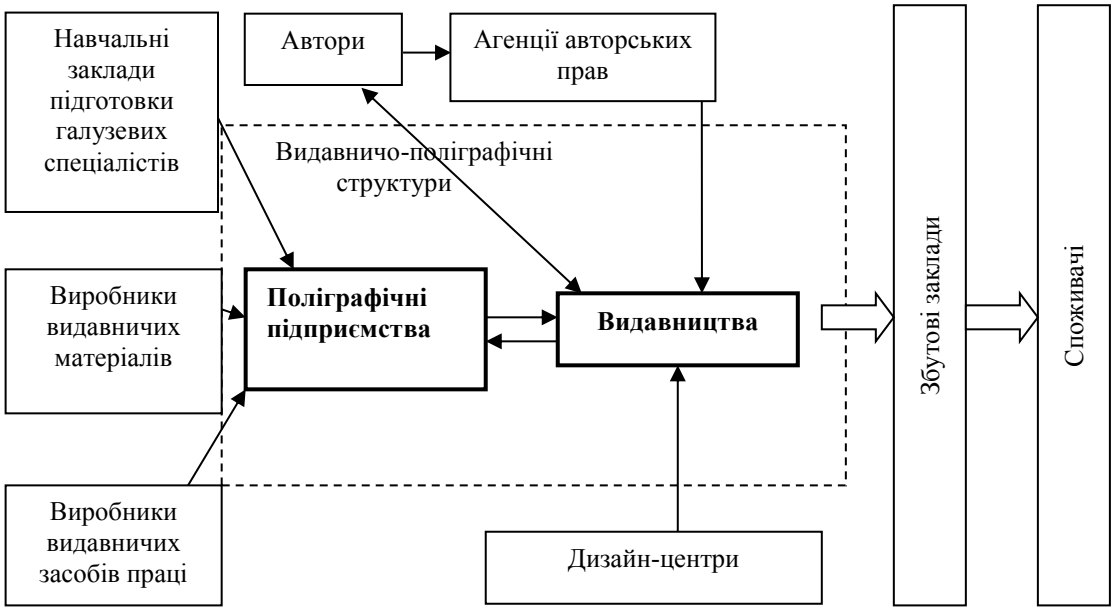

Рис. 1. Основні учасники видавничого ринку

Зниження обсягів випуску видавничої продукції обумовлено також низкою не менш вагомих чинників, серед яких: низька платоспроможність населення, зростання цін на видавничу продукцію, особливо книжкову, розвиток електронних засобів масової інформації.

З урахуванням цього систематизовано основні особливості видавничого бізнесу, які показано на рис. 2.

Враховуючи специфічні умови ринку, особливість технологічного процесу в поліграфії, більшу спрямованість на інноваційну діяльність для поліграфічних підприємств порівняно з видавничими характерним є вищий ступінь оновлення та нижчий рівень зносу основних засобів. Водночас коефіцієнти вибуття основних засобів на поліграфічних підприємствах за величиною значно менші за коефіцієнти оновлення. Поряд з введенням в експлуатацію нових основних засобів на поліграфічних підприємствах характерним є використання значної кількості морально застарілого та фізично зношеного обладнання, що негативно виливає на ефективність їх використання.

Загалом, можна відзначити низьку інвестиційну активність у сфері діяльності видавничих та поліграфічних підприємств, які не спроможні достатньою мірою впроваджувати сучасні досягнення технічного прогресу, що, відповідно, впливає на формування якісних показників господарської діяльності. Низький рівень іноземних інвестицій у видавничо-поліграфічні підприємства пояснюється й обмеженнями на законодавчому рівні, зокрема Законом України «Про видавничу діяльність», яким обмежено частку іноземного інвестора у підприємствах, які розповсюджують видавничу продукцію, на рівні 30%, а це не дає можливості інвестору впливати на редакційну політику видавництв.

Основними підприємствами у сфері видавничої та поліграфічної діяльності Львівської області вважаються: ПрАТ «Видавничий Дім «Високий Замок», ТзОВ «Експрес медіа груп», ТзОВ

«Видавничий дім «Укрпол», ТзОВ «ТД «Леопрінт», ПрАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас» корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія» та інші.

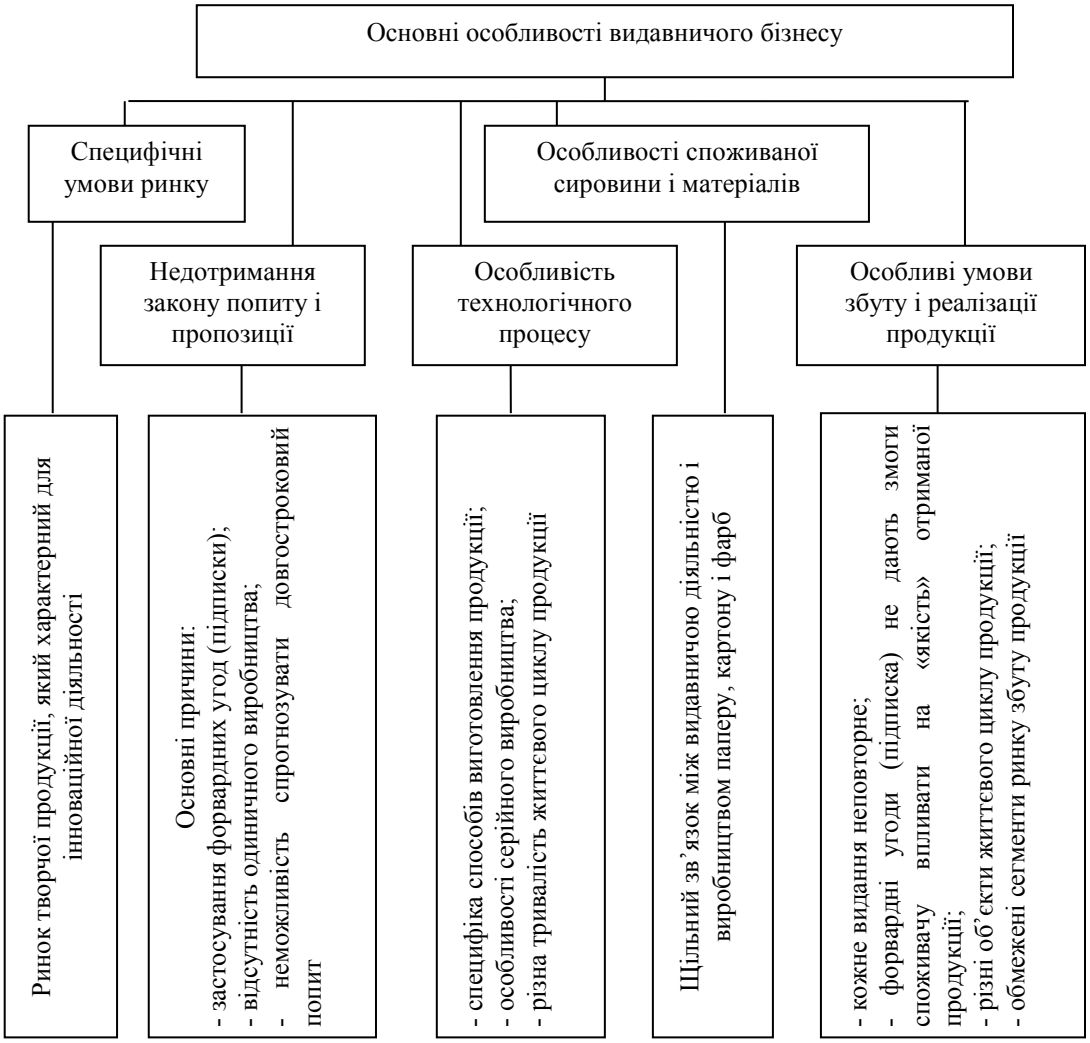

Рис. 2. Склад і зміст основних особливостей видавничого бізнесу

Аналізування результатів фінансово-господарської діяльності провідних підприємств Львівської області (табл. 1) дозволило встановити, що серед усіх моделей розвитку видавничих та поліграфічних підприємств найперспективнішою щодо вкладання інвестицій можна вважати модель, згідно з якою видавництво має власну поліграфічну базу.

Це дає можливість видавничо-поліграфічним підприємствам одержувати прибутки від реалізації кінцевого товару, а також доходи від реклами у друкованій продукції, які за іншою моделлю взаємодії отримують видавництва. Прикладами такої організації є газетні видавничо-поліграфічні підприємства ПрАТ «Видавничий Дім «Високий Замок», ТзОВ «Експрес медіа груп», а серед підприємств, що випускають книжкову продукцію – ТзОВ «Піраміда» та ТзОВ «Місіонер».

Високий рівень показника прибутковості основних засобів за останні роки виявлено у ТзОВ «Видавничий дім «Укрпол», ПАТ «Львівська фабрика паперово-білових виробів «Бібльос», Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ» та ПрАТ «Видавничий Дім «Високий Замок» (див. табл. 1). Загальний недолік полягає в тому, що на інших підприємствах цей показник у багатьох випадках має від'ємне значення.

Сьогодні корпоративний сектор економіки України об'єднує 17 млн. індивідуальних акціонерів, у т.ч. – понад 14 млн. дрібних, які з'явилися внаслідок масової приватизації і відіграють провідну роль у соціальному, економічному, політичному напрямках розвитку країн; є потужним фактором глобалізації економічних відносин; визначають світові тенденції і стандарти щодо розвитку ділової й організаційної культур, соціального менеджменту, економічної демократії та інших складових загальнолюдських цінностей.

Проте в реальній видавничо-поліграфічній діяльності недостатньою мірою прораховують можливі варіанти, якнайкращого застосування сучасного корпоративного управління в регіоні.

Стримуючим фактором є можлива реакція ринку і падіння курсової вартості акцій зі всіма витікаючими наслідками і для контролюючих акціонерів, і для менеджерів. Однак, якщо ринок не розвинений, цей механізм не діє. Як видно, найбільш незахищеною стороною в цьому трикутнику (мажоритарні акціонери-міноритарні акціонери-

менеджери) є міноритарні акціонери. Ризики корпоративного управління для них пов'язані з недобросовісною поведінкою інших суб'єктів корпоративних правовідносин, яке складно проконтролювати, при цьому контроль неминуче спричиняє витрати (як мінімум тимчасові) часто неспівставні з потенційним прибутком.

Таблиця 1

Показники фінансово-господарської діяльності основних видавничо-поліграфічних підприємств Львівської області

Назва підприємств	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.		Прибутковість основних засобів	
	2012 рік	2013 рік	2012 рік	2013 рік
ТзОВ «Видавничий дім «Укрпол»	27092,5	41339,5	0,247	0,380
ПАТ «Львівська фабрика паперово-білових виробів «Бібльос»	12687,5	14324,5	0,173	0,213
Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»	687,4	693,6	0,168	0,170
ПрАТ «Видавничий Дім «Високий Замок»	19719,5	23907,0	0,074	0,126
ТзОВ «ТД «Леопрінт»	13009,0	13188,0	0,168	0,104
Видавничо-виробниче підприємство «Місіонер»	3153,5	3172,0	0,050	0,059

У відповідності до цих принципів система корпоративного управління повинна: захищати права акціонерів; забезпечувати рівноправ'я акціонерів, включаючи дрібних та іноземних акціонерів у всіх акціонерів має бути можливість удаватися до ефективних засобів захисту в разі порушення їх прав; визнавати передбачені законом права зацікавлених осіб і заохочувати активну співпрацю між корпораціями і зацікавленими особами в створенні багатства і робочих місць та забезпеченні стійкості фінансів підприємств; забезпечити своєчасне і точне розкриття інформації щодо всіх матеріальних питань, що стосуються корпорації, включаючи фінансовий стан, продуктивність, власність і управління компанії та стратегічне керівництво компанією, ефективний нагляд за нею з боку її керівників, а також відповідальність керівників перед компанією і акціонерами. Таким чином, в наявності більш-менш єдине розуміння основних складових належного корпоративного управління. Проте, навіть в країнах, де ці моделі складалися впродовж багатьох років, вони далеко не завжди діють і у багатьох випадках залишаються паперовими деклараціями.

Гарантія ефективного управління діяльності окремих підприємств і корпоративного сектора в цілому визначається двома обставинами: наявністю у акціонерів адекватних механізмів контролю за діями менеджерів; характером механізму перерозподілу прав власності на користь більш ефективних агентів.

Організаційно-економічний механізм формування корпоративного сектору економіки України (рис. 3) передбачає вплив зовнішнього середовища первинних та вторинних процедурних механізмів управління підприємствами ВПГ, а управління корпоративною власністю набуває ключової ваги і стає вищим пріоритетом у менеджменті підприємств.

Управління корпоративною власністю стає ключовою позицією, вищим пріоритетом у менеджменті підприємств.

Процес управління корпоративною власністю повинен бути ефективним, тобто він має здійснюватися таким чином, щоб витрати на її зміст і управління не перевищували доходів, отриманих від процесу управління. Для цього в процесі управління необхідно застосовувати певний набір відповідних методів і прийомів, які в сукупності становлять єдину схему управління корпоративною власністю [4].

До основних факторів, що справляють суттєвий вплив на ефективність діяльності підприємства належать механізми прийняття організаційно-управлінських рішень і здійснення відповідних заходів щодо їх виконання. Інакше кажучи, механізми корпоративного управління відіграють усе більш значущу роль у діяльності вітчизняних підприємств на сучасному етапі їх розвитку. У цьому зв'язку підвищення ефективності управління об'єктами корпоративної власності може стати одним із способів підвищення інвестиційної привабливості національної економіки. Саме про це сьогодні постійно турбуються підприємства сучасної видавничо-поліграфічної галузі України [8].

Як приклад, можна показати діяльність керівництва ПАТ «Коломийська друкарня ім. Шухевича» (рис. 4) по вдосконаленню рівня корпоративного управління підприємства.

До основних факторів, що справляють суттєвий вплив на ефективність діяльності підприємства належать механізми прийняття організаційно-управлінських рішень і здійснення відповідних заходів щодо їх виконання. Інакше кажучи, механізми корпоративного управління відіграють усе більш значущу роль у діяльності вітчизняних підприємств на сучасному етапі їх розвитку. У цьому зв'язку підвищення ефективності управління об'єктами корпоративної власності може стати одним із способів підвищення інвестиційної привабливості національної економіки. Саме про це сьогодні постійно турбуються підприємства сучасної видавничо-поліграфічної галузі України [8].

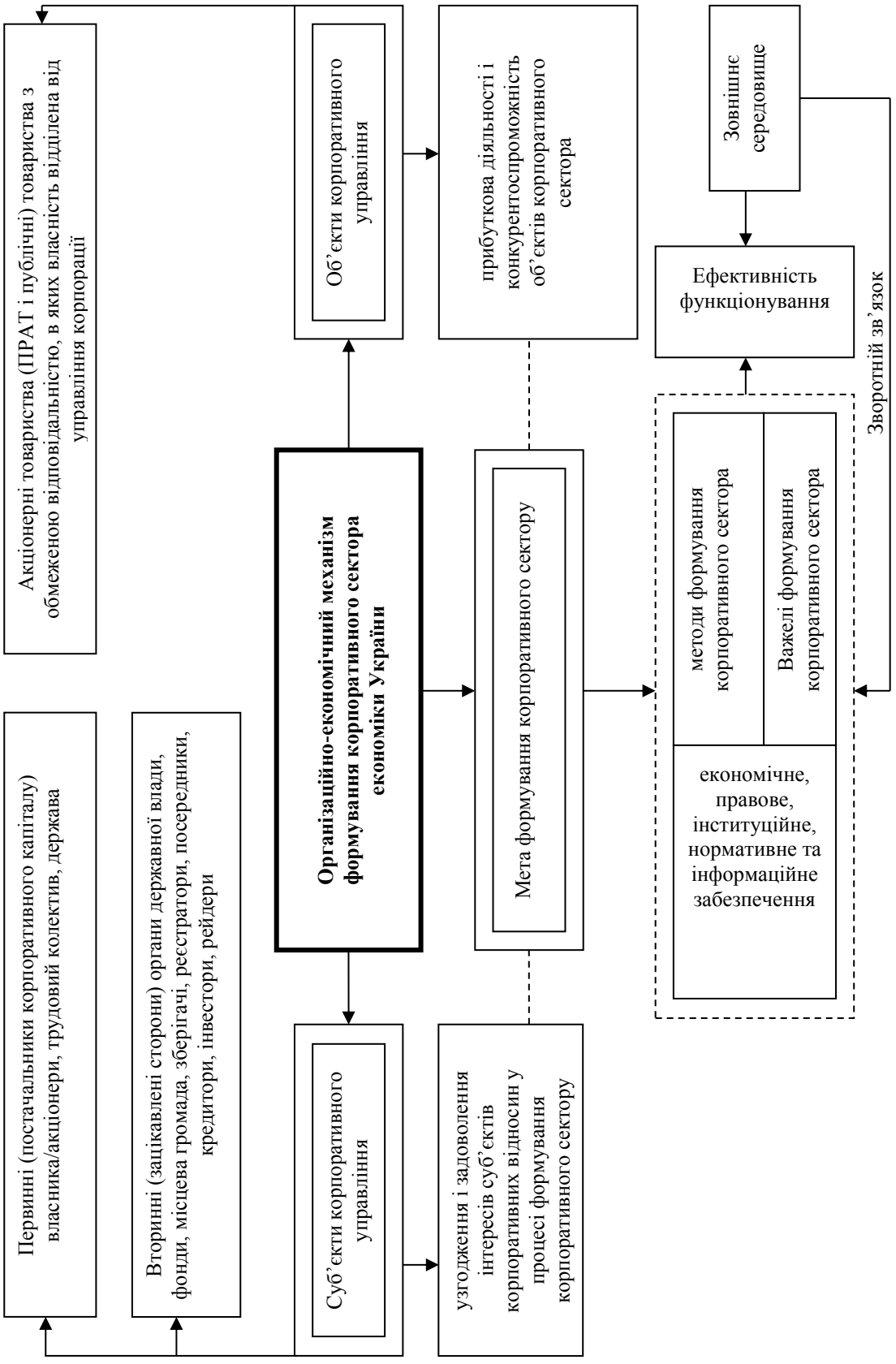

Рис. 3. Структурно-логічна схема організаційно-економічного механізму формування корпоративного сектору економіки України

Як приклад можна показати діяльність керівництва ПАТ «Коломийська друкарня ім. Шухевича» (рис. 4) по вдосконаленню рівня корпоративного управління підприємства.

Конфігурація корпоративної власності, що складається тепер в українській економіці, цілком вписується в зазначену вище загальну закономірність [7].

Завершився початковий етап широкомасштабного розподілу власності, наслідком якого стало значне розпорошення прав власності. Тобто сформувалася змішана, але з відчутними аутсайдерськими рисами система корпоративного управління, пов'язана із наявністю величезної кількості дрібних власників корпоративних цінних паперів За високої розпорошеності власності ефективність

системи внутрішнього контролю істотно обмежена. Дрібні акціонери втрачають стимули для контролю за менеджментом, оскільки витрат на здійснення функцій контролю зазнаватимуть окремі, найбільш активні власники, а вигоди від поліпшення управління стане суспільним благом, яке ділитимуть усі за кількістю акцій і тоді буде можливість задіяти механізми удосконалення рівня корпоративного управління (рис. 5).

Рис. 4. Напрямки вдосконалення рівня корпоративного управління на ПАТ «Коломийська друкарня ім. Шухевича»

Рис. 5. Внутрішній механізм корпоративного управління в акціонерному товаристві

З цієї причини розпорошеність власності справляє дестимулюючий (щодо контролю) вплив на акціонерів. Звісно, пасивність власників розв'язує руки неконтрольованим менеджерам. В Україні це набуло граничних меж: з одного боку, психологія неприйняття менеджментом акціонерів як власників і повсюдне ігнорування їх прав (більшість з яких х до того ж юридично не закріплена державою), з іншого - вкрай

низький рівень корпоративної культури акціонерів та їх пасивність, що підживлюється почуттям залежності від всевладних і працівників як фактичних приватних власників підприємств [5].

Отже, зазначені напрямки удосконалення рівня корпоративного управління є надзвичайно важливими в системі організаційно-економічного механізму управління корпоративною власністю. Варто зазначити, що саме підвищення ефективності управління корпоративною власністю є стратегічною проблемою, вирішення якої визначає успішний розвиток корпоративних підприємств ВГП.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі ринкових відносин в Україні надзвичайно актуальним для підприємств ВПГ є становлення сучасного корпоративного управління, вдосконалення його рівня та внутрішнього організаційно-економічного механізмів. Виникає можливість вибору стратегії розвитку для кожної структури і знаходження оптимального рішення щодо узгодження інтересів всіх сторін – учасників діяльності акціонерних товариств.

На сьогодні державою створені сприятливі умови для ефективного функціонування корпоративного управління і розвитку підприємств поліграфії, запропоновані механізми корпоративного управління його адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища.

Стратегічне управління корпоративним розвитком призведе до формування належного корпоративного управління в поліграфії і дасть можливість для вирішення завдань забезпечення суспільства видавничою продукцією.

Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування напрямів вдосконалення рівня корпоративного управління підприємств сучасної видавничо-поліграфічної галузі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. №514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державних підприємств» // Державний бюлетень про приватизацію. – 1997. – №5. – С. 5.

3. Геєць В. М. Перехідна економіка: Підручник / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін. За рец В. М. Гейця. – К.: Вища шк., 2003. – 519 с.

4. Мостенська Т. Л. Корпоративне управління. Підручник / Т. Л. Мостенська, В. О. Новак, М. Г. Луцький, Ю. Г. Симоненко. – К.: Каравела, 2008. – 384 с.

5. Палига Є. М. Стан та розвиток видавничо-поліграфічного комплексу України: регіональний аспект [Текст]: моногр. / Є. М. Палига, Г. Я. Пушак, Я. Я. Пушак. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. – 192 с.

6. Палига Є. М. Соціально-економічний механізм формування ефективної економіки / Є. М. Палига. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – 340 с.

7. Палига Є. М. Корпоративне управління. Навч. посібн. / Є. М. Палига. – Львів: УАД, 2013.– 423 с.

8. Сазонець І. Л. Корпоративне управління: світовий досвід та механізми залучення інвестицій: Навч. пос. / І. Л. Сазонець. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 304 с.

9. Швайка Л. А. Досвід і сучасні проблеми реформування управління підприємницькими, структурами книговидання / Л. А. Швайка // Наукові записки. – 2001. – №4. – С. 125-126.

10. Штангрет А. М. Реструктуризаційні процеси на поліграфічних підприємствах А. М. Штангерт // Наукові записки. Вип. 4 – Львів: УАД. – 2001. – С. 115-117.

11. Kanter R. The Change Masters: Corporate Entrepreneurs at Work. _ London- AHen and Unwin, 1983.

Палыга Евгений Николаевич

СТАНОВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ИЗДАТЕЛЬСКО-ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ РЕГИОНА

В статье рассмотрено становление корпоративного управления ВПГ. Проанализированы особенности взаимоотношений на основании чего сформулированы требования к корпоративному управлению, призванные минимизировать риски и конкурентные преимущества предприятий полиграфии, их выживания и перспективы развития. Выявлены современные проблемы издательской деятельности в Украине, вызваны кризисным состоянием прежде всего социальной сферы, отсутствие государственной политики регулирования программ развития отрасли и на основе этого сформирован основной состав участников издательского рынка и их взаимосвязь, действующие в издательском бизнесе. Систематизированы основные особенности издательского бизнеса, организации производства и технологического процесса в полиграфии. Представлен анализ основных предприятий Львовщины в сфере издательской и полиграфической деятельности и проанализированы результаты их финансово хозяйственной деятельности и установлена модель развития издательских и полиграфических предприятий. Вследствие массовой приватизации в Украине развито мощный фактор развития деловой и организационной культур, охарактеризовано поведение субъектов правоотношений, а также принципы системы корпоративного управления, обеспечивающих развитие корпоративного сектора экономики в нашей стране через механизм контроля акционеров за действиями менеджеров и механизм перераспределения прав собственности на пользу более эффективных агентов. Обосновано составляющие организационно-экономического механизма формирования корпоративного управления и основных участников издательского

рынка на основные особенности издательского бизнеса. На основе анализа уровня корпоративного управления предприятий современной издательско-полиграфической отрасли Украины предложен механизм усовершенствования корпоративного управления, организационно-экономический механизм формирования корпоративного сектора экономики, определены направления совершенствования уровня корпоративного управления.

Ключевые слова: *корпоративное управление, акционерное общество, акционеры, менеджеры, собственность, механизм, полиграфия, издательства.*

Palyha Ye.

DEVELOPMENT OF MODERN CORPORATE MANAGEMENT IN REGIONAL PUBLISHING AND PRINTING

The establishment of corporate management in publishing and printing industry that has influence on the investment attraction and development of innovation policy has been considered in the article. The peculiarities of relations have been analyzed and the requirements towards a corporate management have been set to minimize risks and advantages of competitive publishing and printing companies as well their survival and perspectives of further development. It has been revealed that modern problems of publishing in Ukraine were caused by the crisis in the first social sphere, lack of policy adjustment programs and industry development; this allowed identifying a bulk of the publishing market participants which operate in the publishing business and their relationship. The main features of publishing business, organization of production and printing process have been systematized. The activity of main L'viv companies working in the field of publishing and printing has been analyzed, as well the results of their financial and business activities and model of development publishing and printing companies has been identified. Due to a mass privatization in Ukraine it was set a powerful factor in the development of business and organizational cultures characterized by the behavior of acting agents as well as principles of corporate management, ensuring the development of the corporate sector in our country through the mechanism of control over the actions of shareholders and management mechanism of redistribution of ownership of a more effective agents. Components of organizational and economic mechanism of corporate management as well publishing market participants have been set basing on main features of the publishing business. The analysis of corporate management of modern publishing and printing companies in Ukraine formed the basis for a design of mechanism aimed to improve corporate management, organizational and economic mechanism of the corporate sector development, and the directions of corporate management improvement.

Keywords: *corporate management, joint stock company, shareholders, managers, property, mechanism, printing, publishing.*

Одержано 22.04.2015 р

УДК 332.334.2(23.0) (477.87)

Польовська Василина Василівна,
здобувач кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В РОЗРІЗІ ВЕРТИКАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку гірських територій через призму функціонування рекреаційної сфери. Основним завданням визначено обґрунтування пріоритетності функціонування рекреаційної сфери для забезпечення перспективного розвитку гірської місцевості. У процесі дослідження використовувалася сукупність загальнонаукових методів і прийомів, серед яких найважливішими є: узагальнення та наукової абстракції – з метою вивчення регіональних особливостей розвитку рекреаційної сфери гірської місцевості; монографічний – при дослідженні рекреаційних, в тому числі санаторно-курортних та оздоровчих зон регіону на гірських територіях регіону; графічний – для відображення та наочності аналітичної, статистичної інформації; статистико-економічного аналізу – при виявленні природно-рекреаційного потенціалу гірських територій. Виявлено регіональні особливості рекреаційного потенціалу Закарпатської області через призму вертикального зонування території, що обумовлює низинну, передгірну і гірську природноекономічні зони. Виокремлено природні, кліматичні, географічні, історичні передумови щодо розвитку рекреації і туризму в гірській місцевості Закарпатської області. Визначено переважання кількості спеціалізованих засобів розміщування у сфері рекреаційно-туристичної діяльності, які знаходиться у гірській місцевості. Доведено необхідності поглиблення рекреаційної спеціалізації, що сприятиме виявленню локальних резервів та вирівнюванню рівнів соціально-економічного й екологічного розвитку адміністративно-територіальних регіонів країни, в тому числі гірських територій. Окреслено перспективи розвитку рекреаційної сфери гірських

рынка на основные особенности издательского бизнеса. На основе анализа уровня корпоративного управления предприятий современной издательско-полиграфической отрасли Украины предложен механизм усовершенствования корпоративного управления, организационно-экономический механизм формирования корпоративного сектора экономики, определены направления совершенствования уровня корпоративного управления.

Ключевые слова: *корпоративное управление, акционерное общество, акционеры, менеджеры, собственность, механизм, полиграфия, издательства.*

Palyha Ye.

DEVELOPMENT OF MODERN CORPORATE MANAGEMENT IN REGIONAL PUBLISHING AND PRINTING

The establishment of corporate management in publishing and printing industry that has influence on the investment attraction and development of innovation policy has been considered in the article. The peculiarities of relations have been analyzed and the requirements towards a corporate management have been set to minimize risks and advantages of competitive publishing and printing companies as well their survival and perspectives of further development. It has been revealed that modern problems of publishing in Ukraine were caused by the crisis in the first social sphere, lack of policy adjustment programs and industry development; this allowed identifying a bulk of the publishing market participants which operate in the publishing business and their relationship. The main features of publishing business, organization of production and printing process have been systematized. The activity of main L'viv companies working in the field of publishing and printing has been analyzed, as well the results of their financial and business activities and model of development publishing and printing companies has been identified. Due to a mass privatization in Ukraine it was set a powerful factor in the development of business and organizational cultures characterized by the behavior of acting agents as well as principles of corporate management, ensuring the development of the corporate sector in our country through the mechanism of control over the actions of shareholders and management mechanism of redistribution of ownership of a more effective agents. Components of organizational and economic mechanism of corporate management as well publishing market participants have been set basing on main features of the publishing business. The analysis of corporate management of modern publishing and printing companies in Ukraine formed the basis for a design of mechanism aimed to improve corporate management, organizational and economic mechanism of the corporate sector development, and the directions of corporate management improvement.

Keywords: *corporate management, joint stock company, shareholders, managers, property, mechanism, printing, publishing.*

Одержано 22.04.2015 р

УДК 332.334.2(23.0) (477.87)

Польовська Василина Василівна,
здобувач кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В РОЗРІЗІ ВЕРТИКАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку гірських територій через призму функціонування рекреаційної сфери. Основним завданням визначено обґрунтування пріоритетності функціонування рекреаційної сфери для забезпечення перспективного розвитку гірської місцевості. У процесі дослідження використовувалася сукупність загальнонаукових методів і прийомів, серед яких найважливішими є: узагальнення та наукової абстракції – з метою вивчення регіональних особливостей розвитку рекреаційної сфери гірської місцевості; монографічний – при дослідженні рекреаційних, в тому числі санаторно-курортних та оздоровчих зон регіону на гірських територіях регіону; графічний – для відображення та наочності аналітичної, статистичної інформації; статистико-економічного аналізу – при виявленні природно-рекреаційного потенціалу гірських територій. Виявлено регіональні особливості рекреаційного потенціалу Закарпатської області через призму вертикального зонування території, що обумовлює низинну, передгірну і гірську природноекономічні зони. Виокремлено природні, кліматичні, географічні, історичні передумови щодо розвитку рекреації і туризму в гірській місцевості Закарпатської області. Визначено переважання кількості спеціалізованих засобів розміщування у сфері рекреаційно-туристичної діяльності, які знаходиться у гірській місцевості. Доведено необхідності поглиблення рекреаційної спеціалізації, що сприятиме виявленню локальних резервів та вирівнюванню рівнів соціально-економічного й екологічного розвитку адміністративно-територіальних регіонів країни, в тому числі гірських територій. Окреслено перспективи розвитку рекреаційної сфери гірських

територій, що базуватимуться на принципах гірської політики Європейського Союзу і забезпеченні ефективного функціонування рекреаційно-туристичної індустрії з врахуванням наукових підходів до збереження навколишнього природного середовища. Практичне значення полягає в окресленні актуалізації і можливостей розширеного відтворення і перспективного розвитку різновидів туризму, зокрема агротуризму, в тому числі сільського, зеленого, екологічного, пізнавального, прогулянкового та інших, на гірських територіях з метою забезпечення соціально-економічного й екологічного розвитку досліджуваної місцевості.

Ключові слова: *гірські території, рекреаційна сфера, регіональні особливості, вертикальна зональність, перспективи розвитку, різновиди туризму, природно-рекреаційний потенціал.*

ВСТУП

Регіональні особливості розвитку гірських територій обумовлюються функціонуванням різних видів економічної діяльності, серед яких важливим є рекреаційно-туристична сфера, яка за останні десятиліття набула особливої актуальності завдяки впливу окремих чинників на її розвиток. Серед основних факторів успішного розвитку рекреації є рекреаційний потенціал регіону, який обумовлюється вигідним геополітичним розташуванням, наявністю рекреаційних ресурсів, їх екологічністю, самобутністю й історико-культурною спадщиною населення краю.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку рекреації і туризму доцільним є виокремлення регіональних особливостей через призму вертикального зонування території. Теоретичні підходи до трактування рекреаційного зонування стосуються поділу території на умовно відособлені складові, що різняться за спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямами їх використання, наявною інфраструктурою. Рекреаційне зонування необхідне для територіального управління та регулювання, проведення внутрішньорегіональної рекреаційної політики, поглиблення рекреаційної спеціалізації, яка дасть імпульс до вирівнювання соціально-економічної ситуації в усіх адміністративних районах області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні підходи щодо розкриття сутності понять рекреації, туризму та їх різновидів представлено у наукових дослідженнях М. Мальської [1], В. Мамутов [2], Т. Сокол [3], Н. Шумлянської [4]. Комплексне дослідження сучасних концепцій та регіональних особливостей розвитку рекреації і туризму представлено в працях таких науковців: Я. Верменича [5], О. Дмитрука [6], О. Сідун [7]. Дослідження еколого-економічних аспектів гірської політики Євросоюзу здійснено Ю. Стадницьким [8] та іншими вченими.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування регіональних особливостей розвитку рекреаційної сфери гірських територій в розрізі вертикального зонування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регіональні особливості Закарпатської області полягають передусім у вигідності геополітичного і геостратегічного її розташування, оскільки вона межує з чотирма країнами Карпатського Єврорегіону – Угорщиною, Польщею, Словаччиною і Румунією.

На північному сході, сході і південному сході межує зі Львівською та Івано-Франківською областями, а на північному заході, заході і півдні кордони області співпадають з державним кордоном України загальною протяжністю 467,3 км, у тому числі: з Польщею – 33,4 км, Словаччиною – 98,5 км, Угорщиною – 130 км, Румунією – 205,4 км. В області є 19 пунктів переходу кордону сусідніх держав. Унікальне геополітичне розташування області на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвитку і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва, відводить важливу роль регіону в інтеграції України в європейські структури [9, с. 19].

Площа Закарпаття становить 12,8 тис. кв. км, або 2,1% території України і є однією з найменших серед областей Західного регіону, займаючи 11,6% його території. У Закарпатті протікає близько 9,5 тис. потоків і річок, в основному гірських. Влітку середня температура становить плюс 21 С, взимку – мінус 4 С. Вегетаційний період на низовині триває до 230, у передгір'ях – 210-230, у горах – 90-210 днів.

Закарпатська область входить до гірської системи Українських Карпати, які простягаються в довжину з північного заходу на південний схід на 280 км, а в ширину з північного сходу на південний захід – на 100-110 км. Площа гірської системи 24 тис. км^2, а разом з Передкарпатською височиною і Закарпатською низовиною – 37 тис. км^2 [10]. Близько 80% території Закарпаття займають гори, серед яких найвища точка України – гора Говерла (2061 м). Найбільше багатство регіону – ліси, площа яких становить 695,0 тис.га. Запаси деревини області складають біля 200 млн.куб.м. У розрахунку на 1 гектар область займає перше місце серед регіонів України. Мінерально-сировинна база області налічує понад 220 родовищ більш як 30 видів корисних копалин, серед яких нетрадиційні для України (поліматеріали, алуніти, перліти, цеоліти, ліпарити). Із неметалевих корисних копалин значними є запаси кам'яної солі Солотвинського родовища, які становлять 3,5 млрд. т. Надзвичайно перспективні для освоєння єдині в Україні поклади цеолітів, прогнозні запаси яких складають 1 млрд. т. Область має великі можливості у розвитку фарфоро-фаянсової промисловості, сировиною якої є каолін. Закарпатські каоліни, запаси яких становлять понад 5 млн. т., виняткові за своєю білизною і не мають аналогів в Україні, а за хімічним складом нагадують каоліни Китаю [9, с. 20].

Закарпаття є курортним регіоном. Завдяки геополітичному розташуванню і природнокліматичним особливостям, область має надзвичайно сприятливі умови для розвитку туризму і оздоровлення людей, оскільки природно-рекреаційні можливості її становлять 5,2% об'ємного і 5,1% вартісного потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України

[11, с. 12].

За висновками фахівців мінеральні та термальні води краю за своїм хімічним складом і лікувальними властивостями не поступаються відомим водам Кавказу, Чехії, Франції. В області вивчено понад 700 водопроявів у складі 67 основних родовищ мінеральних вод. Із 36 типів мінеральних вод країни 32 знаходяться в Закарпатті. В області діє 56 спеціалізованих засобів розміщування (до 2011 р. санаторно-курортні та оздоровчі заклади). Найбільша частка бальнеологічних груп мінеральних вод регіону припадає на наступні (рис. 1): вуглекислі – 66 %, сульфідні – 17%, залізисті-поліметалеві – 5% і на інші чотири групи – по 3%, до яких входять: бромні, йодно-бромні, йодні; кременисті; термальні; води без специфічних компонентів і властивостей. Загалом, частка родовищ мінвод Закарпаття становить 5% від загального дебіту мінвод України.

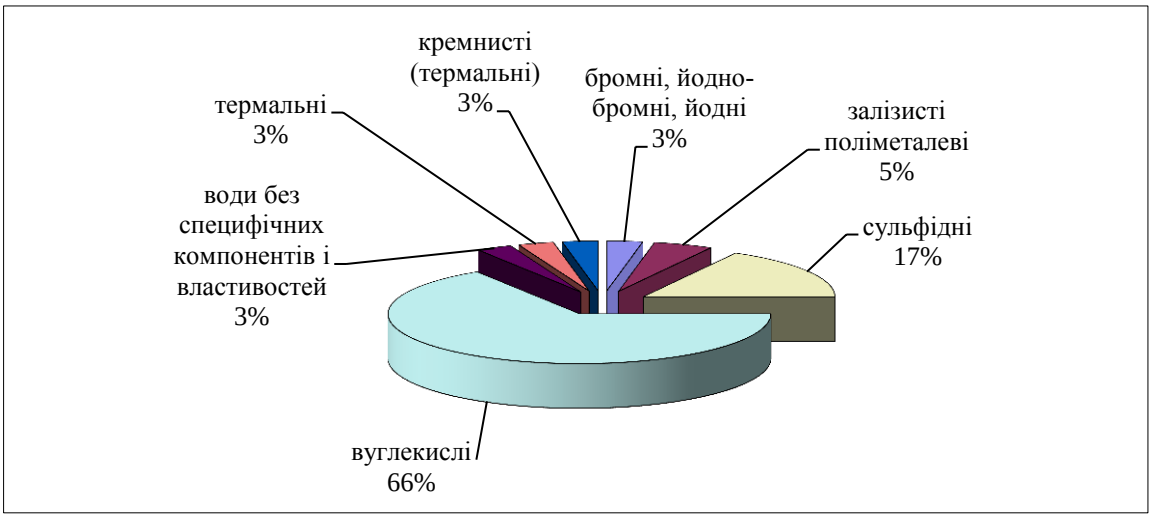

Рис. 1. Частки бальнеологічних груп мінеральних вод Закарпаття [9, с. 275]

В Закарпатті діє понад 60 санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Регіон має сприятливі умови і потенціал для подальшого розвитку туризму і рекреації європейського рівня. Набуває розвитку сільський земельний туризм, який позитивно впливає на соціально-економічне становище сільських населених пунктів. В області наявний унікальний туристичний продукт: «Центр Європи», Синевірське озеро, Долина нарцисів. Надзвичайно привабливими для туристів є біосферний заповідник, регіональні ландшафті парки. Зареєстровано понад 2000 пам'яток історії, культури та архітектури, проводяться заходи з їх збереження [9, с. 20].

В Українських Карпатах збережені рідкісні в Європі ділянки пралісів, унікальні угрупування альпійського поясу флори і фауни. Екосистема Карпатського біосферного заповідника віднесена до найцінніших екосистем Землі і входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО [12, с. 9].

На сучасному етапі розвитку сфера туризму і рекреації відіграють все більшу роль у становленні світогосподарських зв'язків. При цьому важливо врахувати той факт, що Закарпаття має всі необхідні передумови для розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, тому доцільним є виокремлення особливостей його функціонування в розрізі зонування території регіону. Необхідність його полягає у забезпеченні територіального управління і регулювання, проведення внутрішньорегіональної рекреаційної політики, поглиблення рекреаційної спеціалізації, що сприятиме виявленню локальних резервів та вирівнюванню рівнів соціально-економічного й екологічного розвитку адміністративно-територіальних регіонів країни.

Територія регіону поділяється на три природно-економічні зони: низинну, передгірну і гірську, де гори займають 66% його загальної площі, передгір'я – 14%, рівнинна частина – 20% території. Такий поділ відбувається передусім за тепловим режимом, вологозабезпеченням, тривалістю вегетаційного періоду, залежно від абсолютних висот і характеру рельєфу [5, с. 237]. Загалом в області виділено 10 лікувально-оздоровчих зон, зокрема: Ужгородська рекреаційна зона, Мукачівська, Великоберезнянсько-Перечинська, Міжгірсько-Воловецька, Свалявська, Іршавська, Брегівська, Хустсько-Виноградівська, Тячівська та Рахівська [8, с. 450], з яких близько 7 рекреаційних зон (крім Ужгородської, Мукачівської, Брегівської та Виноградівської) відноситься до передгірних і гірських територій регіону.

На гірських територіях регіону можна виділити такі основні санаторно-курортні зони [13, с. 30]: Свалявська, Шаянська, Поляно-Квасівська. За останнє десятиліття відкрито великі і цінні родовища лікувальних мінеральних вод, що сприятимуть перспективному розвитку таких зон санаторно-курортного лікування як Ужоцька та Великобіганська.

Найбільша кількість спеціалізованих засобів розміщування у сфері рекреаційно-туристичної діяльності знаходиться у гірській місцевості. Так, станом на 1 січня 2014 р. із 56 од. таких закладів на гірську територію припадало 42 од., тобто 75% до середньо-обласного показника, що порівняно з 2000 р. на 32 відсоткових пункта (в.п.) більше [9, с. 450; 14, с. 398]. Це означає, що сфера рекреації, включаючи належні їй види економічної діяльності, набуває актуальності і в подальшому сприятиме розвитку гірської місцевості. Є надія, що у процесі

функціонування суб'єктів господарювання у досліджуваній сфері будуть збережені унікальні гірські ландшафти Закарпаття, відтворені і розширені природно-заповідні території, екосистеми з наявним потенціалом біорізноманіття навколишнього природного середовища.

Існує ряд принципів щодо ефективного функціонування рекреаційно-туристичної індустрії з точки зору збереження навколишнього середовища [6, с. 15; 4, с. 181-182]: подорожі й туризм повинні сприяти людям у досягненні гармонії з природою і внести свій внесок у збереження, захист і відновлення рівноваги в домінуючих екосистемах краю, а також ґрунтуватися на життєздатних моделях виробництва і споживання; проблеми розвитку туризму повинні вирішуватися за участю зацікавлених громадян (місцевих жителів), із врахуванням рішень, прийнятих на місцевому рівні; держави повинні попереджати одна одну щодо природних лих та катастроф, що можуть вплинути на туристів або туристські сфери; туризм повинен сприяти створенню робочих місць й підтримувати культуру та інтереси місцевих мешканців; індустрія туризму і подорожей повинна базуватися на міжнародному праві в сфері захисту навколишнього середовища.

Функціональне зонування здійснюється на основі оцінки придатності території для різних видів рекреаційної діяльності. Серед них виділяють такі основні види, які, у свою чергу, поділяються на підвиди [2, с. 143]: санаторно-курортний (кліматолікування, бальнеологія, грязелікування); спортивний (туристичний, мисливський, гірськолижний, водний та ін.); пізнавальний.

Основними критеріями, які визначають придатність території для санаторно-курортного лікування, є наявність родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей, озокериту, сприятливі кліматичні умови, екологічно чисте природне середовище. При цьому, чим більші запаси лікувальних ресурсів, вища їх лікувальна ефективність, тим вищу цінність мають рекреаційні території. Як правило, такі території невеликі за площею, обмежуються кордонами населеного пункту, в яких розташовані бальнеологічні ресурси. Але бувають випадки, коли родовища лікувальних мінеральних вод розташовані на значній території у безпосередній близькості одне від одного. В такому випадку зона санаторно-курортного лікування може охоплювати кілька населених пунктів.

Одеським НДІ курортології та його Ужгородським філіалом у 1987-1989 рр. було проведено медичне зонування курортних ресурсів Закарпаття, метою якого було окреслення рекреаційної політики, а також виявлення можливостей для будівництва великих курортних комплексів, санаторіїв, заводів розливу мінеральних вод, що своєю чергою дозволило б збільшити кількість місць у санаторіях та санаторіях-профілакторіях до 20 тис., а розлив мінеральних вод – не менше 150 млн. пляшок на рік [13, с. 63].

У Закарпатській області є всі сприятливі умови для розвитку таких оздоровчих видів діяльності у сфері рекреації, як купально-пляжний та прогулянковий. Купально-пляжний вид рекреації має певні обмеження, однак у регіоні є гірські ріки (Тиса, Латориця, Ріка, Теребля, Уж), де можна розвивати водні види спорту пов'язані із сплавами по гірських річках, до прикладу каякінг, що обумовлюється плаванням на воді у вузьких довгих човнах – каяках, а також дозвілля.

Унікальні гірські ландшафти і краєвиди сприятимуть розвитку прогулянкового туризму, який поєднує відпочинок на відкритому повітрі на екологічно чистих гірських територіях, з можливістю збору і споживання дикорастучих плодів і ягід, грибів тощо.

Спортивний вид рекреаційної діяльності має значні можливості для розвитку. В першу чергу це стосується гірськолижного, туристичного, мисливського, спелеологічного підвидів.

В Закарпатській області виділяються кілька основних зон гірськолижного спорту [13, с. 65]: Воловецька, Рахівська, Ясінянська, Свалявська. Всі вони розміщені у гірській природноекономічній зоні. Оскільки Карпати – це єдиний регіон України, який має всі можливості для ефективного розвитку, то значення даних зон з часом зростатиме.

Перспективи щодо розвитку має такий вид спорту, як альпінізм, де основною метою є сходження на природні та штучні скелі та стіни, зокрема на гірські вершини. Такими гірськими вершинами Закарпаття придатними до сходження є південні схили Говерли, Мармароський кристалічний масив, який займає територію між річками Білою Тисою та верхів'ями Чорного Черемоша (на півночі та північному сході), верхів'ями Бистриці та її приток (на сході та південному сході), Вішеу (на півдні та південному заході) і Тисою (на північному заході).

Унікальні можливості є для розвитку пізнавального виду рекреації на основі вивчення історичного минулого регіону. В багатьох районах області донині збереглися історико-культурна спадщина, традиції і самобутній побут населення гірського краю. Крім цього, в багатьох місцинах Закарпаття наявні унікальні пам'ятки дерев'яної архітектури – старовинні дерев'яні церкви, пам'ятники природи та історії. В сільській місцевості розміщені екскурсійні об'єкти, пов'язані із народними промислами – ткацтвом, вишиванням, гончарством, лозоплетінням, різьбленням по дереву тощо, які розкривають витоки та джерела народної культури. Є серед них унікальні, чи не єдині в Європі – наприклад, музей ковальської справи «Кузня Гамора» в с. Лисичево Іршавського району та музей сплаву лісу на річці Чорна Міжгірського району [15]. Усе це дає можливість розвивати пізнавальні види рекреації, які є доступними для широкого кола туристів і рекреантів, оскільки не потребують значних фінансових коштів.

Доцільно відмітити, що останнім часом набуває розвитку агротуризм, як різновид сільського зеленого туризму, який позитивно впливає на соціально-економічне становище сільських населених пунктів. Цей вид туризму відноситься до відпочинкового, і зосереджений передусім на сільських територіях. У гірській місцевості найактивніше агротуризм розвивається у Рахівському, Міжгірському та інших

районах. Перспективний розвиток агротуризму сприятиме залученню і ефективному функціонуванню сільськогосподарських підприємств, передусім фермерських і господарств населення, які в повній мірі можуть забезпечити рекреантів органічною продовольчою продукцією та надати послуги рекреаційно-туристичного характеру.

Актуалізація агротуризму, поряд з різновидами туризму – сільського, зеленого, екологічного, на гірських територіях свідчить про можливості його розширеного відтворення і перспектив щодо розвитку в межах і з врахуванням цілей і принципів гірської політики Європейського Союзу. Цілі такої політики базуються на таких положеннях [15]: закріплення населення у гірських регіонах і боротьбу з від'їздом із них молоді; збереження самобутності й поширення культурних цінностей, що характерні для гірських регіонів і для кожного окремого гірського району; створення чи модернізацію інфраструктур і служб, що необхідні для поліпшення якості життя населення і для розвитку гірських регіонів; переміщення деяких сфер діяльності держави в гірські регіони; розвиток енергетичних ресурсів, що існують у горах, і використання місцевих ресурсів і гідроелектричного потенціалу; збереження сільських угідь і пасовищ, а також підтримка й модернізація сільськогосподарського виробництва на основі методів, що відповідають потребам сільського господарства в гірських регіонах; збереження функціонуючих промислових і ремісничих виробництв, а також створення таких, що використовують природо ощадні технології; розвиток сектора послуг, особливо туризму, як доповнення до традиційного способу життя.

Оскільки 80% території Закарпатської області відноситься до передгірних і гірських природноекономічних зон, то відмічені цілі гірської політики ЄС доцільно адаптувати до регіональних особливостей, формуючи регіональну політику розвитку гірських територій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні напрями регіональної політики щодо розвитку рекреаційної сфери гірських та передгірних територій повинні спрямовуватися на: відродження традиційних видів діяльності місцевого населення; удосконалення рекреаційної та соціальної інфраструктури; підтримку і популяризацію функціонуючих та нових видів туризму; розробку та реалізацію регіональних комплексних програм розвитку гірських територій; інформаційне забезпечення та популяризацію рекреаційного потенціалу регіону як на національному так і міжнародному рівнях; підвищення інвестиційної привабливості для залучення внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

Реалізація вище наведених напрямів регіональної політики дасть можливість значно покращити рівень життя населення гірських регіонів, відновити інфраструктуру та зберегти досліджувані території від негативів антропогенного навантаження. Подальші дослідження спрямовуватимуться на вивчення інвестиційного клімату і забезпечення інвестиційно привабливого середовища для розвитку гірських територій регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: [навч. посібник] / Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
2. Мамутов В. К. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / В. К. Мамутов, А. И. Амоша, Т. Н. Дементьева. – К. – Наукова Думка. 1992. – С. 143.
3. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності [підручник] / Т. Г. Сокол; за заг. ред. В. Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
4. Шумлянська Н. В. Соціокультурні засади становлення екологічного туризму / Н. В. Шумлянська // Культура України. Вип. 32. – 2011. – С. 179-188.
5. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 516 с.
6. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посібник / О. Ю.Дмитрук. – 2-ге вид., випр. та доп. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.
7. Сідун О. Я. «Зелений» туризм як напрям розвитку малого бізнесу в Закарпатті / О. Я. Сідун //Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка». – Випуск 11. – 2002. – С. 39-41.
8. Стадницький Ю. І. Еколого-економічні аспекти гірської політики Європейського Союзу / Ю. І. Стадницький // Вісник НЛТУУ: зб. наук.-техн. праць. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 59-65.
9. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гринник. – Ужгород, 2014. – 511 с.
10. Гірські ландшафтні структури Українських Карпат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_ukrajini/girski_landshaftni_strukturi_ukrajinskikh_karpat/39-1-0-558.
11. Поп С. Природні ресурси Закарпаття / С. Поп. – Ужгород: ТОВ «Спектраль», 2003. – 296 с.
12. Закарпаття – санаторії та туризм: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2012. – 107 с.
13. Пітюлич М. І. Регіон: соціально-економічні трансформації: [монографія] / М. І. Пітюлич, Ю. Б. Кушнір, Є. С. Лавренюк, О. С. Молнар [Відп. редактор член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф. В. П. Мікловда]. –

Ужгород: Карпати, 2007. – 416 с.

14. Статистичний щорічник Закарпаття'2000 /Закарпатське обласне управління статистики; за ред. І. В. Ільтьо. – Ужгород, 2001. – 448 с.

15. Особливості районів Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psloboda.at.ua/index/osoblivosti_rajoniv_zakarpattja/0-65.

Польовская Василина Васильевна

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЫ ГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЙ В РАЗРЕЗЕ ВЕРТИКАЛЬНОГО ЗОНИРОВАНИЯ

Статья посвящена актуальной проблеме развития горных территорий через призму функционирования рекреационной сферы и соответствующие ей виды экономической деятельности. Основной задачей определено обоснования приоритетности функционирования рекреационной сферы для обеспечения перспективного развития горной местности. В процессе исследования использовалась совокупность общенаучных методов и приемов, среди которых важнейшими являются: обобщение и научной абстракции – с целью изучения региональных особенностей развития рекреационной сферы горной местности; монографический – при исследовании рекреационных, в том числе санаторно-курортных и оздоровительных зон региона на горных территориях региона; графический – для отображения и наглядности аналитической, статистической информации; статистико-экономического анализа – при выявлении природно-рекреационного потенциала горных территорий. Выявлены региональные особенности рекреационного потенциала Закарпатской области через призму вертикального зонирования территории: низменную, предгорную и горную природно-экономические зоны. Выделены природные, климатические, географические, исторические предпосылки для развития рекреации и туризма в горной местности Закарпатской области. Определено преобладание количества специализированных средств размещения в сфере рекреационно-туристической деятельности, что находятся в горной местности. Доказано необходимость углубления рекреационной специализации, что будет способствовать выявлению локальных резервов и выравниванию уровней социально-экономического и экологического развития административно-территориальных регионов страны, в том числе горных территорий. Определены перспективы развития рекреационной сферы горных территорий, которые будут базироваться на принципах горной политики Европейского Союза и обеспечении эффективного функционирования рекреационно-туристической индустрии с учетом научных подходов к сохранению окружающей среды. Практическое значение состоит в определение актуализации и возможностей расширенного воспроизводства и перспективного развития разновидностей туризма, в частности агротуризма, в том числе сельского, зеленого, экологического, познавательного, прогулочного и других, на горных территориях с целью обеспечения социально-экономического и экологического развития исследуемой местности.

Ключевые слова: *горные территории, рекреационная сфера, региональные особенности, вертикальная зональность, перспективы развития, разновидности туризма, природно-рекреационный потенциал.*

Polyovska V.

REGIONAL PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF RECREATION IN MOUNTAINOUS TERRITORIES ACCORDING TO THE VERTICAL ZONING

The topical problem of development of mountainous territories according to the functioning of recreation and types of economic activity related to it has been considered in the article. Substantiation of priorities for functioning of recreation with the aim to provide perspective development of mountainous areas has been defined as the main objective of the study. A complex of general research methods and instruments has been used, the most important of them are: generalization and abstraction –to study regional peculiarities of development of recreation in mountainous areas; monographic method – to study recreational, including sanatorium and spa-treatment zones of the region in the mountainous areas of the region; graphic – to display and visualize analytical, statistical data; the method of statistical and economic analysis – to detect the natural and recreational potential of mountainous territories. The regional peculiarities of recreational potential of Transcarpathia have been defined according to the vertical zoning of the territory, which presupposes lowland, foothills and mountainous natural and economic zones. Natural, climatic, geographic, historical prerequisites have been allocated conserning the development of recreation and tourism in mountainous areas of Transcarpathia. The prevalence in the quantity of specialized means of accommodation in the sphere of recreation and tourism located in mountainous areas has been determined. The need in deepening recreational specialization that will help in revealing local reserves and aligning social, economic and ecological development of administrative and territorial regions of the country, including mountainous ones has been proved. The perspectives for development of recreation in mountainous territories have been substantiated, which will be based on the principles of mountainous policy of the European Union and provision of efficient functioning of recreation and tourist industry taking into account the scientific approach to the environment protection. The practical importance lies in the substantiation of actualization and abilities of expanded reproduction and perspective development of certain kinds of agritourism, including rural tourism, green tourism, ecological, educational, walking tourism and others, in the mountainous territories with the aim to provide social, economic and ecological development of the studied areas.

Key words: *mountainous territories, recreation, regional peculiarities, vertical zoning, perspectives of development, kinds of tourism, natural and recreational potential.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 332.122:338.43

Притула Христина Мирославівна,
к.е.н., старший науковий співробітник,
в. о. завідувача сектору проблем транскордонного співробітництва,
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»
Залуцький Іван Романович,
к.е.н., доцент, старший науковий співробітник
відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва,
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Неефективна система управління розвитком сільських територій лише поглиблює існуючі деструктивні процеси на територіях. Досі несформована система моніторингу, прогнозування, планування розвитку територій на різних рівнях і з врахуванням історично сформованих відмінностей потребує побудови моделей розвитку сільських територій, які дозволять системно і комплексно підійти до вирішення накопичених проблем та чітко структурувати управляючі параметри розвитку території. Побудова таких моделей потребує наявності оцінки потенціалу розвитку територій, який є відправною точкою у формуванні перспективних напрямів їх розвитку. У статті розкрито основні підходи до оцінки потенціалу соціально-економічного розвитку сільських територій. Обґрунтовано необхідність використання цільового підходу до здійснення його оцінки. Запропонований підхід до оцінки сільськогосподарського потенціалу дозволяє розраховувати обґрунтовану структуру посівних площ території з врахуванням середньої європейської врожайності культур і продуктивності худоби й птиці та дотриманням оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах. Така структура земель покликана забезпечити продукування необхідної кількості сільськогосподарської продукції для задоволення потреб населення у сільськогосподарській продукції згідно раціональних норм споживання, рекомендованих Українським НДІ гігієни харчування МОЗ. Розрахунок сільськогосподарського потенціалу території на прикладі Львівської області дозволяє зробити висновок про потенційну можливість регіону не лише забезпечити продовольством населення регіону в повному обсязі, але й розвивати експортний потенціал. Першочерговими проблемами при цьому, які потребують вирішення, постають проблеми обліку земель, ефективності їх використання, проблеми простоювання земель, ефективного власника, формування інформаційної бази щодо потреб у продовольстві, прогнозованої цінової політики тощо. Запропонований підхід до оцінки сільськогосподарського потенціалу дозволяє розрахувати обґрунтовану структуру посівних площ, яка задовольняє потреби населення у сільськогосподарській продукції з врахуванням середньої європейської врожайності та дотриманням оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах.

Ключові слова: *потенціал території, сільські території, цільовий підхід, структура угідь, споживчий кошик, раціональні норми споживання.*

ВСТУП

Ключовим напрямом реалізації регіональної політики розвитку сільських територій є забезпечення диверсифікації галузевої структури економіки сільських територій в напрямі збільшення частки обробних виробництв і розвитку нових галузей з врахуванням ресурсного потенціалу територій. Також відповідна політика повинна забезпечувати максимально ефективне використання наявного ресурсного потенціалу соціально-економічного розвитку сільських територій, щоб перешкодити звуженому відтворенню і з часом зниження ресурсних можливостей.

Функціонування регіональної відтворювальної системи, елементом якої є і сільські території, супроводжується трансформацією ресурсів в матеріальні і нематеріальні блага, які забезпечують життєдіяльність територіального соціуму. Відтворення життєдіяльності полягає не лише у збереженні навколишнього середовища та відтворенні ресурсів, але й у підтримці, а також покращенні параметрів соціальної складової розвитку сільських територій: рівня та якості життя населення відповідної території.

Постановка проблеми. Неефективна система управління розвитком сільських територій лише поглиблює існуючі деструктивні процеси на територіях. Досі несформована система моніторингу, прогнозування, планування розвитком територій на різних рівнях і з врахуванням історично сформованих відмінностей потребує побудови моделей розвитку сільських територій, які дозволять системно і комплексно підійти до вирішення накопичених проблем та чітко структурувати управляючі параметри розвитку території. Побудова таких моделей потребує наявності оцінки потенціалу розвитку територій, який є відправною точкою у формуванні перспективних напрямів їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних публікаціях практично не зустрічається досліджень, присвячених питанням методики оцінки потенціалу сільських територій та практичного її застосування. Більшість робіт просто дають аналіз сучасних тенденцій розвитку територій. Глибше досліджена дана проблематика у роботах зарубіжних дослідників [1-2, 4].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є оцінка сільськогосподарського потенціалу

сільських територій Львівської області на основі використання цільового підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У широкому сенсі слово «потенціал» (від латин. potentia – сила, можливість) означає сукупність засобів, умов, необхідних для ведення, підтримки, збереження чого-небудь. Оцінка потенціалу розвитку території передбачає проведення таких заходів як розрахунок інтегральних індексів розвитку для зіставлення та типологізації різних сільських територій за рівнем соціально-економічного розвитку, виявлення додаткових резервів і розробку перспективних напрямків розвитку [1].

Зазвичай, розуміння потенціалу розвитку території зводиться до сукупності усіх наявних в її межах ресурсів (запасів, джерел) – матеріальних і духовних, природних і людських, як уже залучених в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку, так і тих, які можуть бути використані для економічного зростання, підвищення рівня і якості життя населення даної території.

На сьогодні можна виділити такі методики оцінки потенціалу території [1]:

1. Бально-індексна (відносна) покомпонентна.
2. Бально-індексна (відносна) інтегральна.
3. Оціночне картографування природних умов і ресурсів.
4. Енергетична.
5. Вартісна (абсолютна) оцінка окремих видів природних ресурсів.
6. Вартісна комплексна оцінка потенціалу території.

Одними з найбільш широко досліджених сьогодні є методи поелементної оцінки потенціалу території. Для цієї мети використовуються методи бальної оцінки. Тим часом, обґрунтування побудови бальних шкал розроблені в недостатній мірі.

В процесі оцінки потенціалу сільських територій виникають наступні завдання, що визначають структуру методики:

– виявлення територій, що вимагають пріоритетної державної підтримки, на основі визначення порівняльного потенціалу розвитку різних територій;

– виявлення проблем соціально-економічного та екологічного розвитку територій;

– розробка пріоритетних напрямків розвитку територій на основі визначення потенціалу їх розвитку.

На противагу ресурсному підходу до оцінки потенціалу сільських територій ефективним є використання цільового підходу. Досліджувати потенціал розвитку території необхідно не лише з його розуміння як сукупності наявних ресурсів, а з обліку можливих напрямків розвитку, які визначаються цими ресурсами, а також потребами людей. Вивчення потенціалу території передбачає господарську оцінку його окремих компонентів і її синтез.

Сільське господарство в силу об'єктивних історичних причини є основним і часто безальтернативним видом економічної діяльності і зайнятості сільського населення, яке формує економічну базу сільських муніципальних утворень [3]. Відповідно, дослідження саме сільськогосподарського потенціалу розвитку сільських територій є вкрай важливим.

Проаналізуємо сільськогосподарський потенціал сільських територій Львівської області. Структура сільськогосподарських угідь досліджуваного регіону наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських угідь на 1 січня 2013 року, тис. га*

	Площа земель *(частка земель, %)*
Сільськогосподарські угіддя	1264
Рілля	795,06 *(62,9%*)*
у тому числі посівна площа сільськогосподарських культур	597
• *зернові культури*	290 *(48,6%**)*
• *технічні культури*	80 *(13,4%)*
• *картопля і овоче-баштанні культури*	122 *(20,4%)*
• *кормові культури*	105 *(17,6%)*
Пасовища	256,6 *(20,3%)*
Сіножаті	188,34 *(14,9%)*
Багаторічні насадження	22,75 *(1,8%)*
Перелоги	1,264 *(0,1%)*

** Частка відповідного типу сільськогосподарських угідь у загальній його площі*

*** Частка посівної площі, яка припадає на відповідні культури*

Складено за даними: [6]

У структурі земель Львівської області землі сільськогосподарського призначення становлять 57,9%, рілля – 36,4%. У структурі сільськогосподарського виробництва переважає продукція рослинництва, проте частка продукції тваринництва є також вагомою і складає 41%. Наявна структура виробництва формує і структуру земель регіону: відносно високими зберігаються частки кормових культур у структурі посівних площ – 17,6%, частки пасовищ і сіножатей у структурі сільськогосподарських угідь – відповідно, 20,3% і 14,9%. Динаміка площ кормових культур та поголів'я

худоби та птиці за 1990-2013 роки наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Співвідношення посівних площ кормових культур та поголів'я худоби та птиці

Роки	Кормові культури, тис га	Поголів'я худоби та птиці, тис. голів					
		Велика рогата худоба		Свині	Вівці і кози	Коні	Птиця усіх видів
		усього	у тому числі корови				
1990	384,7	1095,4	404,7	383,8	64,0	47,1	10444,8
1995	340,5	771,1	390,6	303,4	42,0	54,2	6223,6
2000	263,7	565,7	336,9	260,8	33,5	66,5	6266,8
2005	153,0	362,7	235,4	230,2	23,5	61,3	7186,9
2008	114,7	299,8	177,7	258,7	21	54,3	7987,1
2009	111,7	283,7	171,7	305,8	22,5	53	8148
2010	108,4	251,9	161,7	296,4	22,6	50,1	7961,5
2011	107,0	237,6	155,9	287,3	25,3	49	8474,8
2012	105,3	250,5	152,9	306,3	28,6	47,5	8826,1
2013	100,7	240,4	146,6	334,7	31,8	46	9063,1

Складено за даними: [6]

Скорочення поголів'я великої рогатої худоби у 4,5 рази протягом 1990-2013 рр. результувало у 3,8 кратне скорочення площ кормових культур. Стосовно ж іншого поголів'я худоби та птиці, то воно не зазнало такого різкого скорочення, окрім ще поголів'я овець і кіз, яке за цей же період скоротилося у 2 рази.

Неефективність заходів підтримки розвитку тваринництва, розбалансованість цінової політики на кінцеву продукцію тваринництва та на витрати, необхідні для її отримання, незначне зростання кінцевого попиту сформувало стабільну спадну тенденцію у виробництві продукції тваринництва. Натомість лише 28,6% середньо-добового раціону людини забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що майже у 2 рази нижче за встановлений пороговий критерій (55 %) [5].

Обгрунтування оцінки сільськогосподарського потенціалу розвитку сільських територій представлено на рис. 1.

Потенціал сільської території в першу чергу повинен бути зорієнтованим на задоволення споживчих потреб населення цієї території, які детермінуються показником раціональних норм споживання, рекомендованих Українським НДІ гігієни харчування МОЗ. Співвідношення потреб населення та ресурсних можливостей території дозволить сформувати пріоритетні напрями розвитку території.

У сучасних умовах діючий споживчий кошик не відповідає тим раціональним нормам споживання основних продуктів, які рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ [7].

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах, у середньому за рік з розрахунку на одну особу, виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу та розрахунок потреби населення регіону в продуктах харчування на прикладі Львівської області представлено у табл. 3.

Таблиця 3

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах, у середньому за 2012 рік з розрахунку на одну особу, кг

Продукти	Усі домогос-подарства	У міських поселеннях	У сільських поселеннях	Виробництво сільсько-господарської продукції на одну особу, кг
М'ясо і м'ясопродукти	51,6	60	40,8	49
Молоко і молочні продукти	283,2	282	284,4	244
Яйця, шт.	240	264	192	205
Риба і рибопродукти	15,6	16,8	13,2	-
Цукор	36	34,8	37,2	-
Олія та інші рослинні жири	24	24	24	-
Картопля	106,8	82,8	140,4	721
Овочі та баштанні	118,8	117,6	122,4	185
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	44,4	56,4	27,6	37
Хліб та хлібні продукти	104,4	96	116,4	-

Складено за даними: [6]

Сучасний стан споживання та потреби у продуктах харчування представлені у табл. 4.

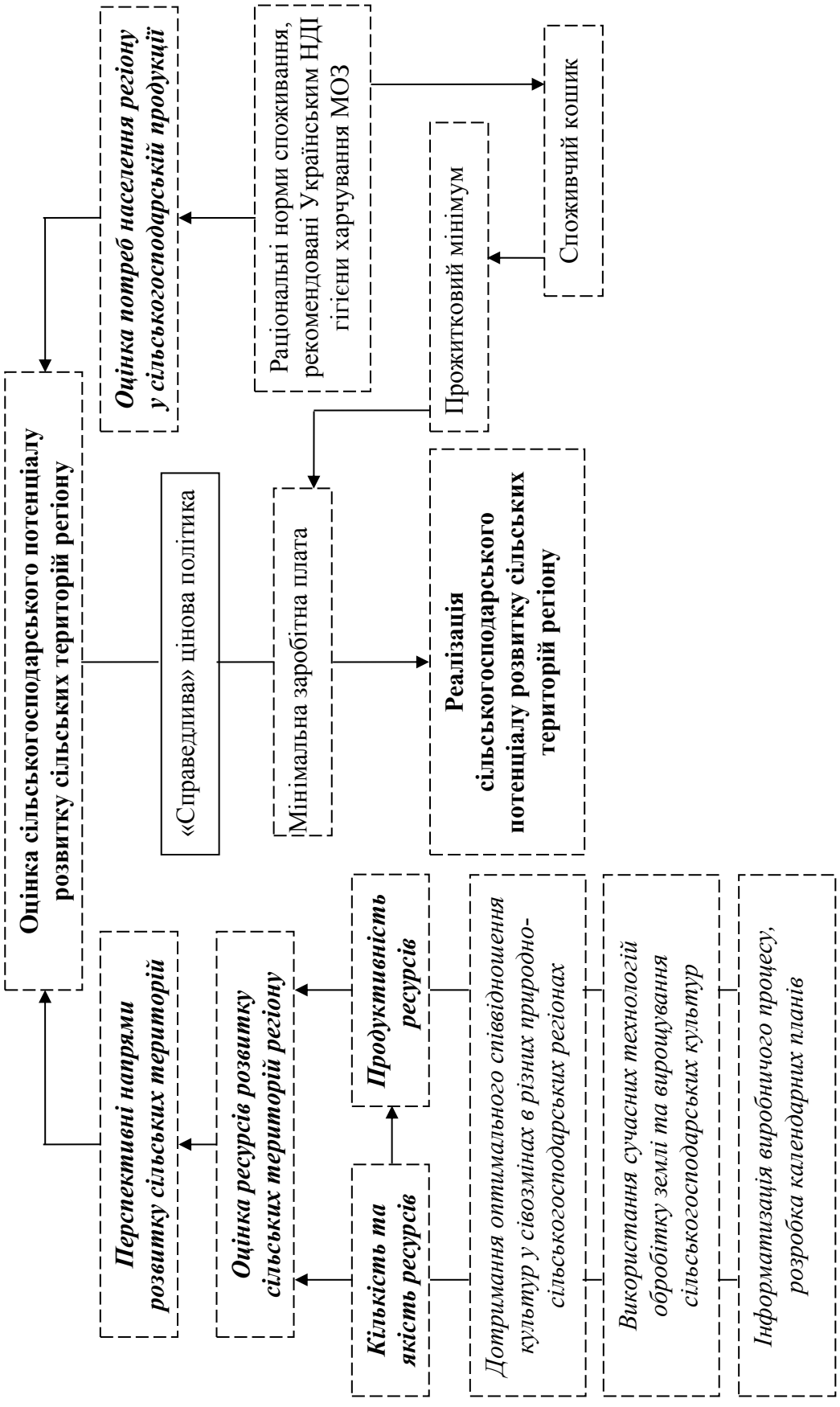

Рис. 1. Обґрунтування оцінки сільськогосподарського потенціалу розвитку сільських територій

Співвідношення обсягів власного виробництва продуктів першої необхідності із його реальним споживанням домогосподарствами регіону засвідчує достатньо високий рівень продовольчої безпеки (вище 80%) за більшістю товарними позиціями. Проте, якщо порівняти потреби регіону у продуктах харчування згідно раціональних норм харчування, тоді ситуація із забезпеченням продовольчої безпеки є менш

привабливою. Імпорт продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини є практично у два рази більшим, ніж їх експорт. Коефіцієнт покриття експортом імпорту продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини у регіоні становить 0,43%, що є найнижчим показником у країні.

Таблиця 4

Розрахунок потреби та спроможності регіону продукувати визначений споживчим кошиком необхідну кількість основних продуктів харчування у 2012 році

Продукти	Ємність внутрішнього ринку регіону, т	Потреба у продуктах харчування згідно раціональних норм споживання, т	Виробництво сільськогосподарської продукції у регіоні, т	Частка власного виробництва у обсягах реального споживання продуктів харчування, %	Частка власного виробництва у обсягах рекомендованого споживання продуктів харчування, %
М'ясо і м'ясопродукти	131100,1	210878,1	124494,3	*95*	*59*
Молоко і молочні продукти	719526,2	965466	619930,8	*86*	*64*
Яйця, шт.	609768	736803	520843,5	*85*	*70,7*
Риба і рибопродукти	39634,92	50814	-	-	-
Цукор	91465,2	96546,6	-	-	-
Олія та інші рослинні жири	60976,8	33029,1	-	-	-
Картопля	271346,8	315046,8	1831845	*675,1*	*581,5*
Овочі та баштанні	301835,2	409052,7	470029,5	*155,7*	*114,9*
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	112807,1	228663	94005,9	*83,3*	*41,1*
Хліб та хлібні продукти	265249,1	256610,7	-	-	-

Низька ємність внутрішнього ринку регіону обумовлена і низьким рівнем та структурою доходів мешканців території. У 2012 році домогосподарства у сільській місцевості на одну особу витрачали близько 618,9 грн. на продукти харчування. Вартість ж продуктів харчування (десять позицій) згідно раціональних норм споживання становила приблизно 1042 грн., тобто економічна доступність продуктів харчування складала приблизно 60%. І це при тому, що при розрахунках враховувались лише десять товарних позицій продуктів харчування.

Аналіз потенційної можливості регіону продукувати необхідну кількість продовольчих товарів (згідно раціональних норм харчування) за умови дотримання нормативів оптимального співвідношення культур [8] та використання європейських технологій ведення сільськогосподарського виробництва проводився на основі розрахунку необхідної кормової бази в кормових одиницях (для продукції тваринництва) і визначення необхідних посівних площ (для продукції рослинництва і тваринництва).

Ефективність ведення сільського господарства у зарубіжних країнах є, як відомо, суттєво вищою. Зокрема, якщо середня врожайність зернових у Львівській області станом на 2012 рік становила 37,1 ц з 1 га, то у ЄС – 51,4 ц з 1 га; цукрових буряків, відповідно, 431 і 701,9 ц з 1 га; картоплі – 189 і 323,2 ц з 1 га; середній річний удій молока у регіоні – 4009 кг (у Польщі – 5000 кг, у Великобританії – 7535 кг), несучість курей теж приблизно у два рази нижча від середньосвітових показників. Використання новітніх технологій виробництва дозволяє ефективніше використовувати сільськогосподарський потенціал території, нарощувати експортні можливості та зменшувати розораність території.

Етапи проведення оцінки сільськогосподарського потенціалу розвитку сільської території представлені на рис. 2.

Розрахунки, зроблені авторами, засвідчили, що для забезпечення потреб населення регіону у продовольчих товарах потрібно наростити площі кормових культур (до 145,4 тис. га) і збільшити площі зернових культур (до 362,7 тис. га) за рахунок зменшення площ технічних, картоплі та овоче-баштанних культур (до 96,8 тис. га). Незначного розширення потребують і площі пасовищ до 292 тис. га.

Оцінка сільськогосподарського потенціалу сільських територій регіону дозволяє стверджувати про потенційну можливість регіону не лише забезпечити продовольством населення в повному обсязі, але й розвивати експортний потенціал. Першочерговими проблемами при цьому, які потребують вирішення, постають проблеми обліку земель, ефективності їх використання, проблеми простоювання земель, ефективного власника, формування інформаційної бази щодо потреб у продовольстві, прогнозованої цінової політики тощо.

Рис. 2. Оцінка сільськогосподарського потенціалу розвитку сільської території

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рівень споживання продуктів харчування населенням регіону не за всіма позиціями відповідає встановленим нормам, тому зважаючи на теперішню неспроможність регіону продукувати необхідну кількість сільськогосподарської продукції, важливо забезпечити сталий розвиток сільськогосподарського виробництва, зорієнтований на задоволення потреб населення із збереженням екологічного балансу території.

Запропонований підхід до оцінки сільськогосподарського потенціалу дозволяє розрахувати обґрунтовану структуру посівних площ, яка задовольняє потреби населення у сільськогосподарській продукції з врахуванням середньої європейської врожайності та дотриманням оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах.

Задля максимально повної реалізації потенціалу розвитку сільських територій необхідно розробити ефективну систему управління їх розвитком, чому і будуть присвячені подальші дослідження авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методы обоснования программ устойчивого развития сельских территорий: моногр. / под ред. В. И. Фролова; СПб. гос. архит.-строит. ун-т. – СПб., 2011. – 464 с.
2. Дабахова Е. Б. Методические подходы к оценке ресурсного потенциала сельских территорий / Е. Б. Дабахова, М. Б. Дабахов, В. И. Титова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-podhody-k-otsenke-resursnogo-potentsiala-selskih-territoriy.
3. Торопов Д. Комплексный подход к решению задач социально-экономического развития сельских территорий / Д. Торопов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.institutiones.com.
4. Development potential of rural Areas – The case of Slovenia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intechopen.com/download/pdf/34425.
5. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: htpp:// www.me.kmu.gov.ua›file/link/218867/file/zvit.doc.
6. Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік. Державна служба статистики України / За ред. С. І. Зимовіної / у 2-х ч. Ч. 1. – Львів: головне управління у Львівській області, 2014. – 368 с.
7. Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику: Аналітична записка НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://consumerunion.com.ua.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2021 р. № 164 «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapravo.net/akty/pravo-osnovni/akt8trne4v.htm.

Притула Христина Мирославовна, Залуцкий Иван Романович

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ПОТЕНЦИАЛА РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Неэффективная система управления развитием сельских территорий только углубляет существующие деструктивные процессы на территориях. До сих пор не сформирована система мониторинга, прогнозирования, планирования развитием территорий на разных уровнях и с учетом исторически сложившихся различий требует построения моделей развития сельских территорий, которые позволят системно и комплексно подойти к решению накопившихся проблем и четко структурировать управляющие параметры развития территории. Построение таких моделей требует наличия оценки потенциала развития территорий, который является отправной точкой в формировании перспективных направлений их развития. В статье раскрыты основные подходы к оценке потенциала социально-экономического развития сельских территорий. Обоснована необходимость использования целевого подхода к осуществлению его оценки. Предложенный подход к оценке сельскохозяйственного потенциала позволяет рассчитывать обоснованную структуру посевных площадей территории с учетом средней европейской урожайности культур и продуктивности скота и птицы и соблюдением оптимального соотношения культур в севооборотах в разных природно-сельскохозяйственных регионах. Такая структура земель призвана обеспечить выработку необходимого количества сельскохозяйственной продукции для удовлетворения потребностей населения в сельскохозяйственной продукции согласно рациональным нормам потребления, рекомендуемых Украинским НИИ гигиены питания Минздрава. Расчет сельскохозяйственного потенциала территории на примере Львовской области позволяет сделать вывод о потенциальной возможности региона не только обеспечить продовольствием население региона в полном объеме, но и развивать экспортный потенциал. Первоочередными проблемами при этом, требующие решения, выступают проблемы учета земель, эффективности их использования, проблемы простоя земель, эффективного собственника, формирование информационной базы потребностей в продовольствии, прогнозируемой ценовой политики и т.п. Предложенный подход к оценке сельскохозяйственного потенциала позволяет рассчитать обоснованную структуру посевных площадей, которая удовлетворяет потребности населения в сельскохозяйственной продукции с учетом средней европейской урожайности и соблюдением оптимального соотношения культур в севооборотах в разных природно-сельскохозяйственных регионах.

Ключевые слова: *потенциал территории, сельские территории, целевой подход, структура угодий, потребительская корзина, рациональные нормы потребления.*

Prytula Kh., Zalutsky I.

APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE DEVELOPMENT POTENTIAL OF RURAL AREAS

Ineffective management system of rural development only aggravates existing destructive processes in the territories. The system of monitoring, forecasting, planning of territorial development at different levels is still emerging and taking into account the historical differences requires constructing models of rural development that allow systematic and comprehensive approach to solving the accumulated problems and clearly structured control parameters of the territory. Construction of such models requires assessment of areas' potential, which is the starting point in developing the future directions of their development. The article describes the main approaches to the assessment of social and economic development potential of rural areas. The necessity of using a targeted approach to the implementation of its assessment has been justified. The proposed approach to assessing agricultural potential allows calculating reasonable structure of crop areas, taking into account the average European yields and productivity of livestock and poultry and compliance with best value crops in rotations in different natural and agricultural areas. This structure is designed to ensure the production of required number of agricultural products to meet the needs of the population in agricultural products under rational consumption norms recommended by Ukrainian Research Institute of Food Hygiene of the Ministry of Health. The calculation of the agricultural potential of the territory on the base of L'viv region allows drawing conclusions about the region potential not only to ensure the food to the population of the region in full but also to develop export potential. The primary problems that need to be solved, are a problems of land management, efficiency of their use, problems of idle land, efficient owner, formation of information base for food needs, predictable pricing policies etc. The proposed approach to assessing agricultural potential allows calculating a reasonable structure of crop areas that meets the needs of the population in agricultural products, taking into account the average European productivity and compliance of optimum ratio of crops in rotations in different natural and agricultural areas.

Key words: *territory potential, rural areas, targeted approach, land structure, consumer basket, rational consumption rates.*

Одержано 14.04.2015 р.

УДК 330.34:631

Россоха Володимир Васильович,
д.е.н., проф., головний науковий співробітник відділу проблем галузевого і територіального управління, ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
Газуда Леся Михайлівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ

Статтю присвячено актуальній управлінській проблемі регіонального сільського розвитку. Основним завданням визначено обґрунтування заходів реорганізації господарського механізму територіального управління в контексті формування й реалізації нової державної регіональної політики на засадах стимулювання й підтримки місцевих ініціатив і сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування. Методами економічного аналізу і синтезу встановлено вимоги до управління комплексним розвитком продуктивних сил сільських територій. Науковий пошук, проведений шляхом аналогій і порівнянь, дав змогу визначити державні, територіальні та локальні цілі й завдання господарського управління, функції й завдання органів територіального управління в умовах децентралізації влади. У дослідженні обґрунтовано напрями реорганізації господарського механізму територіального управління, організації господарського управління територією, вдосконалення відносин між трудовими колективами та органами управління. Визначено склад економічних важелів господарського управління. Розширення повноважень територіального управління пов'язано з налагодженням виробництва для розв'язання місцевих проблем, комплексним використанням рекреаційних ресурсів, розвитком автодорожнього господарства та технічним покращенням доріг, охороною природного середовища, удосконаленням фінансово-кредитної системи на основі кредитної кооперації. Висвітлено світовий досвід формування територіальних бюджетів та економічного вирівнювання регіонів за критерієм потенційного національного прибутку на одну особу. Окреслені проблеми і заходи вирівнювання економічного розвитку територій України вирізняються науковою новизною. Доведена необхідність організації господарського управління територією на засадах приватно-державного партнерства та принципах самофінансування, самозабезпечення, матеріальної зацікавленості, еквівалентності товарообміну між підприємствами, вигідності взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою і з усіма управлінськими структурами. Практичну значущість становить розроблена система кількісних і якісних показників розвитку сільської економіки регіонів, яка містить групи детермінованих, фіксованих та результативних індикаторів сільського розвитку, а також запропонований методичний підхід до визначення інтегрального показника територіального сільського економічного потенціалу та проведення структурного аналізу для виявлення резервів його ресурсних складників. Дані аналізу засновують інформаційну базу для визначення перспективних напрямів територіального розвитку й ухвалення управлінських рішень.

Ключові слова: *управління, сільська територія (регіон, місцевість), сільський розвиток, державні регіональна політика, господарський механізм, стратегічне планування.*

ВСТУП

Побудова соціально-орієнтованої економіки на засадах вирівнювання пропорцій економічного, соціального та екологічно безпечного розвитку сільських територій, зосередженого на інтересах громади села з метою створення в сільських поселеннях належних умов праці й проживання в межах існуючої системи й застосування технологій державного управління «зверху-вниз», практично неможлива. Світовий досвід і вітчизняна практика переконують, що система державного і громадського управління має формуватися на засадах децентралізації й розширення самоврядування, відпрацювання організаційно-економічного механізму макроекономічного попиту, територіально-самоврядного і галузевого управління комплексним розвитком регіону.

Постановка проблеми. Економічне реформування потребує здійснення ефективної й гнучкої державної політики, яка б ураховувала інтереси сільських територій. На жаль, взаємовідносини між центром і місцевими органами управління, а також між державою й регіонами в Україні залишаються неврегульованими, що породжує і загострює явище економічної роз'єднаності, спричиняє прояви дезінтеграційних процесів. Виникає необхідність проведення такої соціально-економічної політики сільського розвитку, стратегічною метою якої має стати суттєве підвищення життєвого рівня населення на основі якісно поліпшеного використання ресурсного потенціалу, принципово нових підходів до формування продуктивних сил, докорінного покращення екологічного стану регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сільського розвитку охоплюють широкий діапазон досліджень – від визначення цього поняття як цілеспрямованої зміни економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних, побутових, інституційних умов функціонування села у напрямі зростання рівня і якості життя його мешканців та моделі, у якій цілеспрямована зміна всіх

найважливіших чинників розвитку села планується, здійснюється і контролюється громадами за сприяння держави, до обґрунтування категорії як процесу забезпечення гармонійного соціально-економічного розвитку сільської місцевості на засадах самоорганізації громад з використанням потенціалу місцевих активів у взаємозв'язку із зовнішніми можливостями [1; 2]. Потенційні та реальні можливості сільського розвитку, зазначає О. І. Павлов, проявляються в його ресурсно-функціональному вимірі. Зв'язок між ресурсами й функціональністю сільського розвитку полягає в тому, що остання є проекцією наявного ресурсного потенціалу [3].

У своїх публікаціях автори обґрунтовують основні принципи сільського розвитку [4], багатоаспектність його, надзвичайну різноманітність, доводять необхідність розгляду в різних площинах, з'ясовують практику реалізації заходів і програм сільського розвитку, зокрема LEADER і LEADER^{+}, висвітлюють досвід країн світу, ефективність яких значною мірою залежить від зацікавленості участі в них місцевих жителів та залучення місцевих ресурсів і джерел розвитку, активізації людського і соціального капіталу громад [5; 6, с. 52].

Законодавчу базу для реалізації нової державної регіональної політики, яка визначає правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні й організаційні основи державної регіональної політики як складника внутрішньої політики України, а тому охоплює значно більше коло питань (не лише підтримку регіонального розвитку), створює прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5.02.2015 р. за № 156-VIII [7].

Документ містить визначення мети, принципів і пріоритетів державної регіональної політики, державної стратегії регіонального розвитку, а також повноваження суб'єктів державної регіональної політики та принципи фінансового забезпечення і моніторингу реалізації державної регіональної політики. Пріоритети державної регіональної політики включають такі компоненти [8; 9]:

– стимулювання й підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;

– зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку;

– розроблення й реалізацію програм і проектів підвищення конкурентоспроможності територій;

– поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів;

– сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування. Визначення меж регіонального розвитку через ухвалення Закону про основи державної регіональної політики передбачено Порядком денним асоціації Україна – ЄС.

Надання більшої самостійності регіонам з розширенням їхніх повноважень передбачає розвиток самоуправління, самоврядності, місцевого самоврядування, які залишаються недостатньо ефективною ланкою в загальній системі публічного управління, а також посилення відповідальності за результати соціально-економічної та екологічної діяльності у таких специфічних питаннях як прозорість, відкритість, залучення членів територіальних громад до вироблення й прийняття управлінських рішень місцевого значення, звітність посадових осіб та органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами [10]. Підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні має забезпечити громадський контроль, зокрема через законодавчо закріплений механізм оцінювання громадськістю діяльності їх та організацію виконання прийнятих ними рішень [11].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування заходів реорганізації господарського механізму територіального управління в контексті децентралізації влади, надання більшої самостійності регіонам і відповідальності за економічний і соціальний розвиток сільських територій на засадах приватно-державного партнерства, економічних методів управління, важелів та інструментів активізації господарської діяльності для підвищення рівня сільського розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління комплексним розвитком продуктивних сил сільських територій має базуватися на всебічній зацікавленості в цьому процесі держави й відповідати таким основним вимогам:

– формування і досягнення цілей агропромислового виробництва території;

– дотримання принципів широкої демократизації, спрямування свідомої господарської активності сільського населення на використання наявних місцевих ресурсів і резервів;

– забезпечення гнучкості, здатності до реформування та перебудови з урахуванням специфіки всіх складників територій.

Сільські території мають органічно вписуватися в економічну, політичну, організаційну й соціальну структуру держави. Основу дії господарського механізму регулювання розвитку сільських територій становить система цілей, що передбачає максимальне забезпечення продовольчої незалежності регіону й країни, врахування економічних інтересів всіх соціальних груп населення (трудових колективів, підприємців, асоціацій), інтенсифікацію господарства території, прогресивну перебудову його структури, прискорення науково-технічного прогресу, розв'язання актуальних соціальних проблем.

Цілі господарського управління території відповідно до рівнів зацікавлених у досягненні їх суб'єктів поділяють на державні, територіальні та локальні.

До цілей державного значення належать:

– підвищення ролі сільської території у прискоренні науково-технічного прогресу за рахунок посилення інтелектуального потенціалу висококваліфікованих кадрів;

– формування спеціалізованих видів діяльності

для підвищення конкурентоспроможності й ефективності виробництва у цьому ціновому просторі;

– використання унікального історико-культурного потенціалу для розвитку туризму й широкої пропаганди культури;

– підвищення ролі території у створенні ринкової інфраструктури, підприємницької й ділової активності, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;

– надання значущості території у розв'язанні проблем охорони здоров'я.

Серед цілей територіального рівня значення набуває:

– забезпечення ресурсно-цільової збалансованості розвитку територіально-виробничого комплексу;

– безперервне вдосконалення структури територіального господарства в напрямі комплексності, збільшення вкладу в розвиток регіону і держави загалом;

– досягнення збалансованості економічного і соціального розвитку з урахуванням необхідності забезпечення нормативного рівня і якості життя населення;

– раціональне використання ресурсів територій, збереження (відновлення) еколого-виробничої рівноваги;

– оптимізація розміщення продуктивних сил у системі «держава – територія – селище – село».

Локальні цілі, що забезпечуються господарським механізмом регулювання розвитку територій, включають:

– перепрофілювання, перебазування, ліквідацію неефективних за економічними, екологічними і соціальними критеріями виробництв;

– розв'язання проблем якості життя населення на території (житло, продовольство, працевлаштування, освіта, культура тощо);

– підвищення ефективності функціонування агропромислового та інших комплексів за рахунок реалізації їхніх резервів шляхом міжгалузевого використання.

На органи управління територією покладається виконання таких завдань:

– регулювання господарської діяльності підприємств і організацій різних форм власності з метою найефективнішого використання природних ресурсів;

– забезпечення комплексного розвитку й ефективного функціонування виробничої і соціальної інфраструктури з метою підвищення ефективності виробничого потенціалу та створення гідних умов для життя населення;

– захист навколишнього середовища і відтворення екологічних умов існування території.

Реалізація цих завдань пов'язана з проведенням ряду змін щодо функцій територіальних органів і методів реалізації цих функцій в умовах ринку, необхідністю розмежування функцій суб'єктів господарювання, розширення правової бази для економічних, переважно фіскальних, методів регулювання господарської діяльності на території, надання самостійності муніципальним органам влади в питаннях формування територіальних структур управління.

Реорганізація господарського механізму територіального управління повинна забезпечити перехід до відносин приватно-державного партнерства, розроблення й реалізації заходів щодо активізації господарської діяльності економічними методами, координації замовлень у сфері виробництва й постачання товарів і послуг, контролю за економічним регулюванням виробництва товарів і послуг, відкритості у всіх сферах господарської діяльності. Організація господарського управління територією має здійснюватися на принципах самофінансування, самозабезпечення, матеріальної зацікавленості, еквівалентності товарообміну між підприємствами, що знаходяться на території, вигідності взаємовідносин суб'єктів господарювання між собою і з усіма управлінськими структурами.

Доцільно в системі органів місцевої влади й територіального управління концентрувати основну частину договірних відносин з підприємствами і організаціями. На території мають розвиватися різні форми власності, суб'єктами яких є трудові колективи, підприємства й організації, орендарі, кооператори, асоціації виробників та муніципальні органи, власністю яких на підвідомчій території відповідно до їхньої компетенції є засоби виробництва й природні ресурси (вода, надра тощо).

Відносини між трудовими колективами й органами управління визначаються системою виробничих відносин стосовно розпоряджання ресурсами, що розміщені на території, розподілу і привласнення виробленого продукту. Виробничі витрати на природні ресурси повинні включатися в суспільно необхідні витрати праці та ціну продукту як найважливіша складова частина матеріалізованої праці. Ці грошові кошти акумулюються органами управління територією для розвитку виробництва товарів і надання послуг, виробничої та соціальної інфраструктури, для відтворення навколишнього середовища й забезпечення соціальних гарантій.

До складу економічних важелів господарського управління будь-якого рівня входять ціна, товарообмін, фінанси, податки і кредит. Ціна визначає суспільно-необхідні витрати виробництва та співвідношення попиту і пропозиції. Тому норма додаткового податку на користь системи місцевих і державного бюджетів повинна визначатися на основі рівня цін, що склався на товари. У зв'язку з цим орган управління має встановлювати рівень додаткової плати у вартості суспільного продукту, порядок розроблення, затвердження і контролю економічно обґрунтованих оптових, закупівельних, роздрібних, договірних і біржових цін і тарифів на товари й послуги, які надаються на цій території.

Органи управління повинні мати відомості щодо складників і рівня ціни на продукцію, що випускається на їхній території, а також матеріальних витрат, заробітної плати, витрат на природні ресурси і в остаточному підсумку прибутку. Без такого поділу на компоненти ціна товарів буде виконувати лише облікову, а не стимулюючу функцію. Ціна слугує економічною базою для наукового обґрунтування рівнів використання матеріальних, природних і

трудових ресурсів та коштів, що відраховуються в бюджет.

Особливого розгляду в умовах ринкових відносин потребують біржові ціни, регульовані попитом і пропозицією. У зв'язку з цим діяльність біржі має обмежуватися номенклатурою товарів, які нею реалізуються. Зокрема, орган управління визначає номенклатуру й обсяг реалізації, використовуючи систему гнучкого оподаткування комерційних прибутків.

Товарообмін має здійснюватися на основі цінової еквівалентності. Зазначимо, що еквівалентний лише той обмін, який за однакових умов виробництва забезпечує гарантований рівень кінцевого споживання. Нееквівалентний обмін являє собою не що інше, як фактичне привласнення результатів праці одного підприємства іншим. Такий обмін спричиняє деформацію економіки, послаблює зацікавлення у праці. Низька норма доданої праці (вартості) в ціні товарів, які підприємство вивозить в інші регіони, підлягає поверненню безпосереднім виробникам через систему оподаткування й за каналами перерозподілу фінансових ресурсів. Соціально гарантований рівень споживання на території забезпечується за рахунок реальних доходів населення, які формуються відповідно до суспільно необхідних затрат праці і сумарної ціни суспільного продукту.

Система господарського управління має бути високо координованим централізованим механізмом досягнення конкретних цілей економічного й соціального розвитку, а його структура – забезпечувати планування, координацію, формування довгострокових цілей та інвестиційну політику. Функціонування цієї системи управління здійснюється на основі постійних контактів між службовцями муніципальних органів і працівниками приватного сектору. Такі комунікації мають спрямовуватися на досягнення порозумінь стосовно довгострокового економічного й соціального розвитку регіону.

Структура господарського управління має бути знеособлена, раціональна, гнучка, спеціалізована, контрольована й ефективна. Вона повинна поєднувати в собі підсистеми ринку і цін, управління та узгодження інтересів. Перша з цих підсистем забезпечує розвиток виробництва товарів і послуг, друга – ієрархію у виробництві суспільних благ і послуг, а третя – договірні відносини.

Кожна приватна фірма стоїть на "трьох китах»: керівники, робітники й акціонери. Тому в структурі апарату управління мають бути представлені всі групи в законодавчих і виконавчих ланцюгах системи.

Економічна політика управління територією має спрямовуватися на стимулювання прямої конкуренції, особливо в тих сферах, де ціна, технічний рівень і якість є визначальними параметрами. Водночас з економічними методами, в управлінні повинні використовуватися і протекціоністські заходи, які можуть охоплювати 35–40 % господарського обороту. Слід витримувати певний баланс між великомасштабними підприємствами, торговими компаніями і банками, дрібними і середніми фірмами.

Стратегічне планування, що визначає напрями (індикатори) економічного й соціального розвитку на основі ретельно розробленого комплексу важелів (тарифи, контроль за інвестиціями, урядова закупівля, податкова політика, фінансові позики) впливу на сільське господарство та інші сфери діяльності, має передбачати економічну активність і спади в розвитку нових і традиційних галузей і виробництв. Посилення відповідальності за порушення економічних методів регулювання господарської діяльності підкріплюється нормативними актами. Розширення повноважень органів управління для застосування їх на всій території необхідно здійснювати за такими напрямами.

Перший напрям пов'язаний з налагодженням виробництва. Слід реалізовувати проекти, які є цікавими для територій і передбачають акумуляцію їхніх сил й економічних можливостей на основі тісного виробничо-фінансового партнерства. До такого напряму можна віднести, наприклад, організацію зональних ринків сільськогосподарської продукції, товарів тривалого користування і культурно-побутового призначення.

Другий напрям – це комплексне використання рекреаційних ресурсів. Визначені та створені рекреаційні об'єкти можуть слугувати для організації туризму.

Третій напрям – розвиток автодорожнього господарства державного або місцевого значення з відповідним автосервісом. В умовах інтенсивного розвитку автоперевезень пасажирів і вантажів особливо актуальними стають питання технічного поліпшення доріг, облаштування їх заправними станціями, готелями тощо. Розв'язання цих проблем потребує об'єднання зусиль і економічних ресурсів декількох зацікавлених територіально-адміністративних утворень.

Четвертий напрям – це екологія, зокрема охорона земель сільськогосподарського призначення, відкритих водойм і лісів.

П'ятий напрям – взаємодія у створенні фінансово-кредитної системи для надання кредитів на основі кредитної кооперації, а також строкової допомоги з бюджету для "розвантаження» сезонних пікових ситуацій.

Функції центральних і місцевих органів влади покликані всіляко сприяти реалізації й розвитку форм взаємозв'язку між підприємствами й підприємницькими структурами та їхній діловій активності. Водночас слід активно створювати виробництва, зорієнтовані на розв'язання суто місцевих завдань, переважно в економічно відсталих районах, досягати приблизно однакової забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури за рахунок підвищення самостійності у формуванні територіальних ресурсів. Тісні зв'язки мають бути між центром і територією щодо розв'язання проблем екології. Багато проблем, епіцентр яких знаходиться на певних територіях, мають глобальний характер, а тому не піддаються розв'язанню силами територій. Зв'язки між територіями і центром у розв'язанні екологічних, а також соціально-демографічних проблем в умовах ринкових трансформацій посилюватимуться і в майбутньому.

Світовий досвід переконує, що близько 60 % усіх прибутків залишається в бюджеті територій. Це

пов'язано з найважливішим принципом ринкової економіки. Будь-яка, навіть найнижча, ланка економічної й територіальної структури країни самостійно заробляє і витрачає грошові кошти. Проте внаслідок об'єктивних причин ці ланки мають різні стартові можливості щодо реалізації даного принципу. Тому в період становлення ринкових відносин одне з основних завдань владних структур різного рангу полягає у забезпеченні умовно однакових стартових можливостей. Засобами у цих умовах є інвестиції, субсидії, дотації, податкові пільги, що перебувають у компетенції місцевої влади.

Проблема вирівнювання – це проблема розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів. Процеси розподілу й перерозподілу властиві не лише планово-розподільчій економіці з командно-адміністративною системою управління, а й ринковій. Для прикладу, федеральний бюджет Канади поділяється на дві частини, перша частина спрямована на загальнодержавні потреби і міжрегіональні програми, друга розподіляється між регіонами лише за одним критерієм – розміром потенційного національного прибутку на одну особу. На основі цього показника розв'язується проблема економічного вирівнювання регіонів.

Прагнення до економічного вирівнювання розвитку регіонів є потужним чинником, що визначає єдність держави. Відцентрові тенденції посилюються, коли штучно культивується превалювання одних територій та необґрунтовано вилучається прибуток, зароблений іншими. Принцип нерівності, що насаджується таким чином, зумовлює відхід тих територій, які вважають себе обділеними або мають за експертною оцінкою можливість (внаслідок акумуляції у себе ресурсів, що раніше віддавались центру) забезпечити динамічніший розвиток і вищий рівень життя.

Неможливість абсолютної рівності економічного розвитку територій пояснюється конкретними обставинами. *По-перше*, немає абсолютно однакових районів за потенціалом природних (у т. ч. й за наявністю місцевих корисних копалин), людських та інших ресурсів. Урахування відмінності цих потенціалів – об'єктивна вимога під час вироблення стратегії економічного розвитку. Принцип економії суспільної праці зумовлює пріоритетний економічний розвиток тих територій, що мають для цього сприятливіші об'єктивні умови. *По-друге*, соціально-економічна диференціація районів певною мірою пов'язана з перевагами географічного і транспортного положення, наявністю природних ресурсів, але нівелюється за допомогою системи оцінок цих ресурсів. Однак урахування трудомісткості та дефіцитності ресурсів хоча й вирівнює умови господарювання на відповідній території, не може й не повинне забезпечувати повної рівності. Не може тому, що в умовах ринкової економіки лише незначна частина цінового механізму перебуває в руках реальних органів влади. Не повинне тому, що існує небезпека втрати стимулів прискорення економічного розвитку на тих територіях, де економіка об'єктивно потребує менших витрат суспільної праці.

Попри всі особливості й відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку територій, держава, *по-перше*, покликана забезпечувати єдність відтворювальних макроекономічних процесів своїх територій. У цьому полягає основне призначення її соціально-економічної політики. *По-друге*, вона має сприяти економічному зацікавленню територій в активній соціально-економічній діяльності, домагаючись забезпечення стратегічної мети розвитку, структурного і якісного оновлення господарства.

Викладене переконливо доводить, що рівень сільського розвитку значною мірою залежить від потенціалу природних, людських, матеріально-технічних та інших ресурсів. Необхідність урахування цих відмінностей є об'єктивною вимогою у процесі вироблення стратегії соціально-економічного розвитку країни.

У контексті порівняння розвитку сільської економіки регіонів важливо зазначити специфічність та особливості їх. Для оцінювання кількісного і якісного складу цих регіонів використовують систему показників (індикаторів), які дають уявлення й розгорнуту характеристику соціально-економічних процесів і явищ, що відбуваються на сільських територіях, а також представляють якісний результат їх. Методологічні узагальнення наявних показників, методик і систем оцінювання рівнів сільського розвитку засвідчили надзвичайну складність цього процесу. Проте вони дали змогу виділити групи *детермінованих, фіксованих та результативних* індикаторів сільського розвитку, що набувають кількісного виразу через систему показників (табл. 1).

Детерміновані індикатори використовують для характеристики ресурсного забезпечення сільського розвитку, оцінювання продуктивності села шляхом визначення параметрів, представлених у таблиці.

Фіксовані індикатори свідчать про соціальний стан явищ і процесів на сільських територіях і включають населення, зайнятість, рівень життя, соціальну інфраструктуру.

Результативні індикатори – це показники, що містять основні параметри соціального добробуту сільського населення.

Для визначення індексів за базові беруться нормативні або середні величини окремих показників по економіці. Динаміка індексів дає змогу дослідити часові зміни ресурсного забезпечення сільського розвитку в регіоні.

Визначення інтегрального показника здійснюється за формулою:

$$I_U = \sqrt[n]{\prod_{J=1}^{n} I_J}, \qquad (1)$$

де: I_U – узагальнювальний (зведений) показник сільського розвитку регіону з урахуванням рівня його ресурсного забезпечення; I_J – одиничні показники (локальні індекси) сільського розвитку.

Оскільки показники повинні бути однорідні за ефектом (позитивним чи негативним), важливе методологічне значення розрахунку інтегрального показника має застосування одного з двох принципів

формування окремих показників: або «що більше, то краще», або «що більше, то гірше».

Таблиця 1

Показники оцінювання ресурсного забезпечення сільського розвитку регіону

№ п/п	Показник	Одиниця виміру	Фактичний рівень	Середній показник по країні (норматив)	Визначення індексу
Детерміновані індикатори					
1	Оцінка якості земельних ресурсів с-г. призначення	*бали*	$ЗР_Ф$	$ЗР_С$	$I_{ЗР} = ЗР_Ф / ЗР_С$
2	Коефіцієнт використання площі сільськогосподарських угідь	*к-т*	$ВЗ_Ф$	$ВЗ_с$	$I_{ВЗ} = ВЗ_Ф / ВЗ_С$
2	Фондозабезпеченість виробництва	*тис. грн*	$ФЗ_Ф$	$ФЗ_С$	$I_{ФЗ} = ФЗ_Ф / ФЗ_С$
3	Фондоозброєність працівника с-г. виробництва	*тис. грн*	$ФО_Ф$	$ФО_С$	$I_{ФО} = ФО_Ф / ФО_С$
4	Продуктивність с-г праці	*тис. грн*	$ПП_Ф$	$ПП_С$	$I_{ПП} = ПП_Ф / ПП_С$
5	Обсяги державної допомоги (пільги та компенсації) сільським жителям та господарюючим суб'єктам	*тис. грн*	$ОД_Ф$	$ОД_С$	$I_{ОД} = ОД_Ф / ОД_С$
6	Інвестиції на соціальні й природоохоронні заходи	*тис. грн*	$СП_Ф$	$СП_С$	$I_{СП} = СП_Ф / СП_С$
7	Видатки на утримання і розвиток соціальної та інженерної інфраструктури села	*тис. грн*	$СІ_Ф$	$СІ_С$	$I_{СІ} = СІ_Ф / СІ_С$
8	Дохід на одну особу сільського населення	*тис. грн*	$ДО_Ф$	$ДО_С$	$I_{ДО} = ДО_Ф / ДО_С$
Фіксовані індикатори					
1	Чисельність (густота) населення на 1 км^2	*осіб*	$ГН_Ф$	$ГН_С$	$I_{ГН} = ГН_Ф / ГН_С$
2	Середній розмір господарств (домогосподарств)	*га*	$РГ_Ф$	$РГ_С$	$I_{РГ} = РГ_Ф / РГ_С$
3	Забезпечення сільського населення основними об'єктами соціальної інфраструктури	*тис. грн*	$СЗ_Ф$	$СЗ_С$	$I_{СЗ} = СЗ_Ф / СЗ_С$
4	Рівень зайнятості сільського населення	*к-т*	$РЗ_Ф$	$РЗ_С$	$I_{РЗ} = РЗ_Ф / РЗ_С$
5	Розмір доходів сільського населення	*грн*	$РД_Ф$	$РД_С$	$I_{РД} = РД_Ф / РД_С$
6	Рівень бідності сільського населення*	*к-т*	$РБ_Ф$	$РБ_С$	$I_{РБ} = РБ_Ф / РБ_С$
Результативні індикатори					
1	Виробництво валової продукції с.-г. на 100 га с-г. угідь	*тис. грн*	$ВП_Ф$	$ВП_С$	$I_{ВП} = ВП_Ф / ВП_С$
2	Отримано прибутку на 100 га с-г. угідь	*тис. грн*	$ПР_Ф$	$ПР_С$	$I_{ПР} = ПР_Ф / ПР_С$
3	Отримано прибутку на одного зайнятого у виробництві	*тис. грн*	$ПЗ_Ф$	$ПЗ_С$	$I_{ПЗ} = ПЗ_Ф / ПЗ_С$
4	Коефіцієнт рентабельності в галузі регіону	*к-т*	$КР_Ф$	$КР_С$	$I_{КР} = КР_Ф / КР_С$
5	Рівень мотивації праці (частка заробітної плати в сукупному сімейному доході)	*к-т*	$ПМ_Ф$	$ПМ_С$	$I_{МП} = МП_Ф / МП_С$
6	Матеріальний стан сільського населення (частка видатків на харчування)	*к-т*	$МС_Ф$	$МС_С$	$I_{МС} = МС_Ф / МС_С$
7	Рівень освіти (частка населення у віці до 25 років із середньою та вищою освітою)	*к-т*	$РО_Ф$	$РО_С$	$I_{РО} = РО_Ф / РО_С$
8	Стабільність інституту сім'ї (співвідношення кількість браків і розлучень)*	*к-т*	$СС_Ф$	$СС_С$	$I_{СС} = СС_Ф / СС_С$
9	Рівень соціальної безпеки (кількість правопорушень)*	*к-т*	$СБ_Ф$	$СБ_С$	$I_{СБ} = СБ_Ф / СБ_С$

** Інтегральний показник за виділеними позиціями розраховується окремо.*

Безумовно, що такий підхід має й певні недоліки, оскільки не враховує побічні ефекти, такі як (*a*) – неефективне та високовитратне виробництво; (*b*) – ускладнену структурну адаптацію підприємств; (*c*) – невигідне становище споживачів з низькими доходами; (*d*) – вигоди, що отримують головним чином лише великі підприємства, тоді як малі мають незначну вигоду (оскільки вигода розподілялася на гектар і на кількість виробленої продукції); (*e*) – торговельні конфлікти з постачальниками і споживачами продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведення розрахунків за запропонованою методикою дає змогу визначити рівень розподілу наявного та задіяного сільського економічного потенціалу на територіях, а структурний аналіз його компонентів – виявити наявність резервів ресурсних складників.

Отримані в результаті аналізу дані стають інформаційною базою для ухвалення управлінських рішень регіональними й муніципальними органами влади, що дає змогу визначити напрями регіональної політики з урахуванням територіальних особливостей. На муніципальному рівні органам місцевого самоврядування вони сприяють позиціюванню території в структурі регіонального господарства, інтегруванню в процес розвитку регіону, сконцентруванню на перспективних напрямах розвитку.

Проте для найповнішого використання природних і просторових переваг сільських територій нагальною необхідністю стає формування кластерної (мережевої) моделі організації виробництва, створення територіально-виробничих агропромислових кластерів з високим рівнем спеціалізації та концентрації провідних у регіонах галузей агропромислового виробництва, ознакою інноваційної спрямованості, розвитку інноваційних технологій і продуктів.

Координація зусиль виробничих формувань, інфраструктурних складників, органів громадського, регіонального і державного управління для побудови мережі виробничо-комерційних структур, спроможної концентруватися, об’єднувати споріднених, супутніх і навіть конкуруючих виробників з метою кооперації для підвищення конкурентного статусу регіону потребує подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні засади Національної політики Сільського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oda.ck.ua/docs/2014/decenralizacia/1.ppt.

2. Бородіна О. Соціальні інновації в системі сільського розвитку: концептуальні підходи / О. Бородіна // Економіка України. – 2010. – С. 68-77.

3. Павлов О. І. Сільський розвиток як предмет наукового аналізу [Електронний ресурс] / О. І. Павлов. – Режим доступу: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2008-2/doc/2/07.pdf.

4. Шпильова Ю. Б. Теоретичні засади розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / Ю. Б. Шпильова, Т. М. Носуліч // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO.

5. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 376 с.

6. Прокопа І. В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку / І. В. Прокопа, Т. В. Беркута. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув., 2011. – 240 с.

7. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5.02.2015 р. за № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://interfax.com.ua/news/political/248850.html.

8. Президент Петро Порошенко підписав Закон «Про засади державної регіональної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/news/32385.html.

9. Рада прийняла закон про засади регіональної політики[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.ua/politics/1040620-rada-priynyala-zakon-pro-zasadi-regionalnoji-politiki.html.

10. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_monit_2014_1.

11. Узагальнені пропозиції Національної академії державного управління при Президентові України до опитувального листа з питань розвитку й підтримки місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://municipal.gov.ua/upload/usr/files/Yzagalneni_Propozicii_NA.

Россоха Владимир Васильевич, Газуда Леся Михайловна

УПРАВЛЕНИЕ СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ РАСШИРЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ РЕГИОНОВ

Статья посвящена актуальной управленческой проблеме регионального сельского развития. Основной задачей определено обоснование мероприятий реорганизации хозяйственного механизма территориального управления в контексте формирования и реализации новой государственной региональной политики на основе стимулирования и поддержки местных инициатив и содействия осуществлению полномочий органами местного самоуправления. Методами экономического анализа и синтеза установлены требования к управлению комплексным развитием производительных сил сельских территорий. Научный поиск, проведенный путем аналогий и сравнений, позволил определить государственные, территориальные и локальные цели и задачи

хозяйственного управления, функции и задачи органов территориального управления в условиях децентрализации власти. В исследовании обоснованы направления реорганизации хозяйственного механизма территориального управления, организации хозяйственного управления территорией, совершенствования отношений между трудовыми коллективами и органами управления. Определен состав экономических рычагов хозяйственного управления. Расширение полномочий территориального управления связано с налаживанием производства для решения местных проблем, комплексным использованием рекреационных ресурсов, развитием автодорожного хозяйства и техническим улучшением дорог, охраной природной среды, совершенствованием финансово-кредитной системы на основе кредитной кооперации. Освещены мировой опыт формирования территориальных бюджетов и экономического выравнивания регионов по критерию потенциального национального дохода на душу населения. Обозначенные проблемы и меры выравнивания экономического развития территорий Украины отличаются научной новизной. Доказана необходимость организации хозяйственного управления территорией на основе частно-государственного партнерства и принципах самофинансирования, самообеспечения, материальной заинтересованности, эквивалентности товарообмена между предприятиями, выгодности взаимоотношений хозяйствующих субъектов между собой и со всеми управленческими структурами. Практическую значимость составляет разработана система количественных и качественных показателей развития сельской экономики регионов, содержащая группы детерминированных, фиксированных и результативных индикаторов сельского развития, а также предложен методический подход к определению интегрального показателя территориального сельского экономического потенциала и проведения структурного анализа для выявления резервов его ресурсных составляющих. Данные анализа основывают информационную базу для определения перспективных направлений территориального развития и принятия управленческих решений.

Ключевые слова: *управление, сельская территория (регион, местность), сельское развитие, государственные региональная политика, хозяйственный механизм, стратегическое планирование*.

Rossokha V., Gazuda L.

RURAL DEVELOPMENT MANAGEMENT UNDER CONDITIONS OF EMPOWERMENT AND EXPANDING LIABILITIES OF THE REGIONS

A common managerial problem of regional rural development has been considered in the article. Substantiation of measures on reorganization of economic mechanism of managing territories in the context of forming and realization of the new state regional policy, based on stimulating and supporting local initiatives and assistance to realizing the powers of local governments has been defined as the general objective of the article. The requirements to the complex development management of productive forces of rural territories have been set using methods of economic analysis and synthesis. The study, conducted with the use of analogies and comparisons, made it possible to define the state, territorial and local aims and objectives of economic management, functions and tasks of territorial governance under decentralization. The ways of reorganization of the economic mechanism of territorial management, improving relations between labor groups and authorities have been substantiated in the study. The content of the economic instruments of economic management has been defined. The empowerment of local authorities is linked to the setting up of production for solving local problems, the complex use of recreation resources, the development of road management and technical adjustment of roads, the environmental protection and improvement of financial system based on the loan cooperation. The international experience of local budgeting and economical aligning of the regions according to the criteria of potential national income per person has been highlighted. The identified problems and measures of aligning economic development of the territories in Ukraine have certain novelty. The necessity in organizing economic management of the territory based on private-public partnership and principles of self-financing, self-sufficiency, economic interest, and equivalency of exchange in goods among the enterprises, mutual profitability of economic relations among the economic entities themselves and with the governmental bodies as well has been proved. The practical importance consists in the developed system of quantitative and qualitative indices of development of the rural economy in the regions, which contains groups of determined, fixed and resulting indicators of rural development, as well as in proposed methodological approach to the definition of the integral indicator of territorial rural economic potential and conducting the structural analysis, aimed at revealing the reserves of its resource components. The analysis data make the informational base for defining the perspective ways of territorial development and managerial decisions.

Key words: *management, rural territory (region, locality), rural development, the state regional policy, economic mechanism, strategic planning.*

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 911.3:33 (477.88)

Смочко Наталія Михайлівна,
к.г.н.,доцент кафедри туризму та рекреації,
Мукачівський державний університет

ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто загальні риси територіальної структури господарства Закарпатської області. Застосування статистичного, картографічного, методів математичного моделювання, районування, експедиційного поруч із загальнонауковими методами дозволило дослідити територіальну організацію сучасного господарського комплексу регіону, виявити його відповідність ресурсному потенціалу, тенденції трансформації його територіальної організації. Наведено характеристику внутрішньообласних районів Закарпатської області: Південно-Західного і Північно-Східного, що мають значні відмінності за рівнем соціально-економічного розвитку та видами господарювання населення, проте пов'язані між собою тісними господарськими зв'язками та формують єдиний соціально-економічний комплекс системою транспортних мереж (авто-, залізничних магістралей, ліній електропередач та зв'язку). Південно-Західний район охоплює низовинну передгірну територію і відзначається відносно вищим рівнем соціально-економічного розвитку, зокрема машинобудування, легкої, харчової і деревообробної промисловості, зернового господарства, тютюнництва, овочівництва, виноградарства, м'ясо-молочного скотарства, рекреаційного господарства. Цей район, маючи прикордонне положення, виконує важливі транспортні і розподільчі функції держави. Північно-Східний район займає гірські території Закарпатської області. Основні заняття населення – лісове господарство, рибництво, скотарство, вівчарство, рекреаційне господарство (оздоровчо-відпочинкова галузь). Значні поклади корисних копалин є основою для добувної промисловості, необхідною є активізація створення невеликих підприємств з переробки сільськогосподарської сировини, значні перспективи має туризм (сільський зелений, спортивний (передусім гірськолижний), пізнавальний та оздоровчо-відпочинковий та ін.). Просторові диспропорції у розвитку господарства області можуть бути подолані внаслідок формування нових опорних центрів (Хуст, Рахів), створення додаткових відгалужень від головної соціально-економічної осі області до населених пунктів у гірській частині. Наукова новизна полягає в дослідженні особливостей соціально-економічного розвитку адміністративних районів Закарпатської області, проведене на основі аналізу статистичних показників із застосуванням методів багатовимірного математичного аналізу що дозволило виділити різні території за рівнем розвитку і структурою господарства, згрупувати їх за подібністю. Практичне значення має запропонована модель територіальної структури обласного соціально-економічного комплексу.

Ключові слова: *соціально-економічний розвиток, територіальний господарський комплекс, територіальна структура господарства, регіональна просторова організація, внутрішньообласні райони.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні процеси, що відбуваються у суспільстві, накладають значний відбиток на всі аспекти життєдіяльності населення в Україні загалом і її окремих регіонах. Особливо це стосується господарської діяльності людей, що в умовах ринкової економіки набуває нових форм розміщення та розвитку, тобто регіональної просторової (територіальної) організації. Всі регіони України відрізняються між собою за економіко-географічним розташуванням, природними умовами та ресурсним потенціалом, демографічними особливостями, рівнями економічного та соціального розвитку, що потребує визначення стратегії розвитку окремого регіону, всебічного дослідження передумов трансформації територіальної організації його господарства. Такі науково-географічні дослідження є проблемою загальнодержавного значення та виступають основою для складання регіональних цільових програм, індикативних планів та територіальних прогнозів соціального і економічного розвитку території регіону в умовах перебудови суспільних відносин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання територіальної організації та трансформації господарства у перехідний до ринку період знайшли відображення в наукових дослідженнях українських вчених М. І. Барановського, Г. П. Балабанова, О. В. Гладкого, І. О. Горленко, В. О. Джамана, М. С. Дністрянського, Я. І. Жупанського, С. І. Іщук, Ф. Д. Заставного, В. І. Захарченка, С. А. Лісовського, В. П. Нагірної, Л. М. Нємець, Я. Б. Олійника, М. Д. Пістуна, Л. Г. Руденка, А. В. Степаненка, Д. М. Стеченка, П. О. Сухого, О. І. Шаблія, Л. Т. Шевчук та ін. Проте, на нашу думку, ще недостатньо розробленими є підходи щодо вивчення проблем сучасного функціонування регіональних господарських систем, до обґрунтування нових напрямків регіональної економічної і соціальної політики.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення загальних рис територіальної організації господарського комплексу Закарпатської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Територіальна організація господарства в сучасних умовах визначається як «…упорядкований,

урегульований процес розміщення продуктивних сил у межах країни та її регіонів» [1, с. 13]. Однією із фундаментальних закономірностей територіальної організації господарства країни та регіонів є її комплексний розвиток.

У процесі дослідження територіальних поєднань природних ресурсів, взаємозв'язків між ресурсною сферою, населенням і формами розселення, виробничими і соціальними галузями на певній території можна виділити елементи територіальної структури.

Територіальна структура визначається як сукупність територіальних відношень між об'єктами [2, с. 98]. Її елементами в обласному регіоні виступають точкові форми і ареальні частини обласного соціально-економічного комплексу. До точкових елементів належать ті, що формуються на основі одного населеного пункту – соціально-економічні пункти, центри і зосереджені вузли. До ареальних елементів господарського комплексу належать локальні соціально-економічні комплекси – міжрайонні (внутрішньообласні), районні, мікрорайонні.

Відмінності у природних умовах (рельєфі, кліматі, ґрунтовому покриві), обсягах і структурі природно-ресурсного потенціалу, розселенні та спеціалізації господарства обумовлюють специфіку соціально-економічного розвитку окремих частин Закарпатської області. Найважливішим чинником, який визначає ці особливості у регіоні, є рельєф, він є основою поділу території на гірську, передгірну та низовинну частини, що мають певні відмінності у спеціалізації господарства, зумовлені природними умовами.

Дослідження особливостей соціально-економічного розвитку адміністративних районів Закарпатської області, проведене на основі аналізу статистичних показників із застосуванням методів багатовимірного математичного аналізу, дозволило виділити різні території за рівнем розвитку і структурою господарства, згрупувати їх за подібністю (рис. 1).

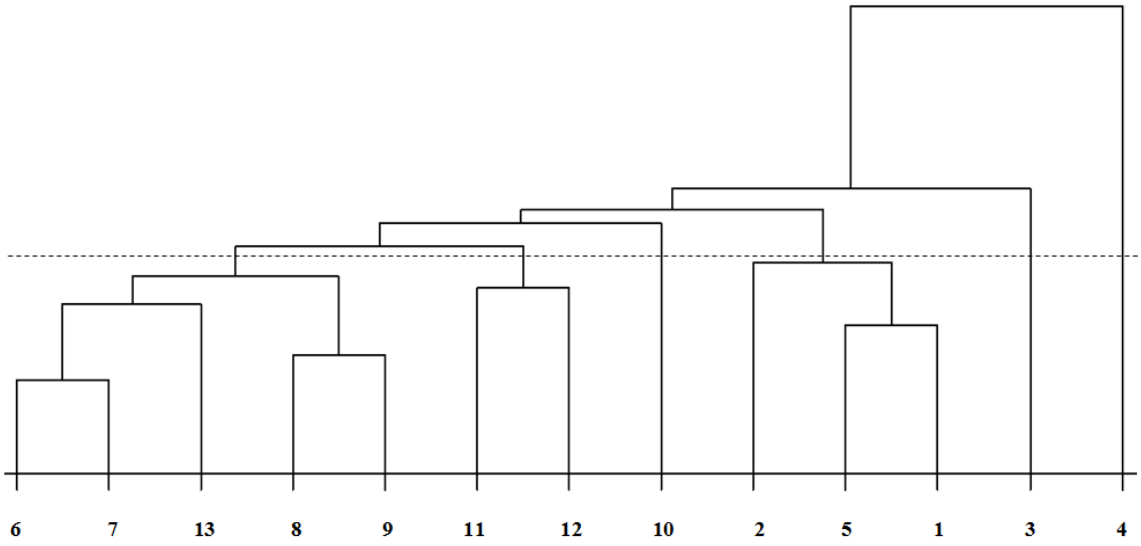

Райони Закарпатської області: 1 – Берегівський; 2 – Виноградівський; 3 – Мукачівський; 4 – Ужгородський; 5 – Іршавський; 6 – Хустський; 7 – Тячівський; 8 – Великоберезнянський; 9 – Перечинський; 10 – Свалявський; 11 – Міжгірський; 12 – Воловецький; 13 – Рахівський.

Рис. 1. «Граф-дерево поєднань» районів Закарпатської області

При певних відмінностях у соціально-економічному потенціалі, спільність у розвитку мають адміністративні райони, які можна об'єднати у два типи і декілька підтипів. Дещо окремо виділяється Ужгородський район, що відбулося внаслідок значних показників демографічного і соціально-економічного розвитку, які надає району обласний центр – м. Ужгород (це найбільше місто в області, яке є одночасно не лише адміністративним, але й економічним, культурним центром, яке впливає на всю територію області різними видами соціально-економічних зв'язків). Але за більшістю показників цей район подібний до інших, які знаходяться на рівнинній території.

Модель територіальної структури господарства Закарпатської області представлена на рис. 2.

На території Закарпатської області сформувалися два внутрішньообласні райони, які мають значні відмінності за рівнем соціально-економічного розвитку та видами господарювання населення: Південно-Західний і Північно-Східний (рис. 3). Вони пов'язані між собою тісними господарськими зв'язками та формують єдиний соціально-економічний комплекс системою транспортних мереж (авто-, залізничних магістралей, ліній електропередач та зв'язку).

Південно-Західний район охоплює низовинну і підгірну території в межах Ужгородського, Мукачівського, Берегівського, Виноградівського, Іршавського, Хустського і Тячівського районів. Він займає 45% площі області. Тут проживає 65% її населення. Ця територія має рівнинний рельєф, помірний клімат з високими сумами активних температур і достатнім зволоженням. Це найбільш розвинена частина області, на її території знаходиться обласний центр. Вона відзначається дуже високим

рівнем господарського освоєння: високими рівнями розораності земель, щільності населення, порівняно високим рівнем урбанізації, густою мережею транспортних шляхів.

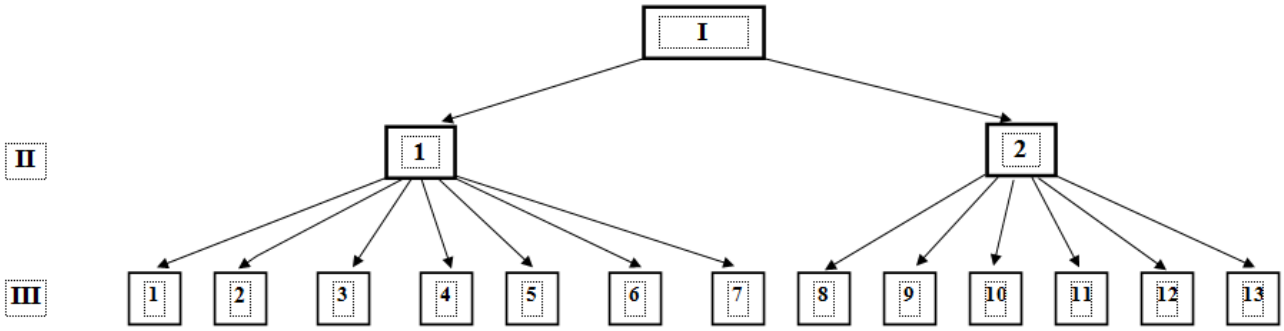

Територіальний господарський комплекс:

I – Закарпатський обласний

II – Міжрайонні (внутрішньообласні):

1 – Південно-Західний, 2 – Північно-Східний

III – Районні:

1 – Ужгородський, 2 – Мукачівський, 3 – Берегівський, 4 – Виноградівський, 5 – Іршавський, 6 – Хустський, 7 – Тячівський, 8 – Великоберезнянський, 9 – Перечинський, 10 – Воловецький, 11 – Свалявський, 12 – Міжгірський, 13 – Рахівський

Рис. 2. Територіальна організація господарського комплексу Закарпатської області

Однією з особливостей територіальної організації Південно-Західного району є концентрація переважної більшості діючих підприємств промисловості в Ужгородському та Мукачівському районах. Це пояснюється функціями Ужгорода як адміністративно-територіального центру, наявністю інфраструктури, демографічного потенціалу.

Тут виробляється майже 70% промислової продукції області, зосереджено 85% посівних площ сільськогосподарських культур. Основні галузі спеціалізації району – машинобудування, легка, харчова, видобувна, деревообробна і промисловість будівельних матеріалів, зернове господарство, овочівництво, виноградарство, тютюнництво, плодівництво, м'ясо-молочне скотарство, рекреація.

Південно-Західний район має найвищі в області показники соціального розвитку, найбільший працересурсний потенціал. Тут зосереджені культурно-освітні центри Закарпаття – м. Ужгород і м. Мукачево. Але в інших містах ці галузі ще розвинені недостатньо. Соціальна, як і виробнича сфера таких міст, має орієнтуватися на розвиток малого бізнесу, в них доцільно ширше розвивати не тільки торгівлю, але й освіту, туризм, охорону здоров'я, інші галузі, щоб перетворити малі міста району у центри соціального обслуговування населення навколишньої території. Навколо основних центрів району –м. Ужгород, м. Мукачево, м. Хуст – сформувалися однойменні підрайони. Ці центри є місцем притягання населення з інших районів області та з-за її меж. Найпотужнішим з них за обсягами соціально-економічного потенціалу є Ужгородський. Завдяки обласному центру тут зосереджені найбільші промислові підприємства, культурно-освітні заклади. А завдяки розташуванню у районі м. Чоп тут формуються експортно-імпортні потоки нашої країни з країнами Європи.

Найбільшим за площею підрайоном є Мукачівський (див. рис. 3). Це найдинамічніший в області підрайон завдяки центрально-географічному розташуванню та унікальним природним сільськогосподарським ресурсам. Крім галузей господарства, що присутні у всьому районі, тут поширене раннє овочівництво і плодівництво, виноградарство і виноробство, що формують «обличчя» Закарпаття у всеукраїнському поділі праці. Селище Середнє – відомий в Україні центр виноробства.

Завдяки унікальним ландшафтам та історико-культурним пам'яткам у підрайоні все більшого значення набуває рекреація (Мукачево, Берегово, Чинадійово та ін.), зокрема туризм (фестивалі, екскурсії). Інші центри району (Тячів, Іршава, Виноградів) внаслідок недостатніх трансформаційних процесів у промисловості значно зменшили свій соціально-економічний потенціал у кризові роки, вони є агропромисловими і організаційно-господарськими центрами для території «своїх» адміністративних районів. Навіть таке селище, як Солотвино, що розвивалося раніше завдяки соледобуванню і оздоровленню населення, тепер поступово занепадає через послаблення цих видів діяльності.

Відсутність комплексного використання природних ресурсів, фізичне та моральне старіння видобувних підприємств (ртуті у смт. Вишково, солі у смт. Соловино та ін.), незначні кошти на освоєння нових родовищ корисних копалин (каоліну, бентонітових глин, облицювального каменя та ін.) гальмують розвиток у районі гірничодобувної та інших галузей промисловості. Їх розвиток сприяв би активізації соціально-економічної бази не тільки міських, але й сільських поселень регіону. У цьому важливу роль може відіграти легка промисловість, особливо швейна, вовняна, шкіргалантерейна, для розвитку якої є місцеві і сировинні ресурси.

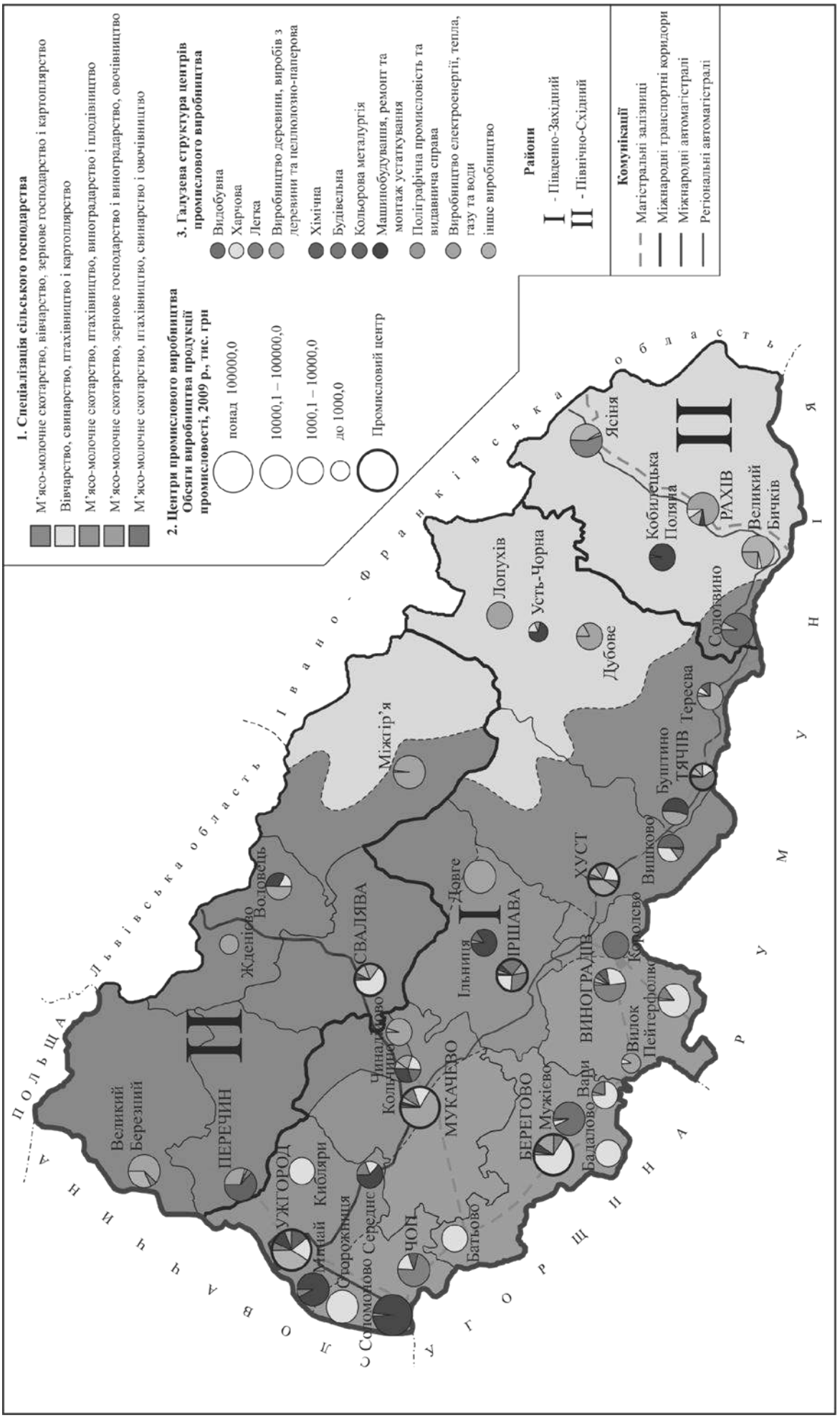

Рис. 3. Територіальна структура господарства Закарпатської області

Це значною мірою закріпило б трудові ресурси на території регіону, зменшило б рівень безробіття і масові виїзди населення.

Північно-Східний район охоплює Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський, Перечинський, Свалявський, Рахівський райони. На його території, що становить 55 % площі області, проживає 35% її населення. Це – типово гірська територія, яка відзначається невисокою господарською освоєністю, низькими показниками виробництва промисловості і сільськогосподарської продукції. Найнижчий рівень економічного розвитку спостерігається в гірських районах (Великоберезнянському, Воловецькому та Міжгірському). Основне багатство району – рекреаційні і лісові ресурси. Населення займається в основному лісозаготівлями, переробкою лісу, відгінно-пасовищним тваринництвом (вівчарством, скотарством), рибництвом (форельні господарства). Загальнодержавне значення має рекреаційне господарство, а в ньому – санаторно-курортна галузь. На базі унікальних родовищ мінеральних вод у районі функціонують санаторії і курорти, на яких оздоровлюються люди не тільки з України, але й інших країн. Діють також заводи із розливання мінеральних вод «Свалява», «Лужанська», «Поляна Квасова» та ін.

Найбільші курортні центри – м. Свалява і с. Поляна (санаторії «Поляна», «Квітка Полонини», «Сонячне Закарпаття», будинки відпочинку та ін.). Поблизу смт. Міжгір'я є санаторій «Верховина» та турбаза «Карпати», смт. Жденієво Воловецького району – турбази «Плай» і «Форель», міста Рахів – «Тиса», турбази у селищах Ясіня і Кобелецькій Поляні. Є також велика кількість місць організованого і неорганізованого відпочинку людей, розвивається активний (гірськолижний, спортивний), зелений туризм.

Основною галуззю виробництва у районі є лісове господарство. Цьому сприяє найвища лісистість території не тільки в області, але й Україні загалом, сформовані у населення навики ведення лісового господарства, переробки лісу. Ця галузь розвинена у всій гірській території, найбільшими центрами деревообробки є міста Свалява та Перечин, селища – Великий Бичків, Кобеляцька Поляна, Воловець, Великий Березний, Усть-Чорна, Дубове та ін.

У районі добре розвинені художні промисли (різьба по дереву, килимарство, виготовлення виробів зі шкіри і вовни, вишивання тощо). Місто Рахів – найбільший центр виробництва гуцульських виробів у Закарпатті.

Відсутність на території району великих і середніх міст, а також дисперсне розселення сільського населення зумовлює значно нижчий, ніж в Північно-Східному районі, соціальний розвиток.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розробка шляхів реструктуризації територіальної організації господарського комплексу для кожної окремої внутрішньорегіональної одиниці має суто індивідуальний підхід, що забезпечує принцип територіальної справедливості. Його сутність полягає в тому, щоб жителі району, незалежно від його територіально-просторового розміщення мали майже однакові умови для життєдіяльності. Адже райони Закарпатської області вирізняються між собою історією формування, економіко-географічним положенням, природно-ресурсним потенціалом, складом населення, галузевою структурою тощо.

Незважаючи на реалізацію ряду заходів із поліпшення геопросторової організації господарства, певні відмінності у соціально-економічному розвитку господарства різних частин області збережуться і в майбутньому, вони зумовлюватимуть, передусім, специфіку життєдіяльності населення у гірській і низовинній частинах області.

На нашу думку, окреслення загальних рис територіальної структури господарського комплексу Закарпатської області є передумовою для визначення головних трансформаційних процесів територіальної організації регіону, з метою забезпечення високих темпів розвитку пріоритетних галузей економіки і їх вихід на міжнародну арену, підвищення рівня життя громадян області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком / Д. М. Стеченко – К.: Вища школа, 2000. – 224 с.
2. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук – К.: Знання, 1998. – 416 с.

Смочко Наталия Михайловна

ОБЩИЕ ЧЕРТЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрены общие черты территориальной структуры хозяйства Закарпатской области. Применение статистического, картографического, методов математического моделирования, районирования, экспедиционного рядом с общенаучными методами позволило изучить территориальною организацию современного хозяйственного комплекса региона, выявить его соответствие ресурсному потенциалу, тенденции трансформации его территориальной организации. Представлена характеристика внутриобластных районов Закарпатской области: Юго-Западного и Северо-Восточного, имеющих значительные различия по уровню социально-экономического развития и видами хозяйствования населения, однако связаны между собой тесными хозяйственными связями и формирующие единый социально-экономический комплекс системой транспортных сетей (авто-, железнодорожных магистралей, линий электропередач и связи). Юго-Западный район охватывает низменную предгорную территорию и отмечается относительно высоким уровнем социально-экономического

развития, в частности машиностроением, легкой, пищевой и деревообрабатывающей промышленности, зернового хозяйства, табаководства, овощеводства, виноградарства, мясомолочного скотоводства, рекреационного хозяйства. Этот район, имея пограничное положение, выполняет важные транспортные и распределительные функции государства. Северо-Восточный район занимает горные территории Закарпатской области. Основные занятия населения – лесное хозяйство, рыбоводство, скотоводство, овцеводство, рекреационное хозяйство (оздоровительная отрасль). Значительные залежи полезных ископаемых являются основой для добывающей промышленности, необходима активизация создания небольших предприятий по переработке сельскохозяйственного сырья, значительные перспективы имеет туризм (сельский зеленый, спортивный (прежде всего горнолыжный), познавательный и оздоровительно-развлекательный и др.). Пространственные диспропорции в развитии хозяйства области могут быть преодолены в результате формирования новых опорных центров (Хуст, Рахов), создание дополнительных ответвлений от главной социально-экономической оси области к населенным пунктам в горной части. Научная новизна заключается в исследовании особенностей социально-экономического развития административных районов Закарпатской области, проведенное на основе анализа статистических показателей с применением методов многомерного математического анализа, позволило выделить различные территории по уровню развития и структурой хозяйства, сгруппировать их по сходству. Практическое значение имеет предложенная модель территориальной структуры областного социально-экономического комплекса.

Ключевые слова: *социально-экономическое развитие, территориальный хозяйственный комплекс, территориальная структура хозяйства, региональная пространственная организация, внутриобластные районы.*

Smochko N.

GENERAL FEATURES OF TERRITORIAL STRUCTURE OF ECONOMIC COMPLEX OF TRANSCARPATHIAN REGION

General features of the territorial structure of the economy in Transcarpathian region have been considered in the article. The use of statistical, cartographic, methods of mathematical modeling, zoning, expeditionary along with general scientific methods made it possible to study the territorial organization of modern economic complex of the region, to identify its resources compliance, trends in transformation of its territorial organization. Scientific novelty is to study the features of social and economic development of districts of Transcarpathian region on the basis of statistical indicators analysis using the methods of multivariate mathematical analysis, which allowed to allocate different territories in terms of development and economic structure, to group them by similarity. The model of territorial structure of regional social and economic complex has been presented. The inner-districts of Transcarpathian region have been characterized : South-West and North-East with significant differences in terms of social and economic development and types of economic activities of the population, but are linked by close economic ties and form a single social and economic complex with transport system networks (auto-, railway lines, power lines and communication). Southwestern area covers low-lying pre-mountainous area and has a relatively higher level of social and economic development, including engineering, light industry, food and wood processing industry, grain production, tobacco, vegetables, wine, meat and dairy production, recreational facilities. This area, with border position, performs important transport and distribution functions of the state. Northeastern area is the mountainous region. Forestry, fishing, cattle- and sheep breeding, recreational facilities (health and recreation industry) are the main types of occupation for the population. Significant deposits of mineral resources is the basis for the mining industry, it is necessary to activate the creation of small enterprises on processing agricultural raw materials, there are significant prospects for tourism (rural, green, sports (especially skiing), cognitive and health recreation, etc.). Spatial disparities in the development of the region can be overcome due to the formation of new reference centers (Khust, Rakhiv), the establishment of additional branches from the main social and economic axis of the region to settlements in the mountainous part.

Key words: *social and economic development, territorial economic complex, territorial structure of the economy, regional spatial organization, inner-districts.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 330.15

Стадницький Юрій Іванович,
д.е.н., проф., професор кафедри економіки і фінансів,
Політехніка Свєнтокшиська (Польща)

ГОРИ ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ РЕСУРС: СПЕЦИФІКА ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті «Гори як регіональний природний ресурс: специфіка оптимального управління» ставилося за мету дослідження шляхів удосконалення управління соціально-економічним розвитком гірських територій в Україні. Гори унаслідок значних розмірів відносяться до регіональних природних ресурсів, що ними користуються й розпоряджаються багато «співвласників» (підприємств, країн), економічні інтереси яких не завжди співпадають. Можлива ситуація, коли кожен із них прагне використати «свою» частину ресурсів із найбільшим для себе ефектом, мало звертаючи увагу на збиток, який при цьому може бути завданий сусіду, та й усій природі в цілому. Тому оптимальне управління використання ресурсів гір можливе лише на основі взаємоузгоджених дій усіх «співвласників». Мета статті – аналіз базових положень Альпійської та Карпатської Конвенції, визначення елементів їх подібності та відмінності. Визначено, що базові положення цих Конвенцій подібні, передусім, констатацією екологічної важливості у європейському масштабі як Альп, так і Карпат, а також факту специфіки цих територій як місця співіснування багатьох народів і держав. Однак Альпійська Конвенція, на відміну від Карпатської, містить положення про важливість Альп як джерела ресурсів для місцевого населення і позаальпійських регіонів, їх роль як транзитної території, а також про необхідність, щоб господарська діяльність в Альпах була екологічно безпечною, оскільки вона щораз більше загрожує природі Альп. Обґрунтовано, що як Альпійська, так і Карпатська конвенція є лише рамковими документами, які декларують певні принципи господарської та природоохоронної діяльності у цих гірських регіонах. А розроблення програм щодо оптимального використання ресурсів гір, обґрунтування оптимальних параметрів цього використання є завданням для колективів фахівців і науковців. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку стосуються методологічних, методичних та практичних аспектів розроблення програм щодо оптимального використання ресурсів гір, обґрунтування оптимальних параметрів цього використання.

Ключові слова: *гірські території, регіональний розвиток, Альпійська Конвенція, Карпатська Конвенція, регіональні ресурси.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Гори унаслідок значних розмірів відносяться до регіональних природних ресурсів, що ними користуються й розпоряджаються багато «співвласників» (підприємств, країн), економічні інтереси яких не завжди співпадають. Можлива ситуація, коли кожен із них прагне використати «свою» частину ресурсів із найбільшим для себе ефектом, мало звертаючи увагу на збиток, який при цьому може бути завданий сусіду, та й усій природі загалом. Тому оптимальне управління використання ресурсів гір можливе лише на основі взаємоузгоджених дій усіх «співвласників».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на доволі значну кількість публікацій, які присвячені покращенню соціально-економічної ситуації у межах гірських територій [1-7], увага у них не концентрується на необхідності трактування гір, як регіонального природного ресурсу, оптимальне використання якого можливе лише на основі взаємоузгоджених дій усіх «співвласників».

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – аналіз базових положень Альпійської та Карпатської Конвенції, визначення елементів їх подібності та відмінності. Визначено, що базові положення цих Конвенцій подібні, передусім, констатацією екологічної важливості у європейському масштабі як Альп, так і Карпат, а також факту специфіки цих територій як місця співіснування багатьох народів і держав. Однак Альпійська Конвенція, на відміну від Карпатської, містить положення про важливість Альп як джерела ресурсів для місцевого населення і поза альпійських регіонів, їх роль як транзитної території, а також про необхідність, щоб господарська діяльність в Альпах була екологічно безпечною, оскільки вона щораз більше загрожує природі Альп.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із найбільш відомих документів у сфері управління такими регіональними ресурсами як гори є «Угода щодо Захисту Альп (Альпійська Угода)» («Convention on the Protection of the Alps (Alpine Convention)) [8]. Укладення цієї угоди базувалося на таких положеннях, що визнавалися кожною стороною:

– Альпи є одним із найбільших незіпсованих природних регіонів у Європі, що має унікальну й різноманітну флору та фауну;

– країни, на території яких лежать Альпи, мають своєрідну історію та культуру. Ці країни мають суттєві природні, демографічні, юридичні, політичні економічні та інші відмінності;

– Альпи є важливим джерелом ресурсів як для місцевого населення так і для поза альпійських регіонів. Вони відіграють важливу роль транзитного регіону для людей та вантажів;

– господарська та інші види людської діяльності усе більше загрожують природі Альп, а, тим

самим, їх екологічним функціям. Ліквідація екологічного збитку після його виникнення буде неможливою, або потребуватиме дуже багато часу та коштів;

– господарська та інші види людської діяльності повинні бути екологічно безпечними.

«Альпійська Угода» проголошує, що договірні сторони повинні здійснювати політику збереження та захисту Альп на принципах: «запобігання деградації довкілля», «забруднювач платить», «співробітництво зацікавлених сторін», «раціональне використання ресурсів». Стаття 2 «Альпійської Угоди» проголошує необхідність реалізації заходів у таких сферах:

1. Населення й культура. Поважати, зберігати і розвивати культурну й соціальну незалежність місцевого населення, гарантувати підвищення його життєвого рівня. Забезпечувати взаємне розуміння й співробітництво між альпійськими і позаальпійськими поселеннями.

2. Регіональне планування. Гарантувати раціональне використання землі і гармонійний розвиток цілого регіону шляхом ретельного планування та координації заходів.

3. Запобігання забруднення повітря. Рішуче зменшити викиди забруднюючих речовин в Альпійському регіоні до рівня, що – не шкідливий для людини, тварин і рослин (з урахуванням забруднень, що надходять ззовні регіону).

4. Збереження ґрунту. Зменшити кількісний і якісний збиток ґрунту, застосовуючи лісівничі та сільськогосподарські методи, які не шкодять ґрунту, контролюючи ерозію та обмежуючи ущільнення ґрунту.

5. Управління водними ресурсами. Зберігати чи відновити озера й ріки, використовуючи водні ресурси в інтересах місцевого населення без шкоди навколишньому середовищу.

6. Збереження природи і сільської місцевості. Захищати, зберегти і, де необхідно, реабілітувати природне навколишнє середовище і сільську місцевість, так, щоб екосистеми були здатні функціонувати, тварини і різновид рослин – збережені, здатність природи до регенерації і сталої продуктивності підтримана, а розмаїтість, унікальність і краса природи і сільської місцевості в цілому збережені на стало.

7. Сільське господарство гір. Підтримувати традиційне управління землею, яке є екологічно сумісним і враховує місцеві умови. Слід пам'ятати про менш сприятливі економічні умови в горах для сільськогосподарського виробництва.

8. Лісове господарство гір. Зберігати, зміцнювати й відновити роль лісів, особливо їхню захисну роль, поліпшуючи опірність екосистем лісу, застосовуючи, головним чином, природні методи лісівництва і запобігаючи будь-які технології, шкідливі для лісів. Слід пам'ятати про менш сприятливі економічні умови в горах для лісогосподарського виробництва.

9. Туризм і відпочинок. Погоджувати розвиток туризму з екологічними та соціальними вимогами, виділяючи ареали, заборонені для відвідування туристами.

10. Транспорт. Зменшити обсяг і небезпеки міжальпійського і трансальпійського транспортного руху до рівня, що не шкідливий для людей, тварин і рослин, переключаючи більшу кількість руху на залізниці особливо, забезпечуючи відповідну інфраструктуру й стимули.

11. Енергія. Застосовувати методи для виробництва, розподілу й використання енергії, що не є шкідливими для довкілля, здійснювати заходи з енергозбереження.

12. Управління твердими відходами. Розвивати систему збору відходів, використання й управління ними, що враховує спеціальні топографічні, геологічні і кліматичні умови Альпійського регіону.

У Києві на V Всеєвропейській конференції міністрів «Довкілля для Європи» була прийнята Рамкова Конвенція про захист довкілля та сталий (збалансований) розвиток у Карпатському регіоні. Укладення цієї угоди базувалося на положеннях, що Карпати є:

– природним надбанням визначної краси та екологічної цінності, центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок та найбільшою у Європі територією з незайманими пралісами, а також цілісним регіоном гір та пов'язаних із ними низовин;

– однією з найбільших цілісних незайманих природних територій у Європі, яка зі своїм унікальним та різноманітним природним середовищем, культурою та історією формує екологічне, економічне, культурне, рекреаційне та живе довкілля у серці Європи, де співіснує багато народів та держав;

– ключовим середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення;

– живим довкіллям для місцевого населення, внесок якого у сталий соціальний, культурний та економічний розвиток та збереження традиційних знань у Карпатах є незаперечним.

Аналіз базових положень Альпійської та Карпатської Конвенції дозволяє вказати на елементи їх подібності та відмінності. Базові положення цих Конвенцій, подібні, передусім, констатацією екологічної важливості у європейському масштабі як Альп так і Карпат, а також факту специфіки цих територій як місця співіснування багатьох народів і держав. Однак Альпійська Конвенція, на відміну від Карпатської, містить положення про важливість Альп як джерела ресурсів для місцевого населення і поза альпійських регіонів, їх роль як транзитної території, а також про необхідність, щоб господарська діяльність в Альпах була екологічно безпечною, оскільки вона щораз більше загрожує природі Альп.

«Карпатська Угода» проголошує, що договірні сторони повинні здійснювати політику збереження та захисту Карпат на принципах:

– проведення запобіжних заходів та «забруднювач платить»;

– посилення транскордонного співробітництва;

– сприяння раціональному та збалансованому використанню земельних ресурсів.

Порівняння наведених із принципами політики

та захисту Альп показує фактичну ідентичність за винятком підходу до раціонального та збалансованого використання ресурсів. У «Карпатській Конвенції» мова чомусь йде лише про земельні ресурси, тоді як у «Альпійській Конвенції» цей принцип стосується усіх ресурсів гір.

Статті 3-10 «Карпатської Конвенції» стосуються різноманітних сфер. Згідно статті 3 «Охорона та збалансоване використання біологічного та ландшафтного різноманіття» сторонам слід дотримуватися політики, спрямованої на збереження, збалансоване використання та відновлення біологічного та ландшафтного різноманіття у Карпатах, а також здійснювати відповідні заходи, що гарантують високий рівень захисту та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, забезпечують захист видів флори і фауни, характерної для цього регіону, особливо захист зникаючих видів, карпатських ендемічних видів та великих хижих тварин. Ця ж стаття підкреслює, що сторони підтримують заходи з розробки та впровадження планів управління та відновлення, запобігання інтродукції, контроль та викорінення не аборигенних видів та генетично модифікованих організмів, котрі становлять загрозу екосистемам, природному середовищу та видам.

Згідно статті 4 «Сталий (збалансований) розвиток сільських територій та територіальне планування» сторони повинні здійснювати політику територіального (просторового) планування, спрямовану на збалансований розвиток Карпат, беручи до уваги особливі екологічні та соціально-економічні умови в Карпатах та гірських екосистемах, забезпечують переваги та вигоди для місцевих громад та усього населення.

Згідно статті 5 «Збалансоване та інтегроване управління водоймами та басейнами річок» сторони мають здійснювати відповідні заходи для сприяння політиці, що поєднує збалансоване використання водних ресурсів та планування землекористування, а також спрямовувати свою діяльність та плани на проведення політики, яка спирається на інтегрований підхід до управління басейнами річок, враховуючи гідрологічні, біологічні та екологічні особливості басейнів гірських річок, визнаючи в той же важливість відвернення забруднення, повеней та контроль за ними. Ця ж стаття підкреслює, що Сторони мають проводити політику, спрямовану на стале збалансоване управління поверхневими та підземними водними ресурсами, забезпечуючи доступ до прісної води належної якості та у достатній кількості, котра має належні санітарні параметри.

Стаття 5 також формулює, що Сторони мають проводити політику, спрямовану на збереження природних водотоків, джерел, озер, водно-болотних угідь та відповідних екосистем, а також на відвернення негативних наслідків (повеней, підтоплення, надмірної водної ерозії, та небезпек, що пов’язані з льодоставом). Сторони повинні також розробляти координовану або спільну систему заходів, дій та попередження стосовно транскордонних впливів змін водного режиму.

Згідно статті 6 «Збалансоване сільське господарство та лісівництво» сторони, у спільних інтересах, повинні дотримуватися політики, спрямованої на стале та збалансоване підтримання земель, що традиційно культивуються людиною, проводять відповідні заходи для впровадження політики у сільському господарстві, з урахуванням потреб захисту гірських екосистем та ландшафтів, збереження біорізноманіття, а також враховуючи менш сприятливі умови для розвитку сільського господарства в гірських районах та можливості здійснення спеціальної політики, такої як підтримка екстенсивного гірського землеробства у Карпатах. Сторони повинні дотримуватися політики, спрямованої на розробку відповідних механізмів, зокрема надзвичайно важливих агроекологічних програм у Карпатах; сприяння інтеграції екологічних інтересів у політику сільського господарства та планів землевпорядкування та землекористування; а також враховують надзвичайну екологічну важливість екосистем Карпатських гір, зокрема природних та напівприродних трав’янистих екосистем як складової частини екологічної мережі, ландшафтів та традиційного землекористування.

Стаття 5 також формулює, що сторони повинні спрямовувати свої зусилля на застосування практики збалансованого управління та відновлення гірських лісів у Карпатах, беручи до уваги багатогранні екологічні функції карпатських лісів, величезне екологічне значення карпатських гірських екосистем, а також менш сприятливі умови у гірських лісах. Сторони мають дотримуватися політики, спрямованої на відведення природних незайманих лісових заповідних угідь для того, щоб обмежити їх використання, або ж зробити їх використання відповідним до завдань охорони природи. Важливим у цій статті є положення, згідно якого сторони повинні дотримуватися політики, яка б підтримувала і сприяла використанню ринкових інструментів у галузі сталого та збалансованого управління лісами, зокрема добровільні проекти сертифікації (таксації) лісу, що узгоджувались б з міжнародними принципами екологічно збалансованого управління лісами.

Згідно статті 7 «Збалансований транспорт та інфраструктура» сторони повинні дотримуватися політики планування розвитку сталого (збалансованого) транспорту та інфраструктури з урахуванням географічних особливостей гірських регіонів, необхідності захисту вразливих зон біологічного та ландшафтного різноманіття, а також тих регіонів, що мають особливе значення для туризму. Сторони також повинні здійснювати заходи та співпрацювати у впровадженні такої транспортної політики, яка надавала б мобільність та доступ до Карпатського регіону, і в той же час мінімізувала б негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварини, та звертала б особливу увагу на забезпечення роботи різноманітних транспортних систем та враховувала б різноманітні потреби сталого (збалансованого) управління транспортом на усіх стадіях планування розвитку транспорту у Карпатах.

Згідно статті 8 «Збалансований туризм» сторони повинні вживати заходів до підтримання екологічно-збалансованого туризму у Карпатах, котрий надає переваги для місцевого населення та базується на

неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат, поліпшуючи співробітництво у цьому напрямку. Сторони повинні проводити політику, котра спрямована на забезпечення міждержавного співробітництва для сприяння розвитку екологічно-збалансованого туризму, створюючи спільні плани управління міждержавними регіонами та тими регіонами, що межують.

Згідно статті 9 «Відновні джерела енергії та більш екологічно чисте виробництво» сторони повинні проводити політику, спрямовану на запровадження та вдосконалення екологічно розумних та ефективних методів виробництва, розподілу та використання енергії, звертаючи особливу увагу на відновні джерела енергії та збереження екосистем та типових ландшафтів. Сторони повинні проводити політику із забезпечення впровадження відповідних більш екологічно чистих технологій виробництва у Карпатах, а також здійснювати запобіжні заходи, спрямовані на попередження та ліквідацію наслідків аварій на промислових підприємствах, звертаючи особливу увагу на специфіку гірських екосистем.

Згідно статті 10 «Культурне надбання та традиційні знання» сторони повинні проводити політику, спрямовану на збереження та вдосконалення культурного надбання та традиційних знань місцевого населення, а також на сприяння культурному туризму та виробництву й маркетингу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості. Сторони повинні спрямовувати свої зусилля на збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід, форм, сортів та культурних рослин і тварин Карпат.

Повторюючи основні принципи «Альпійської конвенції» щодо необхідності реалізації певних заходів у певних сферах, «Карпатська Конвенція» наводить дещо ширший перелік можливих інструментів досягнення цілі. Окрім цього в «Карпатській Конвенції» значна увага приділена декларуванню орієнтації на безумовне дотримання принципів сталого розвитку, а також підкреслюється необхідність викорінення не аборигенних видів та генетично модифікованих організмів, котрі становлять загрозу екосистемам, природному середовищу та видам. Занепокоєння загрозою не аборигенних видів та генетично модифікованих організмів виникло вже після підписання «Альпійської Конвенції», оскільки саме в останні роки набуло значного поширення як штучне розповсюдження не аборигенних видів організмів під впливом людської діяльності, так і впровадження досягнень генної інженерії.

У сенсі охорони природи ситуація в Альпах і Карпатах справді, схожа, але проблеми Карпатського регіону є значно комплекснішими. Сьогодні людям у Українських Карпатах ведеться дуже важко, бо вони не мають роботи. Очікувалося, що прийняття Карпатської конвенції стимулюватиме залучення інвестицій, створення нових робочих місць, бо коли немає роботи, люди змушені експлуатувати природу: рубати ліс й використовувати для господарських потреб рідкісні види рослин. Якщо опікуватися лише збереженням природи, забуваючи при цьому про людей, про соціальний чинник, то ніколи не буде розв'язано ні першої, ні другої проблеми. Головним при реалізації таких проектів, як Карпатська конвенція, є не допустити створення таких собі «екологічних гетто» із цілою системою заборон для місцевих мешканців і тисячами туристів.

Очевидно, що як Альпійська, так і Карпатська конвенція є лише рамковими документами, які декларують певні принципи господарської та природоохоронної діяльності у цих гірських регіонах. А розроблення програм щодо оптимального використання ресурсів гір, обґрунтування оптимальних параметрів цього використання є завданням для колективів фахівців і науковців.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оптимальне управління використання ресурсів гір можливе лише на основі взаємоузгоджених дій усіх «співвласників». На сьогодні існують дві конвенції (Альпійська та Карпатська), які формулюють основні принципи господарської та природоохоронної діяльності у цих гірських регіонах. Ці документи мають як певну подібність, так і суттєву відмінність, що є природним віддзеркаленням регіональної географічної та соціально-економічної цих гірських територій. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку стосуються методологічних, методичних та практичних аспектів розроблення програм щодо оптимального використання ресурсів гір, обґрунтування оптимальних параметрів цього використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жук П. В. Методологічні основи та практичні завдання сталого розвитку гірських територій України / П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 66-75.
2. Жук П. В. Оцінка використання природних ресурсів Карпатського регіону України на принципах сталого розвитку / П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 52-65.
3. Жук П. В. Території пріоритетного розвитку як форма активізації інвестиційної діяльності в гірських зонах України / П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2012. – № 3. – С. 75-85.
4. Карпатський регіон: сучасний стан, проблеми, перспективи сталого розвитку / В. С. Кравців., І. А. Колодійчук, П. М. Грицишин, Ю. І. Стадницький. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – 83 с.
5. Стадницький Ю. І. Європейський досвід регіональної політики розвитку гірських територій / Ю. І. Стадницький // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Зб. наук. пр. – Вип. 5 (XLIII): В 3-х ч. / НАН України.

Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2003. – Ч. ІІІ. – С. 32-39.

6. Стадницький Ю. І. Сталий розвиток гірських районів: проблеми та шляхи досягнення / Ю. І. Стадницький // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 144-151.

7. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький, В. В. Демченко, А. М. Дейнека, П. В. Самольотов – Львів: ІРД НАН України, 2001. – 69 с.

8. Alpine Convention. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alpconv.org/en/convention/CONVENTIONIN/Documents/20120305_ENGLISH.pdf.

9. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/998_164.

Стадныцькый Юрий Иванович

ГОРЫ КАК РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПРИРОДНЫЙ РЕСУРС: СПЕЦИФИКА ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье «Горы как региональный природный ресурс: специфика оптимального управления» ставилась цель исследования путей совершенствования управления социально-экономическим развитием горных территорий в Украине. Горы вследствие значительных размеров относятся к региональным природных ресурсов, которыми пользуются и распоряжаются много «совладельцев» (предприятий, стран), экономические интересы которых не всегда совпадают. Возможна ситуация, когда каждый из них стремится использовать «свою» часть ресурсов с наибольшим для себя эффектом, мало обращая внимание на ущерб, который при этом может быть нанесен соседу, и всей природе в целом. Поэтому оптимальное управление использованием ресурсов гор может быть только на основе взаимосогласованных действий всех «совладельцев». Цель статьи – анализ базовых положений Альпийской и Карпатской Конвенции, определение элементов их сходства и различия. Определено, что базовые положения этих конвенций, подобные, прежде всего, констатацией экологической важности в европейском масштабе как Альп так и Карпат, а также факта специфики этих территорий как места сосуществования многих народов и государств. Однако Альпийская Конвенция, в отличие от Карпатской, содержит положения о важности Альп, как источника ресурсов для местного населения и за альпийских регионов, их роль как транзитной территории, а также о необходимости, чтобы хозяйственная деятельность в Альпах была экологически безопасной, поскольку она все больше угрожает природе Альп. Обосновано, что как Альпийская, так и Карпатская конвенция является лишь рамочными документами, декларирующих определенные принципы хозяйственной и природоохранной деятельности в этих горных регионах. А разработка программ по оптимальному использованию ресурсов гор, обоснование оптимальных параметров этого использования является задачей для коллективов специалистов и ученых. Перспективы дальнейших исследований в этом направлении касаются методологических, методических и практических аспектов разработки программ по оптимальному использованию ресурсов гор, обоснование оптимальных параметров этого использования.

***Ключевые слова**: горные территории, региональное развитие, Альпийская Конвенция, Карпатская Конвенция, региональные ресурсы.*

Stadnyts'kyy Yu.

MOUNTAINS AS REGIONAL NATURAL RESOURCE: SPECIFIC OF OPTIMAL MANAGEMENT

The aim of the article is to investigate the ways of improvement of social and economic management development of mountain territories in Ukraine. Because of considerable size mountains belong to the regional natural resources, that are used and managed by many «owners» (enterprises, countries) economic interests of which do not always coincide. It is possible that each one tends to use «their» part of the largest resources to the greatest effect for themselves, paying little attention to the damage that may be caused to neighbors and nature in general. Therefore, the optimal management of resources of the mountains is only possible through coordinated actions of all «owners». The aim of the article is the analysis of the basic provisions of the Alpine and the Carpathian Convention, determining their similarities and differences. It has been determined that the basic provisions of these conventions, are alike, in particular, a statement of the environmental importance in the European scale of the Alps and the Carpathians, as well as the fact that the specificity of these areas as a place of coexistence of many peoples and nations. However, the Alpine Convention, unlike the Carpathian one, contains provisions on the importance of the Alps as a source of resources for local people and the regions outside the Alps, their role as a transit territory, and the need for environmentally friendly economic activity in the Alps, as it increasingly threatens nature of Alps. It has been proved that both the Alpine and Carpathian Convention is only a framework document declaring certain principles of economic and environmental activities in these mountain regions. And the development of programs for the optimal use of resources of the mountains, the rationale for the optimum parameters of use is a task for a team of experts and scientists. Prospects for further research in this area relate to methodological, methodical and practical aspects of the development of programs for the optimal use of the mountains resources, the rationale for the use of the optimum parameters.

***Key words:** Mountain territories, regional development, Alpine Convention, Carpathian Convention, regional resources.*

Одержано 26.04.2015 р.

УДК 330.4

Стоянець Наталія Валеріївна,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції,
Сумський національний аграрний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В умовах трансформаційного періоду, що проходить економіка України в останні роки, суттєвого значення набувають проблеми забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, як складової економічної системи держави. Відтак на перший план функціонування регіону виходять можливі механізми реалізації соціально-економічних інтересів регіону, як потенційної основи його соціально-економічного розвитку. Метою статті є аналіз існуючих підходів у визначенні сутності категорії добробут, розвиток, стратегічних ресурсів регіону, сформувати сучасну концепцію економічного розвитку регіону. Методика дослідження. Розробка методичного підходу, який дасть змогу регулювати соціально-економічний розвиток регіону через поєднання його стратегічних ресурсів. В статті визначено категорію «добробут» через основні елементи, а саме: добробут населення, створення робочих місць, «зовнішні ефекти», благоустрій, культура, відпочинок, «зовнішній вигляд» території. Висвітлено сучасні концепції економічного розвитку регіону через управління підприємницькою активністю, створення «механізму зростання», збереження природного і соціального середовища, вивільнення людського потенціалу, як результат керівництва, пошук соціальної справедливості. Запропоновано структуру стратегічних ресурсів регіону. Наукова новизна. Сформовано механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону із застосуванням предікторної схеми, що дасть можливість в залежності від поточних змін використання ресурсів модифікувати уявлення про результати розвитку регіону. Практична значущість. Пропонований методичний підхід до регулювання соціально-економічний розвиток регіону через поєднання його стратегічних ресурсів забезпечить своєчасне регулювання процесу. та вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: *регіон, добробут, стратегічні ресурси, економічний розвиток, соціальний розвиток.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Проблеми розвитку національної економіки істотно відрізняються від проблем економічного і соціального розвитку окремого регіону. По-перше, основним завданням розвитку регіону є використання його різноманітних умов і можливостей для досягнення найбільшого інтегрального ефекту. Тобто економічний простір України повинен бути організований таким чином, щоб забезпечити найбільш доцільну спеціалізацію регіонів і формувати дієву їх економічну інтеграцію, дотримуючись при цьому узгодження державних, регіональних і національних інтересів. По-друге, завданням розвитку національної економіки є вибудова економічної політики таким чином, щоб забезпечувався стабільний розвиток на основі якнайповнішого використання економічного потенціалу регіону і міжрегіональних зв'язків при дотриманні узгоджених з регіоном державних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню методології довгострокового прогнозування соціально-економічного розвитку регіону присвячені праці численних вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід особливо відзначити Ю. Вертакова [2], Р. Винн [3], Л. Владимирова [4], А. Гранберг, [5], Е.Зарова[10], В. Малікова [6], М. Маниліч [7], П. Блера [12], Т. Розанова [8], М. Тодаро [9], Г. Хасаева [10] тощо.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутності категорій добробут, розвиток, стратегічні ресурси регіону, сформувати сучасну концепцію економічного розвитку регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток завжди вимагає різнопланових структурних змін, найбільш типовими серед яких є: модифікація факторів виробництва та зрушення в структурі економіки; більш ефективне використання існуючих ресурсів; зміна структури і функцій наявних інститутів, ціннісні орієнтири і відносин між членами спільноти тощо.

Розвиток, як зростання, означає такі структурні зміни, які призводять до: технологічного прогресу, підвищення якості продукції та поліпшення розподілу товарів і послуг. Розвиток, як поліпшення, означає такі соціальні зміни, які забезпечують рівні можливості для широкого кола людей у користуванні загальними громадськими благами: освітою, охороною здоров'я тощо. Ось чому у найбільш загальному вигляді метою розвитку регіону є добробут його населення.

Науковцями постійно робиться спроба ідентифікації категорії «розвиток». Так, Т. Розанова стверджує, що поняття «розвиток» включає три взаємопов'язані між собою характеристики: зміну, зростання та поліпшення [8, с. 209].

Розвиток, як соціальна зміна, не відбувається самостійно, він пов'язаний з розробкою певної світоглядної політики. Категорія «добробут», в свою чергу, включає такі основні елементи:

- добробут населення – головний «продукт» розвитку регіону, який матеріалізується в конкретних видах продукції та послуг, що задовольняють потреби місцевого населення і приносять зиск в результаті

виробництва;

- створення робочих місць є однією з найважливіших завдань розвитку регіону. Нові робочі місця забезпечують збільшення показника «доходи населення», при цьому важливе значення має показник співвідношення між робочими місцями і запитами щодо необхідних робочих місць для регіону;

- «зовнішні ефекти», як правило, не відображаються в ринкових цінах на товари і послуги та вплив третіх осіб, що безпосередньо не беруть участь у ринкових угодах. Прикладом такого позитивного ефекту є впровадження нових технологій, утилізація різного роду відходів, що призводить до отримання вигоди не тільки продавцями, але й покупцями послуги;

- благоустрій – це необхідна умова як матеріального, так і духовного добробуту людини;

- культура, відпочинок, «зовнішній вигляд» території регіону є найважливішими складовими духовного добробуту;

- благоустрій – це одночасно поняття і соціальне, і економічне, тому його не можна зводити до вузького трактування житлового та вуличного благоустрою.

Слід зазначити, що існує безліч класифікацій, за якими виділяються різні типи розвитку регіонів. У теорії та практиці розвитку територіальних громад розглядаються два основних напрями. Прихильники першого напряму стверджують, що розвиток виходить з центру (серцевини співтовариства), а потім поширюється на периферію, до менш великих спільнот, і це знаходиться далеко від «центрів розвитку». Другий же напрям виходить з наступної передумови: кожне територіальне співтовариство керується своїми власними інститутами, які ініціюють їх розвиток незалежно від поведінки «центру».

Таким чином, охарактеризувавши категорію «розвиток», перейдемо до поняття «економічний розвиток». Так, М. Тодаро надана чітка систематизація різних тлумачень поняття «економічний розвиток», а саме [9]:

- розвиток як здатність економіки створювати імпульси і підтримувати річні темпи зростання ВНП на рівні 5-7% і більше;

- розвиток як зміни, які відбуваються в структурі виробництва і зайнятості населення у результаті підвищення в них частки переробної промисловості та сфери послуг, за рахунок скорочення аграрного сектору економіки;

- розвиток як багатоплановий процес, який призводить до радикальних змін у соціальних структурах, поведінці людей, громадських інститутах, а також прискоренні економічного зростання, за рахунок скорочення безробіття.

Ми будемо дотримуватися точки зору Є. Зарової і Г. Хасаєва, згідно з якою соціально-економічний розвиток регіону – це «…процес безперервного економічного зростання території регіону, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх виробничих, інституційних, соціальних факторів, та забезпечує підвищення рівня і якості життя його населення» [10, с. 213].

При цьому, існує й протилежна точка зору, з якою важко погодитися, тому що відповідно до неї економічний розвиток не є синонімом економічного зростання, оскільки «зростання означає лише підвищення економічної активності» В той же час розвиток може досягатися і за рахунок зниження економічної активності. Економічний розвиток регіону характеризують його показники, які умовно можна поділити на три групи:

I група – показники, що характеризують фактори розвитку: наявні ресурси, джерела розвитку економіки; умови соціально-економічного розвитку;

II група – показники, що характеризують результати розвитку: економічні, соціальні, демографічні, екологічні;

III група – показники, що характеризують оцінку ступеня реалізації цілей розвитку економіки регіону.

До теперішнього часу сформувалося кілька десятків концепцій, які розкривають сутність економічного розвитку регіону з позиції соціальних наук. Зважаючи на те, що деякі з них є взаємодоповнюючі, то ми об'єднали їх у сім груп (табл. 1).

1. Економічний розвиток як розвиток проблеми. Прихильники цієї концепції, Г. Саймон, Дж. Марч, виходять з наступного – людський розум не може охопити всього різноманіття чинників, які пов'язані з економічним життям суспільства. Отже, керівники, що приймають рішення, змушені керуватися так званою обмеженою раціональністю, тобто приймати не оптимальні, а просто рішення, які відповідають певній ситуації. Тобто, визначають проблему, етапи її розв'язання, порядок реалізації і зворотній зв'язок. При цьому, з метою ідентифікації проблеми встановлюються чіткі просторові (місто, територіальне утворення тощо), або соціальні (молодь, пенсіонери і т.д.) межі [11].

2. Економічний розвиток як управління підприємницькою активністю. Прихильники цієї концепції концентрують увагу на тому, що Р. Борегард назвав «основним напрямом в практиці розвитку місцевої економіки», або Я. Маріс – «корпоративною парадигмою» [11]. Основна ідея полягає в тому, що роль бізнесу в економічному його розвитку є домінуючим у порівнянні з органами управління, які регулюють соціальні очікування відповідно до потреб економіки. При цьому, місцеві органи повинні забезпечувати відповідні умови економічного зростання регіону, а саме: ефективно, раціонально використовувати землю, працю, професійні навички, сировину, виробничу та соціальну інфраструктури, що знаходяться під їх юрисдикцією. Слід зазначити, що відповідно до основного напряму розвитку регіону, провідником прогресу є використання капіталовкладень, які породжують економічне зростання.

3. Економічний розвиток як створення «механізму зростання». Основою цієї концепції є системний підхід щодо економічного розвитку регіону, а саме: розвиток – це перетворення основних ресурсів таких, як земля, робоча сила, капітал, у валовий регіональний продукт. Тобто це є вдале поєднання місцевих органів влади з профспілками, підприємцями,

ділові інтереси яких пов'язані з даним регіоном. До таких підприємств відносять підприємства сфери комунальних послуг, засобів масової інформації, нерухомості, роздрібної торгівлі, які прагнуть реалізувати свої інтереси через постійний розвиток.

Таблиця 1

Сучасні концепції економічного розвитку регіону

Назва концепції	Засновник	Сутність
1. Економічний розвиток як розвиток проблеми	Г. Саймон, Дж. Марч	Керівники, що приймають рішення, змушені керуватися так званою обмеженою раціональністю, тобто приймати не оптимальні, а просто рішення, які відповідають певному випадку
2. Економічний розвиток як управління підприємницькою активністю	Р. Борегард Маріс	Бізнес в економічному його розвитку є домінуючим у порівнянні з органами управління, які регулюють соціальні очікування відповідно до потреб економіки
3. Економічний розвиток як створення «механізму зростання»		Системний підхід щодо економічного розвитку регіону, а саме: розвиток – це перетворення основних ресурсів таких, як земля, робоча сила, капітал, у валовий регіональний продукт
4. Економічний розвиток як збереження природного і соціального середовища	Блер Премус Нельсон Бейтс	Демістифікація росту і повага прав місцевого співтовариства до середовищ свого проживання, яке має як соціальні, так і природні складові, що взаємопов'язуються між собою
5. Економічний розвиток як вивільнення людського потенціалу		Необхідність посилення уваги місцевих органів управління до максимального використання потенціалу населення, як найважливішої умови економічного розвитку
6. Економічний розвиток як результат керівництва	Бейтс Уайел Тейц Гілот	Керівник – це елітний працівник, який робить все для того, щоб забезпечити економічне зростання регіону, або це окрема особистість, яка здатна до подолання бюрократичних перешкод, чи то банківських обмежень, чи проблеми щодо планування розвитку регіону
7. Економічний розвиток як пошук соціальної справедливості		Необхідність соціального захисту населення, яке проживає на певній території, та повага до їх прав щодо визначення свого майбутнього

**Джерело: сформовано автором*

4. Економічний розвиток як збереження природного і соціального середовища. Такий підхід часто називають екологічною або територіальною моделлю. Елементи її можна знайти в концепціях Блера і Премуса про коеволюційний розвиток [12]; Нельсона – про «розвиток знизу» [12]; в теорії соціальних мереж Бейтса [13]. Однією з основних характеристик, що об'єднує роботи цих вчених, є демістифікація зростання і повага прав місцевого співтовариства до середовищ свого проживання, яка має як соціальні, так і природні складові, що взаємопов'язуються. Слід зазначити той факт, що особлива увага у рамках даної концепції приділяється не стільки зовнішнім економічним стимулам, скільки місцевим інтересам і тим внутрішнім каталізаторам, які сприяють розвитку місцевих громад.

5. Економічний розвиток як вивільнення людського потенціалу. Ключова ідея цієї концепції – це необхідність посилення уваги місцевих органів управління до максимального використання потенціалу населення як найважливішої умови економічного розвитку. Вона значною мірою спирається на результати емпіричних досліджень, які вказують на те, що рівень і якість загальної освіти впливають на якість і продуктивність праці, а також на обсяг видатків, які сплачують підприємці, підвищуючи загальноосвітній рівень своїх працівників.

6. Економічний розвиток як результат керівництва. Одні прихильники цієї концепції більшою мірою орієнтовані на підприємницькі здібності керівників (Бейтс), а інші – на здібності, які успішно реалізовуються в політиці (Уайел, Тейц, Гілот) [9]. Узагальнюючи образ керівника, доходимо до висновку про те, що керівник – це елітний працівник, який робить все для того, щоб забезпечити економічне зростання регіону, або це окрема особистість, яка здатна до подолання бюрократичних перешкод, чи то банківських обмежень, чи проблем щодо планування розвитку регіону.

7. Економічний розвиток як пошук соціальної справедливості. У даній концепції особлива увага приділяється необхідності соціального захисту населення, яке проживає на певній території, та повага до їх прав щодо визначення свого майбутнього. Професійний і бюрократичний диктат прихильників цього підходу розглядають як перешкоду регіональному економічному розвитку, тобто, розвиток територіальних громад полягає в ідеї практичної допомоги людям, активно задіяним у вирішенні складних соціальних і економічних завдань регіону.

Отже, економічний розвиток регіону тісно

пов'язаний не тільки з наявністю ресурсів, а й з певним їх поєднанням. При відсутності одного з них розвиток неможливий, навіть якщо інші ресурси є в надлишку. До так званих стратегічних ресурсів відносять (рис. 1):

1) фізичний капітал, до складу якого входять природні ресурси та створені людиною обладнання, виробнича інфраструктура тощо;

2) людський капітал включає природні здібності і таланти, а також отримана освіта і надбана кваліфікація. А. Сміт визначив економіку як «дзеркало людської натури» [1]. Розмір сукупного «людського капіталу» в регіоні залежить від чисельності та працездатності населення, бажанні і здібностях людей працювати;

3) соціальний капітал – це соціальні взаємопов'язані мережі співробітництва, окреслені соціальними нормами і довірою, що складаються у рамках співтовариства і здатні передаватися у межах регіону. Цей вид капіталу створює умови для кооперації та координації дій заради отримання взаємної вигоди; він полегшує реалізацію та дотримання контрактів спрямованих на заощадження власних коштів та інвестуванням в цільові проекти; збільшує віддачу від вкладень у фізичний і «людський» капітал;

4) ринкова інфраструктура визначається як сукупність умов, завдяки яким покупці і продавці товару вступають у взаємовідносини з метою купівлі-продажу товарів або надання послуг [6];

5) фінансові ресурси – кошти, необхідні для реалізації того чи іншого проекту. Зауважимо, що пошук грошових коштів найчастіше сприймається більшістю місцевих органів управління як виділення коштів із державного бюджету, але не як джерело самофінансування.

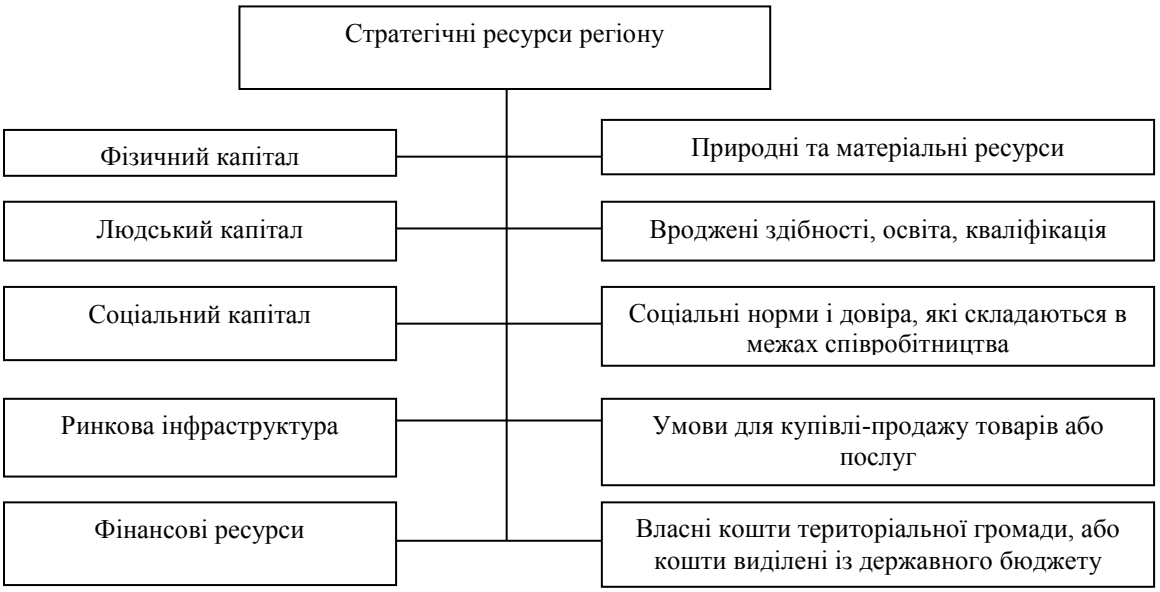

Рис. 1. Структура стратегічних ресурсів регіону

Узагальнюючи все вище зазначене, можна представити упереджуючу дійсність у вигляді предікторної складової (рис. 2), в якій передбачено механізм формування очікуваних результатів.

Завдяки такому механізму з'явиться можливість від поточних змін модифікувати уявлення про ці результати. Точність уявлення, в першу чергу, залежить від тих методів і моделей, які стануть головними елементами предікторної складової.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що до основних проблем виваженого та ефективного стратегічного управління регіоном відносять: відсутність оперативної, достовірної інформації про його соціально-економічний стан; відсутність єдиної комплексної методики оцінки соціально-економічного стану територіальної освіти відповідно до її рівня, статусу і специфіки; відсутність методики комплексного прогнозування соціально-економічного розвитку регіону; розбіжності у стратегічному плануванні та позиціонуванні територіальних утворень різних рівнів і різних господарюючих суб'єктів у їхньому складі;. відсутність єдиної універсальної методики комплексного планування заходів щодо досягнення стратегічної мети соціально-економічного розвитку територій, з урахуванням їхньої специфіки; недостатність досліджень і методологічних розробок з протидії глобальним і територіальним (регіональним) проявам фінансової та економічної кризи; відсутність комплексної методики стратегічного планування інноваційного розвитку регіону тощо

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів усунення зазначених недоліків, що вимагає кардинальних змін в діючих інформаційно-управлінських системах, тобто створення таких систем стратегічного моніторингу та контролінгу, які дозволять передбачати майбутнє розвитку регіону з погляду довгострокового впливу як з внутрішньої структури, так і зовнішнього середовища.

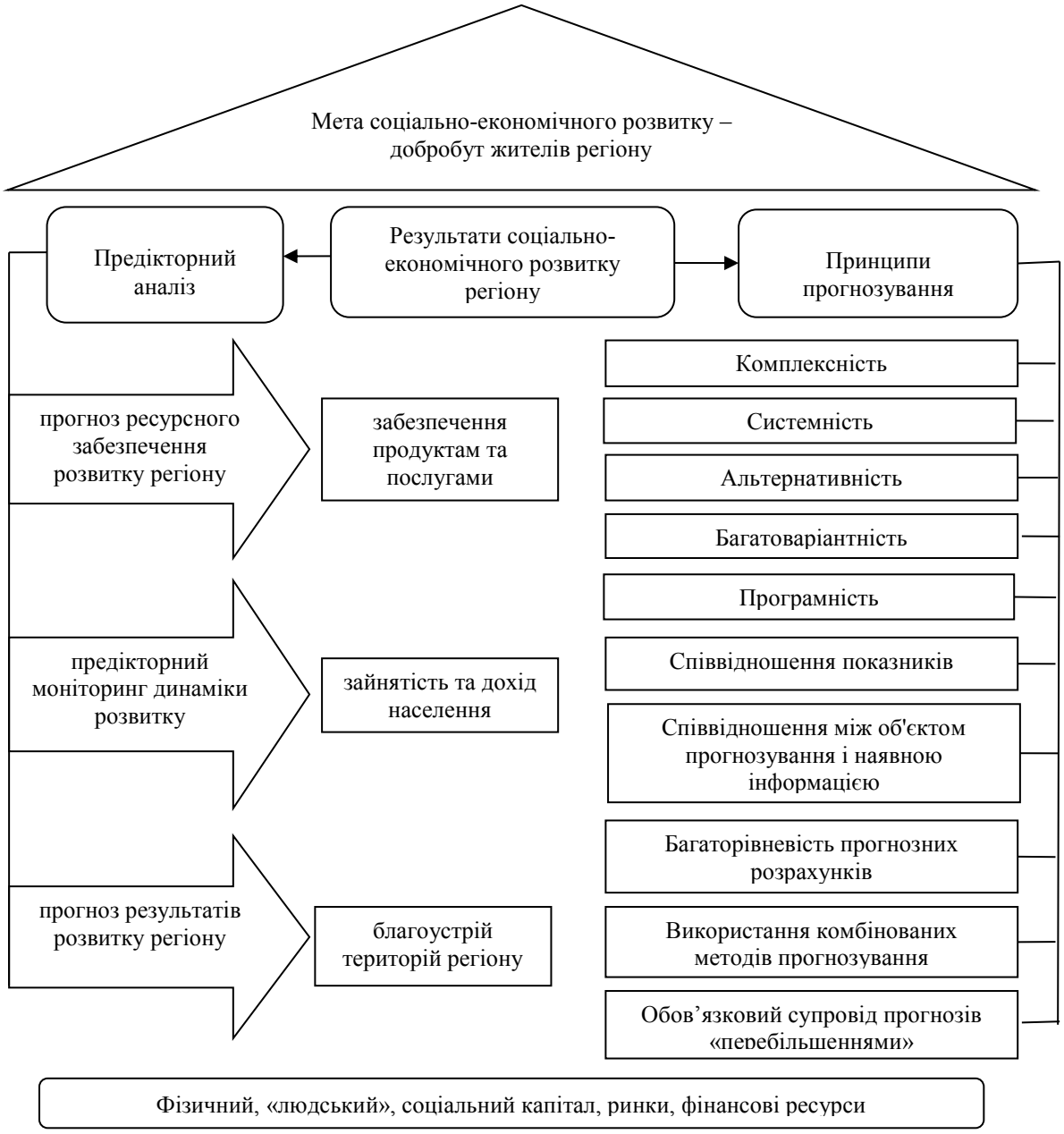

Рис. 2. Предікторна схема регулювання соціально-економічного розвитку регіону

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой экономический словарь: за ред. А.Н. Азрилияна. - Москва: «Институт новой экономики», 1997. – 844 с.

2. Вертакова Ю. В. Прогнозирование и индикативное планирование в регионе [Текст]: учебное пособие / Вертакова Ю. В., Кузьбожев Э. Н., Самофалова Е. В. – Курск: изд-во Курск ГТУ, 2001. – 125 с.

3. Винн Р. Введение в прикладной эконометрический анализ / Р. Винн, К. Холден; пер. с англ. С. А. Николаенко; под ред. и с предисл. Р. М. Энтова. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 294 с.

4. Владимирова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка [Текст]: учебное пособие / Л. П. Владимирова. – М.: Издательский дом «Дашков и К0», 2001. – 308 с.

5. Гранберг А. Г. Экономико-математические исследования многорегиональных систем / А. Г. Гранберг, В. И. Суслов, С. А. Суспицын // Регион: экономика и социология. – 2008. – № 2. – С. 120-150.

6. Маліков В. В. Визначення напрямів державного регулювання економіки / В. В. Маліков // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – Дніпропетровськ, 2011. – № 1. – С. 72-76.

7. Маниліч М. І. Трансформація регіонального економічного механізму: Монографія / М. І. Маниліч. – Чернівці: Книги-ХХІ. – 2004. – 164 с.

8. Розанова Т. Г. Экономика региона: теория и практика: Монография / Т. Г. Розанова. – М.: Изд-во МГТУ

им. Н. Э. Баумана, 2004. – 360 с.

9. Тодаро М. П. Экономическое развитие: Учеб. / Пер. с англ.; под ред. С. М. Яковлева, Л. З. Зевина. – М.: экон. фак-т МГУ; ЮНИТИ, 1997. – 671 с.

10. Зарова Е. В. Эконометрическое моделирование и прогнозирование развития региона в краткосрочном периоде: Монография / Е.В. Зарова, Г.Р. Хасаев. - М.: Экономика, 2004. - 149 с.

11. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. Саймон // THESIS. – Вып. 3. – 1993. – С. 16-38.

12. Blair P., Premus R. Locotion Theory //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1 - P. 132-139.

13. Bates T. Theories of Entrepreneurship // Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines /Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1. – P. 48-62.

Стоянец Наталья Валерьевна

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В условиях трансформационного периода, которые проходит экономика Украины в последние годы, существенного значение приобретают проблемы обеспечения эффективного социально-экономического развития регионов, как составляющей экономической системы государства. Поэтому на первый план функционирования региона выходят возможные механизмы реализации социально-экономических интересов региона, как потенциальной основы его социально-экономического развития. Целью статьи является анализ существующих подходов в определении сущности категории благосостояние, развитие, стратегических ресурсов региона, сформировать современные концепции экономического развития региона. Методика исследования. Разработанный методический подход, который позволит регулировать социально-экономическое развитие региона через сочетание его стратегических ресурсов. В статье рассмотрена категория «благосостояние» через её основные элементы, а именно, благосостояние населения, создание рабочих мест, «внешние эффекты», благоустройство, культура, отдых, «внешний облик» территории. Освещены современные концепции экономического развития региона через управление предпринимательской активностью, создание «механизма роста», сохранения природной и социальной среды, высвобождение человеческого потенциала, как результат руководства, поиск социальной справедливости. Предложена структура стратегических ресурсов региона. Научная новизна. Сформирован механизм регулирования социально-экономического развития региона с применением предиктивной схемы, что даст возможность от текущих изменений использования ресурсов модифицировать представление о результатах развития региона. Практическая значимость. Предлагаемый методический подход к регулированию социально-экономического развития региона, через сочетание его стратегических ресурсов, обеспечит своевременное регулирование процесса. и решения существующих проблем.

Ключевые слова: *регион, благосостояние, стратегические ресурсы, экономическое развитие, социальное развитие.*

Stoyanets' N.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

In the conditions of transition period of the Ukrainian economy in recent years, the problem of providing effective social and economic development of the regions, as part of the economic system of the state, is of considerable importance. Therefore the possible mechanisms for the implementation of social and economic interests of the region as a potential basis of its social and economic development come at the forefront of the functioning of the region. The aim of the article is the analysis of existing approaches to definition of essence of the category of well-being, development, and strategic resources of the region, to form the modern concept of economic development of the region. The methodology of research. The development of a methodological approach, which will help to regulate social and economic development of the region through a combination of its strategic resources. The category of «welfare» through the basic elements, namely: welfare, creation of jobs, «externalities», improvement, culture, leisure, the «external face» of the territory has been defined in the article. Modern concept of economic development of the region has been covered through management of entrepreneurial activity, the creation of «growth mechanism», the preservation of the natural and social environment, the release of human potential as a result of leadership, the search for social justice. Structure of the strategic resources of the region has been suggested. Scientific novelty. The mechanism of regulation of social and economic development of the region with the use of predator scheme which will allow the current changes in the use of resources to modify the presentation of the results of the development of the region has been formed. The practical significance. The proposed methodological approach to the regulation of social and economic development of the region through a combination of its strategic resources will ensure timely regulation process and solve existing problems.

Key words: *region, welfare, strategic resources, economic development, social development.*

Одержано 08.04.2015 р.

УДК 331.5(045)

Чепеленко Анжеліка Михайлівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємств та менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія
Чепеленко Дмитро Станіславович,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Донецький національний університет (м. Вінниця)

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЗАКОНОМІРНОСТІ І ТРЕНДИ

Дослідження закономірностей процесів міжнародної міграції, економічних, соціальних та культурних трансформацій, викликаних переорієнтацією регіональних міграційних потоків у другій половині XX століття є актуальним і своєчасним для країн, які активно модернізують свою міграційну політику. Метою статті є визначення основних закономірностей міграційної динаміки країн-донорів та країн-реципієнтів на основі оцінки макроекономічного впливу міжнародної міграції в статиці і динаміці за період з 1990 по 2013 роки. Для проведення дослідження була використана статистична інформація Світового Банку щодо основних макроекономічних (динаміка ВВП, демографічні характеристики населення, показники економічного зростання та ін.) і розрахункових (продуктивність праці, динаміка еміграції працездатного населення, втрати ВВП у разі відсутності трудової імміграції та ін.) показників. В результаті дослідження було виявлено, що історичним періодам максимальної продуктивності праці в економічній системі відповідають історичні періоди мінімального безробіття, тому на підставі цього статистично доведеного факту припускаємо, що безробіття є вагомим чинником зростання продуктивності праці і необхідності концентрації державної економічної політики на показниках безробіття при реалізації стратегій інтенсивного росту. Зіставлення показників безробіття, зміни ВВП та продуктивності праці дозволили вивести ряд закономірностей, статистично обґрунтованих і логічно доведених, а саме: в умовах зростаючої продуктивності праці економічна роль трудової міграції та динаміка ВВП перебувають у прямій залежності, тоді як у випадку зміни динаміки продуктивності праці на негативну до зворотного змінюється взаємозв'язок динаміки ВВП і економічної ролі трудової імміграції. Основні результати, що становлять наукову новизну та отримані у ході проведення дослідження полягають у тому, що запропоновано принципово новий підхід щодо усвідомлення впливу ролі чинників регулювання міграційними процесами і необхідності концентрації державної економічної політики на показниках безробіття і продуктивності праці при реалізації стратегій інтенсивного росту. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій та пропозицій, які можуть бути корисними для впровадження при формуванні національної міграційної політики.

Ключові слова: *міграційна політика, міграційні процеси, країни-донори,країни-реципієнти, вплив глобалізації, продуктивність праці, рівень безробіття*

ВСТУП

Постановка проблеми. Основними причинами, які змушують людей залишати території – це пошук роботи і кращого життя. Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, більш 231,5 млн. осіб в 2013 році проживали за межами своїх країн походження і більше 700 млн. осіб мігрують в межах своїх країн. Передбачається, що в найближчі десятиліття, економічні та демографічні проблеми, глобалізація та зміна клімату збільшать міграційні потоки як всередині країн, так і за їх межами [1].

У сучасному світі реалізація права кожної людини залишати будь-яку країну, включаючи і свою власну, та повертатися у свою країну, закріплена декларацією прав людини (ст. 13, п. 2) [8] та поставлена в залежність від характеру сприйняття національних інтересів державною владою.

Дослідження закономірностей процесів міжнародної міграції, економічних, соціальних та культурних трансформацій, викликаних переорієнтацією регіональних міграційних потоків у другій половині XX століття є актуальним і своєчасним для країн, які активно модернізують свою міграційну політику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження тенденцій та специфіки міжнародних переміщень населення у своїх роботах висвітлювали такі науковці як В. П. Лещук, Л. О. Примостка, О. О. Чуб, О. І. Марчин, Д. Ю. Мамотенко, М. І. Пітюлич, Т. Ю. Ковач, Ю. І. Дем'янчук та інші.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення основних закономірностей міграційної динаміки країн-донорів та країн-реципієнтів на основі оцінки макроекономічного впливу міжнародної міграції в статиці і динаміці за період з 1990 по 2013 роки. Незважаючи на глибину розробки теми міжнародної міграції, недостатньо уваги сконцентровано саме на закономірностях і основних детермінантах міжнародної міграції.

Для проведення дослідження була використана статистична інформація Світового Банку щодо основних макроекономічних (динаміка ВВП, демографічні характеристики населення, показники економічного зростання та ін.) і розрахункових (продуктивність праці, динаміка еміграції працездатного населення, втрати ВВП у разі

відсутності трудової імміграції та ін.) показників.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Жоден відтворювальний процес у реальному сучасному економічно розвиненому й інтегрованому суспільстві не виникає без впливу на нього тих змін, які пов'язані з міграційними процесами. Темпи розвитку і характер міграційних процесів зумовлені, насамперед, зростанням потреб розвинених країн у трудових ресурсах і супроводжуючим глобалізацію поглибленням соціальної поляризації і загостренні проблем, пов'язаних з неухильним наростанням бідності та злиднів у світових масштабах.

Глобальна міграція демонструє стійке зростання в два етапи: з 1960 по 1985 рік у середньому з 2,3% загальної чисельності населення світу, та з 1990 по 2013 рік близько 3,0%; зі значним збільшенням з 1985 по 1990 роки (рис. 1).

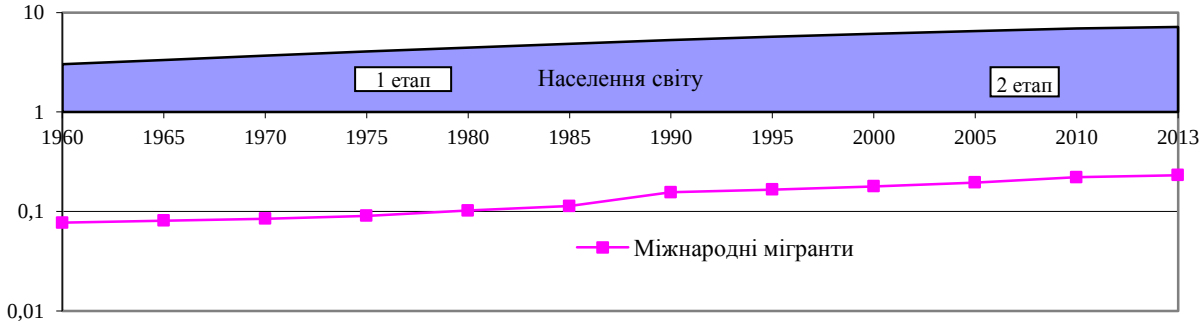

Рис. 1. Динаміка світової міжнародної міграції у 1960-2013 рр., млн. осіб [1]

Згідно оцінок Міжнародної організації з міграції, в 1965-2013 рр. обсяг міграційних переміщень збільшився з 75 до 231,5 млн. осіб і рухається паралельно з прискореним процесом глобальної інтеграції, яка пов'язує країни і народи. Більша частина цього зростання відбулася між 2000 і 2010 роками і збільшилася на 50% (77 млн. осіб) з щорічним приростом 4,6 млн. осіб [3]. Згідно статистичних даних ООН в 2013 році країнами з найбільшою кількістю емігрантів були Індія (6,1% від загальносвітового обсягу) та Мексика (5,7% від загальносвітового обсягу) [8].

Міжнародна міграція в Мексиці виділяється серед інших значними масштабами і неоднорідними характеристиками та забезпечує другий за величиною міжнародний міграційний потік: 12,4 млн. осіб, які народилися в Мексиці, живуть в іншій країні, а це кожний десятий мексиканець. Крім того, ця міграція характеризується концентрацією на одному напрямку – до Сполучених Штатів Америки [8].

Розвинені країни, в основному з Північної Америки і Європи, є основним місцем дислокації міжнародних іммігрантів. В 1960 році вони зосередили 39,9%, а в 2013 році – 64,2% іммігрантів світу. У 2013 році США і Канада зосередили майже чверть від загальної глобальної міграції. Найменша кількість іммігрантів мешкає у Латинській Америці та країнах Карибського басейну, Східній Азії і Тихоокеанському регіоні.

Найбільша кількість іммігрантів у світі спостерігається в США (19,8% від загальносвітового обсягу) та Росії (4,8% від загальносвітового обсягу) (табл. 1).

Таблиця 1

Країни з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції [1; 3]

Ранг	Країни-реципієнти			Країни-донори		
	1990-2000	2000-2010	2010-2013	1990-2000	2000-2010	2010-2013
1.	США	США	США	Казахстан	Бангладеш	Індія
2.	Росія	Іспанія	Росія	Мексика	Мексика	Мексика
3.	Німеччина	ОАЕ	Німеччина	Єгипет	Індія	Росія
4.	Афганістан	Росія	Саудівська Аравія	Бангладеш	Китай	Китай
5.	Канада	Італія	ОАЕ	Іран	Пакистан	Бангладеш

Серед групи країн-донорів традиційно присутні Бангладеш, Китай, Індія, Мексика, Пакистан і Філіппіни. Практично всі вони мають давні зв'язки з традиційними країнами-реципієнтами: Австралією, Канадою та США і створюють нові з країнами Південно-Східної та Західної Азії, які залучають іноземних працівників.

У період з 1990 року до 2013 року США прийняли найбільше абсолютне число міжнародних мігрантів – майже 23 млн. осіб, що відповідає притоку одного мільйона нових мігрантів на рік. На другому місці Об'єднані Арабські Емірати з припливом у сім мільйонів, на третьому – Іспанія з припливом у шість мільйонів.

У 2013 році більш, ніж 51% всіх міжнародних мігрантів світу проживало в десяти країнах світу: США (46 млн. осіб, що становить майже 20% всіх мігрантів), Росії, Німеччині, Саудівській Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратах і Великобританії (рис. 2).

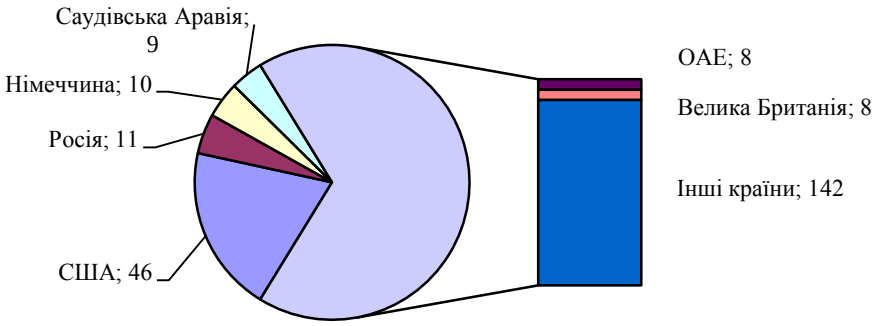

Рис. 2. Структура міжнародної міграції найбільших країн-реципієнтів у 2013 році, млн. осіб [3]

Також слід зауважити, що з 23 країн, що розвиваються, змінили свій статус з країни-донора 1990-2000 роках на країни-реципієнти в 2000-2013 рр. (Бурунді, Еритрея і Південний Судан стали приймати біженців, а, наприклад, Кувейт і Саудівська Аравія почали приймати іноземних працівників).

Таким чином, у період з 1990 по 2010 роки відбулись значні зміни у географії, динаміці та структурі світових міграційних процесів:

- збільшилась кількість країн-реципієнтів в Азії, Європі, Латинській Америці та Карибському басейні;
- знизилась кількість країн-реципієнтів в Африці і Океанії;
- практично не змінилася ситуація в Північній Америці.

З метою визначення закономірностей і основних детермінант економічної ролі міжнародної міграції в країнах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції, проаналізуємо зміну основних макроекономічних критеріїв в період з 1990 по 2013 роки. В якості таких критеріїв були визначені – продуктивність праці в національній економічній системі, яка в рамках дослідження визначалася через співвідношення національного ВВП до чисельності зайнятого населення, динаміка зростання національного ВВП і офіційного безробіття в досліджуваних країнах.

З 1950 року світова економіка зростала неймовірно швидко: глобальний ВВП зріс у шість разів, а середньодушові доходи майже в три рази. Такому зростанню сприяло збільшення частки зайнятого населення та підвищення продуктивності праці.

За прогнозами Світового Банку глобальна зайнятість до 2050 року буде уповільнюватись, тому перспективи економічного зростання будуть залежати від зростання продуктивності праці.

Темпи зростання продуктивності праці у світі уповільнюються третій рік поспіль (від 3,9% у 2010 р. до 2,6% у 2011 р., 1,8% в 2012 р. і 1,7% в 2013 р.), в порівнянні до 2010 року зниження у 2013 році склало 56,4%. Помірність у зниженні продуктивності праці є, головним чином, результатом стабілізації темпів її зростання в країнах з розвиненою економікою та подальше уповільнення (навіть якщо загальний рівень був відносно сильним у порівнянні з розвиненими економіками) в деяких великих країнах, таких як Китай, Індія, Бразилія і Мексика (рис. 3).

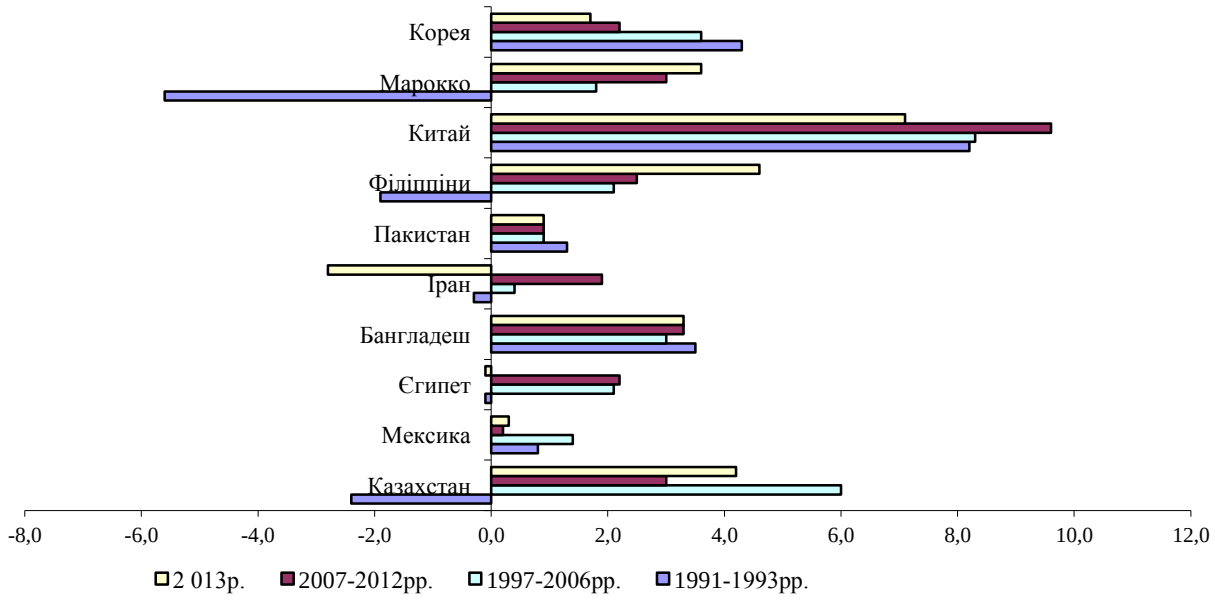

Рис. 3. Динаміка продуктивності праці в країнах-донорах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції, % [1; 3]

При цьому драматичним результатом є те, що темпи зростання сукупної продуктивності факторів виробництва, який вимірює продуктивність праці і капіталу разом, для світової економіки складає менше нуля і вказує на зволікання ефективності оптимального розподілу та використання ресурсів і, як наслідок, є результатом уповільнення попиту, падіння продуктивного використання ресурсів, які, можливо, пов'язані з комбінацією ринкових обмежень і застою інновацій.

Останні дані бізнес-дослідницької компанії Conference Board, свідчать, що деякі країни, збільшивши продуктивність праці, мали і збільшення безробіття. В Іспанії, наприклад, спостерігається позитивна динаміка продуктивності праці з 2007 року, але динаміка ВВП і зайнятості (на 4,2% і 13,7%, відповідно) є негативною. Крім того, Німеччина, яка знизила рівень безробіття в період економічного спаду, має низький рівень продуктивності праці. Китай демонструє стабільний і досить високий рівень продуктивності праці з 8,3% в період між 1997-2006 роками до 9,6% в період між 2007-2013 роками, але ВВП Китаю у розрахунку на одного працівника в 2013 році складає тільки 17,1% від США (рис. 4).

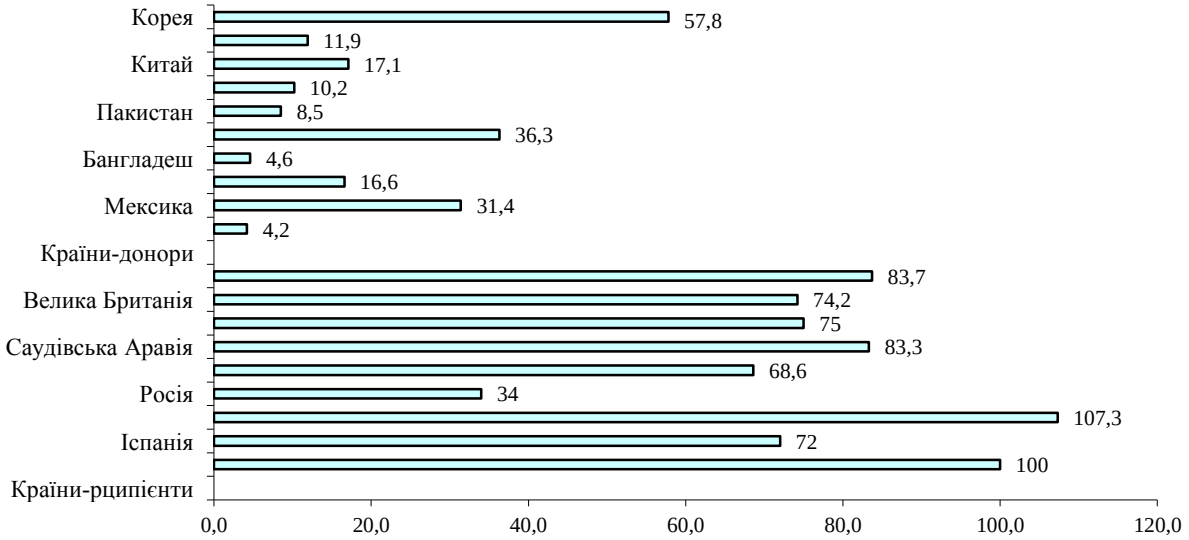

Рис. 4. Реальний ВВП країн-реципієнтів та країн-донорів з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції в розрахунку на одного зайнятого від США в 2013 році, % [4]

У Сполучених Штатах зростання продуктивності праці різко сповільнилося в 2005 році та не спостерігається й досі (0,9% у 2013 році). Також, значне зниження показника мають Канада та Австралія.

В Європі, не зважаючи на кризу, ситуація поліпшилась, і у 2013 році склала 0,5% у порівнянні з 0,1% у 2012 році, але такі країни-реципієнти як Велика Британія, Італія мають, взагалі, істотне падіння (рис. 5).

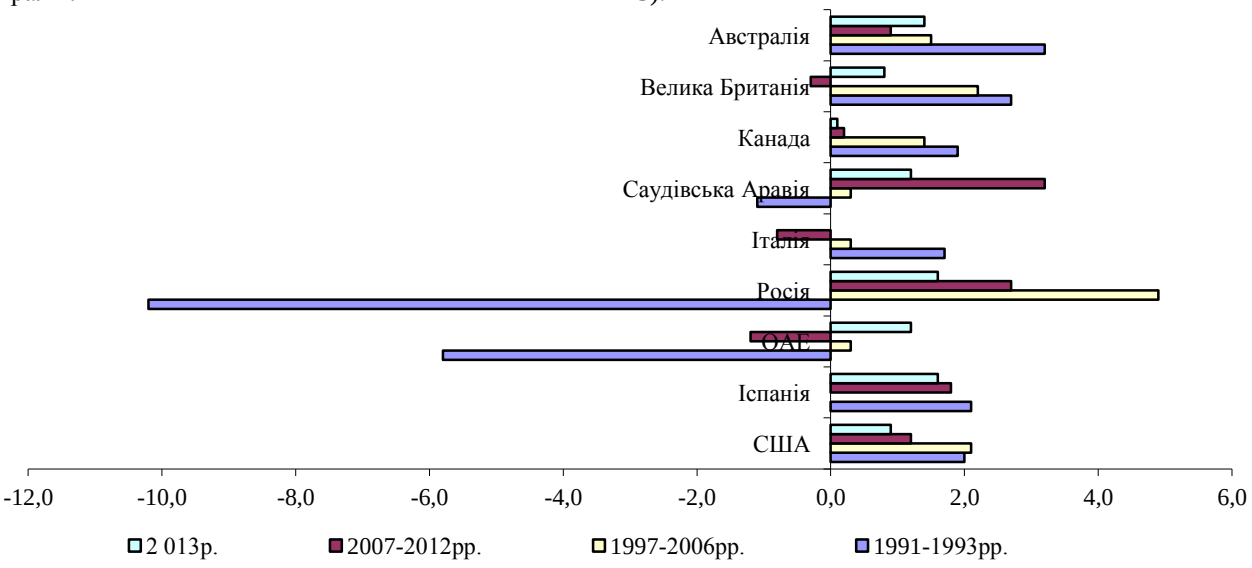

Рис. 5. Динаміка продуктивності праці в країнах-реципієнтах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції, % [1; 3]

Слід зазначити, що у всіх державах ЄС продуктивність праці зростала до 2008 року: найбільш стрімко в країнах Східної Європи та найбільш плавно в країнах Північної Європи, але з 2008 року спостерігається суттєве падіння продуктивності праці в усіх, без винятку, країнах ЄС: в Нідерландах, Чехії,

Угорщині, Португалії, Греції та Італії падіння було різким і триває досі; в Фінляндії, Великій Британії, Франції, Німеччині, Кіпрі, Іспанії мало характер коригування. Але, в цілому, динаміка продуктивності праці в групах країн ЄС має спадний тренд.

Досить цікава динаміка спостерігається в Росії, бо протягом 1990-2010 років маючи статус країни-реципієнта, у період з 2010-2013 роки вона не тільки повертає позиції (друга країна-реципієнт після США), але й стає країною-донором з найвищим рівнем річної чистої міграції, при тому, що в цей період продуктивність праці в країні зростає у 2013 році до 1,6%. До того ж, на особливу увагу заслуговує те, що невідповідність між чисельністю населення і розміром природно-ресурсного потенціалу Росії стає найважливішою стратегічною загрозою.

У зв'язку з тим, що вплив міграційних процесів на соціально-економічний і демографічний стан і розвиток країн є досить суттєвим, міжнародна міграція стає впливовим фактором, який визначатиме рівень продуктивності праці в майбутньому.

Розуміння динаміки переміщення міжнародних міграційних потоків в просторі дає можливість вийти за рамки припущень, що найкращий економічний ефект може бути отриманий шляхом найбільш оптимального переміщення робочої сили до місця, де її продуктивність може бути використана максимально ефективно, без урахування будь-яких інших факторів. До того ж, результати дослідження тільки одного фактора не можуть бути достатніми для формування політики управління міжнародною міграцією, проте вони дозволяють визначити основні напрямки подальших досліджень.

Заходи жорсткої економії і глобальна конкуренція продовжують негативно позначатися на робочих місцях і громадських послугах, а недостатнє фінансування і відсутність доступу до якісних суспільних послуг консервують злидні і виступають фактором, що підштовхує до міграції.

Зростання безробіття, також, є серйозною довгостроковою проблемою, яка перешкоджає скороченню бідності та підвищенню рівня життя.

У 2012 році світ переживає глобальне уповільнення економічного зростання та подвійне підвищення рівня безробіття, яке прискорилось в 2013 році. При цьому світова економіка знаходиться далеко від звичайного, циклічного спаду і не може виправити таку ситуацію автоматично, що може призвести до стагнації і соціальних потрясінь в найближчі роки.

За оцінкою експертів Світового банку, до 2030 року необхідно створити в світі додатково не менше 600 млн. вакансій для того, щоб подолати економічну катастрофу і глобальну кризу робочих місць, яка характеризується високим рівнем безробіття серед молоді і зростанням нестандартної зайнятості [5].

Розглядаючи динаміку безробіття в країнах-донорах та країнах-реципієнтах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції (рис. 6, 7), не спостерігаємо типових трендів і закономірностей.

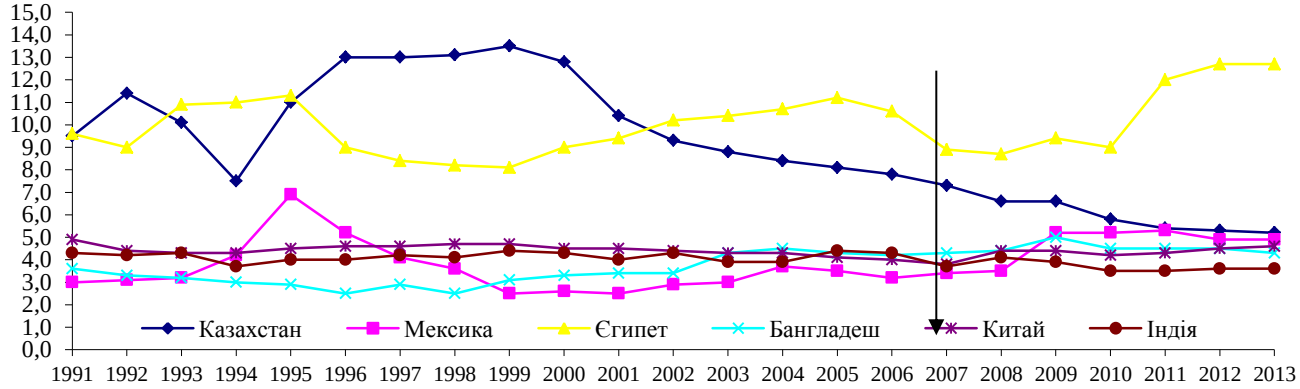

Рис. 6. Динаміка рівня безробіття праці в країнах-донорах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції, % [5]

Динаміка безробіття констатує не тільки різного ступеня інтенсивність, але й, взагалі, є різноспрямованою в аналогічний історичний період.

Однак заслуговує на увагу той факт, що у країнах-реципієнтах саме 2007 рік став роком мінімального безробіття (у період з 2002 по 2013 роки).

Значення безробіття як показника соціально-економічного розвитку системи та точки пріоритетного державного впливу (реалізації державної політики) зростає, тому безробіття перетворюється не тільки в фактор росту якості життя та забезпечення соціальної стабільності, але й критерій оптимізації динаміки продуктивності праці, підвищення її економічної ефективності та результативності в сучасному світі.

Тренди розвитку продуктивності праці та рівня безробіття дозволяють зробити висновок, що історичним періодам максимальної продуктивності праці в економічній системі відповідають історичні періоди мінімального безробіття в країні. На підставі цього статистично доведеного факту можна зробити висновок про роль безробіття як чинника зростання продуктивності праці і необхідності концентрації державної економічної політики на показниках безробіття при реалізації стратегій інтенсивного росту. Зіставлення показників безробіття, зміни ВВП та продуктивності праці дозволили вивести ряд закономірностей, статистично обґрунтованих і логічно доведених, а саме: в умовах зростаючої продуктивності праці економічна роль трудової міграції та динаміка ВВП перебувають у прямій залежності, тоді як у випадку зміни динаміки

продуктивності праці на негативну до зворотного змінюється взаємозв'язок динаміки ВВП і економічної ролі трудової імміграції.

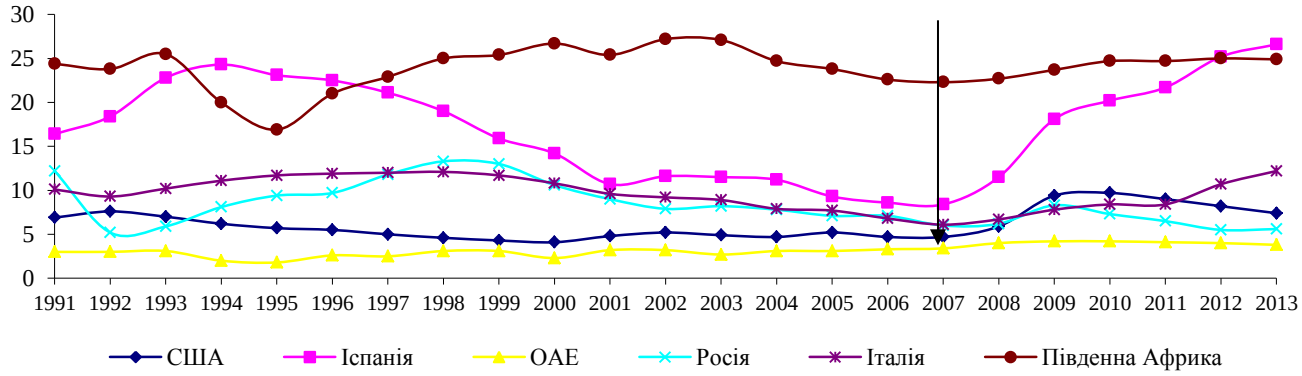

Рис. 7. Динаміка рівня безробіття в країнах-реципієнтах з найвищим і найнижчим рівнем річної чистої міграції, % [5]

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Міжнародні міграційні потоки мають свій власний рівень складності з урахуванням щонайменше трьох змінних: часові цикли; розвиток на різних поворотних моментах (приклади включають в себе ринок праці та міграційна політика); і його законні або незаконні форми (легальні і нелегальні).

Глобальна економічна криза стала причиною підвищення рівня динаміки міжнародної міграції і в осяжному майбутньому, за відсутності більш суворих позицій міграційної політики (можливо, навіть з ними), міжнародна міграція буде мати стійкий висхідний тренд. У зв'язку з цим розуміння справжньої природи цього явища дає можливість ефективного використання та управління, тому досить важливо не тільки встановити чисельність, походження і призначення міжнародних міграційних потоків, але й їх правовий статус, зайнятість та соціальні умови.

Наслідки міграційних процесів неоднозначні, однак їх вплив на соціально-економічний і політичний розвиток країн збільшується. Ступінь впливу багато в чому залежить від ефективності міграційної політики країни.

З огляду на вищезазначене, головним завданням розвитку глобальної системи управління міграцією є визначення максимально можливих і максимально узгоджених на міждержавному рівні меж внутрішньої компетенції держави в організації міграційного процесу.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на визначенні максимально можливих і максимально узгоджених на міждержавному рівні меж внутрішньої компетенції держав в організації ефективного міграційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 232 million international migrants living abroad worldwide – new UN global migration statistics reveal / Департамент з економічних та соціальних питань ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm.

2. Evaluating Components of International Migration: Legal Migrants / Бюро перепису населення США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://http://www.census.gov/population/www/documentation/twps0059/twps0059.html.

3. International Migration Report 2013 / Департамент економічних та соціальних питань ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esa.un.org/unmigration/documents%5Cworldmigration%5C2013%5CFull_Document_final.pdf.

4. The Conference Board / Бізнес-дослідницька компанія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.conference-board.org/.

5. The World Is Facing A Global Job Crisis / Бізнес-інсайдер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.businessinsider.com/afp-world-bank-warns-of-global-jobs-crisis-2014-9#ixzz3W9pU1Arh.

6. International Labor Comparisons / Бюро статистики труда США (БСТ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bls.gov/fls/ichcc.htm#table2.2.

7. Всеобщая декларация прав человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/russian/documen/declarat/.

8. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin / Организация Объединенных Наций, Департамент по экономическим и социальным вопросам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/index.shtml.

Чепеленко Анжелика Михайловна, Чепеленко Дмитрий Станиславович

МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ЗАКОНОМЕРНОСТИ И ТРЕНДЫ

Исследование закономерностей процессов международной миграции, экономических, социальных и культурных трансформаций, вызванных переориентацией региональных миграционных потоков во второй половине XX века, является актуальным и своевременным для стран, которые активно модернизируют свою миграционную политику. Целью статьи является определение основных закономерностей миграционной динамики стран-доноров и стран-реципиентов на основе оценки макроэкономического воздействия международной миграции в статике и динамике за период с 1990 по 2013 годы. Для проведения исследования была использована статистическая информация Всемирного Банка по основным макроэкономическим показателям (динамика ВВП, демографические характеристики населения, показатели экономического роста и др.) и расчетных (производительность труда, динамика эмиграции трудоспособного населения, потери ВВП в случае отсутствия трудовой иммиграции и др.). В результате исследования было выявлено, что историческим периодам максимальной производительности труда в экономической системе соответствуют исторические периоды минимальной безработицы, поэтому, на основании этого статистически доказанного факта предполагаем, что безработица является весомым фактором роста производительности труда и необходимости концентрации государственной экономической политики на показателях безработицы при реализации стратегий интенсивного роста. Сопоставление показателей безработицы, изменения ВВП и производительности труда позволили вывести ряд закономерностей, статистически обоснованных и логически доказанных, а именно: в условиях растущей производительности труда экономическая роль трудовой миграции и динамика ВВП находятся в прямой зависимости, тогда как в случае изменения динамики производительности труда на отрицательную взаимосвязь динамики ВВП и экономической роли трудовой иммиграции находится в обратной зависимости. Основные результаты, представляющие научную новизну и полученные в ходе проведения исследования, заключаются в том, что предложен принципиально новый подход к осознанию влияния роли факторов регулирования миграционными процессами и необходимости концентрации государственной экономической политики на показателях безработицы и производительности труда при реализации стратегий интенсивного роста. Практическое значение полученных результатов заключается в разработке рекомендаций и предложений, которые могут быть полезными для внедрения при формировании национальной миграционной политики.

Ключевые слова: *миграционная политика, миграционные процессы, страны-доноры, страны-реципиенты, влияние глобализации, производительность труда, уровень безработицы.*

Chepelenko A., Chepelenko D.

INTERNATIONAL MIGRATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: PATTERNS AND TRENDS

Migration is one of the most important problems of the population and not only seen as a simple mechanical movement of people, but as a complex social process that leads to significant social, economic, demographic and political changes. Globalization is largely intensifies migration processes. Research of laws of international migration, economic, social and cultural transformations caused by the reorientation of the regional migration flows in the second half of the twentieth century is relevant and timely for countries that actively modernizing its immigration policy. The aim of the article is to define the basic laws of migration of donor and recipient countries on the basis of an assessment of the macroeconomic impact of international migration in statics and dynamics for the period from 1990 to 2013. To conduct the study statistical data of the World Bank's main macroeconomic (GDP dynamics, demographic characteristics of the population, economic growth, and other) and calculated (labor productivity, the dynamics of the emigration of the working population, GDP losses in the absence of labor immigration, etc.) indicators have been used. It has been found that historical period of maximum productivity in the economic system corresponds to the minimum historical periods of unemployment, so under this statistically proven fact it is possible to assume that unemployment is a significant factor of productivity growth and the need for concentration of state economic policy in the unemployment rate in the implementation of intensive growth strategies. Comparison of unemployment rate, changes in GDP and growth of productivity allowed to bring a number of laws, statistically proved and logically justified, namely in terms of increasing productivity economic role of labor migration and GDP growth are directly related, whereas in the case of changing of the dynamics of labor productivity to the negative reverse changes the relationship of dynamics in GDP and economic role of labor immigration. The main results received in the course of the study represent scientific novelty. The new approach to understand the impact of regulation of migration processes factors and the need to focus the government's economic policy in terms of unemployment and labor productivity in the implementation of intensive growth strategies have been proposed. The practical significance of the results is to develop recommendations and proposals that may be useful for implementation during the formation of a national migration policy. Considering the abovementioned, the prospects for future research should focus on determining the best possible and most agreed at the international level limits in the organization of effective migration process.

Key words: *migration policy, migration processes, donor countries, recipient countries, the impact of globalization, productivity, unemployment.*

Одержано 25.04.2015 р.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА, БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 657:338.5 (045)

Гладій Ірина Олександрівна
к.е.н, доц., доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЦІНОУТВОРЕННЯ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Темою статті виступило висвітлення облікового забезпечення системи ціноутворення молокопереробних підприємств. Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування облікового забезпечення системи управління процесом ціноутворення на молокопереробних підприємствах. Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні питання організації облікового забезпечення системи трансфертного цільового ціноутворення молокопереробних підприємств з метою вдосконалення інформаційного забезпечення управління господарюючим суб'єктом за центрами відповідальності. Уточнено суть концепції цільового ціноутворення та визначено, що воно представляє собою інструмент управління затратами, який застосовується для зниження будь-яких затрат на продукт протягом усього періоду його життєвого циклу. Обґрунтовано необхідність та визначено шляхи вдосконалення облікової моделі цільового ціноутворення за центрами відповідальності з метою її належної гармонізації до потреб системи управління в процесі прийняття ефективних управлінських рішень поточного й стратегічного характеру. З метою удосконалення встановлення точної внутрішньої ціни запропоновано концепцію трансфертного цільового ціноутворення, в основі якого лежить технологічний процес переробки молока. Доведено, що цей підхід є важливим механізмом, який дозволяє управляти витратами тієї продукції, яку ще не випустили, тобто майбутніми витратами. Запропоновано використання трансфертних цін на прикладі виробничої діяльності підприємства молочної промисловості, що дозволяє формувати цільову ціну у кожному цеху і визначати ступінь впливу кожного центру відповідальності на фінансові результати діяльності підприємства. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що реалізація пропозицій, поданих у роботі, забезпечить прозорість процесу формування ціни молокопереробних підприємств та дасть можливість оцінити вклади структурних підрозділів у загальний результат господарювання. Застосування на практиці розроблених пропозицій дасть змогу сформувати ефективну інформаційну систему, що допоможе керівництву різних рівнів управління своєчасно отримувати необхідні дані для прийняття рішень. Подальші дослідження будуть спрямовані га удосконалення організації системи внутрішньогосподарського контролю витрат на виробництво, що дозволить оперативно отримувати достовірну інформацію про витрати на виробництво та вихід продукції кожного структурного підрозділу, виявляти відхилення від встановлених норм і нормативів, приймати відповідні управлінські рішення, контролювати основні показники діяльності центрів відповідальності та підприємства загалом.

Ключові слова: *цільове ціноутворення, цент відповідальності, цільова ціна, цільові витрати*

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних умовах ефективність роботи кожного виробничого підприємства визначається в першу чергу, його можливістю та вмінням мінімізувати свої витрати. На даний час на більшості вітчизняних підприємств існують багато проблем з обліку витрат, які можуть бути вирішені за допомогою ефективної та раціональної системи управління витратами і використання методів управління витратами, в тому числі новітніх. Однією з таких систем є цільове калькулювання, яке широко використовується іноземними підприємствами та досліджується в Україні. Її застосування при розробці та впровадженні нових видів продукції, а також інноваційний характер освоєння цільового калькулювання на вітчизняних теренах зумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглядом теоретичних аспектів та практичних засад функціонування системи цільового ціноутворення займалися такі вчені, як Е. А. Аткінсон, О. Н. Волкова, К. Друрі, М. Імаі, Р. С. Каплан, М. М. Моувен, К. Редченко, Д. Р. Хенсен, ін.

Так, І. Білоусова визначає цільове калькулювання як інструмент управління затратами, який застосовується для зниження будь-яких затрат на продукт протягом усього періоду його життєвого циклу [2].

Суть концепції цільового ціноутворення, на думку В. І. Бачинського полягає у тому, що собівартість певної продукції (цільова собівартість) розраховується ще на стадії її проектування і розробки шляхом віднімання цільового прибутку (ставка якого залежить від дивідендної політики підприємства, вимог розвитку бізнесу, аналізу прибутковості конкурентів, політики просування товару на ринку тощо) від очікуваної ринкової ціни товару (обчислюється на основі маркетингових досліджень) [5]. Тобто, загальноприйнята модель ціноутворення, згідно якої ціна продукції дорівнює сумі її собівартості та прибутку, виступає у трансформованій формі, де собівартість дорівнює різниці між ціною продукції та цільовим прибутком.

Е. А. Аткинсон відмічає тенденцію зростання важливості «прогнозної» системи обліку витрат, оскільки «ретроспективні» системи бухгалтерського обліку визначають структуру витрат вже після того, як проектування, випробування та виробничі процеси завершені. На цьому етапі вже пізно щось робити, за виключенням розподілу витрат [1]. Як приклад «прогнозної» системи обліку витрат Е. А. Аткинсон наводить цільове калькулювання (target rasting), яке передбачає визначення граничної собівартості майбутнього виробу, виходячи з його ринкової ціни.

Співвідношення затрат і попиту визначає ефективність діяльності підприємства, а різниця між ціною та затратами характеризує фінансовий результат діяльності підприємства. Ситуація значно ускладнюється в умовах інфляції.

З метою успішного функціонування в умовах ринку кожному підприємству необхідно ефективно управляти власною діяльністю і, зокрема, такими фінансовими показниками, як собівартість та ціна, здатні забезпечити конкурентоздатність підприємства [6]. В принципі, застосування системи цільового ціноутворення технічно не так вже й складне, щоб стати неможливим для вітчизняних підприємств. Головна перешкода полягає в іншому: для успішного впровадження цільового ціноутворення на підприємстві має бути налагоджена тісна взаємодія між різними підрозділами та працівниками; колектив повинен бути єдиною командою, обізнаною і сприйняла мету своєї спільної роботи, що діє як єдине ціле. Розбалансованість внутрішнього механізму, неадекватна корпоративна культура – ось головні симптоми неблагополучної організації, в якій впровадження цільового ціноутворення практично з самого початку приречене на провал.

При впровадженні цільового ціноутворення на підприємстві можуть виникнути певні труднощі.

Фактична собівартість може несподівано перевищити цільову вже в процесі виробництва. Щоб цього не сталося, маркетологи повинні постійно проводити моніторинг ринку – відслідковувати зміни цін постачальників і потреб покупців. Інакше може вийти, що технологи будуть розробляти свідомо не потрібний споживачеві товар.

Також не варто необачно міняти технологію виробництва нового продукту тільки для того, щоб трохи знизити його собівартість. Адже в результаті компанія ризикує втратити великі суми на повторні розробки, а її співробітники – багато часу. Крім того, завжди існує ймовірність, що вони не зможуть розробити продукт з оптимальними характеристиками або продукція не користуватиметься очікуваним попитом на ринку.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування облікового забезпечення системи управління процесом ціноутворення на молокопереробних підприємствах.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Альтернативою використання ціноутворення «витрати плюс» є підхід, в якому процес встановлення ціни іде фактично з другого кінця – цільове калькулювання витрат. В цьому випадку вихідною точкою стає визначення цільової ціни реалізації, з якої потім віднімається нормативна або необхідна маржа прибутку, і отримується цільова собівартість продукції.

Цільова ціна – ціна продукції (робіт, послуг), яку потенційний покупець буде готовий заплатити. Цільова ціна базується на розумінні цінності продукту для покупця і реакції конкурентів [3]. Цільова ціна залежить від цільових витрат.

Цільові витрати – оцінені довгострокові витрати для виробництва продукту, які при реалізації дають можливість компанії отримати цільовий дохід. Існує чотири основні етапи застосування методу цільового ціноутворення (рис. 1).

Ціна визначається як цільова для конкретного ринку з урахуванням діючих чинників або цільового прибутку. За цим методом розраховується собівартість продукції, яка дає змогу відтворити всі витрати підприємства на виробництво та реалізацію, а також отримати прибуток, який можна буде спрямувати на розвиток підприємства і стимулювання робітників. За цього методу велике значення має ступінь завантаженості виробничої потужності підприємства, інші виробничі чинники [7].

Об’єктом цільового ціноутворення нами обрано продукцію молокопереробного виробництва. Характер технологічного процесу виробництва молочної продукції та обсяги її випуску, форма і рівень спеціалізації підприємства, його виробничих підрозділів визначають виробничу структуру підприємства, яка нерозривно пов’язана з побудовою обліку витрат за місцями їх виникнення та центрами відповідальності.

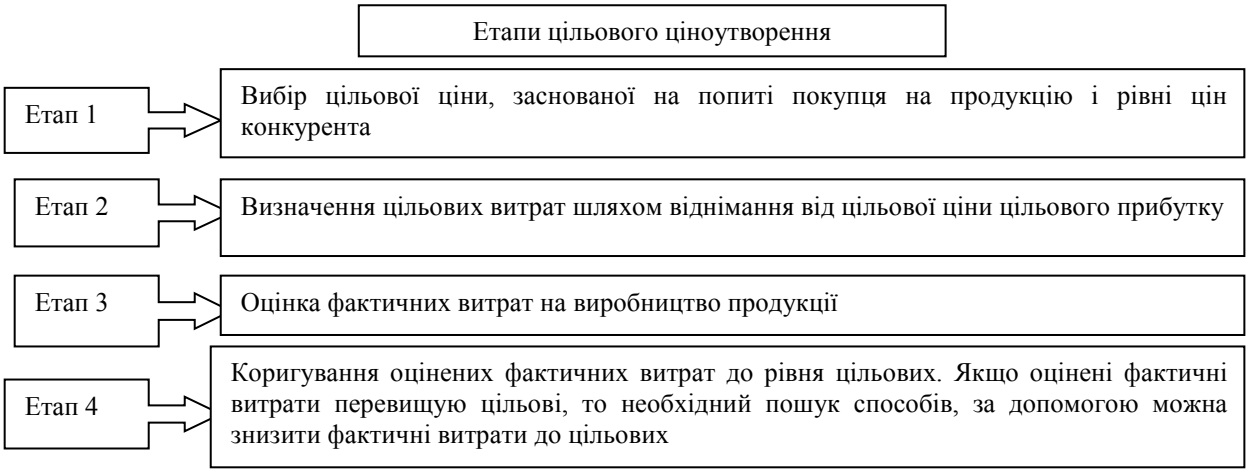

Рис. 1. Етапи застосування цільового ціноутворення в інформаційній системі облікового забезпечення процесу прийняття рішень

Технологія молокопереробного виробництва характеризується складними фізико-хімічними і термічно-технологічними процесами виробництва продукції. Перш ніж сировина і матеріали будуть перетворені в готову продукцію, вони послідовно проходять низку технологічних операцій, які називають переділами. Виходячи з цього молокопереробне виробництво носить попередільний характер, що зумовлює використання попередільного методу обліку витрат виробництва. Після кожного переділу одержується напівфабрикат, який передається в наступні переділи для виготовлення продукції або реалізовується як кінцевий продукт.

Для удосконалення точності встановлення внутрішньої ціни нами запропоновано впровадження трансфертного цільового ціноутворення, в основі якого лежить технологічний процес (рис. 2).

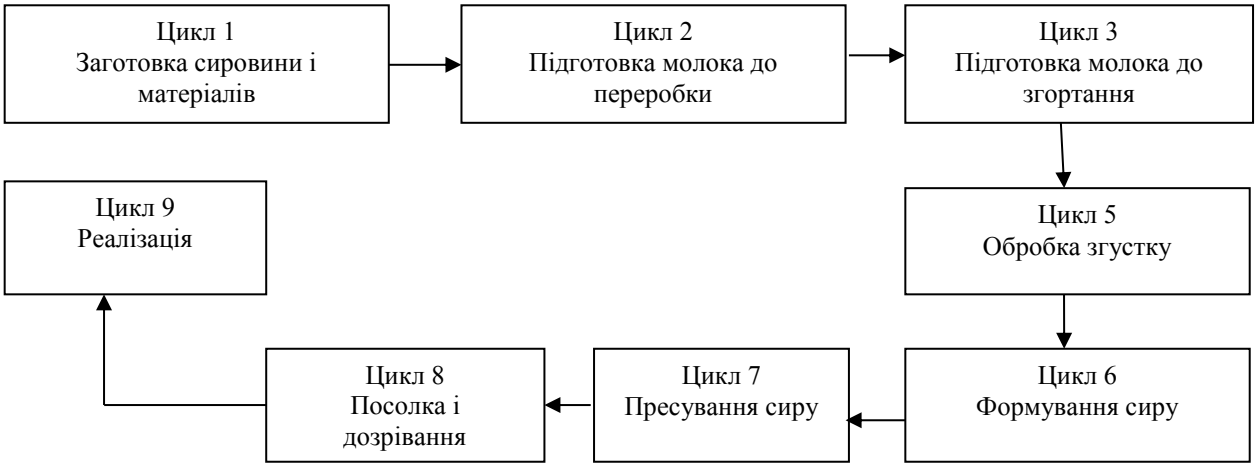

Рис. 2. Алгоритм трансфертного цільового ціноутворення, в основі якого лежить технологічний процес виробництва сиру

Враховуючи, що виробництво сиру характеризується складним, масовим безперервним автоматизованим процесом технологічної переробки молочної сировини, що включає в себе термічні, хімічні, мікробіологічні та механічні операції, зазвичай носить закритий характер і проходить без втручання людини, особливого значення набуває процес нормування матеріальних витрат на виробництво з метою суворого дотримання технологічних рецептур.

Розрахунки норм витрат основних та допоміжних матеріалів проводяться на основі результатів проведення контрольних технологічних процесів, технологічних специфікацій та рецептур. Розраховуються такі норми в натуральних показниках на одиницю продукції або напівфабрикат та використовуються при визначенні кількості молочної сировини та матеріалів, необхідної для відпуску у виробництво.

Технологія виробництва сиру передбачає використання продукції інших цехів. Так, основну частку у складі сирного продукту становить молоко, що надходить спочатку до приймально-охолоджувального відділення, а затим у цільно-молочний цех. Основні технологічні процеси проходять у сирному цеху, що являє собою центр витрат. Інші цехи та ділянки виробництва, що постачають необхідні компоненти (сіль кухонна харчова, закваска бактеріальна, кальцій хлористий,

калій азотнокислий, молокозсідальний ферментний препарат, натуральний барвник) представляють центри прибутку. Взаємовідносини між центрами відповідальності регулюються на основі трансфертного ціноутворення. Основна мета створення механізму внутрішніх розрахунків на підприємстві полягає в забезпеченні найбільш ефективного функціонування виробничої системи підприємства.

Для кращого розуміння механізму дії системи цільового трансфертного ціноутворення розглянемо приклад по виробництву сирної продукції.

Підприємство у березні планує виготовити 2000 кг сиру «Дієтичний (30% жиру у сухій речовині)». Ринкова ціна сиру складає 50 грн./кг. Націнка до повних витрат становить 25%. Адміністративні та збутові витрати, які виникають під час виробництва даного продукту дорівнюють 20000 грн. на місяць. Визначимо цільові витрати на виробництво 1 кг сиру. Для цього розрахуємо витрати на 1 кг, які безпосередньо впливатимуть на ціну (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок витрат на 1 кг сиру «Дієтичний» (30% жиру у сухій речовині)

Показник	Значення
Продаж	2000 * 50 = 100000 грн.
(мінус) Націнка	100000 – (100000 / 1,25) = 20000
(мінус) Адміністративні та збутові витрати	20000
Цільові виробничі витрати	60000
Цільові виробничі витрати на 1 кг	60000 / 2000 = 30 грн./кг

Таким чином, підприємство повинне виготовляти сир «Дієтичний (30% жиру у сухій речовині)» по виробничій собівартості не більше 30 грн./кг. Припустимо, що виробництво потребує інвестицій в розмірі 90000 гривень, а прибуток від інвестованого капіталу (ROI) планується в розмірі 25%. Тоді цільові виробничі витрати на 1 кг сиру «Дієтичний (30% жиру у сухій речовині)» складуть величину, розраховану у табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок цільових виробничих витрат

Показник	Значення
Продаж	2000 * 50 = 100000
(мінус) Націнка	90000 * 25% = 22500 грн.
(мінус) Адміністративні і збутові витрати	20000
Цільові виробничі витрати	57500
Цільові виробничі витрати на 1 кг	57500 / 2000 = 28,75 грн./кг

Як видно з табл. 2, якщо розраховувати цільові витрати з урахуванням показника рентабельності, то такі витрати складуть 28,75 грн./кг.

Цільове калькулювання витрат найкраще підходить для встановлення цін на звичайні товари, а також на товари з великим обсягом реалізації. Цей підхід є важливим механізмом, який дозволяє управляти витратами тієї продукції, яку ще не випустили, тобто майбутніми витратами.

Основна перевага цільового калькулювання витрат пов'язана з тим, що основою для встановлення ціни реалізації є ринкові фактори та дослідження поведінки споживачів, в той час як при підході "витрати плюс» домінуючим фактором стають витрати. Ще одна перевага цільового калькулювання витрат – командний підхід до калькулювання. Цільове калькулювання потребує співпраці проектувальників, інженерів-виробників і спеціалістів з відділу маркетингу і фінансування, які об'єднують свої зусилля для того, щоб управляти витратами ще на етапі проектування продукції. Саме на цьому етапі витратами можна управляти найбільш ефективно, оскільки остаточне рішення по багатьох аспектах, пов'язаних з випуском продукції, ще не зроблено.

Недолік методу полягає в тому, що при його використанні ціна розраховується, виходячи з інтересів продавця, і не приймає до уваги відношення покупця до розрахованої ціни. Звідси, вказаний метод потребує коригування для того, щоб врахувати, чи будуть потенційні споживачі купувати даний товар по розрахованій ціні.

Важливим є визначення ціни з орієнтацією на попит з урахуванням стану конкуренції на ринку. Якщо планується, що розрахована ціна повинна покривати собівартість та цільовий прибуток, але вона була визначена без врахування зміни і вимог попиту, то дана обставина нерідко стає причиною зриву планів фінансової діяльності компанії.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цільове калькулювання використовується для підвищення конкурентоспроможності продукції, адже дозволяє управляти затратами відповідно до заздалегідь визначеної цільової ціни продукції. Дані, які аналізуються в процесі здійснення цільового калькулювання, носять релевантний характер, тобто є різними для різних управлінських рішень і дозволяють здійснювати пошук оптимальних шляхів вирішення завдань, що стоять перед працівниками підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аткінсон Е. Управленческий учт / Е. Аткінсон, Р. Банкер, М. Каплан, М. Янг; Пер. с англ. – М.: ізд. Дом «Вільямс», 2003. – 878 с.
2. Білоусова І. Проблеми вдосконалення управлінського обліку / І. Білоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 3. – С. 35-40.
3. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія / С. Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
4. Хорнгрен Ч. Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финанси и статистика, 2002. – 416 с.
5. Бачинський В. І. Актуальні питання теорії й практики внутрішньогосподарської (управлінської) звітності у кооперативних системах / В. І. Бачинський // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. – Вип. 4 (44). – Рівне : НУВГП. – 2008. – С. 22-28.
6. Нападовська Л. В. Управлінський облік: підручн. для вузів. 2-ге вид., доопрац. та допов. / Л. В.Нападовська. – К.: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 648 с.
7. Тиханков В. В. Ценообразование и экономические отношения между предприятиями внутри одного предприятия [Текст] / В. В. Тиханков // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 3. – С. 48-54.
8. Безкоровайна С. В. Дослідження підходів до формування цінової стратегії підприємства / С. В. //Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №2(20). – С. 49-52.

Гладий Ирина Александровна

УЧЕТНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМЫ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Темой статьи выступило освещение учетного обеспечения системы ценообразования молокоперерабатывающих предприятий. Целью данной работы является теоретическое обоснование учетного обеспечения системы управления процессом ценообразования на молокоперерабатывающих предприятиях. Научная новизна заключается в комплексном исследовании вопроса организации учетного обеспечения трансфертного целевого ценообразования молокоперерабатывающих предприятий с целью его совершенствования в процессе управления хозяйствующим субъектом по центрам ответственности. Уточнено суть концепции целевого ценообразования и определено, что оно представляет собой инструмент управления затратами, который применяется для снижения любых затрат на продукт в течение всего периода его жизненного цикла. Обоснована необходимость и определены пути совершенствования учетной модели целевого ценообразования по центрам ответственности с целью ее надлежащей гармонизации с потребностями системы управления в процессе принятия эффективных управленческих решений текущего и стратегического характера. С целью усовершенствования установления точной внутренней цены предложена концепция трансфертного целевого ценообразования, в основе которого лежит технологический процесс переработки молока. Доказано, что этот подход является важным механизмом, который позволяет управлять затратами на ту продукцию, которую еще не выпустили, то есть будущими затратами. Предложено использование трансфертных цен на примере производственной деятельности предприятия молочной промышленности, что позволяет формировать целевую цену в каждом цехе и определять степень влияния каждого центра ответственности на финансовые результаты деятельности предприятия. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что реализация предложений, представленных в работе, обеспечит прозрачность процесса формирования цены молокоперерабатывающих предприятий и позволит оценить вклады структурных подразделений в общий результат хозяйствования. Применение на практике разработанных предложений позволит сформировать эффективную информационную систему, которая поможет руководству различных уровней управления своевременно получать необходимые данные для принятия решений. Дальнейшие исследования будут направлены на совершенствование организации системы внутреннего контроля затрат на производство, что позволит оперативно получать достоверную информацию о затратах на производство и выход продукции каждого структурного подразделения, выявлять отклонения от установленных норм и нормативов, принимать соответствующие управленческие решения, контролировать основные показатели деятельности центров ответственности и предприятия в целом.

Ключевые слова: *целевое ценообразование, цент ответственности, целевая цена, целевые расходы*.

Hladiy I.

ACCOUNTING SUPPORT OF PRICING OF MILK PROCESSING PLANTS

The theme of the article is accounting support of pricing of milk processing plants. The aim of this article is to provide theoretical foundation for management process of pricing at milk processing plants. Scientific novelty of the results is the complex research of the issue of transfer target pricing accounting support for milk processing plants to improve information support of economic entity management according to the responsibility centers. The essence of the targeted pricing concept has been clarified and it has been determined that it is a cost management instrument, which is used to reduce any costs of the product throughout the entire period of its life cycle. The necessity and ways of improving the accounting model of targeted pricing according to responsibility centers to harmonize the needs of proper

management for making effective management decisions of current and strategic nature have been justified. To improve setting of the exact internal prices the concept of targeted pricing based on the technological processing of milk has been proposed. It has been proved that this approach is an important tool that allows to control costs of products not yet manufactured, that is future expenditure. The use of transfer pricing has been offered as an example of the production of the dairy industry, which allows to create a target price at each milk process room and to determine the degree of influence of each center's responsibility for the financial performance of the company. The practical significance of the results is that the implementation of the suggestions will ensure transparency of pricing at milk processing plants and will enable to assess the contributions of structural units in the overall result of management. Application in practice of the developed proposals will help to create an effective information system that will allow the management of different levels to obtain the necessary data for decision making in time. Further research will be directed at improvement of the system of internal control of production costs, which will allow quickly to get accurate information about costs and the productivity of each business unit, to detect deviations from established norms and standards, to make appropriate management decisions, to monitor key performance indicators of responsibility centers and the whole enterprise.

Key words: *targeted pricing, center of responsibility, target price, target costs.*

Одержано 31.03.2015 р.

УДК 657.1:339.72(045)

Дзюба Оксана Миколаївна,
к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
Пшенична Галина Володимирівна,
магістрант,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена особливостям відображення в обліку операцій в іноземній валюті відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності. Визначено, що нестабільна ситуація на валютному ринку, спричинена коливаннями валютних курсів, вимагає постійного удосконалення системи управління та контролю за здійсненням операцій в іноземній валюті суб'єкта господарювання сфери зовнішньоекономічної діяльності. Особливого значення окреслені питання набувають в умовах переходу до застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема, в частині представлення фінансової інформації користувачам за межами країни функціонування суб'єкта господарювання. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних положень, розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку операцій підприємства в іноземній валюті з урахуванням положень національних та міжнародних стандартів. В статті окреслено коло основних понять з теми дослідження, таких як «валюта подання», «функціональна валюта», «курсова різниця», проаналізовано основні положення національних та міжнародних стандартів відносно відображення валютних операцій в обліку, здійснено їх порівняння, визначено основні неузгодження вітчизняного та міжнародного законодавства. Описано особливості відображення в обліку курсових різниць за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку в процесі прийняття ефективних управлінських рішень, результати впливу методики формування в обліку інформації про курсові різниці на змістовність фінансової звітності підприємства. Основні неузгодженості стосуються визначення валюти грошової одиниці та курсових різниць, в якій має бути складена фінансова звітність суб'єкта функціонування ринкових структур. В результаті дослідження узагальнено висновки стосовно недоліків та підходів як вітчизняного, так і міжнародного законодавства щодо відображення в обліку операцій з валютою та курсових різниць, доцільності використання основних понять наведених в міжнародних стандартах. Обґрунтована можливість їх застосування на вітчизняних підприємствах при формуванні облікової політики та відображенні операцій в іноземній валюті в обліку.

Ключові слова: *валюта, функціональна валюта, валюта подання, облік, валютні операції, валютний курс, курсова різниця.*

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних перетворень показником підвищення рівня національної економіки будь-якої країни є розвиток зовнішньоекономічної діяльності, наслідком чого є зростання обсягів операцій, які здійснюються в іноземній валюті. Нестабільність ситуації на зовнішніх

management for making effective management decisions of current and strategic nature have been justified. To improve setting of the exact internal prices the concept of targeted pricing based on the technological processing of milk has been proposed. It has been proved that this approach is an important tool that allows to control costs of products not yet manufactured, that is future expenditure. The use of transfer pricing has been offered as an example of the production of the dairy industry, which allows to create a target price at each milk process room and to determine the degree of influence of each center's responsibility for the financial performance of the company. The practical significance of the results is that the implementation of the suggestions will ensure transparency of pricing at milk processing plants and will enable to assess the contributions of structural units in the overall result of management. Application in practice of the developed proposals will help to create an effective information system that will allow the management of different levels to obtain the necessary data for decision making in time. Further research will be directed at improvement of the system of internal control of production costs, which will allow quickly to get accurate information about costs and the productivity of each business unit, to detect deviations from established norms and standards, to make appropriate management decisions, to monitor key performance indicators of responsibility centers and the whole enterprise.

Key words: *targeted pricing, center of responsibility, target price, target costs.*

Одержано 31.03.2015 р.

УДК 657.1:339.72(045)

Дзюба Оксана Миколаївна,
к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
Пшенична Галина Володимирівна,
магістрант,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена особливостям відображення в обліку операцій в іноземній валюті відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності. Визначено, що нестабільна ситуація на валютному ринку, спричинена коливаннями валютних курсів, вимагає постійного удосконалення системи управління та контролю за здійсненням операцій в іноземній валюті суб'єкта господарювання сфери зовнішньоекономічної діяльності. Особливого значення окреслені питання набувають в умовах переходу до застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема, в частині представлення фінансової інформації користувачам за межами країни функціонування суб'єкта господарювання. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних положень, розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку операцій підприємства в іноземній валюті з урахуванням положень національних та міжнародних стандартів. В статті окреслено коло основних понять з теми дослідження, таких як «валюта подання», «функціональна валюта», «курсова різниця», проаналізовано основні положення національних та міжнародних стандартів відносно відображення валютних операцій в обліку, здійснено їх порівняння, визначено основні неузгодження вітчизняного та міжнародного законодавства. Описано особливості відображення в обліку курсових різниць за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку в процесі прийняття ефективних управлінських рішень, результати впливу методики формування в обліку інформації про курсові різниці на змістовність фінансової звітності підприємства. Основні неузгодженості стосуються визначення валюти грошової одиниці та курсових різниць, в якій має бути складена фінансова звітність суб'єкта функціонування ринкових структур. В результаті дослідження узагальнено висновки стосовно недоліків та підходів як вітчизняного, так і міжнародного законодавства щодо відображення в обліку операцій з валютою та курсових різниць, доцільності використання основних понять наведених в міжнародних стандартах. Обґрунтована можливість їх застосування на вітчизняних підприємствах при формуванні облікової політики та відображенні операцій в іноземній валюті в обліку.

Ключові слова: *валюта, функціональна валюта, валюта подання, облік, валютні операції, валютний курс, курсова різниця.*

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних перетворень показником підвищення рівня національної економіки будь-якої країни є розвиток зовнішньоекономічної діяльності, наслідком чого є зростання обсягів операцій, які здійснюються в іноземній валюті. Нестабільність ситуації на зовнішніх

та валютному ринках, спричинена коливаннями валютних курсів, вимагає постійного удосконалення системи управління та контролю за здійсненням операцій підприємства в іноземній валюті. Особливого значення зазначені питання набувають в сучасних умовах застосування міжнародних стандартів фінансової звітності вітчизняними підприємствами, зокрема, в частині представлення фінансової інформації користувачам за межами країни функціонування суб'єкта господарювання. Зазначене потребує розробки науково обґрунтованих підходів до удосконалення теоретичних та практичних засад формування в обліку інформації про операції в іноземній валюті і відображення їх в обліку, що і зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам обліку операцій в іноземній валюті присвячені праці вітчизняних науковців – Ф. Бутинця, С. Голуб, Т. Демчук, І. Жиглей, О. Колеснікової, Р. Циган. Однак, незважаючи на важливість отриманих та обґрунтованих наукових результатів, значна частина питань щодо методики відображення інформації про операції у іноземній валюті в обліку та звітності, питання оцінки відповідності національних стандартів бухгалтерського обліку міжнародним стандартам залишаються невирішеними і потребують подальших досліджень.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних положень, розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку операцій підприємства в іноземній валюті з урахуванням положень національних та міжнародних стандартів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності надає вітчизняним підприємствам можливості для ефективного функціонування інформаційної системи підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Застосування єдиних стандартів обліку дозволяє суб'єктам міжнародних фінансових ринків об'єктивно оцінити результати діяльності підприємств та забезпечує для зацікавлених користувачів звітності суб'єктів господарювання її відповідність якісним характеристикам облікової інформації та звітності.

Необхідно відмітити, що міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності мають як позитивні, так і негативні риси. Їх об'єктивними перевагами перед національними стандартами в окремих країнах є [1]:

- чітка економічна логіка;
- узагальнення найкращої сучасної світової практики у сфері облікового процесу;
- простота сприйняття фінансової інформації в усьому світі.

До основних недоліків можна віднести [1]:

- узагальнений характер стандартів, що передбачає достатнє різноманіття у методах обліку;
- відсутність детальних інтерпретацій і прикладів зіставлення стандартів з конкретними ситуаціями.

Національні положення бухгалтерського обліку враховують майже всі діючі міжнародні стандарти, однак не повністю копіюють їх, деякі об'єднують положення відразу декількох міжнародних. Існують національні стандарти, що не мають аналогічних міжнародних стандартів і навпаки.

Структура стандарту бухгалтерського обліку і звітності визначається обсягом та змістом питань, яким він присвячений. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності, в загальному, складаються з наступних структурних частин [2]:

1. Мета.
2. Сфера застосування.
3. Визначення та оцінка.
4. Узагальнення підходу, що вимагає стандарт.
5. Подання та розкриття інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у фінансовій звітності
6. Дата набрання чинності та перехідний період.

Структура національних положень дещо відрізняється, що зумовлено національними особливостями сприйняття інформації. П(С)БО традиційно орієнтуються на запити регулюючих органів (податкова служба, держкомстат та інші), в той час як МСБО та МСФЗ головним чином орієнтовані на користувачів, які мають дійсний чи потенціальний фінансовий інтерес до суб'єкта звітності: акціонерів, інвесторів, контрагентів [3].

Невідповідність фінансової звітності вітчизняних підприємств вимогам МСБО та МСФЗ може виникнути внаслідок:

– вітчизняних особливостей щодо регламентації форм фінансової звітності та визначенні основних її показників;

– відсутності окремих національних стандартів відповідних до міжнародних (зокрема: 8, 20, 26, 28, 31, 34, 37);

– обмеженості змісту національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та відсутності роз'яснень до них, що досить часто призводить до помилкової інтерпретації окремих їх положень.

Для відображення в обліку операцій пов'язаних з валютою передбачений МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [4]. У вітчизняному законодавстві облік операцій в іноземній валюті регламентується нормами П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [5]. Незважаючи на те, що зазначений стандарт був розроблений на основі міжнародного, все-таки між П(С)БО 21 та МСБО 21 залишаються значні відмінності у підходах щодо відображення в обліку та звітності суб'єктів господарювання операцій пов'язаних з валютою (табл. 1).

Основною проблемою, що супроводжує впровадження МСБО та МСФЗ, залишається неузгодженість національного законодавства щодо регулювання питань операцій в іноземній валюті відповідно до положень міжнародних стандартів. В основному це стосується визначення валюти грошової одиниці, в якій складається фінансова звітність.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», суб'єкти господарювання ведуть бухгалтерський облік та складають фінансову звітність у грошовій одиниці України [6]. Зазначене, зумовлює

необхідність складати фінансову звітність вітчизняних підприємств, перш за все, у національній валюті, незалежно від необхідності складати її за міжнародними стандартами. Тобто при складанні звітності вітчизняні підприємства можуть не використовувати положення МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» щодо переведення статей фінансової звітності в іноземну валюту, або з однієї іноземної валюти в іншу.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика П(С)БО 21 і МСБО 21

Визначення та положення	П(С)БО 21	МСБО 21
Функціональна валюта	Поняття не визначено тому всі вимоги МСБО 21, що належать до цієї категорії, у системі ПСБО відсутні	Визначається як валюта основного економічного середовища, у якому працює підприємство
Використання приблизного (середнього) курсу при початковому визнанні стаття на дату операції	Не допускається	Допускається, якщо не зафіксовано суттєвих коливань курсу
Класифікація курсових різниць	Класифікуються на операційні та інші доходи й витрати	Не класифікуються за ознакою по відношенню до операційної діяльності підприємства
Курсова різниця за «стратегічними» заборгованостями у відносинах із закордонними господарюючими одиницями	Відноситься на додатковий капітал і відображається і іншому сукупному доході	В окремій фінансовій звітності відноситься на прибутки або збитки. У звітах, що містять дані іноземної господарюючої одиниці та підприємства, що звітує, такі курсові різниці спочатку відносять на інший сукупний прибуток
Класифікація курсових різниць за звітами іноземних господарюючих одиниць із власного капіталу на прибуток або збитки	Проводиться при продажу або ліквідації іноземної господарюючої одиниці	Здійснюється при вибутті іноземної господарюючої одиниці, а також при втраті контролю, суттєвого впливу або спільного контролю, щодо, відповідного, дочірнього, асоційованого або спільного підприємства
Курсові різниці за внутрішньо-груповими монетарними статтями при консолідації	Обліку спеціально не регламентовано	Відносять на прибутки або збитки. У частині монетарних компонентів чистих інвестицій – на інший сукупний прибуток
Спеціальний порядок переведення статей фінансових звітів іноземного суб'єкта	Стосується звітів лише тих господарюючих одиниць, які відповідають п'ятьом особливим критеріям автономної діяльності, наведеним у п.10.4 ПСБО 21.	Стосується всіх іноземних суб'єктів господарювання, незалежно від ступеня їх автономності. Певні критерії автономності як додаткові чинники враховують при визначені функціональної валюти іноземного суб'єкта господарювання.

На відміну від П(С)БО 21, в МСБО 21 виокремлено три види валют: функціональну – основну валюту економічного середовища суб'єкта господарювання, іноземну – валюту, відмінну від функціональної валюти, та валюту представлення, в якій сформована фінансова звітність. Міжнародним стандартом, що врегульовує валютні питання, передбачено фактори, які підприємство має врахувати при економічному обґрунтуванні самостійного вибору функціональної валюти, що дозволяє достовірно відображати економічний вплив операцій, умов та фактів господарської діяльності (базових та додаткових).

Управлінський персонал має відноситись до процедури вибору функціональної валюти та валюти звітності зі значним ступенем серйозності, тому що цей вибір матиме істотний вплив на кінцеві показники результатів діяльності. Кожну з обраних валют підприємства повинні відобразити в обліковій політиці з обґрунтуванням свого вибору. Якщо підприємство має зарубіжні підрозділи, функціональні валюти та валюти звітності яких відрізняються, то в обліковій політиці має бути розкрито інформацію щодо валюти звітності та обґрунтовано таке рішення на основі критеріїв, передбачених у стандарті [3]. Отже, при цьому застосовується професійне судження головного бухгалтера відносно формування облікової політики підприємства

Відповідно до міжнародних стандартів в обліковій політиці підприємства доцільно визначити підхід щодо формування валютного курсу, що застосовується для перерахунку вартості з іноземної валюти у функціональну. МСБО 21 не передбачено урегулювання вибору валютного курсу, а саме, який

валютний курс має бути використаний: офіційний, що визначений Центральним банком кожної країни, або курс, що визначається відповідно до котирувань валютного ринку. Особливої актуальності набуває визначення в наказі про облікову політику вимог щодо відображення інформації про умови перерахунку статей фінансової звітності в іноземну валюту відповідно до вимог користувачів облікової інформації. Також, в обліковій політиці необхідно визначити умови, при яких виникає необхідність подання фінансової звітності у валюті, іншій від функціональної, – тобто, валюті представлення фінансової звітності.

Згідно з МСБО 21 курсова різниця – це різниця, яка є наслідком переведення визначеної кількості одиниць однієї валюти в іншу валюту за різними валютними курсами [4]. П(С)БО 21 визначає курсову різницю як різницю між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти за різних валютних курсів [5].

У МСБО 21 зазначено, що для перерахунку статей застосовується курс, який наближається до фактичного курсу на дату операції. Можна використати також середній курс. Однак, якщо валютні курси суттєво коливаються, застосування середнього курсу є недоречним. На відміну від міжнародного стандарту національний для перерахунку статей не передбачає використання середнього курсу, а чітко вказує на використання курсу національної валюти, встановленого НБУ на дату балансу [4, 5].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В результаті проведених досліджень, можна зробити висновок, що:

1) незважаючи на поступове наближення ведення обліку вітчизняними підприємствами за міжнародними підходами, у вітчизняних нормативно-правових актах важко відслідкувати, коли підприємства можуть керуватися міжнародними стандартами, чи складати звітність паралельно за П(С)БО та МСФЗ;

2) методичні положення щодо визначення порядку включення операцій в іноземній валюті у фінансову звітність суб'єкта господарювання та переведення фінансової звітності у валюту звітності регламентовані однойменними стандартами «Вплив зміни валютних курсів»: П(С)БО 21 і МСБО 21, натомість у останньому вжито терміни «валюта подання», «функціональна валюта», які в національних положеннях відсутні, що ускладнює використання міжнародних підходів.

3) потреба у використанні функціональної валюти є досить відносною і немає чітких вказівок, коли підприємствам необхідно вести облік у функціональній валюті, а коли розмежування є недоцільним, що може призвести до труднощів у обліку валютних операцій на вітчизняних підприємствах.

Отже, запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності є важливим кроком на шляху України до євроінтеграції, що сприяє підвищенню прозорості, зрозумілості, достовірності інформації про діяльність суб'єктів господарювання та зростання довіри до інформації, наведеної у фінансовій звітності. Однак цей процес пов'язаний з низкою проблем, які потребують поступового вирішення. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення можливості відмови від національних П(С)БО, і повний перехід до ведення обліку операцій в іноземній валюті та відображення інформації про них у фінансовій звітності відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова І. А. Розрахунки іноземною валютою та їх облік в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України / І. А. Волкова, Б. І. Іванюк // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 7. – С.184-187.

2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (версія перекладу українською мовою – 2014 рік): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=408095&cat_id=408093&ctime=1423500775962.

3. Демчук Т. Застосування міжнародних стандартів в обліку валютних операцій підприємств / Т. Демчук // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2013. – №4 (48). – С. 139-44.

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/ 320294/file/IAS%2021.pdf.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», затверджений наказом МФУ від 10.08.2000 р. № 193, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? nreg=z0515-00.

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

Дзюба Оксана Николаевна, Пшеничная Галина Владимировна

УЧЕТ ОПЕРАЦИЙ В ИНОСТРАННОЙ ВАЛЮТЕ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПОХОД

Статья посвящена особенностям отражения в учете операций в иностранной валюте в соответствии с национальными и международными стандартами бухгалтерского учета и отчетности. Определено, что

нестабильная ситуация на валютном рынке, вызванная колебаниями валютных курсов, требует постоянного совершенствования системы управления и контроля за осуществлением операций в иностранной валюте субъекта хозяйствования сферы внешнеэкономической деятельности. Особое значение указанные вопросы приобретают в условиях перехода к применению международных стандартов финансовой отчетности, в частности, в части представления финансовой информации пользователям за пределами страны функционирования предприятия. Цель статьи заключается в обосновании теоретических положений, разработке практических рекомендаций по совершенствованию организации и методики учета операций предприятия в иностранной валюте с учетом положений национальных и международных стандартов. В статье очерчен круг основных понятий по теме исследования, таких как «валюта представления», «функциональная валюта», «курсовая разница», проанализированы основные положения национальных и международных стандартов относительно отражения валютных операций в учете, осуществлено их сравнение, определены основные неувязки отечественного и международного законодательства. Описаны особенности отражения в учете курсовых разниц по национальным и международным стандартам бухгалтерского учета в процессе принятия эффективных управленческих решений, результаты воздействия методики формирования в учете информации о курсовых разницах на содержательность финансовой отчетности предприятия. Основные несогласованности касающиеся определения валюты денежной единицы и курсовых разниц, в которой должна быть составлена финансовая отчетность субъекта функционирования рыночных структур. В результате исследования обобщенно выводы относительно недостатков и подходов как отечественного так и международного законодательства по отражению в учете операций с валютой и курсовых разниц, целесообразности использования основных понятий приведенных в международных стандартах. Обоснована возможность их применения на отечественных предприятиях при формировании учетной политики и отражении операций в иностранные валюте в учете.

Ключевые слова: *валюта, функциональная валюта, валюта представления, учет, валютные операции, валютный курс, курсовая ровница.*

Dziuba O., Pshenychna G.

ACCOUNTING FOR FOREIGN CURRENCY TRANSACTIONS, NATIONAL AND INTERNATIONAL APPROACH

The article is devoted to the peculiarities of recording foreign currency transactions in accordance with national and international standards of accounting and reporting. It has been determined that the uncertainties in the foreign exchange market, caused by currency fluctuations, require constant improvement of management and monitoring of the foreign currency transactions of the entity in foreign economic activity. Outlined issues are of particular importance in the transition to the use of International Financial Reporting Standards, in particular regarding the presentation of financial information to users outside the country of functioning entity. The aim of the article is theoretical justification of provisions, developing practical recommendations to improve the organization and methods of accounting for transactions of the company in foreign currency, subject to national and international standards. The basic concepts of the research, such as «presentation currency», «functional currency», «exchange difference» have been identified in the article, the main provisions of national and international standards for display of currency transactions in the accounting have been analyzed, their comparison has been made, the main disagreements of national and international laws have been determined. The features of recording of exchange differences on national and international accounting standards in making effective management decisions, the effects of forming a record of differences in content of the financial statements method have been described. The key inconsistencies concern the definition of currency and exchange rate differences, according to which financial statements of the entity of functioning market structures must be compiled. Deficiencies and approaches both to national and international legislation on accounting currency transactions and foreign exchange differences, the feasibility of using basic concepts outlined in international standards have been generalized. The possibility of their use at national enterprises in forming accounting policy and displaying foreign currency transactions in the accounting has been justified.

Keywords: *currency, functional currency, presentation currency, accounting, foreign exchange, exchange rate, exchange rate differences.*

Одержано 21.04.2015 р.

РОЗДІЛ V

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

UDC: 339.9

Ihnatyshyn Mariya,
Candidate of economic sciences, Assoc.prof.,
assistant professor of accounting and finance department,
Ihnatyshyn Mykola
Candidate of economic sciences, Assoc.prof.,
assistant professor of design and footwear
mechanics and technological processes department,
Mukachevo State University

THE ECONOMIC NATURE OF VENTURE CAPITAL AS A SOURCE TO FINANCE INVESTMENT RISK PROJECTS

The problem of the operation of venture capital in Ukraine as an alternative source of financing investment projects has been considered in the article. Venture investment is a specific kind of investments in high-tech manufacturing, the prospect of significant revenue which has a high degree of risk. To avoid completely the threat of loss of capital invested in venture funding is almost impossible because innovation and risk are the two interrelated categories: it is very difficult to predict what kind of innovation will be successful in the market and which will not be in demand. It should also be noted that the present legal framework that regulates the formation of venture capital and venture capital funds in Ukraine needs to be improved by making appropriate changes and additions to tax, customs and banking law, the establishment of appropriate legal mechanisms for the development of the secondary securities market, including securities exchange of venture enterprises, electronic trading systems etc. The aim of the article is to clarify the nature of venture capital, to determine its role in the economy and to assess the predictability of time series of venture investment in Ukraine. Scientific novelty is the use of Hurst parameter for assessing the predictability of time series, the number of venture CII, value of the assets of venture CII, net asset value (NAV) of venture CII, NAV share in venture CII in NAV of all CII and measures that will affect the effective organization of the markets of venture capital in Ukraine have been suggested. The results are of practical importance for the venture business with tactical and strategic planning of behavior in the market to finance investment projects. This theme has the prospect of further research, which will be based on the study of three global models such as American, European and mixed, which in turn will make it possible to develop criteria for the efficient functioning of markets and venture capital investments in Ukraine.

Key words: *venture capital, venture capital funds, innovation activity, Hurst exponent.*

INTRODUCTION

Problem. Integration course for the European Union that Ukraine has chosen for itself requires the formation of a highly modern economy based on the latest achievements in science, technology, economics and other fields. Realization of this goal requires attracting significant investment resources and search for sources of investment. This source of investment can be a venture capital, which under certain circumstances can be an effective source of financial support for scientific developments and transform them into competitive product.

Analysis of recent research and publications. Issues of venture capital investments in Ukraine have studied scientists O. Lapko [1], who focuses on the study of venture capital to finance innovation development of economy, M. Dolishnya [2] researches the problems and prospects of business investment in Ukraine, E. Zrazhevets' [3] proposes improving the financial mechanism of venture investments for social and economic development, M. Mykhaylovs'ka [4] applied fractal analysis to assess self-organization of investment process in the context of globalization.

The aim of the article (problem). The aim of the article is to explain the nature of venture capital, to determine its role in the economy and to assess the predictability of time series of venture investment in Ukraine.

RESULTS

The economic nature of venture capital is based on close interaction and interpenetration of different mechanisms and instruments for share, equity and debt capital forms, depending on the national characteristics of the financial system of the country. Latter greatly expands the range of sources of venture financing, which may be the own resources of the enterprise (profit, amortization fund, and other resources equivalent to own); capital raised through the issue and placement of shares on the stock market; investments of pension and venture funds, corporations and foreign investors, savings of individuals or loan (government agencies, commercial banks and others).

Venture capital is a product of the evolution of financial capital. Venture capital and the financial capital are combined by general formula of movement Г - Г′, as well as general sources of their formation - loan and equity.

Analysis of the available scientific literature revealed that venture capital is seen not only as a financial instrument, but also as a means of creating added value. Considering the functioning of venture capital in a market economy, it is important to outline the features of its cycle, because, determining the cycle, one can better understand its economic nature (Fig. 1) [3]:

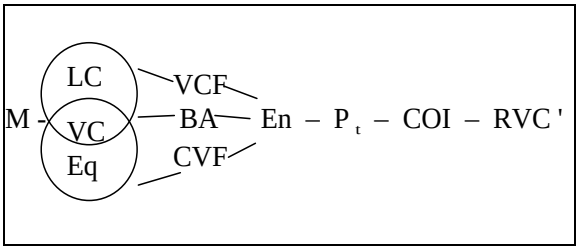

where M – money capital; LC – loan capital; VC – Venture Capital; Eq – equity; VCF – venture capital funds; BA – Business Angels; CVF – corporate venture funds; En – enterprise; P_t – the company through a period of time t; COI – coming out of investments; RVC '– return on venture capital

Fig. 1. The scheme of circulation of venture capital in a market economy

Venture financing is a particular form of manifestation of venture capital. Venture capital is realized in motion through all aspects of production, providing value and surplus value, which are embodied in the intellectual product of the conversion value in founding income or profit.

The experience of developed countries that have used venture capital industry to create a competitive economy, convincingly evidences a significant increase in production of competitive products, accelerated use of the latest technologies in all industries, increase of employment etc.

Venture investment funds that operate in many countries are investing the accumulated funds in risky projects. They typically invest in companies that are engaged in the implementation of the latest scientific developments and operate in the field of innovation. In Ukraine, venture capital funds have specifics on procedures for their establishment, operation and activities.

Asset Management Company (AMC) is a legal entity that performs asset management on the basis of the relevant license for such activity. One of the main functions of the AMC is search of investors through the announcement of the placement of investment certificates of funds, the formation of funds of venture capital, investment strategy development of venture funds, consulting of potential investors, help to choose the funds that best meet customer expectations etc. AMC has the possibility to simultaneously manage assets of several investment funds, but is also fully liable for damages of the fund [8].

According to the legislation venture funds are recognized as non-diversified collective investment institutions (CII) (funds without rigid requirements for dispersal of its assets among different objects of investment activity), and this allows them to keep in its portfolio controlling stakes of other companies, and to have a large amount of securities not admitted to trading on a stock exchange or trade – information network as a part of its assets.

Venture capital funds compared to the other forms of collective investment institutions are the most risky for investors, because of the lack of strict legal requirements regarding the composition and structure of assets of these funds and operations with them that are characteristic for other CII. The smallest regulatory requirements are imposed on venture fund by the legislation this is what makes it a flexible instrument for investment programs.

However, the increased riskiness of venture funds does not deter investors, because it is compensated by broad investment opportunities of such funds, the effective use of which can bring more profits to investors and other benefits than investing in other CII. That's why venture funds are popular in Ukraine. In total assets of Ukrainian CII venture funds share exceeds 90%. Over the past year their assets have grown by 20% and are now about 105 bln UAH [8].

A positive step towards the development of joint investment was the adoption of amendments to the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions», which allowed individuals to participate in venture CII [5].

Venture funds, like any other collective investment institute under Ukrainian legislation are exempt from income tax and VAT until the completion of the work and payment of dividends. This allows for loss-free reinvestment of the money from the project. Accumulating income within the venture capital fund, the investor can reinvest it in other projects without paying taxes [6].

National venture capital funds are used extremely actively to finance various building projects. The essence of such funding is as follows: project developer creates and forms venture fund by selling investment certificates to a certain circle of investors. Then venture fund sends money received from the sale of certificates to the developer. After completion of construction the developer transfers the construction to investors as income. In their turn, they sell the property and get the money, and the fund continues to operate without paying taxes, because taxes and fees it has to pay only in case of closure. In addition, venture capital funds provide an opportunity to invest abroad, to implement bill schemes, to receive loans secured by assets.

Thus, in contrast to other structures, funds have an advantage: if they have earned income this year, it does not mean that they have to pay tax the same year - this can be done with the liquidation of the fund. There are funds established for 20 and 25 years. One can establish a fund for 50 years or even 150 years. [9] There is no restriction in the law in this respect. This allows investors to freely dispose of their investments and assets.

One reason for the increased interest in the venture funds is that they allow to safely «mask» the real owner of the business.

The need for registration of personal assets to the fund may be caused by the fact that a person, for example, a civil servant, is not allowed for various reasons to directly own a business or wants to optimize the mechanism of participation in the management of the property. For such purposes, assets are transferred to private venture funds.

Taking into account the above-mentioned advantages of venture capital funds, it becomes clear why businessmen and officials began to transfer their property, particularly real estate, in such institutions lately. The possibility of introducing luxury tax in Ukraine has also played its role in this issue. Rich property owners began to fear the introduction of this tax. Therefore, they actively transfer their real estate to venture CII hoping they will not have to pay luxury tax.

In order to analyze trends in venture investing in Ukraine let's use the dynamics of the main indicators of venture CII in Ukraine for the period 2009-2013 and on the basis of the Hurst exponent give characteristic of predictability of their development.

One of the indicators of predictability in the time series is Hurst exponent *H*:

1. The value of $H > 0{,}6$. The greater the value of *H*, the greater is the persistence of trend relating to the relevant period of time series.

2. If values of *H* are significantly greater than 0.5 studied time series is persistent or trend persistent i.e. the one that supports the current trend (if the number increases over a period, it is very likely that it will keep this trend sometime in the future).

3. Trend persistent behavior is reinforced when approaching *H* to 1,0. When *H* is close to 1,0, a series is less noisy and has more consecutive observations with the same sign.

4. Continuity of synergies and classical statistical methods is provided when $H > 0{,}9$.

5. The value of *H* in the range of $0{,}5 \pm 0{,}1$ (0,4 ... 0,6) corresponds to the chaotic behavior of a time series, «maximum randomness» and, consequently, the least reliable forecast or the least predictability, a series is characterized by «complete unpredictability», characterized by cyclicality, frequent change of trends, accompanied by a loss of persistence.

6. The value of *H* in the range of $0{,}3 \pm 0{,}1$ (0,2 ... 0,4) indicates that this segment of time series inherent anti persistence: the one that does not support the current trend.

7. The value of *H* in the range 0 ... 0,1 corresponds to the maximum fractal dimension of the time series and full uncertainty as for predictability. Random process with *H* in the range 0 ... 0,1 corresponds to Brownian random process for which there are no memory effects or processes occur in which there is no trend.

It is advisable to use the Hurst exponent to forecast values combined with neural networks, especially in the unpredictable behavior of the series.

Algorithm for calculating Hurst exponent is presented in the form:

1. The average value of the time series:

$$\langle x \rangle_N = \frac{1}{N}\sum_{t=1}^{N} x_t ; \quad (1)$$

2. The accumulated deviations of number of measurements x_t from the average $\langle x \rangle_N$,

$$x_n = \sum_{t=1}^{n} \left(x_t - \langle x \rangle_N \right) ; \quad (2)$$

3. The scale of the time series:

$$R = \max_{1 \le n \le N} x_n - \min_{1 \le n \le N} x_n ;$$

4. The standard deviation:

$$S = \sqrt{\frac{1}{N-1}\sum_{t=1}^{N} \left(x_t - \langle x \rangle_N \right)^2} \quad (3)$$

5. Hurst exponent:

$$H = \frac{\log\left(\frac{R}{S}\right)}{\log\left(\frac{N}{2}\right)} \quad (4)$$

Dynamics of the main indicators of venture collective investment institutions (CII) during 2009-2013 and their predictability is provided in Table 1.

Dynamics of the main indicators of venture CII of Ukraine during the period shows that the venture CII provided the growth of assets of collective investment institutions in Ukraine, while others, reduced the amount of assets. In particular, over the last five years, both general and net asset value of venture CII has more than doubled. Finally, venture sector has increased market share of assets to 94.61%.

As can be seen from Table 1, the time series, the number of venture CII and the share of NAV in the venture CII in NAV of all CII, % are characterized by Hurst exponents 0,38 and 0,32, respectively (range from 0,2 to 0,4), it indicates that in this interval of time series they are characterized by anti persistence that is such behavior does not support the current trend, in this case tends to increase,

Figure 2, Figure 5 (the growth rate in the year 72,8 billion UAH and 0,73% respectively). So change to the opposite tendency – decrease – is possible.

Table 1

Dynamics of the main indicators of venture CII of Ukraine during 2009-2013 and their predictability based on Hurst exponent *

Indicators	Years					Deviation	Hurst exponent
	2009	2010	2011	2012	2013	(2013/2009)	
Number of venture CII	740,00	827,00	867,00	973,00	1031,00	+291	0,38
Asset value of venture CII (bln. UAH)	76,00	97,00	116,90	145,90	168,20	+ 92,2	0,45
The net asset value (NAV) of venture CII (bln. UAH)	66,70	86,40	103,70	129,50	149,90	+ 83,2	0,44
Share of NAV of venture CII in NAV of all CII, %	91,85	91,24	91,98	92,99	94,61	+ 2,76	0,32

** Calculated according to the Ukrainian Association of Investment Business [8]*

Venture CII asset value (bln. UAH) and the net asset value (NAV) of venture CII (bln. UAH) have Hurst exponents 0,45 and 0,44 (range from 0,4 to 0,6). The growth rate in a year is, Figure 3, Figure 4, 23,33 billion UAH and 20,95 billion UAH respectively. This time series is characterized by maximum randomness of behavior and therefore these figures are less predictable, numerical series is characterized by «complete unpredictability», inherent cyclicality and frequent change of trends, accompanied by loss of persistency.

Fig. 2 shows graphically the number of venture CII and the trend line.

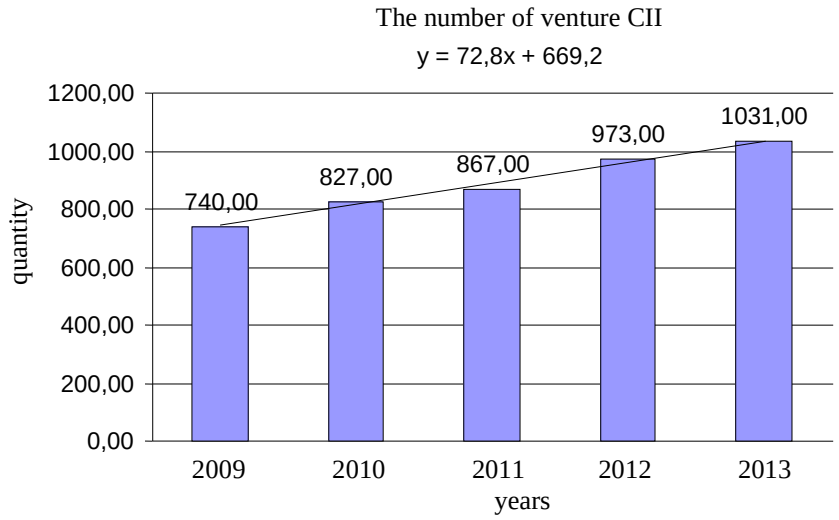

Fig. 2. The number of venture CII

Fig. 3 shows graphically venture CII asset value (bln. UAH) and trend line.

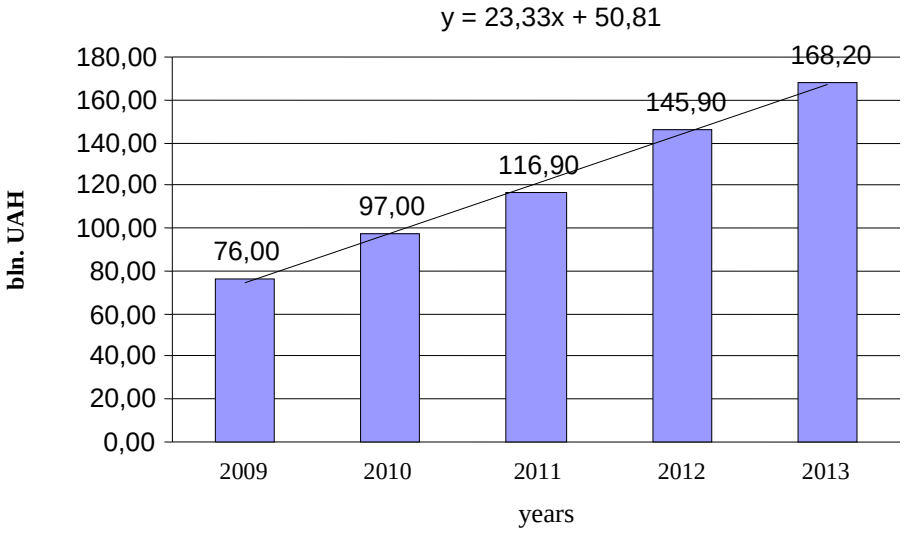

Fig. 3. Venture CII asset value (bln. UAH)

Fig. 4 shows the net asset value (NAV) of venture CII (bln. UAH) and trend line.

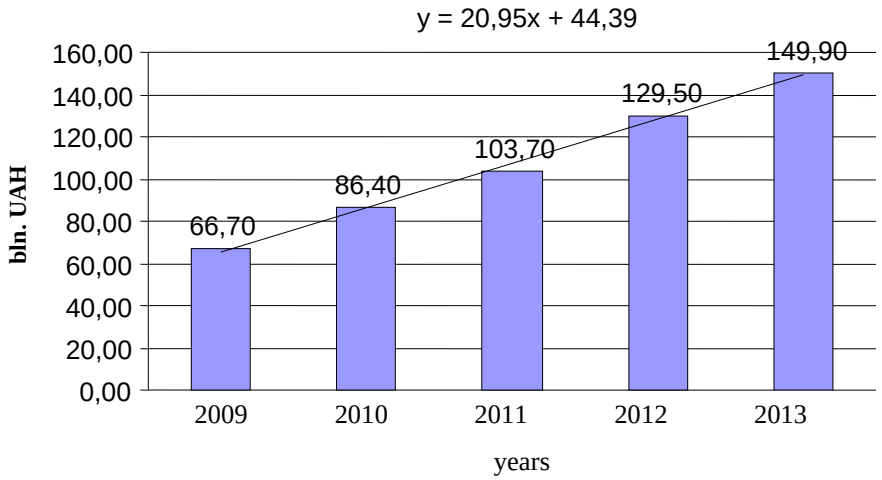

Fig. 4. The net asset value (NAV) of venture CII (bln. UAH)

Fig. 5 shows the share of NAV of venture CII in NAV of all CII (%) and trend line.

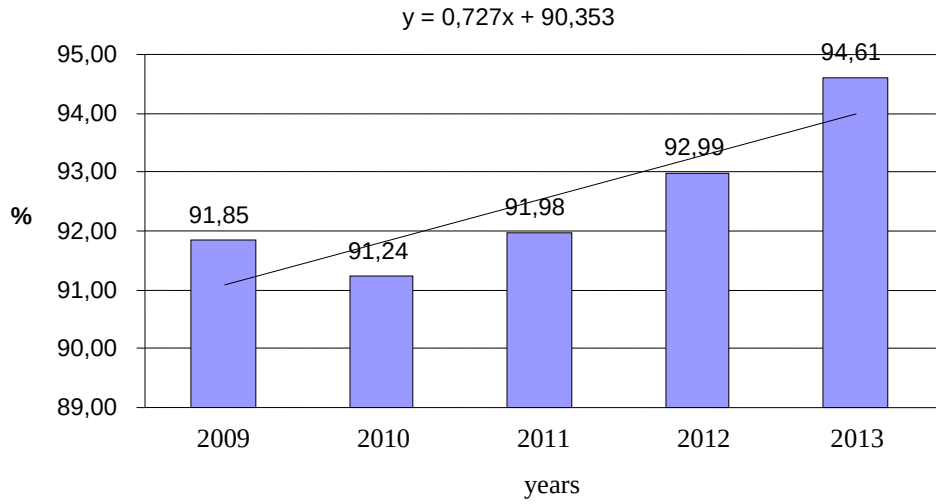

Figure 5. Share of NAV of venture CII in NAV of all CII, %

The structure of investment in venture CII of Ukraine according to categories of investors in 2009 and 2013 is shown in Figure 6.

Fig. 6. The structure of investment in venture CII of Ukraine according to categories of investors

According to categories of investors investing in venture CII of Ukraine individuals are less active, both residents and non-residents, but their share in investments in venture CII during 2009-2013 increased by 3,35%.

Unlike individuals it has been determined that the main investors of venture CII in Ukraine are legal entities - residents, despite the reduction in their share by 6.0%. Foreign investors – legal entities increased their participation in national venture CII by 3.3%, due, primarily, to increasing their volume of venture investment.

In general, research of trends of venture investment in Ukraine allowed allocating a number of problems that need solving. Thus, the main investors of venture CII are powerful financial-industrial groups (corporations) that primarily use fund for national investment projects or acquisition of businesses securities owned by members of the fund.

Ukrainian venture CII in choosing investment object, above all, give priority to projects with medium or low risk and primarily those which are in the later stages of development (current production, with great potential) that does not correspond to the contents of venture investment - long-term high-risk capital investment in promising high-tech company focused on the development and production of high-tech products.

In addition, the success of venture capital should positively affect the economic environment factors such as: reorientation of the industrial way of economy to innovative; stimulating of large industrial structures to the introduction and use of new technologies; active development of the stock market; suspension of leakage of highly skilled professionals and talented scientists abroad etc.

Therefore, taking into account the global innovative transformations in the world economy representatives of Ukrainian social and economic systems have to understand that without timely financing of innovative activity of enterprises, organizations and institutions of Ukraine, we cannot follow the innovative way, like the world's leading countries.

For the purpose of innovation activity and improving the organizational structure of venture businesses government policy of Ukraine should promote the development of venture business and be conducted comprehensively at all levels.

At the state level (first level) the concept of venture business participation in the implementation of scientific and technical program of the country should be developed, which is defined by its participation in the implementation of those programs, forms and mechanisms of interaction with public and private institutions, funding etc.

At the regional level (second level), Regional Centers for development and operation of venture business based on the developed concept should be formed. Regional branches of the Ukrainian state investment financial institution can be the basis for them that will allow ensuring the selection of priority areas of venture business in each region with minimal public spending [3].

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

According to the results of the study it can be stated that today innovation is a key determinant of improving the competitiveness of the country and its place in the global market depends on the state innovation funding. As the results of predictability, of investigated time series of key performance indicators of venture CII in Ukraine Hurst exponent is not in the area of predictability trends. Cyclical behavior is possible, growth is possible and vice versa - the fall. Therefore it is necessary to build state policy for the involvement of venture capital for trends to be positive and predictable.

That is why the following measures to develop the venture capital organization of markets and development of new ventures have been suggested. In particular: continuous state support of venture businesses; the introduction of new and more flexible schemes of tax incentives for innovation; creating the necessary conditions for the development of the informal venture capital is extremely important in the early stages of development of firms; holding of Venture Forums in Ukraine (fairs) that will enable companies of small and medium capitalization interested in attracting investment to grow their business, attract the attention of a wide range of investors; a series of economic reforms and adopting international experience that will allow Ukraine to attract the attention of global investors and bring its economy in a significant venture capital investment, to establish business relations and relations with potential international partners.

This theme has prospects for further research, which will be based on a study of three world models such as American, European and mixed, which in turn will make it possible to develop criteria for the development of venture capital markets in Ukraine.

REFERENCES

1. Lapko A. A. Venture capital as a source of funding for innovative economic development / A. O. Lapko // Economics and forecasting. – 2007. – №3. – P. 25-29.

2. Dolishnya M. M. Problems and prospects of investment business in Ukraine / M. Dolishnya // Social and economic research in transition. Problems of formation and implementation of promoting entrepreneurship development policies in Ukraine. – Vol. 1 (XXXII). – Lviv, 2002. – P. 155-158.

3. Zrazhevets' E. E. Venture capital market in Ukraine / E. E. Zrazhevets' // Bulletin of University of Kharkiv. – Series: Economic. – 2011. – № 943. – P. 115-118.

4. Mikhaylovska O. V. Selforganization of global investment process in the context of globalization: opportunities of Fractal Analysis / O. V. Mikhaylovska // Actual problems of economy. – 2009. – №1. – P. 218-228.

5. The Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine. On Joint Investment Institutions (Unit and Corporate Investment Funds)» № 639-VI of December 18, 2008 [Electronic resource]. – Access: http://www.rada.gov.ua.

6. Tax Code of Ukraine of 02.12.2010. № 2755-VI [Electronic resource]. – Access: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17.

7. On Collective Investment Institutions (unit and corporate) investment funds: the Law of Ukraine 13.09.2007 p. //

Supreme Council of Ukraine (BD). – 2007. – 38 p.

8. What is the asset management company (AMC) and what are its functions? Ukrainian Association of Investment Business [Electronic resource]. – Access: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_isi/6117.html.

9. Venture funds [electronic resource]. – Access: http://priority-finance.com.ua/ukr/klients - corp / venture_funds /.

10. Investment Funds [electronic resource]. – Access: http://payment.boom.ru/fond.htm.

Ігнатишин Марія Василівна, Ігнатишин Микола Іванович

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ВЕНЧУРНОГО КАПІТАЛУ ЯК ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКОВИХ ПРОЕКТІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі функціонування венчурного капіталу в Україні як альтернативного джерела фінансування інвестиційних проектів. Венчурне інвестування є специфічним різновидом фінансових вкладень у високотехнологічне виробництво, перспектива отримання значних прибутків у якому межує з високим ступенем ризику. Повністю уникнути загроз втрати вкладеного капіталу у венчурному фінансуванні практично неможливо, оскільки інновація та ризик виступають двома взаємозалежними категоріями: дуже важко передбачити, яке саме нововведення буде мати успіх на ринку, а яке не буде користуватися попитом. Необхідно також констатувати, що на сьогодні нормативно-правова база, яка регулює функціонування венчурного бізнесу та утворення венчурних фондів в Україні потребує удосконалення шляхом внесення відповідних змін та доповнень до податкового, митного і банківського законодавства, створення належних правових механізмів для розвитку вторинного фондового ринку, зокрема біржової торгівлі цінними паперами венчурних підприємств, системи електронних торгів тощо. Метою статті є з'ясування природи венчурного капіталу, визначення його ролі в економіці країни та оцінити прогнозованість часових рядів венчурного інвестування в Україні. Науковою новизною є застосування показника Херста для оцінки прогнозованості часових рядів, кількості венчурних ІСІ, вартості активів венчурних ІСІ, вартості чистих активів (ВЧА) венчурних ІСІ, частки ВЧА венчурних ІСІ в ВЧА всіх ІСІ та запропоновано заходи які вплинуть на ефективну організацію ринків венчурних інвестицій в Україні. Отримані результати мають практичне значення для суб'єктів венчурного бізнесу при тактичному та стратегічному плануванні поведінки на ринку фінансування інвестиційних проектів. Дана тематика має перспективу подальших досліджень, яка буде базуватись на вивченні трьох світових моделей таких, як американська, європейська та змішана, що в свою чергу дасть можливість розробити критерії щодо ефективного функціонування розвитку ринків венчурних інвестицій в Україні.

Ключові слова: *венчурний капітал, венчурні інвестиційні фонди, інноваційна активність, показник Херста.*

Игнатишин Мария Васильевна, Игнатишин Николай Иванович

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ВЕНЧУРНОГО КАПИТАЛА КАК ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РИСКОВЫХ ПРОЕКТОВ

Статья посвящена актуальной проблеме функционирования венчурного капитала в Украине как альтернативного источника финансирования инвестиционных проектов. Венчурное инвестирование является специфической разновидностью финансовых вложений в высокотехнологическое производство, перспектива получения значительных прибылей в котором граничит с высокой степенью риска. Полностью избежать угроз потери вложенного капитала в венчурном финансировании практически невозможно, поскольку инновация и риск выступают двумя взаимозависимыми категориями: очень трудно предусмотреть, какое именно нововведение будет иметь успех на рынке, а которое не будет пользоваться спросом. Необходимо также констатировать, что на сегодня нормативно правовая база, которая регулирует функционирование венчурного бизнеса и образование венчурных фондов в Украине нуждается в усовершенствовании путем внесения соответствующих изменений и дополнений в налоговое, таможенное и банковское законодательство, создание надлежащих правовых механизмов для развития вторичного фондового рынка, в частности биржевой торговли ценными бумагами венчурных предприятий, системы электронных торгов и тому подобное. Целью статьи является выяснение природы венчурного капитала, определения его роли в экономике страны та оценка прогнозируемость часовых рядов венчурного инвестирования в Украине. Научной новизной является применение показателя Херста для оценки прогнозируемости часовых рядов, количества венчурных ИСИ, стоимости активов венчурных ИСИ, стоимости чистых активов (ВЧА) венчурных ИСИ, части ВЧА венчурных ИСИ, в ВЧА всех ИСИ и предложены мероприятия которые повлияют на эффективную организацию рынков венчурных инвестиций в Украине. Полученные результаты имеют практическое значение для субъектов венчурного бизнеса при тактическом и стратегическом планировании поведения на рынке финансирования инвестиционных проектов. Данная тематика имеет перспективу последующих исследований, которая будет базироваться на изучении трех мировых моделей таких, как американская, европейская и смешанная, что в свою очередь даст возможность разработать критерии относительно эффективного функционирования развития рынков венчурных инвестиций в Украине.

Ключевые слова: *венчурный капитал, венчурные инвестиционные фонды, инновационная активность, показатель Херста.*

Одержано 08.04.2015 р.

УДК 002.9.641.643

Литвиненко Тамара Євгенівна,
к.е.н., доцент кафедри технології і організації ресторанного господарства,
Київський національний торговельно-економічний університет
Литвиненко Ярослав Васильович,
к.е.н., професор,
Національна академія статистики,обліку та аудиту

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Метою статті є визначення місця та значення сфери ресторанного бізнесу в сучасній економічній системі країни, напрямки його розвитку та фінансова підтримка в умовах сьогодення. Головним методом дослідження є аналіз сучасного стану цієї сфери, динаміки її інноваційного розвитку. Розглядаються різноманітні види інновацій, які можуть бути впровадженими в сучасних умовах в закладах ресторанного господарства як при виробництві страв, так і в обслуговуванні споживачів. Головним завданням статті є дослідження можливості впровадження новітніх інноваційних рішень та підвищення якості обслуговування споживачів в закладах ресторанного господарства. Особливо це актуально в сучасних умовах економіки України, коли зменшуються доходи населення, підвищуються ціни на харчові продукти тощо. Крім проведення виваженої цінової політики, заклади ресторанного бізнесу повинні постійно оновлювати меню, оптимізувати асортимент страв, пропонувати нові методи обслуговування споживачів на підставі новітніх технологій, створювати стандарти обслуговування. Головним при цьому може бути скорочення часу на отримання страв, створення стандартів кулінарного дизайну і нових смакових поєднань в страві, розширення номенклатури послуг. Велика увага приділяється питанням системи фінансування інноваційного розвитку за рахунок різних джерел. Головними з них в сучасних умовах є заощадження та тимчасово вільні кошти фізичних осіб, доходи та чистий прибуток юридичних осіб, амортизаційні відрахування тощо. Результатом дослідження є також визначення місця місцевих органів самоврядування в процесі подальшого розвитку інноваційних процесів в сфері ресторанного бізнесу. Визначений новий підхід в цьому питанні та роль цих органів не тільки в здійсненні фінансування цих програм, але і в стимулюванні розвитку та підтримки таких підприємств. Практичне значення полягає в дослідженні різноманітних напрямків взаємодії органів місцевого самоврядування з закладами сфери ресторанного бізнесу в процесі впровадження інноваційних технологій.

Ключові слова: *інвестиції, сфера ресторанного бізнесу, малі та середні підприємства, фінансування інноваційних процесів, місцеві органи самоврядування.*

ВСТУП

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується кризовою ситуацією, яка охопила практично всі сфери діяльності суспільства. Особливо негативно на ці процеси вплинули бойові дії на сході України та практично повністю розвалена економіка донецько-луганського регіону. З урахуванням суттєвого зниження промислового потенціалу в країні, зменшення вкладання інвестиційних ресурсів в більшість галузей і, в першу чергу, в промисловість, виникає проблема переорієнтації економіки країни на іншу сферу – обслуговування. До такої сфери діяльності відноситься і сфера ресторанного бізнесу та перехід роботи її на новітні технології виробництва страв та використання нової техніки, нові методи обслуговування, тобто перехід на розвиток інноваційної діяльності. Підтримка таких підприємств повинна проводитись як на державному, так і на мікрорівні, тобто на рівні окремого суб'єкту господарської діяльності.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток суспільства пов'язаний з підвищенням його якості на підставі впровадження новітніх технологій та інноваційного розвитку як загалом, так і окремих його підрозділів. В повній мірі це стосується і сфери послуг, до якої належить ресторанний бізнес, в якій, як правило, функціонують малі та середні підприємства. Вони потребують відносно невеликих фінансових вкладань у порівнянні з великими промисловими підприємствами і мають скорочений строк окупності. Виникає проблема подальшого розвитку інноваційних технологій в цій сфері та знаходження джерел їх фінансування. Важливою є при цьому роль місцевих органів самоврядування з точки зору підтримки інноваційних процесів в сфері ресторанного бізнесу не тільки фінансово, а і організаційно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку сфери ресторанного бізнесу присвятили свої праці вчені та економісти, а також практики ресторатори. До них можна віднести Андрусову Є. В., Басюк Д. І., Гоблик-Маркович Н. М., Григоренко О. М., Лояк Л. М., Лібкіна С., Найдюка В. С., Насонову О., Немковського Б. Л., П'ятницьку Г. Т., Тімченко О. Д., Ткаченко О. П., Трахачова С. та багатьох інших. В їх працях головна увага приділялась розвитку інноваційної діяльності загалом на державному рівні та рівні підприємства, розглядались питання створення підґрунтя для інноваційного розвитку, а також вплив держави в загальному вигляді на ці процеси без врахування стрімкого розвитку негативних тенденцій в сучасних умовах України.

Мета статті (постановка завдання). Мета статі – визначення напрямів інноваційного розвитку в сфері готельно-ресторанного бізнесу та знаходження джерел

їх фінансування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Подальший розвиток економіки України неможливий без удосконалення інноваційної складової, впровадження нових технологій, техніки, останніх досягнень вітчизняної та світової науки.

За своєю суттю інновація представляє собою в перекладі з латинської мови оновлення, напрямки та зміни. За змістом вона наближається до терміну нововведення, але різниця полягає в тому, що останній термін не спрямований на підвищення ефективності існуючої системи. Інноваційний розвиток є всеохоплюючим і стосується усіх сфер діяльності людини: від промислового виробництва до сільського господарства, транспорту, надання різних видів послуг і при цьому повинен приносити прибуток.

Однією із важливих складових існування людини, що спрямована на покращення життєдіяльності та збереження її вільного часу, а також організації її дозвілля, є сфера послуг, до якої належить ресторанний бізнес. Ефективний розвиток його дозволяє на більш високому рівні підняти туристичну діяльність, організувати харчування на раціональній і науковій основі, здійснити харчування як атрактивний захід, економити фінансові ресурси та загалом підвищити якість та різноманіття проведення людиною свого вільного часу.

В сучасних умовах в ресторанному бізнесі існує подвійне розуміння інновацій. Перший вид інновацій може включати до себе такі, які мають місце використання в ресторанному господарстві за рахунок появи нових знань щодо харчування, поєднання інгредієнтів, термічної обробки тощо, а відповідно і нових умінь у робітників ресторанного господарства. Такі інновації створюються на перетині фундаментальних знань (фізики, хімії тощо). Сюди відноситься поява молекулярної гастрономії в провідних державах світу з точки зору ресторанного господарства: Франції, Іспанії, Німеччині тощо. Поява відгалужень в молекулярній гастрономії, наприклад, аромадистиляції тощо. Здійснюється поява нового устаткування і, відповідно, інноваційних кулінарних технологій: «cook in», «cookvak», «sous-vide», «обробка рідким азотом», «пакоджетінг» або «льодоміксінг», «термомінсінг», використання «хербофільтрів» тощо. Такі інновації носять одиничний характер.

З іншого боку керівники закладів ресторанного господарства вважають свій заклад інноваційним за рахунок використання новітніх харчових продуктів, що виробляються за кордоном, а не на теренах України, а також нетрадиційної харчової сировини, в тому числі і диких рослин (в умовах сьогодення це може вважатися умовною назвою); адаптації технологій виробництва страв з інших кулінарій до вітчизняної; введення нових стандартів обслуговування гостей, використовуючи закордонний досвід; використовуючи предмети праці або устаткування, що може бути спеціалізованим чи поліфункціональним тощо. Сюди також можна віднести появу закладів ресторанного господарства з різноманітними концептуальними рішеннями, в тому числі і інтер'єру закладу або закладів з новими форматами виробництва чи обслуговування (включаючи кітчен-шоу), закладів, які по-новому організують простір закладу ресторанного господарства, в тому числі виробничих приміщень чи обідньої зали, беручи до уваги орендну платню, яка постійно зростає значними темпами. Такі інновації можна вважати локальними.

Для закладів ресторанного господарства інновації стають основним фактором при намаганні збільшити частку ринку та/або мати конкурентну перевагу. Тому провідні ресторатори вважають, що інноваційний розвиток в сфері ресторанного бізнесу повинен торкатись усіх складових закладу ресторанного господарства – від стадії постачання та зберігання харчових продуктів до кінцевої стадії – організації споживання продукції та послуг.

Сучасний розвиток науково-технічного прогресу дозволяє впроваджувати спостереження за процесом виробництва страв і виробів. Для цього там, де здійснюється приготування страв та виробів, встановлюються відеокамери над робочим місцем кухаря, які транслюють весь процес виробництва. Замовник на моніторі або іншому екрані, який встановлюється на його столі в залі ресторану, має можливість спостерігати за усім процесом виробництва. Видно не тільки процес виробництва, але і всі інгредієнти, які використовуються. Таким чином підвищується контроль виробництва, в тому числі з боку шеф-кухаря.

На стадії організації споживання можуть бути застосованими інші інновації: від технології прийому замовлення у гостя, до організації вечері (або святкового вечора класичного чи інноваційного). Крім бронювання он-лайн столика на визначений час та визначення місця розташування в залі ресторану, можливе замовлення тих страв, які бажає гість. Для цього може застосовуватись електронне меню, яке ресторан може виставити в Інтернеті на своєму сайті. В цьому випадку замовник має можливість не тільки замовити страви, які він бажає покуштувати, але і визначитись з його калорійністю, харчовою цінністю, ціною тощо.

В свою чергу ресторан має можливість після отримання замовлення підготуватись до виробництва страви і підготувати не тільки напівфабрикати для приготування страви, але визначити кінцевий час подачі її гостю. Це стосується не тільки приготування страв, але і вибору та подачі напоїв, десертів тощо. Для кращого візуального сприйняття страви, на сайті можуть бути виставлені її фотографії, із зображенням усіх інгредієнтів. Виходячи з фотографії, гість може замовити характер прикрас (наприклад, тортів, в тому числі для різноманітних свят) і надписів або малюнків у відповідності із святковим приводом тощо. В деяких випадках можливе виготовлення страв в присутності замовника та подача їх відразу після виготовлення. Але тут потрібно мати на увазі, що час на виготовлення страви повинен бути не тривалим, а кухар (кондитер) повинен бути висококваліфікованим.

Для гостей ресторану можна запропонувати інші види послуг, які не відносяться до приготування та споживання їжі, але впливають на настрій гостя та

його зовнішній вигляд. Наприклад, послуги манікюрного майстра, перукаря, візажиста, СПА-послуги, послуги хімчистки (якщо одяг забруднений), виклик таксі на визначений час тощо. За бажанням гостя можна організувати перегляд різноманітних улюблених кінострічок минулих років або нових фільмів. Якщо гість не бажає слухати музику, яку пропонує ресторан, то йому можна організувати індивідуальне прослуховування його улюблених мелодій та виконавців через індивідуальну аудиосистему.

В ресторанах та барах можливе впровадження таких інноваційних технологій як інтерактивна барна стійка. Гість самостійно вибирає напої, які він бажає покуштувати, але це супроводжується різними спец ефектами. Наприклад, кожний напій може мати індивідуальне музичне або кольорове супроводження. Для того щоб якнайдовше затримати гостя біля барної стійки, можуть бути запропоновані світлові ефекти природних явищ, відкритого неба (нічного або сонячного), стерео- та спецефекти знаходження на лоні природи, в горах, на галявині тощо.

Головною умовою для успішного розвитку інновацій в сфері ресторанного бізнесу є його фінансування. Як свідчать інформаційні дані Державної статистичної служби України, найбільша частка припадає на фінансування за рахунок власних коштів (на рівні 70%) таблиця 1 [2; 3].

Умовно це джерело можна поділити за напрямами: доходи і чистий прибуток фізичних та юридичних осіб; амортизаційні відрахування. Одним з головних джерел фінансування інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу, особливо в сфері готельно-ресторанного бізнесу є фінансування за рахунок доходів та заощаджень фізичних осіб.

Таблиця 1

Групування промислових підприємств за джерелами фінансування інновацій за 2000-2012 рр. (млн. грн.)

Роки / Показники	2000		2005		2011		2012	
	Усього	У % до загальної кількості інноваційно активних підприємств	Усього	У % до загальної кількості інноваційно активних підприємств	Усього	У % до загальної кількості інноваційно активних підприємств	Усього	У % до загальної кількості інноваційно активних підприємств
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1705		1193		1679		1758	
В тому числі за рахунок:								
- власних коштів	1102	64.6	889	74,5	1281	76,3	1299	73,9
- державного бюджету	31 5	1,8 0,3	31 13	2,6 1,1	27 28	1,6 1,7	27 28	1,5 1,6
- місцевих бюджетів	13	0,8	2	0,2	1	0,1	1	0,1
- позабюджетних фондів	18	1,1	13	1,1	14	0,8	19	1,1
- вітчизняних інвесторів	22	1,3	19	1,6	11	0,7	15	0,9
- іноземних інвесторів	33	1,9	75	6,3	50	3,0	67	3,8
- кредитів інших джерел	22	1,3	10	0,8	13	0,8	14	0,8

Розвиткові такого напряму сприяють і недоліки у роботі банківської системи України, до головних з яких можна віднести зменшення ставок за депозитами та труднощі з їх поверненням в більшості банків України. Тому більшість населення України обирає альтернативу в зберіганні коштів – вкладання в різні інвестиційні проекти. Вкладання грошових ресурсів в великі проекти та підприємства має достатньо високий ризик, тому і вкладаються ресурси в різні невеликі підприємства (готелі, ресторани, кафе тощо) з високим рівнем окупності та прибутковості. Крім того для відкриття невеликого закладу готельно-ресторанного бізнесу достатньо невеликих ресурсів і головне можливість спрямовувати їх на інвестиційний розвиток.

Чистий прибуток юридичних осіб має тенденцію до зменшення, тому що більшість підприємств працює в тіньовому секторі економіки. Особливо це стосується підприємств малого та середнього бізнесу та приватних підприємств. Крім того у таких суб'єктів господарювання, в зв'язку з особливостями діяльності, виникають труднощі в проведенні контролю за їх показниками діяльності, тобто достатньо складно проводити постійний контроль.

Зменшується й інший напрямок – амортизаційні відрахування. Причиною цього є застарілий парк обладнання, невеликі норми відрахувань та відсутність

застосування інших форм амортизації, крім звичайної [4].

Одне з головних місць в розвитку малого та середнього бізнесу в готельно-ресторанній сфері повинні відігравати місцеві органи самоврядування. Як свідчать інформаційні джерела, фінансування з державних джерел в сучасних умовах (як і раніше) практично відсутнє. Держава повинна встановлювати привила гри та слідкувати за дотриманням їх виключно через прийняття законів і, в першу чергу, Податкового кодексу, регуляторної політики, політики реєстрації тощо. Вона повинна створювати нормальні умови для розвитку підприємств малого та середнього бізнесу та стимулювати його через систему пільг, спрощену систему адміністрування сплати податкових платежів, реєстрація тощо.

Місце та значення місцевих органів самоврядування в цьому процесі зростає, і вони можуть проводити свою політику в цьому питанні за деякими напрямками:

1. Прямий вплив через систему фінансування розвитку підприємств малого та середнього бізнесу сфери готельно-ресторанного господарства. Згідно з діючим законодавством та внесеними змінам до Бюджетного кодексу України проводиться перерозподіл податків та збільшується розмір місцевих бюджетів [1; 5]. З державного бюджету передаються до місцевих бюджетів 10% податку на прибуток підприємств – 3,1 млрд. грн., 80% екологічного податку – 3,2 млрд. грн., 100% плати за надання адміністративних послуг – 0,8 млрд. грн., 100% державного мита – 0,4 млрд. грн. Зараховується до місцевого бюджету податок на майно «комерційна нерухомість» – 0,8 млрд. грн., єдиний податок – 5,9 млрд. грн. Крім того переданий до місцевих бюджетів акцизний податок в розмірі 5% від вартості реалізованих підакцизних товарів – 8,1 млрд. грн., податок на прибуток комунальних підприємств, місцеві збори та інше (0,9 млрд. грн.), 25% плати за надра та використання води – 1,5 млрд. грн. При цьому місцеві органи самоврядування мають право самостійно визначати напрями використання і в тому числі здійснювати фінансування інноваційної діяльності.

2. Вони можуть утворювати різноманітні фінансові структури та фонди, метою яких є залучення фінансових ресурсів та заощаджених населенням коштів і використання їх на розвиток інноваційних проектів. Такі фонди будуть користуватися більшою довірою вкладників, ніж банки, тому що можливий ефективний контроль за їх діяльністю та використаних коштів і отримання відсотків на вкладений капітал.

3. В межах своєї компетенції місцеві органи самоврядування можуть надавати пільги за місцевими податками та зборами (наприклад державне мито, плата за надання адміністративні послуги, туристичний збір, єдиний податок, податок на майно тощо) у вигляді зменшення ставки податку, надання податкових канікул або взагалі тимчасове звільнення від сплати податку на деякий період.

4. Розвиток місцевої інфраструктури. Особливо це стосується шляхів сполучення, розвитку телефонно-телеграфного зв'язку та Інтернету тощо. До цього напрямку можливо віднести також розвиток комунального господарства, будівництво очисних споруд, будівництво підприємств з комплексною переробкою відходів та інше.

5. Місцеві органи самоврядування також можуть приймати участь в рекламних заходах, спрямованих на розвиток сфери готельно-ресторанного господарства, організовуючи різні презентації, в тому числі і за кордоном.

6. Місцеві органи самоврядування повинні не тільки здійснювати реєстрацію нових підприємств та видачу ліцензій на види діяльності, а і проводити дослідження та моніторинг програм розміщення підприємств сфери готельно-ресторанного господарства з визначенням не тільки їх оптимальної кількості, а й і розміщення по території району з метою отримання найбільшої ефективності. При цьому можуть застосовуватись не тільки адміністративні методи (надання чи ненадання дозволу), а і економічні (і в тому числі через систему фінансування проектів).

7. Проведення сертифікації готельно-ресторанних та туристичних послуг і визначення ефективності їх надання на підставі проведення різноманітних досліджень й організації особистих конкурсів за видами дозволів та розміщення цих підприємств на території району, визначення особистих умов надання, виходячи з специфіки території та діяльності населення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В Україні в останній час відбувається зростання пріоритету інноваційних змін в закладах ресторанного господарства. Успішні інновації впливають на прийняття рішення споживачем щодо відвідування закладу, що в майбутньому може сприяти підвищенню частоти відвідувань закладу. Інновації позитивно впливають на досвід ресторатоів та персоналу закладів ресторанного господарства, зокрема в цілому підвищують якісний рівень функціонування сфери ресторанного бізнесу.

Загалом потрібно визначити, що поки що в сфері ресторанного бізнесу є достатньо великі можливості і потенціал для розвитку інновацій та пропозиції різних інноваційних заходів, які в подальшому дозволять підвищити ефективність діяльності закладу ресторанного господарства та подолати існуючу зараз економічну кризу.

Велике значення при цьому відводиться місцевим органам самоврядування. З одного боку вони можуть мати спочатку витрати, а потім додаткові доходи від розвитку системи підприємств сфери ресторанного господарства.

Подальші дослідження стосуватимуться різних напрямків інноваційних впроваджень як в технічній, так і у виробничій сферах. Особливо це стосується обслуговування відвідувачів. Також цікавим в сучасних умовах економічної кризи є знаходження додаткових джерел фінансування інноваційної діяльності в сфері ресторанного бізнесу за рахунок місцевих бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 305 с.
3. Статистичний збірник «Статистичний щорічник України» / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm.
4. Чемодуров О. М. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств / О. М. Чемодуров // Економіка України. – №1. – 2013. – С. 40-49.
5. Ковальова В. Громади вчаться заощаджувати / В. Ковальова // Газета «Урядовий кур'єр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukurier.gov.ua/uk/articles/gromadi-vchatsya-zaoshadzhuvati/

Литвиненко Тамара Евгеньевна, Литвиненко Ярослав Васильевич

ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СФЕРЕ РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА

Цель статьи определение места и значения сферы ресторанного бизнеса в современной экономической системе страны, направления его развития и финансовая поддержка в данных условиях. Главным методом исследования является анализ современного состояния этой сферы, динамика её инновационного развития. Рассматриваются различные инновации, которые могут быть внедрёнными в современных условиях в заведениях ресторанного хозяйства, как при производстве блюд, так и при обслуживании потребителей. Основной задачей статьи является исследование возможностей внедрения новейших инновационных решений и повышение качества обслуживания потребителей в предприятиях ресторанного хозяйства. Особенно это актуально в современных условиях экономики Украины, когда постоянно уменьшаются доходы населения, возрастают цены на продукты питания. Кроме проведения уравновешенной ценовой политики, заведения ресторанного хозяйства должны постоянно обновлять свои меню, оптимизировать ассортимент блюд, предлагать новые методы обслуживания потребителей на основе новейших технологий, создавать стандарты обслуживания. Основным при этом может быть сокращение времени на получение блюд, создание стандартов кулинарного дизайна и новых вкусовых сочетаний в блюде, расширение номенклатуры услуг. Большое внимание уделяется вопросам системы финансирования развития инновационного развития за счёт различных источников. В современных условиях основными являются сбережения и временно свободные финансовые ресурсы физических лиц, доходы и чистая прибыль юридических особ, амортизационные отчисления. Результатом проведенного исследования есть также определения места местных органов самоуправления в процессе дальнейшего развития инновационных процессов в сфере ресторанного бизнеса. Определён новый подход в этом вопросе и роль и значение этих органов не только в процессе финансирования инновационных программ, но и стимулировании, развитии и поддержке этих заведений. Практическое значение состоит в исследовании различных направлений взаимодействия органов местного самоуправления с заведениями сферы ресторанного бизнеса в процессии внедрения инновационных технологий.

Ключевые слова: *инвестиция, сфера ресторанного бизнеса, малые и средние предприятия, финансирование инновационных процессов, местные органы самоуправления.*

Lytvynenko T., Lytvynenko Ya.

FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN RESTAURANT BUSINESS

The aim of the article is to determine the place and value of the restaurant business in the modern economic system, directions of its development and financial support in today's conditions. The main method of study is the analysis of the current state of this field, the dynamics of its innovative development. Different types of innovation that can be implemented in the current conditions in institutions of restaurant industry both in food production and in serving customers have been considered. The main objective of the article is to study the possibility of introduction of new innovative solutions and quality of customer service in the restaurant business establishments. This is especially true in modern conditions of Ukraine's economy when incomes are reducing, food prices are rising etc. In addition to conducting a balanced pricing policy, the restaurant business establishments must constantly update the menu to optimize the range of dishes to offer new methods of customer service based on the latest technology to create service standards. The key to this may be the time needed to obtain food, creating culinary standards of design and new combinations of flavors in a dish, expanding of the services range. Great attention is paid to the development of innovative financing system by various sources. Savings and available cash of individuals, revenue and net profit of entities, depreciation, etc. are main sources among them in modern conditions. The research has also determined the place of local government in the further development of innovative processes in the restaurant business. A new approach in this matter has been defined as well as the role of these bodies not only in the implementation of financing of these programs but also stimulating the development and support of such enterprises. The practical significance is to study various areas of interaction between the local government institutions and the restaurant business in the implementation of innovative technologies.

Key words: *investments, restaurant business, small and medium enterprises, financing of innovation processes, local self-government.*

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 330.322.(477)

Мойсеєнко Ірина Павлівна,
д.е.н., проф., професор кафедри фінансів,
Львівський державний університет внутрішніх справ

ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблеми державного регулювання інвестиційних процесів в економіці України. Визначено роль та значення фінансової безпеки держави в забезпеченні фінансування інвестиційно-інноваційних процесів. Запропоновано напрями вдосконалення державного регулювання інвестицій. Проблеми фінансових аспектів державного регулювання інвестиційної діяльності в умовах загроз інвестиційної та фінансової безпеки держави вимагають використання методичних навичок передбачення і розпізнавання ризиків, усунення негативних наслідків виникаючих негативних факторів. Формування механізмів виходу з кризи полягає не просто в зміні методології керування соціально-економічними процесами державного регулювання, а в застосуванні для цього керування управлінських інновацій для прийняття управлінських рішень з врахуванням параметрів інвестиційної та фінансової безпеки. Ефективна послідовність вибору параметрів державного регулювання інвестиційної діяльності в умовах кризи полягає у такій зміні темпу зростання основних макроекономічних категорій, щоб при відчутному поліпшенні рівня фінансової безпеки створювались умови економічного зростання інноваційного типу. Вдосконалення державного регулювання інвестиційною активністю з врахуванням забезпечення фінансування включає комплекс методів теорії криз, теорії систем, теорії безпеки та теорії потенціалів. Описано механізм реалізації державного регулювання інвестиційної діяльності. Сформульовано пріоритети, загрози та параметри вимірювання фінансової безпеки держави як основи фінансування інвестиційної діяльності. Визначено напрями вдосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності. Наукова новизна полягає у міждисциплінарному підході до визначення механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, який передбачає не тільки інституційні основи державного регулювання інвестицій, безпеки інвестицій, але й основи безпеки їх фінансування для забезпечення інноваційного розвитку. Реалізована спроба поєднати різні галузі економічної теорії для розробки механізму антикризового макрорегулювання, адекватного умовам невизначеності та динамізму.

Ключові слова: *державне регулювання інвестицій, безпека інвестицій, фінансова безпека, інтереси, загрози, параметри, пріоритети, механізм.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Для пізнання особливостей соціально-економічного розвитку країни в період системної кризи необхідне дослідження проблем економічної політики в сфері інвестицій. Важлива роль в цих процесах належить системі державного регулювання інвестиційно-інноваційними процесами та джерелам фінансування цих процесів.

Особливої гостроти актуальність подальших теоретичних досліджень інвестиційних процесів та розробок прикладних інструментів їх забезпечення набуває для економік, які потребують проведення революційних за сутністю, глибоких та масштабністю трансформацій соціально-економічної системи і суспільного ладу в історично короткий відрізок часу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У забезпеченні виходу економіки з кризового стану і стабільного її розвитку вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, здійснює раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворює процеси на макро- й мікроекономічному рівнях. Проблемам державного регулювання інвестиційної діяльності присвячено багато науково-дослідницьких робіт таких науковців як Ф. А. Важинського, А. В. Колодійчука, А. Ю. Яремко, А. Касприка, Г. С. Стефанишина, О. Шатила та багатьох інших.

Державне регулювання інвестиційної діяльності згідно законодавчих норм здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається макропоказниками економічного і соціального розвитку України, програмами розвитку, бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності [2].

Державне регулювання інвестиційної діяльності в умовах соціально-економічної кризи включає: управління державними інвестиціями; регулювання умов інвестиційної діяльності; контроль за здійсненням інвестування усіма інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності

Суть державного регулювання інвестиційної діяльності полягає в регулюванні умов інвестиційної діяльності на основі інвестиційної безпеки та безпеки фінансування, що пов’язане з поняттям фінансової безпеки держави [2].

Важливою економічною проблемою України є зростання загроз економічного та інноваційного розвитку. Нинішня світова фінансова криза та військовий конфлікт в Україні спричинили колапс міжнародних фінансово-економічних відносин. Для успішного подолання цих загроз та забезпечення економічного зростання необхідним є вдосконалення

державного регулювання інвестиційних процесів на основі забезпечення фінансової безпеки інвестицій та інновацій. Під фінансовою безпекою розглядають такий динамічний стан фінансових відносин, за якого б створювались сприятливі умови використання ресурсів для розширеного відтворення, економічного росту та підвищення життєвого рівня населення, а також конкурентоздатності держави на світових ринках.

Стратегія фінансової безпеки має бути орієнтована на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання негативних тенденцій у сфері фінансових відносин. При цьому мають бути визначені найближчі цілі цієї стратегії та механізми їх реалізації.

Теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки держави досліджувалися О. Барановським, І. Бінько́м, Б. Губським, Я. Жалилом, М. Єрмошенко, Є. Марчуком, З. Варналієм, В. Мунтяном, М. Павловським, І. Шумілом та іншими [3-6].

Проблеми фінансових аспектів державного регулювання інвестиційної діяльності в умовах загроз інвестиційної та фінансової безпеки держави вимагають використання методичних навичок передбачення і розпізнавання ризиків, усунення негативних наслідків виникаючих негативних факторів. Вдосконалення державного регулювання інвестиційною активністю включає комплекс методів теорії криз, теорії систем, теорії безпеки та теорії потенціалів.

Мета статті (постановка завдання). Формування механізмів виходу з кризи полягає не просто в зміні методології управління соціально-економічними процесами з боку держави, а в застосуванні для цього управлінських інновацій для прийняття управлінських рішень з врахуванням параметрів інвестиційної та фінансової безпеки.

Ефективна послідовність вибору параметрів державного регулювання інвестиційної діяльності в умовах кризи полягає у такій зміні темпу зростання основних макроекономічних категорій, щоб при відчутному поліпшенні рівня фінансової безпеки створювались умови економічного зростання інноваційного типу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для реалізації концепції антикризового управління та забезпечення інноваційного розвитку пропонується механізм реалізації державного регулювання інвестиційної діяльності, представлений на рис. 1.

Ефективність реалізації стратегії інноваційного розвитку досягається шляхом проведення виваженої економічної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і фінансовій сферах.

Пріоритетними національними інтересами у фінансовій сфері є:

– посилення взаємозв'язку фінансово-бюджетної політики та основних напрямів соціально-економічного розвитку держави й адміністративно-територіальних одиниць;

– забезпечення бюджетної дієздатності держави;

– забезпечення монетарної та валютно-курсової стабільності;

– зміцнення банківської системи, збільшення національних заощаджень із одночасним підвищенням рівня монетизації та капіталізації української економіки;

– зміцнення національного інвестиційного потенціалу та підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств;

– реформування фінансового ринку та забезпечення незалежності національної економіки від кон'юнктури міжнародних фінансових ринків;

– мінімізація впливу світових фінансових криз на фінансову систему України;

– детінізація економіки та залучення некримінальних капіталів в інвестиційні процеси.

Основними загрозами, що впливають на макроекономічну і фінансову стабільність України визначаються наступні [10]:

– ризик сповільнення економічного зростання внаслідок скорочення виробництва, яке матиме негативний вплив на доходну частину бюджету, рівень довіри інвесторів і банківську систему;

– сповільнення зростання світової економіки, зокрема в ЄС, що впливатиме на обсяги зовнішнього попиту на вітчизняну продукції;

– нестабільність надходжень від фінансових операцій з капіталом, що збільшуватиме валютні ризики;

– ймовірність різкого зниження обсягів надходження - іноземного капіталу за умов наростаючої глобальної фінансової нестабільності, що посилить тиск на валютні резерви НБУ;

– зниження темпів пропозиції грошей через – скорочення обсягів надходження іноземної валюти внаслідок впливу глобального фінансового і економічного спаду на потоки капіталів;

– сповільнення темпів кредитування економіки та погіршення – якості кредитів, що послабить динаміку економічного зростання;

– подальше зростання негативного сальдо рахунку поточних – операцій як в частині балансу торгівлі товарами, так і за статтею доходів внаслідок зростання обсягів нарахованих % за зовнішніми запозиченнями і виплат дивідендів за прямими іноземними інвестиціями;

– зростання вартості державного боргу внаслідок залучення урядом коштів для фінансування наслідків військових дій 2014-2015 років;

– додаткове зростання вартості рефінансування внаслідок політичної невизначеності;

– відсутність прогресу у проведенні важливих реформ внаслідок політичної нестабільності, відсутності політичного консенсусу серед політичної еліти;

– зниження якості процесу прийняття рішень щодо економічної – політики, неспроможність артикулювати чітку стратегію подолання кризових явищ в економіці, що посилює ризик неорганізованого пристосування економіки до кризових умов.

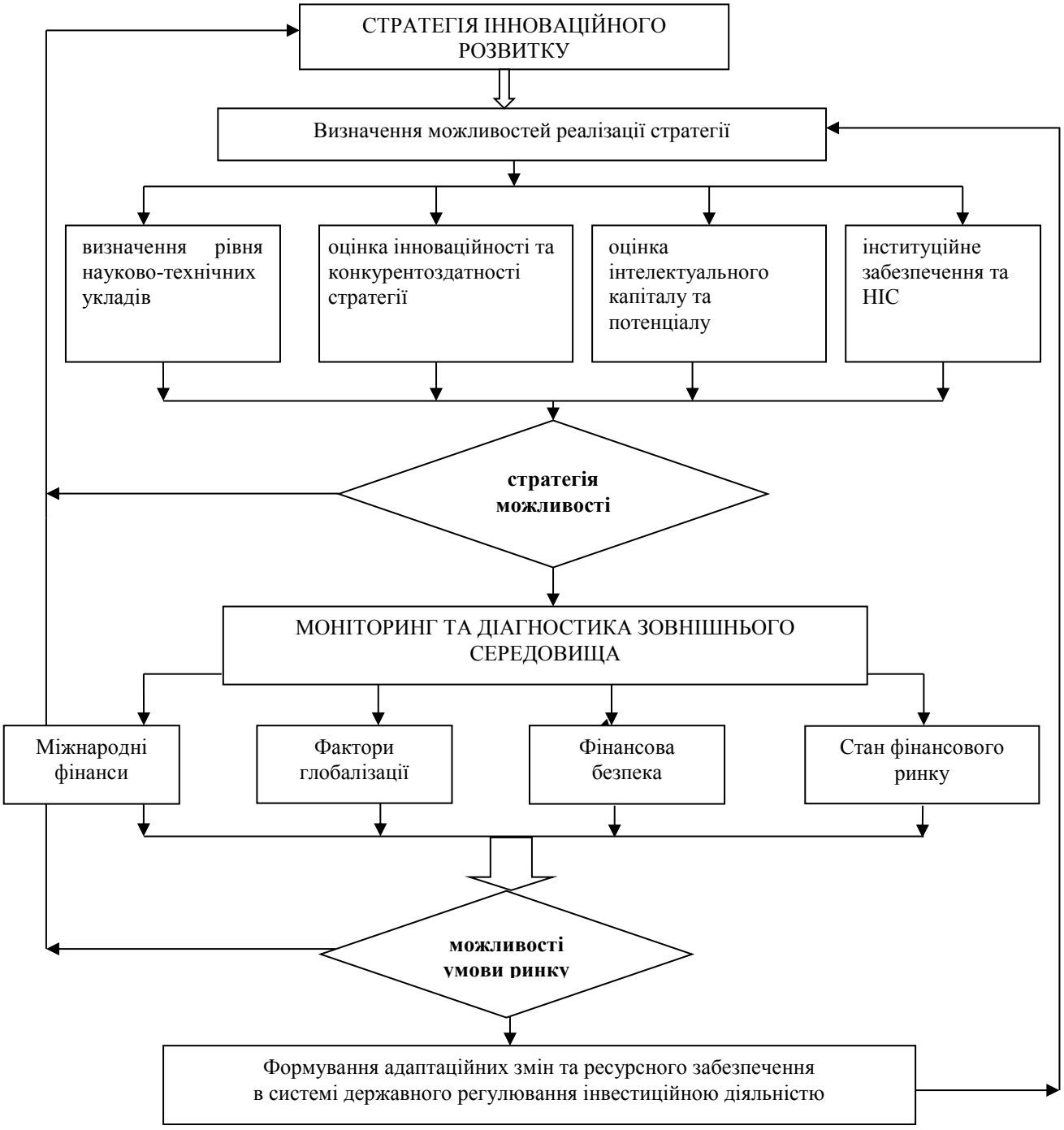

Рис. 1. Механізм реалізації державного регулювання інвестиційної діяльності

Показники вимірювання рівня фінансової безпеки та напрямки їх розвитку представлені в таблиці 1.

Ефективність державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в умовах економічної нестабільності та необхідності виходу з кризи передбачає раціональне використання:

– геоінформаційних технологій моніторингу рівня безпеки, зорієнтованих на максимальну оперативність в мінімально стислі терміни для задоволення інтересів суспільства;

– інституціональних амортизаторів ризику (посилення валютного контролю, запобігання вивозу капіталів із країни, скорочення тіньового обороту тощо) за допомогою інструментів податкової політики (наприклад, справляння непрямих податків та відшкодування ПДВ, митні тарифи тощо);

– державного регулювання економічних процесів детінізації економіки за рахунок податкової та митної політики;

– інституційного забезпечення моніторингу рівня інвестиційної безпеки та своєчасного впровадження антикризових заходів безпеки [9].

Заходи антикризового характеру на макрорівні стосуються:

– створення цілісної системи заходів щодо розв'язання завдань підвищення ефективності експортно-імпортних операцій на основі вдосконалення митної політики в умовах глобалізації;

– забезпечення постійного моніторингу

державної економічної, інвестиційної та фінансової політики, а також прозорості державного регулювання на основі помісячного та поквартального представлення даних геоінформаційних систем про стан загроз, задоволення інтересів та рівень зниження тіньової економіки за рахунок зростання рівня фінансової (бюджетної) безпеки [1, 3, 4];

– реалізації потенційних конкурентних переваг через податкове стимулювання інвестиційно орієнтованого та інноваційного розвитку;

– відбудови внутрішнього ринку України як важливого чинника детінізації та декриміналізації економіки [1, 2].

Таблиця 1

Показники фінансової безпеки України

	Складові фінансової безпеки	Показники вимірювання рівня	Напрямки розвитку
1	Бюджетна безпека	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), % Відношення дефіциту/профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, % Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	Посилення ролі складових елементів бюджету в адаптації до середньозважених показників ЄС; переорієнтація податкової політики не лише на збільшення частини надходжень бюджету, а й на посилення його ролі в стимулюванні приватного сектору економіки; ефективніше використання коштів, що надаються країнами ЄС з метою структурної перебудови економіки та підвищення ефективності фінансового сектору
2	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	Рівень монетизації, % Обсяг готівки, % до ВВП Рівень інфляції (до грудня попереднього року), % Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, % Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	Обмеження темпів інфляції до 2-3% на рік; зниження процентної ставки по кредитах до 5-6% з врахуванням необхідності мінімізації інвестиційних ризиків
3	Валютна безпека	Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, % Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	Збільшення частки золота у обсягах золотовалютних резервів України як мінімум до 10%; забезпечення стабільності гривні
4	Боргова безпека	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, % Відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП, % Відношення обсягу державного внутрішнього боргу до ВВП, % Відношення заборгованості Уряду за державними цінними паперами до ВВП	Здійснення моніторингу за функціонуванням коштів, що надходять від розміщення боргових зобов'язань серед провідних інвесторів світу; обмеження державного боргу до показника меншого за 60% від рівня ВВП
5	Безпека страхового та фондового ринків	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), % Рівень страхових виплат, % Частка довгострокового страхування, % Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам (відносно валових премій), % Частка статутного капіталу, що належить нерезидентам у загальному обсязі сплачених статутних фондів всіх страховиків, % Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	Розвиток сектору обов'язкового (державного) страхування Зниження рівня «тонізації» на ринку страхових послуг Оптимізація покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу та випуск облігацій зовнішньої державної позики

Розроблено на основі даних [7, 8]

Напрями вдосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності, що орієнтовані на запобігання загроз та забезпечення стабільного зростання економіки і підвищення добробуту населення, повинні містити такі пріоритети:

– удосконалення податкової системи:

застосування податкових стимулів до розвитку інноваційних і високотехнологічних підприємств та їх експортно-імпортних операцій;

– перехід до стандартів розвинених країн у сфері бюджетної політики;

– забезпечення зниження рівня «тінізації» економіки, охорони інтелектуальної власності за світовими стандартами;

– розробка регіональних програм економічної безпеки на основі використання концепції сталого розвитку [2].

Таким чином, створення повноцінного механізму регулювання інвестиційних процесів передбачає формування фінансової безпеки держави і передбачає вирішення проблем, що стосуються формулювання критеріїв та принципів фінансової безпеки, визначення пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері, здійснення моніторингу факторів та загроз фінансовій безпеці країни, а також вживання заходів щодо їх попередження та подолання. Для створення механізму забезпечення фінансової безпеки необхідно розробити концепцію та стратегію фінансової безпеки держави; впровадити комплекс правових, структурно-організаційних, процедурних, кадрових, технологічних заходів; визначити перелік відповідних інститутів і організаційно-управлінських структур, які мають займатися її впровадженням; створити в країні координаційний центр з питань фінансової безпеки, який, отримуючи інформацію з цієї проблематики від різних міністерств і відомств, мав би змогу узагальнити її і зробити відповідні висновки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для реалізації державної політики щодо поліпшення соціально-економічного стану в країні на основі інноваційної моделі розвитку економіки повинні широко використовуватися довгострокові механізми та інструменти державної підтримки, які б стимулювали підвищення інноваційної активності економіки.

Для України надзвичайно важливим є застосування радикальних заходів щодо збереження фінансової безпеки, забезпечення інвестиційної безпеки на основі: мілітаризації економіки, стимулювання інноваційності економічного розвитку та сповільнення темпів інфляції, зменшення відпливу капіталу, сприяння підвищенню рівня капіталізації національних заощаджень та обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну, створення передумов зростання інвестиційної активності. Напрацювання заходів, спрямованих на збереження фінансової безпеки, буде визначати перспективи подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

2. Стефанишин Г. С. Інвестиційна діяльність в період кризи / Г. С. Стефанишин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. − Вип. 20.9. – С.245-250.

3. Економічна безпека: навчальний посібник / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К., 2000. – 36 с.

5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – 309 с.

6. Колісник О. Альтернативні підходи в теорії безпеки і їх застосування у фінансовій науці / О. Колісник // Вісник ТНЕУ. – 2006. – №15. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/index.php?op=visnyk&submenu=nauk_vydannya&go=archive&parrent_uid=26.

7. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: Теоретичний аспект / І. О. Ревак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2009. – №2. – С. 1-10.

8. Шевченко О. Ю. Теорія фінансової безпеки: інноваційні підходи / О. Ю. Шевченко // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Економіка». – 2009. – №6. – С. 217-224.

9. Основні принципи геоінформаційних систем: навч. посібник / В. Д. Шипулін // Харк. нац. акад міськ. госп -ва. ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 313 с.

10. Антикризове управління: нова економічна парадигма / І. П. Мойсеєнко // Державне антикризове управління економікою в умовах глобалізації. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 25-27 листопада 2013. – К.: КНЕУ, 2013. – С. 201-205.

Моисеенко Ирина Павловна

ФИСКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены проблемы государственного регулирования инвестиционных процессов в экономике Украины. Определена роль и значение финансовой безопасности государства в обеспечении финансирования инвестиционно-инновационных процессов. Предложены направления совершенствования государственного регулирования инвестиций. Проблемы финансовых аспектов государственного регулирования инвестиционной деятельности в условиях угроз инвестиционной и финансовой безопасности государства требуют использования

методических навыков предвидения и распознавания рисков, устранения негативных последствий, возникающих негативных факторов. Формирование механизмов выхода из кризиса состоит не просто в изменении методологии управления социально-экономическими процессами государственного регулирования, а в применении для этого управления управленческих инноваций для принятия управленческих решений с учетом параметров инвестиционной и финансовой безопасности. Эффективная последовательность выбора параметров государственного регулирования инвестиционной деятельности в условиях кризиса заключается в таком изменении темпа роста основных макроэкономических категорий, чтобы при ощутимом улучшении уровня финансовой безопасности создавались условия экономического роста инновационного типа. Совершенствование государственного регулирования инвестиционной активности с учетом обеспечения финансирования включает комплекс методов теории кризисов, теории систем, теории безопасности и теории потенциалов. Описан механизм реализации государственного регулирования инвестиционной деятельности. Сформулированы приоритеты, угрозы и параметры измерения финансовой безопасности государства как основы финансирования инвестиционной деятельности. Определены направления совершенствования государственного регулирования инвестиционной деятельности. Научная новизна заключается в междисциплинарном подходе к определению механизма государственного регулирования инвестиционной деятельности, который предусматривает не только институциональные основы государственного регулирования инвестиций, безопасности инвестиций, но и основы безопасности их финансирования для обеспечения инновационного развития. Реализована попытка совместить разные области экономической теории для разработки механизма антикризисного макрорегулирования адекватного условиям неопределенности и динамизма.

Ключевые слова: *государственное регулирование инвестиций, безопасность инвестиций, финансовая безопасность, интересы, угрозы, параметры, приоритеты, механизм.*

Moyseyenko I.

FISCAL ASPECTS OF STATE INVESTMENT ACTIVITY REGULATION

The problem of state regulation of investment process in Ukraine has been considered in the article. The role and importance of state financial security have been determined in providing funds for investment and innovation processes. Directions of improvement of the state investment regulation have been offered. Problems of the financial aspects of state investment regulation under threats of investment and financial security of the state require the use of methodological skills of foresight and recognition of risks and elimination of the negative consequences of the arising negative factors. The formation of the crisis way-out mechanisms is not simply a change in the methodology of the social and economic processes management of the state regulation, but also use of the management innovations for taking management decisions considering options for investment and financial security. Effective succession of the options selection of the state investment activity regulation in a crisis is such a change in the growth rate of basic macroeconomic categories that allows to create the conditions for economic growth of innovative type with a noticeable improvement in the level of financial security. Perfection of the state investment activity regulation considering the financing provision includes a set of methods of the crises theory, the systems theory, the theory of safety and potential theory. The mechanism of realization of the state investment activity regulation has been described. The priorities, threats and measuring parameters of financial security of the state as a basis for investment financing have been covered. Areas of improvement of the state investment activity regulation have been determined. Scientific novelty lies in an interdisciplinary approach to the mechanism determination of the state investment activity regulation, which includes not only the institutional framework of state investment regulation, investment security, but also the security foundations of the funding for innovative development. An attempt to combine different areas of economic theory to develop a mechanism of anti-crisis macroregulation, adequate to the conditions of uncertainty and dynamism, has been implemented.

Keywords*: state investment regulation, investment security, financial security, interests, threats, options, priorities, mechanism.*

Одержано 16.04.2015 р.